LIMBA ROMÂNĂ

Nr.1-3 2001 • ANUL XI • CHIȘINĂU

BUCOVINA –
AURA NORDICĂ A ȚĂRII

Ediție specială

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ
de ştiinţă şi cultură

Nr. 1-3 (67-69) 2001
ianuarie – martie

REDACTOR-ŞEF
Alexandru BANTOŞ

REDACTORI-ŞEFI ADJUNCŢI
Ana BANTOŞ, Leo BORDEIANU

SECRETAR DE REDACŢIE
Ilinca ROŞCA

COLEGIUL DE REDACŢIE
Alexei ACSAN, Eugen BELTECHI (Cluj), Silviu BEREJAN, Vladimir BEŞLEAGĂ, Leo BUTNARU, Augustin BUZURA (Bucureşti), Gheorghe CHIVU (Bucureşti), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Anatol CODRU, Nicolae CORLĂTEANU, Eugen COŞERIU (Germania), Nicolae DABIJA, Boris DENIS, Stelian DUMISTRĂCEL (Iaşi), Andrei EŞANU, Iulian FILIP, Gheorghe GONŢA, Ion HADÂRCĂ, Dumitru IRIMIA (Iaşi), Dan MĂNUCĂ (Iaşi), Nicolae MĂTCAŞ, Vasile MELNIC, Valeriu RUSU (Franţa), Maria ŞLEAHTIŢCHI (Bălţi), Petru ŢARANU (Vatra Dornei), Vasile ŢÂRA (Timişoara), Dumitru TIUTIUCA (Galaţi), Ion UNGUREANU, Grigore VIERU

REDACŢIA
Casa Limbii Române,
str. M. Kogălniceanu nr. 90, Chişinău.
Pentru corespondenţă:
Căsuţa poştală nr. 83,
bd. Ştefan cel Mare nr. 134,
Chişinău, 2012, Republica Moldova.
Tel.: 23 87 03, 23 46 98
e-mail: limba_romana @ mail. md

Partea cea mai nobilă a României este aci în Bucovina – şi această calitate se cere să fie valorificată şi revărsată asupra celuilalt pământ românesc.

Cernăuţi, 13 iulie 1924

Nicolae IORGA

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ŞTIINŢĂ ŞI CULTURĂ

EDITOR: colectivul redacţiei
ISSN 0235–9111

PROCESARE COMPUTER: Angela URSCHI, Tatiana SIMON

Com. nr. 3543. Concernul PRESA.

Colegiul de redacţie mulţumeşte domnului Boris Mihalache, director al tipografiei Concernului "Presa", pentru bunăvoinţa cu care înlesneşte apariţia revistei.

Revista "Limba Română"

ZECE ANI DE ACTIVITATE

Contribuţii importante la crearea unui spaţiu cultural unic al românilor din Ţară, din Republica Moldova, Ucraina, Iugoslavia etc. Prezenta ediţie specială, dedicată judeţului Suceava (Bucovinei), face parte din amplul proiect "Itinerare ale identităţii noastre" (au fost lansate deja ediţii consacrate judeţelor Călăraşi – nr. 11, 1999 – şi Maramureş – nr. 3-5, 2000).

Rubrici permanente – *Unitatea naţională: argumente lingvistice, Gramatică şi ortografie, Analize şi interpretări, Lecţiile istoriei, Lumină din lumină* ş.a. – susţinute de specialişti notorii în domeniu, de personalităţi marcante din Republica Moldova, România, Franţa, Germania, S.U.A., Canada ş.a.

Suport didactic pentru procesul de învăţământ, inclusiv pentru examenul naţional de bacalaureat.

Abonaţi-vă la revista "Limba Română"!

Costul unui abonament pentru jumătate de an este de 30 lei (pentru studenţi, pensionari şi invalizi – 24 lei) la care se adaugă taxele poştale.

Abonamentele se pot perfecta la agenţiile "Moldpresa" şi "Poşta Moldovei" (la orice oficiu poştal). În România – la Rodipet (a se consulta catalogul publicaţiilor din Republica Moldova, poziţia 77075).

Persoanele fizice sau juridice care doresc să se aboneze (costul unui abonament pentru străinătate e de 50$ S.U.A.) sau să susţină financiar revista se pot adresa la redacţie (Casa Limbii Române, str. M. Kogălniceanu nr. 90, tel.: 23.87.03, fax 23.46.98, e-mail: limba_romana @ mail. md) sau pot vira sumele pe contul 22240000100172 la Banca Comercială Română, sucursala Chişinău, cod 280101868, confirmând transferul prin trimiterea copiei după dispoziţia de plată.

SUMAR

ARGUMENT
Alexandru BANTOŞ. Identitate şi destin
5

BUCOVINA SUFLETULUI MEU
Mihai CIMPOI. Dulcea Bucovină şi paradoxurile istoriei
6
Grigore VIERU. Floarea dintre colţii sârmei ghimpate
8

CARTE DE VIZITĂ
"Sunt convins că relaţiile noastre vor cunoaşte o continuă diversificare şi amplificare." Dialog: Alexandru BANTOŞ – Gavril MÂRZA, preşedinte al Consiliului judeţean Suceava
9

BUCOVINA – AURA NORDICĂ A ŢĂRII
Vasile ZAHARIA. Mănăstirile sunt lăcaşuri ale sufletului românesc; Reportaj fotografic
16

DIMENSIUNI SPIRITUALE
Paraschiva-Victoria BATARIUC. Monumente de artă religioasă medievală
33
Petru ŢARANU. Doisprezece Apostoli din Munţii Călimani – o vatră a mitologiei străromâne
42
"Mai lesne poţi birui o cetate decât pe tine însuţi." Interviu cu părintele Antonie BREHUIESCU, stareţ al Mănăstirii "Piatra Tăieturii"
48

LECŢIILE ISTORIEI
Mihai EMINESCU. La anul 1774...
52
Mihai IACOBESCU. Aspecte ale evoluţiei românilor bucovineni până la 1918
55
Ioan COCUZ. Unirea Bucovinei cu România. 28 noiembrie 1918
68
Gheorghe GONŢA. Bătălia din Codrul Cosminului
74
Mihail SADOVEANU. Viaţa lui Ştefan cel Mare. Fragmente
74
Alexandru HUSAR. Ideea cruciadei
78

STAREA DE VEGHE
Tudor PLOP-ULMANU. Basarabia
85
Iulian FILIP. Urşii aripaţi ai Bucovinei
86
"Admir basarabenii pentru dorinţa lor de a se uni cu ţara." Interviu cu dl Mihai FRUNZĂ, primarul municipiului Rădăuţi
88

PERSONALITĂŢI DIN ŢARA DE SUS
Emil SATCO. Bucovineni în Academia Română
93
Adrian COCÂRŢĂ. Galeria oamenilor de seamă din Fălticeni
98

PROFILURI
Liviu PAPUC. Leca Morariu, artist al cuvântului
102
Ana BANTOŞ. Nicolae Labiş, poetul nativ
107
Niadi CERNICA. Vasile Lovinescu, iniţiatul din Nord
109

COORDONATE CULTURALE
Nicolae CÂRLAN. Cultură românească şi adevăr istoric în Bucovina până la 1848
112
Gheorghe GIURCĂ. Învăţământul sucevean
120
Vasile NISTOREASA. Casa din "grădina liniştii"
124
Loreta HANDRABURA. Artur Gorovei despre Bucovina şi Basarabia
130

VETRE ALE DĂINUIRII
Ion POPESCU-SIRETEANU. Siretul – reşedinţă domnească
133
Pavel PARASCA. Suceava – prima capitală a Ţării Moldovei întregite
138
Irina CONDREA. Farmecul oraşului de la marginea românismului
143

REPERE
Ion BELDEANU. Societatea Scriitorilor Bucovineni
146
Nicolae BILEŢCHI. Literatura din Bucovina: probleme ale integrării
149
Mircea A. DIACONU. Mişcarea Iconar şi literatura română
151

Ana BANTOŞ. Perspective lirice bucovinene: timp, istorie, respiraţie
154

ARS POETICA
Clement ANTONOVICI (**158**), Ion BELDEANU (**160**), Grigore C. BOSTAN (**163**), L.D. CLEMENT (**165**), Simion GOCIU (**168**), Ştefan HOSTIUC (**170**), Vasile LEVIŢCHI (**172**), Gheorghe LUPU (**174**), Mircea LUTIC (**176**), Dumitru MINTENCU (**178**), Viorica PETROVICI (**180**), Nicolae SPĂTARU (**182**), Arcadie SUCEVEANU (**184**), Vasile TĂRÂŢEANU (**187**), Ion VATAMANU (**189**), Mihai Sultana VICOL (**192**), Ilie T. ZEGREA (**195**)

CLUBUL DE LECTURĂ
Constantin ARCU. Ceremonial de despărţire
197
Alma BLĂNARU. Album de familie
200

RECUPERĂRI
Vasile POSTEUCĂ. Mărul domnesc. Fragment din romanul inedit *Băiatul drumului*
202

PREZENTĂRI ŞI RECENZII
Gheorghe LUPU. Volume noi de Ion Beldeanu, Constantin Hrehor, Ion Filipciuc, Ilie Tudor Zegrea, Vasile Rusu, Nicolae Cârlan, Onu Cazan, Mircea A. Diaconu
205
Ilinca ROŞCA. Petru Ţaranu: un împătimit al Dornelor
210
Gheorghe COLŢUN. Importante *Crâmpeie de limba română*
212
Adrian Dinu RACHIERU. Dumitru Apetri: *Bucovina. Cultură, personalităţi, destine*
213
Emil SIMION. Gh. Giurcă: *Împotriva lui Cronos*
214

VIAŢA CA O CORIDĂ
"Literatura este precum picătura chinezească." Dialog: Leo BORDEIANU – Nicolae SPĂTARU
215

EMINESCU AL NOSTRU
Ion POPESCU-SIRETEANU. Numele lui Eminescu
219

Lucia OLARU NENATI. Fiinţa muzicii în destinul lui Eminescu
223

UNITATEA NAŢIONALĂ: ARGUMENTE LINGVISTICE
Gheorghe MOLDOVEANU. Limba română în Bucovina
228
Anatol EREMIA. Identitatea toponimică românească
232

ETIMOLOGIE
George RUSNAC. Sextil Puşcariu: adept şi critic al neogramaticilor
236

REMEMBER
Nicolae CORLĂTEANU. *Per pedes apostolorum* prin Bucovina
241
Ion BORŞEVICI. Tradiţiile ca stare de spirit
246

CREANGA DE AUR
Mihai CAMILAR. Casa veche din Bucovina
248
Vasile MELNIC. "De dorul dorului"
254
Ana-Maria RUSCANU. Cimpoierul Ştefan Ruscan
257

ROMÂNIA PITOREASCĂ
Paulencu DRAGOMIR. Suceava turistică
260
Perla Bucovinei. De vorbă cu domnul Constantin HUŢANU, primar al municipiului Vatra Dornei
263

DIALOGUL ARTELOR
Gheorghe DĂSCĂLESCU. Sculptorul Ion Irimescu şi ctitoria sa
266

REVISTA REVISTELOR
Leo BORDEIANU. "Parcea fir de aur toarce"
271

Copertele I, IV: Ion IRIMESCU. *Rugăciune; Mama cu copilul; Ileana; Fata cu clepsidră.*
Foto de Ing. Gheorghe TRIBOI.

IDENTITATE ŞI DESTIN

Judeţul Suceava este al treilea punct al *Itinerarelor identităţii noastre* începute la Călăraşi (nr. 11, 1999) şi continuate în Maramureş (nr. 3-4, 2000). Această ediţie a proiectului redacţional aduce în prim-plan crâmpeie din trecutul şi prezentul unei zone ce are un loc şi un rol aparte în destinul românilor. Marcată de vremuri pline de glorie şi înălţare sufletească, dar şi de amară şi dramatică prăbuşire a idealurilor naţionale, vatra bătrânei Moldove, numită emblematic Bucovina, reprezintă un segment distinct al istoriei noastre. Fără această matrice de civilizaţie şi cultură strămoşească, în care s-a plămădit identitatea naţională a românilor moldoveni şi care, ulterior, a alimentat puterea de rezistenţă a ostaşilor lui Dragoş, Bogdan I, Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare şi a urmaşilor lor, e de neconceput reconstituirea corectă şi deplină a "descălecării" neamului la est de Carpaţi. Străjă la porţile creştinătăţii, aflată la confluenţa intereselor şi în vizorul politicii expansioniste a marilor puteri, dar şi străină timp îndelungat la ea acasă (nordul Bucovinei mai este acoperit de zăbranicul suferinţei şi al calvarului), această parte a Ţării de Sus, împresurată cu sfinte şi răscolitoare urme ale trecerii noastre prin timp (luaţi aminte doar la câteva toponime / poeme: Putna, Voroneţ, Suceava, Cernăuţi, Vatra Dornei, Rădăuţi, Boian, Dragomirna, Călimani, Gura Humorului, Fălticeni, Baia, Siret, Moldoviţa, Rarău, Piatra Tăieturii etc.), oferă instructive şi reconfortante adrese pentru cei ce vor să ştie adevărata dimensiune şi profunzime a sufletului românesc.

Bucovina, evident, nu este un tărâm necunoscut cititorilor "Limbii Române". Această provincie vitregită de soartă a fost accesibilă basarabenilor şi până la 1989. Paradoxal, însă cu decenii în urmă, adevărata şi multjinduita noastră întâlnire cu Patria se întâmpla la... Cernăuţi. Intelectualii, studenţii, elevii căutau aici cu febrilitate ecoul paşilor lui Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Nicolae Iorga, Aron Pumnul, Sextil Puşcariu, Grigore Nandriş, ai fraţilor Hurmuzachi şi ai altor bărbaţi ai neamului de al căror nume ne leagă aceeaşi soartă şi un viitor. Reveneam de la Cernăuţi ca după un pelerinaj: purificaţi sufleteşte şi cu echilibrul (în special prin cartea românească procurată acolo!) necesar pentru a sfida înstrăinarea. Or, rezistenţa şi deşteptarea românilor basarabeni trebuie explicate parţial şi prin legăturile pe care aceştia le-au avut în permenenţă cu românii bucovineni, mai buni păstrători ai graiului, obiceiurilor, tradiţiilor, datinilor, Bucovina însemnând, de fapt, o oază de autentică spiritualitate românească.

... Am adunat între copertele publicaţiei elemente definitorii pentru acest străvechi pământ românesc ce are, în pofida graniţei croite cu sârmă ghimpată în trupul său, un singur cer şi o singură credinţă. Articolele, studiile, dialogurile, literatura, alte materiale – parvenite la redacţie, în primul rând, graţie bunului şi neobositului nostru prieten doctor Petru Ţaranu, căruia îi aducem cuvenitele mulţumiri pentru osteneala sa de a căuta şi a propune o imagine inedită a plaiurilor sucevene –, am vrea să servească cititorului drept îndemn spre a cunoaşte mai bine şi a îndrăgi acest spaţiu de o frumuseţe fără pereche cu numele de Ţara Fagilor.

Alexandru BANTOŞ

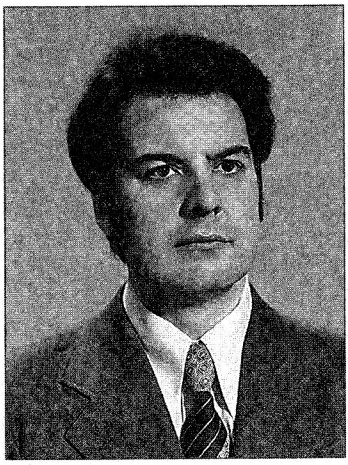

Mihai CIMPOI

DULCEA BUCOVINĂ ŞI PARADOXURILE ISTORIEI

Ajungând în atingere cu Carpaţii, linia ondulantă a spaţiului mioritic îşi modifică în chip neaşteptat ritmul obişnuit de suiş/coborâş, de deal/vale şi o ia mai săltat, mai accentuat-suitor spre înalturi. Vrea parcă înadins să cocheteze cu Transcendentul, cu un Dincolo mirific pe care-l pregăteşte pitorescul de basm al munţilor noştri. Ei sunt, în veşmântul lor verde maestuos, care e verdele organic al firii, verdele-verde, nişte munţi blânzi, paşnici, casnici chiar, fără aplomb sălbatic şi aspect geologic straniu de roci străvechi, cu stratificări ce ascund erele. Potrivit cu firea românului, ei nu-şi agită şi nu-şi expun măreţia. Atâta doar că-şi trimit brazii atletici de-a dreptul în ceruri, pentru a le zgândări gingaş albastrul şi a-l coborî pe frescele Voroneţului...

Sunt munţi prietenoşi şi discret înălţaţi, care pot fi urcaţi uşor de om, zimbru şi mioară, astfel încât dacii îi puteau uşor în-cercui pentru a oficia prin urcare ocolită cultul Soarelui. Păstorul, câinii şi turma îi oficiază, fără ritualuri, în tăcere semnificativă, într-o comunicare de taină cu divinul. Transhumanţă înseamnă deci nu doar migraţie necesară, impusă de treburile gospodăreşti, ci şi o modalitate de apropiere de Transcendent.

Datorăm munţilor balada **Miorița,** după cum datorăm câmpiei balada **Meşterul Manole,** în care sunt materializate datele şi opţiunile noastre ontologice.

Bucovina este, după cum reiese limpede din cele spuse până acum, nu doar o cheie geografică (s-a zis că este o cheie a Moldovei), ci o cheie a fiinţei noastre, căreia îi este hărăzită această dispunere **între** care înseamnă (precum demonstra Noica) şi **întru**. **Între** munte şi câmpie, între Paradis (picior de plai) şi Infern (valea plângerii din basme), între soartă şi noroc. Şi toată această aşezare – sortită şi norocită – e întru o Veşnicie care trebuie plătită cu o istorie vitregă, nedreaptă.

Astfel se întâmplă că pământul-cheie, "pământul clasic românesc", "pământul fericirilor visate", după cum îi zice Eminescu într-un serial publicistic, este şi un pământ-cheie pentru năvala de veacuri a străinilor. Aici unde-i tărâmul esenţelor şi al elementelor în bună prietenie cu omul, aici unde Carpatul ne substituie Olympul, devenind spaţiul binevoitor pentru toate Muzele – şi nu întâmplător şirul personalităţilor impresionează, desfăşurându-se în evantai şi cuprinzându-i pe Dosoftei, Hurmuzăcheşti, Pumnul, Nandriş, Loghin, Simion Florea Marian, poeţi şi prozatori ca Eminescu, Petrino (iertene-i vecinătatea!), Mircea Streinul, Celan, Chelariu, Levițchi şi continuatorii lor de azi; compozitori al căror cap de serie este Ciprian Porumbescu, pictori, filologi, folclorişti – s-au auzit şi strigăte disperate, precum cel al lui Zaharia Voronca din 1895: "De mult ne apăsa pe noi toţi acea stâncă grea ce ne ameninţă să ne turtească în culcuşul nostru, unde petrecem dormind, ameţiţi fiind de acei ce

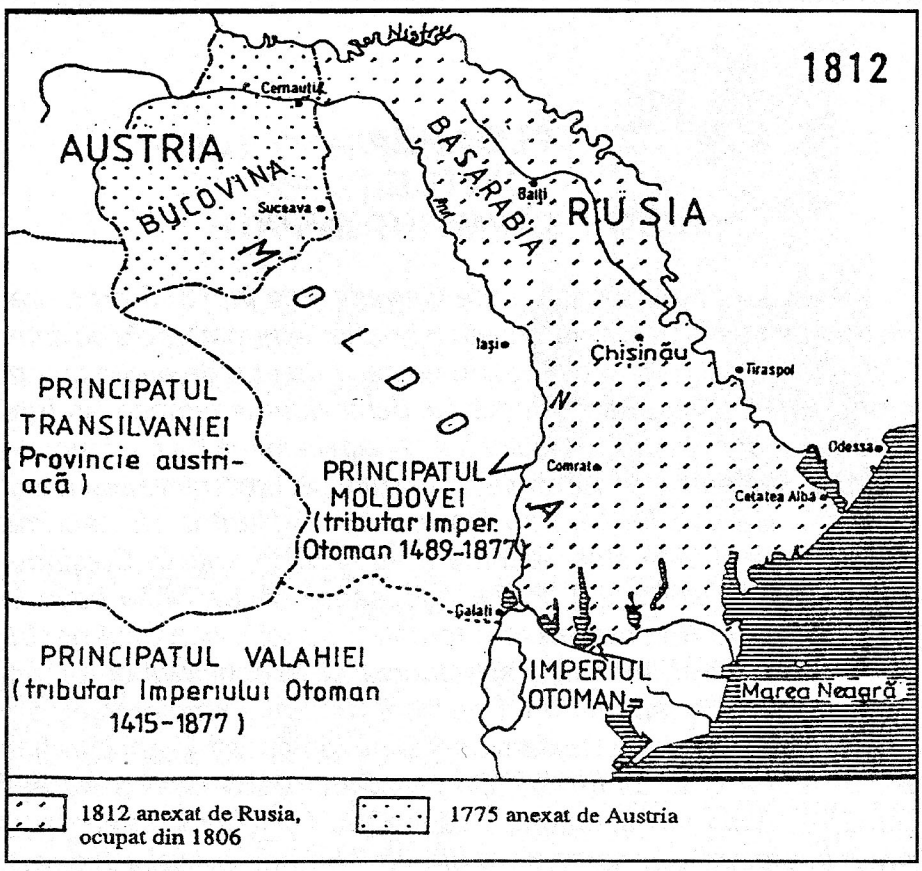

Mihai Cimpoi: Pământul-cheie, "pământul clasic românesc", "pământul fericirilor visate", după cum îi zice Eminescu, este şi un pământ-cheie pentru năvala de veacuri a străinilor.

doresc căderea şi apoi exterminaţiunea noastră totală de pe acest petec clasic de pământ românesc. De mult vroiam să vorbim, să ne răcorim şi să strigăm în gura mare cum ne înăduşă amicii noştri aliaţi, în somnul nostru, şi cum ne leagă necontenit limba, ce doresc aşa de tare să grăiască. N-avem însă cui să-i spunem durerile noastre, nu avem nici unde să le descriem şi să înfierăm actele cele strigătoare la ceriu ce se comit de adversarii noştri faţă de poporul românesc băştinaş din această provinţă românească...".

S-a voit, din partea acestor străini, modelarea unui Golem în fond, al unui hibrid **homo bucovinensis.** Or, tot omul nostru românesc, binecuvântat de muze, a fost cel mai solid creator de valori. Acesta este paradoxul cel mare al istoriei: un petic de pământ ne-a dat o constelaţie de personalităţi, transformând Bucovina într-o "placentă a literaturii române" (E. Lovinescu), într-un spaţiu cu "o bună frământare culturală" (G. Călinescu). Nicăieri pe tot pământul românesc, spunea memorabil istoricul D. Onciul, nu se află, pe un spaţiu atât de mic, atâta bogăţie de istorie românească, atâta bogăţie de amintiri scumpe ale trecutului. "Dacă Ardealul, cu resturile sale arheologice din epoca romană, este ţara clasică a trecutului roman în Dacia, Bucovina este ţara clasică a trecutului românesc propriu-zis."

Paradoxul paradoxurilor istoriei a fost să fie acesta al înfruntării soartei nedrepte printr-o eflorescenţă de valori în care pitorescul s-a îmbinat cu tragicul într-o culme a suişului care părea să fie blocată.

FLOAREA DINTRE COLȚII SÂRMEI GHIMPATE

Am văzut pentru prima oară Carpații abia în '73. Cutremurat de frumusețea lor, am așternut atunci pe hârtie următoarele cuvinte: "Din vârful Carpaților, Dumnezeu nu se vede, dar de acolo putem crede în El". Văzusem atunci cu ochii dumnezeiasca statură carpatină, dar glasul Carpaților îl auzisem în inimă cu mult înainte de asta. Simțeam cum mi se jilăvește sufletul atunci când ascultam, la radio, Balada lui Ciprian Porumbescu. Pentru că Lacrima Baladei era și este chiar lacrima mea. Venise apoi la Chișinău, pe la sfârșitul anilor '80, Sofia Vicoveanca. Avea Sofia ceva în trăistuță, ceva de care eram înfometați cu toții: cântecul nostru popular adevărat. Atunci, la spectacolul ei, în ochii multor români basarabeni care spuneau că nu sunt români, ci moldoveni, am văzut cum strălucește Lacrima unei taine românești. L-am întrebat, bucuros, pe unul dintre ei: "De ce plângi dacă zici că nu ești român?". A strâns din umeri. Încă mai cred în lacrima ceea, chiar dacă în alegerile parlamentare din 25 februarie a.c. și-o fi depus votul pentru comuniști.

Am cunoscut apoi un mare poet și un mare român cernăuțean – Vasile Levițchi. Apoi pe unul dintre cei mai străluciți critici și istorici literari – Adrian Dinu Rachieru din Suceava (strămutat cu traiul la Timișoara) al cărui suflet este atât de îngemănat cu suferințele noastre. Iar azi iată că vine minunata revistă chișinăuiană "Limba Română" care dedică un întreg număr Bucovinei, în semn că de aici – din Carpații inimii noastre – o vedem și că ni-i dor de ea.

Nu, nu, Podurile de Flori între cele două maluri ale Prutului nu s-au învechit – au ruginit numai inimile unora dintre noi. Este adevărat că numai cu Podurile de Flori nu putem dărâma granița de la Prut. Dar nu te poți supăra pe o floare ce se strecoară printre colții sârmei ghimpate. Vom ridica și Poduri de Piatră, nu am nici o îndoială. Până atunci, să ne bucurăm de Podurile de Flori, de podurile de Verb, de Cântec, de Suflet. Până atunci să spunem odată cu Nichita Stănescu: "Vine viața, se arată, apare, / Trădătorilor, dați-vă cu ea!".

Să nu disperăm!

Grigore VIERU

"SUNT CONVINS CĂ RELAȚIILE NOASTRE VOR CUNOAȘTE O CONTINUĂ DIVERSIFICARE ȘI AMPLIFICARE"

DIALOG: ALEXANDRU BANTOȘ – GAVRIL MÂRZA, PREȘEDINTE AL CONSILIULUI JUDEȚEAN SUCEAVA

Gavril Mârza.

– Stimate domnule președinte, județul Suceava constituie o zonă în care istoria națională este omniprezentă cu tot ce a avut înălțător și dramatic. Cum ați putea caracteriza destinul sucevenilor proiectat în contextul istoriei actuale a României?

– Pentru românii de pretutindeni, județul Suceava este simbolul unei istorii glorioase, dominată de statura de legendă a lui Ștefan cel Mare și Sfânt, de mărturiile impresionante ale Cetății de Scaun, ale bisericilor și mănăstirilor de faimă mondială, precum cele de la Voroneț, Moldovița, Putna, Mitocul Dragomirnei, Mănăstirea Humorului și altele. Altfel spus, istoria noastră este glorioasă, dar și dramatică în multe perioade. Să nu uităm că la Suceava Mihai Viteazul a desăvârșit, prin intrarea în inexpugnabila Cetate de Scaun, prima unire politică a tuturor românilor. Aceste mărturii de o valoare deosebită pentru ființa noastră națională sunt un tezaur istoric și spiritual pentru întreg poporul român.

Istoria actuală a României are caracteristici contradictorii pe plan politic, economic, social, cultural. După Revoluția din decembrie 1989, România a parcurs o traiectorie sinuoasă, ca de altfel și celelalte țări foste comuniste, câștigul cel mai palpabil și concret fiind instaurarea unui sistem democratic consfințit prin Constituția din 1990, care a statuat jaloanele fundamentale ale funcționării tuturor puterilor statului.

Trebuie să fiu obiectiv și să remarc că destinul sucevenilor, în contextul istoriei actuale, cum formulați dumneavoastră această sintagmă, nu este pe măsura năzuințelor și aspirațiilor din 1990. Industria creată pe timpul comunismului, în unele sectoare fără resurse de materii prime, dar cu o piață asigurată mai ales pe bază de barter în cadrul defunctului C.A.E.R., a devenit ineficientă și necompetitivă, multe unități fiind închise sau producând la nivel minim, de unde și numărul mare de șomeri care s-a menținut constant în limitele a 13-14%. Bucovinenii, harnici și pricepuți, s-au trezit, după 10 ani, într-o stare nefirească de sărăcie, politicile nechibzuite din ultimii ani amplificând acest proces. Au apărut și la noi semnele clare ale unor disparități economice și sociale flagrante; de o parte, un mic grup de îmbogățiți în mod nefiresc și de cealaltă, o mare masă de oameni care au venituri foarte mici sau chiar sub minimul de existență. Totuși, sunt optimist cu privire la viitorul sucevenilor.

– În ultimul timp se discută tot mai mult despre istorie și contemporaneitate, se încearcă o

reevaluare a trecutului. Cum credeți, este corect, onest oglindită istoria noastră veche, în special în manuale? Nu încearcă unii oare să se întoarcă cu spatele la adevărata istorie a neamului?

– Se discută mult despre istorie şi contemporaneitate şi acesta este un semn distinctiv al democrației noastre, al libertății de expresie. Evaluarea sau reevaluarea trecutului este făcută, uneori, fără discernământ, fără o doză obiectivă de mândrie națională, în pofida unor mărturii istorice clare. Se minimalizează în unele lucrări istorice recente fapte glorioase din trecut, se scriu uneori lucrări cu o tentă negativă, care, de cele mai multe ori, nu se regăseşte nici în opera unor istorici străini, ostili României. Sigur că, cenzura fiind desființată, singura măsură e cea de selecție, de protejare, îndeosebi a tineretului, de asemenea texte. Din păcate, unele idei "nonconformiste" ajung şi în unele manuale şcolare.

Sunt convins că, oricât ar încerca unii sau alții, neprieteni cum le-am spune noi, să ne abată de la adevărata istorie a neamului, nu vor reuşi niciodată. Poporul român trăieşte aici de mii de ani şi va dăinui cât va fi lumea.

– Stimate dle preşedinte, rămânem la capitolul "Istorie" cu precizarea că ne referim la cea de azi, adică la realitatea pe care o trăim. Cum caracterizați deceniul ce s-a scurs după revoluția română? În ce mod județul Suceava s-a racordat la procesul schimbărilor survenite în urma democratizării societății?

– Deceniul scurs de la Revoluția din decembrie 1989 este unul contradictoriu, poate şi pentru faptul că s-a pornit de la o dictatură cum nu se manifesta în țările foste socialiste din jur. Ritmul forțat de industrializare, amplasarea nerațională a obiectivelor, ineficiența multor ramuri au generat după 1989 probleme aproape imposibil de soluționat. Totuşi, s-a început cu noua constituție, cu democratizarea vieții politice şi sociale. E drept că reformele economice de "liberalizare" au dus la inflație şi la alte efecte negative pe plan economic. Lipsa vechilor piețe de desfacere a blocat marile unități industriale. În perioada cuprinsă între 1992-1996 s-au luat măsuri economice prudente şi bine gândite, care au oprit descreşterea economică, ajungându-se la începutul anului 1996 la un real reviriment economic. Sigur că fenomenele negative, precum corupția, s-au manifestat şi în acea perioadă, dar nivelul acestora a fost destul de mic şi întotdeauna s-au aflat sub control. În ultimii ani însă s-a produs o tot mai accentuată cădere economică şi scădere a nivelului de trai, fenomene de care nici județul Suceava nu a fost scutit. Democratizarea societății este evidentă şi la noi, atât pe planul eligibilității organelor administrative, al funcționării sistemului pluripartinic, al libertății de gândire şi expresie, cât şi al autonomiei organelor locale. Avem multe ziare şi reviste în care se exprimă opinii diverse, dar ele nu mai supără pe nimeni. Desigur, nu toate articulațiile autonomiei locale cu deciziile centrale funcționează perfect. Sunt însă convins că viitorul este al democrației.

– Județul Suceava are o imagine distinctă pe fundalul economiei româneşti. Care sunt elementele ei definitorii?

– Județul ocupă locul doi pe țară din punct de vedere al suprafeței (după Timiş), locul opt după numărul locuitorilor şi se situează pe locuri fruntaşe la alți indicatori.

Având în vedere că pădurile ocupă peste 52% din suprafața județului, respectiv 7% din suprafața țării, că aici se găsesc importante zăcăminte de fier, mangan, sulf, sare, pirită, piatră, calcar, turbă, ape minerale etc., iar 42% este reprezentată de terenuri arabile, majoritatea dintre ele fiind situate de o parte şi de alta a râurilor Siret, Suceava şi Moldova, structura şi resursele de materii prime locale au influențat în mod tradițional şi decisiv profilul economic al județului, în care, cu precădere, s-au dezvoltat activitățile extractive şi de prelucrare a minereurilor, exploatare şi prelucrare a

lemnului, creştere a animalelor şi cultivare a pământului, precum şi cele din domeniul industriei alimentare.

Cu toate că judeţul nostru dispune de posibilităţi reale de dezvoltare economică, datorită politicilor promovate în ultimii ani la nivel naţional, majoritatea unităţilor din industrie, dar şi din agricultură şi-au redus activitatea sau au fost lichidate din diverse motive, cu implicaţii deosebite asupra nivelului de trai al oamenilor. Paşii făcuţi înainte în domeniul turismului şi agroturismului, îndeosebi de sectorul privat, nu au putut compensa nerealizările din domeniul economic, sector în care, nu cu mulţi ani în urmă, lucrau peste 200.000 de salariaţi.

Din analizele făcute de noi reiese că activităţile care pot contribui la dezvoltarea economico-socială a judeţului sunt indisolubil legate de exploatarea pădurilor, dezvoltarea turismului şi revigorarea agriculturii, în care sectorul creşterii animalelor să ocupe un loc prioritar.

– Atribuţiile de bază ale Consiliului Judeţean sunt adoptarea de programe şi prognoze privind dezvoltarea economică, socială etc. a judeţului. Ce se întreprinde pentru conturarea lor?

– Este adevărat că, în conformitate cu prevederile Legii nr. 69/1991 a administraţiei publice locale, republicată în 1996, Consiliului Judeţean îi revin responsabilităţi importante în elaborarea şi adoptarea programelor, prognozelor şi strategiilor de dezvoltare economico-socială a judeţului, probleme ce au fost permanent în atenţia noastră. De altfel, imediat după alegerile locale şi constituirea Consiliului Judeţean, prin serviciile de specialitate am trecut la identificarea domeniilor prioritare, colectarea şi prelucrarea datelor pentru Strategia de dezvoltare economico-socială a judeţului Suceava pe perioada 2000-2004. După întocmirea şi discutarea acesteia cu factorii implicaţi în realizarea obiectivelor stabilite, inclusiv în cadrul consiliilor locale şi adoptarea în Consiliul Judeţean, am stabilit responsabilităţi şi termene precise de îndeplinire, pentru ca toate resursele financiare şi materiale să fie folosite cu eficienţă maximă. La fel am procedat şi la nivelul consiliilor locale comunale, orăşeneşti şi municipale, care şi-au elaborat propriile strategii de dezvoltare, în care sunt înscrise, în mod obligatoriu, obiectivele promise în campania electorală de la alegerile locale.

Intrare în municipiul Suceava.

O atenție deosebită am acordat-o sprijinirii consiliilor locale, agenților economici și organizațiilor neguvernamentale în identificarea domeniilor de interes, întocmirii și promovării unor proiecte pentru obținerea finanțării lor în cadrul unor programe derulate de Uniunea Europeană, Guvernul României, fundații și asociații care au în obiectul lor de activitate asemenea preocupări.

– Se afirmă că există deosebiri substanțiale între politica promovată de partid/partide și "politica neamului" (S. Puşcariu). În ce măsură linia politică a partidului pe care-l reprezentați are tangențe cu interesul națiunii și care este esența și semnificația acestor tangențe?

– Sunt convins că întrebarea dumneavoastră nu are un caracter provocator ci, dimpotrivă, prin ea doriți să aflați poziția P.D.S.R. cu privire la această problemă. Ca cetățean al județului Suceava, ca om implicat politic, precizez că întreaga politică a partidului din care fac parte este subordonată interesului poporului român cu toate nevoile și aspirațiile sale. Astăzi, când timpul ne presează, iar oamenii au din ce în ce mai puțină răbdare, partidului nostru nu-i mai sunt îngăduite experiențe, politica sa trebuie să conducă la scoaterea României din sărăcie și garantarea unei vieți mai bune pentru toate categoriile sociale.

Obiectivele strategice ale actualei guvernări sunt, indiscutabil, subordonate relansării economice, cu toate avantajele ce decurg din acest demers, și accelerării procesului de integrare în Uniunea Europeană. Cu alte cuvinte, guvernarea actuală este făcută numai cu fața spre viitor, în care potențarea continuă a inițiativelor economice viabile urmând să fie vectorul de bază.

P.D.S.R., după rezultatele alegerilor din toamnă, a intrat cu toate forțele la reconstrucția din temelie a României, spre binele întregului popor aflat de peste zece ani într-o tranziție perpetuă.

– Asigurarea condițiilor pentru organizarea și desfășurarea activităților științifice, cultural-artistice, sportive și de tineret constituie (trebuie să constituie) preocuparea de bază a Consiliului Județean. În ce parametri poate fi încadrată activitatea desfășurată în domeniul respectiv?

– Consiliul Județean acordă o importanță deosebită funcționării instituțiilor culturale pe care le finanțează, cum ar fi: Ansamblul artistic "Ciprian Porumbescu", Biblioteca Județeană "I.G. Sbiera", Școala de Arte, Centrul de Îndrumare și Conservare a Creației Populare, instituții care desfășoară o bogată activitate cultural-artistică în municipiul și județul Suceava. Ansamblul artistic "Ciprian Porumbescu" are profil artistic distinct, axat cu prioritate pe specificul jocului și cântecului popular bucovinean, care este de o mare bogăție și diversitate. Artiștii profesioniști de la "Ciprian Porumbescu" sunt iscusiți mesageri ai melosului popular bucovinean atât în țară, cât și peste hotare. Biblioteca Județeană posedă un fond de carte și alte documente de bibliotecă de peste 300.000 volume, cărți de patrimoniu cultural-național, ediții rare și bibliofile, precum și un bogat și ilustrativ fond de carte și documente numit "Bucovina". Instituția menționată posedă și o colecție deosebită de materiale audiovizuale – discuri, benzi, C.D.-uri, carte de artă și o colecție valoroasă de opere de artă plastică. Pe lângă activitatea curentă de servire a publicului sucevean, sunt coordonate metodologic cele 90 biblioteci comunale, 4 biblioteci municipale și 3 orășenești. Această instituție desfășoară de mai mulți ani cercetarea patrimoniului spiritual bucovinean, tipărind mai multe cărți în acest sens.

Sprijinim apariția revistei "Bucovina literară", tipărirea unor lucrări fundamentale de folclor, cum este cartea lui Aurelian Ciornei *La izvor de joc și cânt,* apărută în acest an. Sprijinim, de asemenea, în măsura posibilităților diverse manifestări sportive, culturale și recreative pentru tineret.

Principala noastră misiune, cum menționați în întrebare, aceea de asigurare a condițiilor necesare funcționării normale a tuturor instituțiilor și a altor organisme, asociații etc., se reflectă prin aprobarea în cadrul Consiliului Județean, cu votul consilierilor, a fondurilor băneşti necesare în acest sens. Până în

prezent am găsit o înțelegere deplină din partea tuturor consilierilor și sunt convins că lucrurile vor merge la fel până la sfârșitul mandatului.

– Județul Suceava este renumit prin ctitoriile sale voievodale și prin clădiri-monumente de arhitectură, unele unicate în Țară. Ce preocupări există pentru a asigura păstrarea lor?

– Este adevărat că în județul nostru sunt concentrate ctitorii voievodale și monumente de arhitectură de o deosebită valoare, multe dintre ele aflându-se sub patronajul UNESCO. Aici se găsesc cunoscutele mănăstiri Voroneț, Moldovița, Sucevița, Putna, Slatina, Mitocul Dragomirnei, Humor și Sfântul Ioan, bisericile Pătrăuți, Arbore, Bogdana din Rădăuți, Baia, Probota și multe altele, o puternică rețea de muzee și case memoriale, clădiri cu o arhitectură rară și alte frumuseți despre care cărturari vestiți și personalități marcante din diverse domenii de activitate au scris cuvinte nemuritoare.

Pentru dăinuirea acestor inegalabile frumuseți și îmbunătățirea condițiilor de vizitare a acestora de către un număr tot mai mare de oameni, încă din mandatul trecut, Consiliul Județean a acordat o atenție deosebită asigurării fondurilor necesare, inclusiv prin intervenții la ministerele cu atribuții în domeniu, pentru finalizarea lucrărilor de reparații, modernizare și extindere a utilităților, refacere a șarpantelor, împrejmuirilor și la unele dintre ele a picturii etc. În același timp, prin grija Consiliului Județean au fost modernizate toate drumurile care duc la mănăstiri, au fost extinse și reamenajate parcările, grupurile sanitare și locurile de depozitare a gunoaielor. Toate acestea au condus la îmbunătățirea condițiilor de vizitare a acestor obiective și vor contribui la creșterea numărului de pelerini și turiști din țară și străinătate în următorii ani.

– Județul Suceava este prin definiție, o importantă zonă turistică a Țării. Care este poziția autorităților sucevene privind viitorul turismului în Bucovina?

– Multă lume știe că județul Suceava are un relief de o frumusețe aparte. Micile câmpii, dealurile și văile domoale, celebrele obcini, munții, apele contribuie la încântarea și delectarea privirii oricărui om, cu atât mai mult a unui vizitator străin. Apoi este vorba, desigur, de bisericile medievale – bijuterii și comori universale. Mai adăugăm succint și potențialul locativ și de cazare particular din zona de munte. De mai mulți ani, specialiști din acest domeniu militează pentru turismul montan după model elvețian. Avem în județ un număr mare de hoteluri, moteluri, cabane, inclusiv complexul hotelier de la Stațiunea balneară din Vatra Dornei. S-a început privatizarea unor hoteluri, din păcate însă nu în condiții avantajoase pentru stat și, implicit, pentru poporul român. Ceea ce nu avem încă este o infrastructură rutieră practicabilă în condiții optime pe toate traseele. Nu avem, din păcate, un organism, o structură de turism eficientă, cu legături internaționale, cu posibilități financiare adecvate, care să prospecteze piața turistică străină și să realizeze contacte cât mai multe. Toți factorii de decizie de la nivelul județului, cu sprijinul autorităților guvernamentale, vom acționa pentru a găsi soluțiile optime pentru revigorarea turismului sucevean, care ar aduce valută și ar stimula dezvoltarea generală a zonei. Trebuie să recunoaștem că nu avem, în hoteluri, condiții de cazare comparabile cu cele occidentale, nu avem nici personal calificat la standarde internaționale. Greutățile privind asigurarea permanentă a unor utilități strict necesare (apă caldă, căldură) în unele perioade fac, de asemenea, neatractiv pentru străini turismul sucevean. Dar zona Bucovinei este o oază de frumusețe și pentru turiștii români din alte părți ale țării. Este evident că extinderea privatizării va duce la o relansare a turismului sucevean, autoritățile de la nivel județean și local având atribuții clare în acest sens, multe dintre ele fiind adoptate în ultima perioadă.

– În relație directă cu turismul este dezvoltarea industriei de artizanat. Ce proiecte are județul în acest sens?

– Interesantă întrebare. Și bine este atunci când la o asemenea întrebare mai ai și ce spune. Afirm acest lucru, deoarece tot mai întinse sunt zonele României în care despre aceste preocupări se vorbește numai

la trecut sau în locul artizanatului autentic sunt puse lucrări în fața cărora meșterii autentici rămân fără replică.

La noi lucrurile stau destul de bine. Sunt încă mulți meșteri populari care transmit mai departe aceste preocupări, lucru confirmat de ceea ce vedem la punctele de vânzare din jurul obiectivelor turistice, la târgurile din județ, din țară și din străinătate, în casele multor oameni, precum și la festivalurile și manifestările cultural-artistice în care datinile și obiceiurile strămoșești ne arată că mergem înainte, din acest punct de vedere. Spun acest lucru și pentru faptul că ouăle încondeiate în localitățile din județul Suceava, ceramica neagră de Marginea și de Rădăuți, cuțitele lucrate manual de huțuli și bundițele cu garnituri din piele de dihor și multe alte obiecte artizanale se bucură de o apreciere deosebită pe toate meridianele globului.

Lucrurile ar merge cu mult mai bine dacă societatea în care trăim ar fi mai darnică cu cetățenii ei, dacă nivelul de trai și câștigurile salariale ar fi mai bune, permițându-le tuturor amatorilor de artizanat să-și procure obiectul dorit, fapt ce ar contribui, nemijlocit, la creșterea producției din acest domeniu.

De asemenea, acordarea unor facilități din partea statului și consiliilor locale ar stimula producția de artizanat și ar contribui la dezvoltarea economico-socială a multor localități.

În același timp, cred că aplicarea unor proiecte cu finanțare externă în cadrul unor programe derulate de Comunitatea Europeană, Banca Mondială sau alte organisme internaționale pot contribui la relansarea acestor preocupări, aspecte asupra cărora trebuie să ne oprim cu toată grija, și o vom face.

De altfel, anul trecut, noi am derulat un proiect finanțat de Euroregiunea Carpatica, intitulat "Hutulca", care s-a bucurat de apreciere unanimă, atât din partea meșteșugarilor, cât și a specialiștilor din domeniu.

– Prin însăși definiția ei istorică, Bucovina înglobează partea de sud (actualul județ Suceava) și cea de nord (regiunea Cernăuți). În ce mod este păstrată și perpetuată legătura firească între cele două arii teritoriale bucovinene?

– Sunt convins că mi-ați pus această întrebare pentru a afla ce facem noi pentru bucovinenii de pretutindeni. Despre ce ne-au lăsat moștenire alții, nu doresc să vorbesc astăzi. Las istoricilor privilegiul de a stabili adevărul.

Răspunzând direct și concret la întrebare, afirm cu toată sinceritatea că relațiile dintre cele două unități administrativ-teritoriale despre care aminteați au cunoscut în ultimii ani, îndeosebi după încheierea Parteneriatului de colaborare dintre Administrația Regională de Stat Cernăuți, Consiliul Regional Schwaben din Germania și Consiliul Județean Suceava, parafat la 2 mai 1997, în Sala de Aur a Primăriei din Augsburg, o continuă dezvoltare, spre binele tuturor cetățenilor din cele două zone.

Relațiile de bună vecinătate, prietenie și colaborare dintre popoarele român și ucrainean se pierd în negura vremurilor, religia și destinul lor comun stând dintotdeauna la baza unei colaborări reciproc avantajoase, în toate domeniile de activitate. Mărturie ne stă faptul că, încă din a doua jumătate a secolului al XV-lea, marele Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt a întreținut relații strânse cu Kievul, amplificate și diversificate de urmașii săi, spre binele ambelor popoare. Astăzi, mai mult ca întotdeauna, persoanele care doresc să treacă frontiera de stat comună dintre Ucraina și România o pot face oricând și fără restricții, beneficiind de facilitățile convenite și de posibilitatea de a se deplasa prin cele cinci puncte de trecere simplificată a frontierei deschise în ultimii doi ani. Pentru reducerea timpului de deplasare a persoanelor interesate, în ultimii ani, au fost introduse curse regulate între Suceava și Cernăuți de către operatori de transport din ambele orașe, activitate ce se bucură de aprecierea unanimă a locuitorilor din cele două zone.

Ne preocupă permanent și în limita posibilităților susținem material acțiunile organizate de societățile culturale românești din Regiunea Cernăuți și observăm că la manifestările organizate cu prilejul unor evenimente în localitățile situate de o parte și de alta a frontierei comune numărul participanților este tot mai

mare. Trebuie să recunosc însă că, din cauza lipsurilor pe care le avem şi noi, în primul rând a celor de ordin material, nu am reuşit să facem mai mult pentru românii din Regiunea Cernăuţi şi nu numai, lucru pe care va trebui să-l corectăm în perioada imediat următoare. Eu sunt hotărât să fac tot ceea ce depinde de mine, ca preşedinte, pentru a fi mai aproape de fraţii noştri de pretutindeni. Un bun prilej pentru a face acest lucru este oferit de participarea judeţului Suceava, ca membru fondator al Euroregiunii "Prutul de Sus", la toate acţiunile ce vor fi organizate în conformitate cu prevederile documentelor de constituire semnate la 22.09.2000.

Închei răspunsul la această întrebare prin a vă dezvălui şi un mic secret şi anume că, în luna iunie 2001, la Suceava, vom organiza o întâlnire cu bucovinenii care, din diferite motive, au fost nevoiţi să se stabilească în Germania, acţiune care sunt convins că va avea un succes deosebit şi va contribui, pe lângă producerea unei bucurii prietenilor noştri, la retrăirea, timp de câteva zile, a atmosferei anilor de demult, la facilitarea unor întâlniri de afaceri şi de prezentare a experienţei lor în diferite domenii de interes.

– Actuala capitală a Republicii Moldova, Chişinău, şi vechea capitală a Moldovei, Suceava, se pare, au încă nişte relaţii de colaborare firave. Cum ar putea fi stabilită, domnule preşedinte, o punte de legătură permanentă, trainică, reciproc avantajoasă între cele două capitale?

– Nu mă pot abţine să nu spun că Moldova a avut de-a lungul multor secole patru capitale: Siret, Baia, Suceava şi Iaşi. Desigur, cea mai glorioasă şi mai nimbată în istorie este cea de la Suceava, aureolată de geniul politic şi militar al lui Ştefan cel Mare şi Sfânt. Acum, din păcate, datorită vitregiilor aceleiaşi istorii, o parte din vechea Moldovă se numeşte Republica Moldova şi are capitala la Chişinău. Este o realitate istorică a prezentului. Din păcate între "vechea capitală a Moldovei", Suceava, şi "actuala capitală a Republicii Moldova", Chişinău, nu există relaţii bilaterale fructuoase pe toate planurile la nivelul posibilităţilor. Dumneavoastră, cu o anumită îngăduinţă, le numiţi firave, iar eu, din politeţe, trebuie să accept. Atât noi, Consiliul Judeţean, cât şi Prefectura, care coordonează serviciile descentralizate ale statului, dar mai ales Primăria Sucevei, dorim din toată inima să stabilim o listă de priorităţi, să evaluăm domeniile în care se poate colabora eficient şi în interesul cetăţeanului şi să acţionăm cu toate forţele pentru diversificarea şi extinderea relaţiilor în toate domeniile de activitate.

Desigur, în primul rând trebuie să exploatăm, de comun acord, posibilităţile unor relaţii economice, comerciale, care să aducă foloase materiale palpabile pentru cele două municipii. Turismul este de asemenea un sector care poate fi revigorat. Bănuiesc că mulţi locuitori ai Chişinăului ar dori să vadă relicvele şi monumentele noastre istorice, care sunt o zestre comună din punct de vedere spiritual, singura condiţie fiind ca ei să-şi poată permite acest lucru din punct de vedere financiar. Problema se pune în aceiaşi termeni şi pentru cetăţenii Sucevei. Există apoi relaţiile culturale care s-au amplificat, aş zice, spontan, în primii ani după 1991, după care s-au diminuat an de an. Avem totuşi un număr de studenţi din Republica Moldova în Suceava, probabil că locuitorii din Chişinău ajung şi până la cunoscutul bazar al municipiului, dar toate astea sunt doar legături firave. De aceea, va trebui să stabilim unele comisii pentru a identifica obiective concrete ce trebuie realizate începând chiar din acest an. De altfel, sunt convins că relaţiile noastre vor cunoaşte o continuă diversificare şi amplificare.

– Stimate domnule preşedinte, colegiul de redacţie al revistei "Limba Română" doreşte acelaşi lucru şi acest număr de revistă am vrea să simbolizeze o reînnodare a relaţiilor noastre şi să sensibilizeze contactele dintre Suceava şi Chişinău, dintre România şi Republica Moldova. Vă mulţumesc pentru amabilitatea cu care aţi susţinut acest dialog.

Suceava,
25.09.2000.

MĂNĂSTIRILE SUNT LĂCAŞURI ALE SUFLETULUI ROMÂNESC

E înzestrat cu har dumnezeiesc, în mod cert. Ochii lui Vasile Zaharia văd şi fixează ceea ce nu este la îndemâna oricui. Dovadă şi florilegiul fotografic pe care îl propunem cititorilor noştri (p. 17-32). În numeroasele filme documentare, ştiinţifice etc., în zecile de mii de vederi/fotografii realizate pe parcursul unei vieţi (la toamnă va împlini 55 de ani) în continuu zbucium, în permanentă căutare şi-a propus şi a reuşit să surprindă nu o simplă realitate, ci esenţa, splendoarea şi dramatismul ei, descoperindu-i tâlcurile adânci şi nebănuite. A cunoscut evenimente, fapte, istorii, destine. Vasile ZAHARIA vorbeşte despre toate cu dezinvoltură, competenţă şi multă, multă pasiune, aşa cum o face ori de câte ori se referă la mănăstirea Voroneţ:

Albastrul de Voroneţ, ce încântă şi incită privirea, chiar şi a unui nepregătit în materie de artă murală, poate fi surprins şi, desigur, savurat în deosebita lui nuanţă cromatică doar iarna, atunci când lumina reflectată de zăpadă îi subliniază autenticitatea şi ineditul. Am încheiat recent un film despre Voroneţ. Filmările au fost făcute în toate cele patru anotimpuri, dar tablourile votive şi cele exterioare, care alcătuiesc compoziţia sculpturală şi picturală a lăcaşului, sunt realizate doar iarna. Voronețul are ca pictură o lungime de 160 de metri şi o lăţime de 50 de metri. Faceţi o simplă socoteală şi veţi vedea câtă muncă şi ce fantezie creatoare s-a consumat aici. Pelicula, care durează 30 de minute, scoate în relief "a opta minune a lumii", cum mai e numită mănăstirea Voroneţ. Un detaliu: în partea nordică, sus, sub streaşină, se pot distinge, de rând cu tablourile biblice, chipuri de filozofi antici. Deci, acum 500 şi ceva de ani, zugravii posedau cunoştinţe temeinice în diverse domenii, inclusiv filozofie. Pictura avea o compoziţie anume, exista un mod clar de expunere a tablourilor. Încă un amănunt semnificativ: îngerul care vesteşte raiul, bucuriile pământeşti nu sună din trâmbiţă, ci dintr-un bucium, evident, autohton. Sunt şi alte elemente care denotă realismul şi forţa creatoare a artiştilor de atunci. Aidoma Voronețului, fiecare mănăstire din această parte a României, are ceva distinct, iar Bucovina este ca un altar al spiritualităţii româneşti. Vizitând această zonă sufletul îţi rămâne aici. Pleci acasă şi o parte din fiinţa ta rămâne pentru totdeauna în Ţara Fagilor.

Ce înseamnă de fapt o biserică, o mănăstire? De ce Ştefan cel Mare a ridicat lăcaşuri sfinte? O mănăstire atunci, dar şi acum, înseamnă credinţă în Dumnezeu. Ortodoxia în Moldova e la ea acasă. Noi chiar dacă am ţinut sabia în mână, am făcut-o pentru a ne apăra ţara şi neamul şi de aceea imaginile surprinse de sus, de unde doar Dumnezeu le vede, reprezintă dimensiunea reală a mănăstirilor, care sunt lăcaşuri ale sufletului şi fiinţei româneşti. Românii dintotdeauna au fost un popor ortodox. Ei nu au fost creştinaţi cu sabia, cum s-a întâmplat cu alte popoare. Salba de mănăstiri de aici reprezintă de fapt conştiinţa şi blajinătatea românului, credinţa lui în adevăr şi dreptate.

BUCOVINA – AURA NORDICĂ A ȚĂRII

VĂZUTĂ DE VASILE ZAHARIA

(Piatra-Neamț)

Statuia lui Bogdan. Rădăuți.

Dragoş, descălecătorul. Sculptură de Ion Jalea.

Mormântul lui
Ştefan cel Mare şi Sfânt.

Mănăstirea Putna.

Biserica Bogdana. Rădăuți.

Albastru de Voroneț.

Mănăstirea Slatina.

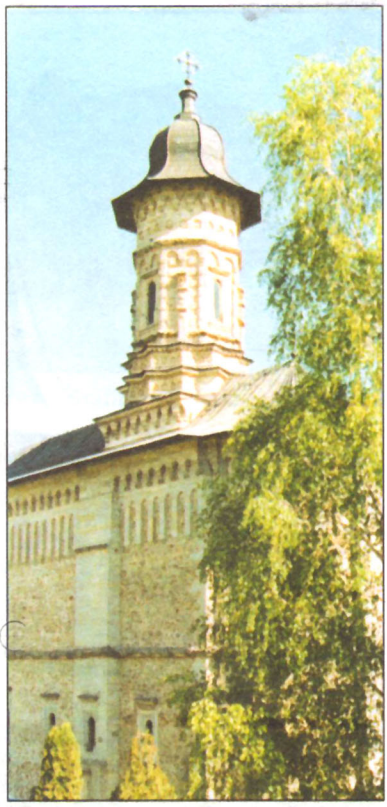

Cupola mănăstirii Dragomirna.

Dialog.

Judecata de apoi. Mănăstirea Voroneț.

Biserica Albă din Baia, prima capitală a Moldovei.

Mănăstirea Sf. Ioan de la Suceava.

Consiliul Județean Suceava.
Palatul administrativ.

Muzeul de Etnografie
al Bucovinei.

Universitatea "Ştefan cel Mare".

Întâlniri bucovinene. Festival internațional de folclor. 26-30 iulie 2000, Câmpulung Moldovenesc.

Brazii Rarăului.

Sala cu oglinzi. Primăria din Vatra Dornei.

Un pământ și două ceruri.

La cosit.

Popas.

Culori bucovinene.

Amiază.

Destin.

Fragment.

Cu fața spre soare.

Florile munților.

Valea Bistriței la Cârlibaba.

Răsărit de soare.

Cabana Rarău.

Pasul Mestecăniş.

Zi de vară.

Pietrele Doamnei. Rarău.

Peisaj autumnal.

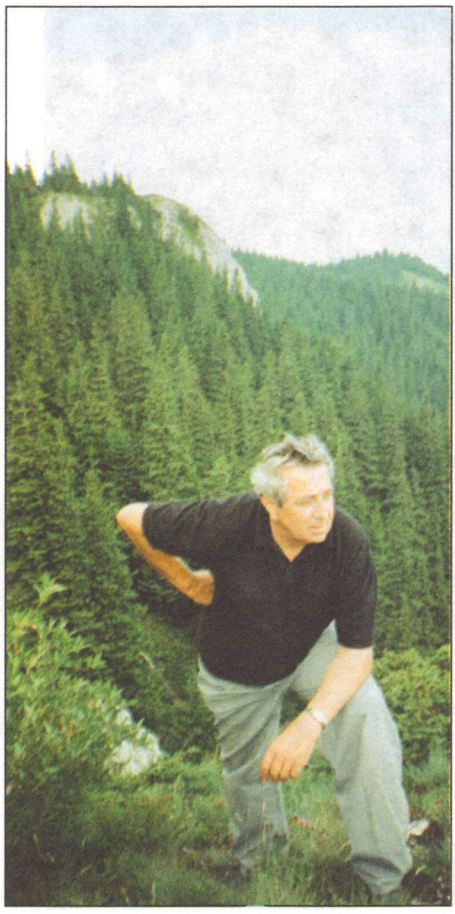

VASILE ZAHARIA
(Piatra-Neamț)

Floare de colț.

Zidurile catedralei din Baia.

Dr. Paraschiva-Victoria BATARIUC

MONUMENTE DE ARTĂ RELIGIOASĂ MEDIEVALĂ

Nicăieri pe tot pământul românesc nu se află pe un spațiu atât de mic atâta bogăție de istorie românească.

Dimitrie ONCIUL

Cuprinzând între hotarele sale acea parte a Moldovei care a fost leagănul de formare al noului stat creat de români la răsărit de Carpați, județul Suceava are o istorie milenară, ce se pierde în negura vremurilor, fiind în același timp depozitarul unor monumente istorice și de artă unice, legate de perioada medievală. Baia, Siret, nume cu rezonanță în istoria românilor, reședințe voievodale în îndepărtatul secol XIV, atunci când, în teritoriul cuprins între Carpați și Nistru se ctitorea Moldova. Suceava, reședința principală a voievozilor Moldovei timp de aproape două secole, sediu al Mitropoliei țării, cu cele două cetăți ale sale, cea de la Șcheia și Cetatea de Scaun, care s-au succedat în timp, Curtea Domnească, numeroase biserici, oraș ce și-a împletit destinul cu zbuciumata istorie a Moldovei.

Dar ceea ce a dus în toate colțurile lumii faima județului Suceava – și implicit a României în general – sunt monumentele de artă religioasă, celebrele biserici și mănăstiri pictate, păstrate numai aici, la adăpostul pădurilor de fagi și brazi, care le-au ocrotit de neprieteni. Alături de cunoscutele și mult mediatizatele biserici de la Humor, Moldovița, Arbore, Voroneț, Sucevița – înregistrate în patrimoniul UNESCO – în județul Suceava există numeroase alte edificii de cult, de o valoare istorică și artistică inestimabilă.

Cercetările arheologice efectuate în deceniile opt și nouă ale secolului XX au dus la descoperirea vestigiilor unor edificii de cult datând din perioada de început a voievodatului Moldova, descoperiri care au adus contribuții remarcabile la cunoașterea arhitecturii medievale românești. Astfel, la Rădăuți, în suprafața Bisericii Sfântul Nicolae; Giuleşti, comuna Boroaia; Tulova-Vornicenii Mari, comuna Moara; Volovăț; Suceava, în perimetrul bisericilor Sfântul Dumitru, Mirăuți, Sfânta Înviere săpăturile arheologice au pus în evidență existența unor biserici de lemn sau piatră, datând fie din primele decenii ale secolului XIV, fie de la sfârșitul aceluiași veac, nemenționate în documente, biserici cu o planimetrie variată, care se va regăsi la construcțiile ulterioare.

Întâmplarea a făcut ca cele mai vechi biserici din Moldova, care au ajuns până la noi, și ne referim la Sfântul Nicolae de la Rădăuți și Sfânta Treime din Siret, să se afle pe teritoriul județului Suceava.

Tradiția atribuie construirea **Bisericii Sfântul Nicolae din Rădăuți** lui Bogdan I, întemeietorul Moldovei, dar cercetările arheologice au dovedit că, pe locul actualei biserici, se găsea o alta de lemn, datând din primele decenii ale secolului XIV, în interiorul căreia se aflau trei morminte, dintre care unul era al lui Bogdan și al doilea al fiului său Latcu, biserică ce va fi înlocuită de actuala construcție, realizată în timpul domniei voievodului Petru I (1375-1391). Biserica de la Rădăuți, de plan bazilical, fără turlă, cu trei nave, dar divizată în cele trei spații cerute de cultul ortodox: altar, naos și pronaos a fost completată în anul 1559 prin adăugarea unui pridvor închis de către Alexandru Lăpușneanu. În interior biserica a fost pictată în frescă, în veacul al XV-lea, intervenții masive din secolul XIX afectând grav pictura murală. Mai bine păstrate sunt picturile din altar, care impresionează prin monumentalitate. Rămâne să sperăm că restaurările viitoare vor reda aspectul original picturilor din biserica rădăuțeană. Biserica Sfântul Nicolae a fost sediul

episcopiei de Rădăuți, menționată documentar la 6 iulie 1413, dar în același timp a fost și prima necropolă a voievozilor Moldovei, aici fiind înmormântați Bogdan I, Lațcu, Roman I, Ștefan I etc. Ștefan cel Mare a împodobit mormintele strămoșilor săi cu lespezi funerare din gresie frumos sculptate, executate între anii 1479-1481 de către meșterul Jan.

Biserica Sfânta Treime din Siret, considerată prima biserică de plan triconc din Moldova, este atribuită voievodului Petru I. Paramentele din piatră brută ale bisericii sunt împodobite cu o decorație ceramică policromă, realizată din cărămizi de fațadă, discuri smălțuite și flori crucifere, care, împreună, formează o parură policromă de sorginte sud-dunăreană.

Alte ctitorii de la sfârșitul secolului XIV și din primele decenii ale secolului următor nu se mai păstrează; unele sunt menționate în documente, precum Mănăstirea Sfântul Nicolae din Poiană, altele au ajuns până la noi sub forma unor ruine: biserica vechii mănăstiri Humor, biserica de la Tulova-Vornicenii Mari, ambele ctitorii ale vornicului Oană de la sfârșitul secolului XIV, biserica mănăstirii Moldovița, construită la începutul secolului XV de Alexandru cel Bun, ori biserica catolică de la Baia.

Una dintre cele mai fecunde epoci din istoria arhitecturii în spațiul românesc este aceea a domniei lui Ștefan cel Mare (1457-1504). S-a construit mult și diversificat: cetăți, curți domnești, reședințe boierești, locuințe de orășeni, biserici și mănăstiri. Multe dintre aceste construcții au fost distruse, până la noi au ajuns doar câteva din cele 38 de biserici pe care tradiția le atribuie marelui domnitor. Acum, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare ia naștere stilul moldovenesc în arhitectură, operă de inspirată sinteză, cu rezolvări originale ale sistemului de boltire a turlei cu arce piezișe, etajate, contribuție a meșterilor Măriei Sale la dezvoltarea artei europene.

Între anii 1466-1469 Ștefan cel Mare construiește **Mănăstirea Putna,** închinată Adormirii Maicii Domnului, drept necropolă pentru el și familia sa. Sfințită în anul 1470, mănăstirea, fortificată, a fost de mai multe ori devastată de incendii și de fiecare dată a renăscut, precum *Pasărea Phoenix,* din propria-i cenușă. Biserica actuală, o refacere datorată voievozilor Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan și Istratie Dabija între anii 1653-1662, reia planul ctitoriei ștefaniene: triconc dezvoltat în lungime prin apariția camerei mormintelor și a pridvorului închis. Biserica ctitorită de Ștefan cel Mare a fost pictată la interior în frescă, aureolele sfinților fiind realizate din foiță de aur; fragmente din această decorație murală au fost descoperite în timpul cercetărilor arheologice. Biserica adăpostește mormintele lui Ștefan cel Mare, ale doamnelor Maria de Mangop și Maria Voichița, soțiile lui Ștefan cel Mare, ale lui Bogdan al III-lea (1504-1517), Ștefan cel Tânăr (1517-1527), fiul și nepotul ctitorului, a doi copii nevârstnici, Petru și Bogdan, a domniței Maria Cneajna și a doamnei Maria, prima soție a lui Petru Rareș. Întregul complex monastic, cu zidul de incintă, turnul de intrare, chiliile, casa domnească, paraclisul de pe latura de vest sunt târzii, unele dintre ele din secolul XVIII, cele mai multe restaurări din secolul XX; din epoca lui Ștefan cel Mare nu se mai păstrează decât Turnul Tezaurului, de pe latura de vest, construit în anul 1481.

Muzeul Mănăstirii Putna, adăpostit într-o clădire modernă, posedă una dintre cele mai bogate colecții de artă religioasă din România: argintărie, manuscrise, cărți liturgice, țesături italiene, broderii, unele dintre ele adevărate capodopere, precum acoperământul de mormânt al Mariei de Mangop, Marea Dveră din anul 1500, Marea Dveră din 1510, Epitrahilul datat ante 1496.

Construirea Bisericii Sfântul Procopie de la Bădeuți și a mănăstirii de călugărițe de la Pătrăuți în anul 1487 deschide seria marilor ctitorii ștefaniene, întreruptă în 1504, la moartea ilustrului voievod.

În județul Suceava vor mai fi înălțate în această perioadă de către Ștefan cel Mare bisericile mănăstirilor

Voroneţ şi Sfântul Ilie de lângă Suceava (1488), precum şi bisericile de la Volovăţ – unde tradiţia menţiona existenţa unei biserici de lemn, mutată de Ştefan cel Mare la Putna – (1500-1502), şi la Răuseni, pe locul unde fusese omorât Bogdan al II-lea, tatăl lui Ştefan cel Mare (1504). La ctitoriile domneşti se adaugă şi bisericile ridicate de mari boieri, din sfatul domnesc, drept capele ale reşedinţelor lor, dar având şi rosturi funerare, precum Biserica Sfânta Paraschiva din Dolheştii Mari, ctitorită ante 1481 de către cumnatul lui Ştefan cel Mare, portarul de Suceava Şendrea; Biserica Sfântul Nicolae din Bălineşti, a logofătului Ioan Tăutu (1494-1499); Biserica Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul de la Arbore, ridicată de portarul de Suceava Luca Arbure (1502). Din epoca lui Ştefan cel Mare datează şi Biserica Sfânta Paraschiva de la Şipot, Suceava, descoperită în urma cercetărilor arheologice, şi biserica Mănăstirii Probota, din lunca Şomuzului, care a cunoscut două etape de construcţie, cuprinse în intervalul 1465-1496.

Biserica Sfântul Procopie, de plan triconc, cu turlă pe naos, şi împodobită cu o decoraţie ceramică constând din discuri smălţuite ornamentate cu motive zoomorfe şi butoni triunghiulari şi pătraţi, a fost distrusă în timpul primului război mondial de armata austriacă, cu ocazia luptelor din anul 1917; au mai rămas doar fundaţiile acestui venerabil monument.

Biserica Mănăstirii Pătrăuţi, de mici dimensiuni, dar de proporţii desăvârşite, este de plan triconc, cu turlă pe naos, sistemul de boltire fiind caracterizat prin utilizarea bolţilor moldoveneşti. Ancadramentele ferestrelor şi portalele prezintă o profilatură gotică; feţele absidelor au fost decorate cu firide înalte şi înguste, sub cornişă, în zona absidelor se află o friză de cărămizi pătrate smălţuite în verde şi violet. Pictura interioară, datată în vremea lui Ştefan cel Mare, este de o înaltă calitate artistică. Se remarcă tabloul votiv, scena Plângerii lui Iisus şi Cavalcada Sfinţilor militari, inspirată de *Vita Constantini,* alcătuită de Eusebiu. Vasta compoziţie dedicată Sfintei Cruci – care este şi hramul acestei biserici – a fost încărcată cu profunde semnificaţii simbolice, descifrate de istoricul de artă André Grabar: "Aşa cum odinioară împăratul Constantin a pornit împotriva păgânilor şi i-a zdrobit, tot aşa Ştefan al Moldovei, un nou Constantin, va învinge pe duşmanul neputincios în numele crucii". În duşmanul pe care domnul Ştefan îl va învinge trebuie văzut Islamul păgân. La exterior, pe peretele de vest se mai păstrează fragmente din marea scenă a Judecăţii de Apoi, urme ale picturii murale executate în a doua jumătate a secolului XVI.

Biserica fostei Mănăstiri Sfântul Ilie este tot un edificiu de plan triconc, cu turlă pe naos, suspendată pe arce piezişe şi având o bază stelată; cu o bogată decoraţie ceramică policromă, rezultat al ultimei restaurări, care nu mai păstrează vechiul sistem ornamental originar, realizat din discuri cu motive zoomorfe şi butoni smălţuiţi. Pictura interioară, de o mare forţă artistică, datând din vremea domniei lui Ştefan cel Mare, este subsumată marilor teme iconografice întâlnite în bisericile moldoveneşti. Se remarcă scenele dedicate Sfântului Ilie, patronul bisericii, dar şi ciclul hristologic şi tabloul votiv, cu reprezentarea lui Ştefan cel Mare, a doamnei Maria, a lui Bogdan şi Ştefan cel Tânăr, o refacere din timpul domniei acestuia din urmă. Pe faţada sudică se păstrează fragmente de pictură exterioară, datând din timpul mitropolitului Varlaam (1632-1653), între altele şi portretul acestui prelat. La interior se află un iconostas realizat în prima jumătate a secolului XVIII; două icoane împărăteşti, cea a Mântuitorului Iisus Christos şi cea a Maicii Domnului Hodighitria încadrată de prooroci, opere ale pictorului moscovit Chiril Ulanov din anul 1708.

Biserica Mănăstirii Voroneţ a fost ctitorită de Ştefan cel Mare pe locul unde anterior se găsea o altă biserică, ridicată din lemn pe temelie de piatră. De plan triconc, cu turlă pe naos, înălţată pe o bază stelată şi suspendată pe obişnuitele bolţi moldoveneşti, biserica ştefaniană

avea fațadele decorate cu discuri ornamentate cu motive zoomorfe şi butoni triunghiulari smălțuiți policrom. Naosul mai păstrează pictura murală originală, impresionantă prin monumentalitate, dar şi prin vigoarea desenului şi armonia cromatică. Tabloul votiv ne păstrează unul dintre cele mai reuşite portrete ale voievodului Ştefan cel Mare. Amplele lucrări de restaurare, care se întreprind la interiorul bisericii Sfântul Gheorghe de la Voroneț, vor reda nu numai strălucirea de odinioară a frescelor, dar vor permite şi studierea unui valoros ansamblu de pictură medievală. La 1547, mitropolitul Moldovei, Grigorie Roşca, vărul voievodului Petru Rareş, a adăugat un pridvor închis ctitoriei ştefaniene, dispunând şi acoperirea cu pictură exterioară a tuturor fațadelor. Pe un fond albastru intens, "albastru de Voroneț", culoare care a făcut celebră în întreaga lume biserica din Obcinele Bucovinei, se detaşează temele iconografice: Marea rugăciune a reprezentanților bisericii cereşti şi pământeşti: serafimi, îngeri, profeți, apostoli, părinți ai bisericii, martiri, schimnici, pe abside; Imnul Acatist şi Arborele lui Ieseu pe sud; scene din Geneză şi vieți de sfinți pe nord; Judecata de Apoi, pe vest. Scena Judecății de Apoi, cu multitudinea personajelor reprezentate, cu dramatismul său, cu varietatea grupurilor de damnați, între care un loc important îl ocupă turcii şi tătarii, inamicii tradiționali ai Moldovei, este celebră, devenind, pentru cei mai mulți, sinonimă cu Voronețul însuşi.

La interiorul bisericii se află un ansamblu de piese de mobilier din lemn, compus dintr-un jilț domnesc bogat sculptat cu motive geometrice, vegetale şi cu o scenă cinegetică, strane şi un candelabru pictat, donate de mitropolitul Grigorie Roşca, un valoros iconostas datând din secolul XVII, precum şi câteva morminte, între altele cel al călugărului Daniil Sihastru, pentru care, de altfel, Ştefan cel Mare a ctitorit mănăstirea Voroneț, sau cel a marelui vornic Grigorecea, mort după anul 1599, în care a fost descoperit un inventar funerar textil bogat şi diversificat, păstrat la Muzeul Național de Artă din Bucureşti.

Dintre bisericile construite de mari boieri, membri ai sfatului domnesc al lui Ştefan cel Mare, amintim bisericile Sfântul Nicolae de la Bălineşti, ctitorită de logofătul Ioan Tăutu, şi Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul de la Arbore, a portarului de Suceava Luca Arbure.

Biserica de la Bălineşti, de plan dreptunghiular, cu absida altarului poligonală, cu pronaos de asemenea poligonal şi un turn- clopotniță adosat pe latura sudică, în dreptul intrării, este unul dintre cele mai reprezentative monumente de arhitectură ale Moldovei medievale. Paramentele realizate din piatră brută şi cărămidă, bogat decorate cu discuri smălțuite, cât şi detaliile de arhitectură: soclul, ancadramentele, nervurile bolții pridvorului, cât şi balustrada din piatră sculptată cu muluri gotice sporesc zestrea ornamentală a construcției, individualizând-o. Datarea picturii interioare, deosebit de valoroasă, realizată de către Gavriil Ieromonahul, este controversată, fiind executată totuşi în timpul vieții ctitorului. Portretul logofătului Tăutu din tabloul votiv prin realismul reprezentării este considerat una dintre reuşitele portretisticii din Moldova medievală.

Biserica cu hramul Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul, ctitoria portarului de Suceava Luca Arbure, prezintă o dispoziție planimetrică mixtă: un plan dreptunghiular, cu două nişe practicate în grosimea zidului drept abside, fără turlă. La exterior, pe peretele de vest se află o nişă amplă, menită să adăpostească masa pomenilor. Biserica de la Arbore păstrează la interior, cât şi la exterior, importante părți dintr-un valoros ansamblu pictural, realizat în anul 1541 de o echipă de zugravi condusă de Dragoş, fiul popii Coman din Iaşi. În pictura de la Arbore impresionează fizionomia personajelor sacre, violența scenelor de martiriu, dar şi tabloul votiv cu reprezentarea lui Luca Arbure şi a familiei sale, şi portretul funerar al ctitorului. În pronaos, adăpostit sub un arcosoliu împodobit cu stema lui Luca Arbure, se află mormântul ctitorului, cel executat pentru "hiclenie" în anul 1523, din porunca pupilului său, Ştefan Vodă cel Tânăr.

Bisericile de la Volovăț (1500-1502) și Răuseni (1504) se numără printre ultimele ctitorii ștefaniene. Atât biserica de la Volovăț, dreptunghiulară, cu absida altarului poligonală decroșată, cât și cea de la Răuseni de plan mixt, dreptunghiulară cu absidele laterale plasate în grosimea zidului și cu o amplă nișă pe vest, au ajuns până la noi fără nici o decorație pictată, cu fațadele simple, cu tencuieli ulterioare. Săpături arheologice coroborate cu cercetări de parament pot aduce contribuții importante legate de aspectul acestor ultime ctitorii datorate voievodului Ștefan cel Mare.

Din primele decenii ale secolului al XVI-lea, mai exact din anul 1522, datează **biserica de la Părhăuți,** cu hramul Duminica Tuturor Sfinților, construită drept capelă a curții sale, dar și necropolă familială, de către logofătul Gavril Trotușan. De plan dreptunghiular, cu absida altarului decroșată, fără turlă, cu un pridvor suprapus de un foișor-clopotniță, biserica de la Părhăuți este considerată un monument reprezentativ al artei moldovenești din secolul XVI. La interior se păstrează un valoros ansamblu de pictură murală, executat după anul 1530, caracterizat de eleganța siluetelor, dar și de desenul viguros și cursiv.

Cele două domnii ale voievodului Petru Rareș, fiul natural al lui Ștefan cel Mare (1527-1538; 1541-1546) reprezintă în planul creației artistice o perioadă de realizări remarcabile. Acum sunt construite mănăstirile Probota, Humor, Moldovița, Râșca, dar și bisericile Sfântul Dumitru de la Suceava și Adormirea Maicii Domnului de la Baia, sau cele de la Zahareşti și Horodniceni, ca să pomenim doar ctitoriile din cuprinsul județului Suceava.

Sfătuit de vărul său, mitropolitul Grigorie Roșca, cel care și-a avut metania la Probota, Petru Rareș începe să construiască în anul 1530 o nouă mănăstire în zona unde, încă în anul 1398, era pomenită mănăstirea Sfântul Nicolae din Poiană. **Mănăstirea Probota** a fost menită de ctitorul său a fi necropola familiei sale, de aceea, la planul triconc tradițional, între naos și pronaos, este adăugată o încăpere cu destinație funerară: gropnița, unde au și fost amenajate mormintele lui Petru Rareș și al soției sale Ecaterina-Elena, din familia despoților sârbi, cele ale fiilor Ioan, mort nevârstnic, și Ștefan, a unei fiice, cu nume necunoscut, și a Samfirei, fiica lui Ștefan Rareș. Biserica mănăstirii Probota a fost pictată atât la interior, cât și la exterior, se pare, în anul 1532. Restaurarea recentă, efectuată de o echipă internațională, sub egida UNESCO, a picturii interioare și exterioare a scos la lumină fresce de o valoare artistică deosebită. Virtuozitatea desenului, armonia cromatică și nu în ultimul rând programul iconografic fac din pictura mănăstirii Probota una dintre cele mai importante manifestări ale artei vechi românești, ce urmează a fi studiată de specialiști.

Ansamblul arhitectural al mănăstirii Probota este constituit, pe lângă biserică, dintr-o incintă puternică, întărită cu patru turnuri de colț și cu un turn de poartă (1550), dintr-o construcție plasată pe latura nord-vestică, cunoscută sub numele de "casa domnească", dar cu o destinație greu de precizat. Cercetările arheologice prilejuite de recentele lucrări de restaurare au dus la descoperirea unei succesiuni de construcții pe latura de sud, între care și casele domnești din secolul XVI, refăcute în secolul următor, case egumenești, dar și edificii gospodărești.

Mănăstirea Moldovița este o altă ctitorie a voievodului Petru Rareș, ridicată într-o zonă unde Alexandru cel Bun a construit la începutul secolului XV o mănăstire care, de-a lungul timpului, a căzut în ruină. Biserica înălțată în anul 1532, cu hramul Bunei Vestiri, este de plan triconc, alungit de o cameră a mormintelor și de un pridvor deschis, cu turlă pe naos, susținută de tradiționalele bolți moldovenești. Biserica a fost împodobită în anul 1537 atât la interior, cât și la exterior cu picturi murale, realizate de o echipă de meșteri zugravi, avându-l în frunte pe Toma de la Suceava. Din pictura interioară reținem tabloul votiv din

naos, înfăţişându-l pe Petru Rareş însoţit de doamna Elena şi de doi fii, oferind ctitoria sa lui Iisus figurat tronând, având drept intercesor pe Sfânta Fecioară.

La exterior, pe latura sudică, două mari teme iconografice au căpătat o amploare deosebită: Imnul Acatist şi Arborele lui Ieseu. Dintre cele 24 de strofe ale Imnului Acatist, una dintre ele, vorbind despre salvarea Constantinopolului în anul 626, în urma intervenţiei miraculoase a Fecioarei Maria – cea căreia îi este închinat de altfel Imnul, s-a bucurat de o tratare deosebită. Sub penelul zugravului moldovean Constantinopolul, reprezentat ca o cetate cu două incinte, este apărat de luptători înarmaţi cu arcuri şi tunuri şi este asediat de turci şi tătari. S-a vorbit de un anacronism în reprezentarea acestei scene, dar istoricul de artă Sorin Ulea a propus o interpretare care aruncă o nouă lumină asupra mentalităţii medievale. Întregul registru iconografic al picturii exterioare este o uriaşă, patetică rugăciune îndreptată spre Fecioara Maria, purtând mesajul salvării Moldovei de pericolul turcesc. Aşa cum Fecioara a apărat Constantinopolul în anul 626 de avari, persani şi slavi, se implora ajutorarea divină a Moldovei în lupta împotriva turcilor, în frescă locul capitalei Imperiului Bizantin fiind ocupat de reprezentarea fantezistă a cetăţii de la Suceava.

La 1612 Efrem, episcop de Rădăuţi, a refăcut incinta fortificată, a construit turnul de poartă, prevăzut cu o decoraţie sculptată, inspirată de cea de la Zamca sau Dragomirna, şi a înălţat în incinta mănăstirii o clisiarniţă, în care astăzi este amenajat un mic muzeu de artă religioasă.

În anul 1542 Petru Rareş ctitorea **Mănăstirea Râşca.** Bisericii, de plan triconc, cu turlă pe naos, i-a fost adăugat în anii 1611-1617 de către marele vornic Costea Băcioc un amplu exonartex prevăzut cu turlă, plasată de asemenea pe o bază stelată. Biserica a fost pictată la interior şi exterior de către pictorul grec Stamatello Cotronas (1552). Pe faţada sudică se detaşează două mari teme iconografice, legate de viaţa călugărească, realizate din iniţiativa învăţatului episcop Macarie: Viaţa Sfântului Antonie, creatorul regulilor monastice şi Scara lui Ioan Climax, cu ilustrarea virtuţilor monahale. Incinta fortificată şi clădirile anexe au suferit de-a lungul timpului numeroase intervenţii, încât este dificil de spus ce a mai rămas din construcţiile originale.

Mănăstirea Humorului, o ctitorie datorată vornicului Oană de la Tulova, menţionată documentar în anul 1415, a fost distrusă cândva, la începutul secolului XVI, ruinele ei văzându-se şi astăzi în vatra satului. La 1530 mănăstirea cu hramul Adormirea Maicii Domnului a fost ctitorită de un boier credincios al voievodului Petru Rareş, şi anume marele logofăt Toader Bubuiog. De mici dimensiuni, dar de proporţii desăvârşite, biserica mănăstirii Humor este de plan triconc, alungit de camera mormintelor şi de un pridvor deschis, fără turlă. Biserica a fost pictată atât la interior, de o echipă compusă din trei meşteri zugravi, cât şi la exterior, de către Toma de la Suceava, omul de casă al lui Petru Rareş. Calitatea excepţională a picturii este pusă în valoare de lucrările de restaurare întreprinse în deceniul opt al secolului XX, din păcate brutal întrerupte în anul 1977. Se remarcă atât picturile de pe bolta pronaosului, ciclul Patimilor din naos, tabloul votiv cu reprezentarea lui Petru Rareş şi a familiei sale, cât şi portretele funerare ale logofătului Toader Bubuiog şi al soţiei sale Anastasia. Pictura exterioară, de un colorit cald, în care predomină roşul veşmintelor şi galbenul aureolelor, este dominată de Imnul Acatist, unde scena Asediului Constantinopolului, de mari dimensiuni, a căpătat din partea pictorului o notă personală. Din cetatea asediată a ieşit un cavaler înarmat cu o lance care se îndreaptă în galop către grupul de turci asediatori. O inscripţie identifică pe îndrăznetul cavaler Toma, iar cei care s-au ocupat de istoria artei medievale româneşti au văzut în acest personaj pe meşterul zugrav care a pictat biserica, acel Toma de la Suceava, curtean al voievodului Petru Rareş. În

biserică se păstrează un valoros iconostas datând din secolul XVI, precum şi câteva icoane împărăteşti, realizate în timpul domniei lui Petru Rareş: Deisis, Sfântul Arhanghel Mihail, Adormirea Maicii Domnului, Fecioara cu Pruncul "Hodighitria", aflate în curs de restaurare.

Mănăstirea a avut o incintă din care se mai păstrează doar câteva ruine, o clădire pe latura de sud, ruinată şi ea, şi un turn-clopotniţă, construit în anul 1641 de către Vasile Lupu.

Din timpul domniei lui Petru Rareş datează şi **Biserica Adormirii Maicii Domnului de la Baia,** construită în anul 1532, peste fundaţiile unui alt edificiu de cult, din secolul XV. Biserica reia, cu mici modificări, planul arhitectural al ctitoriei logofătului Trotuşan de la Părhăuţi. Monumentul arhitectural, care mai păstrează fragmente din pictura murală interioară şi exterioară, realizată între anii 1535-1538, este astăzi în curs de restaurare.

Doi dintre boierii lui Petru Rareş, marele vistier Mateiaş şi pârcălabul de Hotin Nicoară Hâra, construiesc câte o biserică la Horodniceni (1539) şi Zahareşti (1542), monumente reprezentative pentru arhitectura moldovenească din secolul XVI.

Alexandru Lăpuşneanu, ginerele lui Petru Rareş, a construit, în perioada cuprinsă între anii 1554 şi 1564, **Mănăstirea Slatina,** într-un loc anume ales de ctitor pe malurile pârâului Suha. Pentru ctitoria sa Alexandru Lăpuşneanu a cerut în repetate rânduri bistriţenilor să-i trimită meşteri pricepuţi, cărămidari şi ţiglari, dar şi zidari care să construiască mănăstirea. Biserica, de mari proporţii, de plan triconc, amintind de arhitectura mănăstirii Neamţ, a fost menită să servească drept necropolă ctitorului şi familiei sale. Complexul monastic se compune, alături de biserică, dintr-o incintă puternică, întărită cu turnuri de colţ, cu un turn de poartă, din trapeză, chilii, construcţii anexe. Pe latura de sud e situată Casa Domnească, la care se întâlnesc elemente de Renaştere specifice Transilvaniei. Tot în interiorul incintei se află o fântână, de asemenea de influenţă renascentistă, decorată între altele cu un cap de Gorgonă din marmură, o spolie romană de provenienţă transilvăneană. Mănăstirea Slatina, care a avut mult de suferit de-a lungul timpului, a beneficiat de ample lucrări de restaurare în deceniul opt al secolului XX.

Mitropolitul Gheorghe, vornicul Ieremia şi paharnicul Simion, fiii pârcălabului de Hotin Ioan Movilă şi ai domniţei Maria, fiica lui Petru Rareş, au ctitorit în perioada 1581-1601 **Mănăstirea Sucevița,** considerată "testamentul" artei medievale din Moldova. Biserica, bine proporţionată, de mari dimensiuni, de plan triconc, prelungit de gropniţă şi de un pridvor închis, prezintă în dreptul intrării, pe laturile de nord şi de sud două pridvoare deschise, cu largi arcade ce vădesc influenţe ale arhitecturii munteneşti. Cu frumoasele fresce interioare şi exterioare, executate de fraţii Ion şi Sofronie înainte de anul 1596, biserica mănăstirii Sucevița este ultimul ansamblu important de pictură murală din Moldova. În interior se remarcă tabloul votiv înfăţişându-l pe Ieremia Movilă însoţit de numeroasa sa familie, scene din Geneză, din vieţile lui Moise, ale Sfinţilor Nicolae şi Ioan cel Nou de la Suceava, iar la exterior, celebra Scară a virtuţilor monahale sau Scara lui Ioan Climax, sau friza filosofilor.

Ansamblul monastic este format dintr-o vastă incintă rectangulară (100x104 m), întărită cu bastioane la colţuri şi cu un turn de poartă şi din corpul de chilii de pe latura de est, mult restaurat. Muzeul mănăstirii adăposteşte o valoroasă colecţie de icoane, dintre care menţionăm cea înfăţişând Duminica Tuturor Sfinţilor, pictată în anul 1514 de Amfilofie de la Vama, piese de orfevrărie, mobilier, manuscrise, broderii, precum şi acoperămintele de mormânt ale lui Ieremia şi Simion Movilă, adevărate capodopere ale genului.

Mitropolitul Anastasie Crimca împreună cu rudele sale, logofătul Lupu Stroici şi vistiernicul Simion Stroici, au ctitorit, în primul deceniu al secolului XVII, la Dragomirna, întâi

o mică biserică de plan dreptunghiular, cu decoraţie ceramică policromă, închinată proorocilor Enoh şi Ilie şi Sfântului Ioan Teologul, pentru ca, mai apoi, să construiască biserica mare, cu hramul Înălţării Domnului. Biserica mare, de plan dreptunghiular, cu absidele laterale practicate în grosimea zidului, cu un pridvor închis, poligonal la exterior, se deosebeşte de toate bisericile moldoveneşti anterioare prin proporţiile sale. Silueta sa zveltă, înălţimea neobişnuită îi conferă un caracter de unicat. Şi decorul faţadelor: brâul împletit, pilaştrii din piatră cioplită contrastând cu paramentrul din piatră brută, ornamentaţia turlei de origine caucaziană aduc o notă personală în arhitectura moldovenească. La interior **biserica Mănăstirii Dragomirna** a fost parţial pictată, în zona altarului şi a naosului, de către zugravii Crăciun, Mătieş, Ignat şi Gligorie. Scenele, de mici dimensiuni, cu multe personaje, încadrate de chenare liniare, amintesc de arta miniaturilor. Biserica a fost înconjurată de un zid de incintă masiv, cu turnuri de apărare la colţuri şi cu un turn de poartă, de către voievodul Miron Barnovschi, în anul 1627. Între construcţiile anexe, mult restaurate, există pe latura de sud, lipită de zidul de incintă, o sală gotică spaţioasă, ce adăposteşte Muzeul mănăstirii, care cuprinde argintărie, broderii, tipărituri, dar şi valoroase manuscrise miniate, comandate sau realizate de mitropolitul Anastasie Crimca, ultimul miniaturist de geniu din Moldova, pentru ctitoria sa.

Voievodul Ştefan Tomşa a construit, între anii 1612-1620, **Mănăstirea Solca,** monument reprezentativ pentru arhitectura moldovenească din secolul XVII. Biserica, de plan triconc, cu gropniţă şi pridvor închis, prezintă forme planimetrice tradiţionale, preluând din repertoriul decorativ al Dragomirnei nervurile în torsadă care subliniază arcurile interioare. Incinta fortificată este astăzi parţial ruinată, întreg ansamblul monastic de la Solca aşteptându-i pe restauratori.

Am lăsat la sfârşit prezentarea bisericilor din oraşul Suceava, despre care Dimitrie Cantemir ne informa că era înzestrat cu 40 de edificii de cult, de lemn şi de piatră. Vicisitudinile istoriei au făcut ca în bătrâna reşedinţă a domnilor Moldovei să nu se păstreze în picioare nici o biserică mai veche de secolul XVI. Cercetările arheologice au dus la descoperirea vestigiilor unor biserici, ortodoxe şi catolice, din secolele XIV şi XV, vestigii reduse doar la modeste ziduri realizate din trei-patru asize, sau la fundaţii: Biserica Sfântul Gheorghe-Mirăuţi, Biserica Sfânta Înviere, mănăstirea de călugăriţe de la Iţcani, biserica catolică din zona Sfântul Dumitru.

Cea mai veche biserică din Suceava, păstrată întreagă până în zilele noastre, are hramul Sfântul Gheorghe şi a fost al doilea sediu al Mitropoliei Moldovei, iar din anul 1589 adăposteşte moaştele Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava. Este vorba de actuala **mănăstire Sfântul Ioan,** ctitoria voievozilor Bogdan al III-lea şi Ştefan cel Tânăr, construită între anii 1514 şi 1522. Biserica, de proporţii monumentale, păstrează planimetria tradiţională, triconc, cu turlă pe naos şi pridvor închis. Peretele despărţitor dintre naos şi pronaos a fost dărâmat în secolul XVIII. Pictura murală, interioară şi exterioară, a fost realizată în epoca lui Petru Rareş. În prezent, în interiorul bisericii se întreprind ample lucrări de restaurare a picturii murale, puţinele suprafeţe curăţate lăsând să se vadă un desen de o mare frumuseţe. În biserică, sub un arcosoliu modern, se păstrează racla de argint cu moaştele Sfântului Ioan cel Nou, datând din timpul domniei lui Alexandru cel Bun.

Alături de Curtea Domnească se află **Biserica Sfântul Dumitru,** construită între anii 1534-1535 de voievodul Petru Rareş pe un teren unde se găseau ruinele unei biserici catolice, din secolul XIV, dar şi ruinele unei biserici construite de meşterul bistriţean Ioan Zidarul, biserică ce s-a prăbuşit înainte de a fi terminată. Pisania bisericii Sfântul Dumitru este însoţită de capul de bour figurat în scut, decolat, scut încadrat de o ghirlandă susţinută de doi *putti* de

inspirație renascentistă, cele mai bune analogii fiind oferite de stema papei Sixt al IV-lea, realizată de Mino de la Fiesole. Turla bisericii Sfântul Dumitru prezintă un bogat decor ceramic, realizat din cărămizi smălțuite policrom, ctitoria lui Petru Rareş de la Suceava fiind ultimul monument din secolul XVI împodobit în acest fel. Biserica a fost acoperită cu picturi murale interioare şi exterioare, realizate în vremea primei domnii a lui Petru Rareş. Pictura interioară este în curs de restaurare; în naos se remarcă tabloul votiv cu reprezentarea voievodului Petru Rareş. Pictura exterioară, mult deteriorată, se păstrează mai cu seamă pe latura de sud, unde se distinge compoziția Arborele lui Ieseu. Pe fațada de sud, în ocnițe, recente lucrări de restaurare au repictat câteva chipuri de îngeri, procedeu care a stârnit controverse, deoarece cromatica acestor reprezentări este mai mult intuită decât susținută de probe concrete. În partea de est a bisericii Alexandru Lăpuşneanu a construit în anul 1561 un turn-clopotniță, împodobit cu o frumoasă stemă cu pisanie inspirată de stemele dinastice ale lui Ştefan cel Mare. Turnul-clopotniță a suferit modificări în secolele ulterioare, i s-a adăugat un etaj şi a fost transformat în punct de veghe al pompierilor în lupta cu incendiile. În jurul Bisericii Sfântul Dumitru cercetările arheologice au evidențiat un cimitir datând din secolele XV-XVIII.

Doamna Elena, soția lui Petru Rareş, a construit în anul 1552 Biserica Învierea Domnului, pe un teren unde anterior se succedaseră alte edificii de cult, ridicate din lemn.

În anul 1611 marele vistier Nicoară Prăjescu reface Biserica Sfântul Nicolae, aflată în cartierul olarilor.

Voievodul Vasile Lupu construieşte în anul 1643 drept capelă a Curții Domneşti reamenajate biserica cu hramul Sfântul Ioan Botezătorul, mai cunoscută sub numele de Biserica Coconilor, a Domnițelor sau a Beizadelelor.

La începutul secolului XVII, vechea biserică Sfântul Gheorghe, sediul primei Mitropolii a Moldovei, cunoscută şi sub numele de Biserica Mirăuți, deteriorată probabil la sfârşitul secolului XVI în urma unui cutremur, este refăcută, renunțându-se la vechiul plan dreptunghiular cu absida altarului poligonală, în favoarea celui triconc, cu turlă pe naos şi turn-clopotniță pe pridvor. Şi tot în secolul XVII este reconstruită Biserica Adormirii Maicii Domnului din Iţcani, cu un plan care denotă influențe arhitectonice munteneşti.

În oraşul Suceava se mai păstrează şi trei biserici armeneşti: Sfânta Cruce, Sfântul Simion şi mănăstirea Sfântul Auxentie, ctitorite de negustori bogați în secolul XVI şi la începutul secolului XVII. Aceste biserici respectă planimetria edificiilor de cult ortodoxe, cu excepția zonei altarului, care este mult lărgită, ca să cuprindă cele trei altare cerute de canoanele cultului armean. Mănăstirea Sfântul Auxentie a fost fortificată în sistem Vauban în anul 1691 de trupele poloneze ale regelui Ioan Sobieski şi de la aceste fortificații a ajuns să fie cunoscută sub numele de *Zamca* (întăritură, fortificație, în limbile slave).

Ctitorite de voievozi şi boieri, bisericile şi mănăstirile din județul Suceava, ca de altfel şi de pe întreg teritoriul românesc, sunt nu numai monumente de arhitectură, opere de artă, ci, mai cu seamă, dovezi de credință, de pietate ale strămoşilor noştri. Dacă noi astăzi admirăm realizarea artistică, oamenii evului mediu le priveau ca pe adevărate cărți ce se adresau tuturor, ştiutorilor, cât mai cu seamă celor care nu ştiau carte, pentru a-i călăuzi pe drumul dreptei credințe. Se cuvine, atunci când le păşim pragul, să încercăm să le privim cu ochii celor ce le-au construit şi împodobit cu picturi murale, pentru a ne apropia şi noi, cei apăsați de grijile şi nevoile cotidianului, de Frumusețe, dar şi de Divinitate.

Suceava,
22-24 septembrie 2000.

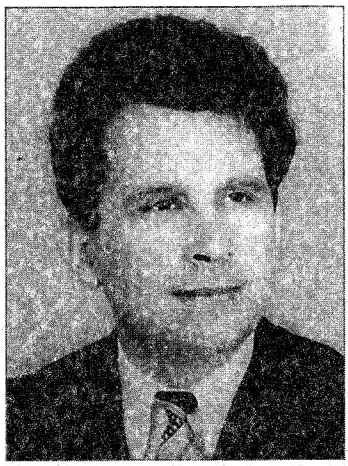

Petru ŢARANU
Vatra Dornei

DOISPREZECE APOSTOLI DIN MUNŢII CĂLIMANI – O VATRĂ A MITOLOGIEI STRĂROMÂNE

Incinta de la Doisprezece Apostoli, inclusiv vârful muntelui Lucaciu, drumurile de legătură cu Bucovina, Moldova şi Transilvania, formele mirifice care populează străvechiul sanctuar de cult şi expresia lor magico-simbolică se încadrează în aria de teritorializare a mitologiei de substanţă autohtonă. Rezultat al gândirii, al viziunii şi al practicilor magico-mitice de odinioară, coordonatele spirituale ale spaţiului sacru din Munţii Călimani se circumscriu particularităţilor de mitogeneză din societatea Daciei antice. Sanctuarul de cult de la Doisprezece Apostoli este, de fapt, o relicvă a formelor de cultură de sorginte dacică, cu desfăşurare pe platourile alpine şi pe vârfurile de munţi. Oronimul astfel denominat aminteşte de străvechiul ceremonial solstiţial al "urcărilor pe munte", este locul unde în vremuri demult apuse s-a interferat cultul moşilor şi al strămoşilor cu cel al soarelui, al bradului şi al focului, ultimele două fiind considerate elemente purificatoare.

Urcările pe munte din Ţara Dornelor – cele din zonele alpine ale munţilor Doisprezece Apostoli, Bogolin, Giumalău şi Ouşor, – una dintre formele ancestrale ale ascensiunii spre cer, aveau loc la solstiţiul de vară şi au rămas în vocabularul limbii vorbite de populaţia autohtonă sub denumirea de *moşii de la Călimani* şi, mai rar, sub cea de *moşii de Sânpetru*. Urcările spre locurile sacre de altădată se desfăşurau după un anumit ritual şi au rămas, relativ, bine marcate în memoria generaţiilor din Dorne. Sursele memoriale, rezultat al transmiterii informaţiilor pe cale orală, din tată în fiu, au constituit apanajul povestitorilor, al acestor arhive vii din aria nordică a Munţilor Călimani. Atestările documentare, izolate şi uneori fragmentare, confirmă şi ele, cu argumente plauzibile sau convingătoare, dăinuirea formelor de cultură de tip arhaic şi de factură autohtonă.

În dimineaţa zilei de 28 iunie, odată cu răsăritul soarelui, patru cete

FIŞIER BIOBIBLIOGRAFIC

Petru Ţaranu s-a născut la 26 mai 1934, în satul Linişte, comuna Şaru Dornei, judeţul Suceava.

A absolvit cursurile Liceului Teoretic Vatra Dornei (1963), Facultatea de Ştiinţe Economice, Secţia industrie, construcţii, transporturi, din cadrul Universităţii "Al.I. Cuza" din Iaşi (1970). Şi-a susţinut teza de doctorat la Academia din Bucureşti în anul 1981.

A debutat: în publicistică – 1959, în literatura de specialitate – 1971, în literatură – 1986, la "Cronica", Iaşi, şi editorial – 1989, la Editura "Sport-Turism" din Bucureşti.

Este membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova (1995), al Societăţii Scriitorilor Bucovineni (1998) şi al Colegiului de redacţie al revistei "Limba Română" din Chişinău (1995).

Volume: **Vatra Dornei**, album (1989); **Memoria Dornelor**, vol. I (1995), vol. II (1995), vol. II, ediţia a II-a (1998) şi vol. III (2000); Vol. II, ediţia a II-a, a fost menţionat de Fundaţia Culturală a Bucovinei cu premiul *Istoria Culturii* pentru anul 1998.

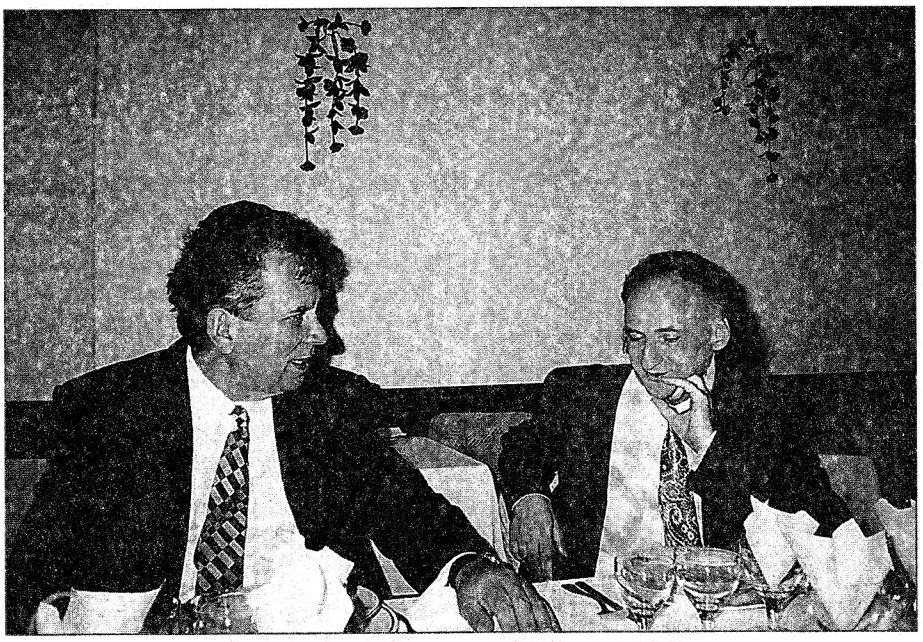

Petru Ţaranu în dialog cu Grigore Vieru.

de flăcăi nelumiţi se îndreptau, călărind pe cai, spre locurile sacre din Munţii Călimani. Fiecare dintre cetele astfel constituite se identificau, printr-un simbol, cu una dintre cele patru zări. În timpul deplasării trebuia să se respecte ordinea punctelor cardinale – răsărit, miazăzi, apus şi miazănoapte – şi o anume distanţă impusă de canoanele ritualului. Aşa se explică de ce flăcăii erau costumaţi distinct, iar caii de călărie aveau părul de culori diferite. Deschiderea ascensiunii spre înălţimea platourilor alpine revenea cetei de feciori costumaţi în alb, culoare care se asocia cu răsăritul soarelui. Caii folosiţi de această formaţiune ritualică aveau, şi ei, culoarea părului de un alb imaculat, răspunzând aceluiaşi simbol de tradiţie comunitaro-spirituală. Ceata de flăcăi care încheia ascensiunea pe munte în acea dimineaţă predestinată era costumată în haine cernite, iar caii folosiţi aveau părul negru ca "pana corbului". Caii roibi purtau cu ei simbolul amiezii, iar cei suri (în doi peri) semnificau apusul. În tot timpul călătoriei trebuia să se păstreze o tăcere solemnă, să nu se devieze de la drumul tradiţional – Calea Moşilor – şi să nu se poposească sub nici un pretext.

Ajunşi fiind pe vârful muntelui, flăcăii, păstrând aceeaşi tăcere solemnă, descălecau pe vetrele destinate rugurilor de foc. Vetrele de foc sacru, cum se mai numeau, marcau distinct cele patru puncte cardinale (zări) în raport cu vârful muntelui. Fiecare vatră ritualică reprezenta şi punctul terminus al drumurilor – numite Calea Moşilor – ce afluiau spre locul sacru dinspre cele patru zări. Ceata de feciori care, prin costumaţia şi culoarea cailor de călărie, simboliza răsăritul de soare, afluia pe Calea Moşilor cu sens de urcare dinspre soare-răsare. Această ceată era, de fapt, cea care avea menirea să înceapă activitatea de amenajare a unei imense grămezi de uscături pe vatra de foc sacru aflată în zona ei de responsabilitate, adică dinspre răsărit. La scurte intervale de timp – respectând ordinea sosirii şi aceleaşi reguli impuse de tradiţionalul ritual – intrau în acţiune şi celelalte trei cete aflate în aria teritorială a vetrelor de factură ritualică. Solii celorlalte localităţi, purtând aceleaşi simboluri, după ce soseau pe platoul alpin, se alăturau flăcăilor care se aflau în plină activitate. Cele patru grămezi de uscături, amplasate tot pe atâtea vetre, trebuiau să fie terminate până

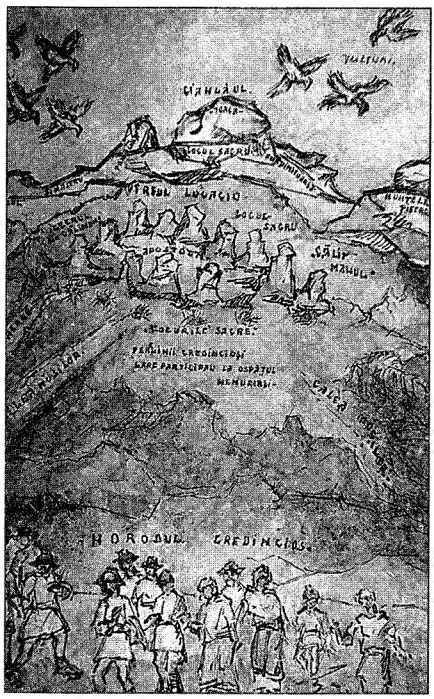

Trepte ale ascensiunii spre cer.

la amiaza zilei, canon peste care nu se putea trece. După o scurtă pauză, care, prin tradiție, trebuia să coincidă cu "cumpăna zilei", se operau alte faze ale derulării ritualului.

Vârful muntelui Lucaciu, având altitudinea cea mai mare din zona sanctuarului de cult, era delimitat convențional în patru sectoare distincte. Fiecare sector, astfel delimitat, corespundea unui punct cardinal, unei zări. După pauza tradițională, cetele de feciori se ocupau, în funcție de simbolistica ritualică a fiecăreia, de amenajarea aşa-zisului *Giumalău*. În acele vremuri prin *giumalău* se înțelegea sistemul vetrelor de foc sacru care, situate fiind la o anumită distanță în aval de altitudinea maximă, erau dispuse circular de jur-împrejurul vârfului de munte. Fiecare ceată de flăcăi acționa în zona punctului cardinal pe care-l reprezenta prin simbolistica costumației sale. Grămezile de uscături, ridicate pe aceste originale vetre de foc, se acopereau, în straturi suficient de groase, cu cetină de brad. Bradul fiind considerat sacru, în contextul acestui străvechi ritual fumigațiile cu rășină şi cetină de brad aveau rolul de purificare a locului destinat "ospățului nemuririi", adică vârfului de munte. Cantitățile de lemne neuscate, impresionante sub aspectul volumului, cele de rășină şi de cetină trebuiau depuse pe vetrele destinate focului sacru până la apusul soarelui. Dispariția la orizont a astrului zilei reprezenta momentul canonic al încetării oricărei activități din zona "giumalăului". În partea de răsărit a "centurii" cu vetre de foc sacru se lăsa o poartă de acces spre vârful de munte pentru ca, a doua zi, preoții şi pelerinii să poată urca la depunerea şi slujirea ofrandelor. De o parte şi de alta a porților de intrare spre vârful muntelui se depozitau uscăturile, rășina sau ramurile încărcate cu rășină şi cetină.

În momentul apunerii soarelui, feciorii, aşezați lângă vetrele ritualice, dispuse în cele patru zări, începeau să buciume continuu (în serie de câte trei) până la lăsatul nopții. Odată cu lăsarea întunericului se aprindeau rugurile de foc de pe vetrele dispuse în cele patru puncte cardinale. Tot în momentul apunerii soarelui, mulțimea de pelerini din aşezările umane, cu preoții în frunte, se îndreptau spre locurile sacre din Munții Călimani. Urcarea pe munte era precedată de adunarea pelerinilor la răspântia de drumuri din vatra de sat. Ei porneau spre sanctuarul de cult de la Doisprezece Apostoli numai după ce primeau binecuvântarea preoților, la ceasul hărăzit de lege şi de datini. Urcuşul pe munte se succeda în "şir indian", într-o tăcere solemnă şi cu un pronunțat caracter ritualic. După căderea nopții, se aprindeau făcliile, mijloace de iluminat ingenios concepute şi puternic impregnate cu rășină de brad. Făclierii erau recrutați din rândul feciorilor nelumiți şi erau dispuşi pe rând din şapte în şapte pelerini participanți la ceremonial. Primul făclier, cel care deschidea urcarea pe munte, era preotul satului. În tot timpul ascensiunii nu erau permise popasurile şi nici discuțiile între participanți, iar deplasarea se făcea cu mare grijă, deoarece un eventual accident avea semnificații nefaste pentru comunitatea umană din care făcea parte grupul de pelerini aflat în ascensiune spre locurile sacre. Intrarea în zona platoului alpin, destinat tradiționalului ceremonial, trebuia să aibă loc numai pe Calea Moşilor care, în raport cu

vârful de munte – Muntele Lucaciu – avea aceeaşi orientare geografică ca şi aşezarea umană din care provenea grupul de pelerini.

Sosirea tuturor participanţilor în zona locurilor sacre trebuia să aibă loc până la revărsarea zorilor de zi. Cei care soseau mai devreme aşteptau, în aceeaşi tăcere solemnă, caracteristică străvechiului ritual, până în zori de zi. Răsăritul soarelui se considera a fi unul dintre momentele solemne, de apogeu, ale ceremonialului şi se bucura de un ritual inedit. În momentul revărsării primei raze de soare, participanţii, fiind orientaţi cu faţa spre răsărit şi cu mâinile împreunate în semn de rugă, implorau astrul zilei, apoi cădeau în genunchi şi sărutau pământul. Acest inedit ritual, care se înscria pe relaţia om–pământ–cosmos, se repeta şi dura până ce soarele se ridica la un *stat de om* deasupra orizontului. În tot acest timp preoţii, în sobor, ridicau imnuri de slavă şi implorau astrul zilei sub semnul binelui pentru cei vii şi al iertării păcatelor pentru cei trecuţi pe tărâmul vieţii veşnice. După consumarea acestui moment de mare rezonanţă magico-religioasă, preoţii, urmaţi de pelerini, urcau pe vârful de munte pentru a depune ofrandele destinate "ospăţului nemuririi". În tot timpul depunerii ofrandelor, preoţii sfinţeau apa minerală sau cea de izvor, aflată în bradane de diferite capacităţi sau în ulcioare de ceramică. După depunerea ofrandelor, preoţii, tot în sobor, oficiau un tedeum prin care se implora primirea jertfei aduse de pelerini de către *moşii* şi *strămoşii* coborâţi la "ospăţul nemuririi". În tot timpul slujbei, ofrandele şi vârful de munte erau stropite cu apă sfinţită după canoanele tradiţionale. Depunerea ofrandelor şi ritualul magico-religios trebuia să se termine înainte de amiaza zilei. În timp ce pelerinii coborau de pe vârful de munte pe platoul alpin, urmând preoţii, ei, potrivit unei străvechi tradiţii, aruncau monede peste cap, pentru ca cei dispăruţi şi dragi lor să-şi poată răscumpăra păcatele. Aşa se explică de ce, în anul 1910, s-au găsit monede romane, din argint şi de aramă, pe muntele Ouşoru şi, în vremuri mai apropiate nouă, la Lucaciu şi Doisprezece Apostoli.

În momentul când ultimul pelerin cobora în aval de *giumalău*, pe poarta destinată accesului în timpul ceremonialului, flăcăii costumaţi în alb – simbolizând răsăritul – închideau breşa cu vreascurile şi lemnele uscate pregătite în ajun. Peste uscături se aşeza cetina şi se aruncau bulgări de răşină de brad. În timp ce soarele se

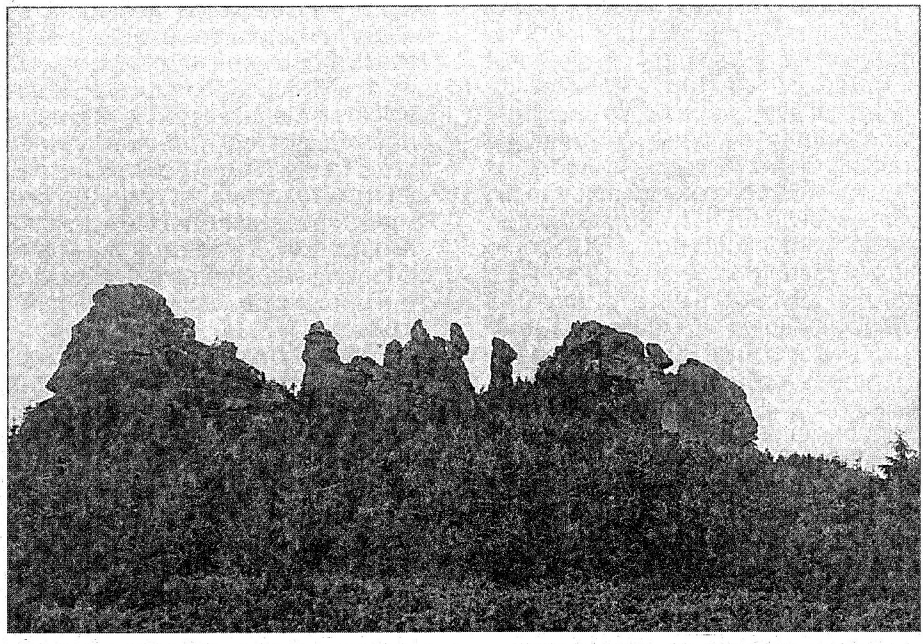

Doisprezece Apostoli din Munţii Călimani.

afla la cumpăna amiezii, flăcăii, situaţi în cele patru zări, aprindeau grămezile de uscături ridicate de jur-împrejurul vârfului de munte, la egală distanţă de altitudinea maximă. Focul şi fumigaţiile cu cetini şi răşină aveau menirea să purifice vârful de munte, pentru ca sufletele celor dispăruţi să poată coborî la "ospăţul nemuririi". Modul de comportare a focului şi a fumului rezultat din ardere devenea subiect de interpretare pentru magicienii care se ocupau cu dezlegarea oracolelor.

După potolirea focului, pelerinii, aşezându-se în aval de centura (*giumalăul*) vetrelor de foc sacru, începeau să ospăteze în memoria celor dispăruţi, a moşilor şi strămoşilor. Aceasta, în timp ce, se credea, moşii şi strămoşii ospătau, la rândule, în amonte de vetrele de foc. Aşa se explică de ce acest ceremonial a fost cunoscut ca *ospăţ al nemuririi* şi a rămas sub această denumire în analele posterităţii. După ce se încheia ospăţul intrau în acţiune magicienii, care explicau sensul şi semnificaţiile timpului de care se bucura această mare sărbătoare, comportamentul *păsărilor cerului* în relaţie cu ofrandele de pe vârful de munte, eventualele întâmplări din timpul urcării pe munte sau cele care au caracterizat ceremonialul în toate fazele desfăşurării sale ş.a. Înfruptarea vulturilor şi a şoimilor din ofrandele depuse pe vârful de munte, de exemplu, avea semnificaţia unei jertfe bine primite de către cei aflaţi pe celălalt tărâm. O vreme cu tunete şi trăsnete însemna severe mustrări din partea divinităţii şi nefaste urmări pentru comunităţile umane. Un nor în timpul răsăritului de soare semnifica refuzul divinităţii de a primi ruga participanţilor la ceremonial ş.a.m.d.

A doua zi, pe 30 iunie, începând cu prima rază a răsăritului de soare, la sanctuarul de cult, cunoscut sub denumirea de Doisprezece Apostoli, se oficia un tedeum dedicat moşilor şi strămoşilor. Intrarea pelerinilor în străvechiul sanctuar avea loc în linişte, într-o tăcere caracteristică tradiţionalei sărbători şi numai pe calea cunoscută sub denumirea de *Poarta Hârlei*. Şi în acest caz se depuneau ofrande, se stropea incinta cu apă sfinţită şi se purifica locul cu fumigaţie de răşină de brad. Statuia de piatră – Moşul de astăzi – se considera a fi *Omul cerului*, adică zeul moşilor şi al strămoşilor. În după amiaza zilei se consuma partea a doua a "ospăţului nemuririi", de data aceasta magicienii, pe baza comportării vremii şi a evenimentelor din timpul desfăşurării ceremonialului, îşi conturau prorocirile pentru noul an. Dat fiind faptul că această activitate se desfăşura în aria teritorială a sanctuarului de cult, magicienii invocau spiritele celor dispăruţi şi o anume energie de substanţă divină pentru a încărca cu adevăr şi credibilitate straniile lor prorociri. În finalul ceremonialului preoţii purificau sanctuarul de cult cu *apă vie* şi cu fumigaţii de răşină de brad.

Pătrunderea în aria teritorială a străvechiului sanctuar era prohibită pentru omul de rând, considerându-se un mare păcat, o profanare. Această restricţie cu caracter sacru era respectată de populaţia în vârstă care vieţuia la jumătatea secolului al XX-lea în aria nordică a Munţilor Călimani. Populaţia din această zonă credea că atunci când la Doisprezece Apostoli tuna, fulgera, trăsnea sau ploua torenţial era semn că *picior de om păcătos a călcat sanctuarul de cult*, iar natura îl purifică cu puternice descărcări electrice şi-l spală cu nestăvilite jeturi de apă de ploaie. Transsimbolizarea sărbătorii solstiţiale din Munţii Călimani de tradiţie dacică, pe planul religiei de rit creştin-ortodox a avut loc în vremuri îndepărtate. Ziua de 30 iunie, data când prin tradiţie se oficia ritualul în aria teritorială a sanctuarului de cult, corespunde în calendarul de rit ortodox cu sărbătoarea celor Doispreze Apostoli, de aici şi denumirea locului.

În ziua a treia, cea care încheia ritualul străvechii sărbători, toţi pelerinii implorau răsăritul de soare cu ruga lor şi apoi sărutau pământul. Era momentul când, pe calea tradiţiilor de spiritualitate autohtonă, se realiza relaţia om–pământ–cosmos. După încheierea ceremonialului magico-religios, cei prezenţi operau schimburi de produse, de animale mai cu seamă. Parte dintre obiectele destinate practicilor mitologice din acele timpuri, care au făcut obiectul schim-

bului în timpul sărbătorii de la Doisprezece Apostoli, acum 200-300 de ani, au fost descoperite în vatra unor case foarte vechi din satul Neagra Şarului, localitatea cea mai apropiată de aria teritorială a sanctuarului de cult. În timpul amiezii se mânca preparate care aveau în compoziţia lor carne din animalele sacrificate pe altarul străvechiului sanctuar de cult. Animalele cele mai frumoase, miei şi tăuraşi, erau oferite pentru jertfă de comunităţile umane participante la ceremonie. După masa cu mâncăruri şi băuturi puternic infuzate cu semnificaţii magico-religioase, pelerinii făceau cale întoarsă spre casele lor din vetrele de sat. La coborâre erau recomandate discuţiile, chiar exuberante, pe un fond de optimism caracteristic credinţelor populare din acele vremuri. Necesitatea ca fiecare participant la tradiţionala sărbătoare să treacă pragul casei sale din vatra de sat sau, după caz, cel al adăposturilor pastorale din aria teritorială a munţilor, până la apusul soarelui, se constituia ca un canon-tabu. Orice abateri de la această regulă cu conotaţii sacre era interpretată prin prisma unor prevestiri cu caracter malefic, dezonorante, pentru persoana care, indiferent de motive, nu se conforma acestor legi prestabilite în vremi demult apuse.

Treptat, după evenimentele istorice specifice anului 1775, marea sărbătoare solstiţială de odinioară a îmbrăcat un accentuat caracter patriotic, transformându-se într-un anumit fel de nedeie. În satul Neagra Şarului, locul de întâlnire a confiniilor Bucovinei, Moldovei şi Transilvaniei se mai găsesc şi astăzi vase de ceramică care au făcut obiectul relaţiilor de schimb la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. Nedeia de la Călimani – aşa a fost denumită – s-a constituit într-o puternică redută a luptei pentru unitate de neam şi ţară. În preajma revoluţiei de la 1848, la Neagra Şarului, în casa Palaghiei Ortoanu, sub pretextul participării la nedeie, se întâlneau mari personalităţi din Bucovina, Moldova şi Transilvania, era un fel de centru conspirativ în slujba cauzei unirii tuturor românilor.

Până la începutul secolului al XX-lea, urcările pe munte au constituit o componentă esenţială a spiritualităţii dornene. Drept dovadă, pe unele vârfuri de munte din aria teritorilă a Dornelor (în anul 1910, pe muntele Ouşoru) s-au descoperit monede de argint şi de aramă, emise în timpul Daciei Romane. Altele, cu putere de circulaţie în vremuri mai apropiate nouă, au fost identificate în sanctuarul de cult Doisprezece Apostoli şi pe Muntele Lucaciu.

În anul 1909, cu ocazia sărbătorii a 60 de ani de la urcarea pe tron a împăratului Franz Joseph, în ziua de 29 iunie, respectându-se tradiţia sărbătorilor solstiţiale, s-a organizat o reprezentaţie pe Muntele Giumalău, la altitudinea de circa 1900 m. A fost un spectacol omagial care, de fapt, s-a transformat în cea mai puternică manifestare de adeziune a dornenilor la cauza unirii cu ţara-mamă. La Doisprezece Apostoli, în Munţii Călimani, ultima manifestare de această factură a avut loc în anul 1914, în condiţiile unor severe măsuri de precauţie întreprinse de autorităţile imperiale din zona de graniţă.

BIBLIOGRAFIE

Grigore Brâncuşi, **Vocabularul autohton al limbii române**, Bucureşti, 1983.

Nicolae Dunăre, **Semnificaţia etnografică a "focului viu"**, în "Ecoul", I, Bistriţa, 1968; **Civilizaţia tradiţională românească în curbura carpatică nordică**, Bucureşti, 1984.

G.T. Kirilean, **Descrierea moşiei regale Broşteni**, Bucureşti, 1906.

Traian Naum, Emil Butnaru, **Munţii Călimani**, Bucureşti, 1987.

Tiberiu Morariu, **Contribuţii la aprinderea "focului viu" în Ardeal, Maramureş şi Bucovina**, în AAF, IV, Bucureşti, 1937.

Laurian Someşan, **Viaţa pastorală în Munţii Călimani**, în BSRG, LII, Bucureşti, 1933; **Viaţa umană în Munţii Călimani**, în LIGUC, VI, Cluj, 1936.

Petru Ţaranu, **Memoria Dornelor**, vol. III, Suceava, 2000.

Romulus Vulcănescu, **Mitologie română**, Bucureşti, 1985.

Informaţii primite de la bătrânii: Dumitru Paşcu, Dumitru Olteanu, Dumitru Grigoraş, Marina şi Casandra Ţaranu din comuna Şaru Dornei, Luchian Negrea, Pantelimon Roată şi Dionisie Ursuţ din Vatra Dornei.

"MAI LESNE POȚI BIRUI O CETATE DECÂT PE TINE ÎNSUȚI"

INTERVIU CU PĂRINTELE ANTONIE BREHUIESCU, STAREȚ AL MĂNĂSTIRII "PIATRA TĂIETURII"

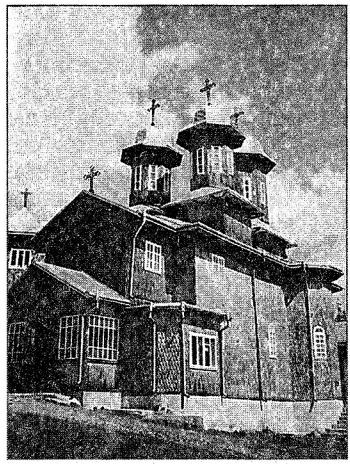

Mănăstirea "Piatra Tăieturii".

"Piatra Tăieturii", ridicată de mâna şi inima omului, ca atâtea alte mănăstiri, din nevoia de apropiere şi de trăire în divinitate, are o semnificație aparte.

Ideea înălțării acestui lăcaş a fost aruncată ca o sămânță în mintea unui copil în timp ce adormise cu capul pe-o piatră, pe vârful unui munte unde-şi păştea vacile. A trebuit să treacă ani mulți, ca acel copil, în timpul primului război mondial, să se refugieze cu părinții la mănăstirea Neamț şi să ia cunoştință de viața monahală. Mai apoi să se călugărească şi din Ionică să devină Iosif. Atunci visul avut în copilărie, în care Maica Domnului îi cerea să ridice o mănăstire pe locul unde dormea, a prins viață. Astfel, în 1933, părintele Iosif Achirilei pune piatra de temelie a mănăstirii şi rămâne legat de aceasta prin viață şi moarte, în 1945 fiind ucis în stăreția sa şi jefuit de banii adunați pentru nevoile mănăstirii.

Între 1945-1956 grijile lăcaşului sunt preluate de părintele protosinghel Matei Bordoş, basarabean de origine, care, documentându-se, scrie istoria schitului "Piatra Tăieturii" în perioada 1933-1945.

Părintele Matei Bordoş este succedat de protosinghelul Doroftei Cucoş care menține vie flacăra până în 1959 când a fost emis Decretul cu privire la desființarea oricăror mănăstiri şi schituri fără rânduială mare sau care nu sunt monumente istorice. În felul acesta "Piatra Tăieturii" este desființată, iar în 1962 – demolată complet. Din 1990 a început reconstruirea ei.

...Retrasă pe vârful unui munte al cărui nume îl poartă, astăzi ea supraveghează şi sfințeşte împrejurimile prin dangăte prelungi de clopot. Pe timp frumos, când zările sunt clare, de aici, cât cuprinzi cu ochii, ți se înfățişează, însorite, piscurile munților Rarău cu Pietrele Doamnei, Ouşoru, Doisprezece Apostoli din Călimani sau Giumalău. De e negură, aburii pădurilor se ridică în tării şi nu mai există nimic decât vârfurile solemne, abia conturate de brazi.

Drumul lung, cotit, aproape pe verticală, pe care trebuie să-l străbați pentru a ajunge sus, este anevoios chiar şi pentru fiarele unei maşini. Cu toate acestea oamenii urcă. Şi cu cât trupul devine mai greu şi osteneala mai multă, cu atât gândurile sunt mai limpezi, mai calme. În zilele de sărbătoare şi de duminică localnicii vin la schit pentru a se împăca cu ei înşişi, cu lumea şi cu Dumnezeu. Natura, în toată măreția sa, nealterată de pretențiile civilizației, detaşarea de grijile vane care se consumă undeva departe, la poalele munților, facilitează comuniunea tainică între cer şi pământ realizată prin Sfânta Liturghie.

Părintele Antonie Brehuiescu, starețul mănăstirii, cu ochii blânzi şi calzi, cu fața mereu luminată de bunăvoință, este persoana care nu-şi mai aparține. În fiecare noapte "când se deschid cerurile" biserica se umple de vocea-i înălțată în rugăciune şi cântare. Ziua coboară "în vale" pentru trebuințele lăcaşului. Obosit, dar cu sufletul împăcat că face tot ce-i stă în puteri ca să definitiveze construcția mănăstirii şi în acest fel să redea lui Dumnezeu ce este a lui Dumnezeu, părintele Antonie a acceptat un dialog pentru cititorii revistei "Limba Română".

– Părinte Antonie, "Piatra Tăieturii" a avut o existență dramatică. Momentul când ați preluat destinele mănăstirii n-a fost unul deloc ușor. Ce v-a determinat și cum ați reușit să reziditi din punct de vedere uman și spiritual acest lăcaș?

– Meritele nu-mi aparțin. A fost decizia Î.P.S. Pimen Suceveanu, care de fapt a urmat îndemnul lui Dumnezeu de a repune bazele acestui lăcaș sfânt.

În 1990 mitropoliilor le-a revenit sarcina de a reface schiturile sau mănăstirile desființate prin Decretul de la 1959.

Când am venit în 1991 pe munte, am găsit doar fundamentul pentru viitoarea biserică, turnat de protosinghelul Vichentie Bobeica, părinte care, din cauza vârstei înaintate, a trebuit să plece.

Nu mai rămăsese nimic din vechea mănăstire: fusese distrusă iar materialele de construcție – folosite la ridicarea unui hotel din zonă. Mai exista doar clădirea stăreției, păstrată de oameni ca loc de aducere aminte. Primii ani de viețuire aici au fost destul de grei. A trebuit să înfruntăm și voința unor persoane care se opuneau, din anumite interese lumești, refacerii mănăstirii. Dar Dumnezeu tot prin oameni lucrează. El s-a îngrijit de toate și m-a ajutat să nu dau înapoi în fața ispitelor. Din punct de vedere material am rezidit mănăstirea. Din punct de vedere spiritual nu rezidesc, ci continuu lucrarea înaintașilor mei în credință, care au pătimit sau au fost martorii pângăririi acestui loc sfânt.

– Pentru mulți dintre noi, cei "din lume", chemarea pentru viața monahală rămâne un mister. Vă rog să ne vorbiți, dacă este posibil, despre mecanismul subtil care lucrează în sufletele celor aleși de Dumnezeu pentru a-l sluji.

– Așa cum ați spus, această înaltă chemare pe care o au doar unii dintre noi este și va rămâne întotdeauna un mister. Nu ne este îngăduit nouă, oamenilor, să știm tainele lui Dumnezeu. Cred că totul se rezumă la voința celui în cauză, pentru că Dumnezeu l-a creat pe om cu voință liberă. El așteaptă opțiunea noastră: Dumnezeu ori lumea. O cale de mijloc nu există. În momentul în care ai ajuns la un anumit grad de înțelegere a lucrurilor îți dai seama că acolo este

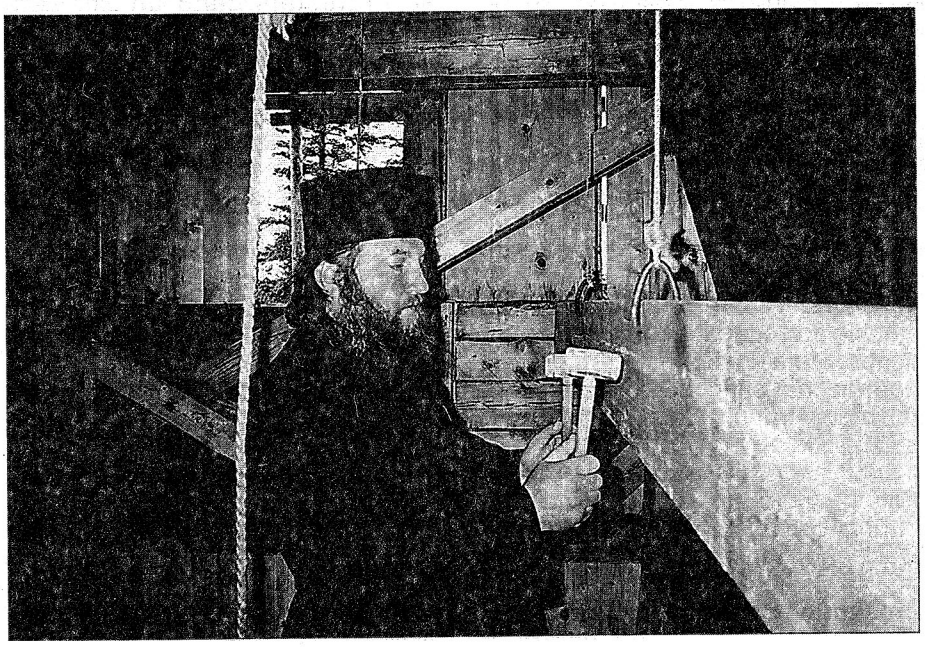

Starețul Antonie Brehuiescu.

totul, aici – nimic. Acolo – adevărul, aici – mirajul. Acolo – liniştea şi bucuria, aici – necazurile şi durerea inimii.

Lui Dumnezeu nu-i este indiferentă soarta nici unui om. Ne cheamă şi ne aşteaptă pe toţi. El nu face o diferenţă între noi, dar libertatea de alegere ne aparţine. Credinţa adevărată, curată, nu poate fi impusă nici unei fiinţe. "Ea se naşte de la sine –, spunea părintele Dumitru Stăniloae. Destinul ei e de creştere ca al plantei...".

– Unii îi consideră pe călugări egoişti, argumentând că aceştia s-au închis între pereţii mănăstirii din laşitate, din neputinţa de a suporta greutăţile unei vieţi în societate, care cere luptă, voinţă, zbatere pentru existenţă. Ce le-aţi răspunde în acest sens?

– Am discutat mai sus despre chemare. Să răspunzi pozitiv voinţei lui Dumnezeu nu înseamnă deloc egoism. Şi apoi, a te retrage într-o mănăstire nu înseamnă a întoarce spatele lumii. Nici nu este creştineşte, pentru că tot ce este în lume este creaţia lui Dumnezeu. Între pereţii mănăstirii îţi ordonezi fiinţa interioară, te lepezi de sine, ca mai târziu, rugându-te pentru oameni şi revărsându-ţi dragostea asupra lor, să te dărui cu adevărat lui Dumnezeu. Unde credeţi totuşi că este nevoie de mai multă voinţă, de mai multă luptă? În lume te zbaţi continuu pentru existenţa trupului care nu este decât pământ, pe când în mănăstire te zbaţi pentru existenţa sufletului, singurul care merită să facem cele mai mari sacrificii, pentru că el este veşnic. Şi dacă credem că este greu a suporta viaţa în societate, ce să mai spunem despre viaţa de călugăr, care este în permanenţă o luptă cu cel mai aprig duşman – trupul cu toate neputinţele sale.

În mănăstire fiecare se naşte din nou şi suferă dureri. Mai lesne poţi birui o cetate decât pe tine însuţi. Deci, unde mai este loc de laşitate?

– Credinţa adevărată, curată, presupune jertfă, iubire, presupune să întorci celălalt obraz pentru a bea până la fund paharul umilinţei din dragoste pentru aproapele tău. Cum explicaţi această învăţătură a Domnului nostru Iisus Hristos cu referinţă la relaţiile dintre naţiuni?

– Să iertăm şi să iubim, aceasta a fost ultima poruncă a mântuitorului când a fost răstignit pe cruce. Singurul criteriu după care ne va judeca Hristos va fi iubirea pentru semeni. Or, semeni nu sunt doar compatrioţii noştri sau cei de aceeaşi credinţă cu noi, ci toţi cei care sunt creaţi, ca şi noi, de mâna marelui artist.

Este adevărat că nu întotdeauna relaţiile dintre naţiuni sunt o manifestare a iubirii. Dar naţiunea nu poate fi tratată ca ceva abstract, ea este alcătuită din fiinţe vii, umane, iar armonia şi echilibrul dintre naţiuni depinde de armonia şi echilibrul dintre indivizi în parte. Dacă a întinde celălalt obraz pentru a primi palma umilinţei este un principiu valabil pentru propria persoană, nu putem să nu luăm atitudine atunci când este lezat aproapele nostru, sau o naţiune întreagă. Pentru că, precum este un păcat a merge cu ceartă asupra unui om şi a-i suprima dreptul la existenţă, tot aşa este o nelegiuire a contesta drepturile unei naţiuni în faţa lui Dumnezeu. Şi precum suntem obligaţi să protestăm când un om este batjocorit şi umilit de un alt om, la fel suntem obligaţi să apărăm o naţiune oprimată de altă naţiune, chemând la armonie, înţelegere şi dragoste.

Un mare duhovnic al acestui secol spunea: "Poate nu vom reuşi să-i iubim pe toţi la fel, dar cel puţin să ne străduim să nu-i urâm".

– În ultimul timp în România şi la noi, în Basarabia, au apărut o mulţime de secte care propovăduiesc o religie ce face abstracţie de orice hotar, limbă, popor, recunoscând o singură patrie care este Iisus Hristos. În ce măsură această modalitate de a crede este benefică şi care este legătura între ortodoxism şi ideea de naţiune, patriotism?

– Încă de la începuturile creştinismului au existat oameni care au căutat să înţeleagă adevărurile noii credinţe cu mintea, fapt pentru care în sec. IV a apărut prima erezie –

arianismul. Din această erezie au apărut sectele care sunt la ora actuală în număr foarte mare. Ele s-au format prin prozelitism, adică prin ruperea creştinilor deja botezaţi din trupul unei Biserici. Şi chiar dacă susţin că patria lor este Iisus Hristos, ele nu respectă principiile acestei patrii.

O abordare minuţioasă a temei respective cere o incursiune în istoricul, structura şi esenţa lor. Mă voi limita doar a spune că sectele şi mişcările religioase nu sunt nicidecum benefice nici pentru Dumnezeu şi nici pentru societate, ele erodând identitatea creştină şi naţională a individului. Aici Bisericii Ortodoxe îi revine o misiune aparte. Biserica noastră nu a persecutat niciodată sectele şi nici nu le-a anatemizat, dar datoria ei a fost şi este de a-şi apăra credincioşii de agresiunea şi constrângerea conştiinţei practicate de sectarism.

Sfânta Scriptură ne porunceşte să nu avem nici un fel de legătură cu astfel de oameni: "Dacă cineva vine la voi şi nu aduce dreapta învăţătură să nu-l primiţi în casă nici să-i ziceţi: Bun Venit!" (2 Ioan 1:10). Prin dreapta credinţă trebuie să înţelegem dreapta trăire. Domnul a zis: "Nu oricine îmi zice: Doamne, Doamne, va intra în împărăţia cerurilor..." (Matei 7:21). Datoria noastră este să ne rugăm pentru ei ca să-şi recunoască rătăcirea şi să se reîntoarcă la Biserică.

Între ortodoxism şi naţiunea română există o legătură organică. Poporul nostru a fost plămădit în ortodoxism. Biserica a fost nucleul care a adunat în jurul său şi a organizat viaţa credincioşilor în cele mai grele momente ale istoriei. Şi din acest considerent infiltrarea diferitelor mişcări religioase în trupul Bisericii constituie un pericol prin dezbinarea în credinţă şi în consecinţă, slăbirea unităţii de neam.

Un exemplu viu în istorie de unitate naţională şi religioasă poate fi Ştefan cel Mare şi Sfânt care şi-a slujit neamul şi pe Dumnezeu cu toată dragostea. După cum spunea şi părintele Stăniloae: "Iubirea de neam şi lupta pentru fericirea lui nu stă deloc în contrazicere cu iubirea lui Iisus Hristos. Dimpotrivă, în iubirea de neam şi Iisus Hristos şi profeţii văd un motiv în plus, foarte important, pentru iubirea de Dumnezeu".

– Nu demult am avut posibilitatea să vizitez unele mănăstiri din Bucovina şi am rămas plăcut surprinsă de frumuseţea lăcaşurilor şi cultura slujitorilor ei. Cum de au rămas intacte aceste minunate cetăţi de spiritualitate, la prima vedere atât de vulnerabile, în perioada regimului totalitar când în Basarabia, de exemplu, tot ce ţinea de credinţă, de românism, a fost defăimat, distrus?

– Să nu uităm că România este grădina Maicii Domnului şi că Dumnezeu nu lasă niciodată să fie batjocorit numele său.

Deşi s-a spus puţin despre acest lucru, şi în România au fost defăimate destule lăcaşuri sfinte în timpul regimului comunist. Călugării erau forţaţi să părăsească mănăstirile. Unii dintre ei au reuşit să-şi păstreze haina, alţii au fost nevoiţi să intre în lume. Nu mai vorbesc de câţi au făcut închisoarea. Ceea ce i-a menţinut a fost credinţa şi aceasta s-a întărit cu atât, cu cât încercările erau mai grele. La Dumneavoastră, în Basarabia, acest val distrugător a fost mai puternic. Aflându-vă chiar în interiorul acelui colos infernal, răul a avut mână liberă.

– Părinte Antonie, în pofida tuturor intemperiilor, Basarabia continuă să existe cu tot ce este românesc în ea. Ce le-aţi dori cititorilor revistei "Limba Română"?

– Basarabia este prezentă mereu în gândurile şi rugăciunile noastre. Suntem fraţi. Şi ceea ce-a unit Dumnezeu prin sânge şi credinţă nu poate despărţi omul prin simple hotare. Să nu uitaţi că suntem alături de Dumneavoastră în orice clipă de bine şi de rău, chiar dacă nu întotdeauna se vede şi se simte acest lucru. Să aveţi puteri şi să vă ţineţi credinţa ce aţi moştenit-o de la părinţii noştri români care sunt fii ai lui Dumnezeu prin excelenţă.

Consemnare:
Ilinca ROŞCA

Mihai EMINESCU

LA ANUL 1774...

La anul 1774 au intrat oştirile austriece, cu dispreţul oricărui drept al ginţilor, în pace fiind cu Poarta şi cu Moldova, în partea cea mai veche şi mai frumoasă a ţării noastre; la 1777 această răpire fără de seamăn s-a încheiet prin vărsarea sângelui lui Grigorie Ghica Vodă. Fără de lege nepomenită, uneltire mişelească, afacere dintre o muiere desfrânată şi între paşii din Bizanţ, vânzarea Bucovinei va fi o veşnică plată pentru împărăţia vecină, de-a pururea o durere pentru voi. Dar nu vom lăsa să se închidă această rană. Cu ale noastre mâini o vom deschide de-a pururea, cu ale noastre mâini vom zugrăvi icoana Moldovei de pe acea vreme şi şirurile vechi, câte ne-au rămas, le vom împrospăta în aducere aminte, pentru ca sufletele noastre să nu uite Ierusalimul. Căci acolo e sfânta cetate a Sucevei, scaunul domniei vechi, cu ruinele măririi noastre, acolo scaunul firesc al unui mitropolit care în rang şi în neatârnare era egal cu patriarhii, acolo sunt moaştele celor mai mari dintre domnii români, acolo doarme Dragoş, îmblânzitorul de zimbri, acolo Alexandru, întemeietorul de legi, acolo Ştefan, zidul de apărare al creştinităţii.

Iată cum un om din veacul trecut descrie ţara:

Această parte de loc – zice el – care acum s-a făcut Bucovina este la munte şi are aer rece şi sănătos, pe când cealaltă parte a Moldovei este de câmpii călduroase, dar nu atât de prielnice sănătăţii, căci aici se întâlnesc un fel de friguri şi locuitorii nu ajung la vreo vârstă de bătrâneţe adâncă; un om de 70 de ani şi încă cel mult de 80 este de-a mirarea. Pe când dincolo sunt munţi cu pomi şi cu alţi copaci roditori, printre care curg apele cele limpezi care, dintr-o parte şi dintr-alta de pe vârfurile munţilor, se pogoară în vale cu un sunet prea-frumos pe aceste laturi, făcându-le asemenea unei mândre grădini.

La marginea ei stă Ceahlăul, care, în zilele seninate, se poate vedea pe vremea apusului soarelui din Cetatea Albă, cale de 60 de ceasuri, şi se vede aşa de curat ca şi cum ar fi el aproape în unghiul ţării, iar de la miază-noapte se vede de lângă apa Ceremuşului, unde numai hotarele Moldovei, ale ţării leşeşti ş-ale Ardealului se lovesc. Prin năsipul pâraielor ce se încep din munţi se găseşte praf de aur, prin codri sunt cerbi, ciute, căprioare, bivoli sălbatici şi, în munţii despre apus, o fiară pe care moldovenii o numesc zimbru. La mărime ca un bou domestic, la cap mai mic, grumazii mai mari, la pântece subţiratec, mai înalt în picioare, coarnele ei stau drept în sus, sunt ascuţite şi numai puţin plecate într-o parte. Fiară sălbatică şi iute, poate să saie ca şi caprele de pe-o stâncă pe alta. Pe lângă hotare, despre câmpuri, sunt mari cârduri de cai sălbateci. Oile cele sălbatice caută de păşune îndărăt hrana lor, căci în grumazul cel scurt nu au nici o încheietură şi nu pot să-şi întoarcă capul nici într-o parte din a dreaptă sau din a stângă. Dintre vitele albe, multe mii se duc prin ţara leşască la Saxonia sau la Brandenburg, şi de acolo se duc mai departe. Negutătoria stupilor este multă şi în dobândă.

Unii ţărani erau vecini; totuşi stăpânii lor nu aveau putere nici a-i pedepsi cu moarte, ca lucru ce se cuvine numai domnului stăpânitor; nici nu putea ei ca să vândă pe vreunul din satul de unde era el născut, nici să-l mute într-alt sat. În alte ţinuturi ţăranii sunt oameni slobozi şi aşa au ei o volnicie ca un chip de republică, precum în Câmpul-lung din ţinutul Sucevei. Târgoveţii de pe la oraşe şi târguri sunt moldoveni adevăraţi şi fac negutătorii cu negoaţă de mâinile lor. Boierii sunt curaţi moldoveni şi socotesc începerea lor de la râmleni că se trage. Ei sunt împărţiţi în trei stări: în cea dintâi sunt boierii acei pe care îi rânduieşte domnul în trebile ţării, într-al doilea

curtenii sau oamenii care au de moştenire case şi sate, într-al treilea sunt călărimea, slujitorii care pentru veniturile moşiilor ce li s-au dăruit lor de la Domni sunt datori numai cu a lor cheltuială să iasă cu domnii la oaste. În sfârşit, sunt răzeşii, care mai bine s-ar chema oameni de ţară slobozi, ca şi partea boierească, numai că aceştia de pe urmă nu au case ţărăneşti sub stăpânirea lor, ci locuiesc prin sate şi-şi lucrează pământul lor însuşi.

Cu toate că mitropolitul de Moldova îşi ia blagoslovenia de la patriarhul de Ţarigrad, dar nu este supus lui, ci cei trei episcopi moldoveneşti pun mâinile lor deasupra celui ales şi după aceea Vodă roagă pe patriarhul ca să întărească în vrednicie pe acel de curând mitropolit, care patriarhul neapărat trebuie s-o facă. Mitropolitul nu dă nimica Patriarhului şi nu este nicidecum îndatorat ca să înştiinţeze pe el pentru pricinile bisericeşti de la Moldova sau să-l întrebe la vreo socoteală de aceste, ci el are asemenea volnicie ca şi patriarhul.

Din toate acestea, scrise de mâna bătrânească, se vede curat că stat şi biserică erau neatârnate, că clasele societăţii erau libere, căci până şi vecinii, îndeobşte colonizaţi, aveau scutirile şi dreptăţile lor c-un cuvânt, un popor liber de ţărani şi de păstori. Şi cum era acest popor, se poate judeca de împrejurarea că, chiar la 1777, Austria avea de scop a împărţi Bucovina în "ocoale de oşteni pedeştri", după cum era în Slavonia şi în Croaţia, căci, zice vechiul manuscript, "locuitorii au la slujba războiului putere şi îndrăzneală, iar spre plata birului nu au bani".

Şi ce au devenit astăzi obârşia Moldovei? Făgăduit-au fost Austria s-o ţie în vechile ei legi şi obiceiuri, bunurile mănăstireşti să le întrebuinţeze spre ridicarea poporului moldovenesc, răzăşii să rămâie întru ale lor, târgoveţii întru ale lor şi multe alte lucruri au făgăduit.

Şi ce au făcut în ţară? Mlaştina de scurgere a tuturor elementelor sale corupte, loc de adunătură a celor ce nu puteau trăi într-alte părţi, Vavilonul babilonicei împărăţii. Deşi, după dreptul vechi, jidanii n-aveau voie nici sinagogi de piatră să aibă, astăzi ei au drept în mijlocul capitalei havra lor, iar asupra ţării ei s-au zvârlit ca un pâlc negru de corbi, expropriind, palmă cu palmă, pe ţăranul încărcat de dări, sărăcit prin împrumuturi spre a-şi plăti

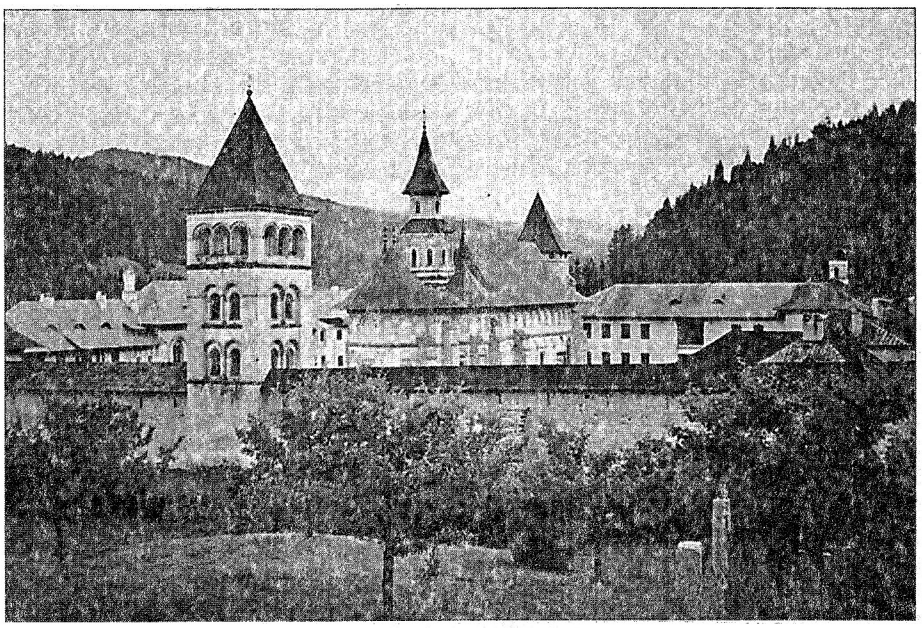

Mănăstirea Putna.

dările, nimicit prin dobânzile de ludă ce trebuie să le plătească negrei jidovimi. Şi asta, în jargonul gazetelor vieneze, se numeşte a duce civilizaţia în Orient. Oameni, a căror unică ştiinţă stă în vânzarea cu cumpăna strâmbă şi înşelăciune, au fost chemaţi să civilizeze cea mai frumoasă parte a Moldovei.

Poporul cel mai liber şi mai îngăduitor şi-a plecat capul sub jugul celei mai mizerabile şi mai slugarnice rase omeneşti. Pământul cel mai înflorit încape, palmă cu palmă, în mâinile cele mai murdare, raiul Moldovei se umple de neamul cel mai abject. Şi fiindcă la toate aceste procese de expropriere, agenţii de împlinire au tantiemele lor, de aceea, jidovimea şi judecătorii merg mână în mână sub pajura creştină cu două capete.

Fără a vărsa o picătură de sânge, fără muncă, fără inteligenţă, fără inimă, o rasă care, în înjosirea ei, nu are asemănare, pune astăzi mâna pe un pământ sfânt, a cărui apărare ne-au costat pe noi râuri de sânge, veacuri de muncă, toată inteligenţa noastră trecută, toate mişcările cele mai sfinte ale inimii noastre.

Şi e plină de străini,
Ca iarba de mărăcini;
Şi e plină de duşmani
Ca râul de bolovani.
Iar mila străinului
E ca umbra spinului:
Când vrei ca să te umbreşti,
Mai tare te dogoreşti.

De aceea, când ştim pentru ce a căzut voievodul moldovenesc, nu trebuie să-l plângem.

"Ce mă plângeţi pe mine, că nu sunt de plâns. Mie s-au hotărât bucuria dreptilor, cari n-au făcut lucruri vrednice de lăcrămi". De plâns e ţara, care prin moartea lui, totuşi, n-au fost scutită de cea mai aspră trunchiere.

La Putna, un călugăr bătrân mi-a arătat locul înlăuntrul bisericii în care stătea odată aninat portretul original al lui Ştefan Vodă. După original, el au fost mic de stat, dar cu umere largi, cu faţa mare şi lungăreaţă, cu fruntea lată, ochii mari plecaţi în jos. Smad şi îngălbenit la faţă, părul capului lung şi negru acoperea umerii şi cădea pe spate. Căutătura era tristă şi adâncă ca şi când ar fi fost cuprins de o stranie gândire. Coroana lui avea deasupra, în mijloc, crucea toată de aur, împodobită cu cinci pietre nestemate. Sub crucea coroanei urmau Duhul Sfânt, apoi Dumnezeu tatăl, cu dreapta binecuvântând, cu stânga ţinând globul pământului, pe cercul de margine al coroanei un rând de pietre scumpe de jur împrejur. Îmbrăcat era Vodă într-un strai mohorât cu guler de aur, iar de gât îi atârna un engolpion din pietre şi mărgăritare. Câmpul portretului era albastru, în dreapta şi în stânga chipului, perdele roşii.

Am întrebat ce s-au făcut originalul? Călugărul au răspuns ce însuşi auzise.

Într-una din zilele anului 1777, la miezul nopţii, Buga, clopotul cel mare, a-nceput să sune de la sine, întâi încet, apoi tot mai tare şi mai tare.

Călugării treziţi din somn se uitară în ograda mănăstirei. În fioroasa tăcere, în sunetul clopotului ce creştea treptat, biserica se lumina de sine înăuntru de o lumină stranie şi nemaivăzută. Călugării coborâră într-un şir treptele chiliilor, unul deschise uşa Bisericii... în acea clipă, clopotul tăcu, şi în biserică era întuneric des. Candelele pe mormântul lui Vodă se stinseră de la sine, deşi avuseră untdelemn îndestul.

A doua zi, portretul voievodului Moldovei era atât de mohorât şi de stins, încât, pentru păstrarea memoriei lui, un călugăr ce nu ştia zugravi, a făcut copia ce există astăzi.

Aprinde-se-vor candelele pe mormânt? Lumina-se-va vechiul portret?

"Curierul de Iaşi",
30 septembrie 1877.

Prof. univ. dr. Mihai IACOBESCU
Suceava

ASPECTE ALE EVOLUŢIEI ROMÂNILOR BUCOVINENI PÂNĂ LA 1918

În comparaţie cu teritoriile româneşti rămase sub suzeranitatea otomană şi protectoratul rus, Bucovina a evoluat după 1774 în graniţele Imperiului Habsburgic sub înrâurirea unui ansamblu de factori favorabili. Bucovina a fost ferită de numeroasele invazii şi raiduri de pradă ale ruşilor şi turcilor. Ea s-a bucurat de o îndelungată şi fertilă evoluţie paşnică. A putut să beneficieze mai ales de faptul esenţial că era scoasă de sub împovărătorul monopol economic al Porţii Otomane şi introdusă într-un circuit de valori ale civilizaţiei şi culturii europene – mult mai avansat şi mai strâns legat de progresele tehnice şi spirituale ale Europei Centrale şi Occidentale. Deşi ţinuturile ocupate în 1774 şi anexate în 1775 aveau cel mai mare potenţial demografic din toată Moldova – ţinutul Suceava avea 8834 de familii, Cernăuţi – 7220 de familii –, fapt ce le situa pe primele locuri între celelalte ţinuturi ale ţării[1] şi spulberă teza falsă a unei zone pustii ori slab populate, noua administraţie a reuşit, prin colonizări şi imigrări dirijate şi stimulate sistematic, să-i mărească de peste zece ori numărul locuitorilor[2], creând un mozaic etno-lingvistic şi confesional, acel **Das Völker-Konglomerat**[3], cu o permanentă emulaţie creatoare şi o benefică activitate concurenţială, într-un cadru juridico-statal superior celui existent anterior, într-un climat de ordine, de stabilitate şi legalitate, ce a permis adoptarea unei politici economice mercantiliste şi a reformelor josefiniste, stimularea printr-o largă gamă de mijloace financiar-vamale a economiei de piaţă, trecerea lentă la o "revoluţie" agrar-industrială, modernizarea proprietăţii şi administraţiei, accelerarea procesului de urbanizare şi transformarea Bucovinei într-un stat "model" al prosperităţii, îndeosebi în domeniile producţiilor cerealiere şi animaliere sporite[4].

Fără îndoială, că foloasele politicii imperiale habsburgice au evoluat odată cu ponoasele noii stăpâniri străine. A vedea astăzi, în mod idilic, numai aspecte pozitive, fără reversul aceleiaşi situaţii, fără consecinţele negative, înseamnă a reconstitui subiectiv realitatea obiectivă a trecutului, a anula caracterul ştiinţific al istoriei, proiectând în trecut dorinţele noastre actuale.

FACTORI INEGALI ŞI CONTRADICTORII

După 1774 Bucovina, pe de o parte, a fost influenţată direct, sub raport economic, politic, administrativ, juridic, cultural, de măsurile adoptate de Curtea din Viena, de evoluţia imperiului, de evenimentele şi procesele prin care trecea şi pe care le trăia ca parte componentă, ca zonă de graniţă, în cadrul acestui imens conglomerat pluri-etnico-lingvistic şi confesional.

Pe de altă parte, Bucovina continua să graviteze, mai mult sau mai puţin, în sfera economică şi culturală a vecinătăţii şi comunităţii româneşti. Ideea că înaintaşii românilor bucovineni s-au dezvoltat şi au evoluat în cadrul aceluiaşi popor, că s-au aflat şi afirmat între 1359 şi 1774, timp de 415 ani, în graniţele aceluiaşi stat românesc, Moldova, a generat şi propulsat o conştiinţă şi o voinţă naţională în plină ascensiune, care s-a exprimat, s-a manifestat neîntrerupt, îndeosebi la 1848-1849 şi în deceniile următoare. Legăturile conaţionale, închegate şi dezvoltate în toţi aceşti ani, amplificate prin prezenţa unor refugiaţi

bucovineni în Moldova şi, după 1859, în statul român, participarea unor voluntari la războiul naţional şi popular din 1877-1878, pentru cucerirea independenţei politice a României, au stimulat şi potenţat conştiinţa şi mişcarea naţională, care avea să pregătească şi să înfăptuiască eliberarea şi unirea din 1918.

Însă, ceea ce a complicat şi contorsionat pentru aceşti ani şi pentru mai târziu evoluţia Bucovinei au fost şi ingerinţele şi silinţele abile, machiavelice ale Austriei şi Rusiei; prima voia să păstreze, cea de-a doua să acapareze Bucovina, folosindu-se fiecare de grupările naţionaliste ucrainene, filohabsburgice, ale tinerilor, şi cele filoruse, ale bătrânilor, pe care le-a sprijinit şi sporit, în defavoarea românilor, îndeosebi în ultimele decenii, dinaintea prăbuşirii imperiului.

Observând şi analizând acest fenomen, cu mult timp înaintea declanşării şi desfăşurării primei conflagraţii mondiale, George Bariţiu, la Braşov, şi Mihai Eminescu, la Bucureşti, independent unul faţă de celălalt, scriau: "Oriunde Austria vine în contact cu Rusia – constata Bariţiu – prozelitismul ultramonarhic austriac îşi dă mâna cu prozelitismul ortodox rusesc, uneori pe faţă, mai de multe ori pe căi ascunse; nici unul însă nu este candid, sincer. Nu religiozitatea este adevăratul scop al lor, ci scopurile sunt curat politice, de asigurare a dominaţiei proprii. Acele scopuri nu ies nicăieri aşa de bine pe faţă, precum ies în Bucovina. Precum Rusia lucră de ani cincizeci cu toată energia ca să extermine bisericile greco-catolice, unite, ale rutenilor, din provinciile care erau odată ale Poloniei, întocmai aşa polonii, galiţienii lucrează spre exterminarea bisericii greco-orientale, bucovinene, din vecinătatea lor"; scopul urmărit de cele două mari puteri este "exterminarea elementului românesc în Bucovina, din partea Austriei, pentru ca provincia să fie germanizată, din partea Rusiei, ca să fie rusificată"[5]. Acţiunea celor două mari puteri era comparată de Eminescu ca având efectul a două uriaşe pietre de moară: Austria şi Rusia "persecută azi în Bucovina nişte biete plaiuri de plugari. Deosebirea între persecuţie şi persecuţie e numai o deosebire de sistem, nu de esenţă. Rusia-i striveşte. Austria-i macină"[6].

CADRUL ISTORIC GENERAL

Într-o primă fază, 1821-1848, imperiul cunoaşte o ultimă etapă de mărire, o precară şi nouă împlinire ca mare putere europeană, în anii instaurării şi consolidării sistemului politic Metternich, după numele cancelarului, poreclit de unii "Mitternacht" (miezul nopţii) sau de către alţii "Don Quijote" al legitismului, absolutismului şi conservatorismului; el se credea şi se voia fondatorul, conducătorul, ideologul Sfintei Alianţe; el visa şi acţiona pentru realizarea Statelor Unite ale Europei, sub forma celei mai reacţionare variante a Mitteleuropei, o monarhie absolutist-feudală, subordonată statelor germane şi condusă de Austria, vis exprimat prin formula A.E.I.O.U. – Austria est imperare orbi universali.

Au urmat anii exploziei şi efervescenţei revoluţionare de la 1848-1849, ai concesiilor şi aplicării temporare a Constituţiei din 4 martie 1849, când imperiul era gata-gata să se prăbuşească şi s-a salvat prin efortul armatei sale şi îndeosebi al trupelor ruse, chemate în ajutor, pentru înăbuşirea revoluţiei maghiare.

Reinstaurarea autoritarismului şi neoabsolutismului (1851-1860), reîncorporarea Bucovinei la Galiţia au fost urmate de un şir de evenimente ce au marcat şi agravat declinul imperiului. În 1859 – unirea Moldovei cu Muntenia, formarea şi consolidarea statului român modern, spre care priveau cu încredere atât românii transilvăneni, cât şi cei bucovineni. În acelaşi an Austria este înfrântă de Franţa şi Sardinia, pierde Lombardia şi nu poate stăvili declanşarea şi desfăşurarea procesului de unificare a statuletelor italiene.

În acest context, după aproape două decenii de frământări şi revendicări, românii bucovineni reuşesc să obţină despărţirea Bucovinei de Galiţia, care putea însemna şi stoparea imigrării rutene sau ucrainene, acordarea statutului de autonomie provincială, cu dietă, stemă şi organisme proprii.

În 1866, o nouă şi gravă înfrângere din partea Prusiei, aduce excluderea imperiului din Confederaţia germană şi în 1870 constituirea imperiului Hohenzollernilor; din "mari germani" austriecii devin "mici germani, sateliţi ai statelor conduse de Prusia" şi "o minoritate lipsită acum de reazămul oferit până atunci de Confederaţia Germană"[7].

Compromisul cu Ungaria, dualismul din 1867, crearea Triplei Alianţe şi a Triplei Înţelegeri, luarea sub administraţie din 1878 şi sub ocupaţie militară din 1907 a Bosniei şi Herţegovinei, sporirea populaţiilor slave din imperiu, creşterea tendinţelor conservatoare şi slavofile în interior, agravarea contradicţiilor germano-ruse în exterior, criza naţională şi statală generată de lupta "minorităţilor" devenite majoritare faţă de austrieci, criza care macină însăşi familia imperială a Casei de Habsburg – uciderea, în Mexic, a lui Maximilian (1867), fratele împăratului Franţ Iosif, sinuciderea fiului său, Rudolf, prinţul moştenitor, la Mayerling (1889), asasinarea împărătesei Elisabeta, la Geneva (1898), căsătoria morganatică a nepotului Franz Ferdinand, desemnat moştenitor al tronului, şi uciderea lui la Sarajevo la 28 iunie 1914 – aduceau imperiul într-o stare în care "patimile naţionale erau deja într-atât de descătuşate, încât nici măcar politicienii cu judecată nu mai puteau urmări şi găsi calea înţelegerii"[8].

ORGANIZAREA ŞI CONDUCEREA ADMINISTRATIV-TERITORIALĂ

Concepute şi organizate în scopul integrării Bucovinei cât mai depline la imperiu, a subordonării şi exploatării ei cât mai profitabile, statutul său juridic şi formele de conducere administrativ-teritoriale cunosc două etape distincte:

1. între 1786-1848 şi 1851-1861 Bucovina face parte integrantă din provincia imperială Galiţia, ca al 19-lea cerc al acesteia;

2. între 1861-1918, Bucovina este despărţită de Galiţia, capătă statut de autonomie provincială, cu stemă, dietă şi organisme proprii, cunoscând o relativă posibilitate de a-şi organiza şi soluţiona unele probleme.

Ca parte componentă a provinciei imperiale Galiţia, între 1821-1861, Bucovina a fost condusă de un prepozit sau căpitan al cercului bucovinean, Kreishauptmann, care îşi avea reşedinţa la Cernăuţi şi era subordonat direct guberniului din Lemberg. Cu excepţia a doi boieri autohtoni, Gh. Isăcescu (1840-1849) şi Iacob Miculi (1860-1861), toţi ceilalţi căpitani au fost recrutaţi din rândurile nobilimii imperiale privilegiate, conservatoare, alogene, conţi, baroni, din interiorul imperiului.

Cercul administrativ-teritorial al Bucovinei era împărţit în cinci districte: Câmpulung, Cernăuţi, Siret, Suceava şi Vijniţa, conduse de ofiţeri, directori districtuali. Fiecare district sau judeţ era împărţit la rândul său în 12 ocoale, având în frunte un ocolaş. Ocoalele erau formate din 10 aşezări comunale, conduse de primari[9]. Căpitanul cercului şi directorii concentrau în mâinile lor toate prerogativele puterii – administrative, fiscale, executive, juridice – soluţionând litigiile dintre locuitorii de rând, cu excepţia celor dintre boieri şi mazili, care se judecau la o instanţă specială, din capitala provinciei, forum nobilium, din Lemberg.

Împotrivindu-se de la început unirii cu Galiţia, românii bucovineni au înaintat Curţii din Viena mai multe memorii şi proteste[10], dar abia în urma revoluţiei din 1848-1849, prin Constituţia din 4 martie 1849, şi-au văzut împlinită "mult râvnita lor năzuinţă"[11]: Bucovina era separată de Galiţia, devenea ducat, Herzogtum, cu statut de autonomie provincială, stemă şi dietă proprii; stema reproducea ca însemn heraldic capul de bour de pe vechile steme ale Moldovei, iar diploma imperială din 9 decembrie 1862, dată de Franz Iosif, admitea public adevărul că Bucovina "era parte a vechii Dacii" şi că "deosebirea de limbă, datini, obiceiuri nu fac posibilă şi nici de dorit o contopire a ei cu Galiţia"[12].

Ca ducat autonom, Bucovina era înzestrată cu un sistem de conducere care, în aparenţă, avea la bază principiul separării puterilor: în frunte se afla un

guvernator, ca arbitru suprem al puterii; dieta sau camera legislativă locală elabora şi adopta legi şi decizii în toate chestiunile de interes zonal, exceptând justiţia şi armata, ca şi politica externă, care aparţineau exclusiv Curţii din Viena; din sânul deputaţilor dietei se alegeau patru membri şi un preşedinte, care purtau titulatura de comitetul şi, respectiv, mareşalul ţării şi reprezentau puterea executivă. Guvernatorul concentra în mâinile sale puteri absolute, ca reprezentant oficial al împăratului, fiind numit direct de către acesta; împăratul numea, totodată, şi preşedintele dietei, care era deputat de drept, virilist, episcopul bisericii greco-orientale şi, în acelaşi timp, mareşalul sau preşedintele comitetului ţării şi era numit tot de către împărat. Sub controlul şi îndrumarea guvernatorului – care avea în subordine forţele poliţieneşti şi cele funcţionăreşti ale departamentelor de activitate, pe ramuri – se aflau şi se dirijau pârghiile de conducere ale vieţii economice, financiare şi culturale, se organizau şi se manevrau alegerile şi rezultatele acestora.

Între 1862-1918 toţi cei 12 guvernatori ai ducatului au fost în exclusivitate elemente alogene, privilegiate, din rândurile înalţilor funcţionari austro-germani[13]. Ei coordonau directoratul de finanţe, administraţia, strângerea impozitelor, întreţinerea drumurilor, dezvoltarea reţelei şcolare, poşta, telegraful etc.

Din 1867, când, sub presiunea înfrângerilor externe, se încheia compromisul cu Ungaria, Bucovina intra în componenţa părţii austriece a imperiului, fiind unul dintre cele 17 ducate autonome ale Cisleithaniei.

Constituţia din 1867 a Austro-Ungariei proclama largi drepturi şi libertăţi democratice. Statutul juridic al popoarelor din imperiu era rezumat în art. 19: "toate neamurile statului sunt egale în drepturi şi fiecare are dreptul inviolabil asupra păstrării şi cultivării naţionalităţii şi limbii sale"[14]. Chiar dacă acestea erau iniţial simple promisiuni, ele ofereau o bază juridică oficială pentru ca elitele naţionalităţilor din Bucovina, inclusiv cea a românilor, să acţioneze pentru înfăptuirea lor.

Dieta Bucovinei – compusă din 30 de deputaţi, aleşi pe baza votului cenzitar, pe o durată de patru ani, în cadrul a patru colegii, al marilor proprietari ecleziastici şi laici, al Camerei de comerţ şi industrie, al oraşelor şi al comunelor rurale, la care se adăugau ca deputaţi de drept, iniţial episcopul apoi mitropolitul Bucovinei şi din 1875 şi rectorul Universităţii din Cernăuţi – avea în principal atribuţii legislative, aproba bugetul, elabora norme legislative şi decizii referitoare la dezvoltarea economică a ducatului, asigurarea ordinii şi liniştii, asistenţa socială şi medicală, dezvoltarea comerţului, meşteşugurilor şi industriei, a învăţământului şi culturii. Printre cele mai importante proiecte iniţiate, dezbătute şi aprobate a fost legea privind înfiinţarea Universităţii din Cernăuţi, care "a găsit, în dietă, sprijinul unanim"[15].

Sub raportul compoziţiei naţionale, numărul deputaţilor români în dieta Bucovinei a variat între majoritatea simplă şi cea absolută; această relativă hegemonie politică a românilor în dietă s-a menţinut cu mici excepţii până în 1911, când, în urma noii legi electorale, proporţia românilor a scăzut[16].

Comitetul ţării a avut în fruntea sa, ca preşedinţi, descendenţi ai unor vechi familii boiereşti, autohtone, prelaţi ai Bisericii, ca Eugen Hacman, oameni politici, precum istoricul şi cărturarul Eudoxiu Hurmuzachi, funcţionari din administraţia provincială, ca Iancu Lupul, dar îndeosebi boieri ca Alexandru baron von Wassilko, George baron von Wassilko, dr. Alexandru Freiherr von Hurmuzachi, care au dovedit "un comportament deosebit de loial" faţă de cercurile imperiale, fiind răsplătiţi de către Curtea din Viena cu înalte decoraţii şi diverse demnităţi înalte, ca, bunăoară, cele de consilier secret al împăratului, membru al Casei Lorzilor sau trecerea în rândurile grafilor[17].

Constatând şi înfierând faptul că "o mână de ciocoi prăpădiţi conduce de o jumătate de secol destinele poporului român din Bucovina prin intermediul dietei şi comitetului ţării"[18], dr. Aurel Onciul, unul dintre cei mai fideli funcţionari înalţi ai imperiului, încheia în 1904 un faimos acord cu rutenii şi evreii, acea "tovărăşie ţărănească", preconizând, ca program al partidului său "democrat-ţărănesc", lărgirea sistemului electoral, înfiinţarea de bănci populare şi case de

ajutor, desfiinţarea domeniilor boiereşti şi ale Fondului Bisericesc, dezvoltarea învăţământului în limbile materne şi mărirea salariilor învăţătorilor şi preoţilor. După mai multe încercări eşuate, noul proiect electoral a fost sancţionat de împărat, pentru Bucovina, la 26 mai 1910; el e prezentat de istoricii oficiali şi de nostalgicii imperiului habsburgic drept o soluţie miraculoasă, de înţelepciune, toleranţă, armonie şi colaborare ideală interetnică, supranumit Ausgleich (nivelare, mediere, acord), care făcea, chipurile, din Bucovina, "o Elveţie a Răsăritului" sau "o mică Europă", dar care însemna, de fapt, o separare a electoratului şi deputaţilor pe criterii naţionale, în cinci corpuri închise – români, ucraineni, germani, evrei, polonezi[19]; numărul membrilor dietei era sporit la 63 de deputaţi. Ausgleich-ul era, în fond, o culme a politicii imperiale de compromis, Fortwursteiln (bâlbâială), care transforma dieta într-un "Turn Babel", care îl determina pe un contemporan, Hegelmann, să aprecieze că "Bucovina este landul cu cele mai multe limbi din bătrâna Austrie"[20]; în 1910 Franz Iosif admitea pentru ducatul Bucovinei patru limbi oficiale: româna, ucraineana, germana, poloneza[21], dar erau 12 naţionalităţi şi 10 confesiuni religioase[22]. De asemenea, în ajunul primului război mondial – după ce în prealabil ducatul fusese împărţit succesiv în 6, 15, 8, 9, 10 judeţe – avea 11 unităţi administrativ-teritoriale, care îşi aveau reşedinţele la Cernăuţi, Câmpulung, Gura Humorului, Coţmani, Rădăuţi, Siret, Storojineţ, Suceava, Văşcăuţi, Vijniţa şi Zastavna. Sub raport juridic Bucovina continua să depindă de Curtea de Apel din Lemberg, iar sub raport militar – de comandantul aflat tot în capitala Galiţiei[23].

POPULAŢIA

Politica austriacă a afectat pregnant evoluţia populaţiei, sub raport numeric al structurilor etnică, religioasă, profesională.

Dintr-o zonă relativ slab populată iniţial, cu o densitate de 7 locuitori pe km^2, austriecii au reuşit, prin colonizări şi imigrări, să sporească de peste 10 ori potenţialul demografic al Bucovinei – care devine una dintre zonele cele mai dens populate ale Cisleithaniei[24].

Creşterea numerică a populaţiei nu s-a datorat atât sporului natural – mortalitatea a variat între 30-35-40%, în timp ce natalitatea a fost de 45-50% – cât mai ales sporului realizat din colonizări şi imigrări. Astfel că, dintr-o zonă care, iniţial, la 1774, avea o populaţie în majoritatea ei covârşitoare românească, cvasiuninaţională (75%), Bucovina ajungea în 1910 un amalgam de 12 naţionalităţi – români, germani, ruteni, evrei, poloni, huţuli, unguri, slovaci, armeni, lipoveni, ruşi, ţigani – în cadrul cărora românii reprezentau o treime (34,4%), în ajunul primului război mondial, aceasta fiind una dintre "binefacerile" civilizaţiei austriece, cu implicaţii tragice până astăzi[25].

Cu mozaicul de naţionalităţi, care s-au adăugat românilor – pe care primul guvernator, Spleny, îi menţiona într-un larg evantai de categorii, trepte sociale: boieri, mazili, ruptaşi, preoţi, călugări, dregători, ţărani etc. – autohtonii au trebuit să împartă proprietăţile, bogăţiile, funcţiile şi activităţile din zonă, integrându-se, subordonându-se, uniformizându-se în amalgamul etno-lingvistic şi religios, care a căpătat o fizionomie chiar mai diversă, mai pestriţă decât a imperiului.

Colonizările şi imigrările au fost stimulate şi controlate din raţiuni economice, politice, culturale, fiscale etc.

Coloniştii germani, proveniţi dintr-o mare diversitate de state germane sau provincii ale imperiului austriac, au format elementul etnic principal pe care s-a sprijinit şi prin care s-a întărit administraţia habsburgică, nu atât ca pondere numerică, ci, mai ales, ca rol economic, militar, politic, cultural. Până la 1848 germanii au înfiinţat 27 de colonii, remarcându-se ca buni agricultori, meşteşugari, în general, mineri, mecanici, sticlari, în special, înalţi funcţionari, guvernatori, militari, preoţi catolici etc.

Ponderea maximă a germanilor în populaţia Bucovinei se înregistrează în 1890 – 133.501 de persoane, adică 20,60%. La aceeaşi dată, procentul germanilor

în cadrul populației urbane atingea cotele cele mai ridicate – 90,6% la Vijnița, 78,9% la Gura Humorului, 66,15% la Rădăuți, 60,70% la Siret, 58,33% la Suceava, 50% la Cernăuți, 40,07% la Storojinet, 33,8% la Câmpulung Moldovenesc. Însă, în 1910 numărul etnicilor germani scade la 73.072 de persoane, adică 9,15%[26]. Explicația: între anii 1880-1913, din motive economice, religioase, militare, emigrează în S.U.A. şi Canada peste 33.000 de germani bucovineni[27].

Evreii, care la data ocupării şi anexării Bucovinei numărau 2.425 de persoane (2,8%), sporesc necontenit, ajungând la 13,17% în 1900. Ei au imigrat îndeosebi din Galiția şi Podolia, din Rusia şi din alte zone centrale şi estice ale Cisleithaniei. Cei mai mulți s-au aşezat la oraşe ca proprietari de prăvălii şi dughene, negustori de mărunțişuri, arendaşi de moşii şi rohătci, cămătari, funcționari, avocați, medici, farmaciști etc. În ajunul primului război mondial ei dominau exploatările forestiere, comerțul cu material lemnos, dar mai ales sistemul financiar-bancar. După 1860 ei acaparează şi mari proprietăți funciare, reuşind să dețină, în 1914, un procent de 18,4% din terenul agricol al Bucovinei. Cernăuțiul devine – după Varşovia şi New-York – unul dintre cele mai profitabile centre ale tranzacțiilor financiare evreieşti[28].

Dintre imigranții cei mai numeroşi până în 1910, veniți din Galiția şi teritoriile învecinate locuite de slavi, rutenii sau ucrainenii au ocupat numeric locul principal. O populație slavă se infiltrase pe domeniile mănăstireşti din nordul Moldovei încă înainte de 1774. Însă, odată cu încorporarea Bucovinei la Galiția, în 1786, se produce un "adevărat torent de imigranți ruteni"[29], care ajunge în 1910 să depăşească numeric populația autohtonă, românească. Rutenii se concentrează îndeosebi în partea de nord a Bucovinei, între Prut şi Nistru. La 1848-1849 o parte din ei sunt împroprietăriți. După 1860, limba ruteană, ucraineană se admitea oficial ca a treia limbă maternă, alături de limbile germană şi română.

În 1869, alături de cele 126.000 de familii țărăneşti, statisticile oficiale mai menționau 73.218 de zilieri[30]. Zilierii ruteni erau atraşi în Bucovina de avantaje economice, religioase, militare. Numărul zilelor de clacă era în Galiția de câteva ori mai mare decât în Bucovina. În Galiția, pământul se afla în mâinile nobililor polonezi, care erau catolici, în timp ce iobagii acestora – ortodocşi şi greco-catolici. Imigrând pe domeniile Fondului Bisericesc, rutenii aflau condiții economice mult mai avantajoase, libertate religioasă, scutiri de taxe fiscale, de serviciu militar. În timp ce aceştia erau în cvasitotalitate agricultori şi veneau ca zilieri în satele de şes, huțulii – lucrători forestieri, crescători de animale – imigrau în zonele muntoase, fiind numiți frecvent "coțiuli", seminomazi, oameni care îşi schimbă sălaşul. Prin trăsături fizice, mentalitate, comportament, obiceiuri ei se deosebeau de ruteni; dar, vorbind un dialect slav (deşi cu multe reminiscențe lingvistice române, polone, slovace), au fost înscrişi în statisticile oficiale laolaltă cu rutenii. Numărul lor se ridică, în 1910, la circa 33.000 de persoane.

Imigrând relativ recent în Bucovina, îndeosebi după 1786, rutenii şi huțulii nu aveau mari proprietari funciari, stăpâni de moşii sau ctitori de biserici. După ce-au primit drept de reprezentare în dietă, ei au momit fie pe unii boieri români, ca, de pildă, Koko Wassilko sau intelectuali galițieni, precum Ştefan Smal-Stoțki. Istoria rutenilor şi huțulilor este rezumată astfel în monumentala monografie oficială *Die Bukowina* (1899): "După ce Principatul Haliciului şi-a pierdut independența şi a ajuns sub dominația polonilor, asuprirea exercitată de cuceritori asupra populației rutene devenise atât de insuportabilă încât foarte mulți ruteni şi-au părăsit patria şi s-au stabilit în Bucovina. Această imigrație din Galiția, în timpul cât Bucovina a ajuns sub stăpânirea austriacă, a fost şi mai mult favorizată prin faptul că aici domnea scutirea de recrutare, ceea ce îi făcea pe mulți oameni să se aşeze aici pentru totdeauna. Din acest timp a început populația ruteană din Bucovina să crească rapid şi neîntrerupt"[31].

Alte naționalități alogene venite în Bucovina au fost: *polonezii,* ca lucrători, meşteşugari, funcționari în administrație şi finanțe, dar şi mari proprietari funciari (în 1910 erau circa 30.000 de persoane de etnie poloneză, adică 6%): *slovacii, cehii, ungurii, armenii, lipovenii* (care reprezentau în ansamblul populației între 0,5-1,5%).

Sub raport religios, mozaicul de confesiuni se prezenta, în 1910, după statisticile oficiale, astfel[32]:

total locuitori	din care pe confesiuni				
	ortodocşi	romano-catolici	mozaici	greco-catolici	alte confesiuni
100	68,59	12,35	11,63	3,28	4,15

În vreme ce românii şi rutenii în majoritate erau ortodocşi, majoritatea germanilor, polonezii şi ungurii erau catolici, existau însă şi grupuri protestante – luterani, adepţi ai lui Zwingli, sectanţi, baptişti, pravoslavnici de rit vechi (lipoveni)[33].

În ceea ce priveşte situaţia populaţiei după structura profesională, după locul ce-l deţinea în diverse sectoare ale vieţii economice, situaţia se prezenta în 1910 după cum urmează[34]:

Pe ansamblu şi princip. naţionalităţi	Procentul de locuitori ocupaţi în diverse sectoare (%)			
	Agricultură, creşterea vitelor	Meşteşuguri, industrie	Comerţ, transporturi	Cultură, funcţii publice
Pe ansamblu 100	76	11	7	6
Germanii şi evreii	24	27	30	19
Rutenii	88	4	3	5
Românii	89	3	2	6

Românii şi rutenii erau în majoritatea lor covârşitoare agricultori, în vreme ce germanii şi evreii ocupau într-un procent cvasiegal principalele sectoare ale vieţii economice. Sporirea de peste 10 ori a potenţialului demografic, colonizările şi imigrările au avut drept consecinţă esenţială un masiv transfer de proprietate de la populaţia românească spre noii veniţi. Pe lângă înscrierea abuzivă a unor teritorii în Domeniul Cameral şi redistribuirea acestora către colonişti şi imigranţi, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea şi începutul veacului al XX-lea au fost ipotecate la cămătari şi scoase la licitaţie, numai între 1868-1898, un număr de 40.613 de proprietăţi agricole, din care 99,74% ale ţăranilor şi 0,16% ale marilor proprietari funciari; circa 50 de moşii, aşezate în zona de nord, între Prut şi Nistru, care aparţinuseră boierilor români, au fost acaparate de proprietari alogeni, încât, în 1894, din cei 194 de mari proprietari funciari ai Bucovinei, după etnie 49 erau armeni, 32 evrei, 16 polonezi şi 52, adică o treime, români. Suprafaţa Fondului Bisericesc, redusă la mai puţin de jumătate la anul 1900, se afla în cvasitotalitatea ei arendată pe termen lung alogenilor, cu precădere evreilor, în timp ce 115.000 de familii ţărăneşti, adică peste jumătate, erau proletarizate[35]. De aceea, pentru românii bucovineni, colonizările şi imigrările ce au avut loc sub oblăduirea austriacă au avut acelaşi efect ca şi când aceeaşi pâine ar fi fost tăiată şi împărţită în 12 bucăţi, în loc să fie lăsată întreagă stăpânilor iniţiali.

PATRIMONIU. RESURSE NATURALE

Suprafaţa Bucovinei, de 10.442 km^2, însuma 1.044.289 ha de teren, care, în deceniul 1821-1832 era repartizat, în principal, astfel: 47% păduri, 17,3%

teren arabil, 16,9% fânețe, 13,7% pășuni, restul fiind grădini, terenuri cu construcții, iazuri și mlaștini, terenuri neproductive etc.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, în 1899, situația fondului funciar era repartizată, în cifre absolute, astfel[36]:

suprafața totală	din care, în ha							
	păduri	arabil	fânețe	pășuni	neproductiv	grădini	teren cu construcții	iazuri
1.044.289	451.220	288.284	156.785	104.158	8.389	8.121	5.158	947

Acest potențial funciar, la care se adăugau rețeaua hidrografică bogată, numeroasele izvoare cu slatină, fondul cinegetic al pădurilor, bogățiile subsolului, zăcămintele de mangan, cupru, plumb, argint, izvoarele carbogazoase și feruginoase, nămolul de turbă vegetalo-mineralo-rășinos, aerosolii, carierele de piatră, împreună cu toate darurile pământului au oferit condiții prielnice de activitate diversă, atât localnicilor, cât și coloniștilor și imigranților.

ASPECTE ALE VIEȚII SOCIALE

În acțiunea de uzurpare și redistribuire a proprietăților ce aparțineau populației locale, autoritățile imperiale trec și la încamerarea, înscrierea abuzivă a unor terenuri în Domeniul Cameral, anulând în același timp drepturile și libertățile de care se bucuraseră până atunci mazilii și răzeșii, care sunt aduși la starea contribuabililor de rând și prin noile obligații impuse ajung chiar să nu se mai deosebească de țăranii clăcași. Acaparând și trecând în proprietatea statului circa 150.000 ha de teren arabil, păduri, pășuni, fânețe, islazuri – din care o parte este dată patronilor de exploatări miniere și forestiere ce vin în zonă, șefilor oficiilor poștale, funcționarilor austrieci, iar o altă parte, sub formă de loturi, coloniștilor și imigranților care primesc, totodată, și unele scutiri fiscale de angarale și de serviciu militar – autoritățile imperiale au intrat în conflict cu răzeșii din fostul ocol al Câmpulungului Moldovenesc. Conflictul începe în ultimele decenii ale veacului al XVIII-lea, în 1783-1785, și continuă aproape 100 de ani, terminându-se abia în 1872. După ce timp de câteva decenii în șir țăranii răzeși se judecă cu autoritățile locale, înaintează plângeri și memorii sau trimit delegații numeroase la Viena, spre a-și susține revendicările juste, în 1861, în sprijinul lor intervine cărturarul și omul politic Eudoxiu Hurmuzachi, care le sintetizează doleanțele într-o broșură tipărită la Viena, sub titlul **Strigătul după ajutor al comunelor aparținând ocolului Câmpulung Moldovenesc.** Documentul dezvăluie, pe parcursul a 61 de pagini, abuzurile și uzurpările săvârșite de autoritățile imperiale din zonă. Împăratul Franz Iosif se vede silit să accepte constituirea unei comisii de anchetă, formată din reprezentanți ai statului austriac și ai răzeșilor, care îl aleg pe Eudoxiu Hurmuzachi drept principalul lor apărător. În acest fel, între 1865-1872 sunt restituite locuitorilor din zonă – din orașul Câmpulung Moldovenesc și comunele Dorna, Pojorâta, Ciocănești, Valea Putnei, Fundu Moldovei, Dorna Candreni, Sadova, Iacobeni și Poiana Stampei peste 38.000 de iugăre de teren[37].

Transferul de proprietate, sub diverse forme, din mâinile autohtonilor în cele ale coloniștilor și imigranților, a continuat; cea mai nefastă dintre căile pauperizării și proletarizării românilor bucovineni a constituit-o înfeudarea gospodăriilor agricole la cămătari și scoaterea lor la licitație.

Arhivele din Cernăuți conțin, în fondurile Bucovinei, pentru toți anii de la sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea o adevărată avalanșă de memorii, proteste, plângeri adresate autorităților imperiale, centrale și locale, în care se relevă situația de mizerie în care a fost adusă populația rurală

cu precădere. Sătenii din localitatea Sf. Ilie, de lângă Suceava, aflaţi pe domeniul Fondului Bisericesc, luat în arendă pentru mai mulţi ani de Hermann Fischer, scriu la 24 februarie 1914 Consistoriului Ortodox din Cernăuţi că "sărăcia nespusă, care i-a cuprins pe bieţii creştini, îi sileşte pe mulţi să-şi caute scăpare în America, lăsând acasă femei şi copii, în cea mai mare mizerie şi disperare"[38]. Despre situaţia jalnică a ţăranilor din satul Clit-Arbore, preotul Dumitru Furtună scrie în acelaşi an: "e un păcat strigător la cer că poporul duce lipsă şi e lăsat pradă unor venetici care au sosit aici, venind cine ştie de unde, spre a stoarce măduva din bieţii ţărani". Relatări similare cuprind şi memorii din multe alte comune, între care Voroneţ, Sadova, Solca[39].

Un fenomen cu consecinţe nefaste în lumea satelor îl constituie vinderea pe datorie a porumbului sau rachiului, acumularea datoriilor şi dobânzilor, încât – aşa cum ne relatează un istoric contemporan cu aceste stări de lucruri – "gospodăria ţăranului ajungea la licitaţie, vânzându-se pe rând lucrurile din casă, apoi vitele de muncă şi pământul şi, în cele din urmă, casa, ţăranul ajungând pe drumuri cu femeia şi copiii. Nu era sat în care să nu se petreacă asemenea tragedii sociale, care, uneori, sfârşesc prin acte de violenţă şi crime"[40].

În disperarea lor unii ţărani emigrau în America. În Cernăuţi funcţionau câteva birouri, care înlesneau emigrările peste ocean: "Din cauza greutăţii traiului – nota la 31 decembrie 1898 preotul Ilie Andruchovici din Pârteştii de Jos – mulţi români, din diferite părţi ale Bucovinei au început a emigra în Canada, căci bietul român apărare nu are de nicăieri; prigonit de toţi, flămând, huiduit, tras şi împins în toate părţile, lasă casă şi moşie părintească şi îşi ia lumea în cap, se duce unde n-au fost neam din neamul lui, în America"[41]. Alteori – aflăm în acelaşi document de epocă, Condica cronicală a parohiei – "vara, cea mai mare parte din muncitorii pălmaşi e angajată la lucru în România. Împrejurarea aceasta însă ne scumpeşte şi împuţinează lucrătorii în Bucovina"[42].

SERBAREA DE LA PUTNA

Ideea unui congres naţional al tineretului studios român de pretutindeni s-a cristalizat la începutul celei de-a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea. Prin 1854, Iraclie Porumbescu lansa, într-o notiţă publicată în "Curierul de Iaşi", propunerea ca întrunirea să se ţină la Putna. În 1869 s-a discutat – aflăm din "Gazeta de Transilvania" – despre o posibilă adunare a tuturor studenţilor români în Munţii Carpaţi, la Sinaia.

Când la 15/28 august 1869 se împlineau 400 de ani de la sfinţirea Mănăstirii Putna, studenţii bucovineni aflaţi la Viena, întruniţi într-un comitet, Petru Pitei, Gabriel Băleanu şi Emil Cozub au trimis o invitaţie către studenţii români "din toate unghiurile", spre a se întruni şi cunoaşte unii pe alţii "spre a ne uni în cuget şi simţiri", "a ne conţelege despre interesele noastre comune, pentru care suntem şi existăm, pentru progres şi cultură naţională"; Putna, apreciată "locul eminament istoric, unde se află mormântul lui Ştefan cel Mare", oferea cea mai potrivită alegere "pentru o serbare naţională, a românilor din toate părţile", serbare "la care ne-am putea gândi serios asupra problemelor ce viitorul ni le impune cu atâta necesitate"[43].

Deşi amânată cu un an, din cauza războiului franco-german, serbarea s-a pregătit şi organizat apoi sub un Comitet Central, constituit la Viena în 1870, din care făceau parte tânărul Mihai Eminescu, ca secretar, şi doi studenţi bucovineni, între care şi Petru Pitei, casier, iar ca preşedinte – tot un bucovinean, contele E. Logothetty. Apelurile trimise în întreg spaţiul locuit de români şi în toate centrele universitare au avut un mare ecou.

Adunarea naţională a întrunit peste 3.000 de studenţi români şi s-a desfăşurat în prezenţa unor personalităţi de seamă ca Mihail Kogălniceanu, Iacob Mureşanu, Grigore Tocilescu, iar printre studenţi s-au aflat cele mai înalte piscuri ale unei generaţii de aur, în frunte cu Mihai Eminescu, Ion Slavici, A.D.

Xenopol, Ciprian Porumbescu, generație care a pregătit și înfăptuit statul român modern și a pregătit întregirea României din 1918. În conferința ținută la Putna, la 1870 – conferință aleasă de către o comisie de triere a lucrărilor trimise la concurs formată din Titu Maiorescu, Vasile Alecsandri și Vasile Pogor – tânărul student A.D. Xenopol descifra și afirma ideea că "Ștefan cel Mare încetează de a mai fi eroul unei părți a țărilor locuite de români și devine un centru pentru toți de același neam" și că cei prezenți erau călăuziți "de credința într-un viitor comun", fiindcă, motiva el, "noi, românii încă nu ne-am desfășurat tot cuprinsul nostru sufletesc, avem dreptul de a trăi și a spera în viitor". Întrezărind acolo, la Putna, România întreagă, ce avea să se realizeze în 1918, tânărul Ciprian Porumbescu cântase celor prezenți o horă, pe care o dedicase "Daciei întregi".

CULTURA ROMÂNEASCĂ ÎN BUCOVINA

Administrația imperială a voit – și doar parțial și vremelnic a izbândit – să creeze în ducatul Bucovinei o țară de cultură germană, un Buchenland. Ea a reușit, în coloniile germane și în majoritatea orașelor, să obțină și să întrețină focare, oaze de cultură germană.

Românii bucovineni și-au păstrat, apărat și dezvoltat o cultură proprie, națională, prin învățământ, societăți culturale, presă, literatură, artă, știință, biserică, dovedindu-se astfel potențele, aspirațiile, disponibilitățile și posibilitățile de a se opune politicii de asimilare și deznaționalizare, de-a recepta și crea ei înșiși valori proprii, de a-și defini și împlini personalitatea.

În pofida dificultăților și adversităților impuse de stăpânirea străină, literatura română[44], poezia, proza, teatrul, muzica, știința și-au avut în Bucovina reprezentanți, care au reușit să creeze valori culturale și artistice. Scrierile lor, de cele mai multe ori modeste ca realizare estetică, puțin cunoscute încă până astăzi, adesea rămase împrăștiate în diverse publicații, care și ele au devenit o raritate, reflectă o mare varietate de teme și probleme ale existenței umane și constituie și un instrument de cunoaștere a limbii române, a concepțiilor și societății din Bucovina în timpul celor 144 de ani de stăpânire străină.

Dintre poeți se remarcă *Vasile Bumbac* (1837-1918), care debutează cu versuri în "Familia" din Pesta; el se impune, fie prin traduceri din operele lui Platon, Horațiu, Virgiliu, Homer, Ovidiu, fie prin talentul cu care dă expresie artistică istoriei legendare, în marea epopee neterminată **Descălecarea lui Dragoș în Moldova,** în poemele **Petrea Cățelei, Piatra Corbului,** ca și prin versuri patriotice scrise în stil popular, precum **Cântec de primăvară, Doina plugarului,** unele dintre ele puse pe note de Ciprian Porumbescu și Isidor Vorobchievici și devenite foarte cunoscute și apreciate, fiind incluse în mai toate manualele școlare din Bucovina de până la 1914. *Dimitrie Petrino* (1838-1878) semnează atât versuri erotice, elegiace în care își plânge iubita pierdută de timpuriu – versuri tributare influenței exercitate asupra-i de-acel "rege-al poeziei", V. Alecsandri, cât și poezii patriotice, scrise într-o limbă curată și limpede, adunate în volume apărute la Cernăuți – **Flori de mormânt** (1867), **Lumine și umbre** (1870), poemul **Raul** (1873) – sau la Vălenii de Munte – **Poezii alese** (1808), selecție și prefață de Nicolae Iorga.

În domeniul **prozei,** *Iraclie Porumbescu* (1828-1896) se impune prin povestiri literare, cu o reală valoare artistică și documentară, ca: **Zece zile de haiducie,** un "mărgăritar al poeziei românești", memorialistice **Un episod extraordinar din anul 1841, Un episod hazliu din Mănăstirea Putna, Amintiri despre Vasile Alecsandri.** Scrisul său se distinge prin sprinteneala versului, harul nativ de povestitor, fraza încărcată de parfum arhaic, stil cronicăresc, ton plin de sfătoșenie, meditație și înțelepciune, cult pentru istorie, dragoste pentru oamenii sărmani. Valoarea scrierilor sale reiese și din grija cu care exegeții ni l-au restituit în volumele postume **Scrierile lui Iraclie Porumbescu** (Cernăuți, 1898), **Amintiri** (Cluj-Napoca, 1978), **Scrisorile lui Iraclie Porumbescu** (București,

1999). Un alt prozator, un "cronicar duios al Bucovinei", *Emil Grigorovitza* (1857-1915), zugrăveşte imagini din viaţa satelor şi oraşelor, chipuri de oameni harnici şi blajini, în volume ca, de pildă: **Chipuri şi graiuri din Bucovina** (Cernăuţi, 1895), **De la hotare, istorii moldoveneşti** (Bucureşti, 1905), **Poveşti răzleţe** (Bucureşti, 1907), **Cum a fost odată. Schiţe din Bucovina** (Bucureşti, 1912), **Povestiri din Bucovina** (Bucureşti, 1914). Cu un caracter pregnant descriptiv, proza sa are îndeosebi valenţe memorialistice; el se remarcă şi prin "amintirile-tablouri" şi "imagini din viaţa evreiască" (G. Călinescu). De la dânsul ne-au rămas şi încercări de roman istoric, **Piatra muierii** (1904), **Negru-Vodă** (1910). Opera sa revine în atenţia istoriei şi criticii literare, prin volumul **Duduia Pulheria. *Amintiri şi schiţe din Ţara Fagilor*** (Bucureşti, 1992).

T.V. Ştefanelli (1849-1920), în volumul cu caracter memorialistic, **Amintiri despre Eminescu** (Bucureşti, 1914) reconstituie, cu mijloace artistice, atmosfera societăţii şi şcolii cernăuţene din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, creionează şi imortalizează crâmpeie reprezentative ale vieţii şi personalităţii lui Eminescu. Fără a izbândi în diverse alte încercări literare, T.V. Ştefanelli s-a afirmat şi ca traducător din literatura germană – poezii din Heine, Franzos, Carmen Sylva etc. – şi s-a impus, totodată, şi pe tărâm istoriografic, prin studiul **Câteva date statistice şi istorice din Bucovina** (1881) şi volumul de **Documente din vechiul ocol al Câmpulungului Moldovenesc** (1915).

Există o pleiadă de cărturari cu preocupări şi realizări variate: *I.G. Sbiera*, folclorist, scriitor, lingvist, istoric literar, profesor, *Simeon Florea Marian* (1847-1907), folclorist şi etnograf, *Eudoxiu Hurmuzachi* (1812-1874), istoric, om politic şi luptător pentru drepturile românilor, *Ion Grămadă* (1886-1917), istoric, *Dimitrie Onciul* (1856-1923), istoric, întemeietorul şcolii critice ş.a.

BUCOVINA ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Disputată între Austria, care voia s-o păstreze, şi Rusia, ce dorea să o anexeze, Bucovina a suferit în anii primului război mondial calvarul transformării sale în teatru al operaţiunilor militare. Ea a fost invadată, ocupată vremelnic de către ruşi, în trei reprize: în septembrie-octombrie 1914, între 26 noiembrie 1914 - 23 ianuarie 1915 şi iunie 1916.

În acelaşi timp, în cadrul tranzacţiilor diplomatice, spre a atrage România în război, Austro-Ungaria şi Germania îi promiteau întreaga Basarabie, inclusiv zona Hotinului şi chiar o parte a Bucovinei, zona de sud, în vreme ce Rusia şi partenerii ei, Anglia şi Franţa, erau dispuse să-i cedeze toate teritoriile româneşti din Imperiul Habsburgic - iar în problema Bucovinei se stabilea iniţial ca graniţa de nord a României să fie pe Siret, apoi ruşii au admis oficial mutarea frontierei pe Prut şi includerea şi a oraşului Cernăuţi în partea ce revenea României, prin acordul secret, încheiat la 17 iunie 1916 cu Antanta. Însă, dincolo de această acceptare, silită şi oficială, guvernul rus, deşi aliat declarat al României, a elaborat, în timpul operaţiunilor militare, trei proiecte secrete[45], ce prevedeau ocuparea şi anexarea integrală a Bucovinei. Întocmite, primul în ianuarie 1915, celelalte două la sfârşitul anului 1916 de către generali şi experţi ai Ministerului Afacerilor Externe, ele prevedeau încadrarea problemei Bucovinei în planul mai vast al expansiunii ruse în România, zona Balcanică şi Orientul Mijlociu, vizând, în esenţă, strâmtorile şi Constantinopolul; se argumenta că "Rusia creştină dispune de dreptul absolut asupra întregii Bucovine", invocându-se poziţia ei geopolitică şi însemnătatea strategică, bogăţia bisericilor, pământul fertil, Universitatea din Cernăuţi care ar fi devenit "o Academie teologică" ortodoxă etc.

În timpul celei de-a treia ocupaţii, guvernul rus numi un guvernator al Bucovinei, prefecţi şi primari, precum şi un arhiereu rus în fruntea mitropoliei bucovinene.

Pe de altă parte, administraţia imperială, folosindu-se de uneltele sale filohabsburgice, Nicolae Wassilko şi Aurel Onciul, chemă sub arme un corp de voluntari ucraineni şi altul de legionari români şi rechiziţionează forţat circa

70.000 de vite pentru aprovizionarea armatei, precum şi alte bunuri numeroase, dezlănţuie un val de persecuţii sălbatice asupra celor bănuiţi de sentimente ostile, instituie tribunale militare şi trimite un număr mare de intelectuali în lagărul de concentrare de la Thalerhof, din Stiria.

Populaţia de rând a reacţionat în chip diferit. Mulţi intelectuali români din Bucovina s-au refugiat în România, înscriindu-se voluntari în armata română şi desfăşurând o bogată activitate, spre a determina intrarea României în război contra Austro-Ungariei. Ei şi-au constituit un comitet al refugiaţilor, împreună cu transilvănenii, au organizat la Bucureşti, în martie 1915, un congres al românilor de peste hotare. După ce România s-a alăturat Antantei, în 1916, unii au plecat pe frontul de răsărit, alături de ruşi, alţii au editat şi difuzat manifeste, broşuri şi "Revista Bucovinei", în care demascau politica habsburgică în Bucovina, cerând statului român să grăbească eliberarea ei; bucovinenii voluntari s-au distins ei înşişi în luptele contra trupelor austro-ungare, iar Ion Grămadă şi Lascăr Luţia, precum şi mulţi alţii au căzut eroic la datorie în încleştarea cu duşmanul. Mulţi dintre românii bucovineni rămaşi acasă şi încorporaţi cu forţa în armatele habsburgice au dezertat şi s-au instituit în unităţi de voluntari, luptând împotriva forţelor Puterilor Centrale, fie pe frontul de răsărit, alături de trupele româno-ruse, fie în Italia sau Franţa. O emigranţă a românilor bucovineni acţiona şi în străinătate; reprezentanţi ai bucovinenilor luară parte, în aprilie 1917, la Roma, la un Congres al popoarelor oprimate din Austro-Ungaria, la care se hotăra coordonarea tuturor eforturilor până la înfrângerea definitivă a imperiului şi eliberarea lor de sub stăpânirea străină.

Izbucnirea revoluţiei ruse din februarie-martie 1917 şi a celei bolşevice din toamna aceluiaşi an, tratativele de pace de la Brest-Litovsk, între Rusia Sovietică şi Puterile Centrale, au readus Bucovina în atenţia factorilor de decizie din cadrul tranzacţiilor diplomatice, care s-au desfăşurat în iarna şi începutul anului 1918: după ce s-au formulat şi abordat diverse planuri, legate fie de un "regat al Poloniei", fie de o "Ucraină mare", austrofilă, de la care nu lipsea şi includerea Bucovinei, victoria bolşevicilor asupra Kievului la 28 ianuarie 1918, evoluţia evenimentelor pe frontul de răsărit au silit guvernul austriac să abandoneze planurile iniţiale, să accepte refacerea unui aşa-zis regat al Haliciului, unind Galiţia Orientală, Bucovina şi "Rusia subcarpatică" într-o mare provincie sub sceptrul Casei de Austria. Acest târg s-a negociat şi încheiat la 9 februarie 1918 la Brest-Litovsk, fiind supranumit "pacea pâinii", fiindcă în schimbul acestei rezolvări favorabile ucrainenilor, aceştia trebuiau să furnizeze Austriei un milion de tone de grâu, din care s-au livrat 42 de vagoane de grâu, spre a atenua foametea din imperiul care se apropia el însuşi de catastrofa destrămării din interior.

Românii bucovineni, polonezii, galiţienii, ungurii din acea "Rusie subcarpatică" protestară împotriva unui astfel de tratat, care le ignora şi sfida aspiraţiile.

Scoaterea Rusiei Sovietice din război, prăbuşirea frontului rus de răsărit lăsa România singură şi izolată în faţa forţelor militare ale Puterilor Centrale, obligând-o să semneze, la 7 mai 1918, un tratat dictat, pe care ea nu l-a ratificat şi prin care la teritoriul Bucovinei se mai alipeau şi zona Dornelor, porţiuni din judeţul Dorohoi şi fostul ţinut al Hotinului – care erau ocupate vremelnic de armatele austro-germane.

Râvnită în timpul războiului şi a tratativelor din 1918 de austrieci, de ruşi, de polonezi şi de ucraineni, Bucovina intra în primăvara lui 1918 într-o stare de provizorat, pe care avea s-o înlăture dorinţa şi voinţa românilor bucovineni în toamna aceluiaşi an, 1918, după 144 de ani de stăpânire habsburgică.

NOTE

[1] P.G. Dimitriev, **Moldova în epoca feudalismului. Recensământul populaţiei din anii 1772-1773.** Editura Academiei Moldovei, Chişinău, partea a II-a, 1975, p. 1-11.

[2] Vladimir Trebici, **Bucovina. Populaţia şi procesele demografice în anii 1775-1993.** Fundaţia Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994, p. 13.

[3] W. Messner, **Dem Kaindl-Ahiv,** Henbach/Wurtenberg, 1985, p. 15-17.
[4] Mihai Iacobescu, **Din istoria Bucovinei,** vol. I (1774-1862), Editura Academiei, 1993, p. 182.
[5] George Barițiu, **Părți alese din istoria Transilvaniei,** vol. II, Sibiu, 1891, p. 15-16.
[6] Mihai Eminescu, **Opere,** vol. IX, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1980, p. 331-332.
[7] Erich Zöllner, **Istoria Austriei,** vol. II, Editura Enciclopediei, Bucureşti, 1997, p. 504-508, 515.
[8] **Ibidem,** p. 537.
[9] Teodor Balan, **Administrația şi justiția în Bucovina,** "Junimea Literară", nr. 6/ 1909, p. 160-161.
[10] Ion Nistor, **Istoria Bucovinei,** Editura Humanitas, Bucureşti, 1991, p. 28-29, 58.
[11] Erich Prokopowitsch, **Die Rumänische Nationalbewegung in der Bukowina und der Dako-Romanismus,** Verlag Böhlauf Graz-Köln, 1965, p. 50.
[12] Constantin Morariu, **Părți alese din istoria românilor bucovineni,** Cernăuți, 1893, p. 8-12.
[13] Rudolf Wagner, **Vom Moldau wapen zum Dopeladler Angëwahlte Beitrage zur Geschichte der Bukowina,** Augsburg, Hoffman-Verlag, 1991, p. 40-41.
[14] Erich Zöllner, **op. cit.,** p. 512.
[15] Erich Prokopowitsch, **op. cit.,** p. 52.
[16] Ion Nistor, **op. cit.,** p. 111-112.
[17] Erich Prokopowitsch, **op. cit.,** p. 51.
[18] "Privitorul", Cernăuți, II, nr. 16/15.08.1903, p. 2.
[19] Acad. Radu Grigorovici, **Viitorul unei iluzii,** Sesiunea Internațională de Comunicări Ştiințifice, Rădăuți, 20-22 septembrie 2000, mss., p. 1-9.
[20] Erich Prokopowitsch, **op. cit.,** p. 52.
[21] Erich Zöllner, **op. cit.,** p. 537.
[22] **Bukowina istoricinii naris** (limba ucraineană), Cernăuți, 1998, p. 84.
[23] **Ibidem,** p. 74.
[24] Vladimir Trebici, **Bucovina. Populația şi procesele demografice 1775-1993,** Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994, p. 13-14.
[25] **Ibidem,** p. 17.
[26] Johann Polek, **Die Deutschen,** în vol. **Bukowina im Wort und Bild,** Cernowitz, 1903, p. 295-306.
[27] **German Emigration from Bukowina to the Americas,** Bukowina-Institut, Augsburg, Germany, Kansas, 1996, p. 23-58.
[28] **La Roumanie et les Juils,** Bucarest, 1903, p. 329-353.
[29] Emanuel Turczynski, **Geschichte der Bukowina in der Neuzeit,** 1993, Harrassowitz Verlag-Wiesbaden, p. 13 şi 28.
[30] **Heubericht und Statistik über dar Herzogtum Bukowina für die Periode von Jahren 1862-1871,** Lemberg, 1872, p. 59-60.
[31] **Die Bukowina. Monumentale monograpie des Landes mit Berücksichtung aller Ortschaften,** nr. 13 Czernowitz, 1899, p. 150.
[32] Mihai Iacobescu, **Din istoria Bucovinei,** vol. I, 1774-1862, Editura Academiei Române, 1993, p. 182.
[33] **German Emigration...,** p. 32-33.
[34] **Bukowina...,** p. 84-85.
[35] Ion Nistor, **Zece ani de la Unire,** Cernăuți, 1928, p. 158; Ioan Cocuz, Dumitru Cucu, **Băncile şi Creditul funciar românesc în Bucovina (1840-1918),** Editura "Bucovina viitoare", Suceava, 1999, p. 27-30.
[36] **Die Bukowina...,** p. 341.
[37] Teodor Balan, **Din istoricul Câmpulungului Moldovenesc,** Bucureşti, 1957, p. 135-191.
[38] Arhiva de Stat a Regiunii Cernăuți, **Fondul Mitropoliei,** 320, opis 1, dosar 1341, f. 99.
[39] **Ibidem,** f. 106-118.
[40] Ion Nistor, **Istoria Bucovinei,** Bucureşti, 1991, p. 303-304.
[41] **Condica cronicală a Parohiei din Pârteştii de Jos,** p. 17.
[42] **Ibidem,** p. 14.
[43] Teodor Balan, **Serbarea de la Putna,** Cernăuți, 1932, p. 62-63.
[44] Grigore C. Bostan, Lora Bostan, **Pagini din literatura română în Bucovina,** Cernăuți, 2000.
[45] Ion Varta, **Le tsarisme russe et la question de la Bucovine pendant la première guerre mondiale. Contribution documentaires,** "Revue des etudes sud-est europeenes", XXXII, nr. 3-4, Bucarest, 1995, p. 267-271.

Ioan COCUZ
Suceava

UNIREA BUCOVINEI CU ROMÂNIA

28 NOIEMBRIE 1918

Izbucnirea primului război mondial, în vara anului 1914, ca urmare a disputelor dintre marile puteri europene, a creat oportunități pentru unele națiuni precum sârbii, românii, croații, slovacii, cehii, polonezii, care urmăreau emanciparea națională şi politică, să-şi elibereze teritoriile aflate sub dominație străină, să-şi constituie sau să-şi întregească statele naționale şi unitare, suverane şi independente.

În aceste condiții, obiectivul central al politicii externe a României îl constituia eliberarea teritoriilor aflate sub dominație străină şi reîntregirea țării.

În seara zilei de 15/28 iulie 1914, I.C. Brătianu a convocat Consiliul de Miniştri, la Sinaia, pentru consultări. Toți cei prezenți au arătat că față de chestiunea românilor din Transilvania şi Bucovina şi față de simțământul public din Regat țara nu putea să ia armele alături de Austro-Ungaria şi a cerut să cunoască angajamentele României cu alte țări şi îndeosebi cu Austro-Ungaria. În şedințele următoare ale guvernului, miniştrii au putut să ia cunoştință despre conținutul tratatului din 1883.

Refuzul punerii în practică a acestor tratate reprezenta, în fond, exprimarea oficială a opțiunii României: eliberarea Transilvaniei, Bucovinei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului, teritorii româneşti anexate în diferite etape de către Imperiul Habsburgic. Această opțiune s-a materializat inițial, prin decizia de neutralitate luată la 3 august 1914, în cadrul Consiliului de Coroană de la Sinaia[1]. Măsura adoptată exprima interesele poporului român, constituind, în acelaşi timp, un însemnat act politic în vederea realizării dezideratului național.

Prin participarea la acest război, pentru eliberarea teritoriilor româneşti de sub dominația străină, România nu se încadra în politica imperialistă a marilor puteri care luau parte la conflagrație.

Refuzul României de a intra în război de partea Puterilor Centrale, adoptarea poziției de neutralitate armată, precum şi specificarea expresă a drepturilor asupra teritoriilor româneşti, aflate sub dominație habsburgică, au constituit un puternic sprijin moral pentru toți românii din aceste teritorii. Sute de ostaşi de naționalitate română din armata austro-ungară dezertau sau refuzau să lupte pentru o cauză care nu era a lor.

Pentru reprimarea oricăror mişcări naționale în Bucovina, autoritățile au înființat mai multe curți marțiale: "K.K. Feldgericht der Guppe Oberst Fischer" (La Cernăuți, apoi la Gura Humorului şi Vatra Dornei), "Gericht des K.K. Landsturm Infanterie Brigade Kommandos", "Gericht de 43 Lanwehr Infanterie Truppendivision", "K.U.K. Felgericht den Etappen Bezirkskommandos Radautz", cea a brigăzii "Lilienhof" etc.

Teroarea autorităților s-a declanşat în special asupra românilor, cu precădere asupra intelectualilor, ordinul autorităților sunând clar: "Besonders scharf aufpassen die Kute, die Lehrerschaft und die akademische Jugend" (cu deosebită strictețe să fie păzit anteriul, învățătorimea şi tinerimea universitară)[2]. Românii din Bucovina, considerați periculoşi pentru vederile lor politice, purtau pe actul de identitate o ştampilă specială cu inițialele P.V. (Politisch Verdachtig – suspect politic)[3]. Autoritățile raportau îngrijorate că învățătorii din județele Câmpulung Moldovenesc şi Suceava nutresc "sentimente daco-române", indicând oraşul Câmpulung ca fiind " citadela ideii panromâneşti"[4]. Vasile Grecu îşi aminteşte: "Aveam societăți secrete, în care erau ținute discursuri patrio-

tice panromâneşti şi erau cântate cântece naționale... În şedințe tainice, ținute pe sub zidurile cetății lui Ştefan cel Mare şi prin văile de la Zamca şi Suceava, juram pe tricolor a rămânea credincioşi visului nostru"[5]. Căpitanul Hintz, şeful serviciului de informații al Armatei principelui Iosef, raporta la Viena: "Mişcarea românească din Bucovina a pornit din Suceava. Intelectualii români, preoții, învățătorii de toate categoriile, proprietarii mari, studenții, avocații şi funcționarii statului sunt români fanatici"[6]. "Şcoala Română" este o societate de propagandă românească, unde multe, chiar foarte multe conveniri secrete fuseseră aranjate care urmăreau scopuri curat iridente"[7]. Eusebie Popovici, preşedintele ei, este un "iredentist deghizat"[8], este omul care "cu toate fibrele inimii sale ține la România"[9].

Aflați în România, refugiații Bucovinei au acționat pe diferite căi, pentru ca opinia publică să cunoască situația românilor din teritoriile aflate sub dominație habsburgică.

În ziua de 15 martie 1915, îşi deschidea lucrările, la Bucureşti, **Congresul românilor de peste hotare aflători în țară.** Cu această ocazie, Ion Grămadă demasca propaganda habsburgică care susținea că românii sunt mulțumiți sub stăpânirea Austro-Ungariei: "Fraților... voim să distrugem această legendă falsă ce s-a creat în jurul pretinselor noastre libertăți, voim să spunem odată pentru totdeauna adevărul, că toate aceste libertăți sunt minciuni"[10]. Participanții la Congres votează o moțiune în care cer României intrarea în război împotriva Austro-Ungariei[11].

Românii aflați sub dominația Austro-Ungariei erau convinşi că libertatea nu poate veni decât din România, că lanțurile acestei robii nu pot fi zdrobite decât prin eroismul armatei române. Făcându-se ecoul acestor simțăminte, într-o înflăcărată cuvântare, Ion Grămadă spunea: "Mergeți, mergeți batalioane românești de împlântați steagul neamului pe ruinele din Suceava, mergeți de vă închinați la Putna, mergeți şi înfingeți pajura românească la Alba Iulia şi nu vă opriți decât la apele tulburi ale Tisei"[12].

La 22 iunie 1915 ia ființă, la Bucureşti, **Asociația bucovineană,** având ca preşedinte pe profesorul Eusebie Paşcan, iar ca secretar pe Emilian Sluşanschi. Societatea avea drept scop cultivarea idealului național: "în sensul grabnicei reuniri a Bucovinei cu România"[13].

La 17 septembrie 1915, un grup de publicişti români din Transilvania, Banat şi Bucovina redactează o declarație prin care se solidarizează cu acțiunile întreprinse de Federația Unionistă în scopul realizării unității naționale: "Vom sprijini prin toate mijloacele lupta pentru determinarea unei acțiuni militare a țării, aşteptând clipa mobilizării armatei române sub al cărui steag vom cădea sau vom vedea izbânda cauzei noastre"[14]. Printre semnatari se aflau Emilian Sluşanschi, Gavril Rotică, Ion Grămadă, George Tofan, Dimitrie Marmeliuc, Dimitrie Moldovan şi alții.

În anul 1915 apare la Bucureşti, la 28 iunie, ziarul "Lacrimile Ardealului şi jelea Bucovinei", ziarul suferinței neamului românesc, iar în anul 1916 bucovinenii refugiați editează la Bucureşti "Revista Bucovinei". În articolul-program intitulat "Rostul nostru", apărut la 1 aprilie 1916, în primul număr al ziarului, se arăta: "Veniți ca soli ai fraților la frați, suntem purtătorii sfintei misiuni a pregătirii sufletelor unui neam pentru una din cele mai mari şi înălțătoare momente din câte le cunoaşte istoria sa... Locul nostru este cât se poate mai în fruntea celor ce vor să frângă lanțurile ruginite ale sclaviei seculare în care zace frumoasa Bucovină de 142 de ani, iar chemarea noastră-i să le luminăm calea spre această țintă întrezărită de mult cu făclia luminii şi adevărului în mână"[15].

Alarmat de amploarea pe care o lua mişcarea națională românească, Ottokar Czernin, ministrul Austro-Ungariei la Bucureşti, informa Viena că "... zdrobirea monarhiei ia în mentalitatea românilor forme tot mai concrete"[16].

Declarația de război făcută Austro-Ungariei, în momentul în care soarta războiului era departe de a fi hotărâtă, a reprezentat o acțiune cu

caracter național, un moment important în lupta seculară dusă de români pentru independență și unitate națională.

La 20 ianuarie 1917, la Iași, are loc adunarea refugiaților ardeleni și bucovineni care își alege **Comitetul Național al Românilor Emigrați din Austro-Ungaria,** comitet care semnează declarația de război împotriva Austro-Ungariei și primește împuternicirea guvernului român pentru organizarea unor unități de voluntari în armata română[17]. Prizonierii români proveniți din armata austro-ungară, ce se aflau în lagărele din Rusia, au cerut să fie organizați în unități naționale, pentru a lupta în rândurile armatei române împotriva Puterilor Centrale. La 23 februarie 1917 se înființează **Corpul de Voluntari Ardeleni-Bucovineni**[18]. Voluntarii din lagărul de la Darnița, de lângă Kiev, semnează, la 5 martie 1917, următorul angajament: "Noi, ofițerii, gradații și soldații români de neam, jurăm pe onoare și conștiință că voim să luptăm în armata română pentru dezrobirea ținuturilor noastre românești de sub dominația Austro-Ungariei și pentru alipirea lor la România"[19]. La 8 iunie 1917, primul detașament de voluntari sosește la Iași, fiind primiți de o mulțime imensă. În cuvântarea sa, ținută la statuia lui Alexandru Ioan Cuza, în fața voluntarilor, profesorul Ion Nistor spunea: "Steagul tricolor pe care ați jurat astăzi nu este nou pentru voi, sub cutele lui au biruit strămoșii voștri în codrul Cosminului... Vouă soarta v-a rezervat cea mai mare cinste de care se pot învrednici fiii Bucovinei: cinstea de a împlânta steagul național la Suceava și Cernăuți de unde fusese smuls înainte cu 143 de ani de către răpitoarea pajură habsburgică. Aceasta va fi cea mai aleasă răsplată a jertfei și a vitejiei voastre"[20].

Intelectualii Corpului de voluntari au scos la Kiev, sub redacția bănățeanului Sever Bocu, ziarul intitulat sugestiv "Românía Mare". În articolul "Către frații bucovineni", profesorul Filaret Doboș din Ilișești lansează vibranta chemare: "... ca și noi românii din Ardeal, Bucovina, Maramureș, Crișana și Banat să ne alipim de România liberă și să facem o Românie Mare, cum a croit-o strămbunul Traian, cum au dorit-o Ștefan cel Mare... și cum au visat-o moșii și părinții noștri"[21].

În vara anului 1917, în bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz, bravii ostași ai armatei române, cu prețul a mii de jertfe, au participat la înfrângerea armatelor Puterilor Centrale, bucovinenii aducându-și contribuția prin jertfele multor fii ai lor, printre care Ion Grămadă, Iustin Breabăn, Teodor Turtureanu, Silvestru și Ambrozie Micuțariu, Dumitru Mihalaș și mulți alții.

Au dat dovadă de eroism și militarii români care au luptat, în rândurile armatei italiene, împotriva asupritorului.

La 19 iunie 1918, la Cittàducale are loc ședința de constituire a **Comitetului de Acțiune al Românilor din Transilvania, Banat și Bucovina,** la care au participat 72 de delegați, dintre care 26 de bucovineni, comitet care își propunea unirea tuturor românilor subjugați de Austro-Ungaria și care se aflau în țările aliate, organizarea lor în unități militare și desfășurarea unei propagande pentru realizarea unității naționale. Din comitet făceau parte și bucovinenii Ștefan Bidnei, Claudiu Isopescu, Iaochim Obadă, Mihai Mironovici, Nistor Săhlean și Emil Turtureanu.

La cererea prizonierilor români din armata italiană, la 15 octombrie 1918, guvernul italian decretează constituirea **Legiunii Române** sub comanda generalului Ferigo Luciano[22]. S-au format cele trei regimente: Horia, Cloșca și Crișan.

La 30 aprilie 1918, la Paris s-a organizat **Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Bucovina,** care dă publicității o proclamație în care se spunea: "Noi românii din Transilvania și alte provincii subjugate de Austro-Ungaria, care ne aflăm în Franța și ne-am întâlnit la Paris, ne obligăm să continuăm lupta pentru eliberarea noastră de sub jugul străin, cu toate mijloacele care ne stau la dispoziție, și, cu ajutorul și participarea fraților noștri din România, înființăm Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Bucovina"[23].

La 31 octombrie 1918, ia fiinţă, la Viena, **Senatul Central al Ofiţerilor şi Soldaţilor Români.** Senatul lansează **Proclamaţia** către toţi soldaţii români: "Popoarele monarhiei austro-ungare s-au organizat pe baze naţionale. Ca urmare soldaţii români din Bucovina, Transilvania şi Ungaria au ales în adunarea de azi, din mijlocul lor, un Senat cu sediul la Viena ca secţie militară a Comitetului Naţional Român din Bucovina, Transilvania şi Ungaria. Datoria consiliului soldaţilor este de a organiza pe toţi ofiţerii şi soldaţii români din aceste provincii"[24]. **Senatul Central al Ofiţerilor şi Soldaţilor Români** funcţiona ca secţie militară a **Consiliului Naţional Român** din Viena. La 8/21 noiembrie 1918, apare la Viena, sub redacţia bucovineanului Filimon Taniac, ziarul "Timpul nou" – Foaia soldaţilor români. La 17 noiembrie 1918, cu prilejul primirii steagului tricolor al Regimentului 64 Orăştie, în prezenţa lui Teofil Simionovici, membru al Consiliului Naţional Român din Viena, ostaşii au depus jurământul faţă de patrie: "Jur credinţă naţiunii române şi supunere în toate Consiliului Naţional Român. Nu voi sta decât în serviciul neamului românesc pe care nu-l voi părăsi la nici un caz şi sub nici o împrejurare. Aşa să-mi ajute Dumnezeu"[25].

Toamna anului 1918 ne apropia de sfârşitul primului război mondial. Imperiul Habsburgic era zguduit din temelii.

Proclamarea autonomiei Poloniei, întregite cu Galiţia, făcea ca Austria să piardă continuitatea teritorială cu Bucovina, această provincie rămânând în afara imperiului, fapt ce a trezit interesul naţionaliştilor ucraineni din Galiţia şi Bucovina, care doreau crearea unei Ucraine Mari, de la Carpaţi până la Caucaz, sub protectoratul Coroanei de Habsburg, unind Bucovina cu Galiţia Orientală într-o provincie ucraineană autonomă.

La curent cu planurile acestea, deputaţii români bucovineni din Parlamentul Imperial au făcut, prin glasul lui Constantin Isopescul Grecu, următoarea declaraţie: "Fiind vorba de împărţirea Galiţiei şi de înjghebarea unei provincii ucraino-galiţiene, noi românii dorim ca soarta noastră să se rezolve în temeiul principiilor noastre programatice de autonomie naţională în cuprinsul provinciei Bucovina şi al Austriei. Ţinem la dreptul istoric al românilor pe pământul Bucovinei care prin un şir de secole a fost o parte a Moldovei şi locul de reşedinţă al principilor ei şi cerem ca de aceea Bucovina să rămână neîmpărţită"[26]. Referindu-se la aceeaşi tendinţă a ucrainenilor, ziarul "Viaţa Nouă" din Suceava scria în numărul său din 27 octombrie: "Bucovina este o unitate istorică şi geografică, ea este pământ curat românesc nu numai de la Suceava până la Prut, dar şi de la Vatra Dornei până la Nistru. În acest pământ s-a organizat, la cea de-a doua descălecare, viaţa de stat românesc. Bucovina ne-a rămas moştenire, aşa cum este în întregimea ei, de la înaintaşii noştri şi datori suntem să o păstrăm neştirbită vremurilor viitoare"[27].

În acest timp, la Viena, împăratul făcea eforturi disperate pentru a salva imperiul. Lupta popoarelor pentru independenţă nu mai putea fi oprită.

În Bucovina, acţiunea românească de unire cu ţara ia amploare. La Vatra Dornei ia fiinţă Garda Naţională în fruntea căreia se afla Petru Forfotă[28]. Autorităţile austriece sunt suspendate. În locul acestora, conducerea oraşului a fost preluată de Consiliul Naţional Român având ca preşedinte pe inginerul silvic Arcadie Procopovici[29]. La Câmpulung Moldovenesc, intelectualii reorganizează întreaga activitate politică şi culturală în sensul unirii cu patria-mamă. Cei doi delegaţi câmpulungeni pentru Constituanta Bucovinei au primit următorul mandat: "Intelectualii şi poporul din Câmpulung sunt pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat şi intelectualii şi poporul sunt contra divizării Bucovinei"[30].

La Cernăuţi, un grup de intelectuali înfiinţează ziarul "Glasul Bucovinei", al cărui prim număr apare la 22 octombrie 1918. În articolul-program se susţine, fără echivoc, unirea Bucovinei cu România: "Vrem să

rămânem români pe pământul nostru strămoşesc şi să ne ocârmuim singuri precum cerinţele noastre româneşti"[31]. În numărul său din 20 octombrie 1918, ziarul "Viaţa Nouă" din Suceava se alătura programului ziarului "Glasul Bucovinei": "...alături de ei ne e şi locul nostru. Soarta ne cheamă ca împreună cu ei să începem o nouă viaţă naţională, închegând una şi aceeaşi individualitate de stat naţional şi independent"[32].

În condiţiile în care monarhia habsburgică se prăbuşea, în pofida eforturilor şi apelului împăratului care a dat publicităţii manifestul **Către popoarele mele credincioase,** conducătorii politici ai românilor bucovineni au hotărât convocarea, în ziua de 27 octombrie 1918, la Cernăuţi, a unei adunări la Palatul Naţional. În cuvântul său Iancu Flondor a spus: "Domnilor, o iobăgie naţională de aproape un secol şi jumătate, pe cât de dureroasă pe atât de ruşinoasă e pe sfârşite. Poporul român din Bucovina e pe cale de a sparge şi lepăda lanţul care i-a furat sufletul. Liberi, în puterea suveranităţii naţionale, dumneavoastră veţi hotărî astăzi, ce veţi afla de bine pentru un viitor fericit şi falnic al neamului românesc în Bucovina..."[33].

Adunarea se proclamă *Constituantă* şi votează în unanimitate o moţiune prin care se hotărăşte unirea Bucovinei cu România:

"1. Reprezentanţii poporului din Bucovina întruniţi astăzi, în ziua de 27 octombrie 1918, în capitala Bucovinei, se declară în puterea suveranităţii naţionale, constituantă a acestor ţări româneşti.

2. Constituanta hotărăşte unirea Bucovinei integrale cu celelalte ţări româneşti într-un stat naţional independent şi va purcede spre acest scop în deplină solidaritate cu românii din Transilvania şi Ungaria.

3. Spre a conduce poporul român din Bucovina şi a-i apăra drepturile şi spre a stabili o legătură strânsă între toţi românii, Constituanta instituie un Consiliu Naţional de 50 de membri. Acest consiliu ne va reprezenta prin mandatari şi la conferinţa de pace, şi, în afară de el, nu recunoaştem nimănui dreptul de a hotărî sau a trata asupra poporului român din Bucovina.

4. Constituanta respinge cu hotărâre orice încercare ce ar ţinti la ştirbirea Bucovinei, doreşte însă să se înţeleagă cu popoarele conlocuitoare"[34].

La 15 noiembrie 1918, Rada ucraineană din Liow proclamă "Republica Ucraineană de Vest" care includea şi Bucovina în acest hibrid statal.

În acest fel izbucneşte conflictul între Rada ucraineană şi Consiliul Naţional Român din Bucovina. Ucrainenii care aveau trupe dezertoare şi bolşevizate s-au dedat la jafuri şi omoruri, arogându-şi dreptul de stăpâni asupra Bucovinei. Fruntaşii ucraineni convoacă, la 3 noiembrie 1918, la Cernăuţi, o Adunare naţională, proclamând nordul Bucovinei, până la Siret, teritoriu ucrainean.

Naţionaliştii ucraineni, cărora li s-a alăturat şi Aurel Onciul care nu avea nici o calitate oficială, solicită imperios guvernatorului Bucovinei Etzdorf predarea prerogativelor provinciei.

În această situaţie gravă, situaţie care periclita unitatea pământului românesc al Bucovinei, Iancu Flondor, preşedintele Consiliului Naţional Român, trimite la Iaşi o delegaţie, solicitând intervenţia armatei române. La 6 noiembrie 1918, unităţile militare ale Diviziei a 8-a regală, comandată de generalul Iacob Zadik, au intrat în Suceava. Într-un marş rapid şi triumfal armata română eliberează întreaga Bucovină. La 11 noiembrie, întâmpinată de o mulţime uriaşă şi entuziasmată, armata română intră în Cernăuţi.

La 25 noiembrie 1918 se întruneşte, la Cernăuţi, Consiliul Naţional Român din Bucovina, care hotărăşte convocarea, pentru 28 noiembrie, a Congresului general al Bucovinei care trebuia să stabilească raportul politic al Bucovinei faţă de România. În cadrul Consiliului Naţional Român, George Tofan a sintetizat în cuvântul său năzuinţele românilor bucovineni: "Suntem înainte de toate aderenţii intransigenţi ai unirii necondiţionate şi

desăvârşite a tuturor ţărilor româneşti în hotarele lor etnice şi istorice într-un stat naţional unitar, căci numai astfel poporul nostru va putea realiza menirea sa istorică... Recunoaştem fiecărei minorităţi naţionale dreptul de a se dezvolta liber în cadrele organizaţiei statului unitar românesc... cerem însă înlăturarea tuturor nedreptăţilor săvârşite în dauna noastră în scurgerea celor 143 de ani de stăpânire străină"[35].

La 28 noiembrie 1918, Congresul General al Bucovinei, întrupând suprema putere a ţării şi învestindu-se cu puterea legiuitoare, în numele suveranităţii naţionale a hotărât: *unirea necondiţionată şi pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuş, Colacin şi Nistru cu Regatul României*[36].

NOTE

[1] C. Xeni, **Tache Ionescu, 1858-1922,** ediţia a III-a, Bucureşti, 1971, p. 268-272.

[2] Dr. Nicolae Coman, **Martirul Bucovinei (1914-1915),** p. 28.

[3] Petru Forfotă, **Dornenii şi Unirea,** în Ion I. Nistor, **Amintiri răzlețe din timpul Unirii, 1918**, Cernăuţi, 1938, Tiparul "Glasul Bucovinei", p. 128.

[4] Teodor Balan, **Suprimarea mişcării naţionale din Bucovina pe timpul războiului mondial,** Cernăuţi, 1923, Societatea Tipografică Bucovineană, p. 200.

[5] Vasile Grecu, **Gânduri din ziua cea mare a Unirii,** în Ion I. Nistor, **op. cit.,** p. 140-145.

[6] Teodor Balan, **op. cit.,** p. 203-207.

[7] **Ibidem**.

[8] **Ibidem**.

[9] **Abwehroffizier des Heeresfrontkommandos F.M. Baron Köwess**, in Czernowitz Aw, nr. 980, Suczava, 26 Marz, 1918.

[10] **Congresul românilor de peste hotare aflători în ţară,** Bucureşti, 1915, p. 64.

[11] **Ibidem**.

[12] Teodor Balan, **op. cit.,** p. 192.

[13] **Ibidem**, p. 88.

[14] **Omagiul lui Dimitrie Marmeliuc,** Cernăuţi, p. 40-41.

[15] "Revista Bucovinei", Bucureşti, nr. 1/1 aprilie 1916.

[16] **Cartea roşie austro-ungară,** Viena, 1915.

[17] **Istoria României în date,** Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p. 303.

[18] Pompiliu Nistor, **Corpul voluntarilor români ardeleni-bucovineni,** în "Gazeta Transilvaniei" din 16 august – 14 septembrie 1922.

[19] **Ibidem**.

[20] Ion Nistor, **Unirea Bucovinei, 28 noiembrie 1918,** Bucureşti, 1928, p. 84.

[21] "România Mare", Kiev, anul I, nr. 1/20 iulie 1917, p. 4.

[22] Arhivele de Stat Bucureşti – Colecţia microfilme Italia, rola 13/1, c. 27-28. Arhivele Centrale ale St. Roma, fond Prezidenza del Consiglio dei Ministri, fasc 19.43.21.

[23] Arhivele de Stat Bucureşti, Colecţia microfilme Austria, rola 22, c. 1057-1059, Haus-Hof-und Staatsarchiv Wien, Politisches Archiv I, Liasse Krieg. 59 k, c. 1044.

[24] Dr. Octavian Lupu, **Consiliul Soldaţilor Români din Viena în timpul revoluţiei din 1918,** text aflat într-o colecţie particulară.

[25] "Timpul Nou", Viena, nr. 1/8-21 noiembrie 1918.

[26] Constantin Isopescul-Grecul, **Amintiri asupra evenimentelor din 1918**, în Ion I. Nistor, **op. cit.,** p. 180-184.

[27] "Viaţa Nouă", Suceava, nr. 20/27 octombrie 1918.

[28] Constantin Isopescul-Grecul, **op. cit.,** loc cit.

[29] **Ibidem**.

[30] Dr. Ioan Bileţchi, **Câmpulung în zorile Unirii,** în Ion I. Nistor, **op. cit.,** p. 53-54.

[31] "Glasul Bucovinei", Cernăuţi, nr. 1/22 octombrie 1918.

[32] "Viaţa Nouă", Suceava, din 20 octombrie 1918.

[33] Arhivele de Stat Bucureşti, Colecţia microfilme Austria, rola 119, c. 173-175, Haus-Hof-und Staatskanzlei, Politisches Archiv I, 10, Krieg 75, c. 1057.

[34] **Ibidem**.

[35] "Glasul Bucovinei", Cernăuţi, anul I, nr. 11/26 octombrie 1918, George Tofan, **Declaraţie în numele refugiaţilor bucovineni, făcută în şedinţa Consiliului Naţional din 25 noiembrie 1918,** în Ion I. Nistor, **op. cit.,** p. 450.

[36] Arhivele de Stat Bucureşti, fond Casa Regală, dosar nr. 56/1918, f. 1-6.

Prof. dr. Gheorghe GONȚA
Chișinău

BĂTĂLIA DIN CODRUL COSMINULUI

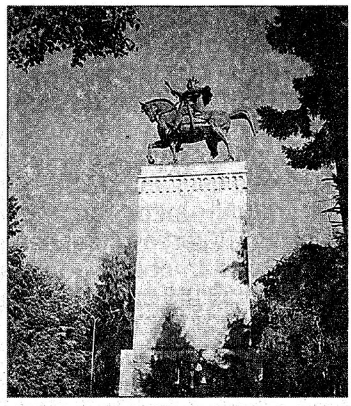

Monumentul lui Ştefan cel Mare şi Sfânt din Suceava.

În a doua jumătate a sec. al XV-lea Polonia tinde să-şi lărgească teritoriul şi puterea pe contul Moldovei. Acțiunile militare ale lui Ştefan cel Mare în sudul Poloniei în 1490, cu scopul de a împiedica stabilirea unor relații între Ungaria şi Polonia după moartea prematură a regelui ungur Matiaş Corvin, au deschis în acelaşi timp ultima mare etapă a politicii externe a Moldovei înscrisă acum pe o orbită cu totul nouă.

Ioan Albert, devenit rege în 1492, hotărăşte să folosească răgazul pe care i l-a oferit pacea cu Moscova în 1494 pentru a relua controlul asupra Moldovei şi pentru a restaura influența regatului la Dunărea de Jos şi Marea Neagră. Readucerea la ascultare a Moldovei nu avea să fie decât prima etapă a unui program mai ambițios al regelui polon, care urmărea să înlăture dominația otomană la nordul Mării Negre şi să desfacă primejdioasa alianță turco-tătară. Pus în aplicare câțiva ani mai târziu, proiectul polonez avea să fie ultima mare încercare a acestei țări, până la sfârşitul sec. al XVI-lea, de a înlătura primejdia grea care apăsa asupra regatului în urma instalării turcilor la Chilia, Cetatea Albă şi în Crimeea.

Trei ani la rând (1494-1496) Ştefan cel Mare a încercat, cu mijloace diplomatice, să-l convingă pe

Mihail SADOVEANU

VIAȚA LUI ŞTEFAN CEL MARE

Fragmente

* * *

Craiul făcuse un salt în gol până la Suceava. Cum se opri, călărimile sale de recunoaştere îi aduseră veste că sunt împresurați – o, nu de oşti! oştile moldoveneşti nu cutează să atace – sunt împresurați de o zonă pustie, în care orice aprovizionare e cu neputință de făcut. Satele s-au ridicat în bejenie cu toate ale lor – vite şi merinde. Era un lucru ciudat. Olbriht-Crai socotea că a păşit pe neaşteptate hotarul. Mai neaşteptat era ceea ce găsea maiestatea sa. Războiul acelor vremuri nu se făcea cu coloane de aprovizionare; hrana trebuiau s-o ridice raiterii de pe noroade. Aşa încât nu trecură două săptămâni de la împresurare şi oştenii din grupele de asediu începură a-şi vedea caii pierind şi prinseră a pârpâli piei şi ciolane pe jaratic în lipsă de altceva.

Ioan Albert să renunţe la acţiunea de a supune Moldova.

Însă regele Poloniei nu s-a dezis de campanie. Atunci, la chemarea domnitorului toţi moldovenii apţi de luptă s-au ridicat la arme. Forţele erau inegale, deoarece, cum atestă sursele documentare, Moldova, la vremea aceea, putea să mobilizeze doar 40 de mii de oşteni. Din Vilna se îndreptă spre sud o armată de aproape 60 de mii de oameni, în frunte cu fratele regelui polon, marele duce al Lituaniei, Alexandru, iar din Cracovia Ioan Albert porneşte cu o oaste de circa 80 de mii de ostaşi şi vreo 200 de tunuri, cifră enormă pentru acele timpuri. Joncţiunea urma să aibă loc în regiunea Lvovului. În această perioadă foarte grea pentru ţară vine în ajutor aliatul moscovit, Ivan III, cuscrul lui Ştefan cel Mare.

În august 1497 Ivan III îl avertizează pe Alexandru să nu încalce tratatul de alianţă dintre ei, "căci Ştefan voievod este înrudit şi în alianţă cu noi şi noi acum dăm de ştire, amintindu-ţi de înţelegerea pe care am încheiat-o cu tine, ca tu să nu porneşti împotriva lui Ştefan, voievodul Moldovei, ci să fii cu el în pace".

După cum denotă letopiseţele ruse, avertismentul lui Ivan III, precum şi al Radei Lituaniene, a avut în parte efectul cuvenit şi grosul oştirilor lituaniene în frunte cu Alexandru s-au întors în ţară. În consecinţă, potenţialul militar al polonezilor a slăbit în mod evident.

În toamna anului 1497 oastea polonă în frunte cu regele trece hotarul Moldovei şi se îndreaptă spre capitala ţării Suceava.

La 26 septembrie tunurile enorme ale polonezilor, ce erau trase de 40-50 de cai, au început asaltul cetăţii Suceava. Timp de 3 săptămâni, până la 18 octombrie, Suceava s-a apărat eroic şi a rezistat. Acţionând energic, oştenii, sub comanda lui Luca Arbore, au provocat, cum atestă cronica rusă, pierderi mari trupelor asediatoare.

Între timp, pe nesimţite, în jurul Sucevei se concentra oastea moldovenească în frunte cu Ştefan cel Mare. În asemenea condiţii regele polon acceptă propunerile aliatului Moldovei, regele ungur Vladislav II, de a purta tratative cu Ştefan Vodă, pentru a evita o bătălie sângeroasă generală. Lui Ioan Albert i s-a cerut retragerea imediată de pe teritoriul Moldovei. Totodată, regelui polon i s-a transmis condiţia pusă de Ştefan, ca trupele invadatoare să se retragă pe acelaşi drum pe care veniseră, pentru a nu

* * *

Toamna înaintase; asediul însă stătea pe loc într-un punct mort şi în mocirla ploilor. Caii cădeau fără contenire; oamenii cerşeau ca lupii hrană singurătăţilor; mestecau cu greaţă rădăcini, scoarţă şi lut. Între oştenii pravoslavnici umblau zvonuri cum că au să pălească tatarii în Rusia-Roşă; de la cuvioşi monahi ortodocşi, intraţi între ei, aflară că raiterii craiului au spart sfinte lăcaşuri în Moldova, prădând odoare şi nestemate. Într-adevăr, asupra unui asemenea crai se cuvine să cadă o pedeapsă; iar ei mai bine ar face dacă ar lepăda tot şi ar fugi peste Nistru, ca să-şi apere muierile şi pruncii de spaima nohailor.

* * *

Luni porniră. Joi după amiază în 26 octomvrie, coloanele se angajară în codrul Cozminului.

Bătălia, de mai înainte prevăzută în toate desfăşurările ei, a început în acel ceas.

A trece un codru, care acopere dealuri, văi şi prăpăstii, bungeturi şi tăuri, sălaş de la începutul lumii al sălbătăciunilor şi al umbrei, e o lucrare dintre cele mai anevoioase pentru o oaste în putere. Când acea oaste e vlăguită de lipsuri şi trude, când asupra ei nu mai lucrează legea disciplinei, operaţia cuprinde în ea primejdii înfricoşate. Era un codru vechi şi tare, bine cunoscut de localnici şi luat de ei în stăpânire ca pentru marile vânători

devasta şi alte regiuni din nordul ţării, aşa încât armata polonă "să nu mai strice ţara pre alt loc". Problemele relaţiilor moldo-polone urmau să fie soluţionate ulterior cu participarea reprezentanţilor Ungariei. Ioan Albert, în situaţia creată, e nevoit să accepte condiţiile propuse de domnul Moldovei. La 19 octombrie, nestingherite de forţele lui Ştefan, trupele polone şi-au început retragerea. Până la târgul Siret ele au parcurs în sens invers itinerarul iniţial, însă de acolo, silite de foame şi poate dornice să scurteze marşul, se îndreaptă pe drumul ce trece prin Codrul Cosminului spre Cernăuţi.

Dacă atunci când se găsea încă pe pământul Moldovei Ioan Albert nu îşi respecta angajamentele luate, apoi la ce te puteai aştepta de la el odată trecut dincolo de frontieră? În noile condiţii Ştefan cel Mare decide să lovească prin surprindere inamicul, pentru a-i tăia pofta de revanşă şi a-l sili să vină la masa tratativelor.

Transportat de o trăsură – căci din cauza vârstei înaintate şi a rănii chinuitoare de la picior nu mai putea să călărească –, domnitorul a pornit în urmărirea duşmanului, însoţit de toate forţele cavaleriei sale. Judecând după datele oferite de izvoare, moldovenii i-au ajuns din urmă pe polonezi spre finele lunii octombrie. Către acest moment regele împreună cu fratele său Sigismund, garda regală şi o parte din nobilime, care străbătuseră pădurea în ziua de 25 octombrie, îşi stabiliseră tabăra la liziera de nord. Cealaltă parte a nobilimii, cavaleria teutonă, mercenarii pedestraşi, restul carelor, care nu avusese timp să parcurgă cei aproximativ 10 kilometri cât ţine drumul prin codru, au rămas să înnopteze la liziera sudică, urmând să-şi reia drumul în dimineaţa următoare.

Ţinând cont de împrejurările create şi de raportul de forţe, Ştefan Vodă a hotărât să izoleze cele două tabere poloneze şi să atace cu forţele principale trupele rămase la liziera sudică. Conform acestei decizii, detaşamente speciale au construit în noaptea de 25 spre 26 octombrie ambuscade la mijlocul pădurii şi au pregătit de-a lungul drumului numeroşi copaci, care la momentul potrivit urmau să fie prăvăliţi asupra adversarilor. De o parte şi de alta a drumului au fost dizlocate, camuflate de arbori şi vegetaţie, detaşamentele ce aveau misiunea să atace prin surprindere coloana inamică. În aceeaşi noapte forţele rămase la dispoziţia voievo-

domneşti. În toate potecile, în toate ţiitorile, în toate râpele, în toate piscurile erau arcaşi. Ţărani de rând se aţineau, după datina lor, în alte părţi la capetele puhoaielor, cu toporul.

Când asupra şiragurilor intrate în codru s-au prăvălit copacii de mai înainte tăiaţi şi stăpâniţi în odgoane de pădurarii domneşti, neorânduiala şi spaima s-au mestecat dintr-o dată zvârcolindu-se. Dintr-o dată calea îndărăt s-a închis. Partea de dindărăt a coloanelor, în marginea pădurii, a şi fost apucată de călărimea Moldovei ieşită de pretutindeni. Şiragurile intrate şi rupte de rest prin prăbuşirile, încâlciturile şi încleştările fagilor, erau bântuite de pâlcuri de vânători care dezvoltau o agerime neostenită. Era o crâncenă goană mânată din toate cotloanele şi din toate cotiturile văilor. Oamenii străini au căzut buluc, ca vânatul alungat, înroşind pâraiele şi tăurile. Cei mai mulţi şi-au căutat scăparea înainte, năzuind spre luminişuri, şi din poiană în poiană spre marginea de dincolo, presurând cu morţi potecile şi locurile scurte de încăierare. Husarii îmbrăcaţi în fier ai craiului au apărat cu cea mai mare vitejie pe înălţimea sa, purtându-l pas cu pas înainte până în sat la Cozmin. Pâlcurile de călărime moldovenească, ţinând laturile şi drumurile înainte, se încleştaseră cu tărie de risipiturile craiului; rupând şi zdrobind rămăşiţa de oaste au ţinut strâns contactul şi urmărirea până la malul Prutului. Alergătorii moldoveni au trecut şi dincolo şi au adus lui Ştefan-Vodă veste că sosesc în sprijinul craiului mazuri, repeziţi de castelanii de margine. Îndată măria sa le-a trimes întru întâmpinare pe Boldur vornicul, cu panţări călări. Ieşindu-le dintr-o latură, la Şipinţi, domnia sa Boldur i-a lovit

dului au înconjurat tabăra din partea sudică. Totul a fost atât de bine organizat, încât polonezii n-au observat apropierea şi întărirea în dispozitiv a moldovenilor.

Dimineaţa, cea de-a doua grupare poloneză a început să străbată codrul Cosminului. Când capul coloanei a ajuns în mijlocul pădurii, forţele moldoveneşti au declanşat năprasnice atacuri atât asupra oştenilor polonezi care se mişcau prin codru, cât şi împotriva acelora ce nu părăsiseră încă tabăra. În pofida rezistenţei opuse, oştile poloneze au fost în mare parte distruse. "Şi, lovindu-i din toate părţile şi năruind copacii cei înalţi asupra lor, povesteşte Gr. Ureche, – multă oaste leşească a perit".

Lupta din codrul Cosminului s-a încheiat, aşadar, printr-o mare victorie a forţelor conduse de Ştefan. După cum ne comunică letopiseţul de la Novgorod, polonezii au lăsat pe câmpul de luptă circa 40 de mii de morţi şi prizonieri, o parte din artilerie şi numeroase care, cantităţi considerabile de echipament şi alte bunuri. În această bătălie oastea moldovenească a repurtat una dintre cele mai strălucite victorii din secolul al XV-lea.

Drumul rămăşiţelor armatei polone în frunte cu regele a fost dramatic. Oştile comandate de Ştefan au supus-o unor atacuri violente, neîntrerupte ziua şi noaptea. Forţele cavaleriei mazoviene, ce veneau în sprijinul regelui, fuseseră nimicite în ziua de 29 octombrie de către călăreţii moldoveni în frunte cu vornicul Boldur. La 30 octombrie, după două luni de peripeţii, trupele polone au reuşit, în sfârşit, să iasă din Moldova.

Bucuria în Ţara Moldovei a fost de nedescris. Ştefan cel Mare, după cum arată cronicile slavo-moldoveneşti, a făcut mare ospăţ pentru boieri şi oşteni, apreciind în modul cuvenit faptele celor viteji.

Polonezii n-au tras însă învăţămintele necesare din cele întâmplate şi continuau să facă noi planuri de cotropire a Moldovei.

Atacurile militare ale oştilor moldoveneşti, precum şi ale sultanului (1497-1498), au silit totuşi curtea regală din Cracovia să poarte convorbiri cu Suceava. Drept urmare, în 1499 este încheiat tratatul de pace şi alianţa dintre Statul Polono-Lituanian şi Moldova. Suzeranitatea, de altfel, nominală a Poloniei asupra Moldovei lua astfel sfârşit.

sfărâmându-i, încât resturile s-au întors în fugă cu faţa către Ţara Leşască. Olbriht-Crai n-a aflat vestea ajutorului, decât după ce i s-a făcut cunoscută pieirea mazurilor.

Astfel până ce măria sa Olbriht a putut să scape spre Sniatin, toate trupurile de oaste, care numărau la începutul toamnei optzeci de mii de viteji, s-au prăpădit. L-au apărat pe crai cu înfricoşată jertfă, ocrotindu-i trecerea; dar s-au împuţinat aşa, încât cei care au scăpat se uitau unii la alţii necrezând ochilor că mai stau pe pământ şi în această lume. Mulţi bărbaţi de frunte şi slăviţi oşteni ai Lehiei au căzut într-acea vâltoare: doi fraţi Tincinschi şi Nicolai voievodul Rusiei, şi Gavril din Moravit, şi Hervor; de asemeni doi fraţi Grotov, Homiţchi şi Murdelio. Câţi alţii! Nimeni nu le-a mai putut ţinea izvod cu amănuntul. Iar alţii au căzut în robie la moldoveni, cumu-i Tucinschi, Zbignev de Cracău, Bruhaţchi, Gargoviţchi şi alţi mulţi. Pe unii i-au prins ţăranii în râpile codrului şi i-au legat pe câte doi de plete, pentru că nobilii leşi umblau în acea vreme păroşi, ca şi nemţii. Le-au făcut şi alte multe batjocuri pământenii, după năravurile lor cele rele. Umblau vânând cu arcanele şi cu baltagurile şi nici nu le păsa, ştiind că războiul e în stăpânirea lui Ştefan-Vodă, deoarece în ziua de joi, 26 a lunii, înainte de începerea bătăliei, când preoţii slujiseră leturghie lângă flamura domnească, măria sa Ştefan-Vodă cunoscuse în vedenie, deasupra oştilor, venindu-i întru ajutor, pe sfântul mare mucenic Dimitrie.

Alexandru HUSAR
Iaşi

IDEEA CRUCIADEI

I

"În faza clasică a cruciadelor occidentale întreprinse în Orient din veacul al XI-lea până la sfârşitul celui de al XIII-lea – constată istoricii – Europa s-a manifestat pentru întâia dată ca o comunitate spirituală, urmărind acelaşi ideal şi aducând nenumărate jertfe pentru el: eliberarea Ierusalimului de sub stăpânirea musulmană"[1]. De aici ideea care a pus în mişcare popoarele Europei spre pământul sfânt, veacuri de-a rândul, la îndemnul şi sub conducerea spirituală a papalităţii, care a propovăduit războiul sfânt contra necredincioşilor. În ce priveşte contribuţia deosebitelor popoare europene la aceste grandioase expediţii, francezii au jucat primul rol. După francezi, germanii au avut rolul cel mai însemnat. O participare relativ mai modestă şi mai restrânsă a fost cea engleză. Cu expediţia regelui Andrei al II-lea, participarea maghiară a alcătuit prima fază a cruciadei a cincea...

După unii istorici această ofensivă a creştinătăţii începe cu Spania şi se întinde până în Rusia, în Europa de Est, unde ruşii, în luptă de două secole cu barbarii cumani, ţin piept apoi mongolilor care, traversând pe la noi, prin Ungaria spre Europa Centrală, ajung până la Adriatica.

Pierderea Ierusalimului, în 1244 (când biserica Sfântului Mormânt fu distrusă), impune criza ideii de cruciadă. Ideea cruciadei războinice slăbise; în schimb, îndeosebi în secolul al XIV-lea, adepţii unei duble acţiuni: a cruciadei, prin care se căuta recucerirea Pământului Sfânt şi apărarea creştinătăţii de necredincioşi, adoptă ideea unei misiuni religioase care, urmărind convertirea necredincioşilor la creştinism, însemna aproape abandonarea ideii de cruciadă. Încât, observă analiştii români, "până la urmă, însă, realizarea practică a planurilor de cruciadă a rămas aproape exclusiv în sarcina a două forţe politice: Regatul ungar şi Ţările Româneşti, care s-au dovedit singurele în stare să ridice forţa armată capabilă să se măsoare cu aceea a otomanilor. Este epoca de colaborare din vremea lui Sigismund de Luxemburg şi a lui Mircea cel Bătrân, a lui Iancu de Hunedoara şi Vlad Dracul, a lui Matei Corvin, Vlad Ţepeş şi Ştefan cel Mare... În felul acesta, timp de 150 de ani, imperiul otoman a fost ţinut la porţile Occidentului"[2].

În acest context s-a vorbit de *rolul de finalitate europeană* pe care Ţările Române şi Regatul ungar, cu toate popoarele ce-l alcătuiau (între care un rol important l-au jucat românii din Transilvania, în frunte cu Iancu de Hunedoara), l-au împlinit în cadrul unei Europe îngrozite la perspectiva de a se vedea Islamul aşezându-şi graniţa dincolo de Viena şi rezervând Romei aceeaşi soartă ca şi Constantinopolului"[2]. S-a vorbit de misiunea istorică a Ungariei. După unii istorici maghiari, ca Domanowski, de pildă, "poporul unguresc a trebuit să îndeplinească singur misiunea care devenise pentru el o chestiune vitală...". Dar, arăta atent Gh. I. Brătianu, – ideea unor istorici care "îşi fac o revendicare exclusivă nu corespunde cu realitatea faptelor"[3]. Ideea unei misiuni pe care numai poporul maghiar a îndeplinit-o (şi o poate îndeplini) în această parte a Europei nu se susţine. S-ar fi conferit – arată acelaşi istoric – o misiune unică în această parte a Europei, o misiune tradiţională de cruciadă dată de Papă tuturor suveranilor aflaţi la marginile creştinătăţii: cavalerilor teutoni în Prusia, stăpânitorilor latini în Siria şi în Grecia, misiunea de cruciadă, de convertire a păgânilor – ce se aplică asupra întregii creştinătăţi al cărei cap este pontificele de la Roma, căpetenia spirituală a luptei creştinilor împotriva păgânilor"[4].

Ungaria şi Polonia, considerate vasale ale papalităţii – scriu şi alţi istorici – aveau de îndeplinit o "misiune" apostolică în Orient. În

această optică, politica expansionistă a Ungariei şi a Poloniei putea părea determinată de această "misiune apostolică, încredinţată de curia papală regilor maghiari şi poloni. De aci acţiuni în vederea convertirii la confesiunea catolică a popoarelor ortodoxe din această parte sau încercări de a atrage la creştinism păgânii de aici, în speţă turci şi tătari"[5].

Nu în acelaşi sens se impune ideea de cruciadă la noi, justificată de împrejurări care o legitimează în mod inevitabil. În capitole ca "Noua cruciadă şi Românii sau Elanul de cruciade din sec. XIII-XIV" şi "Românii sau Cruciada moldovenească a lui Ştefan cel Mare", în **Locul românilor în istoria universală**, N. Iorga înfăţişează pe larg relaţia **Românii şi cruciada** privind nemijlocit contribuţia noastră în condiţii istorice care o impun sau o determină.

Desigur, spre surprinderea lumii creştine, secolul XV punea pericolul turcesc la ordinea zilei. În cele din urmă, întemeietorii imperiali osmanlâi ocupaseră Constantinopolul, Moreea, Caraman, Trebizonda, convertiseră Marea Neagră într-un lac turcesc. Ocuparea Bizanţului şţirbea legăturile (nu numai economice) existente între Occident şi Orient şi ameninţa totodată, în mod nemijlocit, Europa de Est. Duşmanul ei principal, Imperiul Otoman, după ce ocupase Peninsula Balcanică, îşi întărise bazele de invazie care ameninţau teritoriul de la nordul Dunării. Încă din 1454 Moldova fusese adesea prădată de hoardele cu care sultanul invada ţara. Sultanul apărea, în fine, ca succesorul politic al basileilor. Preluarea prerogativelor, titulaturii şi aspiraţiilor împăraţilor bizantini, ale kaganilor turci de altă dată, implica acum ideea unui imperiu universal care să cuprindă atât lumea musulmană cât şi cea creştină; politica de anexiuni mergând până la transformarea unor teritorii cucerite în provincii otomane. Visul lui Baiazid era – o spunea poetul – "din pristolul de la Roma să dau calului ovăs". Creştinătatea din acest secol avea în faţă problema orientală de extremă urgenţă: respingerea turcilor, care ocupaseră Balcanii şi nimiciseră regatul sârb. Politica europeană implica, deci, ideea de cruciadă într-un nou sens. Această politică nu putea vedea problema turcă decât ca o subdiviziune a marii îndatoriri sacre"[6]. În această accepţie, ideea de cruciadă,

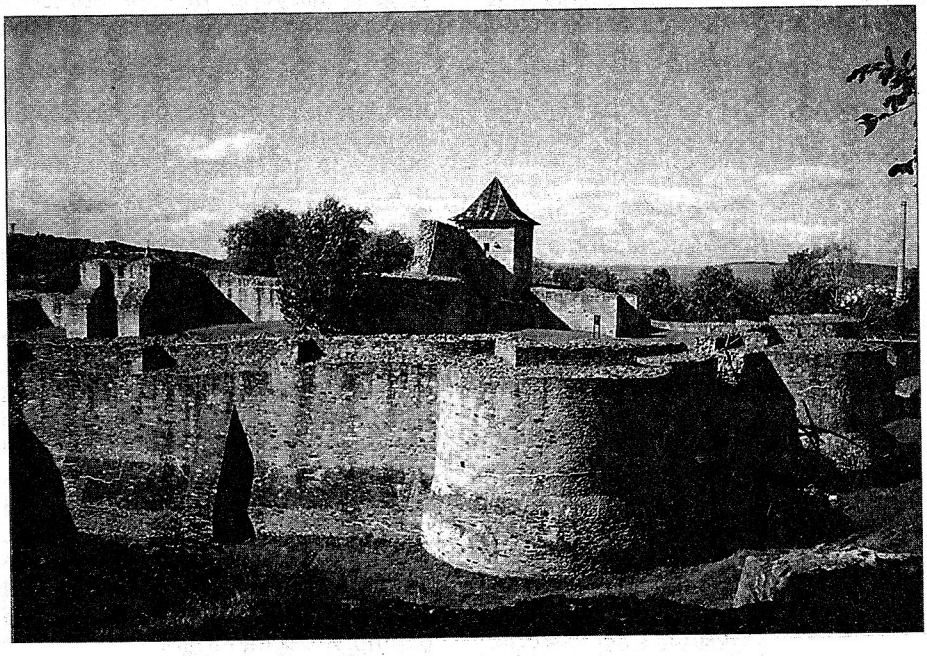

Cetatea Sucevei, zid pentru întregul Apus al Europei.

o emanație a Europei occidentale și în conivență cu ea, nu mai implica expediții de cucerire, așa-zicând de ofensivă (conchistă), ci o înverșunată luptă de apărare a creștinătății amenințate în ființa ei însăși.

Astfel, despre români, noi avem știri în textele care îndeamnă la cruciadă împotriva unui dușman primejdios de altă lege, despre care găsim ecouri până și în poezia provensală"[7].

După istorici, "spiritul de cruciadă" apare limpede încă de la Vlaicu-Vodă, cel dintâi voievod, de altfel, care s-a lovit cu turcii, exprimat apoi nu numai de domni puternici și activi în lupta antiotomană, ca Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Radu de la Afumați[8], dar și de urmașii lor angajați în lupta cu turcii.

Venirea turcilor la sfârșitul secolului XIV și puternica lor expansiune armată găsiră astfel, poporul român gata de rezistență, înjghebat în hotarele a trei principate: Marele voievodat al Țării Românești, voievodatul Moldovei și Transilvaniei care vor înfrunta izolat și, nu o dată, împreună același dușman. Cum s-a observat, în Țara Românească politica voievozilor pendulează în lupta contra turcilor sau rezistența sprijinită, în primul rând, pe frontul european, pe inițiativa cruciadelor târzii, în ale căror rânduri se înregimentează și Mircea cel Bătrân. Din lumea Europei Centrale și Apusene, apoi din Transilvania direct amenințată, voievozii din prima jumătate a secolului al XV-lea nu așteptau ajutoarele necesare[9], ducând o luptă ce-i angaja uneori imprevizibil, aleatoriu. "Totuși, lupta împotriva puterilor uriașe ale imperiului otoman, care amenința întreaga Europă, pe măsură ce această luptă se dezvolta, a căpătat un sens mai general în gândirea politică a cârmuitorilor Moldovei, mai ales, sub Ștefan cel Mare. Ei, în frunte cu domnul țării – admit istoricii noștri – s-au socotit instrumentele voinței divine pentru apărarea creștinătății întregi; luptând pentru dânșii, ei luptau pentru toți[10].

Astfel, reluând, într-un sens, ideea de cruciadă relevată de N. Iorga ca o trăsătură semnificativă a etnosului românesc și modalitate de existență europeană, rol important, adesea neglijat de istoriografia vestică"[11] – recent, Pavel Chihaia observa că ideea de cruciadă europeană, de apărare a Europei, constituie o constantă a spiritualității românești medievale, care poate sta alături de cealaltă constantă, ideea de romanitate, expusă în cartea de referință a lui Adolf Armbruster **Romanitatea românilor. Istoria unei idei.** Această idee, dedusă și analizată de N. Iorga, Paul Henry, André Grabar, iar în timpurile noastre mai cu seamă de Emil Lăzărescu, Dan Zamfirescu, Șerban Papacostea, Vasile Drăguț, Nicolae Stoicescu și – evident – Pavel Chihaia însuși, își află recent o nouă susținere. O teză de doctorat, tipărită de Institutul Pontifical de Studii Orientale din Roma, urmărind pe de o parte felul în care țările române au menținut vie în Balcani flacăra creștinismului și pe de alta modul în care au pus stavilă înaintării otomane în cadrul așa-numitelor cruciade târzii[12] – relua în fond această idee.

Atestată documentar, de altminteri, de domni români având conștiința ei la nivelul unei misiuni istorice a poporului nostru, ea apare uneori net exprimată în epocă. Există hrisoave de la Vlad Dracul, de exemplu, în care găsim exprimată "fervoarea cruciată de apărare a întregii Europe"[13] și care atestă, la acest nivel, încadrarea în marea cruciadă creștină antiotomană, fapt ce-i îngăduie – vorbind de Vlad Dracul voievod al Țării Românești și cavaler al ordinului Dragonului – unui atent analist ca Pavel Chihaia să afirme că "încadrate în frontul cruciadelor târzii (celor antiotomane), țările române au apărat pe de o parte Occidentul cu prețul unor sângeroase și ignorate sacrificii, iar pe de altă parte au năzuit la eliberarea Balcanilor și a Bizanțului strălucit, capitala ortodoxiei"[14].

O dovedesc fapte istorice recunoscute, o dovedesc documente istorice incontestabile. O dovedește exemplar epoca lui Ștefan cel Mare, când această idee își află expresia ei

cea mai înaltă, mai cuprinzătoare în conştiinţa domnului însuşi.

II

Ultim cruciat, în secolul său, Ştefan cel Mare e în fond exponentul unei idei pentru care luptase neînfrânt, ani în şir, cu o înaltă conştiinţă istorică, atestată în context european.

Concludentă în acest sens scrisoarea sa adresată Papei Sixt al IV-lea, la 28 nov. 1474, ca şi circulara sa din 25 ianuarie 1475 "către coroana ungurească şi către toate ţările în care va ajunge această scrisoare" – exprimă hotărârea sa de a lupta împreună cu monarhii vecini împotriva "infidelului turc" şi poziţia sa fermă în această luptă. Avertizând că sultanul, care "de multă vreme a fost şi este încă pierzătorul creştinătăţii şi în fiece zi se gândeşte cum ar putea să supuie şi să nimicească creştinătatea", reprezintă o primejdie nu numai pentru Moldova, ci pentru toate ţările creştine din această parte a Europei, apelând la sprijinul lor cheamă popoarele europene la o luptă comună împotriva Islamului: "Deci fiţi gata fără întârziere...", făgăduind totodată "pe credinţa noastră creştinească şi cu jurământul domniei noastre" că "vom sta şi vom lupta până la moarte pentru creştinătate"[15].

O idee dominantă a politicii sale externe, ideea luptei comune prin solidaritatea ţărilor creştine chemate împotriva duşmanilor creştinătăţii, se exprimă şi în scrisoarea sa către braşoveni. Toate acestea şi alte acte ale cancelariei sale – s-a putut observa – nu alcătuiesc altceva decât baza pe care se ridică una dintre cele mai importante idei politice ce ţin de concepţia generală a politicii externe a Moldovei: ideea cruciadei antiotomane, în al cărei cadru Moldova trebuia să ocupe un loc de frunte. Idee prezentă şi în 1468, în scrisoarea către regele Poloniei, ca şi în circulara posterioară luptei de la Vaslui şi în scrisoarea din acelaşi an către solii săi din Ungaria, apelând la concursul lui Matei Corvinul ("Dumnezeu să insufle pe Măria Sa ca să puie toată graba pentru creştinătate, şi împotriva acestor turci blestemaţi"[16]). Dar mai ales în scrisoarea către senatul Veneţiei, din 8 mai 1477, ideea cruciadei capătă conturul unui fel de pact care a şi fost încheiat şi pe care suveranii creştini trebuiau în chip obligator să-l respecte"[17]. Solia lui Ştefan către regele Cazimir, prin care-i cere ajutor împotriva turcilor, deoarece aceştia "se întăresc împotriva creştinătăţii"[17], vine din aceeaşi idee.

Din aceeaşi idee emană tratatul cu Ioan Albert, regele Poloniei, şi cu fraţii săi Alexandru, marele cneaz al Lituaniei, şi Sigismund, prin intermediul fratelui lor Vladislav, regele Ungariei (Hârlău, 12 iulie, 1499), având caracterul unui pact tripartit făţiş îndreptat împotriva împăratului turcesc şi a ţărilor lui"[18].

Această idee a apărării împotriva primejdiei otomane, la nivelul unei concepţii organice angajând creştinătatea, animă sub scutul lui Ştefan cel Mare cursul întregii sale domnii. O confirmă şi cronica scrisă din porunca marelui domn la curtea sa. "Principala idee politică a cronicii slave a Moldovei din veacul al XV-lea e că domnul Moldovei, Ştefan, este legat de toţi principii creştini prin lupta sa împotriva turcilor. Acest punct de vedere al solidarităţii creştine în frunte cu Moldova şi cu domnul ei este accentuat şi în cronica internă a ţării, ca un postulat ideologic al vremii care explică în fond sensul acestei domnii. Lupta lui Ştefan împotriva turcilor este definită ca fiind purtată pentru interesul comun al creştinătăţii. Faptul că, aşa cum scria N. Iorga, domnul Moldovei a simţit lupta aceasta creştină ca o datorie şi "datoria aceasta n-a părăsit-o niciodată ca linie hotărâtoare", îndată ce ţinta politică se ridica mai sus de nevoile momentului"[19], – se confirmă istoric. Cele două campanii din 1475-76 aduc domnitorului titlul de "purtător de victorie, fiind înţelese de contemporani ca o continuare a cruciadei"[20]. Şi mai târziu, cronicarii moldoveni, de pildă Ureche – observă istoricii străini – "l-a preamărit pe Ştefan ca pe un sfânt creştin, pentru că "dusese, cu curaj, o permanentă cruciadă sfântă împotriva turcilor islamici"[21].

Climatul de cruciadă, creat de voievod, care se vedea pe sine ca un

nou Constantin luptând împotriva păgânului, e o realitate istorică incontestabilă. După izbânda de la Vaslui asupra turcilor "a fost bucurie mare la toți domnii vecini și la toți creștinii", scrie o cronică a vremii[22]. Relatările marelui său succes obținut în ianuarie îi meritau titlul de "om căruia cerul însuși îi încredințase onoarea nu numai de a apăra pe creștini, ci și de a pregăti și împlini legitima lor răzbunare"[23].

S-a spus totuși că "din cercetarea atentă a politicii lui Ștefan cel Mare în cursul lungii sale domnii rezultă că el a fost în realitate un stăpânitor realist, apărător al independenței țării sale, nu numai împotriva turcilor, dar și a polonilor și a ungurilor". S-a spus chiar: "el nu era un cruciat, ci un monarh autoritar, ca Ivan III din Moscova și Ludovic XI din Franța, contemporanii lui"[24]. "... Domn mai presus de toată lauda și cel mai viteaz apărător al patriei sale contra nedreptăților inamicilor", cum îl vedea Cantemir în **Descrierea Moldovei**, arătând că Moldova găsi în Ștefan V, numit cel Mare, cel mai puternic brat și cea mai ageră minte care a cârmuit-o vreodată. Cu toate că însuși Ștefan cel Mare atrăgea atenția țărilor vecine, Ungaria, Polonia, a Papei, a Veneției, asupra însemnătății luptei pe care o ducea împotriva turcilor, pentru toate țările creștine,– s-a spus – scopul conștient la care tindea era neatârnarea Moldovei...[25]. Dar, reușind să așeze și raporturile cu vecinii săi pe o bază nouă, mai apropiată de interesele reale ale țării și compatibilă cu neatârnarea ei, s-a dovedit, – "prin rezistența sa succesivă, militară și diplomatică, față de Ungaria și față de Polonia, Ștefan a restaurat libertatea de acțiune a Moldovei pe plan internațional[26]. După consolidarea bazei sale sociale și politice, Ștefan cel Mare avea să-și asume răspunderea luptei antiotomane[27] – admit istoricii turci.

Nu putem ignora acest aspect al domniei lui Ștefan cel Mare, cu atât mai mult cu cât viteazul domn a fost prins în vârtejul războaielor împletind lupta sa pentru apărarea țării cu aceea a creștinătății. "Patruzeci de ani de-a pururea călare, pe câmpul bătăliei, el apără voinicește țara și creștinătatea" –, scria în stilul său lapidar N. Bălcescu, definind sensul acestei domnii, rațiunea ei intimă.

Ideea că scopul domnului moldovean n-a fost apărarea răsăritului creștin, ci apărarea propriei sale țări, a integrității ei teritoriale și a independenței ei și "numai ca reflex al acțiunii în favoarea țării sale apărea și apărarea răsăritului"[28], nu modifică optica. Deschizând un nou front de luptă împotriva forțelor otomane, Ștefan, care pornise de la nevoile vitale ale propriului său popor, – acest lucru e clar – se punea implicit în slujba cauzei generale europene, abandonate în bună parte de miopia politică a acelora care trebuiau s-o servească[29]. Evocând victoria de la Podul Înalt, **Istoria Românilor,** scrisă în rușește de Boretchi Bergfeld, releva importanța extraordinară a acestei victorii a lui Ștefan cel Mare asupra Imperiului Otoman, subliniind că "pentru vremea aceea a reprezentat triumful întregii creștinătăți, a întregii Europe, care întotdeauna nutrea visul de a scăpa de jugul turcesc".

Preocupat până atunci să-și consolideze tronul pe plan intern, el va vorbi de acum în numele intereselor creștinătății, conștient de serviciile pe care le poate aduce întregului Occident contra amenințării turcești. Și, cum observă chiar unii istorici străini, el nu se va mulțumi cu o figură de satelit de al doilea plan, într-o coaliție generală. Din contra, în timp ce suveranii marilor națiuni din Occident vor rămâne majoritatea absorbiți de rivalitățile lor particulare", domnul Moldovei va ține la un moment dat drapelul, va simboliza voința de rezistență"[30].

Nu exagerând faptul, remarca Eminescu – "într-un moment în care Europa toată se bătea în capete, noi am avut norocirea de a avea dup-olaltă în Muntenia, pe un Mircea, apoi în Moldova pe Ștefan cel Mare. Acesta din urmă – scria poetul – avea aceeași tendință de a uni creștinătatea în contra semilunei, c-un cuvânt avea o idee superioară individualității sale. Ceilalți

toţi sunt contagiaţi de spiritul ambiţios al veacului"[31].

O dovedesc acţiunile sale politice şi militare deopotrivă. În acest context, s-a semnalat – ca om politic, el a avut un obiectiv, am spune, un ideal la care nu îndrăznea să-şi înalţe cugetarea nici unul dintre suveranii Apusului, în formarea unei coaliţii a tuturor statelor creştine. Unul dintre obiectivele principale ale politicii sale externe, ale conducerii sale strategice unitare a fost realizarea unei alianţe, a unui bloc militar al Europei răsăritene împotriva agresiunii turceşti. În acest spirit, solidar cu lumea creştină, ameninţată mortal de Osman şi purtarea lui groaznică, el se adresa marilor săi vecini, poloni şi unguri, ca şi Papei, căpetenia lumii creştine, pentru a încerca să-l apropie cauzei sale, asigurându-l că el nu încetase de la început să-şi îndrepte forţele pentru salvarea creştinătăţii, pregătit a se bate "pentru creştinătate" din toate puterile, rugându-l ca, împreună cu ceilalţi prea puternici regi şi principi creştini, să se silească "să nu se primejduiască creştinătatea de către mult vrăjmaşul necredincios", pentru ca "şi noi, nu singuri, ci cu ajutorul acelor principi să putem duce războiul până la capăt"[32].

În acelaşi spirit alianţele sale cu conducătorii statelor vecine, cimentate prin relaţii de înrudire (căsătoria sa cu sora cneazului de Kiev sau a fiicei lui cu fiul ţarului Moscovei) ca şi pactele de prietenie efectuate cu Polonia, Ungaria şi Lituania, când puterea domnului se afla la apogeu, stau mărturie. De fapt, Voievodul Moldovei depune mult zel pentru realizarea unei triple alianţe împotriva turcilor. În anii 1498-99, apoi în 1501-1502 Ştefan îşi continuă rolul de împăciuitor între Ivan şi Alexandru şi pe cel de campion al luptei sfinte. În acelaşi spirit de solidaritate creştină, politica sa se conjugă astfel cu ideea cruciadei. Întreaga lui viziune politică e strâns-legată de această idee. Neîncetatele sale strădanii de a mobiliza pe creştini, de a alia puterile creştine împotriva "Marelui Turc" confirmă acest fapt, semnalat îndeobşte. Nimeni în vremea lui nu are mai clară necesitatea solidarităţii statelor europene creştine în faţa semilunii, care ameninţa nu numai Moldova, ci întreaga Europă şi, în acelaşi timp, s-a spus, – "nimeni nu ştie să îmbine mai organic crearea atmosferei de "cruciadă" înţeleasă ca apărare a lumii creştine în ansamblul ei, opusă lumii islamice"[33].

Preocupat de a atenua, dacă nu a anula, animozităţile, adesea înguste dintre domnii creştini, prin solia sa către marele cneaz al Lituaniei Ştefan se adresa, astfel, lui Alexandru "să-şi întoarcă faţa spre păgânătate, împreună cu fraţii săi", căci "din toate părţile păgânătatea tătărească şi turcească se întăreşte mereu împotriva creştinătăţii"[34]. Apoi solia sa către Alexandru, încercând împăcarea acestuia cu marele cneaz al Moscovei Ivan al II-lea, afirmă aceeaşi idee: "Ştefan Voievod ne-a poruncit să-ţi vorbim ţie: şi toţi craii şi toţi domnii creştini, câţi sunt şi toată partea apuseană... se întrunesc şi se (pre)gătesc şi ar dori să meargă împotriva păgânilor. Şi bine ar fi ca şi tu să ai pace cu creştinii şi împreună cu toţi domnitorii creştini să stai împotriva păgânătăţii[35].

Ideea cruciadei se confirmă, aşadar, în conştiinţa marelui domn "cel mai mare şi mai conştient de misiunea sa", cum spunea Eminescu[36]). Văzând coerenţa politicii sale, caracterul ei consecvent antiotoman, întreaga lui viziune politică se baza pe această idee. "Toţi regii şi stăpânitorii Europei în viaţă încă i-au mărturisit şi i-au recunoscut meritul şi puternica lucrare în ştergerea barbariei turceşti şi, prin urmare, în apărarea civilizaţiei"[37], – observa M. Kogălniceanu, condus de această idee. Papa Sixt IV, numindu-l "atlet al lui Christ", îl felicita pentru "promptitudinea şi zelul său de a apăra credinţa creştină[38]. Senatul veneţian îşi afirmă convingerea că Moldova şi Ştefan deţineau un loc decisiv în desfăşurarea luptei antiotomane. Turcii înşişi înţeleg acest fapt. "După câte mi-au spus mulţi oameni de seamă şi negustori care vin din Constantinopol, turcii au mare frică de acest domn şi de creştini din pricina

acestei țări", – scria medicul venețian Matei de Murano, prin 1502, din Suceava. "Iar împăratul turcesc Baiazid, auzind de această pace între creştini, temându-se mai ales de Ştefan-Voievod al Moldovei, a cerut pace de la regele Albert", scrie cronica rusă de la mănăstirea Hustinskaia, în veacul său.

Istoricii noştri par a fi de acord în această privință. Amintind greaua lucrare a lui Ştefan cel Mare de a împăca rivalitățile polono-lituano-moscovite pentru a uni într-o luptă comună puterile răsăritene împotriva turcilor[39], Xenopol îl considera, ca şi Iorga, "apărător al răsăritului creştin". Ştefan cel Mare a fost "un mare apărător al creştinătății. Nu numai al țării lui, ci şi a(l) creştinătății întregi", se arată în istoria noastră. Iar exegeții avizați relevă unanim "domneasca-i voință de a conduce țara Moldovei la biruință nu numai pentru aşezarea vieții unui stat nou, dar şi pentru a se integra marii mişcări de solidarizare creştinească şi apărarea credinței unui întreg continent".

NOTE

[1] Francisc Pall, **Curs de istorie universală, Cruciadele (sec. XI-XIII)**, Cluj, 1948, p. 320 sq.

[2] G. Ivaşcu, **Istoria literaturii române**, I, Bucureşti, 1969, p. 50-51.

[3] Gh. I. Brătianu, **Misiunea istorică a Ungariei**, în *Buletinul, 1940-1941,* Academia de ştiințe morale şi politice, Bucureşti, 1942, p. 15 sq., p. 228 sq.

[4] **Ibidem**, p. 235 sq.

[5] P. Cihodaru, **Alexandru cel Bun**, Iaşi, 1984, p. 26-27.

[6] Huizinga, **Amurgul evului mediu**, Bucureşti.

[7] Alexandru Duțu, **Modele, imagini, privelişti,** Cluj-Napoca, 1979, p. 87.

[8] Vlad Georgescu, **Istoria românilor de la origini până în zilele noastre**, Bucureşti, 1992, p. 56.

[9] Pavel Chihaia, **Artă medievală, III, Țara Românească între Bizanț şi Occident**, Bucureşti, 1998, p. 95 sq.

[10] P. P. Panaitescu, **op. cit.**, p. 147.

[11] Pavel Chihaia, **op. cit.**, p. 151.

[12] E vorba de lucrarea **Le Mont Athos et les Roumains** de Petre S. Năsturel, cf. Pavel Chihaia, **op. cit.**, IV, p. 153.

[13] Pavel Chihaia, **op. cit.**, volumul III, p. 101.

[14] **Ibidem**, p. 5.

[15] Ioan Bogdan, **Documentele lui Ştefan cel Mare**, volumul II, Bucureşti, 1913, p. 319.

[16] **Ibidem**, p. 327.

[17] **Ibidem**, p. 344.

[18] **Ibidem**, p. 432.

[19] N. Iorga, **Istoria Românilor**, volumul IV, Bucureşti, 1937, p. 251.

[20] Catherine Durandin, **Istoria Românilor**, Iaşi, 1998, p. 39-41.

[21] Frederik Kellog, **O istorie a istoriografiei române**, Iaşi, 1996, p. 20.

[22] I. Bogdan, **Cronici inedite**, Bucureşti, p. 41.

[23] Hurmuzaki, **Documente**, VIII, p. 71.

[24] P. P. Panaitescu, **Contribuții la istoria culturii româneşti**, Bucureşti, 1971, p. 147.

[25] Alexandru Boldur, **Istoria Basarabiei**.

[26] Şerban Papacostea, **op. cit.**, p. 68 sq.

[27] Mustafa Ali Mehmed, **Istoria Turcilor**, Bucureşti, 1976, p. 166.

[28] Alexandru Boldur, **op. cit.**, p. 133, 353.

[29] **Istoria României**, volumul II, Bucureşti, 1962, p. 511 sq.

[30] E. Beau de Loménie, **Naissance de la nation roumaine, De Byzance à Etienne – le Grand de Moldavie**, Bucarest, 1937, p. 150.

[31] M. Eminescu, **Opera politică**, II, Bucureşti, f.a., p. 193-194.

[32] I. Bogdan, **Documentele lui Ştefan cel Mare**, volumul II, p. 318-319.

[33] George Ivaşcu, **op. cit.**, p. 52.

[34] I. Bogdan, **op. cit.**, p. 384.

[35] **Ibidem**, p. 409-410 şi Th. Codrescu, **Uricariul,** vol. III, ediția a II-a, Iaşi, 1892, p. 80.

[36] M. Eminescu, **Opere**, volumul IX, p. 443.

[37] Mihail Kogălniceanu, **Opere**, I, Bucureşti, 1974, p. 196-200.

[38] Hurmuzaki, **Documente privitoare la istoria românilor**, vol. II, p. 8-14.

[39] A. D. Xenopol, **op. cit.**, p. 105-106 şi N. Iorga, **op. cit.**, p. 123.

Tudor PLOP-ULMANU

Născut: 1909 în Mămăliga, Hotin. Studii: Facultatea de Drept a Universității din Cernăuți. Volume: **Frunză elegiacă**, 1933, **Traian Valter. Scrisoare unui erou în eternitate**, 1942, **Versuri despre mine cel adevărat**, 1942 ş.a.

BASARABIA

Basarabia
cuvânt cu patru a
ca o biserică cu patru turle albe
pe zările istoriei,
căreia nu ştiu cine
i-a furat clopotul.

Printre coline blânde
şi printre plopi ce cântă
răbdarea şi-ntunericul
se duc şosele late
de mari melancolii.

În tine se sfinţeşte
năprasnic când soseşte
transnistrianul vifor
şi aripile-şi moaie
în sumbru misticism.

Şi margini de istorii
din vechi contradictorii
doar umbra ţi-au ţinut
o, ţara mea bizară,
ţara mea afonă,
mlaştină de aur!...

Iulian FILIP
Chişinău

URŞII ARIPAŢI AI BUCOVINEI

La timpul aşternerii acestor suvenire şi gânduri despre Bucovina, în Republica Moldova se aşteaptă venirea Preşedintelui Ucrainei Leonid Cucima – doar pe o singură zi. Agenţiile de presă precizează că oaspetele se va întreţine tête-à-tête cu Petru Lucinschi, va participa la şedinţa comună a delegaţiilor, apoi se va deplasa la Rezina, unde va onora deschiderea unei şcoli ucrainene.

Deşi se subliniază accentele preponderent economice ale vizitei, punctul forte al programului e *şcoala nouă ucraineană* în Republica Moldova: Ucraina a luat în serios *Anul european al limbilor*.

Mă gândesc la şcolile româneşti din Bucovina faţă de care cei doi Preşedinţi – de la Bucureşti şi de la Chişinău – ar trebui să manifeste o atitudine similară cu cea a colegului ucrainean.

Nu-mi fac iluzii şi cred că şi *Anul european al limbilor* va fi (MAI ÎNTÂI) *cu faţa* spre limbile *marilor jucători,* chiar dacă sensibila problemă a *minorităţilor etnice* va nuanţa tradiţionalele pocloane spre punctele cardinale ale teatrului politic mondial. Dar e importantă chiar şi numai declararea unei asemenea intenţii de înţelegere a grijii pentru ÎNTREG PATRIMONIUL LINGVISTIC european.

Gândul la Bucovina mă duce la un eventual *An european al patrimoniului etnofolcloric,* când lipsa unei Academii Române de Folclor realmente ar nedumeri şi ar alarma Europa.

Nu ştiu unde s-ar cuveni situarea fizică a Academiei Române de Folclor, – la Bucureşti, la Chişinău, la Iaşi, la Bacău, la Timişoara... – dar între filialele şi laboratoarele acestei Academii Crasnoilscul şi Hliboca sunt imperios necesare, îndeosebi pentru repertoriul de colinde, urături, alaiuri de măşti, de mascaţi, de travestiţi, porniţi să amplifice miracolul Naşterii Mântuitorului şi a înnoirii anilor.

Precizez: sunt proiecte europene valoroase, imperios necesare, realizabile, dar... nu când se va decide într-un CABINET CENTRAL EUROPEAN că... hai, fraţi întru Europa, s-o facem şi pe asta, că nu avem nimic pe aici aşa mai...; când *mai mulţi alegători europeni* (adică şi NOI) vor promova în primele scaune *aleşi* de altă calitate, cărora să nu li se aducă argumente pentru asemenea proiecte – chiar ei să le furnizeze şi să le lanseze!...

Între timp – dar au trecut o zi şi o noapte! – agenţiile de presă anunţă

Iulian Filip faţă în faţă cu "căluţul" din Voloca. Anul 1981.

contramandarea vizitei, preconizată pentru azi, 20 făurar, a lui Leonid Cucima (mai au de lucrat experţii şi apoi... acasă la Preşedintele Ucrainei e un pic de zurbă în jurul cazului unui jurnalist ucis, de a cărei moarte – zice sursa – Leonid Cucima e un pic învinuit).

...Eram la Crasnoilsc într-o expediţie folclorică de iarnă, când această bogăţie a obiceiurilor de iarnă din Bucovina au toată scena. Eram însă toţi sovietici şi necorespondenţa calendarelor sărbătorilor de iarnă era folosită din plin... La Sfântul Vasile toate cetele de Mălănci, Brâncoveni, Codreni, Regi, urători, cerbi, urşi se adunau pe strada centrală, unde se declanşau în alt fel de s p e c t a c o l e decât cele din ajun, trecând de la casă la casă, spectacole care adunau tot satul, dar şi lume venită anume din Cernăuţi, de prin alte părţi, unde aceste tradiţii lipsesc.

Dar se învârteau – şi mi se părea oarecum firesc – şi miliţienii printre cei mascaţi. Dar erau ne-fi-resc de mulţi.

– "Îs de la Kiev...", ni s-a explicat delicat, aproape că în şoaptă... Şi ne-a fost dat să vedem o scenă, la care carnavalurile, un pic mai numeroase, braziliene, nici că visează. Un maior de miliţie i-a ridicat masca unui URS şi l-a luat la... anchetă:

– E zi de lucru. De ce nu eşti la serviciu? (Sfântul Vasile nu cădea duminica şi nici cu roşu-n calendar nu era).

Cel de-mas-cat se mocoşea şi scotea o adeverinţă ştampilată, pregătită din timp:

– Am plătit cu sânge pentru această zi.

Erau legi sovietice, pe care creştinii le foloseau cu ingeniozitate: când dai sânge, aveai o zi liberă.

Forţele de ordine excelau în lupta cu religia şi tradiţiile, interzicând în Mălănci chiar măştile – ca să-i cunoască *la faţă* (în caz de ne-re-guli) pe flăcăii satului.

Pe la Crasnoilsc a fost drumul lui Eminescu spre Putna, prin părţile acestea poetul urma trupa de teatru, iar un crăsnean ne povestea că actorii i-au arendat (!!!) saraiul pentru reprezentaţie... Ţinere de minte, memorie, istorie, legende, vreri să fi fost chiar aşa, eforturi de supravieţuire într-o *lume aritmetică,* unde *democraticul* (şi lăpuşneanul?) *mai mulţi* mai e aplicat, – chiar şi la lumina zilei! – divizând lumea în *sfere de interese* şi *sfere de influenţă*... La penultimul summit C.S.I.-st de la Chişinău Leonid Cucima a folosit sloganul aritmetic că are în spatè atâtea şi atâtea zeci de milioane de cetăţeni ai Ucrainei, la care Boris Elţin a surâs indulgent în partea colegului ucrainean. Dar era vorba de argumente logice pentru stabilirea unor relaţii ca între oameni, relaţii eficiente în C.S.I.

Plafonul aritmetic-muscular al politicii de fericire, eliberare, iluminare, integrare, democratizare, fraternizare ş.a.m.d., promovate dintr-o horă cu 7+1 dansatori, care comandă muzica pentru toţi-toţi-toţi, va mai genera conflicte şi tensiuni, peste care... cum să treacă bietele neamuri, care nu au atâta aritmetică?

În galeria de travestiţi tehnologiile sunt foarte diferite, iar cea mai incredibilă am constatat-o în galeria URŞILOR. Tratarea *mai documentară* e *la înţelegerea,* dar nu chiar *la îndemâna* oricui. Am văzut interpreţi populari purtând blană şi cap de urs ori blană de alt animal, iar capul din lemn, acoperit cu blană. Mai în spiritul artei populare mi se par URŞII DE PAIE – enormi, impunători, pitoreşti. Iar între aceştia – culmea a ceea ce se putea gândi şi găsi mai metaforic în tehnologia "împăierii" URŞILOR: mâinile întinse în părţi ale interpreţilor sunt fixate (ca să nu oboseascâ?) pe o scândură, aplicată din spate, şi prinse de şumuege "toarse" din paie, care mai şi camuflează braţele şi scândura, dând impresia unor aripi enorme.

Dar nu-i totul! Pe umerii aripaţi ai URŞILOR se fixează câte un brăduţ verde – câte un brădănel (cum zic cei de la Crasnoilsc).

Nu cred că aripile şi brădăneii au crescut de teama "tranziţiilor" (controlate de lideri mondiali – nu cu aripi în spate – cu *aritmetici democratic-lăpuşenene),* dar eventualul *An European al Patrimoniului etnofolcloric* ar putea să-şi facă o emblemă din aceşti *urşi aripaţi* cu brădăneii Bucovinei pe umeri. Legat de cu ce se va alege Europa în *Anul European al Limbilor,* aceste aripi înrădăcinate ale patrimoniului integral european i-ar putea conferi mileniului III un camerton pentru mai mulţi a u z i t o r i îngrijoraţi de câte se fac ACASĂ şi în lume. Că o horă numai din 7+1, nu ştiu cum, dar am mai văzut-o şi nu e prea c u p r i n z ă t o a r e, iar cortina de fier politicată, metamorfozată în alta economică, cam tot din hora veche e.

"ADMIR BASARABENII PENTRU DORINȚA LOR DE A SE UNI CU ȚARA"

INTERVIU CU DL MIHAI FRUNZĂ, PRIMARUL MUNICIPIULUI RĂDĂUȚI

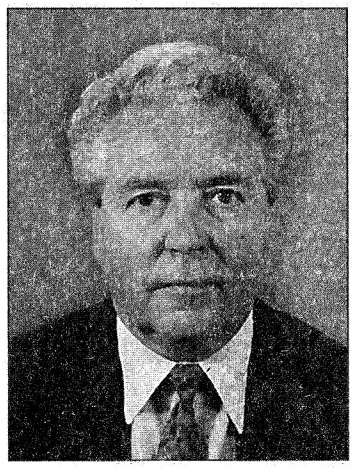

Mihai Frunză.

– Stimate Domnule Mihai Frunză, voi începe acest dialog prin a comunica cititorilor un detaliu care poate fi calificat ca un record în istoria municipiului Rădăuți: în vara anului 2000, ați fost reales a patra oară în calitate de primar. Cum explicați acest lucru?

– Voi răspunde cu multă plăcere la întrebările puse de Dumneavoastră, deoarece am înțeles că acest interviu va apărea într-o revistă de mare circulație în Basarabia noastră dragă. Sunt născut la 14 mai 1942, în satul Hilișeu din județul Botoșani, într-o familie de țărani care a avut șapte copii. De mic am învățat că munca este cea care te propulsează în viață, îți ordonează existența, te face disciplinat, te îndeamnă să-ți respecți aproapele și realizările lui. Ideea muncii și a vredniciei m-a călăuzit întreaga viață. Am început să lucrez ca muncitor calificat la herghelia din Rădăuți, după care am făcut o școală de partid pentru a mă putea angaja la o organizație de tineret din acea vreme, urmând în același timp Liceul "Ștefan cel Mare" din Suceava. După absolvirea acestuia, m-am înscris la Facultatea de Sociologie din București, luându-mi licența în anul 1976. Apoi, din anul 1979 până în 1989, succesiv, am fost ales în funcția de primar al municipiului Rădăuți. În august 1989, din cauza unor împrejurări familiale mai delicate, m-am retras din acest post până în anul 1996, când, la rugămințile unor oameni de bună credință, am acceptat să candidez din nou. Am fost reales și, împreună cu echipa pe care o conduc am reușit să schimbăm în bine fața orașului Rădăuți. Aceasta m-a determinat ca, în anul 2000, după expirarea mandatului, să mai candidez o dată pentru această funcție. Dintre cei șaisprezece contracandidați am ieșit pe primul loc cu optzeci și șase la sută de voturi.

În cei paisprezece ani cât am fost primar în municipiul Rădăuți, am obținut rezultate bune în domeniul investițiilor, al construcției de locuințe sociale, al modernizării străzilor și șoselelor. Astăzi, orașul nostru se impune atât printr-o curățenie exemplară, prin parcuri și spații verzi bine amenajate, printr-un iluminat public ce stârnește invidia colegilor din județ, cât și prin ordinea publică ce asigură siguranța cetățeanului de rând. În anii următori vrem să realizăm un lucru pe care rădăuțenii îl așteaptă de decenii: aducerea gazelor naturale în municipiul nostru, proiect în care am investit deja bani și la a cărui finalizare voi veghea cu grijă.

– Știu că nu Vă uitați rădăcinile, Vă întoarceți cu drag în satul de baștină și faceți multe lucruri bune pentru el.

– Satul în care m-am născut este unul foarte necăjit și modest din toate punctele de vedere. Până nu demult, în el nu se putea intra decât cu sania și căruța. Mașinile nu aveau acces, pentru că este așezat undeva la frontieră cu Ucraina, zicem noi în ținutul Herța, dar în Herța româ-

nească, şi din cauză că a fost pusă frontiera chiar la marginea satului, drumul s-a terminat aici şi nimeni niciodată n-a încercat să-l repare. Dar este un sat frumos, aşezat între două păduri de stejari seculari şi de fag, în care mi-am trăit copilăria. Deşi mi-am făcut studiile departe de sat (am făcut şapte clase în comuna Mihăileni, care se află la o depărtare de 12 km, apoi şcoala profesională la Botoşani şi liceul la Suceava), de fiecare dată mă întorceam cu drag la părinţii mei, la casa părintească, la acel sat uitat de lume, dar foarte pitoresc. De-a lungul timpului, m-am gândit să-i ajut pe consătenii mei cu ceea ce poate fi mai de folos: cu pietruirea şoselei principale şi cu construirea unei sfinte biserici, lucruri care, cu ajutorul lui Dumnezeu şi al oamenilor, s-au realizat.

– Sunteţi unul dintre primarii cu titlu ştiinţific. Fiu de ţăran, aţi trecut toate vămile vieţii pentru a ajunge de la un simplu mecanizator la doctor în sociologie. Care a fost principiul de care V-aţi condus în viaţa şi activitatea Dumneavoastră?

– Am urcat foarte greu pe scările ierarhiei sociale, n-am avut nici sponsori, nici pile, nici relaţii. Am realizat totul numai prin muncă onestă. Calităţile cultivate de tatăl meu – cinstea, corectitudinea, munca şi verticalitatea – le-am avut mereu în minte şi m-am condus de ele. Aceasta m-a determinat să învăţ şi am devenit doctor în ştiinţe sociale. Am avut alături de mine o soţie pe care o chema Olga, Dumnezeu s-o ierte, care m-a părăsit la vârsta de 39 de ani. Ea a jertfit tot ce a avut mai bun pentru a mă ajuta să-mi fac studiile. A dorit să termin liceul, o facultate şi să ajung doctor în sociologie. Imaginaţi-vă cât de greu a fost acest lucru. În patru ani, cât am făcut facultatea la Bucureşti, renunţam la sâmbete şi duminici, nu veneam acasă şi mă cufundam în biblioteci, acumulând date folositoare pentru lucrarea de licenţă şi mai apoi pentru teza în sociologie, care este axată pe nişte coordonate spirituale deosebite pentru viaţa creştinească de fiecare zi şi, în special, pentru cea ortodoxă.

– Aţi avut şi clipe când aţi regretat că sunteţi primar? Cum aţi depăşit greutăţile?

– Funcţia de primar aduce şi satisfacţii, şi insatisfacţii. Am avut în activitatea mea multe momente când m-am descurajat, când n-am putut găsi soluţiile cele mai bune, fie din cauza sistemului în care am lucrat, fie că oamenii n-au înţeles sau n-au ţinut cont de formula în care trebuia să lucrăm. Cel mai mult am rămas dezamăgit de poziţia unor persoane care s-au dovedit a fi false. În perioada cât n-am mai fost primar, aceste persoane aproape că nu mă mai cunoşteau şi acest lucru m-a întristat, fiindcă eu i-am tratat întotdeauna foarte frumos şi de la om la om. După ce am redevenit primar, aceleaşi persoane iarăşi şi-au schimbat atitudinea faţă de mine. Această duplicitate nu este bună niciodată. Dar, din păcate, aceste lucruri sunt firesti pentru toate societăţile, şi pentru cea de până la '89, şi pentru cea de acum, pentru că, prin subiectivitatea sa, omul este născut să joace teatru, să mintă, să linguşească şi, de asemenea, să fie vrednic şi vertical. Am trecut peste toate mai uşor, pentru că am o anumită experienţă de viaţă. Pe acei oameni, care şi-au arătat lipsa de verticalitate, i-am tratat tot cu respect. După realegerea mea, nu le-am spus nici o vorbă, dimpotrivă, mi i-am apropiat din nou. Aceasta este palma socială care trebuie dată individului atunci când el nu este sincer cu tine şi numai aşa poate fi adus pe calea cea bună.

– Vi s-a întâmplat să vă simţiţi neputincios în dorinţa de a ajuta pe cineva?

– În viaţa de zi cu zi nu tot ceea ce îţi propui sau îţi doreşti se poate înfăptui. Neputincios n-am fost, din punctul meu de vedere, dar nu întotdeauna am putut ajuta din cauza împrejurărilor defavorabile ţării noastre şi oraşului în care am muncit. Am ţinut întotdeauna să ajut omul necăjit, şi în trecut, dar mai ales în etapa actuală, pe care o consider o etapă mai grea decât până în 1990 (să mă contrazică cei care s-au îmbogăţit, dar acesta este adevărul). În ţara noastră

s-au format două poluri, în totalitate opuse unul altuia, nu spre bine, ci spre rău: o clasă "îmburghezită", uneori peste noapte, şi clasa sărăcită, dar totalmente sărăcită, nu ca până la 1989. Eu sunt omul care ţin cu cei deznădăjduiţi, ajut oamenii săraci şi nu încurajez nemunca sau inşii leneşi, dimpotrivă, încerc să găsesc o soluţie pentru fiecare, inclusiv în ce priveşte acordarea de locuinţe, care pentru unii a devenit o irealitate, considerând că aceasta se putea întâmpla numai până în '90. Există însă o limită a locurilor de muncă, a procurării hranei de zi cu zi, a ajutorării copiilor şi aici sunt uneori restricţionat, pentru că în ţara noastră şi în oraşul nostru nu se mai vorbeşte despre locuinţe sociale sau despre cei năpăstuiţi, ci despre vile, case de vacanţă şi despre alte lăcaşuri care se fac parcă ostentativ, pentru a intimida pătura socială modestă, şi care sfidează bunul simţ.

– Prin geamul biroului Dumneavoastră se vede Mănăstirea Bogdana, unde se odihnesc osemintele lui Bogdan I, la 30 km se află Mănăstirea Putna, unde veghează Ştefan cel Mare, în jur se întinde salba de mănăstiri: Moldoviţa, Suceviţa, Arbore, Humor, Voroneţ. A fi primar într-o zonă atât de încărcată de istorie şi credinţă înseamnă o responsabilitate deosebită. Ce înseamnă Bucovina pentru Dumneavoastră?

– Bucovina şi, în special, capitala sa, zic eu, oraşul Rădăuţi, parcă predestinat să fie aşezat la intersecţia drumurilor istorice pe care le-aţi amintit, cu oameni gospodari, curaţi la suflet, este o oază spirituală, unde credinţa noastră strămoşească a fost păstrată şi ţinută la ea acasă. Sunt şi eu fiu al credinţei ortodoxe. Pe timpurile ateiste, când nu aveam voie să merg la biserică, trecând pe lângă un lăcaş sfânt, îmi făceam cruce cu limba. Mi-a ajutat Dumnezeu să mă mărturisesc la părintele stareţ Iachint de la Putna, cel mai mare mărturisitor al timpurilor noastre. Mă împărtăşeam pe ascuns, noaptea. Datorită spiritului din această zonă, am crescut şi eu în ideea de a mă ruga, a merge la biserică, a face milostenii, a nu înjura şi a face fapte bune. Dar acest lucru nu este suficient, căci e uşor a merge la biserică şi a crede că eşti creştin. Credinţa cere fapte, ele sunt cele care la judecata de apoi sunt puse în echilibru şi cu ele poţi trece vămile pentru a te mântui. De aceea am luptat ca în fiecare cartier din Rădăuţi să fie câte o sfântă biserică. Acum sunt cinci şi toate sunt arhipline în zilele de sărbătoare. Cred că biserica este, la vremea actuală, unica sursă de educaţie culturală a oamenilor, căci ziarele şi televizorul cât clădesc, atâta distrug.

La fel m-a chemat satul meu natal unde nu exista un lăcaş sfânt şi Dumnezeu a orânduit ca eu şi soţia mea Silvia-Gabriela să fim cei care să punem piatra de temelie la biserică. Am avut foarte multe ispite, poticneli, descurajări în cei doi ani şi o lună cât a fost construită. Chiar devenisem foarte recalcitrant la toate problemele satului, fiindcă lucrurile nu mergeau aşa cum mi le-am închipuit eu. Dar de fiecare dată îmi aminteam că atunci când purcezi la construirea unei biserici, diavolul nu stă deoparte, ci îţi aruncă fel de fel de ispite pentru a te îndepărta de la idee. Şi aşa ne-a ajutat Dumnezeu ca această biserică să fie sfinţită la 24 septembrie 2000 şi are hramul sfinţilor arhangheli Mihail şi Gavriil. Biserica din acel sat uitat de lume a fost sfinţită de doi mitropoliţi, Mitropolitul Sucevei şi Bucovinei, Înalt Preasfinţitul Pimen şi Mitropolitul Basarabiei Petru. Aceasta a fost cea mai mare bucurie a satului şi cea mai mare bucurie a vieţii mele. Totul trece, biserica rămâne şi revarsă asupra satului meu linişte sufletească şi credinţă.

– Sunteţi un bun prieten al basarabenilor. Aţi invitat în Bucovina multe personalităţi marcante, dar şi mulţi oameni simpli, ca să viziteze mănăstirile şi locurile istorice. Aţi organizat nenumărate transporturi de cărţi şi ajutoare materiale pentru diferite localităţi din Republica Moldova: Mihăileni, judeţul Bălţi, Drochia, judeţul Soroca, Boghiceni, judeţul Hânceşti, Briceni ş. a. Demne de remarcat sunt consecvenţa şi

discreţia cu care aţi făcut aceste acte de milostenie. De unde această solidaritate şi dragoste pentru fraţii de dincolo de Prut?

– Pentru Basarabia am un sentiment aparte şi mi-am dorit foarte mult după revoluţie să merg acolo, să-mi fac prieteni. Primul basarabean pe care l-am cunoscut a fost părintele Andrei Negară din comuna Boghiceni, judeţul Lăpuşna. El a venit la Rădăuţi, a intrat în magazinul unde lucram (pe atunci nu eram primar) împreună cu soţia şi cumnata mea şi ne-a spus aşa: "Vă blagosloveşte patriarhul Moscovei şi a toată Rusia!". Bineînţeles, fetele s-au dus să fie binecuvântate, iar eu am rămas puţin uimit că există această atitudine plină de umor faţă de Moscova. Ne-am împrietenit de la prima vedere, l-am luat acasă, l-am omenit şi l-am condus până la Putna, unde el ducea nişte iconiţe. Prin intermediul acestui părinte, a doamnei preotese Maria şi a fiicei lor Taniuşa, am făcut cunoştinţă şi cu alţi oameni din Basarabia, printre care şi pictorul basarabean Trocev, care a pictat biserica din satul meu natal.

După doi ani am fost invitaţi la o nuntă în satul Boghiceni, unde am stat trei zile şi am observat ospitalitatea fraţilor de peste Prut, omenia şi spiritul lor gospodăresc, dar şi ştirbirea în timp a credinţei ortodoxe şi mai ales a limbii române. Uneori, mai în glumă, mai în serios, ziceam: "Ia să umblăm un pic la dicţionar, ca să vedem ce-aţi vrut să spuneţi". În timpul acestei vizite am văzut Chişinăul care mi-a plăcut mult, mai ales statuia lui Ştefan cel Mare şi catedrala din centru, a cărui paroh ne-a vorbit foarte frumos despre aplecarea basarabenilor către cele sfinte. Am vorbit şi cu primarul din Drochia şi cred că ne vom înfrăţi cu acest oraş.

Apoi a fost momentul Mihăileni, unde am mers cu un transport de cărţi, căci fraţii noştri au o mare foame de carte, o dorinţă minunată ca odraslele lor să înveţe corect româneşte. Aici l-am cunoscut pe directorul şcolii, dl Vladimir Spânu, care este un bun român şi un om deosebit. De aici am mers la cetatea Soroca şi am văzut acest mare fluviu, Nistru, pe care pluteau vapoare. În oraşul Drochia am descoperit o frumoasă biserică ce m-a impresionat mult. Am cunoscut nişte oameni deosebiţi în frunte cu părintele paroh Pavel. Admirând pictura, am observat pe perete imaginea lui Ştefan cel Mare şi Sfânt. Întrebând pe femeia de la lumânări dacă a fost vreodată la mormântul lui Ştefan cel Mare, ea mi-a răspuns cu lacrimi în ochi că n-a fost şi nu crede că va ajunge vreodată. Şi atunci i-am propus părintelui paroh să organizeze un grup din patruzeci de oameni cu un autocar, eu ocupându-mă de toate cheltuielile – cazare, masă etc. I-am spus să nu-mi vină cu directori, cu primari, ci cu cei care au trudit şi s-au jertfit pentru acea biserică. Într-adevăr, părintele m-a ascultat şi a sosit cu mireni simpli. Au vizitat Mănăstirea Bogdana, câteva biserici noi din Rădăuţi, apoi Putna, Sucevita, trecând peste obcinele Bucovinei spre Vatra Moldoviţei, Voroneţ, Mănăstirea Humorului, Dragomirna. Au fost foarte încântaţi de excursia la care am participat eu şi cu soţia mea, străduindu-ne să-i omenim ca pe nişte adevăraţi fraţi. Bineînţeles, de atunci ne-am împrietenit, vizitându-ne reciproc. Cu ajutorul părintelui Pavel am ajuns să văd şi cele mai renumite pivniţe de vinuri din Basarabia care se află la Cricova.

Ne-au solicitat ajutor, mai ales material. Soţia mea, lucrând la un birou de asistenţă socială şi plăcându-i să facă milostenii, s-a gândit că ar fi bine să ajutăm acest oraş, aşa cum a ajutat şi comuna Mihăileni, cu cărţi, dar de data aceasta şi cu îmbrăcăminte şi încălţăminte. Astfel am făcut un convoi de două maşini spre Drochia cu haine pentru copilaşi. A fost o mare bucurie pentru acei copii care, ca şi mulţi dintre ai noştri, se zbat în necazuri. Aşa s-a înfiripat această dragoste a mea faţă de Basarabia şi o ajut de fiecare dată cu multă plăcere, fiindcă dincolo de cuvântul Basarabia îi simt pe fraţii noştri, care ne seamănă şi care vorbesc aceeaşi limbă.

– Cum vi se par românii de peste Prut?

– Sunt oameni inventivi, harnici, amuzanți, care la un pahar de vin se destăinuiesc, își deschid sufletele până plâng și mai ales sunt foarte buni dansatori. Eram odată la o nuntă și, până m-am dumerit cum merg treburile acolo, m-a luat unul la întrebări: "Hai, domnule Mihai, ce ai venit aici la priveghi, doar ești la nuntă?". Și avea dreptate. Basarabeanul știe să sărbătorească. Lasă sapa, vine la nuntă, uită ce a fost la lucru și se distrează mai mult decât noi, românii, care ne-am mai sofisticat în ultimul timp, suntem mai gomoși, alegem sălile de dans, discotecile. Dar mai practici sunt frații noștri din Basarabia. Îi admir pentru curajul pe care l-au avut și au rezistat timpurilor, pentru dorința lor de a ști cât mai multe lucruri despre România, de a o vizita și mai ales îi admir pentru veșnica lor dorință de a se uni cu Țara.

– Există în Basarabia vreo localitate înfrățită cu municipiul Rădăuți?

– Da, orașul Briceni. Dar cu el s-au răcit un pic relațiile. Am invitat noul primar împreună cu un ansamblu folcloric la zilele orașului nostru, care au avut loc în luna iulie a anului 2000, dar dumnealui n-a venit. Aș dori totuși ca pe viitor această înfrățire să reînvie, pentru că ea ne îmbogățește reciproc cultural și spiritual. Dacă primarul din Briceni va citi acest interviu, îl rog să mă contacteze pentru reînnodarea legăturilor.

– Discreția și consecvența cu care trimiteți cărți și ajutoare peste Prut, în timp ce alții trimit acolo numai vorbe și intenții, sunt cu adevărat în spiritul cristic și Vă arată ca pe un om credincios în faptă. V-aș da drept exemplu tuturor primarilor din Țară. Dacă fiecare dintre ei ar organiza măcar un transport pentru Basarabia, toate școlile ar fi aprovizionate cu manuale și cu câte o mică bibliotecă românească. Ar fi ceva extraordinar. Ce mesaj ați dori să transmiteți în acest sens personalităților, de același rang cu Dumneavoastră, din Țară?

– Este greu să dai soluții pentru toți primarii din țară. Probabil toți au bune intenții față de Basarabia... E bine ca fiecare primar să se gândească și la românii de dincolo care vor să învețe corect românește și e firesc ca noi să le întindem o mână de ajutor. Fac un apel către toți primarii de bună credință: două-trei sute de kilograme de manuale școlare nu este o avere, la noi aceste manuale se retopesc, iar dincolo copiii le primesc cu o bucurie de nedescris. Polițiștii din vamă ne-au rugat primii să le dăm câte o carte pentru odraslele lor. Copiii de dincolo de Prut doresc să citească românește și n-au cărțile necesare. Acolo literatura în limba română este ca aerul, ceea ce noi aici, în România, nu putem înțelege, pentru că noi suntem acasă și ne interesează mai puțin frații care au rămas sub diferite vânturi istorice. Cel mai greu este găsirea unui mijloc de transport. Dar fiecare oraș are societăți umanitare, care au primit mașini și care n-au făcut, unele, mai nimic cu ele. Eu procedez așa: chem reprezentanții lor la primărie, fac analiza faptelor umanitare realizate cu acele mașini și ajungem la înțelegerea că ei pot să facă și un drum până în Basarabia. Spre deosebire de Cernăuți, cu care noi, de asemenea, avem relații bune, în Basarabia, cel puțin, nu te opresc la vamă. Dimpotrivă, Basarabia este deschisă pentru manuale și cărți, iar în Ucraina cărțile românești sunt confiscate.

– Și, în final, ce mesaj le transmiteți basarabenilor?

– Cele mai frumoase gânduri de sănătate. Să fie siguri că frații din România sunt alături de ei, că odată și odată se va realiza visul lor de secole de a se uni cu Țara. Dumnezeu să reverse asupra basarabenilor multă pace și liniște sufletească.

Rădăuți,
3 ianuarie 2001

A consemnat
Iulia BRÂNZĂ

Emil SATCO
Suceava

BUCOVINENI ÎN ACADEMIA ROMÂNĂ

Bucovina, una dintre cele mai frumoase zone ale ţinuturilor locuite de români, a dat la iveală, de-a lungul secolelor, meşteri cu sclipiri de geniu, care au durat pentru eternitate monumente de arhitectură şi de artă decorativă, au caligrafiat cu migală şi au împodobit cu miniaturi măiestre manuscrise şi cărţi de cult, într-un cuvânt, au creat adevărate comori ale spiritualităţii româneşti. Aici s-a născut **Dosoftei** (1624-1693), mitropolitul cărturar, "ctitor al tiparului, înnoitor al culturii şi literaturii în limba naţională", întemeietor al poeziei culte la români; **Anastasie Crimca** (n.?-1629), vestit cărturar, caligraf, miniaturist şi autor de literatură imnografică, sau nu mai puţin vestitul Eustatie de la Putna, profesor la Şcoala de la Putna, creator de muzică liturgică, cel care, în 1504, a dirijat corul psalţilor la înmormântarea marelui voievod Ştefan. Aproape că nu există domeniu de activitate umană în care să nu fi existat şi o contribuţie de seamă din Bucovina. Acest "fenomen" explică şi apariţia, la Biblioteca judeţeană Suceava, azi Biblioteca Bucovinei, a unui număr de nouă dicţionare ale personalităţilor, în care viaţa şi activitatea acestora sunt consemnate pentru posteritate. Era firesc ca, din rândul lor, o mică parte să acceadă în cel mai înalt forum al ştiinţei şi culturii – Academia Română – odată cu înfiinţarea acestuia.

Când, în 1866, s-a constituit Societatea Literară Română, reprezentând un pas însemnat pentru realizarea unităţii culturale a românilor de pretutindeni, din Bucovina au fost cooptaţi ca membri **Alexandru Hurmuzachi** (16 august 1823, Cernauca – 8/20 martie 1871, Neapole), publicist şi om politic, şi **Ambrosiu Dimitrovici**, intelectual de marcă şi publicist (20 iulie 1838, Cernăuţi – 3/15 iulie 1866, Cernăuţi), redactor al Foii Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina. Acesta din urmă, sfârşindu-se la mai puţin de patru luni de la numirea sa, va fi înlocuit cu I.G. Sbiera (1 noiembrie 1836, Horodnic de Jos – 22 octombrie 1916, Cernăuţi), folclorist şi istoric literar. Cei trei au devenit **membri fondatori** ai Academiei Române, instituţie care a apărut ca urmare a transformării Societăţii Literare în Societate Academică Română (1867), apoi în Academia Română (27 martie 1879). Bucovina a fost reprezentată, de-a lungul anilor în acest forum, de

FIŞIER BIOBIBLIOGRAFIC

Născut la 11 ianuarie 1941 în Vf. Câmpului, Botoşani. Absolvent al Facultăţii de Istorie-Filosofie, Universitatea "Al.I. Cuza", Iaşi. Profesor de istorie, cercetător, istoric literar. Şef serviciu la Biblioteca Bucovinei "I.G. Sbiera", Suceava, unde a pus bazele Secţiei de Muzică şi Arte plastice şi a colecţiei "Donaţii". Fondatorul revistei "Scriptum" a Bibliotecii Bucovinei. Autorul primului dicţionar din seria "Personalităţi bucovinene" – **Muzica în Bucovina**. Autorul unor studii, articole, note, comentarii ş.a., apărute în diverse publicaţii. Îngrijitor de ediţii. Deţine rubrica permanentă "Pro memoria", după ce a semnat, timp de zece ani, o altă rubrică permanentă "Calendar cultural bucovinean", în publicaţia "Crai nou" din Suceava. Cetăţean de onoare al municipiului Suceava. Membru al Societăţii Scriitorilor Bucovineni şi al comitetului de conducere al acesteia (din 2000).

Volume publicate: **Muzica în Bucovina**, Suceava, 1981, 197 p.; **Arta în Bucovina**, vol. I, Suceava, 1984, 300 p.; **Arta în Bucovina**, vol. II, 1991, 209 p.; **Artişti plastici din Bucovina. Mic dicţionar**, Suceava, 1991, 70 p. + repr.; **Dicţionar de literatură – Bucovina**, Suceava, 1993, 266 p. (în colaborare cu Ioan Pânzar); **Prefectura. Repere istorice locale**, Iaşi, Editura Junimea, 1995, 161 p. (în colaborare cu Ioan Pânzar); **Personalităţi bucovinene**, Dicţionar vol. VIII, Suceava, 1997, 219 p. (în colaborare cu Ioan Pânzar); **Bucovina. Contribuţii cultural-ştiinţifice**, Dicţionar, vol. IX, Suceava, 2000, 473 p.

o seamă de personalităţi de prim rang ale culturii şi ştiinţei româneşti, ca membri titulari, membri corespondenţi sau membri de onoare. Dăm în continuare lista acestora, în care îi includem şi pe cei proveniţi din zona Fălticeni (care face parte astăzi din judeţul Suceava şi care a avut în permanenţă relaţii strânse cu Bucovina).

MEMBRI TITULARI

Constantin N. Arseni (3 februarie 1912, Dolhasca – 5 iulie 1994, Bucureşti), medic. Membru corespondent – 1 martie 1964; membru titular – 18 decembrie 1991. Profesor de clinică neurochirurgicală la Catedra de Neochirurgie a Facultăţii de Medicină din Bucureşti. Autorul a peste 25.000 de operaţii de tumori cerebrale, a peste 5.000 de operaţii de leziuni traumatice cranio-cerebrale, afecţiuni vertebromodulare, malformaţii vasculare ş.a. Creator de şcoală în neurochirurgia românească, cu contribuţii originale recunoscute în chirurgia mondială, cum ar fi: clasificarea tumorilor cerebrale, a discopatiilor vertebrale, tratamentul neurochirurgical al tumorilor de nuclei bazali, fiind primul în lume care a abordat studiul acestor tumori (1924) ş.a. Autorul unor studii şi tratate apărute în ţară şi peste hotare. A fost membru al Academiei de Ştiinţe Medicale din România, al Academiei de Medicină din New York, al Societăţii Regale de Medicină din Londra, al Societăţii Internaţionale de Neurologie, al societăţilor de neurochirurgie din Londra, Madrid, Moscova, Paris ş.a.

Nichifor Ceapoiu (14 noiembrie 1911, Ciocăneşti, Suceava – 24 octombrie 1994, Bucureşti), inginer agronom. Membru corespondent – 21 martie 1963; membru titular – 1 martie 1974. Profesor universitar la Institutul Agronomic "N. Bălcescu" din Bucureşti. Contribuţii deosebite în domeniul geneticii şi ameliorării cânepei, creând noi soiuri valoroase; a produs noi soiuri de grâu de toamnă ("Carmen", "Ceres", "Dacia", "Diana", "Excelsior", "Favorit", "Fundulea 29", "Ileana" ş.a.). În 1991 a publicat o lucrare (**Gena, structura şi funcţiile ei**), rezultat al preocupărilor privind gena şi implicaţiile ei în diverse domenii, structura populaţiilor umane şi al patrimoniului fenogenetic al poporului român. A fondat revista "Probleme de genetică teoretică şi aplicată", al cărei redactor principal a fost. Membru titular al Academiei de Ştiinţe Agricole şi Silvice, al Societăţii Europene pentru Cercetări în Domeniul Aneuploidei (Cambridge), al Asociaţiei Internaţionale de Biometrie din Washington.

Radu Grigorovici (20 noiembrie 1911, Cernăuţi) – fizician; membru corespondent – 21 martie 1963; membru titular – 11 ianuarie 1990. Vicepreşedinte al Academiei Române (2 februarie 1990 – 1 februarie 1994). Şef al Secţiei de Semiconductori şi director adjunct ştiinţific al Institutului de Fizică al Academiei Române (Institutul de Fizica şi Tehnologia Materialelor de la Măgurele). Lector la Institutul Internaţional de la Trieste, la Şcoala de Vară de Semiconductori amorfi a Universităţii scoţiene Aberdeen, profesor invitat la Universitatea "P. & M. Curie" din Paris. Contribuţii ştiinţifice în diverse domenii ale fizicii, consemnate în numeroase lucrări (tratate, monografii, cursuri, studii). Cercetări de istorie a Bucovinei. Membru al unor societăţi ştiinţifice străine şi româneşti.

Eudoxiu Hurmuzachi (Hurmuzaki) (29 septembrie 1812, Cernauca – 29 ianuarie/10 februarie 1874, Cernăuţi) – istoric. Cunoscut şi sub numele de Doxachi Hurmuzachi. Membru titular din 2 august 1872. Om politic bucovinean, implicat în evenimentele revoluţionare de la 1848 din Viena şi Cernăuţi, în toate mişcările de emancipare a românilor bucovineni, în lupta pentru drepturi ale câmpulungenilor. A fost vicecăpitan (1862) şi căpitan (1864) al Bucovinei, preşedinte al Camerei legislative şi în Comitetul reprezentativ al acesteia. Baron, cetăţean de onoare al oraşelor Cernăuţi şi Câmpulung Moldovenesc. A adunat, din arhivele româneşti şi străine, peste 6000 de documente privitoare la istoria poporului român. Din acestea cinci volume, traduse în limba română (din germană) de Mihai Eminescu şi I. Slavici, au fost publicate între 1878-1886 (Fragmente zur Geschichte der Rumänen) şi alte trei, în perioada 1879-1900. Ulterior au apărut, sub egida Academiei Române, 45 de volume sub genericul "Colecţia Hurmuzaki".

Gh.T. Kirileanu (13 martie 1872, Holda, judeţul Suceava – 13 noiembrie 1960, Piatra-Neamţ) – folclorist. Membru de onoare – 5 iunie 1948, membru titular onorific – 12 august 1948. A fondat revista de folclor "Ion Creangă". A făcut cercetări socio-etnografice soldate cu numeroase studii şi articole publicate în presa vremii şi a fost preocupat de mişcarea folcloristică din Franţa şi Germania.

Eugen Lovinescu (31 octombrie 1881, Fălticeni – 16 iulie 1943, Bucureşti) – critic, istoric literar, scriitor. A fost

numit membru post-mortem al Academiei Române la 10 septembrie 1991. A iniţiat magazinul ilustrat "Lectura pentru toţi" (1918-1920) şi, din 1919, revista "Zburătorul" (1919-1922; 1926-1927), care a impus o nouă direcţie în literatura postbelică. A încercat să schimbe gândirea şi limbajul criticii literare româneşti. A fundamentat o nouă estetică. Volume de critică literară, istorie literară, memorialistică, teatru, proză. Traducător.

Simeon Florea Marian (1 septembrie 1847, Ilişeşti, Suceava – 11/24 aprilie 1907, Suceava) – folclorist şi etnograf. Membru titular din 26 martie 1881. Profesor la Gimnaziul superior din Suceava. A întemeiat, împreună cu T.V. Ştefanelli, "Revista politică" (Suceava). Autorul unei opere folclorice şi etnografice unice, de mari proporţii. A pus bazele etnografiei româneşti. A studiat fenomenul etnografic în interdependenţa sa firească cu folclorul. Activitate de pionierat în domeniul folcloristicii, unele dintre lucrările sale, cum ar fi **"Ornitologia poporană română"** (două volume, 1883), fiind noi chiar şi pe plan mondial; este cel mai mare folclorist român. A participat la elaborarea Dicţionarului Academiei Române.

Ion I. Nistor (4/16 august 1876, Vicovu de Sus, judeţul Suceava – 11 noiembrie 1962, Bucureşti) – istoric şi om politic. Membru corespondent – 18 mai 1911; membru titular – 19 mai 1915. Repus în drepturi ca membru titular în 3 iulie 1990. Între 1929-1932 a fost preşedinte al Secţiunii Istorice a Academiei Române. Profesor universitar, doctor. Luptător pentru emanciparea naţională şi culturală a românilor din Bucovina. A susţinut apariţia, în Bucureşti, a publicaţiei "Revista Bucovinei" (1916). A contribuit, alături de Iancu Flondor şi Sextil Puşcariu, la pregătirea Congresului General al românilor bucovineni şi Adunarea Naţională cu caracter plebiscitar din Cernăuţi. Primul rector al Universităţii Române din Cernăuţi. A înfiinţat, în cadrul acestei universităţi, Institutul de Limbă şi Istorie. A condus publicaţiile "Junimea literară" (1904-1908) şi "Codrul Cosminului" (1924-1939). Profesor la Universitatea din Bucureşti (1940-1941). Ministru-secretar de stat pentru Bucovina (1918-1927; 1933-1937), ministru al Lucrărilor Publice (1927-1928), ministru al Muncii (1934-1935; 1936-1937), ministru al Cultelor şi Artelor (1939-1940). A publicat peste 300 de lucrări, studii şi articole de istorie. Între 1922-1942 a publicat cinci volume din Colecţia "Hurmuzaki".

Dimitrie Onciul (26 octombrie – 7 noiembrie 1856, Straja – 20 martie 1923, Bucureşti) – istoric. Membru corespondent – 1 aprilie 1889; membru titular – 11 aprilie 1905. A fost vicepreşedinte al Academiei Române (25 mai 1913 – 28 mai 1916; 11 iunie 1920 – 20 martie 1923) şi preşedinte al Secţiunii Istorice (1911-1914; 1919-1922). Profesor de istorie veche a românilor la Universitatea Bucureşti (1896-1923), decan al Facultăţii de Litere şi Filosofie (1919-1923), director al Arhivelor Statului din Bucureşti (1900-1923). A întemeiat şi condus Comisia consultativă de heraldică (1922). Contribuţii remarcabile în domeniul istoriei medievale româneşti.

Cristofor Simionescu (17 iulie 1920, Dumbrăveni) – inginer chimist. Membru corespondent – 2 iulie 1955; membru titular – 21 martie 1963. A fost vicepreşedinte al Academiei Române (1 martie 1974 – 2 februarie 1990) şi vicepreşedinte cu delegaţie de preşedinte (3 iunie 1977 – 19 martie 1980). Preşedinte al Filialei Iaşi a Academiei Române (1963-1974; din 1990). Profesor universitar şi şef de catedră la Institutul Politehnic "Gh. Asachi", unde a fost director de studii (1949-1951), prorector (1951-1952) şi rector (1953-1976). Şef al Secţiei de Chimie Macromoleculară (1956-1970) şi director (din 1970) al Institutului de Chimie Macromoleculară "P. Poni" din Iaşi. Cercetări în domeniul chimiei organice şi macromoleculare, chimiei lemnului şi stufului ş.a. Studii privind unele specii de lemn repede crescătoare. Contribuţii esenţiale la sinteza mecanochimică a compuşilor macromoleculari, complexarea cu metale pentru obţinerea polimerilor semiconductori ş.a. Autor a numeroase cărţi şi studii. Fondator şi redactor responsabil al revistei internaţionale "Celulose Chemistry and Technology" şi al "Memoriilor Secţiilor Ştiinţifice ale Academiei Române", seria a IV-a. Membru al unor prestigioase foruri ştiinţifice de peste hotare.

Gheorghe Sion (18 mai 1822, Mamornița – 1 octombrie 1892, Bucureşti) – scriitor. Membru titular al Societăţii Academice Române la 16 septembrie 1868. Secretar general al Societăţii Academice Române (18 septembrie 1876 – 2 iulie 1879); vicepreşedinte al Academiei Române (2 iulie 1879 – 15 aprilie 1880); preşedinte al Secţiunii literare a Academiei Române (1891-1892). Provine din satul Mamornița care, la ocuparea Bucovinei de către habsburgi, a fost împărţit în

două, o parte luând-o Austria, alta rămânând la Moldova. Din care parte o fi fost Gheorghe Sion? Este mai puțin important. Rămâne omul de cultură, memorialistul, poetul, traducătorul și patriotul român.

Teodor V. Ștefanelli (Theodor V. Ștefaniuc) (18 august 1849, Siret – 23 iulie 1920, Fălticeni) – istoric și scriitor. Judecător la Câmpulung Moldovenesc, apoi magistrat la Suceava, unde a contribuit la înființarea Societății "Școala Română", a colecției "Biblioteca de petrecere și învățătură pentru tineretul român" și a "Revistei politice" (1886). Consilier la Curtea de Apel din Lemberg și la Înalta Curte de Casație din Viena. Preocupări de istorie a Bucovinei. A publicat, în 1915, volumul **Documente din vechiul ocol al Câmpulungului Moldovenesc**. Publică nuvele și povestiri, precum și volumul **Amintiri despre Eminescu**.

Emanoil Teodorescu (10 mai 1866, Siminicea, Suceava – 26 aprilie 1949, București) – botanist. Membru corespondent – 25 mai 1909; membru titular – 24 mai 1945; membru titular activ – 12 august 1948. A fost vicepreședinte al Academiei Române. Profesor la Catedra de Anatomie și Fiziologie Vegetală din cadrul Facultății de Științe din București. A întemeiat primul Laborator de Fiziologie vegetală din România. Întemeietor al școlii de algologie și al învățământului universitar de fiziologia plantelor. Importante studii publicate în țară și peste hotare.

Vladimir Trebici (28 februarie 1916, Horecea-Mănăstirii, Cernăuți – 13 februarie 1999, București) – demograf și sociolog. Membru corespondent – 13 noiembrie 1990; membru titular – 10 noiembrie 1992. Carieră în Direcția Centrală de Statistică, unde a ajuns director general, consilier ministerial, apoi vicepreședinte al Consiliului Științific Metodologic. Activitate didactică universitară. Director al Centrului de Cercetări Demografice al Academiei Române (din 1995). Autorul unor importante lucrări din diverse domenii ale demografiei.

Am trecut în revistă membrii titulari și fondatori ai Academiei Române, proveniți din spațiul bucovinean-fălticenean. În continuare vom enumera pe membrii corespondenți și de onoare, economia de spațiu nepermițându-ne o prezentare, fie și sumară, a acestora.

MEMBRI CORESPONDENȚI

Jean Bart (Eugeniu P. Botez) (28 noiembrie 1874, Burdujeni, Suceava – 12 mai 1933, București) – scriitor. Membru corespondent – 8 iunie 1922. Primul scriitor român care a cultivat jurnalul de bord și schița marină ca gen literar.

Eugen Botezat (3/15 martie 1871, Tereblecea, distr. Siret – 23 decembrie 1964, București) – zoolog. Membru corespondent – 25 mai 1913; repus în drepturi la 3 iulie 1990. Membru fondator al Academiei de Științe din România.

Eusebiu Camilar (7 octombrie 1910, Udești, Suceava – 27 august 1965, București) – scriitor. A devenit membru corespondent la 2 iulie 1955. S-a impus ca poet și prozator, dar și ca traducător inspirat din literatura clasică universală.

Ioan Ciurea (13/26 aprilie 1878, Fălticeni – 20 martie 1943, București) – medic veterinar, parazitolog. Membru corespondent – 6 iunie 1927. Cercetări asupra trematodelor, cu rezultate remarcabile. Contribuții la perfecționarea sistematicii internaționale a paraziților.

Leon Cosmovici C. (29 ianuarie 1857, Sasca, județul Suceava – 21 iulie 1921, Iași) – zoolog și fiziolog. Membru corespondent – 11 martie 1893. Importante cercetări fiziologice.

Dimitrie Dan (8 octombrie 1856, Straja – 25 mai 1927, Cernăuți) – folclorist și istoric, autorul unor importante monografii. Membru corespondent – 23 martie 1904.

Mihail Gusuleac (12 octombrie 1887, Lucavița, Cernăuți – 11 septembrie 1960, București) – botanist cu publicații importante în țară și în străinătate, fondatorul Publicației Institutului Botanic din București. A fost numit membru corespondent la 23 mai 1937 și repus în drepturi la 3 iulie 1990.

Liviu Ionesi (27 ianuarie 1925, Frătăuții Vechi) – geolog; autor a peste 160 de lucrări publicate și 30 de rapoarte geologice. Numit membru corespondent la 18 decembrie 1991.

Emil Kaluzniacki (11 ianuarie 1845, Turze, Galiția – 1 iunie 1914, Cernăuți) – slavist polon, fost profesor la Universitatea din Cernăuți, care i-a acordat titlul de doctor honoris causa.

Jean Livescu (3 iunie 1906, Burdujeni – 2 septembrie 1996, București) – istoric literar, autorul a numeroase lucrări, parte dintre ele privitoare la literatura germană. Numit membru corespondent la 3 februarie 1965.

Alexandru Marcu (31 decembrie 1894, Burdujeni – 27 februarie 1955, Văcărești, București) – profesor, autorul unor studii despre literatura și arta italiană. Primit în Academie ca membru corespondent la 31 mai 1940, reconfirmat la 3 iulie 1990.

Benedict M. Menches (11 noiembrie 1904, Rădăuți – 5 august 1987, Timișoara) – medic și biolog. A contribuit

la fundamentarea învăţământului medical preclinic timişorean. Rezultate ştiinţifice de notorietate internaţională în diferite domenii ale biologiei. Membru corespondent – 23 martie 1952.

Haralambie Mihăiescu (7 februarie 1907, Udeşti, judeţul Suceava – 2 martie 1985, Iaşi) – filolog, autorul unor opere fundamentale pentru filologia clasică, literatura bizantină şi filologia română. Membru corespondent – 3 februarie 1965.

Dimitrie Petrino (1838, Rujniţa – 30 aprilie 1878, Bucureşti) – poet şi traducător. Membru corespondent – 17 septembrie 1877.

Ion Rachmut (9 ianuarie 1911, Bosanci, Suceava – 30 septembrie 1990, Bucureşti) – economist. Membru corespondent – 2 iulie 1955.

Ludovic Iosif Urban Rudescu (Rodewald) (25 mai 1908, Cernăuţi – 17 martie 1992, Eichenau, Germania) – biolog, autorul a sute de studii, articole asupra ritiferelor, gastrotrichiilor şi cardigradelor, despre nutriţia minerală a plantelor; specialist de talie internaţională în domeniul deltelor. A devenit membru corespondent la 21 martie 1963, titlul fiindu-i reconfirmat la 3 iulie 1990.

Teofil Sauciuc-Săveanu (21 octombrie 1884, Bosanci – 26 iulie 1971, Bucureşti) – istoric şi om politic, remarcat în domeniul antichităţii greco-romane şi al epigrafiei. Membru corespondent – 24 mai 1945, reconfirmat la 3 iulie 1990.

Petre Spânul (17 ianuarie 1894, Vicovul de Jos, judeţul Suceava – 7 august 1962, Timişoara) – medic veterinar, autorul unor lucrări ştiinţifice importante, între care şi al unui **Tratat de creştere a ovinelor**. Membru corespondent – 2 iulie 1955.

Ilie E. Torouţiu (17 iunie 1888, Solca – 23 noiembrie 1953, Bucureşti) – critic, istoric literar, folclorist şi traducător de marcă. Devenit membru corespondent la 26 mai 1936, reconfirmat la 3 iulie 1990.

MEMBRI DE ONOARE

Grigore Constantin Bostan (4 mai 1940, Budineţ) – folclorist şi scriitor. Membru de onoare – 18 decembrie 1991.

Alexandrina Cernov (24 noiembrie 1943) – filolog. Membru de onoare – 11 decembrie 1992.

Vasile Gheorghiu (16/28 iunie 1872, Câmpulung – 29 noiembrie 1959, Cut) – profesor teolog. Membru de onoare – 31 mai 1938.

Artur Gorovei (19 februarie 1864, Fălticeni – 19 martie 1951, Bucureşti) – folclorist şi etnograf. Membru corespondent – 28 mai 1915, membru de onoare – 25 mai 1940.

Constantin Hurmuzachi (3 octombrie 1863, Cernăuţi – 23 februarie 1937, Cernăuţi) – entomolog. Membru de onoare – 7 iunie 1919.

Nicolae Hurmuzachi (19 martie 1826, Cernauca – 19 septembrie 1909, Cernauca) – om politic. Membru de onoare – 2 aprilie 1883.

Ion Irimescu (27 februarie 1903, Preuteşti) – cel mai mare sculptor român în viaţă. Membru de onoare – 12 martie 1992.

Friedrich Kleinwächter (25 februarie 1838, Praga – 12 decembrie 1927, Cernăuţi) – economist german, fost profesor la Universitatea din Cernăuţi. Membru de onoare – 12 iunie 1921.

Eusebiu Popovici (15 februarie 1838, Cernăuţi – 28 septembrie 1922, Cernăuţi) – preot, profesor universitar. Membru de onoare – 4 aprilie 1908.

Vladimir de Repta (25 decembrie 1841/6 ianuarie 1942, Bănila pe Ceremuş – 24 aprilie 1926, Cernăuţi) – mitropolit. Membru de onoare – 7 iunie 1919.

Dragoş Rusu (8 decembrie 1910, Cajvana – 6 decembrie 1994, Bucureşti) – jurist. Membru de onoare – 12 noiembrie 1993.

Aceştia sunt nemuritorii din Ţara de Sus. Fiecare dintre ei ar merita un studiu monografic. Lor li se adaugă alte sute de cercetători din diferite ramuri ale ştiinţei şi culturii a căror contribuţie la îmbogăţirea tezaurului spiritual românesc este de necontestat.

NOTĂ

Acest material a fost întocmit în baza celor nouă dicţionare editate de Biblioteca Bucovinei "I.G. Sbiera" Suceava: **Muzica în Bucovina, Ştiinţa în Bucovina** (I, II şi III), **Arta în Bucovina** (I şi II), **Dicţionarul de literatură, Personalităţi** (VIII, IX), apărute între anii 1981-2000 şi a lucrării **Membrii Academiei Române 1866-1999**, autoare Dorina N.Rusu, apărută la Editura Academiei Române în 1999.

17 august 2000

Prof. Adrian COCÂRȚĂ

GALERIA OAMENILOR DE SEAMĂ DIN FĂLTICENI

Convingătoare frescă a vieții și creației unor personalități ale culturii, artei și științei românești, Galeria oamenilor de seamă și-a deschis porțile la 16 iunie 1972 în casa donată de scriitorii Horia și Vasile Lovinescu. Vizitatorii acestui lăcaș de cultură unic în felul său au prilejul să cunoască prin intermediul documentelor expuse o pleiadă de scriitori, critici și istorici literari, folcloriști și lingviști, oameni de știință și de artă, născuți în Fălticeni și în împrejurimi – voci distincte în contextul culturii naționale și nu numai.

Remarcând vocația creatoare a oamenilor acestor locuri și numărul mare al personalităților născute aici, George Călinescu situa, în 1939, orașul Fălticeni imediat după București și Iași, iar peste ani, în 1993, academicianul Eugen Coșeriu relua ideea autorului monumentalei "Istorii a literaturii române de la origini până în prezent": *"Densitatea nu e și garanție de nivel; numai la Fălticeni, se pare, unde trebuie să existe vreun secret al climei sau al solului – nivelul nu e mai prejos decât densitatea, care e extraordinară".*

Târgul Fălticeni se afirmă în cultura națională începând de la mijlocul secolului al XVIII-lea prin activitatea primului poet în ordine cronologică, **Matei Milu** (1725-1801), autorul unor poezii lirice, elegiace și al unor versuri satirice în maniera "caracterelor" lui La Bruyere. Îi urmează poetul **Enache Gane** (1787-1842), autorul poemului alegoric *Călătoria lui Cupidon la pustiu* și al unui jurnal de călătorie, în versuri, *Călătoria la munte* – prima descriere a peisajului montan în literatura română. Fratele său, **Costache Gane** (1800-1865) a tradus *Scene din viața privată* de Balzac.

Matei Millo (1814-1896) este una dintre cele mai reprezentative personalități ale istoriei teatrului românesc, întemeietor al teatrului în limba română. Actor și autor dramatic, Matei Millo a fost primul interpret al Coanei Chirița, contribuind la popularizarea creației teatrale a lui Vasile Alecsandri. Tot lui Matei Millo istoria teatrului îi datorează prima operetă românească, "Baba Hârca" pe muzica lui Flechtenmacher. Îmbinarea principiilor realismului cu exigența și seriozitatea în însușirea textului, idee prin care Millo a influențat puternic teatrul românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, constituie crezul său artistic.

Născută la Horodniceni, **Maria Cantacuzino** (1822-1898), sprijinitoare a revoluționarilor pașoptiști refugiați la Paris și prietenă cu N. Bălcescu, V. Alecsandri, Gh. Asachi și Ion Ghica, a fost soția renumitului pictor moralist francez Puvis de Chavannes care a imortalizat-o în câteva fresce la Pantheon și ca *alma*

FIȘIER BIOBIBLIOGRAFIC

Născut la 22 mai 1947 în orașul Fălticeni.

Studii: Școala elementară și Liceul în Fălticeni; Facultatea de Filologie, specialitatea Limba și Literatura Română, Institutul Pedagogic de trei ani, Suceava (1970); Facultatea de Filologie, specialitatea Limba și Literatura Română, Universitatea "Al.I. Cuza", Iași (1975).

Profesor la câteva școli din județele Neamț și Suceava (1970-1975); muzeograf la Galeria Oamenilor de Seamă din Fălticeni (1975-1990); director al Muzeului municipal din 1990.

Valorificând documente aflate în fondul documentar al Galeriei oamenilor de seamă, publică articole și comentarii în "Cronica" (Iași), "Convorbiri literare" (inclusiv în Almanahul revistei, Iași), "Zori noi", Anuarul Muzeului județean, "Carul cu vorbe", "Manuscriptum", "Limba și literatura pentru elevi" etc.

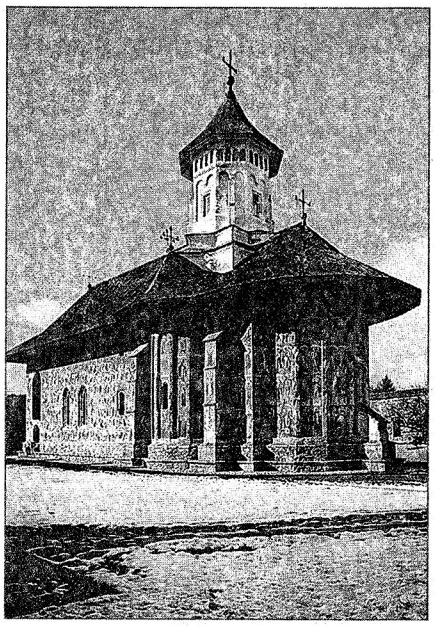

Mănăstirea Moldovița.

mater la Sorbona. În locuința ei de la Paris, iluştrii oameni de cultură ai Franței: Th. Chasseriau, Emile Zola, Theophile Gautier, Ernest Renan, Edgar Quinet erau oaspeți obişnuiți.

Scriitorul **Nicolae Istrati** (1818-1861), născut la Rotopăneşti, este autorul unor scrieri social-politice, filologice şi a unor manuale şcolare. Colaborator al revistei "Foaie pentru minte, inimă şi literatură" a lui George Barițiu, Nicolae Istrati a întemeiat la Rotopăneşti o şcoală de teatru şi muzică (conservator rural) cu care a dat spectacole la Fălticeni, unde a jucat şi actorul Matei Millo. Tot lui îi datorăm prima scriere în vers alb din literatura noastră, drama istorică *Mihul.*

Nicu Gane (1838-1916), descendent al unei vechi familii de boieri moldoveni, unul dintre întemeietorii nuvelei româneşti, s-a numărat printre prozatorii "Junimii", iar ca membru al Academiei Române a fost o vreme preşedintele Secției literare. Din creația sa literară amintim nuvelele istorice *Aliuță, Hatmanul Baltag, Sfântul Andrei, Fluierul lui Ştefan, Domnița Ruxandra, Petru Rareş.*

Un loc aparte în Galeria oamenilor de seamă îl ocupă marele povestitor **Ion Creangă** (1839-1889), în biografia căruia Fălticeniul constituie un important reper. Aici va urma, la dorința mamei sale, Şcoala de catiheți între anii 1854-1855, aici au loc arhiştiutele întâmplări ale căror eroi – moş Bodrângă, popa Buligă, Trăsnea, Oşlobanu, Pavel Ciubotariul, Nică a lui Ştefan a Petrei – se regăsesc în nemuritoarele pagini ale *Amintirilor din copilărie.* În 1925 profesorul Ion Simionescu nota în cartea sa *Oraşe din România – "Aici, în Fălticeni, nu e uliță care să nu fie legată de amintirea neîntrecutului povestitor Creangă. Ca şi în Florența lui Dante, la fiecare răspântie s-ar putea pune plăci cu citate din Creangă, relative la locurile umblate de el".*

Nicolae Beldiceanu (1844-1896) s-a născut în comuna Preuteşti şi a fost profesor de limba română la Fălticeni, la Botoşani şi la Iaşi. Preocupările sale au fost împărțite în egală măsură între literatură şi ştiință. A debutat în 1863 la "Lumina" lui Hasdeu, apoi a fost colaborator al "Convorbirilor literare", ajungând în cele din urmă unul dintre principalii poeți de la "Contemporanul". Arheolog autodidact, Nicolae Beldiceanu a cercetat mănăstirile, adunând un bogat şi valoros material (copii după manuscrise, inscripții, cărți rare), strădaniile sale culminând cu *descoperirea stațiunii neolitice Cucuteni.* Fiul său, scriitorul **Nicolae N. Beldiceanu** (1879-1923) a fost prietenul lui Mihail Sadoveanu. Autor al unor schițe care îşi trag seva din viața periferiei bucureştene (*Chipuri de mahala*) şi din cea a satului (*Cea dintâi iubire*), N.N. Beldiceanu a fost un statornic colaborator al revistei "Semănătorul".

Mult mai târziu decât Creangă, în anul 1891, va veni la Fălticeni, să-şi continue învățătura de carte la Gimnaziul "Alecu Donici", **Mihail Sadoveanu** (1880-1961). Aici el va găsi o lume cu totul alta decât cea din Paşcani – locul naşterii, lume evocată mai târziu în *Anii de ucenicie* şi în alte scrieri cu caracter autobiografic. Aici a fost părtaş al vestitelor jocuri "de-a haiducii" şi a hoinărit prin Dumbrava Minunată; a rămas pe aceste locuri şi după anii de şcoală, întemeindu-şi un cămin liniştit, legând

strânsă prietenie cu mai vârstnicul scriitor şi folclorist Artur Gorovei, împreună cu care a scos, din 1907 până în 1909, "Răvaşul poporului" – gazetă care ducea în lumea satelor, după răscoală, *"stropi de lumină, de mângâiere şi de speranţă"*. Aici debutează în volum în anul 1904 – etichetat de Iorga "anul Sadoveanu" pentru literatura română – şi tot de aici vor vedea lumina tiparului, până în 1917, peste treizeci de volume. Ca o recunoaştere a legăturilor sale profunde cu aceste locuri, Sadoveanu spunea în 1930, la aniversarea a 50 de ani: *"La Fălticeni am băut apa vie a sufletului nostru românesc pe care n-am uitat-o nici până azi. În ea se va răsfrânge până la moarte toată taina sufletului meu... Împrejurările şi pitorescul locurilor, munţii, apele, natura încântătoare şi poporul – toate au creat ceea ce dumneavoastră sărbătoriţi azi"*.

Nume cu rezonanţă în istoria şi critica noastră literară, **E. Lovinescu** (1881-1943) este primul reprezentant al unei familii originare din Fălticeni, care a dat ţării mai mulţi scriitori. Ca elev la Gimnaziul "Alecu Donici" i-a avut colegi pe Mihail Sadoveanu şi pe Ion Dragoslav. După terminarea studiilor universitare s-a stabilit la Bucureşti, de unde revenea acasă în fiecare vară, în vacanţele pe care le dedica în întregime creaţiei literare. Nu întâmplător multe din operele sale, de la *Paşi pe nisip* la *Memorii* şi de la *Istoria literaturii române contemporane* la romanele din seria *Bizu* au fost scrise la Fălticeni. Scriitor a cărui viaţă s-a identificat cu opera, E. Lovinescu îi mărturisea în 1932 lui Alexandru Sahia care îl vizita la Fălticeni: *"Pentru mine ca şi pentru arhitecţi, vara este unica, adevărata campanie de lucru... Cu viaţa zbuciumată a capitalei, n-aş fi reuşit să scriu cât am scris în cele mai bine de treizeci şi cinci de veri petrecute la Fălticeni"*.

Portretizat de E. Lovinescu în *Memorii* cu "nelipsita lui geantă plină de manuscrise", **Ion Dragoslav** (1875-1928) a debutat cu versuri la "Semănătorul" şi la cenaclul lui Macedonski. Autor al unor poveşti şi povestiri de inspiraţie religioasă sau cu întâmplări mărunte din viaţa târgurilor şi a satelor, Dragoslav îşi fixează creaţia literară la întretăierea dintre mediul rural şi mahalaua târgului de provincie din Moldova.

Cu scriitorul **Anton Holban** (1902-1937), nepotul lui E. Lovinescu, peisajul literar fălticenean se diversifică. Romancier, nuvelist, autor dramatic, Holban a fost un fin observator al stărilor sufleteşti, înzestrat cu considerabile posibilităţi de analiză psihologică care îl situează alături de Camil Petrescu şi Hortensia Papadat-Bengescu. Adept al literaturii citadine, Anton Holban este autorul romanelor *O moarte care nu dovedeşte nimic, Romanul lui Mirel, Ioana, Jocurile Daniei, Parada dascălilor*. Despre nuvela *"cu deznodământul aşa de autentic biografic"* "Bunica se pregăteşte să moară" G. Călinescu spunea că *"este mica operă memorabilă a lui Anton Holban"*.

Născut la Fălticeni, în casa care adăposteşte Galeria oamenilor de seamă, **Horia Lovinescu** (1917-1983), autor al pieselor de teatru: *Citadela sfărâmată, Oaspetele din faptul serii, Hanul de la răscruce, Surorile Boga, Febre, Moartea unui artist, Jocul vieţii şi al morţii în deşertul de cenuşă, Şi eu am fost în Arcadia* ş.a., exponent al teatrului de idei cu conflicte acute care se desfăşoară cu intensitate şi dramatism, este un nume de referinţă în dramaturgia românească şi europeană.

Fratele său mai mare, eseistul **Vasile Lovinescu** (1905-1984) este o personalitate intelectuală remarcabilă din generaţia lui Mircea Eliade, un om învăţat într-o disciplină spirituală – ştiinţa simbolurilor – pe care el a inventat-o la noi. A debutat în presa românească în anii 30 cu numeroase articole şi eseuri în reviste ca: "Viaţa literară", "Viaţa românească", "Adevărul literar şi artistic", "Credinţa", "Familia", "Azi", "Vremea", cât şi cu traduceri în limba germană, franceză, engleză. Dacă după război el a tăcut atâta vreme, mai mult de trei decenii, nu a fost vina lui. Din 1980 s-a retras definitiv la Fălticeni, oraş al strămoşilor şi al copilăriei, în al

cărui peisaj descoperea sacralitatea locurilor de odinioară. În casa părintească, devenită între timp Galeria oamenilor de seamă, scriitorul a dus o viaţă simplă, aproape ascetică, dedicată scrisului şi plimbărilor zilnice, prilej pentru meditaţiile sale. Dintre lucrările sale amintim: *Al patrulea Hagealâc* (1981), iar postum: *Creangă şi Creanga de aur* (1989), *Monarhul ascuns* (1992), *Interpretarea esoterică a unor basme şi balade româneşti* (1992), *Mitul sfâşiat* (1993) şi altele. Numeroase fragmente din opera lui Vasile Lovinescu au apărut după decembrie 1989 în revistele "România literară", "Steaua", "Manuscriptum".

Simbol al generaţiei sale, **Nicolae Labiş** (1935-1956) este cu certitudine cel mai reprezentativ poet pe care l-au dat literaturii române meleagurile fălticenene. Dispărând prematur, ne-a lăsat o operă poetică care impresionează prin extraordinara intensitate a trăirilor. Versurile sale, între care poezia *Moartea căprioarei* l-a făcut celebru, au fost publicate în volumul *Primele iubiri* – o autobiografie lirică în care este evocată *"copilăria lipsită de copilărie"* a poetului. Volumul postum *Lupta cu inerţia* face trecerea spre lirica de idei, poetul simţindu-se atras de teme majore: geneza lumii, sensul evoluţiei universale, mişcarea materiei.

Varietatea şi bogăţia creaţiei populare româneşti i-au determinat pe câţiva cărturari fălticeneni să cerceteze acest preţios tezaur. De profesie magistrat, **Artur Gorovei** (1864-1951) împreună cu **Mihai Lupescu** (1862-1922) au înfiinţat la Fălticeni revista "Şezătoarea", cea dintâi revistă de folclor din ţară, al cărei prim număr a ieşit de sub tipar la 1 martie 1892. Apreciată de specialişti în materie (filologi şi folclorişti români şi străini: Titu Maiorescu, A. Philippide, Mozes Gaster, Gustav Weigand şi alţii), "Şezătoarea" a apărut prin perseverenţa şi iubirea de grai românesc a lui Artur Gorovei şi a colaboratorilor săi apropiaţi (G.T. Kirileanu, Simion Kirileanu, Al. Vasiliu-Tătăruşi, Gh. Fira) vreme de 37 de ani în 25 de volume, salvând de la dispariţie comorile geniului nostru popular. Entuziasmat de apariţia "Şezătorii", Delavrancea îi scria lui Artur Gorovei: *"... cred că în calea mea nu voi întâlni un român pe care să nu-l conving că "Şezătoarea" se cuvine să o aibă pe biroul şi în biblioteca şi în mintea lui".*

Din acest bogat lexicon al personalităţilor fălticenene fac parte şi scriitorii *Vasile Savel, Nicolae Jianu, Mihail Şerban, Grigore Ilisei;* istoricii, criticii literari şi filologii *Alexandru Lambrior, Teodor V. Ştefanelli, Virgil Tempeanu, Gheorghe Cardaş, Mihai Gafiţa, A.G. Stino, Constantin Ciopraga, Cornel Dimitriu, Ştefan Sorin Gorovei;* oamenii de teatru şi muzicienii *Matei Millo, Jules Cazaban, Grigore Vasiliu-Birlic, Paul Călinescu, George Adamachi, Alexandru Alger;* artiştii plastici *Ştefan Şoldănescu, Dimitrie Hârlescu, Aurel Băeşu, Maria Mihăescu, Mihai Cămăruţ, Vasile Vasiliu-Falti, Ion Irimescu;* oamenii de ştiinţă *Dimitrie Leonida, Nicolae Grigoraş, Mihai Băcescu, Sofia Ionescu-Ogrezeanu, Florin Ghiurea, Eliot Sorei* şi enumerarea ar putea continua.

La întrebarea des rostită *Cum se explică această neobişnuită explozie spirituală la Fălticeni?* – "istoricii răspund cu referire la un anume context în care oraşul a trebuit să devină, pentru câteva sute de ani, nod important la graniţa unui imperiu hrăpăreţ; sociologii prelungesc explicaţia în stufoase statistici indicând o anume prosperitate; geografii trimit la cadrul natural deosebit de armonios, pitoresc şi tihnit; literaţii vorbesc de atmosferă, de tipic sau inefabil. Mai presus de toate acestea este felul deosebit de a fi pe care l-au avut şi-l au oamenii de pe aceste minunate meleaguri, setea lor de cultură".

Oraş tihnit şi pitoresc, copleşit de melancoliile primăverilor şi toamnelor, Fălticenii aspiră pe drept cuvânt la faima oraşelor-muzeu.

Liviu PAPUC
Iaşi

LECA MORARIU, ARTIST AL CUVÂNTULUI

Leca Morariu este una dintre figurile de prim plan ale vieţii culturale interbelice bucovinene, cu reflexe şi în cea naţională, care a avut parte, ca şi atâţia alţii, de soarta punerii la index de către autorităţile comuniste şi, ca atare, de condamnarea la uitare. În anii 80 a început să se vorbească despre dânsul (mai ales cu ocazia centenarului naşterii – în 1988), au fost editate două dintre cărţile sale, iar după schimbarea regimului opera sa a devenit una dintre preocupările de reconsiderare şi revalorificare ale cercetătorilor din zonă.

Născut la 25 iulie 1888 în Cernăuţi, ca al şaptelea şi cel din urmă copil al preotului Constantin Morariu, figură emblematică a sfârşitului de secol al XIX-lea, luptător cu pana pentru cultura şi drepturile poporului român, a cărui casă era cercetată şi de Nicolae Iorga, şi de Şt. O. Iosif şi de atâţia alţi români de seamă, Alexandru – viitorul Leca – a beneficiat de mic de contactul cu nişte spirite alese. Fraţii săi mai mari, Victor şi Aurel, s-au remarcat, în decursul timpului, primul ca profesor de germană, întâi gimnazial – la Suceava –, apoi universitar – la Cernăuţi –, al doilea ca avocat, deputat şi şef al gazetei "Glasul Bucovinei", după ce, până la Unire, militase pentru drepturile românilor oprimaţi de stăpânirea austriacă – volumul său, **Bucovina: 1774-1914,** apărut la Bucureşti, în 1915, fiind una dintre cărţile de referinţă ale iridentei naţionale.

În jurul casei "sfântului de la Pătrăuţi", mutat forţat în această comună în 1896, gravitau alte viitoare elemente de elită ale Bucovinei: Ion Grămadă, coleg de şcoală cu Leca, scriitor şi gazetar, mort eroic la Cireşoaia, în 1917, I.E. Torouţiu, viitor m.c. al Academiei Române, pe atunci în graţiile lui N. Iorga, Vasile Grecu, viitor academician, bănăţeanul Vasile Loichiţă, viitor profesor universitar la Teologia cernăuţeană etc.

În mediul acesta de artişti, scriitori cu toţii şi sensibili interpreţi la diferite instrumente muzicale, nu se putea ca tânărul Leca să nu se dezvolte armonios, atât ca om de cultură, cât şi ca naţionalist român. Pe de altă parte, atmosfera satului, îmbibată de basme, mituri, eresuri, îi pătrunse adânc în suflet, îi inoculă "boala" relatărilor frumoase, artistice, cu miez. Aşa încât nu este de mirare că primele sale manifestări publice în scris au fost chiar cele legate de culegerea (şi prelucrarea) folclorului, iar prima carte, **De la noi. Poveşti bucovinene** (Suceava, 1915), încununată de un premiu al Academiei Române (în 1920, la ediţia a III-a), a fost o însumare de şase poveşti adunate din zonă (după cum o spune şi subtitlul).

După liceul la Suceava şi facultatea la Cernăuţi, după ce "parcurge" tot Primul Război Mondial în uniformă austriacă, Leca Morariu revine în învăţământ la Liceul "Aron Pumnul" din Cernăuţi, se înscrie şi-şi ia doctoratul la Cluj *(summa cum laude),* sub îndrumarea lui Sextil Puşcariu, în 1921, cu o teză privind **Morfologia verbului predicativ român,** după care urcă treptele învăţământului universitar, fiind şi decan al Facultăţii de Litere. A ocupat diferite funcţii: director al Teatrului Naţional, al Institutului de Literatură, Filologie, Istorie, Etnografie şi Folclor, preşedinte al Societăţii "Armonia". Până în 1944, când este obligat să se refugieze la Râmnicu Vâlcea, editează revistele "Făt-frumos" (1926-1944), Buletinul "Mihai Eminescu" (1930-1944), "Fond şi formă", Buletinul Institutului de Literatură, Filologie, Istorie, Etnografie şi Folclor, este secretar de redacţie la prestigioasa "Junimea literară" în primii ani de după război (1923-1927).

Pensionat, îşi duce ultimii ani, în condiţii de viaţă precare, la

Râmnicu Vâlcea, dedicându-se operei sale capitale, monografia **Iracle şi Ciprian Porumbescu,** din care un prim volum a reuşit să vadă lumina tiparului postum, în 1986. După decesul survenit la 15 decembrie 1963, profesorul a fost reînhumat la Suceava, la 11 noiembrie 1967, oraş căruia i-a menit şi bogata şi valoroasa sa bibliotecă, aflată acum la Muzeul Bucovinei din localitate.

Leca Morariu a ambiţionat, aşa cum îi stă bine unui veritabil om de cultură, să rezolve decisiv problemele capitale ale literaturii române. Un adevărat depozitar de informaţii, cu opinii ferme, bazate pe un sistem propriu de nezdruncinat, a fost un om care a răspuns comandamentelor epocii, pe care le-a sesizat ca nimeni altul. Poate din această cauză el a pus accent pe problema eminesciană, pe eternul Creangă, pe limbă, pe Ciprian Porumbescu, pe folclor sau istroromânism. Poate că de asta a şi tratat cu superioritate propriile creaţii literare, crezându-se menit în primul rând rolului de mentor cultural, lucru real dar, ni se pare nouă, acum, nu decisiv. Trecerea timpului şi aprofundarea căilor deschise de Leca Morariu ne fac să credem că viabil rămâne profesorul şi în calitatea sa de prozator din sorgintea lui Hogaş. Fericita îmbinare a limbii populare impusă ca exprimare literară de Ion Creangă cu atitudinea în faţa universului natural a lui C. Hogaş, fac din Leca Morariu un depozitar de comori de limbă şi simţire românească, scrierile sale de călătorie alăturându-se basmelor, atât de apreciate de N. Iorga şi Sextil Puşcariu, în profilarea unui real talent artistic. Din păcate autoignorat.

În primul rând, profesorul se constituie într-un teoretician al călătoriilor, plecând de la constatarea unui fapt trist: "Cei mai mulţi dintre noi au uitat a vedea. Şi ochii ne sunt degradaţi numai la tristul rol de felinare ale unei trăsuri, care îţi arată numai drumul, să nu dai în gropi, – încetând de a fi marile ferestre ale sufletului prin care atâta lumină să pătrundă din afară!...". Şi teoria continuă: "La drum călătorul îşi mai ia încă altă pereche de ochi decât numai cei dintre patru pereţi ai casei şi cei dintre doi pereţi ai cărţii" (**Hoinar I**).

Cu Leca Morariu ne aflăm în prezenţa unui alt tip de călător, care se rupe de tradiţia secolului anterior, când autorul se cufunda în natură ca în uitare, când acesta se contopea cu peisajul înconjurător (sau măcar încerca s-o facă). Leca Morariu este, într-un fel, pragmatic. Pentru dânsul plonjonul în natură nu înseamnă ruperea de viaţa de zi cu zi, nu înseamnă nici pe departe o relaxare totală, pentru că este permanent doritor să depisteze urmele, efectele călcăturii omului. Iată-l, de pildă, într-o călătorie de cercetaş, în care traseul muntos al obcinilor bucovinene dintre Vatra Dornei şi Câmpulung este făcut să-l copleşească, să-l amuţească, să-l facă să uite de târguri şi oraşe, cu macadamul şi mizeria lor. Şi preţ de câteva paragrafe autorul nostru chiar reuşeşte să te (şi să se) păcălească, sensibilitatea revărsându-i-se în fraze, imagini pline de suflet şi simţire artistică. Dar când începi să intri în pielea de călător, să te lepezi de toate mizeriile puse în cârcă de viaţa civilizată a societăţii, iată-l pe Leca aducându-ţi aminte că-ţi poate ieşi un cui prin talpă, că te poţi duce de-a berbeleacul (pentru că nu te-ai pregătit cum se cuvine de drum), că procurarea unui bilet de tren poate fi prilej de nervi, că femeia curată în toate cele, care-ţi pune dinainte nişte bucate, are în suflet o tragedie din vremea războiului (**Hoinar I**).

Risipite ici şi colo, pagini antologice de descrieri din natură aşteaptă recunoaşterea postumă. Aproape că nu există scriere de-a lui Leca Morariu care să nu conţină, fie chiar şi fugitiv, notaţii referitoare la ambianţa naturală a momentului. Sufletul cuprinzător al scriitorului este vrăjit deopotrivă de feeria pădurilor Bucovinei ("Muntele ne întâmpină cu cădelniţări de cetină şi răşină", "Parfumul de cetină trâmbiţă chemări prelungi: adevărate trâmbe pe ferestrele larg deschise. Un pian îşi picură câteva note" – în **Hoinar II**), de întinderile "surii" ale iernii, ca şi de dogoarea arzândă a verii. Peregrinările

sale pe la monumentele care ţin pururi trează amintirea unui trecut românesc glorios prilejuiesc o slăvire continuă a patriei române, a ţinuturilor sale pururi fermecate.

Dar să pornim şi noi cu neobositul Leca Morariu pe drumurile Ţării Fagilor! Căutarea urmelor Marelui Ştefan la Bădeuţi trebuia să înceapă cu un peisaj iernatic rădăuţean: "Ziua de 11 decembrie 1920 e o ţeapănă zi de iarnă, cu îmbelşugată chidie de promoroacă albă ce a înflorit şi cu un aer de oţel care te face criţă", pentru a face apoi loc şi meditaţiei omului de cultură: "Ninge, ninge frumos. De fiecare fulg se prinde un crâmpei de gând răzleţ şi o vagă dorinţă nelămurită... Dacă ai trecut podul Sucevii te cufunzi în alba nemărginire surie a unei vaste câmpii, scoase pare că din paginile unui Tolstoi. Şi-ţi dă în gând că iarna, acest anotimp cu redusă pulsaţie a vieţii, chiar el în de el te îmbie la viaţă scăzută, la amăgiri cu imagini de vis şi cu lumea amintirilor: de aceea icoanele ce ţi se arată la orizont se învăluie în surdina nelămurită a vedeniilor..." (**Avem şi noi o catedrală de Rheims...**).

Dar nu numai iarna se bucură de aplecarea galantă a scriitorului, de bucuria spiritului liber de a rătăci pe cărările neantului. Acelaşi efect îl are şi un aspect aburos din munţii noştri, solicitând avântarea gândurilor: "Văile prind a fumega departe... Perspectiva îşi reliefează şi mai plastic adâncimea, cu tot mai umbrite tălăzuiri de munte, cu tot mai sinilii contururi" (**La munte**).

La Voroneţ, broşură dedicată unei reconsiderări a monumentului, nu poate scăpa de o introducere în atmosferă, ca un *memento* adresat istoricului sau criticului de artă asupra naturii atotstăpânitoare. Omul, în concepţia lui Leca Morariu, nu are voie să părăsească nici un moment glia care i-a dat naştere, gândurile sale au datoria vie de a se rezema continuu pe fundalul natural: "E toamnă în ţară. Ca într-o frenezie a ultimului adio, măgurile se îmbată de atâta aur al soarelui. Albastrul cerului cântă ca o ciocârlie, galbenul toamnei, al celei mai măiestre palete în zugrăvirea

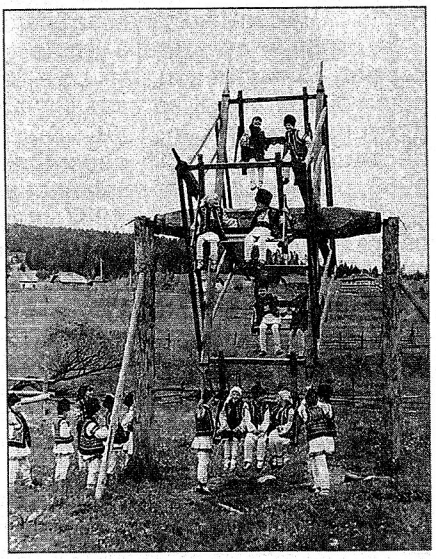

Scrânciobul din Dorna-Arini.

părerii de rău, înduioşează, şi focul ruginirilor arde ca un zbucium. Sunt culorile care mai ales intră în pânzele ţăranului nostru, căci el mai mult le vede". După aceste fraze, scriitorul se lasă furat de vraja amintirilor istorice şi de feeria unei picturi unice, realizate de maeştri unici despre care zice: "această cea mai căutată scenă a picturii religioase, încât, am zice, peretele acesta e însăşi Capela Sixtină a Bucovinei. Şi cine s-a înfiorat de implacabila energie a fulgerătorului Iisus Judecătorul creat de Michelangelo, să vie aici pentru a se linişti şi a gusta deliciul celei mai adorabile concepţii de naivitate. Capela Sixtină din Vatican /.../ şi cea din Voroneţ îmi par a fi înseşi feţele de expresie ale celor două biserici: luptătoarea energie catolică de o parte, neştiutoarea şi blânda poezie orientală a bisericii răsăritene de cealaltă". Dar, chiar şi când se cufundă în cultură, două-trei cuvinte punctează din când în când momentele-cheie ale expunerii cu trimiteri la natură.

În străinătate, amănunte ale peisajului îi aduc în memorie locurile de acasă. Aflându-se pe urmele fraţilor istroromâni în Italia, scriitorul prinde momentul de a face o paralelă între munţii noştri debordând de bogăţie şi stânca stearpă, nu lipsită de măreţie, a Istriei. Ba, în diferite locuri, i se pare

a zări pânze vii de-ale maeştrilor români, un car de-al lui Grigorescu făcându-şi apariţia, un interior care i-l evocă pe nemuritorul povestitor Creangă (pentru care, de altfel, a avut un cult şi pe care l-a şi urmat, în unele privinţe, prin surprinderea momentelor de viaţă ale ţăranului, prin redarea vorbirii sale pline de culoare şi isteţime, prin culegerea şi prelucrarea unora dintre basmele care circulă în popor, sau a cimiliturilor şi cântecelor care apar ici şi colo presărate prin scrierile sale. Câteva exemple se dovedesc a fi demne de marele său înaintaş şi maestru:"Mulţămita sacă, nimărui nu-i dragă!", "Sufli de ţi se fac obrajii mălaie şi ochii cât cepele", "De-acu vorba celuia: capu-ntre urechi şi la picior, măi fecior!", "Cât pe ce s-o uit, uitare-ar vântul să vă intre-n pungă". Iar acestea nu sunt decât ziceri ce pot fi desprinse de context, dar câtă bogăţie de limbă neaoşă nu se află tupilată în paginile acum uitate ale profesorului-artist!).

Acest *rêveur,* aflat veşnic în căutarea trecutului de mândrie naţională, pierdut în idealuri, este un om în care pulsează viaţa în plinătatea ei. Se vede uşor acest lucru în paginile sale, din care răsar mereu figuri mai mult sau mai puţin distincte, dar care dau oricum impresia unei trăiri continue (remarcabilă figura meşterului Vasile Fogoraş, de exemplu, din **O rară meserie care s-a stins...**). La Leca izolarea în natură este de scurtă durată, este mai mult un scurt popas pe drumul aprig al vieţii. Cele mai mărunte notaţii de atmosferă, pătrunzătoare uneori, care te-ar predispune la pierdere pe tărâmuri de vis, nu sunt decât momente de respiro în curgerea vremii, întrerupte cu brutalitate de nevoile curente ale vieţii: "În pustiul acesta e bine însă să nu te dai numai visurilor, ci aminte fiindu-ţi de zvonurile despre potăile de lupi, mai pipăieşte-ţi pistolul din buzunar. Înaintea ta, departe, trei căciulari de români se luptă şi ei cu troianul" (**Avem şi noi o catedrală...**).

Omul de la ţară se integrează cu uşurinţă în natură, face parte din ea, deci nici o mirare că natura lui Leca este populată. Dar aceşti ţărani, care irump în paginile bucovineanului cu prezenţe meteorice, nu realizează o rupere a filmului, ci o completare firească a peisajului, din care sunt un atom: "Adâncul lor răsuflet în noapte/ al 'vituţelor'/ şi sclipirea stelelor de sus şi solemnul freamăt al brazilor de jur-împrejur şi bătăile bietei inimi omeneşti – acelaşi ritm în faţa nesfârşitei şi imensei veşnicii" (**Hoinar II**).

Câtă diferenţă însă în altă parte, unde drumeţul dă în vârf de munte de "cel mai prozaic congres de automobile", sau unde "dăm peste o idilă de toată savoarea: o supremă jertfă închinată măreţiei lui Monte-Maggiore; un tânăr... despotcovindu-şi-o de tocurile ultra-înalte ale pantofilor moderni, pe tovarăşa sa de pelerinaj turistic" (**Drumuri cirebire,** 1941, p. 15 şi 16).

Jurnalele de călătorie ale lui Leca Morariu sunt asociaţii de micromonografii, pentru că fiecare localitate prin care trece este prinsă din toate punctele de vedere, cu atenţie aplicată, nu fugitiv, făcând incursiuni istorice, filologice, etnografice, sociologice, psihologice. Acestea se adaugă la aspectele de natură, care-şi fac loc pretutindeni, care pigmentează comentariile ştiinţifice (nu strică să precizăm aici că autorul nostru ţinea cont şi de comandamentul momentului, care impunea o culturalizare a populaţiei româneşti de-abia scăpată de ocupaţia de aproape un veac şi jumătate a austriecilor).

Permanenta pendulare între admiraţia cuvenită unor peisaje ieşite din comun, sugerând o altă lume, evident mai bună, şi incursiunile ad-hoc în cultura naţională sau universală, istoria, literatura şi viaţa socială se integrează armonios într-un tot din care izbucnesc reflecţiile amare la adresa societăţii româneşti post-belice, în care pe primul plan era, pentru unii, căpătuiala fără limite.

Ridicarea în slăvi a caracteristicilor fizice şi morale ale românilor se explică firesc prin încercarea de întărire a sentimentului naţional şi anti-austriac, patriotismul extinzându-se chiar şi asupra lucrurilor, ca în episodul în care vedem nişte

"butuci care n-au voit să-şi părăsească ţara" (**Hoinar I**). Un dureros episod de război este interpretat prin aceeaşi prismă: "Un întreg şi trist capitol de istorie românească! Şi te gândeşti: o soartă răzbunătoare a voit pare-că să şteargă aceste urme ce pomeneau lupta fraţilor de-un sânge, – dărâmând până-n temelie chiar şi-un locaş închinat lui Dumnezeu şi aruncând în praful drumului această piatră mărturie a războiului fratricid!..." (**Avem şi noi o catedrală...**).

Nu lipsesc din paginile prozatorului bucovinean nici semnele unor meditaţii filosofice, cum ar fi acest pasaj din **La Comăneşti:** "Şi făcând iar ocolul bisericii, descoperi sub pereţele ei dinspre asfinţit bolovani din zidul bisericii cu răsstrăvechi urme de scoici din epoca miocenă: *Unio subrecurvus* şi *Dosinia exoleter!...* Ceea ce odată a fost deci nisip din fund de mare e astăzi zid de lăcaş dumnezeiesc, şi ceea ce astăzi e loc de închinare va fi cândva pulbere şi vânt!... Iar bietele noastre străduinţe ce vor mai fi?...".

Contemporanii n-au întârziat să-i recunoască meritele, să sesizeze elementele de rezistenţă ale scrisului profesorului bucovinean. Iată, de pildă, ce afirmă Simion Mehedinţi: "Rar scriitor printre cei tineri, care să aibe simţul limbii române ca autorul acestei lucrări" (în "Convorbiri literare", 1922, p. 462, cu referire la broşura **Ce-a fost odată...**). Şi nu este de mirare constatarea, odată ce sursa limbii pe care o stăpâneşte este dezvăluită de Leca Morariu profesorului sucevean Ştefan Pavelescu: "Adevăratul meu dascăl de limba română a fost badea Gheorghe Uriciuc din Pătrăuţi, pălimar la biserică, şi căruia îi voi păstra veşnică recunoştinţă" (v. Ştefan Pavelescu, **Un adevărat urmaş al lui Creangă,** "Glasul Bucovinei", 1937, 25 august, nr. 5138, p. 2).

Cu alura unui bilanţ, Ion Diaconu trece în revistă calităţile acestui "stilist virtuoz", remarcând "fuziunea între graiul autentic popular, scrisul arhaic cronicăresc al lui Ureche-Costin-Neculce, sintaxa literaturii religioase, îndesata şi aparent răvăşita frază a lui Iorga şi variatul neologism francez", concluzionând că "Stilul lui Leca Morariu e desfăcut ca Nilul pe-o jumătate din Egipet, în felul uriaşei despletiri sintactice din scrisul lui Iorga" (**Note critice şi bibliografice,** vol. II, 1943, p. 294-296). Adăugând acestea la cunoscutele opinii ale lui N. Iorga: "D. Alexandru Morariu e un scriitor de un deosebit talent, care în acest domeniu poate sta alături de cei mai buni. E atâta culoare şi mişcare în această cărticică, e atâta nuanţă şi atâta capriciu popular, atâta haz ascuns în lumina ochilor şireţi, care se văd printre rânduri, atâta adevăr în dialog, încât această sută de pagini poate fi aşezată mai sus decât multe volume de literatură, care au ieşit în public cu vuiet şi zarvă" (prefaţă la volumul **Dela noi**), Sextil Puşcariu: "Cred dar că Academia Română va trebui să premieze opera celui ce continuă cu atâta talent tradiţia lui Ion Creangă" (Raport către Academia română, reprodus în ediţia din 1983 a volumului **De la noi**) sau Perpessicius (**Menţiuni critice,** vol. III, 1936, p. 89-91), avem în faţă tabloul unui adevărat artist al cuvântului.

Alexe Procopovici vorbea la un moment dat despre "un umor neaoş românesc, sclipiri de stil, atmosferă de poezie eternă, fermecătoare înmlădieri ale unei limbi care parcă dă năvală, ca în întreg volumul, în formele limbii, în omenia şi înţelepciunea satelor noastre, în ritmul traiului lor liniştit şi cumpătat şi totuşi plin de mişcare şi de armonia culorilor celei mai încântătoare alesături" (în "Junimea literară", 1927, p. 292).

Ana BANTOŞ

NICOLAE LABIŞ, POETUL NATIV

În anii 50, după cum susţine şi Dumitru Micu, poeţii "căutau cele mai sigure căi de acces nu către absolutul lirismului, ci către conştiinţa în plină formare a contemporanilor, se întrebau nu cum să-şi modeleze expresia pentru a corespunde ideal conceptului modern de poezie, ci la ce modalităţi expresive să recurgă, ce procedee să folosească sau să inventeze pentru ca logosul lor să devină instrument al formării noii spiritualităţi" (vezi: D. Micu **Limbaje moderne în poezia românească**, 1986). Anume în acest context Nicolae Labiş reabilitează criteriul artisticităţii în poezie. Eugen Simion pune forţa competitivă a versurilor labişiene de început pe seama prospeţimii, a vitalităţii ("o vitalitate de om de munte") şi a imaginaţiei de tip neoromantic. Exegetul observă trei filoane lirice caracteristice poetului de la Mălini: Eminescu, simboliştii (Arghezi şi chiar Barbu) şi reflexivitatea. La rândul său, Gheorghe Grigurcu menţionează că "aportul lui Labiş e în planul rafinării unor elemente ce pluteau în aer, al stilizării lor prin reabilitarea conceptului de convenţie poetică" (vezi: Gheorghe Grigurcu, **De la Mihai Eminescu la Nicolae Labiş**, Editura Minerva, Bucureşti, 1989).

Constituindu-se ca o primă încercare a poeziei româneşti din deceniul al şaselea de a-şi regăsi temeiurile şi demnitatea firească, creaţia lui Nicolae Labiş pune în valoare resursele extrem de bogate ale limbii româneşti, ale unei imaginaţii şi sensibilităţi de sorginte populară. Nu întâmplător cei mai apropiaţi de sufletul lui au fost Eminescu şi Sadoveanu, care au dat o expresie deosebită spiritului folcloric.

Toate aceste aspecte ale creaţiei labişiene "au lucrat" şi în peisajul liric basarabean. Poeţii din spaţiul interriveran vor urma modelul liric Nicolae Labiş cu fidelitate pe parcursul anilor 60, încercând să aplice principiul "luptei cu inerţia", fapt deosebit de greu de îndeplinit în condiţiile specifice de aici. Se are în vedere ariditatea spirituală, absenţa cu desăvârşire a literaturii clasice şi interbelice, precum şi lipsa de acces la inovaţiile artistice pe planul literaturii universale. Prezenţa modelului liric Labiş în poezia basarabeană este probată, bunăoară, de versurile de început ale lui Liviu Damian, care, impresionat de poemul "Moartea căprioarei", va încerca să adapteze ideea acestei lucrări la istoria propriei sale copilării. Iar Grigore Vieru consacră un poem morţii poetului de la Mălini. La modul general, însă, emblema poetului adolescent este prezentă în subsidiar de-a lungul mai multor ani în care se afirmă o promoţie ulterioară, cea a lui Nicolae Dabija şi Vasile Romanciuc, şi ei, la rândul lor, înscriindu-se pe aceeaşi linie a recuperării purităţii şi demnităţii poeziei.

De precizat, că în Basarabia prezenţa tutelară a modelului Labiş a avut influenţă şi în sensul plasării cititorului în actualitate. E o problemă la care se referă mai mulţi autori basarabeni, între ei evidenţiindu-se Liviu Damian. Spirit însetat de acumularea şi asimilarea culturii autohtone şi a celei universale, deopotrivă, el, mergând pe urmele "Operei deschise" a lui Umberto Eco, se preocupă constant de relaţia cititor – operă literară. Autorul chişinăuian recurge în versurile sale la modalităţi lirice persuasive, aidoma înaintaşului său Nicolae Labiş. Importantă în acest context este capacitatea de a desfăşura înţelesurile adânci ale cuvântului menit să confere comunicării aspect de comuniune spirituală. La Nicolae Labiş aceasta din urmă este axată pe afinitatea dintre ideea de "sacru" şi cea de "specific literar". Drumul spre intuirea acestei corelaţii nu putea să i-l deschidă

decât un sentiment profund religios care e adânc implântat în firea românului şi care a constituit o pavăză în calea avalanşei proletcultismului:

Am fost stup de pofte şi de miere,
Îmi strângeam spre stele-n clinchet un genunchi,
Gândurile, mâinile ridicau tăcere
Şi melancolie densă şi putere
Spre multiplicata faţă ce mă cere.

Pentru veşnicie, pentru înviere –
Veverițe albe lunecând pe trunchi.
Pentru ce acestea toate le mai spun?
Inima-mi putea-voi astfel s-o îmbun?
(*Confesiuni*).

Nu poate fi pusă la îndoială religiozitatea acestor versuri. Drept dovadă – imaginile de origine biblică, precum "stup de pofte şi de miere" sau "multiplicata faţă" care e a divinităţii ce nu poate fi vizualizată, ci numai intuită, la fel şi mişcarea organizată în regim ascensional. Sensibilitatea religioasă a poetului răzbate prin tonalităţi de odă, de imn sau rugă, prin elementul mitic frecvent şi prin fantasticul de anvergură:

Jos, în găvane strânse de munţii bot în bot,
Se-ncolăcesc molatic balaurii de ceaţă...
Se va ivi şi luna în pisc, curând de tot,
Printre creţiţii nouri subţiri, ce se răsfaţă
(*Odihna lăutarului*).

Este o atmosferă propice sacrului, aşa cum îl înţelegea, la începutul acestui secol, autorul german Rudolf Otto, anume ca *misterium tremendum*, cu alte cuvinte, un sacru nedespărţit de sentimentul de frică, un sacru camuflat într-o atmosferă dominată de duhuri.

Se desprinde din versurile lui Nicolae Labiş o capacitate de a fabula şi de a ne transmite sentimentul de implicare a fantasticului în real, precum şi îndemânarea cu care împleteşte luciditatea rece cu sentimentul domolit de un fior care ne trimite cu gândul la credinţa în Dumnezeu.

Undele percepţei sale religioase a realului pătrund şi în peisajul literar basarabean, atât în poezia anilor şaizeci, cât şi în deceniul următor, când tinerii poeţi se regăsesc în abundenţa energiilor adolescentine debordante, fenomen atât de caracteristic lui Nicolae Labiş. Supranumit de el însuşi poet al adolescenţei, revendicându-se dintr-un adolescent al universului – Artur Rimbaud, iată cum afla sensul contemporan al poetului francez, din a cărui familie de spirit face parte: *numai patima sublimă, / Neastâmpărul tău tragic te-a înviat aici, acum.* Că poetul bucovinean este un emul al lui Rimbaud o dovedesc şi versurile: *Nu stă în firea noastră limfatica-mpăcare, / Ci fulgere în suflet şi flăcări ne tresar. / Noi am avut la creştet aceeaşi ursitoare – / Neliniştea, cu dorul ei amar (Neliniştea).* O nelinişte similară răzbate ca un ecou întârziat în poezia basarabeanului optzecist Eugen Cioclea. La el adolescenţa, ca anotimp al creativităţii, nu mai înseamnă, ca în cazul confraţilor săi şaptezecişti, revărsarea energiilor în interior, implozia, ci se conturează ca un entuziasm dinamic: *O forţă reactivă / pe verticală ne împinge-n / sus; Nu mai suntem o limbă recidivă, / Un nasture la uniformă-n plus.*

Deci, confruntarea în permanenţă cu un anotimp al purităţii absolute, intuirea afinităţii profunde care există între sacru şi specificul literar, bogăţia limbii literare şi a unui limbaj neaoş, inepuizabilele resurse de fantezie şi de spirit adânc concentrat în eresurile, în basmele, în miturile populare, filtrate prin opera cultă, cea a lui Eminescu sau a lui Sadoveanu (toate acestea răzbătând şi în peisajul literar dintre Prut şi Nistru), constituie fundamentul valoric al creaţiei poetului bucovinean. Talentul nativ al lui Nicolae Labiş demonstrează, de fapt, tinereţea creatoare a limbii române şi a poporului care o vorbeşte.

Niadi CERNICA

VASILE LOVINESCU, INIȚIATUL DIN NORD

În 1905, la 30 (17) decembrie, se năştea la Fălticeni Vasile Lovinescu, marele iniţiat de mai târziu şi creatorul unei opere unice şi stranii în cultura română (stranie în măsura în care spiritul nostru modern este cel mai adesea opac la vechile şi grandioasele tradiţii spirituale). Până în 1920, când familia se mută la Bucureşti, Vasile Lovinescu urmează şcoala primară şi, apoi, gimnaziul "Al. Donici" din Fălticeni. Va avea o copilărie pe care, mai târziu, o va numi "fabuloasă". La Bucureşti, tânărul Vasile Lovinescu este elev la colegiul "Sf. Sava" şi după aceea, la insistenţa părinţilor, student al Facultăţii de Drept (în paralel, face şi câţiva ani la clasa de vioară a Conservatorului). Încă din liceu îl atrage spiritualitatea sub toate formele ei tradiţionale, studiind intens textele vechi ale marilor religii. Rodul acestor studii de tinereţe se concretizează curând: în anii 30 publică numeroase articole şi eseuri, în reviste ca: "Viaţa literară", "Viaţa Românească", "Adevărul Literar şi Artistic", "Credinţa", "Familia", "Azi", "Vremea". În 1928, Vasile Lovinescu citeşte şi traduce (fără însă să o publice) cartea lui René Guénon **Le Roi du Monde.** René Guénon devine mentorul său spiritual.

René Guénon, marele iluminat francez, luase contact în perioada 1909-1912 cu doctrinele orientale, "a căror coerenţă şi unitate de principii cu creştinismul va încerca să o pună în evidenţă", pentru a resuscita spiritul tradiţiei şi "pentru a putea trezi în Occident forţele capabile să se opună decăderii acestuia". În 1930 Guénon părăseşte Franţa şi se stabileşte la Cairo, dar va continua să scrie în franceză şi să publice în ţară.

În 1934 Vasile Lovinescu începe o corespondenţă vastă cu René Guénon (care va dura neîntrerupt până în 1940) şi cu Mihai Vâlsan (român convertit la Islam şi ajuns mare muftiu al Parisului). În acelaşi timp va medita asupra cărţilor maestrului său şi asupra marilor cărţi ale esoterismului universal.

Paternitatea spirituală pe care o caută la René Guénon arată că Vasile Lovinescu a înţeles corect imperativele Tradiţiei. "Cine se cunoaşte pe sine îşi cunoaşte stăpânul", spune vechea gândire shiită. Cunoscându-se pe sine, cunoscându-şi aspiraţiile, Vasile Lovinescu şi-a căutat îndrumătorul. Astăzi ne uităm profesorii de îndată ce terminăm şcoala şi ni se pare că a înfrunta singuri lumea este un semn de maturitate. În sens profan, poate că este. Dar integrarea în esoterismul tradiţional se face numai sub îndrumarea unui mai-adânc-cunoscător; orice ştiinţă a spiritului se dobândeşte de la un mentor spiritual. Această sârguinţă a ascultării şi ucenicirii, a diminuării propriului ego, a supunerii (nu oarbe, desigur), pline de receptivitate, poartă amprenta înţelepciunii. Altfel, cum ar spune Vasile Lovinescu, mâncăm merele acre ale vieţii, în loc să le dăm răgaz să se coacă. Peste ani, esoteristul român va îndruma el însuşi mai tineri aleşi pe căile spiritualităţii tradiţionale.

În 1935, Vasile Lovinescu face un pelerinaj la Muntele Athos, căutând o binecuvântare isihastă, pe care ar fi obţinut-o dacă ar fi rămas într-o mănăstire atonită. "Nefiind cetăţean grec, aceasta era imposibil la vremea aceea." Vocaţia îl îndeamnă pe Vasile Lovinescu să nu se mulţumească numai cu scrisul, cititul şi meditaţia solitară, ci şi să caute, la modul concret, trăit, sursele adâncii spiritualităţi creştin-ortodoxe. Dar nu pierdem decât pentru a regăsi mai mult. Simbolurile şi tradiţia unei singure religii, oricât de puternice ar fi ele, nu puteau satisface un spirit universalist. Aşa se face că, un an mai târziu, la sfatul lui René Guénon, Vasile Lovinescu "pleacă în Franţa, la Amiens, şi în Elveţia, la Basel, unde obţine o iniţiere alawită, prin Titus Burckhardt şi F. Schuon, după

care se întoarce în țară. Nu e vorba de o convertire la Islam, cum greşit s-ar putea crede, ci de integrarea într-o organizație esoterică universală (sufism) încă vie şi efectivă."

Inițiatul român are în fibră universalul. De altfel, el crede, ca şi René Guénon, într-o tradiție esoterică anterioară religiilor, prin aprofundarea căreia religiile omenirii (şi mişcările spirituale din lăuntrul lor) se înfrățesc. În lucrările de mai târziu ale lui Vasile Lovinescu, simboluri hinduse, islamice, creştine, greceşti arhaice se împletesc, decriptând pe planul Tradiției texte de Mateiu Caragiale sau de Ion Creangă. Nu e vorba de eclectism sau de o eroare de metodă, ci de o reintegrare în spiritul plenar al marilor semne, unitare ca sens în diversitatea religiilor în care s-au manifestat. De altminteri, nu este o constatare nouă că miturile şi marile simboluri apar aproape identice în arii geografice din cele mai îndepărtate. Dar dacă pentru Claude Lévi-Strauss aceasta se explica prin existența unui tip de gândire identic tuturor oamenilor, iar pentru Mircea Eliade prin prezența unei mentalități comune a lui "homo religiosus", oriunde s-ar afla el, pentru Vasile Lovinescu e semnul unei unice tradiții esoterice care s-a întins, s-a ramificat şi s-a "regionalizat". Iată ce scrie în **Creangă şi Creanga de Aur:** *"E cu totul altceva când, celor două dimensiuni ale planului orizontal le adăugăm, cum e şi firesc, în spațiul nostru dimensiunea verticală, cu alte cuvinte când admitem pentru basm posiblitatea unei monogeneze din Tradiția Primordială, simultan transcendentală şi fundamentală, rădăcina necesară, inevitabilă a multiplicității. Căci noțiunea pluralității, a diversității e un pur nonsens, fără o unitate presupusă, prealabilă şi cauzală".* Dar dacă o astfel de analiză a cărții lui Mateiu Caragiale se susține, ştiut fiind că acesta era interesat de ocultism, de heraldică, de tradiția marilor ordine cavalereşti (drept care Vasile Lovinescu descriptează în "Craii de Curtea-veche", pe lângă alte simboluri, o istorie încifrată a pătrunderii în mediul românesc a ordinului Cavalerilor de Malta), cum se susține o interpretare simbolică de acelaşi nivel a basmelor lui Creangă sau a unor creații folclorice? Se poate, dar cu condiția să aderi la concepția guenoniană potrivit căreia nu există creații populare produse spontan de masa poporului, ci o coborâre a unei tradiții esoterice de la marii inițiați către profani, în condiții critice. "Când o formă tradițională e pe punctul de a se stinge, ultimii ei reprezentanți pot, în mod voluntar, să încredințeze acestei memorii colective de care am vorbit, ceea ce, altfel, s-ar pierde ireversibil; este, în definitiv, singurul mijloc de a salva ce mai poate fi salvat, într-o anumită măsură; şi, în acelaşi timp, incomprehensiunea naturală a masei e o garanție suficientă că elementul esoteric nu va dispărea, ci va rămâne ca un fel de mărturie a trecutului, pentru aceia care, în alte timpuri, vor fi capabili să-l înțeleagă." Aceste puncte de vedere pot fi, bineînțeles, contestate în parte sau în întreg, dar nimeni nu poate să nege că ele au dus la o viziune nouă, de o mare rigoare şi fecunditate a textelor de care marele inițiat s-a apropiat.

Să continuăm însă cursul acestei vieți exemplare, în care amănuntul biografic este, de asemenea, treaptă-simbol al unui drum de iluminare progresivă. În timpul războiului, Vasile Lovinescu este reformat şi "îşi va împărți timpul între ritualul inițiatic şi meditația textelor sacre, între Fălticeni şi Bucureşti". În perioada refugiului, "casa şi biblioteca din Fălticeni îi vor fi devastate, ceea ce nu-l va rupe de locul natal, deşi va continua să locuiască, într-o demnă sărăcie, în Bucureşti". În 1948 întemeiază un grup inițiatic, care va rezista zece ani, până când "din cauza izolării şi a ambianței ostile, grupul se va dizolva". Dar în acelaşi an (1958) o întâlneşte la Fălticeni pe Lucreția Andrei, în a cărei casă din Bucureşti va pune bazele unui nou grup inițiatic, numit "Fraternitatea lui Hyperion". Această patetică încercare de a aduce către tainele Tradiției mai tineri următori, aceste sacrificii în numele unei fraternități inițiatice arată în el un ctitor, un ctitor care încearcă să creeze, în ruinele de după al doilea război mondial şi în

atmosfera dușmănoasă de după aceea, o nouă spiritualitate. Vasile Lovinescu a căutat păstrători ai Tradiției și după ce el nu va mai fi, și lor le datorăm apariția postumă a unor cărți precum: **Monarhul ascuns, Interpretarea esoterică a unor basme și balade românești, Incantația Sângelui, Mitul sfâșiat, Dacia hiperboreană, Jurnal alchimic, O icoană creștină pe Columna Traiană.**

Între 1964 și 1972, Vasile Lovinescu va scrie două dintre cele mai însemnate studii ale sale: **Al patrulea Hagealâc** și **Creangă și Creanga de Aur.** Nu încercăm o prezentare lapidară a celor două opere (la care ne-am referit deja), deoarece, prin esența lor, se opun oricărei rezumări.

Dacă legătura cu creația fantasticului moldovean Ion Creangă și plaiurile fălticenene de meditație ale lui Vasile Lovinescu e vizibilă, totuși și bucureșteanul Mateiu Caragiale devine obiect de interes în sihăstria nordică a inițiatului. E revelator ce scrie acesta la începutul cărții **Al patrulea Hagealâc:** *"O întâmplare personală m-a catapultat în inima unei cărți, cu care nu avusesem până atunci decât tangențe literare.*

Deflagrațiunea a fost prilejuită de un contrast: întovărășisem, nu demult, un oaspete bucureștean pe colinele unui târg din Moldova de Sus. Am poposit în fața unei pregnante priveliști moldovenești: în fundul unei alei de tei centenari, casa în care și-a cuibărit tăcerea și creația Mihail Sadoveanu, frumoasă ca toate casele bătrânești, prin lipsă de urâțenie. Pe dealul din față, streșinit în perspectivă de munții Sucevei, Dumbrava minunată, basm sensibilizat. (...)

"Murmurul" lui Sadoveanu se obiectiva, demonstrativ, roată în jurul nostru. Îl șopteau teii și brazii târgului, încremeniți într-o uimire transcendând veacul și reducând la non-entitatea ei originară mișuna omenească de jos. Sacrificiali, mărturiseau numai cerul sprijinit pe ei, cupolă extatică peste orașul timp.

La suprafața acestui iaz de tăcere s-a ridicat ca un clăbuc, nu știu cum, numele lui Mateiu Caragiale, citadin trup și suflet, cetățean al unui București vechi, dezlânat și încâlcit, Bucureștii lui Kir Ianulea patern, prelungit în opera fiului până prin anii 10 ai secolului nostru, un București incredibil, aproape spectral, privit din Țara de dincolo de negură".

Fălticenii, de altfel locul de baștină a numeroase nume sonore în cultura română, s-a dovedit a fi Athanorul din care au izbucnit, ca un aur filosofal, operele lui Vasile Lovinescu. În 1980 acesta s-a întors definitiv aici, unde a trăit ascetic până când s-a stins, în 14 iulie 1984.

Viața lui a fost o mare Operă Alchimică, prin care a transmutat aparențele în simbol și pe el însuși într-un mare iluminat.

Dar mai există un punct de vedere din perspectiva căruia exemplul lui Vasile Lovinescu este reconfortant. El arată că marea operă spirituală se poate înfăptui și în provincie, în "târgul" Fălticenilor, din care a plecat doar pentru a reveni întâi periodic și apoi definitiv. Cum ar spune Vasile Lovinescu, *"locul comorilor e ferit".*

Cu menționarea cuvenită a bibliografiei – René Guénon, **Domnia cantității și semnele vremurilor,** Editura Humanitas, București, 1995, și Vasile Lovinescu, **Al patrulea Hagealâc,** Editura Cartea Românească, București, 1981, **Creangă și Creanga de Aur,** Editura Cartea Românească, București, 1989, și **Steaua fără nume,** Editura Rosmarin, București, 1994 (ediție îngrijită de discipolii săi Roxana Cristian, Florin Mihăescu și Dan Stanca) –, încheiem aceste rânduri-îndemn către opera lui Vasile Lovinescu, scrise și sub presiunea dorinței de a prezenta nu numai o Țară de Sus, istorică și folclorică, culturală și filosofică (prin Alexandru Bogza), dar și una a celor mai înalte inițieri.

Nicolae CÂRLAN
Suceava

CULTURA ROMÂNEASCĂ ŞI ADEVĂR ISTORIC ÎN BUCOVINA PÂNĂ LA 1848

În memoria Tatălui meu, sergentul erou Gheorghe V.Cârlan, stegarul Regimentului 24 Infanterie Tecuci, rănit grav la Lăpuşna, în ziua de 19 august 1941, în luptele pentru eliberarea Basarabiei, decorat cu Virtutea Militară cl. I

Când, la 1774-1775, Imperiul Habsburgic anexa, în condiţii oneroase, "partea cea mai frumoasă a ţării noastre", "obârşia Moldovei", pe care Mihai Eminescu o considera "un pământ sfânt, a căruia apărare ne-au costat pe noi râuri de sânge, veacuri de muncă, toată inteligenţa noastră trecută, toate mişcările cele mai sfinte ale inimii noastre"[1], cultura românească se înscria indubitabil pe traiectul modernităţii, constituindu-şi pe îndelete structuri şi mecanisme care aveau s-o propulseze, treptat, în mod elocvent, în orizontul sincronizării cu standardele europene cele mai autentice, sincronizare împlinită în perioada interbelică, la capătul unui proces de mutaţii, acumulări şi salturi ("arderea etapelor") care aveau să se deruleze pe parcursul a circa două veacuri.

Detrunchiată din trupul Moldovei, Bucovina avea să înregistreze momente de derută şi dezorientare generate şi de încălcarea de către noii stăpânitori, care se credeau logodiţi cu veşnicia, a statu-quo-ului stipulat prin tratatele de cesiune încheiate ad-hoc. Cele dintâi lovituri aplicate identităţii spirituale a zonei s-au îndreptat asupra bisericii ortodoxe şi învăţământului în limba română. Episcopia Rădăuţilor, după mutarea silită la Cernăuţi (noua reşedinţă a ţinutului), fu transformată în episcopie exemptă, iar apoi subordonată Mitropoliei sârbeşti din Carlovăţ, întâistătătorul ei fiind numit de autorităţile de stat şi nu ales de cele ecleziastice, conform uzanţelor canonice. Şapte dintre cele zece mănăstiri, ca şi cele treisprezece schituri din teritoriul anexat, fură desfiinţate, iar numărul călugărilor – redus la 25 de fiecare lăcaş monastic. Mai mult, averile bisericii, aşezate sub egida Fondului Religionar Greco-Oriental, au fost trecute în administrarea statului. În ceea ce priveşte învăţământul, subordonat, după anexare, Mitropoliei catolice de la Lemberg, trebuie spus că şcolile domneşti (de la Suceava, Cernăuţi, Rădăuţi, Putna, Câmpulung Moldovenesc şi Câmpulung Rusesc) au fost "ajutate" în scurtă vreme să-şi suspende activitatea, în locul lor ivindu-se şcoli triviale (superioare şi inferioare), poporale, capitale, utracviste, limba română fiind înlocuită – cu excepţia şcolilor poporale – cu cea germană, poloneză, latină, asta chiar şi în cadrul învăţământului de factură teologic-ortodoxă (Seminarul şi Institutul Teologic de la Cernăuţi)[2].

Beneficiară a unei substanţiale tradiţii spirituale, focalizate în special de aşezămintele monastice de la Putna ştefaniană şi Rădăuţi, Bucovina a menţinut totuşi o continuitate a acestora, prin scriptoriile consacrate[3], prin copiştii de prin târguri şi sate (unii dintre ei dascăli ambulanţi), prin învăţământul din mănăstiri, dar şi prin revitalizarea celui ambulant[4], prin intensificarea circulaţiei cărţii româneşti[5], ca să nu mai vorbim de fabuloasa zestre etno-folclorică, încărcată de atâtea conotaţii semnificative pentru matricea spirituală autohtonă.

La Putna îşi continuă prodigioasa-i activitate Vartolomei Măzăreanul, considerat de Nicolae Iorga "întâiul cleric cugetător al timpului său", de la care ne-au rămas, pe lângă manuscrisele anterioare anului anexării, un fragment din **Letopiseţul lui Ion Canta** (1775), **Pomelnicul Mănăstirii Moldoviţa** (1775), **Condi-**

ca Mănăstirii Moldovița (1776), un **Miscelaneu** (1779). Între alți copiști putneni, sunt de reținut Gheorghi care copie, "în școala Putnii de la M-rea Putna", un **Miscelaneu** (1781), conținând și o **Alexandrie**, Iordache care, "de pe o **Alexandrie** veche ce au fost în turnul cel mare de la M-rea Putna", execută o copie, Ștefan Raierez, traducătorul unei **Esopii** (1769-1775 sau 1776) "de pe grecie pe rumânie". Tot acum, la Rădăuți, Vasilii Nikorovicz transcrie un **Octoih,** iar Isaia, "ierodiacon ot Rădăuți, pisar", copie un **Miscelaneu** (1779), dar și **Întâmplările lui Telemac** de Fenelon (1780), **Cugetări de multe feluri** de Johan Thuresson conte de Oxenstiern (1780), **Theatron Politicon** (1780), **Zăbava fandasiei** de Fr. Loredano (nedatat). Alte copii executate la Rădăuți: **Paraclisul Preacistei** (1785), semnat de "Procopie Uricariul, sen Grigore", **Datoria preoțească** (1783), **Sfințirea bisericii** (1784). Humorul este și el prezent prin Ioanichie Homoran cu **Floarea cântărilor** (1778) și **Mântuirea păcătoșilor** (1784), iar Voronețul, prin Ifrim Argelean (Ardelean) cu o versiune a **Relației Mitropolitului Gheorghe** (1781)[6] și un **Osmoglasnic** (1790), secondat de Ieronim Stolean de la care avem **Esopia Voroneteană** (cum a intitulat-o Leca Morariu) din anul 1801. Alte manuscrise copiate pe teritoriul Bucovinei, tot pe linia tradițiilor acumulate, fără tentația inovării, dar vegheate de gândul rezistenței și conservării identității naționale în condițiile ocupației habsburgice: **Halima,** coligat cu **Istorii persăști** (1779), **Alexandria** (4 còpii, între anii 1781-1789), **Erotocritul** (1785), **Codicele pătrăuțean** – o versiune versificată despre asasinarea lui Grigorie Ghica-voievod, plus psalmii 46 și 47 din **Psaltirea în versuri** a mitropolitului Dosoftei – (1787), Codicele dornean – o culegere de predici intitulată **Mântuirea păcătoșilor** (1790), Godicele Constantin Popovici – **Povestea lui Sindipa filosoful** și **Războiul Troadei** (1796), **Oștirea franțozilor în Rusia, la leat 1821** – o copie care, după o însemnare a lui Dumitru Furtună, s-ar fi realizat la Botoșani, în anul "1839, martie 1", prin osârdia "bucovineanului de origine G.M. Herescu" –, **Elementuri despre aritmetică, elementuri de geometrie, elementuri despre trigonometrie dreptliniară,** manual didactic nedatat[7]. Având în vedere această moștenire, desigur neexhaustivă putem afirma, că istoricul literar Constantin Loghin era îndreptățit să susțină următoarele: "Cunoscând această bogată recoltă de manuscrise alcătuite imediat după anexare, ne putem da seama ce rădăcini adânci prinsese deprinderea cărturărească în pământul Moldovei"[8]. Dar această "bogată recoltă" nu reflectă decât dinamica tradiției care, după anul 1800, începe să intre în evanescență, așa încât vom fi de acord cu Mircea Grigoroviță care constată că "În primii 25 de ani de la răpire a existat o mișcare literară datorită autorilor ieșiți din școala tradiției culturale moldovenești"[9].

Un reper semnificativ în viața culturală a Bucovinei, după anul 1800, îl reprezintă tipografia lui Petru Ekhardt, venit la Cernăuți din Bistrița transilvană, unde, în anul 1799, tipărea, în nemțește, o carte de rugăciuni pentru creștini[10], nesemnalată până acum. Tipografia cernăuțeană își începe activitatea în anul 1804[11], sau, după presupunerile istoricului Teodor Balan, cu câțiva ani mai devreme, tipărind, la început, imprimate pentru administrație[12]. Prima carte, ajunsă până la noi, ieșită de sub teascurile acestei tipografii, datează din anul 1804. Este vorba despre un **Catehism mic,** cu text paralel: românește, nemțește, slavonește, "tradus și diortosit de Ștefan Athanasievici". Până la 1830, când tranziția spre structurile moderne ale culturii românești se consideră în linii mari încheiată, Petru Ekhardt va izbuti să imprime doar 21 de titluri: 3 cărți cu caracter religios (**Catehism mic**, 1804; **Octoih mic**, 1804; **Octoih**, 1823), 5 cu profil juridic (**Patent al breaslelor**, 1804; **Carte de pravilă**, în două părți, 1807; **Cartea legilor**, 1807; **Pravila căsătoriei**, 1816; **Poroncă a k.k. sfatului de război...**[13]), 2 cu caracter didactic (**Ex-**

tract din gramatica germano-română a lui Anton de Marki, ed. I, 1808, ed. a II-a, 1810), 8 calendare (din care 7 redactate de Vasile Ţintilă, apărute în anii 1809, 1811, 1812, 1813 – acesta în limba germană, 1814 – calendar-carte – şi, tot în 1814, un calendar veşnic, 1820, precum şi un **Calendariu a Bisericii Răsăritului** pe anul 1824), 2 circulare bisericeşti (Daniil Vlahovici – **Pastoralnică scrisoare,** 1813 şi Isaia Baloşescu – **Epistolă ţircularnică,** 1829), o crestomaţie (**Chrestomaticul românesc,** traducere şi ediţie de Teodor Racoce, 1820[14]). De reţinut că, din punctul de vedere al limbii folosite, avem următoarea situaţie: tipărituri cu text în limbile română, germană şi slavonă = 1 (una); tipărituri cu text în limbile română şi germană = 3 (text); tipărituri cu text în limba germană = 2 (două); tipărituri cu text în limba română = 15 (cincisprezece).

Dincolo de faptul că ponderea covârşitoare în aceste tipărituri o deţine limba română, este de observat că celelalte etnii de pe teritoriul Bucovinei (ucraineană, poloneză, evreiască etc.) nu-şi exercită apetenţa pentru cultură nici prin manuscrise şi nici prin tipărituri. Cauza? Lipsa oricărei tradiţii, explicabilă prin recenta lor implantare în acest teritoriu şi dezinteresul total pe care li-l arătau autorităţile habsburgice ca reflex al propriei lor indiferenţe faţă de viaţa spirituală.

Subliniind faptul semnificativ că **Chrestomaticul românesc** s-a ivit "din sfărâmăturile materialului destinat gazetei"[15] pe care intenţiona s-o editeze, la Cernăuţi, translatorul gubernial Teodor Racoce, ne propunem să insistăm puţin, în cele ce urmează, asupra acestui proiect de gazetă[16], unul dintre primele din cultura noastră, echivalent cu un veritabil **program jurnalistic naţional.** Aşadar, la 17 iunie 1816, Teodor Racoce, "translator pentru limba română în Guberniul din Lemberg", solicită "prea înălţatului Prezidiu al Ţării" (Galiţiei) acordarea privilegiului de "a redacta atât un ziar politic cât şi o revistă ştiinţifică în limba românească", motivându-şi cererea mai întâi prin "dragostea pentru naţiunea sa rămasă atât de mult în urmă în privinţa ştiinţifică" şi apoi prin "îndemnul sosit de la mai mulţi cetăţeni din Bucovina şi Moldova", întrucât, observă petiţionarul, "dintre toate naţiunile Europei, singură naţiunea moldovenească sau valahică n-a luat parte până acum nici la evenimente de natură politică şi statistică [de stat] nici la cele de natură ştiinţifică". Rezultă, după opinia lui Teodor Racoce, că presa în limba naţională reprezenta o condiţie sine qua non pentru o viaţă politică, de stat şi spirituală adecvate, ceea ce denotă, indubitabil, o orientare modernă asupra rolului presei în destinul unei naţiuni. El propune, în această primă fază a demersurilor sale, ca publicaţia proiectată să se intituleze "Gazetă moldovenească" şi, având o apariţie săptămânală, să cuprindă traduceri ale articolelor "apărute în ziarele politice privilegiate" sau "în revistele ştiinţifice cenzurate", precum şi **"articole originale potrivite a lumina şi deştepta spiritul încă nedezvoltat al naţiunii sale"**[17] (s.n. – N.C.).

Primind, la 25 februarie 1817, aprobarea de principiu (emisă de Guberniul din Lemberg "în baza deciziunii ministeriale din 20 ianuarie 1817"), adresată, de fapt, Kraismatului din Bucovina (ceea ce înseamnă că la Cernăuţi urma să apară gazeta), Racoce lansează, la 8 martie 1817, o **Înştiinţare pentru gazete româneşti**[19] (tipărită, probabil, la oficina lui Iosif Piller din Lemberg) către toţi cei "iubitori de neam şi propăşirea limbii patrioticeşti", înştiinţare din care se desprinde clar configuraţia pe care ar fi căpătat-o ziarul. Ea, înştiinţarea, se identifică, în fond, cu programul gazetei prezumate. După ce se referă la rolul tiparului în dezvoltarea civilizaţiei şi culturii (răspândirea ştiinţelor – recte, a ştirilor – "de la neam la neam până la cele mai îndepărtate părţi ale lumii"), Racoce subliniază însemnătatea generală a presei pentru propăşirea popoarelor: "începutul politicirii a toate Europii şi cultura ei s-au făcut cu iveala gazetelor"; în ele "ca şi într-o oglindă

vedem ce se lucrează în toate părţile lumii" şi, prin intermediul lor, aflăm "toate întâmplările minunate şi vrednice de luare aminte, ce din vreme în vreme, în osebite ţări depărtate, s-au pus la iveală". Presa mijloceşte "neamurilor mutările împăraţilor, aflările omeneşti cele mai folositoare, a poliţii[i], a neguţătorii[i] sau agonisirii de câmpu", ceea ce-i permite lui Racoce să definească presa drept **"istorie vieţuitoare împreună cu noi"** (s.n. – N.C.). Aşadar, presa reprezintă, pe de o parte, un instrument indispensabil în slujba progresului uman în genere, iar, pe de altă parte, un document istoric de covârşitoare însemnătate, fiind, luată în ansamblu, o "oglindă", cum zice Racoce, a ceea ce se petrece în lume la un moment dat.

Se impune să subliniem faptul că însăşi titulatura proiectatei gazete reliefează transparent intenţiile virtualului gazetar de a face din această publicaţie un instrument eficace în slujba întregii naţiuni româneşti, căci titlul anunţat în **Înştiinţare** nu mai este "Gazetă moldovenească", ci, semnificativ şi inechivoc, **"Novele sau gazete româneşti"** (s.n. – N.C.). Mai mult, de data aceasta Racoce subliniază în mod expres intenţiile naţionale, dovedind că, în Bucovina, simţământul unităţii de neam era, la vremea respectivă, într-o stare suficient de activă, tinzând evident spre cristalizarea în ceea ce, nu peste multă vreme, se va numi "conştiinţa unităţii naţionale": "Neamul românesc măcar că împărţit întru mai multe ţări şi trăind sub osebite stăpâniri, totuşi o limbă are, aceeaş lege, şi tot aceleaş obiceiuri, precum aceleaş cărţi şi aceeaş scrisoare". Prin urmare, entitatea etnică – "neamul" – se caracterizează prin unitatea de limbă, obiceiuri şi tradiţii, credinţă ("lege") şi de cultură scrisă ("scrisoare", "cărţi"), pe scurt, prin unitatea vieţii spirituale – concepţie modernă şi de actualitate chiar şi în zilele noastre. Dar nu este vorba numai de atâta, deoarece, mai departe, referindu-se la naţie, Teodor Racoce probează limpede şi categoric, în mod exponenţial, conştiinţa unităţii acesteia: "românii socotiţi de împreună facu o naţie de mai multe milioane, care de mult acum simţeşte bunătăţile polituirii şi doreşte a fi părtaşă culturii celoralalte neamuri Europii". El consideră, pe bună dreptate, că o cauză a retardării vieţii politice în cazul naţiei române a reprezentat-o tocmai faptul că "i-au lipsitu acesta organu, prin care să poată primi toate acele procopsiri de care au avut parte alte noroade". Nu mai încape, deci, nici o îndoială că lui Teodor Racoce îi era cât se poate de limpede faptul că, în emanciparea naţională, politică şi culturală, poporul român avea nevoie de un astfel de instrument cu eficienţă incontestabilă, cum este presa. În plus, se poate spune că el formulează nu numai prima definiţie sui generis a presei, cunoscută în cultura noastră – "istorie vieţuitoare împreună cu noi" – ci că stabileşte şi primele repere ideologice privitoare la rolul şi funcţiile acesteia în dinamica existenţei naţionale, politice şi culturale a oricărui popor: "gazetele sau înştiinţările de obşte sunt organul tuturor bunelor învăţături, a înfrumuseţării limbilor şi polituirii neamurilor". Mai trebuie să adăugăm aici şi faptul că Teodor Racoce ţinea să asigure gazetei sale un conţinut de cât mai larg interes, în manieră iluminist-enciclopedică pe palierul popularizării, deci cu o amplă adresabilitate şi accesibilitate, gazeta sa urmând a fi un organ publicistic specific epocii luminilor, cu caracter naţional şi patriotic. De aceea, la propunerea avansată de "oameni luminaţi şi iubitori de neam", el preconizează ca gazeta, pe măsură ce va dobândi răspândirea şi audienţa cuvenite, să-şi constituie o rubrică specială **(Dascălul românesc)**, destinată pentru "toate învăţăturile tălmăcite pre românie, începând de la gramatică până la teologie, adică cele duhovniceşti, după aşezământul bisericii greceşti, iară cele alte ştiinţi după izvoadele celor mai învăţaţi bărbaţi şi după cărţile de obşte primite". Nu mai vorbim de faptul că el nu uită – ca spirit pragmatic ce se afla – a-i pune în temă pe prezumtivii abonaţi cu o serie de detalii "tehnice" (formatul,

structura şi conţinutul gazetei) şi administrative (preţul abonamentului, modul de difuzare în Principatele Române).

Suntem, cum desigur s-a putut observa, în faţa unui proiect complet şi minuţios, cu evidente reverberaţii europene, proiect care, fără discuţie, a beneficiat de experienţa (atâta câtă a fost) acumulată anterior prin tentativele similare întreprinse de Ioan Piuariu Molnar, Paul Iorgovici, Societatea Filosoficească a Neamului Românesc în Marele Principatul Ardealului, Alexie Lazarus[20].

Nu cunoaştem, din lipsa surselor documentare, cum a fost primită în Moldova şi Ţara Românească (unde a fost răspândită în anume cercuri) această înştiinţare, însă, în Transilvania, guvernatorul Gheorghe Bánffy nu permise episcopului Vasile Moga multiplicarea şi difuzarea ei pe motiv că preoţii mai emancipaţi citesc ziare străine, iar ceilalţi n-au nevoie să citească nici un fel de gazete, fiindcă le-ar înţelege şi răspândi greşit[21], recte (trebuie să înţelegem), în defavoarea stăpânirii străine.

Tentativa lui Teodor Racoce, beneficiind, cu siguranţă, şi de sprijinul lui Ion Budai-Deleanu[22], a rămas, din păcate, neîmplinită, devenind, cum nota cu părere de rău D. Popovici, "un proiect naufragiat", dar semnificaţiile acestui proiect nu sunt lipsite de importanţă. Mai întâi, pentru că el reprezintă un episod al străduaniilor depuse de români spre a-şi crea unul dintre acele instrumente necesare în lupta lor de emancipare naţională, politică, economică şi culturală. Apoi, pentru că se constituie într-un argument peremptoriu (inexplicabil ignorat) în sprijinul ideii că în Bucovina simţământul naţional a fost întotdeauna viu, spiritul românesc, de aici departe de a fi, cum se afirmă, "de tot amorţit", până la 1848, caracterizându-se, de fapt, prin căutări de soluţii menite să anihileze acţiunea de deznaţionalizare a românilor. Căci ne întrebăm, retoric, fireşte, să nu fie oare nici o legătură între acest proiect şi faimosul Forum Nobilium, înfiinţat chiar în anul 1817, la Lemberg, cu seducătoarele lui atracţii, constând în titluri nobiliare, în special de "cavaleri" iviţi, şi în Bucovina, ca ciupercile după ploaie?

Desigur, Teodor Racoce, văzându-şi iluziile spulberate, din lipsă de prenumeranţi", a adunat o parte din "sfărâmăturile proiectului" său (materiale colectate pentru rubricile cultural-literare, de magazin) şi le-a tipărit, în anul 1820, la Petru Ekhardt din Cernăuţi, într-un volum intitulat **Chrestomaticul românesc,** lucrare ce reprezintă, nici mai mult, nici mai puţin, decât ceea ce indică însuşi titlul său – o *crestomaţie* iar nu "periodic", "gazetă", "almanah", cum apare categorisit în multe lucrări.

Revenind la activitatea tipografiei din Cernăuţi, să spunem că (departe de a fi productivă, datorită în principal şi concurenţei oficinei lui Iosif Piller din Lemberg) este cazul a stărui puţin asupra **Octoihului** imprimat aici în anul 1823, în care, în locul obişnuitei predoslovii cu acuzate accente encomiastic-religioase, apar, contrar canoanelor tradiţionale, învăţături de factură laică în cea mai directă descendenţă iluministă[23], precum urmează:

PILDELE ÎNVĂŢĂTURII
CĂTRĂ CITITORIU

* Nevoiaşte-te de învaţă învăţăturile până a nu te însura.

* Nu iaste sărac cela ca n-are tată, ci cela ce n-are învăţătură şi bună pedeapsă [=educaţie].

* Învăţătura la un tânăr iaste cunună, şi înţelepciunea un engolpiu de aur.

* O, cât iaste învăţătura de folositoare la cel ce o are, de vreme ce iaste fără de preţ că nimenea nu o poate vinde pe bani.

* Nu iaste boală mai primejdiuitoare decât lipsa învăţăturii.

* Cei săraci să cuvine să înveţe învăţăturile pentru ca să petreacă [= vieţuiască] bine.

* Faptele cele bune şi învăţătura sunt blagoslovenie vieţii noastre.

* Veri [= ori] de ce neam va fi omul, după cum va pune nevoinţă pentru ca să se arate procopsit, aşa va câştiga cinste.

* Cel neînvățat cu tăcere ascunde pe sine şi nu să cunoaşte ce iaste.

* Două feluri de oameni nu se îndestulează niciodinioară [= niciodată]: cei ce cearcă învățătura şi cei ce strâng avuție.

OSEBITĂ ÎNVĂȚĂTURĂ PENTRU PAZA OMULUI

* Cel ce vrea să se procopsească la curte domnească i se cade să păzească cinci lucruri:

– întâi, să îndărăpteze cu dulceață măria sa;

– al doilea, să nu lasă să-l biruiască lăcomia;

– al treilea, să fie curat şi drept întru isprăvnicia lui;

– a patra, să nu dea voie să-l înşale dracul cu trufie;

– a cincilea, să nu să turbure măcar de i s-ar întâmpla şi cea mai mare împotrivire.

Răspândirea spiritului Şcolii Ardelene[24], îndeosebi prin lucrări lexicografice şi normative, facilitată şi de înglobarea Bucovinei la Imperiul Habsburgic şi impulsionată de prezența lui Ion Budai-Deleanu la Lemberg, se va solda cu trei lucrări a căror destinație didactică nu trebuie ignorată. Astfel, un Vasile Cantemir redactă, în anii 1826 şi 1827, un **Deutsch-Moldauisch-Französisches Wörterbuch,** în 11 tomuri, 2004 file, păstrat o vreme la Biblioteca Facultății de Teologie din Cernăuți, dispărut în împrejurări necunoscute. Semnificativ este faptul că s-a pus şi problema editării acestui dicționar, țel pentru care s-a înființat, în anul 1846, Societatea Literală în Eparhia Bucovinei al cărei program viza "rădicarea aici în țară a mult decăzutei limbi naționale", şi, "prin unita conlucrare a tuturor mădularilor, nu numai lexiconul acesta în tipar a-l da, ci şi mai departe pentru rădicarea adânc decăzutei limbei, literaturei şi culturei naționale grija a purta". Din motive greu de limpezit, Societatea n-a depăşit stadiul bunelor intenții şi, la doi ani după înființare, se autodizolvă în mod tacit.

Un **Vocabular etimologic comparativ român-german şi german-român,** rămas în manuscris la Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina, de unde i se pierdu urma nu se ştie precis când, a redactat Porfiriu Dimitrovici (Dimitroviță), iar Teoctist Blajevici edită, la Lemberg, în anul 1844, o **Teoretische-practische Gramatic der daco-romänischen, das ist der moldauischen oder walachischen Sprache,** care, cel puțin prin titlu, se arată şi mai direct plasată în descendența Şcolii Ardelene. Sub pseudonimul Teoctist Şoimul, această gramatică, şi ea un manual didactic, va mai cunoaşte patru editări, ceea ce este grăitor pentru valoarea ei funcțională.

Seria calendarelor, întreruptă în anul 1824, va fi reluată prin osârdia lui P. Dimitrovici (Dimitroviță)[25] în anul 1841. Dacă în unul dintre calendarele lui Vasile Țintilă (Scintilă), "iubitoriu de ştiințe matematiceşti", întâlnim informații şi învățături care vizează până şi ordinea cosmică ("Cum pământul se mişcă şi nu soarele, după cum socotesc cei mai mulți"), în noul "Calendariu pentru Bucovina", cu apariție regulată între anii 1841 şi 1848, ca şi după 1851, ne întâmpină, pe lângă partea strict calendaristică, aşa-numitele "alegate pentru petrecere", un fel de supliment beletristic din care se detaşează o timidă mişcare a literelor în Bucovina[26], prin versificări stângace şi naive, însă corect intenționate, ca idee patriotică mai cu seamă, într-o limbă uneori simplă şi cursivă, alteori mai căznită, cauzată şi de condițiile cu totul neprielnice din Bucovina "poliglotă", dar şi de harul poetic firav al autorilor.

Tot la acest calendar îşi începe activitatea literară cel pe care M. Eminescu avea să-l considere "unul din bărbații cei mai de caracter şi mai învățați dintre românii din Austro-Ungaria", Samuil Morariu-Andrievici, cu versificări, începând din anul 1843 (de reținut că a redactat singur "Calendarul" pe anul 1848). "Specialitatea casei" fiind în această etapă (din motive de prudență față de cenzură şi autorități) fabula, Silvestru Morariu-Andrievici nu se abate de la regulă şi

Albina şi furnica se încheie cu această morală, prelucrând o cunoscută maximă populară: "Potrivit soţ de-i alege / Dulce miere-ţi vei culege. / Că petecul îi duşman / Dacă nu-i după suman", iar **Cucoşul curcănit,** cu o morală transparentă, în spirit naţional, pe un acuzat ton didactic: "Soiul tău păzeşte, nu te fă curcan / Limba ta cinsteşte de eşti moldovan!/ Nu te urî însuşi, nu te depărta / De-obiceiul tău şi de limba ta: / Că nici german, nici francez vei fi / Alt naţional nu vei dobândi./ Şi de laşi aice pe ai tăi strămoşi / Te prefaci în altul ca şi cel cucoş".

În fine, în **Limba noastră către noi,** un T. Vasilovici îi admonestează pe toţi cei infideli faţă de limba maternă ("Maica fiul nu-şi iubeşte cum eu v-am iubit / Însă spre amare chinuri voi m-aţi osândit / [...] / Pentru ce, vă rog să-mi spuneţi, voi mă părăsiţi?/ Cum că cei mai mulţi de-al meu nume încă vă roşiţi?/ [...] /Au uitarăţi de vestiţii voştri strămoşi romani?") şi îndeamnă la cultivarea limbii prin intermediul muzei poeticeşti: "Ba precum în alte ştiinţi măşcat aţi păşit / Cum şi în străine muze v-aţi îndrăgostit / Nici de-a voastră junǎ muză voi nu veţi uita / Şi cunune să-mpletiţi flori veţi căuta".

Dar am ajuns deja în proximitatea anului 1848, adevărată piatră de hotar în istoria Bucovinei. Imediat va intra decisiv în scena vieţii româneşti de aici familia Hurmuzachi, cu ziarul "Bucovina", iar mutaţiile survenite imediat vor marca un progres autentic în emanciparea românilor bucovineni pe toate planurile existenţei lor. Deocamdată să observăm că întreaga cultură românească zămislită în acest teritoriu vreme de peste opt decenii, sub stăpânire străină, fără a-şi altera matricea primordială, probează indubitabil continuitatea exclusivă a etniei româneşti în "vesela grădină", cum i-a zis Vasile Alecsandri, celelalte etnii abia de acum înainte urmând a-şi manifesta existenţa şi dincolo de orizontul vieţii materiale, ceea ce denotă că ele se aflau la începutul înrădăcinării într-un sol care, nefiindule congenital, precum românilor, le-a impus o perioadă de aclimatizare, instinctiv orientată spre existenţa larvară. Românii, autohtoni fiind, şi-au continuat rosturile fireşti, în virtutea unui instinct creator îndelung exercitat, care le-a permis să-şi conserve şi să-şi afirme identitatea etnică şi naţională chiar şi în condiţiile ostile cu care s-a îndurat a-i pricopsi "generoasa" stăpânire habsburgică, din mare mila sa civilizatoare. Acesta rămâne, în fond, adevărul istoric, mesajul peste timp, pe care cultura îl luminează, îl susţine şi îl potenţează necurmat, indiferent de conjuncturile interesate să-l deformeze ori să-l reducă la neant. Multe se pot schimba de-a lungul vremii în destinul unui popor, dar produsele vieţii sale spirituale rămân pentru eternitate mărturie a existenţei lui într-un anumit loc şi într-o anumită vreme, iar tăgăduirea lor nu este cu putinţă, indiferent cât de diabolice ar fi încercările şi cât de machiavelice mijloacele folosite!

NOTE

[1] Mihai Eminescu, **La 1774...,** în Mihai Eminescu, *La Bucovina, Cuvânt înainte* de Dimitrie Vatamaniuc. Selecţia şi ordonarea textelor, *Notă asupra ediţiei* şi *Postfaţă* de Nicolae Cârlan, Suceava, Editura Hurmuzachi, 1996, p. 41.

[2] Ion Nistor, **Istoria Bucovinei.** Ediţie şi *Studiu biobibliografic* de Stelian Neagoe, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 31-50 şi 64-84.

[3] Olimpia Mitric, **Scriptòri, cărturari şi manuscrise în limba română în nordul Moldovei (sec. XVI-XIX),** în "Codrul Cosminului", serie nouă, nr. 2 (12), Fundaţia Culturală a Bucovinei, Suceava, 1996.

[4] I.G. Sbiera, **Familia Sbiera după tradiţiune şi istorie şi amintiri din viaţa autorului,** Cernăuţi, 1899, p. 150; Vasile Boca, **Învăţători ambulanţi din Bucovina anilor 1774-1918,** în "Suceava, anuarul Muzeului Judeţean", VII-VIII, 1979-1980, p. 295-311; Mircea Grigoroviţă, **Din istoria culturii în Bucovina (1775-1944),** Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică R.A., 1994, p. 43-53.

[5] În prezent, în judeţul Suceava, cantitativ, cartea românească veche se prezintă, statistic, astfel: sec. al XVII-lea (1643-1700) = 50 exemplare: prima jumătate a secolului al XVIII-lea = 253

exemplare: a doua jumătate a secolului al XVIII-lea 786 exemplare; începutul secolului al XIX-lea (până la 1830) = peste 7000 exemplare. Din perioada 1774-1830 se păstrează 1177 exemplare, în vreme ce "din vremea Moldovei" (1643-1775), doar 694 exemplare. Cifrele nu au valoare absolută, întrucât investigarea colecțiilor particulare n-a fost încă efectuată. Cf. Olimpia Mitric, **Cartea românească veche în județul Suceava.** *Catalog,* I, 1992, II, 1993, III, 1994, IV, 1995, Inspectoratul pentru Cultură al Județului Suceava; Ion Nistor , **Istoria bisericii şi a rosturilor ei naţional-culturale în viaţa românilor bucovineni,** Bucureşti, 1926, p. 6; Idem, **Un capitol din viaţa culturală a românilor bucovineni (1774-1857),** Bucureşti, 1916, p. 15-19.

[6] Descoperită de noi la Mănăstirea Dragomirna, în anul 1979 (vezi Nicolae Cârlan , **O versiune a relaţiei Mitropolitului Gheorghe,** în "Valori bibliofile din patrimoniul cultural naţional", II, Bucureşti, 1983, p. 175-183).

[7] Cf. Olimpia Mitric, **Scriptòrii, cărturari şi manuscrise...,** în loc cit. supra (nota 3).

[8] Constantin Loghin, **Istoria literaturii române din Bucovina (în legătură cu evoluţia culturală şi politică), 1775-1918,** Cernăuţi, 1926, p. 15.

[9] Mircea Grigoroviţă, **op. cit.,** p. 64.

[10] **Gebetbuch/für/Cristen welche Mittelst Erheburg ubers Geistes/zu/ Gott/das// bedenten, erwögen, prusen/ und/ auch fühlen was sie bethen./ Bistritz./ Gedrukt un verlegst Petrus Ekhardt. 1799.** Se află în colecţiile bibliofile ale Muzeului Naţional al Bucovinei din Suceava, nr. inv. 569.

[11] Vezi Nicolae Cârlan, **Contribuţie la bibliografia românească veche (O lucrare de legislaţie militară – 1829),** în "Valori bibliofile din patrimoniul cultural naţional", I, Râmnicu Vâlcea, 1982, p. 132-133.

[12] Teodor Balan – **Istoricul artei grafice din Bucovina,** Cernăuţi, 1937, p. 2.

[13] Nicolae Cârlan – **lucr.cit.,** p. 134-138.

[14] Teodor Balan, **Teodor Racoce şi Chrestomaticul românesc,** în "Codrul Cosminului", II-III, 1925-1926, Cernăuţi, 1927, p. 347-370.

[15] Dimitrie Popovici, **Studii literare,** I, **Literatura română în epoca luminilor,** Cluj, Editura Dacia, 1972, p. 279.

[16] Vezi Nicolae Cârlan, **Despre "un proiect naufragiat" şi semnificaţiile lui: "Novele sau gazete româneşti", Cernăuţi, 1817,** în "Suceava, anuarul Muzeului Naţional al Bucovinei", XXI-XXIII, Iaşi, 1995-1996, p. 394-407.

[17] Publicată de Teodor Balan în **op.cit.** supra, la nota 14, şi republicată de Nicolae Cârlan în **lucr.cit.** supra, la nota 16.

[18] Idem, **ibidem.**

[19] Publicată de Ion Lupaş în **Contribuţii la istoria ziaristicei româneşti ardelene,** Sibiu, Editura Astra, 1926, p. 32-34, şi republicată de Nicolae Cârlan în **lucr.cit.** supra, la nota 16.

[20] Vezi Ion Lupaş, **op.cit.**

[21] **Ibidem,** p. 35-36.

[22] În cererea sa, din 17 iunie 1816, Teodor Racoce "roagă ca articolele [...] să fie supuse spre cenzurare dlui consilier Budai, care până acuma a grijit de traducerea în limba moldovenească (= română – N.C.) a codicelor de legi (vezi Teodor Balan, **op.cit** supra, la nota 14, şi Nicolae Cârlan, **lucr.cit.** supra, la nota 16).

[23] Vezi Nicolae Cârlan, **Coordonate ale activităţii tipografice din nordul Moldovei,** în *Pagini literare,* Suceava, 1983, p. 173, unde se precizează că au fost "preluate aproape fidel" din **Octoihul** tipărit la Iaşi, în anul 1786.

[24] Constantin Loghin, **Istoria literaturii române...,** ed.cit., cap. *Pătrunderea ideilor ardelene;* Mircea Grigoroviţă, **op.cit.,** p. 64.

[25] Vezi Mircea Tomescu, **Calendare româneşti. 1733-1830,** Bucureşti, Editura de Stat Didactică şi Pedagogică, 1957, p. 84-86; Georgeta Răduică, Constantin Răduică, **Calendare şi almanahuri româneşti. 1711-1918,** Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, passim; Elvira Botez, Viorica Maxim, **Calendare în Bucovina,** în "Suceava", fascicula "Ştiinţele naturii", VIII, 1983, p. 229-239, unde se dă şi o listă a calendarelor tipărite în Bucovina până în anul 1944.

[26] Ne folosim, în această parte a lucrării, de mostrele citate de Constantin Loghin în **Istoria literaturii române...,** ed. cit., cap. *Literatura calendarului,* fără a prelua comentariile şi aprecierile istoricului literar bucovinean.

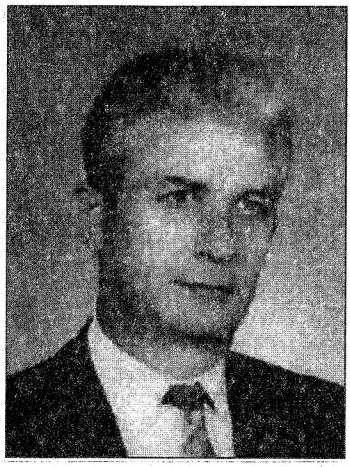

Prof. Gheorghe GIURCĂ
Colegiul Național
"Mihai Eminescu"
Suceava

ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUCEVEAN

Suceava contemporană dispune de o rețea școlară diversă și echilibrată, cuprinzând, pe verticală, unități de învățământ de la grădiniță la universitate. Ea este păstrătoarea unor bogate tradiții în acest domeniu. Situația ei privilegiată de capitală a Moldovei i-a conferit un statut aparte nu numai de centru politic și administrativ, ci și cultural. Apariția și dezvoltarea unor preocupări pe linie de învățământ trebuie puse în legătură cu cerințele practice care decurgeau din viața de curte (unde se elaborau diverse acte, se purta corespondență cu alte capitale sau cu diverși oameni politici ai vremii, se scriau cronici etc.), ca și din intensa viață religioasă determinată de existența Mitropoliei și a unor așezăminte devenite cu timpul adevărate focare de cultură.

Istoria învățământului din Suceava a fost zbuciumată de-a lungul timpului, așa cum zbuciumată a fost însăși soarta orașului. A cunoscut lungi perioade de maximă înflorire, dar și de declin și chiar sincope în existența sa. Suceava este primul centru de învățământ superior din țară și unul dintre cele mai vechi din Europa. Începuturile ne trimit înapoi cu aproape șase secole, când pe harta bătrânului continent existau destul de puține centre de învățământ de acest nivel. Mai precis, ele datează din primele decenii ale sec. al XV-lea și sunt reprezentate de **Academia Domnească.** În legătură cu aceasta, Ion Nistor afirma: "Suceava era la sfârșitul sec. al XIV-lea capitala Moldovei. Mai târziu era adus aici și mitropolitul Moldovei, Iosif. Grija mitropolitului era stimularea instituțiilor de instrucție din jurul reședinței sale și de a le ridica la cel mai înalt nivel. Animat de aceeași râvnă de a dezvolta cultura spirituală și materială a țării, domnitorul Alexandru cel Bun a continuat dezvoltarea școlii sucevene, transformând-o în Academie și ridicând-o la rangul de școală domnească. Ca director și profesor al acestei școli l-a numit pe învățatul predicator și scriitor bisericesc Grigore Țamblac..."[1]. Școala "pregătea viitorii dieci de curte și preoți cunoscători ai scrisului, socotelilor și «cântării bisericești pe psaltichie». Școala de slovenie de la Suceava, unde se învăța și muzica, va ajunge la o maximă înflorire sub domnia lui Al. Lăpușneanul (1552-1561), fiind trimiși la Suceava «pentru a studia cântările» și discipoli din Polonia, după cum ne informează un document din 6 iulie 1558"[2]. Această ultimă informație a stârnit destule nedumeriri legate de rostul învățării cântării specifice religiei ortodoxe de către discipoli originari dintr-o țară catolică. În fapt este vorba despre tineri ucraineni ortodocși provenind din Pocuția și Halici, teritorii ocupate de Polonia catolică încă de la sfârșitul sec. al XIV-lea. Pregătirea acestor aspiranți la preoție pe cheltuiala statului moldovean avea loc pe timpul lui Alexandru Lăpușneanul (poate și mai înainte) și reprezenta un gest mărinimos al domnitorului român, solidar cu populația ortodoxă de aici, asupra căreia se exercita o agresivă propagandă catolică. Asemeni altor

domnitori dinaintea sa, el a sprijinit financiar reconstrucţia şi întreţinerea unor biserici ortodoxe de pe teritoriul Poloniei[3]. Într-un asemenea context, într-adevăr, pe data de 6 iulie 1558, printr-o scrisoare, el cerea locuitorilor din Lvov să trimită la Suceava "patru dieci tineri pentru învăţătura cântecului grecesc şi sârbesc"[4].

De-a lungul timpului, la Academia Domnească din Suceava şi-au desfăşurat activitatea şi alte personalităţi culturale marcante de pe atunci, printre care protopopul Iuga, Gârde, mitropolitul Iosif, Moise filosoful etc.[5], fapt care "explică părerea că Alexandru cel Bun ar fi întemeiat la curtea sa din Suceava o adevărată academie domnească – prima academie de acest fel din ţara noastră – unde se desfăşura o activitate cărturărească şi de instruire **de un nivel superior** (s.n. – Gh.G.) pentru acele vremuri"[6]. Din păcate, s-au păstrat prea puţine mărturii documentare despre ea.

Stadiul înfloritor al şcolii sucevene, precum şi prestigiul ei recunoscut şi dincolo de hotarele Moldovei îl fac pe Ioan Iacob Heraclid, aventurierul domnitor (cunoscut însă prin larga sa deschidere spre cultură), să gândească unele proiecte care ar fi consolidat statutul de oraş cultural al Sucevei şi ar fi propulsat-o în rândul marilor centre culturale europene. "În programul cultural al lui Despot Vodă a figurat şi un proiect de «academie», dar nu în accepţia de şcoală de învăţământ superior, ci de cerc de savanţi care să se îndeletnicească cu cultivarea ştiinţelor şi literelor. Pentru realizarea acestui proiect, în primăvara anului 1563, Despot invita la Suceava – unde urma să fie iniţiată academia – savanţi de orientare umanistă (exponenţi ai umanismului ştiinţific, dar şi literar) cum au fost: Casparus Paucerus, ginerele lui Melinchton de la Wittenberg, Georg Ioachimus Rhaeticus, Leastarch Hermodor, Fr. Lismanin etc. Sfârşitul tragic al domnitorului cărturar a însemnat şi prăbuşirea proiectului de academie din Moldova, academie care ar fi putut constitui germenele unei universităţi de pe urma căreia ar fi beneficiat cultura şi poporul român"[7].

Deşi au rămas numai în stadiu de proiect, gândurile lui Despot Vodă în plan cultural merită să fie consemnate. Numai intenţia de a aduce aici asemenea personalităţi este o dovadă indubitabilă că la Suceava exista un climat spiritual destul de elevat. Şi, cu siguranţă, şcoala domnească a avut partea ei de contribuţie.

Un alt moment semnificativ al trecutului învăţământului sucevean s-a consumat după ce fosta capitală a trăit drama înstrăinării în urma raptului din 1774. Este vorba despre Şcoala Clericală cu durata studiilor de trei ani, înfiinţată aici în 1786, care avea ca scop principal să optimizeze pregătirea preoţilor ortodocşi. De organizarea şi deschiderea şcolii se ocupa preotul sârb Daniil Vlahovici.

Şcoala a funcţionat la Suceava numai trei ani. După cum se ştie, la 2 februarie 1789, episcopul Dosoftei Herescu a trecut la cele veşnice. În scaunul rămas vacant a fost numit Daniil Vlahovici, care a transferat şcoala la Cernăuţi.

Din cele de mai sus o concluzie se desprinde pentru orice om de bună credinţă: românilor nu le-a lipsit nicicând vocaţia culturală. De-a lungul timpului au existat chiar înfăptuiri remarcabile în domeniul învăţământului care ar face cinste oricărui popor. Şi dacă azi nu avem, ca alţii, universităţi a căror existenţă să se măsoare cu secolele, vinovată este doar soarta noastră care ne-a fost mereu potrivnică. În ce o priveşte, Suceava a cunoscut o lungă perioadă de declin datorat unor cauze nefavorabile. Este vorba, în ordine cronologică, de transferarea capitalei la Iaşi, din raţiuni politice şi strategice şi apoi de raptul de la 1774 care, cu siguranţă, nu ar fi avut loc sau nu ar fi avut urmările dezastruoase cunoscute dacă nu ar fi fost mutată capitala de aici. Ocupanţii străini au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a accentua acest declin, stimulând orice mijloc de a o împinge în cel mai deplin anonimat. Urmele care mai aminteau de vremurile de glorie îi deranjau şi tocmai de aceea au încurajat, pe cât le-a stat în putinţă, ştergerea lor: din zidurile Curţii Domneşti şi ale Cetăţii de Scaun, scumpe pentru noi, s-a

smuls piatră ani la rând, pentru a se construi case sau diferite edificii de utilitate publică. Nici chiar bisericile nu au fost scutite de acțiunea "civilizatoare" a ocupanților.

Începuturile învățământului primar oficializat datează de pe la mijlocul sec. al XVIII-lea, când, în a doua sa domnie, Grigore Alexandru Ghica a emis în 1766 cunoscutul hrisov referitor la creşterea numărului de şcoli, ceea ce echivala cu o veritabilă reformă în domeniu. La data încorporării părții de nord a Moldovei de către Austria, aici funcționau şase şcoli primare, din care una în Suceava. Noile autorități au întreprins anumite măsuri, unele – e drept – favorabile şi pentru români, ceea ce a dus la consolidarea statutului de cel mai important centru cultural al Bucovinei. Aşa, de exemplu, în 1784 a fost înființată o şcoală româno-germană pe lângă care ulterior s-a adăugat un curs de preparandie pentru pregătirea învățătorilor.

Lucrurile ar fi putut evolua bine, dar a urmat perioada nefastă de subordonare administrativă a Bucovinei de către autoritățile galițiene. Din cauza măsurilor vădit antiromâneşti adoptate de acestea, treptat numărul şcolilor noastre a scăzut ajungându-se până aproape de dispariția lor totală. Situația s-a redresat la mijlocul veacului trecut, când Europa a fost cutremurată din temelii de valul revoluționar de la 1848. Noua legislație adoptată sub presiunea evenimentelor a făcut posibilă renaşterea învățământului în limbile naționalităților din imperiu. Dar primele şcoli primare româneşti aveau să fie înființate abia la 2 decembrie 1906: una de băieți şi una de fete, după moda timpului.

Învățământul gimnazial (liceal) din Suceava datează tot de la mijlocul veacului trecut. În contextul mişcării revoluționare şi în urma solicitărilor tot mai insistente ale intelectualilor români din Bucovina, la 17 septembrie 1860 a fost inaugurat un gimnaziu pe cheltuiala Fondului bisericesc. Primele clase româneşti însă aveau să ia ființă abia în 1881, iar primii absolvenți ai claselor româneşti de aici au fost cei din 1909. Cu alte cuvinte, de la înființarea şcolii şi până la prima generație de bacalaureați au trecut 49 de ani. Astfel se scria una dintre paginile cele mai zbuciumate ale învățământului din acest colț de țară.

Să mai adăugăm că în 1904 a luat ființă în Suceava o şcoală superioară de fete cu predarea în limba germană. Ulterior, noua instituție de învățământ a devenit liceu de fete.

Prima şcoală profesională a fost înființată la Suceava în 1886 din inițiativa Societății "Şcoala română" din oraş. În lipsa unui local propriu, cursurile se țineau în Şcoala Primară de Băieți. În 1901, în peisajul şcolar al oraşului a apărut o şcoală profesională cu profil agricol.

Cu atât se întorcea Suceava după 144 de ani de viață "înfloritoare" în cadrul imperiului şi cu un trist record: era cel mai sărac oraş din Bucovina în privința spațiului de şcolarizare.

Perioada interbelică a echivalat cu o puternică dezvoltare a învățământului din Suceava, asemeni celui din întreaga țară de altfel. E semnificativ faptul că acum se pun bazele învățământului preşcolar. Prima grădiniță a luat ființă în 1925, iar în 1927 şi 1929 încă două, asigurându-se cuprinderea în sistemul educațional a tuturor copiilor din oraş.

Avalanşa evenimentelor tragice provocate de al doilea război mondial a afectat grav şi viața şcolii. Cotropirea părții de nord a Bucovinei de către armata sovietică în iunie 1940 a determinat refugierea mai multor unități de învățământ din Cernăuți spre teritoriul liber al României. Unele au ajuns tocmai în partea cealaltă a țării. La Suceava s-au oprit Facultatea de Teologie şi Conservatorul de Muzică şi Artă Dramatică pentru un an. Situația s-a repetat în 1944, când multe licee şi facultăți şi-au căutat din nou scăparea în țară. Posibilitățile de a le absolvi erau totuşi limitate. Din această cauză, la Suceava a fost instalată numai Facultatea de Teologie, deşi mai solicitaseră Şcoala Normală de Fete şi Conservatorul de Muzică şi Artă Dramatică. Instalată în martie 1945 în localul Şcolii Primare de Fete, Facultatea de

Teologie a funcționat în Suceava până în februarie 1949, când a fost transferată la Bucureşti. Suceava a redevenit astfel pentru câțiva ani centru de învățământ superior religios.

După război, concomitent cu viața social-economică a țării, învățământul reintră treptat în normal. Reforma din 1948 a determinat o dezvoltare impetuoasă a şcolii de toate gradele, începând cu grădinițele de copii. Pe lângă instituțiile din perioada interbelică, în 1949 şi-au făcut apariția altele noi: Şcoala Pedagogică de Învățători, Şcoala Pedagogică de Educatoare, Şcoala Medie-Tehnică Financiară, Şcoala Profesională Siderurgică, Şcoala Profesională Alimentară etc. De-a lungul anilor au urmat noi acte normative care au determinat schimbări însemnate în structura şi profilul şcolilor din oraş, mai ales ale liceelor. În prezent, în Suceava funcționează zece licee şi grupuri şcolare cu profiluri şi specializări în funcție de cerințele vieții social-economice a oraşului şi a țării.

Anul 1963 reprezintă un moment important în istoria învățământului sucevean: este anul înființării Institutului Pedagogic de trei ani, prin care Suceava redevenea centru de învățământ superior. În decurs de 15 ani aici au fost pregătiți sute şi sute de profesori de diferite specialități de care şcoala avea atâta nevoie. În 1976 Institutul Pedagogic a fost transformat în Institut de Învățământ Superior şi se înființează aici prima facultate cu profil tehnic. Pe măsura dezvoltării învățământului tehnic, cel pedagogic scade, aşa încât evenimentele din 1989 au găsit institutul sucevean cu doar cursuri serale, la mare cinste pe atunci.

Sosise ceasul reparațiilor morale față de unele oraşe şi instituții de învățământ superior ținute, din aceleaşi motive, prea strâns în frâu în deceniile precedente. Suceava era, din acest punct de vedere, printre cele mai "pedepsite" oraşe din țară.

Pornind de la asemenea considerente, o delegație de cadre didactice şi studenți din Suceava s-a deplasat operativ la Bucureşti pentru a obține aprobarea transformării a ceea ce mai rămăsese din Institutul de Învățământ Superior în universitate. Aveau de partea lor un arsenal întreg de argumente: o străveche şi bogată tradiție în domeniu, excelenta bază materială, inclusiv o bibliotecă dispunând de un bogat fond de carte de specialitate, corp didactic experimentat etc. Prin Hotărârea nr. 225 din 7 martie 1990, cererea a fost aprobată. Este una dintre cele mai importante date din istoria învățământului sucevean: se năştea acum prima universitate la Suceava, deşi structura fostului Institut de Învățământ Superior ar fi justificat atribuirea încă de pe atunci a acestui statut. În plus, începând cu această dată, Bucovina avea din nou o universitate românească, iar Suceava îşi recăpăta locul meritat cu prisosință în rândul centrelor de învățământ superior din România şi al vetrelor culturale importante ale țării.

Dacă la început universitatea suceveană a pornit cu doar trei facultăți, marea noutate constituind-o Silvicultura, în prezent are şapte, cu un mare număr de profiluri, precum şi trei colegii de nivel universitar. În cei zece ani care au trecut, şi-a îmbogățit considerabil zestrea materială, asigurându-şi astfel condiții dintre cele mai bune pentru pregătirea viitorilor specialişti care studiază aici.

NOTE

[1] Ion Nistor, **Zur Gesthschte des Schulwesens in der Bukowina,** Cernăuți, 1912, p. 5.

[2] **Istoria învățământului din România,** vol. I, E.D.P., Bucureşti, 1982, p. 172.

[3] A se vedea în acest sens Ion I. Nistor, **Problema ucraineană în lumina istoriei,** Editura Septentrion, Rădăuți, 1997, p. 90-115.

[4] Eudoxiu Hurmuzachi, **Documente privitoare la istoria românilor,** supl. II, vol. I, p. 207, apud I. Nistor, **op.cit.**

[5] Ştefan Bârsănescu, Florela Bârsănescu, **Educația, învățământul, gândirea pedagogică din România,** Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978, p. 14.

[6] **Istoria învățământului din România,**..., p. 102.

[7] **Ibidem,** p. 122.

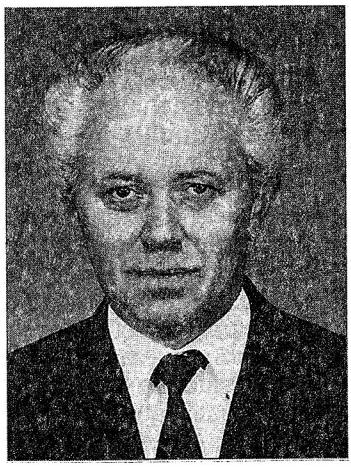

Vasile NISTOREASA

CASA DIN "GRĂDINA LINIŞTII"

În scurgerea vremii, oamenii din Fălticeni sau veniți în Fălticeni de prin alte părți, animați de aceleaşi simțăminte pentru adevăr, dăruire şi frumusețe, şi-au însemnat identitatea cu incandescența talentului lor, lăsându-ne moştenire un inestimabil tezaur cultural. Niciunde parcă, într-un spațiu geografic şi într-o dimensiune demografică atât de reduse, n-a fost zămislită atâta forță creatoare şi n-a existat atâta diversitate de gândire şi preocupări ca la Fălticeni. Uimirea, admirația, dar şi încercarea de a desluşi sensurile generatoare de valori perene sunt atribute care te fascinează şi-ți incită senzația de a fi pătruns într-o catedrală cu intonații mirifice, de orgă seculară şi armonii desăvârşite. Pe frontispiciul acesteia sunt incrustate semnăturile a numeroşi prozatori, dramaturgi, critici, folclorişti, pictori, sculptori, compozitori, actori, oameni de ştiință... Aici gazetăria şi publicistica au găsit câmp fertil, tipografiile s-au întrecut pe ele însele, societățile şi reuniunile cultural-artistice s-au succedat sistematic. Sub cupola unei naturi încântătoare, liniştea patriarhală te captivează, iar oamenii, cu glasul lor domol şi cumpătat, te cuceresc. Intensitatea sincerității şi ospitalității lor nu are egal. *"De nostalgia Fălticeniului se poate şi muri"*, mărturisea cândva Horia Lovinescu, iar Ion Irimescu, decantând esențele creației sale, adăuga: *"Dorul de Fălticeni e permanent... Acest colțişor de lume, oriunde m-aş găsi, îmi este adânc înfipt în inimă, în gând, în amintiri. Nicăieri nu pot să mă detaşez sufleteşte de Fălticeni. Este şi motivul pentru care munca mea în domeniul artei aici şi-a găsit spațiul potrivit. Fiindcă tot ce am făcut pe cale spirituală, pe cale sentimentală de aici porneşte. Toată opera mea este închinată acestui târg modest altădată, care prin condiția lui de focar al spiritualității s-a ridicat în conştiința neamului pe o treaptă deosebit de înaltă"*. Periplul impresiilor şi sentimentelor de mândrie şi neuitare, de iubire şi incantații sufleteşti pentru locul care le-a dat har de zidiri îndrăznețe poate fi prelungit şi la un Matei Milu, poetul, Matei Millo, actorul, Nicu Gane, Artur Gorovei, Nicolae Beldiceanu, Lovineştii, Mihail Şerba, Vasile Savel, Ion Dragoslav, Ştefan Şoldănescu, Aurel Băeşu, Grigore Vasiliu-Birlic, Jules.Cazaban şi mulți alții, chiar dacă destinul i-a purtat şi prin alte părți de țară sau în afară de țară.

Fălticeniul a fost şi este un oraş tihnit şi modest. Nu s-a înghesuit niciodată să treacă în față. Chiar dacă în prezent, în locul dughenelor şi maghernițelor de altădată, au apărut

FIŞIER BIOBIBLIOGRAFIC

Născut la 15 decembrie 1938, în satul Boroaia, județul Suceava.

Studii: Şcoala Pedagogică de învățători (1957), Facultatea de Filologie a Universității din Suceava (1972).

Director al Bibliotecii municipale "E. Lovinescu" din Fălticeni (din 1993), director al revistei de cultură "Interferențe" (din 1997), colaborator (cu articole, eseuri, reportaje etc.) la "Zori noi", "Crai nou", "Cronica" (Iaşi), "Scânteia tineretului" (pagina culturală), "Opinia fălticeneană", "Interferențe".

Casa memorială "Mihail Sadoveanu".

blocuri semețe şi străzi împresurate de ronduri de flori şi lumini odihnitoare, chiar dacă economicul şi socialul şi-au îmbogățit paleta preocupărilor şi resorturilor existențiale şi chiar dacă înlesnirile lumii moderne au şi aici revelația unui anume confort şi primenire, Fălticeniul a rămas tihnit şi modest. Aici nu se fac revoluții şi nici mitinguri, aici ceea ce s-ar putea numi resemnare mai curând înseamnă cumpătare, înțelegere, aşteptare şi încredere. Precum un înțelept izolat de convulsiile de oriunde, oraşul şi-a aşezat valorile în conştiința fiecăruia ca într-un sanctuar de antologie milenară şi se preumblă cu paşi liniştiți, spre a nu le tulbura măreția şi unicitatea. Evident, fascinația momentului trăit nu are explicații logistice şi sociologice. Este anevoios să persuadezi în detaliu *cum* de s-a întâmplat să fie aşa şi *de ce* s-a întâmplat tocmai în acest loc; după cum nici *întâmplarea* pură nu poate fi un argument, dacă avem în vedere că fuziunile ce uimesc sunt efectul unor combustii nebănuite, generate de talent şi abnegație, de fecunditatea nativă a mediului, precum şi de setea de depăşire a clipei, prin adăugarea de noi valori la valorile existente.

George Călinescu, intuind interdependența care există în această parte de țară între geografic şi spiritualitate, aprecia că *"adevărata Moldovă, aceea tăcută, patriarhală, cu verbul scurt şi muşcător, se află între Suceava, Fălticeni şi Piatra Neamț"*, iar Ion Simionescu, vizitându-ne deseori, găsea că Fălticeniul se numără printre puținele oraşe din țară *"care să aibă un pitoresc mai blând, mai chemător"*, şi că aici *"ca în Florența lui Dante, la fiecare răspântie s-ar putea pune plăci cu citate din Creangă... Mihail Sadoveanu, înainte de a deveni ieşean, lungă vreme fălticenean, ne-a dat cele mai minunate descrieri de natură"*, iar Artur Gorovei, cel care şi-a dus viața *"în modestie şi hărnicie netrâmbițată, răscolitorul neprețuitelor comori ale folclorului român"*, a scos prima revistă de folclor, "Şezătoarea", unanim apreciată de catedrele de romanistică din Europa, S.U.A. şi America Latină.

De altfel, de-a lungul timpului, aşezarea de pe Şomuz s-a bucurat de prezența a numeroase personalități din țară şi de peste hotare, ceea ce ne îndreptățeşte să subliniem că acest loc nu este o zidire izolată şi nici o legendă sau o poveste, care

începe cu *a fost odată*... Fălticeniul a fost şi rămâne în deplină armonie cu întreaga simţire românească, expresie memorabilă a trăirilor autentice, moştenitor legitim al măiestriei vestitului Apolodor. Însăşi structura sufletească a oamenilor de aici pare să aibă un grad de inedit aparte. Pe lângă fiorul contemplativ, expresia mucalită şi proverbială, pe lângă bucuria ascunsă, aproape indiferentă, cu care-şi dezvăluie strădaniile de tot felul, pe lângă vorba reţinută şi mersul stăpânit şi pe lângă preţuirea valorilor artistice locale şi de pretutindeni, omul din partea locului este binecuvântat şi cu un extraordinar gest al ospeţiei, pe care Dimitrie Ralet, încă în 1844, cu bucuria celui care descoperă un lucru de mare preţ, îl definea *"o frumoasă şi moştenită virtute, ce n-o găseşti chiar pe la unele din naţiile prea civilizate"*. Prin urmare, nu întâmplător cei în trecere prin Fălticeni, dar mai cu seamă cei care au rămas o vreme aici – şi dintre aceştia din urmă aş aminti, restrictiv, pe Virgil Tempeanu, George Tutoveanu, I.D. Chirescu sau T.V. Ştefanelli – s-au simţit copleşiţi de acel inefabil astâmpăr de a face ceva şi de a pătrunde în grădina muzelor şi a efervescenţelor artistice, băgând de seamă că împrejurările de-aici sunt atât de generoase, încât impulsul creator poate să se producă cu un ceas mai devreme decât în altă parte.

Cel mai reprezentativ şi mai convingător în acest sens rămâne însă Mihail Sadoveanu. Născut la Paşcani şi, la 11 ani, venit la Fălticeni pentru studiile gimnaziale, Sadoveanu, deşi nu împlinise încă paisprezece ani, se simte fermecat de emulaţia creatoare a locului şi – nici mai mult, nici mai puţin – se apucă să scrie un roman despre viaţa şi peripeţiile unui erou popular, **Florea Corbeanu, haiducul.** Evident, această primă aventură literară a fost pusă pe seama pertinentelor sale lecturi din creaţia populară şi a frecventelor jocuri *"de-a haiducii"* prin huciurile din Folticenii Vechi. Este un adevăr care nu poate fi contestat, dar, se pare că scânteia care a grăbit focul creator a fost dată de contactul său cu revista "Şezătoarea", apărută în Fălticeni la 1 martie 1892 şi citită cu multă însufleţire de gimnazişti şi nu numai. Romanul, din nefericire, a avut o soartă ingrată, fiind pierdut de către cel mai stimat dintre profesorii săi, George Stino. Acest fapt însă n-a fost să însemne descurajare şi renunţare. Dimpotrivă, reluând şi abordând noi genuri şi teme de creaţie şi reflectând şi la sfaturile bunului său profesor de română, Neculai Apostol, autorul **Anilor de ucenicie,** va înţelege să-şi potolească exuberanţa publicării cu orice preţ, pentru că până să-ţi găseşti *"substanţa proprie"*, adică acel stil inconfundabil şi acea măiestrie care să te personalizeze, este nevoie de pertinente căutări, cizelări şi acumulări, de *"redactări în gând"* şi de *"ruperi cu trecutul"*, precum şi de o solidă cultură şi cunoaştere a vieţii şi istoriei oamenilor în mijlocul cărora trăieşti.

De la Fălticeni, Sadoveanu a mers la Liceul Naţional din Iaşi, iar în toamna anului 1900 a intrat ca student la Facultatea de Drept din Bucureşti, ca să nu-l supere pe cuconu Alecu, tatăl său, care avea o părere jalnică despre cei cu înclinaţii spre literatură. Dar în preajma sărbătorilor de iarnă ale aceluiaşi an, sărac şi însingurat, părăseşte capitala şi se reîntoarce *"într-o regiune prielnică sufletului"* său, adică în Fălticeni. De altfel, şi vacanţele şcolare şi le petrecuse tot la Fălticeni. Dar de ce la Fălticeni şi nu la Paşcani, la tatăl său? Pentru că la Fălticeni reverberaţia preocupărilor sale creatoare era într-un deplin consens cu atmosfera trăirilor spirituale de aici. Pentru că la Fălticeni începuse să scrie şi se produsese chiar şi acel prim debut literar – când, în 1897, într-o revistă umoristică, bucureşteană, "Dracul", îi apăruse schiţa **Domnişoara M... din Fălticeni** – un debut nesemnificativ, dar care ţine de o anume nostalgie pentru anii ce trec. Pentru că la Fălticeni, *"bălaia visurilor sale"*, domnişoara Ecaterina Bâlu, sora unui fost coleg de gimnaziu, cu care se va căsători la 21 octombrie 1901, îl aştepta cu atâta dragoste şi era atât de cumsecade şi de talentată – scria şi ea poezii –, cum de fapt erau atâţia

alți oameni din liniștitul oraș dintre "Nada Florilor" și "Dumbrava minunată". Au avut 11 copii, 9 dintre aceștia fiind născuți în Fălticeni. Până în 1909, au locuit în casa de zestre a soției, aflată pe celebra uliță a Rădășenilor, azi strada Ion Creangă, "Ulița literaturii" – cum i s-a mai zis, deoarece întâmplarea a făcut ca pe această uliță să se nască sau să stea în gazdă un impresionant număr de personalități.

După cum se știe, în toamna anului 1903, M. Sadoveanu primește vizita unui "curier special din București", Zaharia Bârsan, trimis de Șt.O. Iosif, care-l roagă să vină la "Semănătorul", mai ales pentru partea de proză. Ideea îi surâde și, în 3 noiembrie, pleacă singur la București. Crăciunul, Anul Nou și Paștile anului 1904 sunt petrecute în mijlocul celor dragi din Fălticeni, pentru ca în luna mai, 1904, să-și ducă și familia în București, stabilindu-se pe strada Toamnei, la nr. 89, și bucurându-se, pe lângă altele, de tihna unei grădini mici și a unui *"chioșc încununat cu viță de vie"*, precum și de compania unor confrați, în frunte cu poetul **Patriarhalelor,** cu care, la un pahar de vin și secondați de meșterul Gheorghe Ștefan, care interpreta *"cu mare artă, cântece bătrânești"*, discutau literatură și gândeau ce este de făcut, pentru ca "Semănătorul" să capete consistență și prestigiu. În aparență, totul părea să fie extraordinar și Sadoveanu s-ar fi putut considera un norocos și fericit – fiind în atenția multor personalități din capitală și eclatând prin acel fenomenal debut literar din 1904, când îi apar primele volume ale unui viitor destin literar de mare anvergură: **Povestiri, Șoimii, Dureri înăbușite** și **Crâșma lui moș Precu și alte câteva povestiri**, însă, pe neașteptate, părăsește Bucureștiul (motivele sunt expuse persuasiv în **Anii de ucenicie**). Aceasta se întâmpla în primăvara anului 1906, când – potrivit propriilor sale mărturisiri – *"mi-am încărcat calabalâcul și m-am întors la Folticeni, cu puține mijloace, cu nădejdi multe... Vreau libertate, vreau să fiu al meu. Mă fac livădar și prisăcar"*. Realitatea era că feciorul Profirei Ursachi nu putea să se acomodeze la infinit cu acea atmosferă de *"spovedanie a umilinții și neputinții"*, în care își măcinau zilele mulți dintre confrații săi, abrutizați de cinism, egoism, carierism, sărăcie și deznădejde; el își simțea *"cămașa de ghiață"* și inima ghemuită *"între ghimpi"*, asistând, conjunctural, la un grotesc potop de lamentații și gesturi, care de care mai hilare. El avea nevoie de liniște, pentru că actul creator nu poate fi înfăptuit sub ghilotina insinuărilor și indecenței; și-apoi, acel miros al gliei strămoșești și acea puritate umană – rămase, undeva, în Moldova păstrătoare a unui cod etic de amețitoare sfințenie, în cultul căruia crescuse și se formase – nu puteau fi ignorate.

Sadoveanu visa *"o căsuță a tihnei, din cerdacul căreia se văd munții, și o livadă în care sună dulce murmurul albinelor"*. Aflând că *"livada cea veche a lui Vorel, din capătul ulițiii Rădășenilor"* este pusă în vânzare, purcede imediat la negocieri și, astfel, devine proprietarul *"unei minunate paragini de două hectare, fără împrejmuire și fără casă de locuit. Se afla în capătul de la deal al târgului Folticeni, aproape de Dumbrava minunată și de huceagurile Folticenilor Vechi și Oprișenilor. Se vedeau, dincolo de Moldova, munții în ceață, dealuri și văi romantice, spre apa Șomuzului"*. Învățând *"pomologia"* și *"deprinzând rânduiala prisăcilor, fie din cărți, fie de la prisăcari bătrâni"*, în trei zile transformă această paragină într-o minunată *"grădină a liniștii"*, cu rod bogat de meri, peri, cireși, vișini, gutui, nuci, fragi, coacăzi și zumzet silitor de albine. În 1909, după propriile sale schițe, niște *"meșteri iscusiți călăuziți de Ghiță a Andrioaiei, dulgher din Bunești"*, un sat la vreo șase kilometri de oraș, ridică o casă și un grajd.

Nevoia de bani însă e permanentă. Cu toate că publica mult, iar onorariile pentru ceea ce publica erau destul de bunicele, problema banilor rămânea, totuși, o problemă. Dar lucrul acesta nu i se întâmpla numai lui Sadoveanu. Însuși prietenul său, Artur Gorovei, deși avea o moșioară

la Buneşti şi deşi era magistrat, n-o ducea mai strălucit. Într-una din zilele lui 1909 acesta poposeşte în casa prietenului Mihai, propunându-i să-i fie tovarăş în ridicarea unei mori. Sate sunt multe în jur şi oamenilor le vine mai la îndemână să-şi scurteze drumul şi să vină la moara lui Sadoveanu şi Gorovei, care-i mai aproape, şi face făină mai bună, iar morarii nu sunt nişte şarlatani. Materiale de construcţie se găsesc, utilajele puteau fi aduse de la o fabrică nemţească, o bucată de pământ dă Sadoveanu, aşa că, zis şi făcut, ne apucăm de treabă. Entuziasmul era mare; s-a băut şi un pahar de vin, pentru ca maşinăriile să nu prindă rugină... Moara a fost ridicată de acelaşi Ghiţă a Andrioaiei şi despre ea s-a scris mult, ba a fost pomenită şi în folclor: *"De-am văzut ş-am tot bătut / Ca să macin n-am putut, / Am urcat cu carul dealu / La moară la Sadoveanu"*. Moara însă n-a rezistat decât aproape doi ani. Imediat a apărut concurenţa. La Petia se ridică o moară, la Şoldăneşti se ridică alta, cei din Lămăşeni nu se lasă mai prejos, astfel clientela scade, de profit nici nu mai poate fi vorba şi celebrilor întreprinzători nu le rămâne decât să-şi încheie socotelile. Povestea, totuşi, îşi are partea ei de semnificaţie. Cei doi "morari" – oameni de sensibilă dragoste pentru educaţia şi instrucţia celor *"obidiţi şi umiliţi"* – s-au gândit ca în moara lor să încropească o mică bibliotecă, cu cărţi, reviste şi ziare dintre cele de trebuinţă. Omul vine să macine un sac, doi, de porumb sau grâu şi, până le vine rândul la coş, ca să nu piardă timpul fără rost, pune mâna pe o carte, pe un ziar şi citeşte; unde nu înţelege, întreabă şi ce înţelege, reţine, ştiut fiind că un dram de învăţătură şi lumină nu strică. Cât interes vor fi arătat "cititorii" bibliotecii, nu ştim; cert este că iniţiativa rămâne unică în felul ei, atât prin ineditul locului de amplasare, cât şi al scopului urmărit.

Anii însă trec şi numele scriitorului urcă vertiginos în ierarhia valorică a prozei româneşti. Anual, îi apar cel puţin două cărţi, colaborările la revistele şi ziarele vremii se amplifică, fapt ce ar putea să genereze acea nerostită tendinţă de a se lăsa ademenit să-şi îndrepte paşii spre alte locuri, unde viaţa spirituală e cu mult mai fascinantă decât la Fălticeni. Oricine poate fi copleşit de ideea de a-l şti pe marele prozator în urbea sa, deşi e greu să te desparţi de acel spaţiu mirific unde băuse "apa vie a sufletului nostru românesc", unde simţise primii fiori ai travaliului creator, unde îşi scrisese primele 31 de cărţi din opera de-o viaţă, unde se căsătorise, îşi crescuse copiii şi îşi dorea să rămână întru veşnicie, cumpărându-şi pământ şi ridicându-şi casă. Cei mai abili în acest sens s-au dovedit ieşenii, care în 1910, spre surprinderea multora, îl numesc director al Teatrului Naţional. Întrezăreau din start că naveta Fălticeni – Iaşi nu va fi deloc uşoară, scriitorul nu rezistă decât opt ani. În noiembrie 1918, se mută cu întreaga familie în capitala spirituală a Moldovei. Casa este vândută unuia Ştefănescu, din Mălini, care, la rândul său, o vinde colonelului Racoveanu. Acesta o lasă moştenire fiului său, Dumitru, de la care, abia în toamna anului 1986, primăria oraşului o cumpără, dar nu cu banii primăriei, ci cu banii unui însemnat număr de cetăţeni ai Fălticenilor: intelectuali, funcţionari, meşteşugari... Nu i s-a impus nimănui să contribuie cu o sumă mai mare sau mai mică de bani, a fost nevoie doar de un comitet de iniţiativă, pentru a dovedi, pentru a nu ştiu câta oară, că cinstirea şi preţuirea valorilor locale nu-i o sintagmă golită de miez, că face parte din fondul nostru sufletesc, perpetuându-se din generaţie în generaţie.

Odată cumpărată, casa a fost supusă unor reparaţii serioase, grădina a fost împrejmuită cu gard nou, după o pictură de Băeşu a fost reconstituită poarta de intrare, fântâna din faţa casei (adâncă de peste 40 m) a fost curăţată şi i s-a făcut acoperiş de şindrilă, în genere, s-a urmărit ca nimic din ceea ce a fost pe timpul şederii Sadovenilor să nu fie schimbat, modernizat. Ineditul Casei memoriale "Mihail Sadoveanu" din "Grădina liniştii" – a treia, după cea

de la Vânători-Neamț și de la Iași – îl reprezintă construcțiile (singurele gândite și construite de scriitor), fântâna, o parte din pomii rămași (nuci, meri, peri, tufele de liliac etc.), precum și acei tei semeți, orânduiți de-o parte și de alta a aleii ce duce de la poarta de intrare până la cerdacul casei. De asemenea, în vederea prezentării perioadelor de viață și de activitate ale scriitorului (Pașcani, Fălticeni, Iași și București), s-a recurs la o expoziție de fotografii, documente, texte, cărți și obiecte (atâtea câte s-au mai găsit), un mare ajutor primind, în acest sens, de la Ecaterina și Profira Sadoveanu, – fiicele prozatorului, pe-atunci încă în viață, precum și de la Constantin Mitru, fostul secretar particular al lui Sadoveanu și fratele celei de-a doua soții, Valeria Mitru. Un alt spațiu de atracție și interes îl cuprinde și galeria portretelor, chipul prozatorului în pictură și sculptură – sugestive în reliefarea însușirilor sale fizice și morale, sala pasiunilor – vânător, pescar și șahist, sala cărților – majoritatea în ediții princeps, sala cărților transpuse pe pelicula cinematografică sau pe scena unor teatre din țară, și, în fine, sala mărturiilor despre Sadoveanu, locul și rolul său în cultura națională și universală, în care, din cele peste 800 de articole, monografii, studii, volume omagiale, sunt expuse cele mai reprezentative. Acest mod de organizare și expunere s-a constituit într-o veritabilă pagină de istorie literară, un tulburător spațiu de evocare a celui numit pe bună dreptate *Voievodul* sau *Ceahlăul literaturii române*.

Casa memorială "Mihail Sadoveanu" a fost inaugurată în ziua de 5 iunie 1987, în prezența fiicelor scriitorului, a cumnatului său, a unor personalități din Iași și Suceava și a unui numeros public din localitate și împrejurimi, devenind pentru Fălticeni cea de a patra instituție muzeală, după Galeria oamenilor de seamă (16 iunie 1972), Muzeul de Artă "Ion Irimescu" (11 ianuarie 1974) și Muzeul Apelor "Mihai Băcescu" (17 august 1982).

S-a afirmat că Sadoveanu a voit să rămână un fălticenean pentru toată viața, supoziție susținută nu numai de mărturisirile scriitorului, ci și de faptele sale. Între hârtiile rămase, s-a găsit un proiect, potrivit căruia, lângă ultima lui locuință din strada Zambaccian din București, la dimensiuni mai mici, urmau să fie reamenajate căsuța și grădina din Fălticeni, un gest de inestimabilă valoare sentimentală și statornică aducere-aminte a acelor locuri, unde omul Sadoveanu s-a simțit ca la el acasă. După 1918, fie de la Iași, fie apoi de la București, a revenit deseori în Fălticeni, întocmai precum revii la locul tău de baștină, fiind însoțit de cei mai apropiați prieteni (George Topârceanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Mihai Codreanu, Anicuța Cârje ș.a.), organizând diferite manifestări culturale sau evocând cu nespusă trăire sufletească cei 21 de ani petrecuți aici. *"La Fălticeni* – spunea la sărbătorirea a 50 de ani de viață – *am băut apa vie a sufletului nostru românesc, pe care n-am uitat-o nici până azi. În ea se va răsfrânge până la moarte toată taina sufletului meu...".* În ultimul an de viață, grav bolnav și având recomandarea medicilor de a renunța la deplasări, a ținut ca ultimele imagini pământene, pe care să le ducă pe tărâmul neîntoarcerii veșnice, să fie "căsuța tihnei" și "grădina liniștii", cu întregul lor cortegiu de miresme și amintiri. Această ultimă vizită se întâmpla în august 1961. De altfel, revenirile sale la Fălticeni pot fi comparate cu acele retrageri strategice ale eroului din poveste la izvorul fermecat, din care, sorbind, prinde noi puteri și un nestăvilit avânt spre împlinire și statornicie. Comuniunea intimă Sadoveanu – Fălticeni s-a făptuit din plin, iar spiritul de la Casa din "grădina liniștii" ne-nvăluie pe toți, ca într-o păstorire duhovnicească, pentru care nu există nici timp și nici spațiu, există veșnicia.

Loreta HANDRABURA
Chişinău

ARTUR GOROVEI DESPRE BUCOVINA ŞI BASARABIA

Călătoriile lui Artur Gorovei prin *Bucovina* şi *Basarabia* răspund unei chemări de cunoaştere a *celorlalţi Noi* înstrăinaţi până astăzi. **Prin munţi** (1900) şi **Prin Bucovina** (1903, 1905) îşi intitulează memorialistul însemnările făcute zilnic şi datate ca într-un jurnal, ceea ce demonstrează că acestea nu sunt scrise peste ani, precum procedase cu unele notiţe făcute **Prin Ţară.** Dacă cele din urmă reţin mai ales peisajul social al localităţilor, aspect relevat şi de rubrica *Chestiuni sociale* din "Noua revistă română" unde sunt publicate, atunci impresiile în drum spre şi în "Ţara de dincolo de hotar", ca substanţă informaţională, întrunesc aproape toate manifestările genului.

Din primele fragmente reţinem *amănuntul* descrierilor. Impresia lectorului este că autorul înregistrează cu exces de zel orice detaliu: de la cei patru cai "harabagiesci"; vizitiul de ocazie; feciorul tovarăşului său de drum, Franţ; pustiul străzilor din Fălticeni; muncitorii treziţi etc. până la "colbul" de pe străzile oraşului.

Peisajele natale ce rămân în urma trăsurii trădează o predilecţie a călătorului pentru contemplarea de sus, "de pe culmea dealului", unde, de fiecare dată, face un popas, pentru a se edifica în ceea ce priveşte frumuseţea lor inefabilă: "De o parte şesul Moldovei, şerpuit de apa limpede ca argintul, sprijinit de poalele munţilor înveşmântaţi cu pădurele verzi şi răcoroase. ...De cealaltă parte a şoselei pe care tropotă caii, iată târgul Folticenilor, cu acoperemintele caselor sclipind în bătaia soarelui umed încă de negurile care l-au înlănţuit; Folticenii se întind a lene pe cele patru coline, patru scări pe care le cobori până în pârâul Şomuzului, care aleargă ameţit de zgomotul morilor, ale căror grele roţi el le poartă spumegând"[1].

Cu patru decenii în urmă valea Moldovei i se înfăţişa voiajorului ca "panorama cea mai frumoasă pe care poate s-o privească ochiul. ...Jos, pe câmpia verde, consemnează Gorovei într-un limbaj pastelat şi hiperbolic, se încolăceşte un şarpe imens, cu solzii de argint, care sclipeşte în bătaia soarelui: râul Moldovei. În zare, şirul nesfârşit al munţilor albaştri, care în depărtări se unesc cu nourii. Pietrosul, cu vârful alb; lângă el Rarăul, cu

ARTUR GOROVEI

Folclorist, scriitor şi publicist. Născut la 9 februarie 1864, Fălticeni – mort la 19 martie 1951, Bucureşti. Absolveşte Facultatea de Drept a Universităţii din Iaşi (1890). Judecător la Broşteni, director al revistei de literatură şi tradiţii populare "Şezătoarea", prefect al judeţului Suceava cu reşedinţa la Fălticeni etc. În 1915 este ales membru corespondent, iar în 1940 – membru de onoare al Academiei Române.

Lucrări de folclor şi etnografie: **Cimiliturile românilor** (1897), **Descântecele românilor** (1931), **Elementul popular în literatura cultă** (1935), **Ouăle de Paşti** (1937). Alte volume: **După dragoste,** *schiţe şi nuvele* (1901), **Cruzimi,** *reportaje* (1921), **Fălticenii – cercetări istorice asupra oraşului** (1938), **Monografia oraşului Botoşani** (1926), **Pagini de viaţă,** *jurnal inedit*, ş.a.

Pietrele Doamnei, stâncile vinete, care apar ca țepile unui ariciu fantastic. Iată Grințiesul Broștenilor, muntele cel mai cochet de pe Valea Bistriței, până la care ca să pătrundă vederea alunecă peste înălțimea Stânișoarei sfioase între munți gheboși, iar, mai spre stânga, Halăuca, ascunzătoare de cerbi sprinteni și de urși morocănoși"[2].

În fața unor peisaje ca Valea Putnei, Bistrița autorul, copleșit de emoții, este în imposibilitatea de a stabili acea comunicare dintre ochi și cuvânt. "E prea frumos pentru a încerca pigmeii să zugrăvească", rezumă Gorovei resemnat în fața acestei măreții a naturii.

Pe malul Bistriței el întârzie "pentru a audia același cântec cântat de mii de ani, dar întotdeauna nou, totdeauna dătător de melancolie dulce și netălmăcită"[3]. În preajma eternității naturii reflecțiile pe marginea condiției efemere a omului sunt inevitabile: "Noi, furnici rătăcite pe o frunză, ce mai însemnăm! ...Și ce mai larmă facem noi în lume!"[4].

Drumețul-narator, care cunoaște itinerarul, anticipează unele imagini ale toposului, semnalează unele probleme pe care știe că le va avea personal, insistă asupra denumirii unui han și provoacă curiozități referitoare la stăpânul de altădată. Ipotezele într-un subiect sau altul se succed într-o tiradă de interogații ce premerg soluționării chestiunilor abordate.

Secvențele înregistrate în timpul călătoriei prin Bucovina sunt prezentate prin comparație cu cele "de acasă": mersul trenurilor ce ajung la oră fixă aici și constatarea că cele din Moldova întârzie mereu; taxa pentru drumuri achitată doar de drumeți, iar "la noi" de către toți cetățenii etc. Această modalitate de expunere este eficace, oferindu-ne posibilitatea de a cunoaște două realități imediate, ce-și dispută primatul în planul civilizației.

Bucovina pare o altă țară, constată Gorovei, datorită administrației: "E același popor la noi și în Bucovina. ...Te-ai crede în altă țară, dacă nu i-ai auzi vorbind așa frumos românește-moldovenește, precum zic ei. Și toată această deosebire e datorită numai administrației lor, cu mult, foarte mult superioară administrației noastre"[5].

Această realitate, dar și altele de natură socială și economică mai ales, i-a determinat pe locuitorii satului Băieșești, care aveau de ales între Moldova și Bucovina, să opteze pentru cea din urmă, aflată sub regimul austro-ungar, "pretextând că la dânșii toate merg pe dreptate, pe când în România dreptate nu-i pentru agricultori". Hotărârea obștei întristează pe călătorul moldovean, însă spiritul său critic le dă dreptate în cele din urmă.

Curiozitatea lui A. Gorovei se manifestă și aici, atât pentru *prezentul* investigat cu ochii proprii prin observație sau dialog direct cu bășt inașii, cât și pentru *trecutul* "răscolit" și reconstituit sau de un martor al locului, sau de autorul însuși în baza datelor și a informațiilor istorice, pe care le deține în bagajul său de cultură generală.

Această perspectivă de relatare se manifestă și în paginile despre Basarabia. Una dintre coordonatele relației folcloristului cu acest pământ, pe care l-a vizitat de două ori – în copilărie (1888) și la bătrânețe (1943) –, este ataşamentul sanguinic. După mamă Artur Gorovei era basarabean. Avea neamuri boierești peste Prut cu care încearcă să întrețină legături de rudenie. Acolo desfășoară o prodigioasă activitate de cercetare istoricul Gh. Bezviconi, care s-a declarat copilul spiritual al "venerabilului cărturar" de la Fălticeni. În Basarabia arhivistul își caută mărturiile documentare vii cu privire la descendența sa pe linie maternă.

Țesătura însemnărilor sale făcute în cele șapte zile de voiaj prin ținutul Hotinului în anul 1943 este de altă natură decât cea din paginile despre Bucovina sau din Țară. Mai întâi de toate, memorialistul relatează concis, concret, fără detalii despre localitățile pe care le-a vizitat (orașul Hotin, Cristinești, Ienăuți, Buruieni, Volcineț). Notele sale se rezumă la constatări de suprafață, motivate prin lipsa de timp, sau înregistrări sporadice desprinse fugar în satul de

baştină al familiei Hasdeu. Ne referim la cele despre mausoleul construit de Tadeu Hâjdeu; la cele trei morminte din cimitir; la statuia de piatră a unei femei şi la notiţele despre lenăuţi din 1888 şi din 1943. Anecdoticul nu lipseşte nici aici, fiind "implantat" conştient de narator prin relatarea unei aventuri din prima sa deplasare spre lenăuţii lui moş Alecu Cazimir, "care merită să fie povestită".

Oraşul copilăriei sale – Rădăuţi – a cunoscut de asemenea prefaceri mari timp de 71 de ani. Nostalgia trecutului, materializat prin casa în care a locuit şi şcoala primară, este provocată de *imaginea ruinelor* prezente şi aici, formând, astfel, *laitmotivul însemnărilor sale de călătorie.*

Soarta acestei părţi de Ţară l-a preocupat mereu, deducem şi din corespondenţa sa cu figuri proeminente ale culturii basarabene: Pan Halippa, Gh. Bezviconi, Al. Bardieru, Al. Mateevici ş.a. *Cu gândul îndurerat* îşi intitulează A.Gorovei articolul său din "Viaţa Basarabiei", publicat în urma cedării Basarabiei şi nordului Bucovinei la 1940. Personalitatea lui Gorovei poate fi definită şi din aceste rânduri prin raportarea sa la contextul evenimentelor de atunci, de aceea le vom reproduce integral: "Următori credinţei noastre, încă de pe vremea când Ţara Moldovei era sub oblăduirea marelui şi neuitatului Voevod Ştefan cel Mare, am dorit pacea, atât pentru noi, cât şi pentru vecinii noştri.

Am fi putut să ne opunem. Avem atâtea sute de mii de baionete, pe care bravii noştri ostaşi să pricep bine să le întrebuinţeze; am fi putut să rezistăm contra invaziunei şi să respingem pe duşmanul care venise ca să cotropească o ţară ce nu era a lui, o ţară al cărei pământ este frământat cu sângele nostru moldovenesc, pe care duşmanul a stăpânit-o în trecut nu prin vitejia lui, ci prin dărnicia altui duşman al nostru. Am socotit, însă, că începând noi războiul s-ar încinge focul şi în partea aceasta a Europei, şi am dorit pacea, cu jertfa noastră.

Am cedat, de bună voie, Basarabia şi o parte din Bucovina, care nu au fost cucerite prin forţa armelor.

Urmaşii noştri vor înţelege ce însemnează aceasta, vor pricepe care este rostul acestei cedări.

În aceste vremuri triste pentru noi, să ni amintim cuvintele lui Eminescu, scrise în ziarul "Timpul" din 10 februarie 1878: *Rusia ni poate lua ce-i place şi pierderile vor fi trecătoare. Rusia voieşte să ieie Basarabia cu orice preţ; noi nu primim nici un preţ. Dar totul este: credinţa în trăinicia poporului român"*[6].

Mesajul lui A. Gorovei se afiliază protestelor semnate de parlamentari, fruntaşi politici, foşti deputaţi în Sfatul Ţării şi de cel al lui N.Iorga, consilier regal în acel an. "Prezentul tragic al Basarabiei, scria şi P. Halippa în articolul *Un cuvânt înainte,* din acelaşi număr al revistei "Viaţa Basarabiei", nu o scoate din marea familie românească, oricât ar stărui stăpânii ei de astăzi în afirmaţiunile lor stranii că Moldova şi România sunt două naţiuni deosebite". Cu părere de rău, acest adevăr istoric a rămas şi la început de mileniu trei doar un postulat vehiculat pe la reuniuni între cele două state (sic!) independente şi suverane. Or, prezentul Basarabiei de azi este şi mai tragic!

NOTE

[1] A. Gorovei, **Prin munţi,** în "Gazeta săteanului", an. XIII, nr. 17(352), 5/18 octombrie 1900, p. 394.

[2] A. Gorovei, **Pe valea Moldovei,** în "Cuget clar", an. III, nr. 48, 8 iunie 1939, p. 763.

[3] A. Gorovei, **Prin munţi,** p. 417.

[4] **Ibidem,** p. 418.

[5] **Ibidem,** p. 395.

[6] A. Gorovei, **Cu gândul îndurerat,** în "Viaţa Basarabiei", an. IX, nr. 7-8, iulie-august 1940, p. 64.

Prof. dr. Ion POPESCU-SIRETEANU

SIRETUL – REŞEDINŢĂ DOMNEASCĂ

Numele **Siret** este păstrat din fondul toponimic/hidronimic autohton. Nu ştim cum era rostit acest nume de către daco-geţi, dar grecii l-au redat în forma **Seretos.** Înrudirea cu nume proprii ilire precum **Siretion** şi **Seretes,** dar şi cu numele topic **Serretes** din Panonia superioară este evidentă. Fonetismul vechi, cu **e** în prima silabă, **Seret** şi **Serete,** se păstrează în documentele moldoveneşti. În ţinutul Greceni (Basarabia), la 1772-1774, trăia un **Iovul Săretiu,** iar în satul Frumoasa din acelaşi ţinut trăia în aceeaşi vreme un **Ioniţă Siret.** În Munţii Apuseni găsim oronimul **Sereteu,** iar la Aromânii din Pind este numele topic **Siret** (**La Siret**). Este de presupus că între aceste nume poate exista o legătură de origine.

Pe malul Siretului, nu departe de izvoarele marelui râu, s-a născut, în vremi imemoriale, o aşezare care a luat numele apei şi l-a ridicat până la rangul de capitală a Ţării Moldovei. Satul de odinioară a avut şansa să se înfiripe la răscrucea unor mari drumuri comerciale, mai ales cel care unea Marea Neagră (şi Mediterana) de Marea Baltică, trecând prin Polonia. Schimbul de mărfuri permanent a dus la creşterea târgului, a numărului de case şi de locuitori. Dintre străini, s-au aşezat mai întâi armenii şi grecii ca negustori, apoi au venit saşi din Baia şi din Bistriţa ca meseriaşi.

Siretul este aşezat la jumătatea distanţei de la Suceava la Cernăuţi (40 km), într-o zonă de podiş, cu dealuri prăpăstioase şi coline.

La 4 km nord de centrul oraşului este Vama Siret, înfiinţată după al doilea război mondial de către ruşi, la noua graniţă.

În partea de nord teritoriul oraşului este limitat de graniţa actuală cu Ucraina. Distanţa de la nord la sud este de 6 km, iar de la est la vest de 8 km. Hotarul are lungimea de 37,2 km, dintre care 7,5 km sunt udaţi de apa râului Siret. Ca mărime, este al patrulea oraş al judeţului, după Suceava, Rădăuţi şi Câmpulung. Suprafaţa este de 4340 hectare, iar populaţia depăşeşte cu puţin cifra de 10 mii de locuitori. Dintre aceştia sunt: 93,62% români, 4,5% ucraineni, 1,2% germani, 1,1% poloni, la care se adaugă câţiva reprezentanţi ai altor naţionalităţi. Cu privire la evrei, trebuie să spun că, dacă în prima jumătate a sec. al XX-lea aceştia constituiau cam jumătate din populaţia oraşului, astăzi mai sunt doar câteva persoa-

FIŞIER BIOBIBLIOGRAFIC

Născut la 13 septembrie 1934 în satul Mănăstioara, oraşul Siret, judeţul Suceava.

Studiază la Facultatea de Filologie din Iaşi (1954-1958).

Activează în calitate de asistent (1962), lector (1972), conferenţiar (1990), profesor (1994) la Facultatea de Filologie din Iaşi. Din 1990 este şeful Catedrei de limba română pentru studenţi străini.

A colaborat la un mare număr de reviste ştiinţifice şi de cultură.

A publicat câteva sute de studii, articole, recenzii şi note, poezii şi poeme în proză.

Semnează peste 30 de volume, între care: **Tezaurul toponimic al României. Moldova**, vol. I, *Repertoriu istoric al unităţilor administrativ-teritoriale, 1772-1988*. Partea I, Bucureşti, Editura Academiei, 1991, Partea a 2-a, Editura Academiei, 1992, 1703 p. + 14 hărţi (Coautor). Premiul Timotei Cipariu al Academiei Române; **Siretul – vatră de istorie şi cultură românească**, Iaşi, Editura Omnia, 1994, 464 p. + 7 hărţi. (Autor principal şi coordonator); **Cuvinte româneşti fundamentale**, vol I, Iaşi, Editura Bucovina, 1995, 240 p.; **Memoria limbii române**, vol. I, Iaşi, Editura Bucovina, 1997, 208 p.; **De dragoste**, versuri, Timişoara, Editura Augusta, 1999, 126 p.

ne, ceilalți plecând în Palestina (după 1948: Israel) sau în alte țări din vestul Europei şi în Statele Unite ale Americii.

Mă urc pe dealurile **Horaiț, Sasca** ori **Ruina (Rúi-na),** care străjuiesc latura sudică a oraşului, şi văd până departe locurile în care s-au întemeiat sate ori pe care au fost sate cândva, astăzi numite **silişti**. Este vorba de fostele sate **Greci, Miezeni, Vicşani, Climăuți, Târnauca, Varnița, Pleşeni, Dorneşti** şi trebuie să spun că actualele sate **Climăuți, Dorneşti** şi **Vicşani (Ruda)** sunt aşezări mai noi, făcute la oarecare distanță de vechile vetre.

Văd rânduri de strămoşi în straiele lor de lucru sau de ținut, la plug pe lungul ogoarelor, păzind turme de oi, la biserici în zilele de sărbătoare, în preajma domnilor când nestatornicia vrăjmaşilor îi silea să lase uneltele de fiecare zi şi să pună mâna pe arme, să apere țara.

În Siret s-a organizat statul moldovenesc la începuturile lui, aici s-a stabilit politica internă şi externă, aici s-a bătut moneda noului stat. În Siret şi-au petrecut tinerețea Lațcu vodă şi Costea vodă, fiii lui Bogdan, viitorii voievozi Petru şi Roman, fără îndoială şi Ştefan I şi Alexandru cel Bun, fiii lui Roman. Lațcu a domnit aici şi tot aici şi-a început lunga sa domnie Petru Muşat, din a cărui poruncă s-au zidit Curtea Domnească şi Cetatea de Scaun de la Suceava; el este, probabil, ctitorul bisericii Mirăuților din Suceava, în care a şi fost înmormântat.

O figură mai mult istorică decât legendară este doamna Margareta, numită şi *Muşata*, adică "Frumoasa", mama lui Petru I şi a lui Roman I. Ea a jucat un rol important în istoria Moldovei din a doua jumătate a sec. al XIV-lea. A fost soția lui Costea vodă, mort la puțin timp după urcarea sa pe tron, după Lațcu; l-a urmat Petru, fiul său (1375-1391). Mărgărita-Muşata sau Margareta de Siret a trecut la catolicism şi a ctitorit la Siret o mănăstire pentru frații călugări predicatori, după cum spune documentul în limba latină din 1 mai 1384. În Biserica Sf. Ioan Botezătorul doamna Margareta-Muşata şi-a ales loc de "închinăciune şi îngropăciune", spune acelaşi document. Nu ştim unde a fost înmormântată această Doamnă a Moldovei şi nici nu s-a stabilit prin săpături arheologice unde a fost în Siret mănăstirea Sf. Ioan Botezătorul, probabil între actuala biserică catolică şi cea greco-catolică, unde se ştie că a fost un cimitir.

Ca toate aşezările cu mare însemnătate istorică, Siretul este locul unde s-au născut legende dintre care unele au ajuns până la noi. Când faptele adevărate încep a se uita, în jurul unor puncte centrale ale acestora începe să crească țesătura unor explicații care nu au alt rost decât de a umple goluri generate de timp.

La Siret au fost cetăți mărețe, construcții religioase şi laice impresionante, pivnițe pline cu buți de aur invadate de apă şi acoperite de dealuri care s-au risipit, a fost o curte domnească din care plecau sau în care soseau delegații străine ori alaiuri, în sărbători împrejurimile împădurite ori lunca râului erau căutate de domni, de domnițe sau de coconii domneşti, de aici plecau oşteni înarmați până în dinți, care, ajutați de oastea țărănească, stăvileau permanentele invazii ale tătarilor prădalnici. Între legendele istorice, culese şi publicate de S.Fl. Marian, multe sunt despre Siret. Aici se vorbeşte despre primii domni ai Moldovei, menționați doar incidental în documente. Nu este de necrezut faptul că, la sosirea lui Dragoş în Moldova, au plecat să-l întâmpine soli de la Siret şi de la Suceava şi să-l roage de ajutor împotriva tătarilor şi a leşilor (Dragoş era reprezentant al regelui Ungariei). Într-o legendă culeasă de Ion Neculce în Siret, Dragoş ar fi fost căsătorit cu o săsoaică de religie catolică. În alta, culeasă de Marian, cel căsătorit cu o săsoaică este Sas vodă, fiul lui Dragoş. Biserica Sfânta Treime ar fi zidit-o Dragoş, alteori Sas ar fi fost ctitorul acestei însemnate biserici. Dragoş ar fi făcut o cetate, dar şi Sas. Doamna lui Dragoş ar fi ridicat o biserică catolică, dar şi doamna lui

Sas. Confuzia este explicabilă şi poate că o are în vedere chiar pe Doamna Margareta-Muşata, care, însă, nu era săsoaică, ci românca trecută la religia catolică. Tradiţia vorbeşte despre existenţa unei cetăţi pe dealul **Ruina**, întemeiată de cavalerii teutoni, distrusă de tătari la 1241, a unei cetăţi pe dealul **Sasca** şi a alteia pe dealul **Horodiştea** (sau **Hordiştea**). Aici trebuie să precizez că numele **Rúina** nu este în legătură cu subst. **ruínă** şi cu verbul **a ruiná**; numele **Sasca** nu vine de la numele lui Sas vodă sau de la originea săsească a uneia dintre doamnele Moldovei, ci de la apelativul topic **sáscă** însemnând "vale; vale în pripă"; iar numele **Horodişte** pronunţat şi **Hordişte** este explicabil prin **hordă** "depresiune, deal risipit, surpătură". Arheologii nu au găsit urmele acestor cetăţi, dar nici nu se neagă existenţa lor. Săpăturile arheologice din ultimii ani au avut, între altele, şi rostul să stabilească unde a fost curtea domnească pe dealul **Sasca**.

Formaţiunea prestatală cu reşedinţa la Siret se confirmă prin tradiţia luptelor împotriva tătarilor şi prin decapitarea, în 1340, în piaţa oraşului, a doi călugări franciscani misionari. Este o primă semnalare a luptei ortodoxiei contra misionarilor catolici.

Istoricii consideră că, după Chilia şi Cetatea Albă, Siretul este cel mai vechi oraş al Moldovei. Cu privire la vechimea oraşului, au fost exprimate două puncte de vedere:

1) Oraşul a precedat întemeierea statului şi a fost centrul unei formaţiuni prestatale, ca Baia şi ca Suceava;

2) Oraşul s-a întemeiat numai după constituirea statului, deci după anul 1359. Siretul a cunoscut o fază preurbană până la mijlocul sec. al XIV-lea. Drumul comercial amintit a dus la dezvoltarea Siretului ca oraş.

Indiferent de una sau alta dintre păreri, în sec. al XIV-lea aşezarea de sub dealurile **Horaiţ, Sasca** şi **Ruina** (în ordine de la vest spre est) era destul de întinsă, cu un sistem ferm de apărare împotriva unor atacuri ale tătarilor, cu o organizare socială şi bisericească în măsură să se opună propagandei catolice. Este sigur, însă, că nucleul aşezării a fost sub dealul **Sasca**, într-un loc mai retras din calea năvălirilor.

Venirea legendarului Dragoş în Moldova s-a întâmplat pe la 1343. Lui îi urmează fiul său Sas, iar acestuia Balc numit şi Baliţă, alungat din Moldova de către Bogdan din Cuhea, "infidelul nostru", cum îl numeşte regele Ungariei. Dacă primii trei (tată, fiu, nepot) reprezintă coroana maghiară, Bogdan este primul domn al unui stat independent. El a locuit la Siret, a înţeles pericolul maghiar şi a făcut eforturi să dea personalitate ţării pe care o întemeia. El a condus Moldova între anii 1359 şi 1365 sau între 1363 şi 1367, urmat de Laţcu. Unirea tuturor formaţiunilor politice de la răsărit de Carpaţi se face abia sub Bogdan şi urmaşii săi, când se stabileşte şi forma definitivă şi literară a numelui (**Moldova** pentru cancelaria internă şi **Moldava** pentru alte cancelarii, cum am arătat în **Memoria limbii române**, vol. I, Iaşi, Editura Bucovina, p. 49-77), faţă de un număr mare de variante.

Creştin ortodox, dar silit de grave împrejurări politice, Laţcu vodă se adresează papei comunicându-i decizia sa de a trece la catolicism, cerând ca Siretul să devină episcopie. Urmare a scrisorii voievodului (necunoscută azi), papa Urban V le scrie episcopilor de Praga, Wroclaw şi Cracovia informându-i de cele scrise de "dux Moldaviensis" şi le cere acelor episcopi să se intereseze dacă este posibilă înfiinţarea unei episcopii la Siret şi dacă Andrei, cel care a fost propus de Laţcu, poate fi episcop. După primirea unor răspunsuri favorabile, papa dispune ca Andrei să fie sfinţit ca episcop de Siret. Este interesant că papa, după informaţiile primite de la corespondenţii săi episcopi, a caracterizat Siretul ca oraş "însemnat prin mulţimea locuitorilor săi şi întru toate pentru a putea fi distins cu rangul de **civitas**". Se înţelege că numărul mare de locuitori arată puterea bisericii tradiţionale, ortodoxe, iar din cauza puţinilor catolici (saşi, poloni, poate şi unguri)

şi, deci, din cauza veniturilor mici ale episcopiei, nici unul dintre episcopii catolici nu a locuit la Siret. Pe la jumătatea veacului al XV-lea, episcopia este mutată de la Siret la Baia.

Noul stat nu voia să fie subordonat din punct de vedere religios episcopiei ortodoxe de la Lvov şi cere Patriarhiei de la Constantinopol înfiinţarea unei episcopii în Moldova, desigur la Siret. Mişcarea greoaie a Patriarhiei şi răspunsul negativ până la urmă determină cererea lui Laţcu adresată papei. La întocmirea acestei scrisori trebuie să fi avut un rol important Margareta-Muşata.

Mai flexibil şi mai receptiv, Vaticanul acordă privilegiul cerut de domn. Astfel, Moldova devine independentă şi din punct de vedere religios. Motivaţia lui Laţcu a fost politică, în avantajul statului său ameninţat de două mari puteri catolice: Ungaria şi Polonia. Se pare, însă, că trecerea lui temporară sau numai formală la religia catolică a determinat violente turburări religioase între locuitorii Moldovei, în anii 1373-1380, episcopul catolic fugind în Polonia, iar mai târziu Petru Muşat luând măsuri de a muta capitala la Suceava. Prin insistenţe şi tratative, Patriarhia acceptă până la urmă să înfiinţeze o autoritate bisericească ortodoxă în Moldova, dar o condiţie pare să fi fost introducerea limbii slavone în biserică şi în cancelaria domnească, în locul celei latine care reprezenta catolicismul. Nu uităm, însă, că în această perioadă se încearcă o împăcare a bisericii ortodoxe cu cea catolică, precipitată de pericolul otoman care ameninţa Bizanţul. Opoziţia poporului, a călugărilor şi preoţilor, cât şi a doamnei voievodului determină revenirea lui Laţcu la religia înaintaşilor, consolidând statul abia înfiinţat. Împrejurările în care moare Laţcu nu sunt cunoscute, dar el este înmormântat în Biserica Bogdana de la Rădăuţi, alături de tatăl său, aproape de el fiind îngropată fiica sa Anastasia, decedată în 1420.

După o scurtă domnie a lui Costea Muşat, cum arată pomelnicul de la mănăstirea Bistriţa, urmează o îndelungată (1375-1391) şi echilibrată domnie a lui Petru I Muşat, fiul lui Costea şi al Margaretei şi fratele lui Roman. El întăreşte relaţiile cu Polonia, îl împrumută pe regele acestei ţări cu o mare sumă de bani, la 1388 menţionează ca existentă Cetatea Sucevei, în care rezida, emite monede cu legenda în limba latină, cu stema Moldovei, întreţine relaţii cu Ţara Românească şi cu Mircea cel Bătrân care trimite delegaţii la Suceava şi în Polonia, în vederea încheierii unor înţelegeri, încorporează la Moldova Cetatea Albă luată de la tătari, încurajează comerţul, construieşte Curtea Domnească de la Suceava şi Biserica Mirăuţilor, – catedrală pentru Mitropolia Moldovei. El este considerat ctitor al mănăstirii vechi a Neamţului, pe care o înzestrează cu cele necesare, inclusiv cărţi de cult.

Spre sfârşitul domniei sale, Petru mută capitala de la Siret la Suceava, – oraş pregătit pentru a prelua marele rol pe care l-a jucat mai târziu în lumea românească. Din iniţiativa lui, se înfiinţează Mitropolia Moldovei între anii 1381-1386; primul mitropolit este Iosif, o rudă a domnului, dar neînţelegerile cu Patriarhia de la Constantinopol continuă şi după moartea acestui voievod, până la începutul domniei lui Alexandru cel Bun.

Lui Petru Muşat îi urmează la tron fratele său Roman (1391-1394), iar acestuia Ştefan (1394-1399), fiul lui Roman. Domniile lui Roman şi Ştefan sunt scurte şi pline de evenimente memorabile. Se continuă politica de împotrivire faţă de regele maghiar. În timpul lor Siretul nu mai era capitală, dar continua să se bucure de privilegii, comerţul era înfloritor.

În Siret şi în împrejurimi s-a desfăşurat permanent o viaţă religioasă după tradiţiile bisericii orientale, în conflict adesea cu misionarii catolici. La venirea lui Dragoş el va fi găsit cel puţin o biserică ortodoxă şi aceasta nu putea fi decât în **Siretul Vechi**, adică pe dealul **Sasca**, unde trebuie să fi fost şi curtea conducătorului formaţiunii statale din prima jumătate a sec. al XIV-lea.

Din toate construcţiile de odinioară, în Siret se mai păstrează până azi Biserica Sfânta Treime de pe dealul **Sasca**, fostă capelă a curţii domneşti. Nu ştim cine a construit-o, dar ea este anterioară lui Petru Muşat,

care s-a impus prin construcţii masive. Proporţiile ei reduse vorbesc nu numai de nevoia de a comunica în taină cu divinitatea, ci şi de puterea economică a ctitorului ori şi de o anumită tradiţie în arhitectura religioasă. Amintim că actuala biserică Sf. Ioan Botezătorul, construită de Ştefan Petriceicu la 1673, s-a ridicat pe locul altei biserici cu temelii de piatră, dar înălţată din lemn, cum arată cercetările arheologice. Sfânta Treime are împărţirea obişnuită, în pronaos, naos şi altar, fără turlă, asemănătoare cu biserica despre care tradiţia spune că ar fi a lui Dragoş vodă, mutată de la Volovăţ la Putna de către Ştefan cel Mare. Spre deosebire de aceasta, însă, Sfânta Treime este din piatră. Planul ei în formă de cruce stă la baza ridicării altor biserici din întreaga Moldovă, punându-se astfel începutul unui stil propriu în arhitectura bisericească. Dimensiunile bisericii sunt de 16,6 m lungime şi 11 m lăţime, grosimea zidului fiind de 1 metru. Acoperişul este în patru ape, cum se întâlneşte şi la alte biserici moldoveneşti, dar şi la case din satele Moldovei. Atrage atenţia faptul că aici clopotniţa este în afară, cu trei clopote aşezate în trei ogive de piatră. Nu a avut rolul de necropolă, pe care îl are biserica Bogdana din Rădăuţi. În jurul bisericii sunt câteva cimitire din sec. al XIV-lea şi următoarele. Înmormântarea câtorva negustori sireteni în pronaos (începând cu 1553) presupune unele danii importante, de care biserica avea nevoie.

Vreme îndelungată, biserica Sfânta Treime a fost centru al curţii voievodale şi centru al vieţii româneşti din Siret şi din Moldova. Aici au fost încoronaţi primii domnitori ai Moldovei independente.

În afara altor biserici româneşti ortodoxe, necesare unei populaţii numeroase, în Siret a fost şi o biserică armenească, din al cărei cimitir, astăzi necunoscut, câteva pietre au ajuns să fie încastrate în zidul împrejmuitor al cimitirului catolic.

În sec. al XIV-lea, în Siret erau şi două mănăstiri catolice, una a călugărilor franciscani şi una a dominicanilor.

În apropiere de oraş, în satul Bălineşti, se află vestita ctitorie a lui Ioan Tăutu, biserica Sfântul Nicolae, terminată în anul 1499, cu o interesantă pictură interioară, contemporană ctitorului.

Tot în apropiere, în satul Mănăstioara, este biserica Sfântul Onofrei (Onufrie), ctitorită de Ştefan Petriceicu şi sfinţită de mitropolitul Dosoftei în 1673.

Siretul este leagăn al dinastiei Muşatinilor, loc în care domnii şi lupta lor pentru dreapta credinţă au trecut în legendă. Schimbarea capitalei, apoi schimbarea principalelor drumuri comerciale au dus încet-încet la decăderea oraşului, ca astăzi să fie un oraş-grădină, cu busturi şi statui, în ajunul intrării lui în circuitul turistic românesc şi european.

SCRIERI DESPRE SIRET

Bibliografia Siretului şi a zonei Siret este foarte bogată. Istoricul Franţ Pieszczoch, profesor la Şcoala "Petru Muşat" din localitate, întocmeşte o lucrare pe această temă.

Noi ne-am folosit mai cu seamă de lucrările de mai jos:

Ştefan S. Gorovei, **Întemeierea Moldovei. Probleme controversate,** Iaşi, Editura Univ. "Al.I. Cuza", 1997.

N. Grigoraş, **Ţara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ştefan cel Mare (1359-1457),** Iaşi, Editura Junimea, 1978.

Ion Popescu-Sireteanu (autor principal şi coordonator), **Siretul – vatră de istorie şi cultură românească,** Editura Omnia, Iaşi, 1994.

Ion Popescu-Sireteanu, **Oraşul Iaşi şi împrejurimile,** Iaşi, Editura Bucovina, 1999.

O amplă lucrare intitulată **Personalităţi siretene** pregăteşte profesorul Silvestru Pânzariu de la Liceul "Laţcu Vodă" din Siret.

Noi înşine pregătim **Toponimia zonei Siret,** care cuprinde şi numele topice din teritoriul ocupat al fostului district şi judeţ Siret.

Prof.dr. Pavel PARASCA
Chişinău

SUCEAVA – PRIMA CAPITALĂ A ŢĂRII MOLDOVEI ÎNTREGITE

Statul medieval românesc de la răsărit de Carpaţi care, pe tot parcursul existenţei sale, s-a numit Ţara Moldovei, nu s-a constituit simultan în întregul său hotar istoric dintre Carpaţii Răsăriteni, Nistru şi ţărmul Mării Negre. Formarea graniţelor sale se prezintă ca un proces îndelungat şi continuu de extindere a ariei de aplicare a puterii politice a voievozilor moldoveni. Concomitent cu schimbarea configuraţiei teritorial-politice a statului se deplasa şi centrul lui politic, adică oraşul de reşedinţă a voievozilor sau capitala ţării. Voievodatul întemeiat de Dragoş în valea râului Moldova îşi avea, cu certitudine, centrul politic la Baia, numită şi Moldova (*civitate Moldaviensis*).

În notele de faţă nu intenţionăm să reanimăm faimoasa discuţie despre "descălecatul" Moldovei, fie la 1359, cum interpretează lucrurile cronicarii, fie la o dată mai timpurie, cum admit mai mulţi istorici. Ne vom referi doar la demonstraţia făcută, încă în 1937, şi reactualizată trei decenii mai târziu, de către Alexandru Boldur. El a arătat că teoria "descălecatului" Moldovei are la bază invenţiile tendenţioase, cu un vădit substrat politic, ale cronicarilor maghiari şi în primul rând ale lui Ioan de Târnave – contemporanul voievozilor moldoveni Bogdan I (1359-1365), Laţcu (1365-1373) şi Petru I Muşatinul (1376-1392). Prezentând Moldova ca un spaţiu părăsit de locuitori (prin urmare şi fără stăpân) din pricina vecinătăţii tătarilor, apoi repopulată de românii coborâţi din Maramureş în frunte cu voievodul lor Bogdan, care ar fi luat-o în stăpânire transformând-o în stat (regat), cronicarul urmărea scopuri politice clare şi anume: justificarea pretenţiilor regalităţii maghiare asupra Moldovei. Căci, la ora respectivă, Maramureşul era parte a regatului Ungariei, astfel că românii de acolo, din punct de vedere juridic, erau supuşi ai regelui Ungariei, iar voievodul lor, în baza dreptului feudal, era considerat ca aflându-se în slujba acestuia. Ţara nouă, pe care ei credeau că au întemeiat-o, trebuie considerată ca o nouă stăpânire a purtătorului coroanei regale a Ungariei.

Preluând ideea cronicarului maghiar şi justificând adevărata întemeiere a voievodatului Moldovei de către Dragoş ca rezultat al cunoscutului "descălecat", cronicarii moldoveni de mai târziu au perpetuat în scrierile lor idei dăunătoare intereselor statale ale Moldovei. Şi mai grav este faptul că aceste idei, în fond străine şi pretenţioase, mai continuă să fie tirajate în istoriografia românească. Unicul aspect pozitiv şi demn de a fi reţinut din teoria "descălecatului" Moldovei este identitatea românească a moldovenilor şi a maramureşenilor sau a românilor ardeleni în genere. Conştientizarea acestei identităţi a facilitat "acceptarea" invenţiilor cronicarului maghiar despre transferul de populaţie din Maramureş: teoria "descălecatului" dădea un răspuns simplu, chiar banal, la întrebarea despre natura acestei identităţi şi unităţii etnice (naţionale) a românilor din cele două zone.

Or, teoria "descălecatului", nu se întemeiază pe argumente istorice palpabile. În favoarea aserţiunii noastre este şi sigiliul oraşului Moldova (Baia) cunoscut încă în prima jumătate a secolului al XIV-lea. Stema reprezintă un cerb (în profil) şi capul tăiat al acestui animal plasat (*en face*) deasupra trupului. Stema Moldovei de atunci, după cum e lesne de observat, nu are nimic comun cu acea de mai târziu care are ca element emblematic *capul de bour*. Şi dacă originea stemei este explicată prin vânătoarea de bour (zimbru) ce însoţeşte naraţiunea despre "descălecatul" maramureşean, apoi stema

Moldovei (Băii) era probabil explicată printr-o vânătoare de cerb, care însă,mai târziu, a ieşit din circuitul folcloric. Vom vedea ceva mai jos cum s-a produs această "metamorfoză". Deocamdată, însă, precizăm că, în realitate, întemeierea Moldovei nu a avut nimic comun cu legenda "descălecatului" maramureşean al ţării.

Nu există argumente valabile nici pentru a respinge reconstituirea întreprinsă de Alexandru Xenopol încă la sfârşitul secolului al XIX-lea privind timpul şi circumstanţele istorice în care s-a produs adevărata întemeiere a voievodatului Moldovei în frunte cu Dragoş. Aşa cum argumentează marele istoric, fenomenul s-a derulat în cea de-a doua parte a domniei regelui Ungariei, Ladislau (Vladislav în varianta slavonă sau Laslău în scrierile româneşti din secolul al XVII-lea), poreclit Cumanul, care a domnit din 1272 până în 1290. Opţiunea lui A. D. Xenopol, în a cărei favoare pot fi aduse mai multe dovezi, a fost pe nedrept neglijată în istoriografie, ceea ce nu constituie un impediment în a o accepta şi a trage concluzia că, de fapt, voievodatul din valea râului Moldova, cu centrul la Baia, avându-l ca întemeietor pe voievodul Dragoş, a luat fiinţă încă în deceniul al nouălea al secolului XIII. În 1340, însă, într-o informaţie datorată analelor Ordinului călugăresc al minoriţilor, se menţionează prezenţa, la răsărit de Carpaţi, a unei oarecare ţări Vlahia (Ţara Românească) care îşi avea centrul în oraşul Siret. Unii cercetători consideră că ar fi vorba de un voievodat similar cu cel al Moldovei. De remarcat că, în vremea domniei lui Laţcu, Siretul era oraş de reşedinţă (capitală) a Ţării Moldovei. Această realitate oferă posibilitatea de a admite că şi la 1340 era vorba de acelaşi voievodat al Moldovei care, în momentul respectiv, ar fi realizat o extindere a graniţelor sale, înglobând şi oraşul în cauză, transformat într-o nouă capitală a ţării. Aceasta nu exclude probabilitatea existenţei anterioare a unui voievodat autonom care, fiind integrat în Moldova, şi-a pierdut identitatea.

Câţiva ani mai târziu, voievodatul Moldovei, în noile sale hotare, a ajuns în sfera intereselor regatului Ungariei, aflat în conflict cu tătarii din stepele nord-pontice. În circumstanţe necunoscute, voievodul de atunci al Moldovei, Sas, sau mai degrabă unul dintre urmaşii săi, Balc, atestat documentar la 2 februarie 1365 ca fiind alungat din Moldova şi trecut în slujba regelui Ungariei, a recunoscut suzeranitatea coroanei maghiare, oferind, astfel, regalităţii ungare temei juridic pentru pretenţiile sale insistente asupra ţării româneşti de la răsărit de Carpaţi.

Au urmat însă repetate răbufniri antimaghiare care au culminat cu o amplă mişcare având drept scop respingerea supremaţiei regatului catolic al angevinilor, produsă în anul 1359. Împotriva "rebelilor" moldoveni a fost trimisă oastea regală condusă de nobilul român, maramureşeanul Dragoş, "fiul lui Giula din Giuleşti", confundat de unii partizani ai teoriei "descălecatului" cu Dragoş, întemeietorul voievodatului Moldovei. Expediţia militară s-a încununat, însă, doar cu un succes parţial şi provizoriu, coroana maghiară supunând "mulţi români rebeli" din Moldova, ceea ce lasă să se înţeleagă că alţi "români rebeli" au continuat să reziste.

La aceste evenimente participă voievodul românilor din Maramureş Bogdan, aflat în relaţii de duşmănie cu regele ungar Ludovic I de Anjou (1342-1382). Trecerea lui tainică în Moldova, în compania feciorilor săi (şi nu a tuturor românilor maramureşeni, cum afirmă Ioan de Târnave şi alţi cronicari maghiari), este atestată documentar doar la 2 februarie 1365, evenimentul, pentru care voievodului rebel i se confiscau moşiile din Maramureş, având loc, desigur, mai înainte. Cronicile vremii îl prezintă pe Bogdan ca fiind stăpânul deplin al Ţării Moldovei.

Izvoarele scrise nu furnizează multe informaţii despre cele ce s-au întâmplat în Moldova. Este clar doar că Bogdan a ajuns în fruntea ei implicându-se în luptele de contracarare a presiunilor venite din partea regatului Ungariei, fiind sprijinit, desigur, de acea parte a românilor moldoveni care s-au împotrivit la 1359.

Urmele lui Bogdan, însă, nu sunt

atestate nici la Baia, nici la Siret, ci prin părţile Sucevei şi în special la Rădăuţi, unde a întemeiat o episcopie ortodoxă, a ridicat biserica Sf. Nicolae în care a fost înmormântat şi care a devenit una dintre primele necropole domneşti din Moldova. Toate acestea confirmă că anume ţinutul Sucevei a continuat rezistenţa în faţa presiunilor militare ale regatului angevin şi că de aici a pornit acţiunea lui Bogdan soldată cu izgonirea din ţară a lui Balc şi a fraţilor săi, exponenţi ai supremaţiei coroanei maghiare. Aşadar, ţinutul Sucevei se impune ca epicentru al independenţei statale a voievodatului Moldovei.

La Suceava s-au descoperit, pe cale arheologică, vestigiile unei reşedinţe feudale care ar data de la sfârşitul secolului al XIII-lea sau cel puţin din prima jumătate a secolului următor. În baza investigaţiilor respective, cercetătorii admit că aici a fost nucleul unui vechi voievodat, fără însă ca existenţa lui, ca şi a altor formaţiuni statale similare, să-şi găsească vreo reflectare în izvoarele scrise ale vremii. Legenda întemeierii Moldovei, păstrată în unele naraţiuni folclorice din Bucovina, aminteşte că sucevenii au solicitat în repetate rânduri lui Dragoş sprijin pentru a stăvili "pohtele" diverşilor duşmani din afară. În tradiţia populară s-a perpetuat astfel memoria vremurilor când comunitatea românească din zona Sucevei nu făcea încă un întreg cu comunitatea românească din voievodatul Moldovei întemeiat de Dragoş.

Întrucât după victoria deplină a lui Bogdan şi după obţinerea independenţei statale faţă de regalitatea maghiară, statul şi-a păstrat denumirea de Ţara Moldovei (fapt datorat voievodatului cu centrul la Baia, deşi rolul hotărâtor în recuperarea teritoriilor rămase după 1359, sub controlul forţelor de orientare proungară, i-a revenit vechiului voievodat de la Suceava), se poate conchide că acesta fusese deja integrat voievodatului Moldovei înainte de 1359, pierzându-şi astfel individualitatea sa politică. Intervenţia oastei regale din 1359 şi supunerea parţială a românilor "rebeli" din Moldova a avut drept consecinţă segmentarea unităţii politice a ţării româneşti de la răsărit de Carpaţi, o parte (vechiul voievodat al Moldovei) intrând sub dominaţia angevină, cealaltă (vechiul voievodat de la Suceava) menţinându-şi independenţa şi constituind focarul rezistenţei. Acţiunea lui Bogdan avea drept scop nu numai respingerea totală a supremaţiei coroanei maghiare, acolo unde ea reuşise să se menţină, ci şi reîntregirea Ţării Moldovei în hotarele ei de până la expediţia oastei lui Dragoş din 1359.

Din aceleaşi motive, probabil, şi capitala ţării întregite a rămas să fie la Siret şi nu s-a stabilit deocamdată la Suceava. Doar centrul spiritual a continuat să rămână la Rădăuţi, unde se afla biserica ctitorită de Bogdan.

La 1359, însă, s-a mai produs un eveniment, relatat de istoricul polon Jan (Ioan) Dlugosz (+1481). Conform informaţiei de care dispunea acesta, la data respectivă, în Moldova ar fi avut loc lupte pentru tron între doi fraţi, Ştefan şi Petru, fiii unui oarecare alt Ştefan, care decedase fiind în scaunul domniei. Petru (fratele mai mic), fiind mai agreat de către supuşii săi, dar beneficiind şi de concursul "provincialilor unguri", a reuşit să acapareze scaunul voievodal lăsat de tatăl său. Celălalt frate, Ştefan, a mers la regele Poloniei Cazimir al III-lea (1333-1370) cerându-i ajutor şi promiţându-i că, în caz de izbândă, îi va da în supunere ţara sa. Armata polonă, însă, a fost atrasă într-o cursă la intrarea în Moldova, fiind înfrântă într-un loc încă neidentificat, numit "la plonini", în Ţara Şepeniţului. Aceasta se înscrie în perimetrul actualei regiuni a Cernăuţiului (Ucraina), în hotarul ei fiind situate construcţiile întărite de la Hmeliov şi Ţeţina (Ceciuna), precum şi cetatea Hotinului, pe Nistru. Prin urmare, la 1359, hotarul nordic al voievodatului Moldovei a trecut peste voievodatul de la Suceava, înglobând Ţara Şepeniţului şi ajungând la Nistru, în segmentul dominat de cetatea Hotinului.

Este adevărat că unii istorici polonezi şi români nu sunt de acord cu Jan Dlugosz care plasează eveni-

mentul relatat în 1359, şi consideră că lupta de "la plonini" s-ar fi produs ceva mai târziu. Nu e cazul să aducem argumente nici "pro", nici "contra" unor atare atitudini. Vom menţiona doar subtextul lor vădit: istoricii polonezi, care pun la îndoială datarea evenimentului, invocă faptul că, la acea vreme, abia ar fi avut loc "descălecatul" Moldovei care încă nu exista ca stat. În realitate istoricii polonezi doreau să lase în umbră eşecul oastei regatului Poloniei în faţa oastei modestului voievod al Moldovei şi să nege faptul că deja atunci Ţara Şepeniţului ţinea de stăpânirile voievodului moldovean. Istoricii români, care s-au angajat şi ei în procesul de revizuire a semnificaţiei anului 1359, ca dată a luptei de "la plonini", sunt în majoritatea lor adepţi ai teoriei "descălecatului" Moldovei şi întemeierii ei abia la 1359, astfel anul "stabilit" de cronicarul polon pentru evenimentul din Ţara Şepeniţului nu se înscrie în schema lor. O parte însă din istoricii români nu găsesc motive valabile pentru a plasa evenimentul la o altă dată decât cea indicată de Jan Dlugosz.

Ca urmare a extinderii spre nord a voievodatului Moldovei şi a înglobării în graniţele lui a formaţiunilor statale, peste care a trecut această extindere, s-a constituit Ţara de Sus care ulterior se va deosebi ca subunitate teritorial-administrativă a statului unitar moldovenesc, în graniţele istorice ale acestuia, dintre Carpaţii Orientali, Nistru şi Marea Neagră. În condiţiile acestei extinderi, era natural ca centrul vieţii politice din voievodatul Moldovei să graviteze în jurul Sucevei, cu atât mai mult cu cât în apropiere, la Rădăuţi, se afla sediul episcopiei ortodoxe cu Biserica Sf. Nicolae, adică centrul spiritual al voievodatului. Tot din această zonă au pornit acţiuni pentru refacerea integrităţii teritoriale a voievodatului şi respingerea definitivă a supremaţiei coroanei maghiare. Nu este exclus, de altfel, ca Bogdan să fi avut reşedinţa într-adevăr la Suceava, ceea ce ar explica şi ridicarea ctitoriei sale de la Rădăuţi şi alegerea ei ca loc de înmormântare după moartea sa. Sub domnia fiului său Laţcu, însă, capitala ţării, ca şi în 1340, se afla la Siret. Dovadă este iniţiativa lui Laţcu de a-şi converti ţara la catolicism, urmată de instituirea în Siret a unei episcopii catolice. Doar în timpul domniei lui Petru I Muşatinul capitala ţării s-a stabilit definitiv la Suceava, fapt ce denotă că intenţiile de catolicizare a Moldovei au eşuat, Laţcu însuşi fiind înmormântat în calitate de creştin ortodox în necropola de la Rădăuţi, alături de tatăl său Bogdan. Siretul însă, sfinţit ca reşedinţă a episcopiei catolice, nu mai putea rămâne capitală a ţării în care biserica oficială era ortodoxă. Trecerea capitalei la Suceava are însă şi alte explicaţii care ţin mai mult de împrejurările politice decât de cele confesionale sau, mai curând, se conjugă cu acestea.

Aşa cum rezultă din confruntarea tuturor informaţiilor de care dispune cercetarea istorică şi potrivit opiniilor mai multor specialişti, domnia de şase ani a lui Bogdan I a început în 1359 şi s-a încheiat în 1365, după care a urmat domnia de 8 ani a lui Laţcu, consumată odată cu moartea lui. În lipsa unor date sigure despre aceste două domnii sunt posibile diverse speculaţii. Alta este situaţia când se face referinţă la domnia de 16 ani a lui Petru I Muşatinul, ce a durat până la începutul anului 1392. Deci, domnia lui şi-a avut începutul în primele luni ale anului 1376. E lesne de observat că între domniile lui Laţcu şi Petru I Muşatinul a existat un interval de cel puţin doi ani.

Laţcu a murit fără urmaşi pe linie bărbătească, adică fără a lăsa un moştenitor al tronului. Unii cercetători însă încearcă să demonstreze continuitatea dinastică dintre Laţcu şi Petru I Muşatinul, invocând relaţii de rudenie între ei. Ele, însă, dacă au şi existat, apoi doar pe linie feminină, în timp ce continuitatea dinastică este asigurată pe linie masculină. La acestea se mai adaugă elementele emblematice reprezentate pe aplicele vestimentare ale lui Laţcu, descoperite în mormântul său. Elementul central îl constituie însemnul *cap de lup*, care nu are nimic comun cu însemnul *cap*

de bour de pe stema cunoscută din timpul domniei lui Petru I Muşatinul. Se poate deduce, prin urmare, că, la moartea lui Laţcu, scurta dinastie întemeiată de Bogdan s-a consumat, scaunul ţării revenind unei alte dinastii, la începutul căreia a stat Petru I Muşatinul. Schimbarea dinastiilor, însă, nu s-a produs de îndată, ci după câţiva ani, adică după un scurt *interregnu*, ceea ce ne face să admitem că în aceşti ani s-au produs conflicte politice pentru acapararea scaunului domnesc, conflicte încheiate cu instalarea lui Petru I Muşatinul la cârma Moldovei.

Începând cu domnia acestuia se introduce o nouă stemă, deosebită de cea a Bogdăneştilor, ce reprezintă capul de bour ca fiind elementul central al emblemei familiei voievodu lui Petru, descendent din neam aristocratic local, poate din familia nobililor care au stăpânit voievodatul de la Suceava până la integrarea lui în voievodatul Moldovei. Şi dacă legenda vânătorii de bour (zimbru) îşi avea menirea să explice prezenţa însemnului *cap de bour* de pe stemă, ca element central al ei, nu încape îndoială că ea ţine de voievodatul de aici şi nu de cel de la Baia. Urcarea în scaun a lui Petru I Muşatinul a creat condiţii nu numai pentru renaşterea, ci şi pentru creşterea continuă a rolului politic al Sucevei care, dintr-un centru al unui modest voievodat, a ajuns să fie capitală a Ţării Moldovei în noile ei hotare politice, de la râul Moldova, sau poate de la Bistriţa, şi până la cetatea Hotinului pe Nistru, incluzând cursurile superioare ale Siretului şi Prutului – întregul teritoriu care forma Ţara de Sus.

În anii ce au urmat după urcarea în scaun a lui Petru I Muşatinul, mai exact spre toamna lui 1387, autoritatea politică a Sucevei a crescut şi mai mult în urma extinderii teritoriale a Ţării Moldovei până la Nistru, pe toată lungimea lui până la Cetatea Albă şi ţărmul Mării Negre, înglobându-şi şi un alt mare voievodat care s-a constituit aici, atestat documentar în anul 1386 şi avându-l în frunte pe voievodul Constantin, aliatul lui Petru I Muşatinul. Sub egida politică a Sucevei s-a creat astfel statul unitar românesc de la răsărit de Carpaţi ce şi-a menţinut denumirea oficială de Ţara Moldovei, iar amintirea celor două mari formaţiuni care l-au alcătuit s-a perpetuat în denumirile celor două mari subdiviziuni teritorial-administrative ale statului: Ţara de Sus (voievodatul Moldovei propriu-zis, de la Dragoş şi până la Petru I Muşatinul) şi Ţara de Jos (voievodatul lui Constantin).

Renaşterea Sucevei ca centru politic şi sporirea autorităţii ei asupra altor foste formaţiuni şi centre politice de mică importanţă au determinat ca simbolul statal de aici precum şi legenda care-i explica orginea să devină unice în întregul stat, cele locale fiind treptat scoase din circuit şi uitate. Poate doar unele dintre ele au continuat să dăinuie în emblemele de pe sigiliile unor mari boieri ce-şi trăgeau obârşia din vechile clanuri aristrocratice ale fostelor formaţiuni teritorial-politice, care şi-au pierdut individualitatea în urma consolidării statului unitar.

Petru I Muşatinul care a ridicat Suceava la rangul de cel mai important oraş al ţării, şi-a imortalizat numele şi prin înălţarea bisericii Mirăuţilor, devenită catedrală a Mitropoliei Moldovei aici, potrivit unor recente cercetări arheologice, fiind descoperit locul de odihnă veşnică a aceluia care a realizat unitatea poitică a teritoriilor româneşti dintre Carpaţi, Nistru şi Marea Neagră.

Ocupând o poziţie-cheie pe drumul comercial internaţional care străbătea Moldova, legând centrele comerciale de pe litoralul pontic şi cele din Europa Centrală prin intermediul Lwowului, Suceava deţinea întâietatea şi ca centru economic al ţării. Înfiinţarea Mitropoliei Moldovei a deplasat la Suceava şi centrul vieţii spirituale a ţării, menit să contribuie la fortificarea internă a ei şi la afirmarea suveranităţi Moldovei pe arena politică internaţională.

Irina CONDREA
Chişinău

FARMECUL ORAŞULUI DE LA MARGINEA ROMÂNISMULUI

Pentru intelectualii basarabeni, în anii de restricţii comuniste, oraşul Cernăuţi se identifica cu România şi cu românitatea. Forţa lui de atracţie era reprezentată, în primul rând, de posibilitatea de a descoperi valorile spirituale ale neamului, păstrate aici cu grijă în biblioteci, muzee şi arhive, în minunatul grai şi frumoasele datini din satele româneşti ale regiunii.

Relaţiile oamenilor de litere cu acest oraş au devenit şi mai strânse odată cu deschiderea unei catedre de limba şi literatura română în cadrul Universităţii din Cernăuţi, centru cu frumoase tradiţii culturale. Una dintre performanţele acestei catedre, conduse de profesorul Gr. Bostan, a fost organizarea în 1985 a Conferinţei de Folcloristică la care au luat parte cercetători din U.R.S.S. şi, în special, de la Chişinău şi de la Moscova. Spectacolele cu măşti populare, prezentate de un grup etnofolcloric din regiunea Cernăuţi, precum şi programul noului pe atunci ansamblu "Tălăncuţa" au constituit revelaţia acelui for ştiinţific, fiind vorba de o tentativă de a demonstra deschis valorile artei noastre populare.

Generaţii întregi de folclorişti, dialectologi, istorici, lingvişti, etnografi din Chişinău au făcut călătorii de studii la Cernăuţi, unde cartea şi cultura românească, interzise la noi, erau accesibile atât în sălile de lectură, cât şi în renumita librărie, din care îşi completau bibliotecile scriitorii, studenţii şi profesorii noştri.

Multe dintre rezultatele cercetărilor efectuate în nordul Bucovinei au fost publicate în articole, culegeri de documente, monografii, dar cert este că există încă destule lucruri care urmează să fie valorificate.

Un bogat patrimoniu de documente româneşti – acte medievale, diverse informaţii referitoare la istoria României ş.a. se află la Arhiva Regională din Cernăuţi, în fondurile 1023 şi 1024. Istoricii au publicat multe dintre documentele depozitate în fondul 1024, care poartă numele unui eminent om de cultură, de origine germană, Franz Adolf Wickenhauser, scriitor german din

Participanţi la Conferinţa de Folcloristică de la Cernăuţi: Ilie Popescu, Irina Condrea, Iulian Filip, Gheorghe Bostan, Victor Gaţac ş. a. Mai 1985.

Bucovina (1809-1891). Născut în Austria, la Wirmbako, Wickenhauser se stabileşte în Bucovina în 1837, unde activează în calitate de consilier financiar. Însă, paralel, desfăşoară o intensă activitate de investigaţie a istoriei Bucovinei, caută şi colecţionează documente istorice, cărţi, date cu privire la acest ţinut, pe care ulterior le valorifică în numeroasele sale studii, referitoare în special la perioada medievală a Statului Moldovenesc (anii 1350-1774) şi la perioada când Bucovina se afla sub administraţie austriacă.

Fiecare lucrare a lui Wickenhauser conţine o schiţă istorică şi un set de documente, traduse în limba germană din original – din română, din limba slavă veche sau din latină. Prima publicaţie cu caracter istoric semnată de el a apărut în 1862 cu titlul **Moldava** şi conţinea o schiţă istorică şi documente referitoare la Mănăstirea Moldoviţa. În 1874 acest autor publică **Istoria oraşului Cernăuţi şi a împrejurimilor sale**, însoţită de documente şi materiale din perioada preaustriacă. În anii următori lucrările lui Wickenhauser apar cu regularitate şi sunt consacrate celor mai importante focare ale spiritualităţii româneşti:

Moldava II – cu istoria şi documentele Mănăstirii Solca, 1877;

Molda I – istoria Mănăstirii Humor, 1881;

Molda II – despre aşezările germane din Bucovina, 1885-1888;

Molda III, 1-a şi 1- b – cu istoria mănăstirilor Voroneţ şi Putna, 1886-1888;

Molda IV, 1 şi 2 – istoria Mănăstirii Rădăuţi, 1890-1891;

Molda V, 2 – istoria Mănăstirii Câmpulung şi documente referitoare la imigrarea ortodocşilor de rit vechi (staroobreadţî), 1891.

Franz Adolf Wickenhauser a murit în anul 1891 şi, după cum vădesc lucrările sale, până la capătul vieţii a fost pasionat de istoria Bucovinei. Fondul Wickenhauser a intrat în Arhiva Regională din Cernăuţi în anul 1944 şi reprezintă un patrimoniu inestimabil.

Fără îndoială că încă mulţi cercetători vor descoperi lucruri inedite în aceste fonduri, căci fiecare persoană care răsfoieşte mapele cu documente, urmărind un anumit scop, lasă să-i scape nişte lucruri care, la moment, pentru el sunt de mai puţină importanţă. Aşa se face că, cu trecerea anilor, în arhivele şi fondurile deja cercetate şi lucrate de unii sunt descoperite, de alţii, lucruri inedite, surprinzătoare chiar. Am

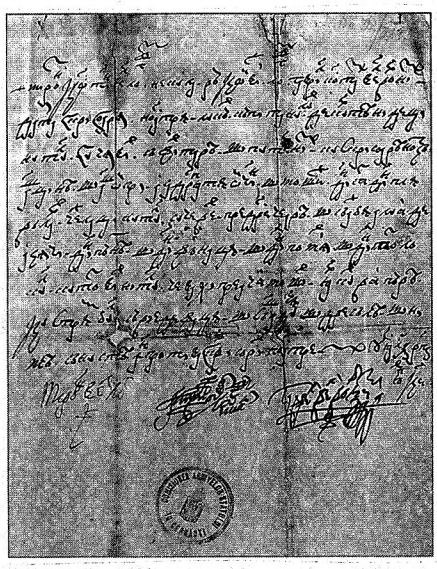

Copia unui document din Arhiva Regională din Cernăuţi, datat cu anul 1678 şi semnat de Miron Costin.

avut şi noi această şansă, când, cu mai mulţi ani în urmă, lucrând la Arhiva din Cernăuţi, am descoperit, într-un alt fond cu documente româneşti, un act scris şi semnat de mâna marelui cărturar Miron Costin.

Documentul datează din anul 1678, perioada când Miron Costin atinsese apogeul carierei sale, fiind vel-logofăt (funcţie pe care a deţinut-o până în 1683), adică dregătorul cel mai înalt al divanului domnesc, care se ocupa de întocmirea documentelor şi de pecetluirea lor, era mai mare peste ispravnici, judeca şi hotăra în pricinile legate de moşii. Până în prezent a mai fost publicată o singură scrisoare semnată de Miron Costin – cea din 8 august 1679 –, inserată de P. Panaitescu în ediţia din 1958 a operelor marelui cărturar.

Documentul de la Cernăuţi, nepublicat până astăzi, se află în Arhiva Regională, în fondul 1023, inv.1, unit. 19 şi este scris pe o coală de mărimea 20,5 x 28 cm, având în centru un elegant filigran, care atestă proveniența occidentală şi calitatea excepţională a hârtiei. Scrisul şi semnătura sunt la fel cu cele din documentul publicat de Panaitescu, ceea ce ne face să credem că este vorba chiar de autograful marelui cărturar. Textul este întocmit după toate regulile actelor oficiale ale timpului şi consfinţeşte drepturile de proprietate asupra unei moşii din ţinutul Suceava: "Miron Costin, vel

logofăt, Neculai Racoviță, logofăt, Gavril Costah, vel vornic, dat-am scrisoarea noastră Lucăi, căpitanului de curteni de ținutul Suceavii, să fie tare și puternic cu scrisoarea noastră și aș ține și aș opri a sa dreaptă ocină și mioșie din sat din Plăvălari, ce-i la ținutul Sucevei pre drese (acte doveditoare) ce are. Și să aibă a lua di aice din pâine și din fânață și din pomăt și din tot locul cu tot venitul ce va hi pre acea moșie. Iar cui va părea cu strâmbul să vie de față și săș aducă și dresele și nime să nu stea împrotiva scrisorii noastre" – urmează trei semnături ale celor care au emis actul respectiv.

Expunerea cursivă și eleganța frazei arată o mână de om erudit, obișnuit cu scrisul și cu toate rigorile stilului, calități pe care le întrunea în cel mai înalt grad marele nostru cărturar, cel care a fost dregătorul, cărturarul și scriitorul Miron Costin.

La Cernăuți s-au păstrat și multe fonduri de carte românească, în care pot fi descoperite raritățI bibliografice de mare valoare. Astfel, Biblioteca Universității din Cernăuți deține ediții unice din operele lui Vasile Alecsandri, volume publicate în timpul vieții poetului cu faimosul alfabet de tranziție. Una dintre ele este culegerea de piese din 1857, pe a cărei foaie de titlu scrie:

BIOAPA
ТЕАТРУЛУІ РОМЪНЕСК
КУЛЕЈЕРЕ DE КЪНТІЧЕ
ші de
Куплетурі din Реперторіул dpamatik
A
D луі B. АЛЕКSANDPI
Публікате de
Дл. Лукіан
Діректор Театрулуі Націонал din Iaші
IASSI . 1857
EDITOR: A: BERMANN

Tipografia луі A.Бермann

Pe verso această foaie de titlu are inscripția: *ку ъпкуеііпцарея Длуі АЛЕКСANDPI.*

La "Scara", adică la cuprinsul cărții, sunt trecute următoarele lucrări: *Iașii în carnaval, Rămășagul, Piatra din casă, Nunta țărănească, Scara mâții, Chirița în Iași, Craiu Nou, Doi morți vii, Chirița în provincie, Șoldan viteazul, Mama Anghelușa, Herșcu Boccegiul, Cinel-Cinel, Vivandiera, Cetatea Neamțului.*

În biblioteca din Cernăuți există și o ediție interesantă de versuri, publicată în timpul vieții poetului la Paris, tot cu alfabetul de tranziție. Ea are următorul titlu:

DOINE
ші
ЛЪКРІМІОАРЕ
de
B. АЛЕКSANDPI
1842-1852
Paris
De soye et bouchet, imprimeurs
36, Rue de Seine

1853

Pe verso foii de titlu se află inscripția:

Дедікаціе
Пре-іубітулуі меу пъріптте
BOPNIK B. АЛЕКSANDRI
Ъпкіп аčeste Doine dpent
semn de іубіре ші de рекупощіпцъ
Пapis, 1853

Biblioteca deține și alte ediții de opere publicate în timpul vieții poetului.

Consemnăm aici două apariții foarte timpurii din lucrările lui Antioh Cantemir:

Antioh Cantemir, *Satyres du prince Cantemir,* trad. du russe en francais, Londre, 1750, 245 p;

Antioh Cantemir, *Satire și alte poetice compuneri*, Trad. den ruseşte de A. Donici și C. Negruzzi, Iași, 1844.

Merită să fie semnalate și alte lucrări unice pentru cultura românească, de ex.:

I.C. Cazan, *Texte de folclor medical //* Cercetări literare. Publ. de N.Cartojan, II, 1936;

Chantes populaires des Roumains de Serbie, Poubliès par Emile Picot, Extrait du recueil de textes et de traductiones publ. par les professeurs de l'ècole des langues orientales vivantes, Paris, Leroux, 1889;

Gh. Ciauşanu, *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și noi,* Bucureşti, 1914;

Costachi Conachi, *Poezii.* Alcătuiri și tălmăciri, Iași, 1856;

Henriette și Mihail Eminescu, *Scrisori către Cornelia Emilian și fiica sa Cornelia,* Iași, s.a.

Este neîndoielnic faptul că prin tezaurul de documente, cărți, tradiții și datini folclorice regiunea Cernăuți rămâne și astăzi pentru cercetători un loc dorit de pelerinaj și de studiu. Iar valorile spirituale depozitate aici merită să fie cunoscute și puse în circulație.

Ion BELDEANU
Suceava

SOCIETATEA SCRIITORILOR BUCOVINENI

Deşi literatura română din Bucovina interbelică nu se situează "în prima linie ierarhică", aşa cum au afirmat şi alţii, perioada respectivă oferă imaginea unei efervescenţe creatoare fără precedent şi "un spirit inaugural" (Mircea A. Diaconu), care trebuie avute mereu în vedere atunci când facem referire la viaţa spirituală din acest spaţiu românesc.

Desigur, punctul de gravitaţie sau de referinţă îl constituie Mişcarea Iconar, care a coagulat forţele literare ale momentului, conferindu-le o direcţie şi o finalitate demne de interes. Promotorii acesteia erau animaţi de afirmarea literaturii ce se scria în tânăra provincie şi implicit de racordarea sensibilităţii autorilor acesteia "la nivelul de expresie şi evoluţie artistică" din ţară, din România întregită. Revista şi editura grupului au permis impunerea şi răspândirea literaturii de aici, figurile principale ale Mişcării reuşind să atragă atenţia literaţilor şi publicaţiilor din Bucureşti.

Nelipsită de animozităţi şi contradicţii, gruparea avea să se destrame după plecarea de la Cernăuţi a animatorului său, Mircea Streinul. La erodarea Mişcării au concurat desigur şi efectele politice ale vremii. Ceea ce nu înseamnă că viaţa literară s-a întrerupt brusc şi că ea nu şi-a continuat mersul firesc.

Din această dorinţă de prezenţă vie în viaţa Cetăţii se naşte Societatea Scriitorilor Bucovineni despre care autorul studiului "Mişcarea Iconar", de pildă, crede că ea "pare să descindă din vechiul Iconar, cel de dinaintea revistei, poate pentru că opţiunile politice erau interzise acum".

Referirile asupra acestei reuniuni de creaţie sunt deocamdată extrem de reduse. Cert este că Societatea Scriitorilor Bucovineni, înfiinţată la 12 noiembrie 1938, a activat până la răpirea Bucovinei remarcându-se, cum notează şi Emil Satco, prin activităţile publice (şezători, şedinţe literare, comemorări, întâlniri cu personalităţi ale scrisului românesc etc.), precum şi prin culegerile literare editate în colecţia societăţii.

Abia după aproape jumătate de secol, în alte condiţii istorice, mai exact după căderea cortinei de fier, Societatea Scriitorilor Bucovineni reapare şi redevine un reper al vieţii culturale româneşti din fosta Bucovină, traversată, cum se ştie, de o graniţă siluită ce o împarte în două. Nu putem însă intra în detaliile acestei realităţi fără a face câteva precizări de ordin cronologic.

Ocuparea părţii de nord a Bucovinei şi instaurarea regimului comunist în România au efecte brutale nu doar asupra ordinii sociale, politice şi economice, dar, implicit, şi asupra stării culturale. O lungă perioadă de timp Suceava, bunăoară, a rămas inertă în ceea ce priveşte viaţa literară a zonei. (Această inerţie, determinată de cauze bine cunoscute, avea să dureze şi mai mult la Cernăuţi prin anihilarea elementului autohton în toate formele sale de manifestare şi mai cu seamă a celei creative.) Abia în deceniile cinci-şase se consemnează existenţa solitară a două-trei nume de autori şi un timid început de revigorare a vieţii literare prin apariţia unor producţii lirice şi epice în ziarul de partid.

Începând din deceniul şapte iau fiinţă cenaclurile literare, care vor stimula îndeosebi creaţiile tematice, puternic marcate de climatul ideologizant al epocii, iar comitetul de cultură iniţiază publicarea unor culegeri de poezie, proză şi reportaje de factură angajantă.

Odată cu dezgheţul ideologic de după 1964, la Suceava, cu precădere, se afirmă un grup de tineri de talent, având-l ca mentor pe prozatorul şi publicistul *George Sidorovici,* grup din care se va afirma ulterior un puternic eşalon de scriitori, printre care prozatorii *Radu Mareş, Alexei Rudeanu* şi *Vasile Andru,* poeţii *Ion Murgeanu, Cătălin Ciolca, Ion Beldeanu, Constantin Ştefuriuc, George*

Damian, Mircea Tinescu, Viorel Dârja, cărora li se alătură ulterior *Gh. Lupu,* regretatul critic şi istoric literar *Mihail Iordache,* precum şi poetul *Marcel Mureşeanu,* venit dinspre Ardeal. În tot acest timp la Rădăuţi îşi ducea existenţa singuratică ultimul iconar, poetul *Teofil Lianu (Dumbrăveanu),* victimă a opresiunii politice exercitate asupra generaţiei sale. De asemenea, deşi aflat la Bucureşti, este alături şi se ataşează grupării poetul, reporterul şi prozatorul *Dragoş Vicol.*

În anii şaptezeci *Platon Pardău* inaugurează în ziarul "Zori noi" din Suceava, al cărui redactor-şef era, un supliment literar intitulat "Coordonate literare", în care se întâlnesc semnăturile celor menţionaţi, ca şi ale altor începători. Totodată merită reţinută tentativa editării unei reviste literare, care, din nefericire, nu se realizează, dar e suplinită într-un anume fel de editarea câtorva suplimente literare ("Nicolae Labiş", "Suceava", "Însemnări literare" etc.).

La sfârşitul anului 1981, cu acceptarea preşedintelui Uniunii Scriitorilor de atunci, D.R. Popescu, la Suceava se constituie *Cenaclul Suceava al Uniunii Scriitorilor.* Printre cei 18 membri fondatori se numărau Mihail Iordache, Constantin Ştefuriuc, George Damian, Ion Beldeanu, M. Mureşeanu, Gh. Lupu, Constantin Blănaru. Cenaclul va scoate, cu aprobări care îşi au şi ele istoricul lor, specifice perioadei de tristă amintire, foaia intitulată "Pagini bucovinene" încorporată în revista ieşeană "Convorbiri literare".

Revoluţia din decembrie 1989 creează condiţii favorabile pentru reluarea unor tradiţii literare din Cernăuţii perioadei interbelice. Aşa se face că doar la câteva zile după evenimentele din 22 decembrie un comitet de iniţiativă convoacă o întâlnire a fostului Cenaclu al Uniunii Scriitorilor şi cu acest prilej se decide transformarea Cenaclului în Societatea Scriitorilor Bucovineni. În acelaşi cadru se hotărăşte transformarea suplimentului "Pagini bucovinene" în revista de sine stătătoare "Bucovina literară".

Nu trebuie înţeles de aici că simpla preluare a moştenirii înaintaşilor, în forma sa dată, avea să confere întregului demers atuurile calitative de care atât gruparea scriitorilor, precum şi noua publicaţie aveau nevoie. Vreme de aproape cinci ani lucrurile au trenat. Societatea Scriitorilor nu exista decât pentru cei care o alcătuiau sau, mai exact, pentru cei câţiva care încercau s-o anime fără să reuşească prea mult. Cert este că, datorită unor comodităţi şi obişnuinţe explicabile, societatea rămăsese în fapt tot un fel de cenacluanexă a Comitetului pentru Cultură şi aceasta din cauza faptului că responsabilul acesteia nu avea nici un interes să impună S.S.B. pe arena culturală a Sucevei.

În 1995 Adunarea generală a S.S.B. desemnează un nou comitet de conducere, al cărui preşedinte devine poetul Ion Beldeanu. Odată cu acest eveniment, se poate vorbi de o cotitură esenţială în existenţa Societăţii Scriitorilor, continuatoarea de drept a celei de odinioară.

Două au fost dezideratele pe care şi le-a propus noul comitet de conducere: primul, acela de a impune S.S.B. în viaţa social-culturală a zonei şi nu numai, şi al doilea, acela de a-i imprima o existenţă definitorie, care să-i confere caracteristicile unei adevărate uniuni de creaţie profesioniste. Cu alte cuvinte, trebuia pornit de la zero, adică de la o asociaţie ce nu reuşise să iasă din dulcea ei lentoare. Semnificativ e până şi amănuntul că S.S.B. nu dispunea nici de sediu, nici de propriile documente ce-i puteau atesta existenţa (statut de funcţionare şi organizare şi hotărârea judecătorească de înfiinţare).

Nu are rost să intrăm în detalii pentru a relata întreaga istorie a acestei perioade, ci ne vom opri la câteva dintre obiectivele avute în vedere şi care, cu dificultăţile inerente, au putut fi duse până la capăt.

Una dintre primele preocupări a fost preluarea revistei "Bucovina literară", care la acea dată era girată de Inspectoratul pentru Cultură Suceava şi se menţinea într-o mediocritate jenantă. Am avut nevoie de îndelungi discuţii şi de susţinerea Consiliului judeţean Suceava pentru ca acţiunea noastră să se finalizeze în beneficiul culturii scrise şi al slujitorilor acesteia. Prezenţa Inspectoratului pentru Cultură, inserată pe

coperta revistei ca editor, este absolut figurativă. Azi "Bucovina literară" a depăşit de mult localismul de prost gust, întreţinut cu acerbie o vreme de nişte culturnici cu ifose şi nimic altceva, pentru a deveni o publicaţie cu circuit naţional, cunoscută deci, care se bucură de aprecierea criticii literare, a colaboratorilor din ţară şi a cititorilor avizaţi.

Merită apoi menţionate alte două notabile reuşite: lansarea în august 1996 a Festivalului de poezie şi proză "Eusebiu Camilar – Magda Isanos" de la Udeşti şi reluarea Festivalului literar "Mihai Eminescu", acesta din urmă organizat în fiecare an de ziua numelui poetului nostru naţional. Demn este de menţionat că printre personalităţile distinse la ediţiile trecute ale festivalului dedicat lui Eminescu se numără cercetătorul Dimitrie Vatamaniuc, poeta Constanţa Buzea, universitarul Adrian Voica şi istoricii literari Theodor Codreanu şi Cristian Livescu.

În noiembrie 1996 Societatea Scriitorilor Bucovineni a cooptat în rândurile sale şapte scriitori cernăuţeni (Grigore Bostan, Ilie Zegrea, Vasile Tărâţeanu, Dumitru Covalciuc, Simion Gociu, Grigore Crigan, Ştefan Broască), realizând astfel nu numai o apropiere afectivă între oamenii de litere din cele două părţi ale Bucovinei. De altfel, printre membrii S.S.B. se numără în prezent şi alţi autori originari din Bucovina, dar care trăiesc în diverse zone ale României. Recent au fost confirmaţi doi noi membri stabiliţi în S.U.A.

O altă reuşită a conducerii S.S.B. o constituie instituirea, începând din anul 1996, a Premiilor anuale ale Societăţii Scriitorilor Bucovineni, în felul acesta fiind reluată o tradiţie a predecesorilor, dar şi încercându-se a recompensa lucrările de o valoare deosebită ale colegilor noştri. Se acordă premii pentru poezie, proză, critică şi istorie literară şi pentru debut, luându-se de fiecare dată în consideraţie cărţile apărute în anul precedent. Desigur că în acest caz nu recompensa materială e cea care contează, ea fiind modestă, cât înscrierea în palmaresul premianţilor a unor asemenea distincţii.

În agenda activităţilor noastre trebuie incluse totodată numeroasele lansări de carte, unele dintre acestea realizate în colaborare cu alte instituţii culturale (Biblioteca Bucovinei, Muzeul Naţional al Bucovinei, Fundaţia Culturală a Bucovinei etc.), precum şi acţiunile de cinstire a unor scriitori prilejuite de aniversări, comemorări sau decese, implicarea ori de câte ori a fost nevoie pentru susţinerea şi apărarea prestigiului societăţii şi a membrilor săi în faţa autorităţilor şi în viaţa publică.

Acum şi astăzi se poate spune fără emfază şi fără exagerare că S.S.B. reprezintă un pol al spiritualităţii româneşti din această parte de ţară, pentru că ea a reuşit, în condiţii deloc fericite, să se restructureze din mers şi să-şi definească scopurile şi personalitatea, să devină, aşa cum aminteam, o prezenţă de necontestat în viaţa culturală a Bucovinei istorice. S.S.B. grupează azi o puternică forţă literară, a cărei expresie o constituie cărţile publicate în tot acest interval, unele dintre acestea impunându-se cu autoritate în peisajul literar naţional. Desigur că nivelul la care se situează acum societatea noastră n-ar fi fost posibil fără efortul echipei care se află la conducerea acesteia şi care îi reprezintă interesele. Şi acest efort înseamnă să te încăpăţânezi a lua nişte iniţiative, câteodată aproape hazardate, înseamnă a te bate pentru înfăptuirea lor, confruntându-te, de cele mai multe ori, cu indiferenţa şi chiar obtuzitatea celor chemaţi să sprijine actul cultural, aşadar, pentru a le da viaţă.

Şi toate sau totul numai din pasiune şi din dragoste pentru literatură, fără avantaje de nici un fel, în detrimentul propriilor tale lecturi, al propriilor tale cărţi, al propriului tău timp liber.

Să sperăm că rezultatele consemnate vor fi un motiv pentru înscrierea altor notabile succese şi că Societatea Scriitorilor Bucovineni va lăsa celor de mâine, prin faptele sale culturale, o moştenire demnă de numele şi renumele său.

Acad. Nicolae BILEȚCHI
Chișinău

LITERATURA DIN BUCOVINA: PROBLEME ALE INTEGRĂRII

Actualmente, Bucovina istorică reprezintă, cum se știe, un teritoriu al Moldovei divizat în două părți: bucata de sud, în prezent – județul Suceava, ce aparține României, și fragmentul de nord, acum regiunea Cernăuți, anexată la Ucraina. Destin etnic precar, situație literară mai mult decât încurcată. Cu toate acestea, ba chiar am zice, în pofida lor, după principiul fructului oprit, în nordul Bucovinei nu doar a pâlpâit, cum era de așteptat, ci întotdeauna a clocotit, în adevăratul înțeles al cuvântului, o viață literară sănătoasă, animată de ideile românismului. De aici și legitimele trăsături comune cu întreaga literatură română, dar și iminentele note specifice.

Bogatul proces literar românesc are o vechime de câteva secole. În toți acești ani, literatura din masivul bucovinean abia își grupa și regrupa forțele, abia își câștiga dreptul la limba literară națională, adică făcea o muncă de pionierat.

Supusă rigorilor estetice unice, literatura din Bucovina reprezintă, comparativ cu cea din Țară, o valoare mai modestă. Estimată, însă, prin prisma necesității stringente de constituire a unui proces artistic în ținut, la scara ponderii ei, la conturarea configurației spirituale a neamului, ea capătă o cu totul altă importanță.

Astfel apreciată, literatura din Bucovina, în formula în care a existat și există azi, are dreptul legitim de a sta alături de cea din Țară. Ea, însă, aproape nu e analizată în tratatele literare, nu e prezentă în dicționarele despre scriitori, în cursurile universitare și în programele școlare. Atât în România, cât și în Republica Moldova. De parcă nu am ști că nordul Bucovinei a fost și trebuie să rămână o parte componentă a Moldovei istorice, de parcă ne-am împăca cu anexarea ei la Ucraina.

Începutul acestei atitudini rezervate s-ar putea să-l fi pus, oricât ar părea de paradoxal, chiar marele Călinescu. În monumentala sa **Istorie a literaturii române de la origini până în prezent** el scrie: "Bucovina nu este însă decât o parte din Moldova, încât, oricâte sforțări s-ar fi făcut, la un număr restrâns de locuitori era puțin probabil să apară multe reale talente. Deci rămâne de lăudat acolo buna frământare culturală".

Luată în afara contextului concepției **Istoriei literaturii române de la origini până în prezent,** afirmația lui George Călinescu, prin spiritul ei autoritar, putea într-adevăr să-i deruteze pe acei care încercau să aprecieze procesul literar bucovinean. Și noi bănuim că anume așa și s-a întâmplat. Altfel cum pot fi explicate atâtea reticențe, atâtea rezerve, atâta indiferență față de acest proces?

Analizată, însă, din perspectiva concepției vestitei lucrări călinesciene, afirmația amintită nu lasă nici un fel de dubii. Renumitul critic subliniază în prefața lucrării că "istoria literară este o istorie de valori", că elaborarea ei presupune "izolarea culturalului de artistic".

Numai prin prisma istoriei de valori G. Călinescu putea să-și permită aprecierea unor scriitori bucovineni prin niște "salturi" ametitoare și, concomitent, prin niște "căderi abisale". Renumitul scriitor Mircea Streinul, bunăoară, e caracterizat mai întâi drept "sufletul poeziei bucovinene tinere", pentru ca apoi să fie supus asfixierii prin observația că "hibriditatea și lipsa de gust înăbușe totul". Numai din acest motiv numele cunoscutului critic și istoric literar bucovinean Constantin Loghin nu e măcar pomenit, iar studiul său **Istoria literaturii române din Bucovina 1772-1918** e citat doar la capitolul *Bibliografie*. În sfârșit, tot din acest motiv ceilalți scriitori bucovineni sunt

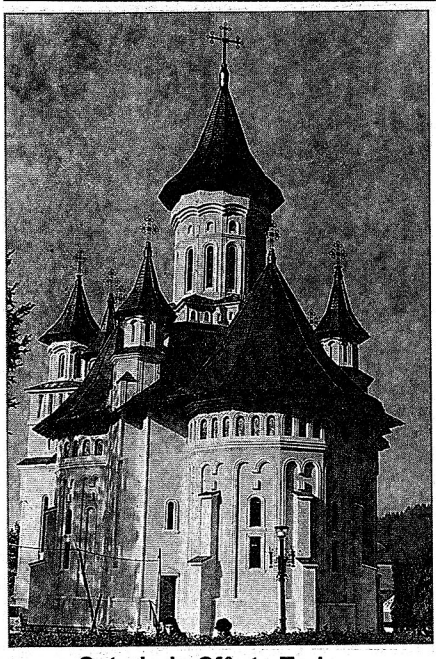

Catedrala Sfânta Treime din Vatra Dornei.

caracterizați, aidoma celor minori, în grup, conform rigorilor caracteristice întregii literaturi, fără condescendențele ce se impun pentru procesul literar în curs de constituire.

Evident, dincolo de aprecierile de nuanță valorică, s-ar fi cuvenit ca reputatul critic să amintească, măcar în treacăt, că acea "bună frământare culturală" din Bucovina promitea o interesantă literatură. Nu a făcut-o. Şi publicul cititor, necunoscând nuanțele lui de apreciere, a rămas, presupunem, cu o impresie derutantă.

Dintr-o atitudine rezervată față de literatura din nordul Bucovinei de până la cel de-al doilea război mondial, situația evoluează în perioada postbelică într-una de totală desconsiderare. Teritorial, nordul Bucovinei este acum anexat la Ucraina. Spiritual, el devine un spațiu al nimănui. Conducerea României adoptă o atitudine de totală indiferență. Ucraina se arată interesată doar de faptul de a dovedi că acest pământ e, istoriceşte, un teritoriu al ei. Ziarul regional de la Cernăuți inaugurează în acest scop o rubrică nouă, intitulată *Bucovina – pământ slav.*

Mai mult chiar, ambele părți – România şi Ucraina – încep să practice în această problemă o amnezie retroactivă. Sensibilitatea Ucrainei la maladia în cauză e pe deplin motivată – urmele literare româneşti ar fi putut pune la îndoială "caracterul slav" al nordului Bucovinei. Predispoziția României rămâne o enigmă care, în opinia noastră, ar putea avea doar explicații politice.

Aşa se face că în tratatele literare şi în dicționarele de literatură apărute în România şi în Republica Moldova între anii 1945-1990 scriitorii bucovineni, oricare ar fi valoarea lor, nu sunt atestați. Lucrurile ajungeau uneori până la paradoxuri. Astfel *Dicționarul enciclopedic român* (Bucureşti, 1965), vol. III, îl prezintă pe Sextil Puşcariu ca "lingvist şi filolog român. A fost profesor la Universitatea din Cluj şi membru al Academiei Române...", "uitând" că renumitul savant, înainte de a fi profesor la Cluj, a fost profesor la Universitatea din Cernăuți (1906-1919), că pentru realizările obținute aici a fost ales membru al Academiei Române şi invitat la Cluj ca să inaugureze primul institut românesc de lingvistică şi să pună bazele Muzeului Limbii Române. Astfel au fost "uitate" crâmpeie din biografiile lui S.Fl. Marian, Constantin Loghin şi ale altor oameni de cultură din nordul Bucovinei.

În ultimii ani lucrurile par să evolueze spre bine. Dovadă grăitoare în acest sens sunt cărțile *Dicționar de literatură. Bucovina* (Suceava, 1993) de Emil Satco şi Ioan Pânzar şi *Pagini de literatură română. Bucovina, regiunea Cernăuți. 1775-2000* (Cernăuți, 2000) de Grigore C. Bostan şi Lora Bostan, cărți care cuprind destul de amplu procesul literar din ambele părți ale Bucovinei. Totuşi cele realizate nu ne dau dreptul să afirmăm mai mult decât că suntem abia la început de cale. Căci, fie că pornim de la sudul Bucovinei istorice spre nord, fie că ne îndreptăm de la nord spre sud, observăm încă pete albe, personalități rămase în anonimat, realități artistice nedefrişate. Petele albe de pe harta literară a Bucovinei nu sunt altceva decât pete albe pe conştiința poporului ei. Să ne grăbim să le lichidăm.

Conf. dr.
Mircea A. DIACONU
Suceava

MIŞCAREA ICONAR ŞI LITERATURA ROMÂNĂ

Cum am scris două cărți despre literatura română din spațiul bucovinean interbelic*, nu voi relua în această prezentare – prin forța lucrurilor succintă – nici datele istorice cu privire la acest fenomen literar românesc, nici argumentele care permit o anumită contextualizare politică. Ceea ce aş vrea să se rețină, totuşi, este că, deşi pare marginală, prin situarea geografică, dar mai ales prin forța şi anvergura sa, mişcarea "Iconar" poate fi considerată un fenomen reprezentativ pentru complexele românilor dintre cele două războaie mondiale. De fapt, în cercetarea sa, istoricul, fie el şi literar, trebuie să pornească de la întrebarea: ce anume este important în înțelegerea şi în explicarea unor anume situații, a unei anumite deveniri? Există oare vreun fapt despre care să se poată spune că nu contribuie la metabolismul unei culturi? Detaliile, situațiile care par marginale, fragmentele – ceea ce ar putea fi considerat partea nevăzută a aisbergului – contribuie esențial la închegarea unui întreg şi, cu atât mai mult, la înțelegerea lui. Nu e cazul, fireşte, să facem apologia fenomenului de care ne ocupăm. Mircea Streinul, Iulian Vesper, Traian Chelariu – scriitorii cei mai importanți ai tinerei generații interbelice bucovinene – rămân nume din raftul al doilea al istoriei literaturii române. Acuzațiilor implicite din perioada comunistă şi tratării superficiale a operei acestor scriitori nu trebuie să le urmeze o supralicitare care n-ar face decât să discrediteze din nou, prin lipsa de spirit critic, un fenomen în sine însuşi interesant, relevant pentru tot ce s-a întâmplat pe plan politic şi literar în România anilor 30.

Reaşezarea valorilor, o spunem răspicat, nu trebuie să însemne renunțarea la criteriul estetic. Or, G. Călinescu, criticul de la care de obicei se porneşte atunci când se discută despre iconari, are ca fundament în **Istoria** sa un astfel de criteriu, de la care nu abdică. Adversar al lui Lovinescu, el ia în calcul, totuşi, şi relevanța specificului național, lucru nu tocmai lipsit de importanță în elucidarea fenomenului de care ne ocupăm. Blamat deseori de bucovinenii de astăzi pentru imaginea "deformată" şi "minimalizatoare" pe care ar fi oferit-o despre Bucovina literară interbelică, el are, de fapt, un rol decisiv în impunerea – atât cât era posibil – a efervescenței creatoare din acest spațiu, pe care nu o încadrează, însă, unei mişcări literare. Ştiu de la Teofil Lianu că o istorie a literaturii precum cea a lui Basil Munteanu, din 1938, care nu face decât să invoce numele lui Mircea Streinul, constituia, totuşi, o mândrie pentru tinerii scriitori, în condițiile în care Basil Munteanu era interesat în primul rând de literatura contemporană şi venea cu o viziune mult mai apropiată de literatura autohtonistă decât aceea a lui Călinescu. Lui Basil Munteanu, însă, nu i se reproşa atunci că invoca doar numele lui Mircea Streinul. În schimb Călinescu, care dedică o pagină şi ceva din cartea sa monumentală tinerilor scriitori bucovineni, este considerat cel puțin nedrept, deşi criticul invocă nume care nu sunt prezente azi nici măcar în dicționare ale scriitorilor bucovineni. Se uită uşor, de exemplu, că un critic precum E. Lovinescu nu-i aminteşte deloc pe iconari.

Două afirmații ale lui Călinescu aş supune acum atenției. La începutul studiului despre bucovineni, criticul spune: "Ceea ce izbeşte la noua generație bucovineană este hotărârea de a cultiva *valorile pure*, necontaminate de atitudini exterioare artei, de a-şi face din această creațiune, în libertate, o formă de *afirmație națională*" (s.n. – M.D.). Afirmația e o premisă în a explica eclectismul şi influențele de tot felul care

* Este vorba despre **Mircea Streinul. Viața şi opera,** Prefață de Constantin Ciopraga, Editura Institutului Bucovina-Basarabia, Rădăuți, 1998 şi despre **Mişcarea "Iconar". Literatură şi politică în Bucovina anilor 30**, Academia Română. Centrul de Studii Bucovina, Editura Timpul, Iaşi, 1999.

se regăsesc în creaţia iconarilor. Ceea ce e mai interesant este că se explică aici, în numai câteva cuvinte, un fenomen complex care priveşte statutul tinerilor scriitori bucovineni, dornici să afirme valorile creaţiei literare dincolo de elementele etnice, voind să transforme, însă, Bucovina, cu un orgoliu superb şi inconştient, într-un spaţiu regenerator pentru întreaga literatură română. Un complex de inferioritate, cu cauze în viaţa politică a noii provincii unite cu ţara, se transformă curând într-un violent complex de superioritate. Călinescu observă şi sancţionează printre rânduri o astfel de situaţie.

Cea de-a doua afirmaţie vizează titlul articolului referitor la bucovineni: "Suprarealismul bucovinean". O situare greşită şi minimalizatoare?! Este la mijloc şi un dram de adevăr, şi un dram de ironie. Cum ar fi putut să fie suprarealişti, deci extrem de modernişti, nişte scriitori veniţi dintr-o provincie care trăia sub semnul arderii etapelor şi care nu se puteau desprinde de dorinţa de a institui spaţiul bucovinean ca unul regenerator pentru poezia românească? Însă o anumită incoerenţă a discursului, o anumită îndrăzneală a metaforei, dorinţa de a descoperi prin poezie o cale de unire a contrariilor, prezenţa unui anumit onirism şi chiar a dicteului automat îi dădeau dreptate lui Călinescu. Ce-i drept, toate aceste particularităţi aveau un punct de sprijin în poezia şi în romanele lui Mircea Streinul, poate şi în anumite articole ale lui, dar în nici un caz nu se găseau la ceilalţi scriitori bucovineni. Chiar şi la Mircea Streinul, însă, toate acestea puteau fi aşezate mai degrabă sub semnul unei anumite imaturităţi artistice decât sub acela al unui program. Oricum, poetica lui Mircea Streinul, cu opţiunea sa pentru misticism, este până la urmă la polul opus poeticii lui Paul Eluard. Pe de altă parte, sancţionând imaturitatea, Călinescu îi plasează pe tinerii scriitori bucovineni sub semnul unei mişcări artistice reprezentate aproape exclusiv de scriitori evrei, ridiculizând în felul acesta extremismul politic al lui Mircea Streinul şi al discipolilor săi, care aderaseră la mişcarea legionară, antisemită. Oricum, nu era acesta cazul lui Iulian Vesper şi Traian Chelariu. În realitate, numele pe care le invocă G. Călinescu pentru a-i situa pe tinerii scriitori bucovineni nu sunt ale suprarealiştilor, ci ale lui Rimbaud, Mallarmé, Valéry, ori, dintre români, ale lui Blaga, Barbu, Arghezi. La fel de bine i-ar fi putut invoca pe Trakl ori pe Rilke, cu atât mai mult cu cât tinerii scriitori bucovineni sunt familiarizaţi cu literatura germană. Aşadar, adevăr şi ironie în titlul călinescian.

Cu toate acestea, după articolele scrise în presa vremii de nume importante ale momentului, de la Perpessicius la Pompiliu Constantinescu ori la Ovidiu Papadima, Călinescu este acela care consacră existenţa tinerei efervescenţe scriitoriceşti din Cernăuţi. Iar atunci când o face, în 1941, Bucovina se afla într-o situaţie dramatică, iar tinerii scriitori nu se mai aflau de multă vreme în Cernăuţi. E la mijloc, fără îndoială, şi dorinţa de a afirma identitatea unui spaţiu geografic românesc aflat în pericol, lucru ignorat prea uşor de cei care-l acuză pe Călinescu de rea intenţie.

După război, în perioada comunismului, fenomenul ca atare a fost interzis cercetării. Vreme de câteva decenii, numele Bucovinei nu putea fi invocat, iar mişcarea "Iconar" era acuzată de naţionalism, misticism, legionarism. Cărţile lui Mircea Streinul erau la fondul secret, în vreme ce autori precum Traian Chelariu sau Iulian Vesper erau izolaţi, supuşi unui regim draconic. Alte nume, ezitante încă din perioada anterioară, dispar uşor şi abandonează tărâmul literelor. Excepţionalul roman **Glasul,** al lui Vesper, tipărit în 1957, nu este prea mult luat în calcule de către istoricii literari. În deceniul opt, volumele care apar, ale lui Vesper sau Chelariu, sunt dovezile unor destine frânte, iar o încercare de a reedita **Ion Aluion,** unul dintre romanele lui Mircea Streinul, care murise în 1945, a eşuat. Desigur, ceea ce se întâmpla cu scriitorii bucovineni se întâmpla cu marea majoritate a scriitorilor dintre războaie, ca să nu mai vorbim de acei tineri care s-au situat pe aceleaşi platforme teoretice cu tinerii bucovineni.

Revizuirea acestei situaţii n-a fost posibilă nicicând. În studiile de anvergură pe care le-au scris, Crohmălniceanu sau D. Micu, care nu dovedesc că au şi parcurs literatura acestor scriitori, preferă în cele mai multe cazuri să dea verdicte. Le este străină efervescenţa, dinamica, fervoarea care a animat tânăra generaţie. Le este greu şi să situeze fenomenul. Crohmălniceanu îi considera pe scriitorii buco-

vineni *expresionişti*. Un sâmbure de adevăr există în această situare, dar este surprinzător că face lucrul acesta într-o carte despre literatura interbelică şi uită cu totul despre iconari când publică, peste doar un an, o carte despre *literatura română şi expresionismul.* D. Micu, dacă-mi amintesc bine, vorbeşte despre *tradiţionalismul* iconarilor, care ar fi fost un fel de discipoli ai lui Crainic şi ai revistei "Gândirea". Toate acestea arată că este mai degrabă vorba de o criză a terminologiei, dar şi de o literatură plină de ezitări, aflată înainte de toate în căutarea propriei identităţi. Astăzi, dacă ar fi să continuăm şirul posibilelor asociaţii, am putea vorbi de faptul că elemente *existenţialiste* se găsesc în proza lui Mircea Streinul. Mai bine am vorbi despre *tradiţionalism metafizic*, o realitate care ar include şi noua generaţie de la "Criterion"-ul lui Mircea Eliade şi care ar însemna o sinteză între autohtonie şi spiritul european. Oricum, şi într-o carte despre "Revista Fundaţiilor Regale", Mioara Apolzan îi consideră pe scriitorii bucovineni "minori". Repetăm, nu acest lucru are până la urmă importanţă, ci relevanţa fenomenului pentru perioada interbelică în integralitatea ei. Or, pentru aceasta este nevoie de o cunoaştere exactă a cauzelor, a contextului, a dinamicii proprii pe care fenomenul o are.

De aceea, măcar două lucruri, extrem de importante pentru evitarea confuziilor, trebuie precizate: 1. Diferenţele între stilul, poetica, tematica celor trei scriitori mai importanţi invocaţi anterior sunt foarte mari şi deseori judecăţile de situare, pornind de la identitatea lui Streinul, care a fost animatorul grupului, au fost extinse şi asupra celorlalţi. Raţionamentul este însă total nemotivat nu numai de realitatea operei, ci şi de opţiunile teoretice şi de temperamentele acestor scriitori. 2. Mişcarea "Iconar" nu poate fi asociată legionarismului în totalitatea sa. Apariţia revistei "Iconar", în 1935, duce la despărţirea dintre Iulian Vesper şi Streinul, care giraseră anterior o editură cu acelaşi nume – fapt care făcea ca toţi scriitorii care publicaseră aici să fie numiţi "iconari" –, şi la o rupere definitivă a relaţiilor dintre Traian Chelariu şi Mircea Streinul, care nu fuseseră nici până atunci foarte apropiaţi. Oricum, nici proza sau poezia lui Streinul nu au niciodată un caracter tezist politic, fiind expresia unor trăiri ardente şi, poate, a unei damnări. În fond, dacă aceste disocieri nu sunt făcute, atunci orice confuzie este posibilă.

Dar astăzi, deşi lucrurile au fost limpede formulate – cel puţin, întrucât suntem implicaţi, aşa am vrea să credem –, inexactităţile persistă. Nu are sens să insistăm în această direcţie. Totuşi, s-au reeditat două romane de Mircea Streinul; se elaborează o teză de doctorat despre Iulian Vesper, din care e posibil să se retipărească în curând romanul **Glasul,** după ce, nu cu multă vreme în urmă, a apărut un jurnal al aceluiaşi autor; Traian Chelariu face obiectul unei monografii la care se lucrează acum şi se află în curs de tipărire un jurnal cutremurător din anii care l-au făcut pe acest scriitor modelul lui Victor Petrini, personajul lui Marin Preda; în fine, autorii aceştia sunt incluşi în importante dicţionare. Chiar şi numai faptul că despre cartea noastră referitoare la Mircea Streinul au scris Gheorghe Grigurcu, Nae Antonescu, Ion Simuţ, Ion Bălu, Dumitru Micu, Cristian Livescu ori Teodor Vârgolici în reviste de prestigiu demonstrează că numele importantului scriitor e cunoscut şi recunoscut. La fel de semnificativ este că scriitori importanţi din Basarabia sau din nordul Bucovinei publică astăzi la edituri recunoscute din România. Nemulţumirea care există faţă de felul criticii, dar, se subînţelege, şi al României, de a recepta literatura provinciilor unite cu ţara în 1918, este nedreaptă. Nu poţi să faci din Mircea Streinul, Traian Chelariu sau Iulian Vesper nume de primă mărime ale literaturii române pentru simplul fapt că opera lor nu permite acest lucru. Este inutil poate să-l invoc aici pe Maiorescu. Şi, totuşi: "Critica, fie amară, numai să fie dreaptă, este un element neapărat al susţinerii şi propăşirii noastre, şi cu orice jertfe şi în mijlocul a oricâtor ruine trebuie împlântat semnul adevărului!".

Ana BANTOŞ

PERSPECTIVE LIRICE BUCOVINENE: TIMP, ISTORIE, RESPIRAŢIE

Poezia din Bucovina, pentru a fi interpretată pe dimensiunea ei mai amplă înfruntând hotarele geografice, implică o abordare nu doar din perspectiva formulelor ei înnoitoare, ci şi din cea a contextului istoric şi cultural, acesta din urmă constituindu-se într-un mod anumit la Suceava sau Rădăuţi şi în cu totul alt mod la Cernăuţi.

Despre atmosfera în care s-au format scriitorii români cernăuţeni, în anii 70, Arcadie Suceveanu, bunăoară, mărturiseşte următoarele detalii elocvente: *Aveam ambiţia să fim (şi uneori chiar eram) poeţi moderni, citeam şi discutam cu fervoare pe marginea poeziei lui Ştefan Augustin Doinaş, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ana Blandiana, Adrian Păunescu, Grigore Vieru, Liviu Damian, Ion Vatamanu, Ioan Alexandru, Mircea Dinescu, Dan Verona, scriam poezie cu formă fixă, dar şi vers liber sau alb, descifram limbajul şi simbolurile poetice din cartea lui Hugo Friedrich* ***Structura liricii moderne****, ascultam, în nopţi de culoarea speranţei, respiraţia vechiului oraş românesc de sub varul pereţilor...* (Prefaţă la volumul de versuri al lui Ştefan Hostiuc **Clepsidra reveriei**, Editura Alexandru cel Bun, Cernăuţi, 1996).

La drept vorbind, dincolo de modernitate, poezia acestei generaţii este de neconceput fără coborârea în adâncime unde sunt sedimentate resorturile unei trăiri tragice a sentimentului conştiinţei naţionale. În condiţiile istorice defavorabile afirmării sale arborele genealogic este pus sub semnul credinţei în forţa divină. În general, poezia autorilor de la Cernăuţi e marcată de o anumită religiozitate şi se aşază pe coordonatele etern valabile ale fundamentelor biblice. De aici uneori rezultă şi o doză de simplitate a motivelor lirice, fenomen care trebuie citit în sensul receptării intuitive a realului. O lume neprihănită de înainte de păcat, cea a omului care conviețuieşte în voie în sânul naturii, ca fiu al ei, se desprinde din poezia lui Ştefan Hostiuc. "Prin iarba tânără" a versurilor sale "culege sânziene un suflet de copil". Iar personajul liric din poezia lui Simion Gociu se cufundă în vise "ca într-o apă vie". În preajma Molniţei, satul de baştină al poetului, "ca-n rodiile coapte magia miresmei lucrează în cuvânt". "Aerul curge ca o alifie" şi, pe înserat, odihna pătrunde, "ca aerul de tămâie", în sângele păsărilor. Influenţe argheziene, blagiene şi eminesciene se împletesc în acest univers poetizant. Accentele de feerie, de basm, de fabulos pun în valoare bogăţia spirituală a plaiului bucovinean.

Dar sentimentul reînvierii şi al dilemei, al îndoielii cântate pe o singură strună, tradiţional şi chiar

Poeţi din Bucovina.
Selecţie, studiu introductiv şi profiluri critice de Adrian Dinu Rachieru, Editura Helicon, Timişoara, 1996.

tradiționalist, de la un punct se structurează în ritmuri moderne și postmoderne (vezi poezia *Ora delirând*). De aici încolo începe un timp de criză în care traseele vocalelor nu evită poluarea precum și radiogramele tăcerii. "Carul iluziei sterpe" se mișcă greu printre pietrele așezate în calea afirmării acestui spațiu cultural românesc. "Cununa de spini", simbol al suferinței, este proiectată de către Grigore C. Bostan în spații extraterestre, iar Mircea Lutic caligrafiază întârzierea venirii lui Hristos la cina cea de taină:

Cei doisprezece ce-au venit la cină
Au toți de-a valma chip și fel de ludă.

Reperat decisiv pe elementul folcloric, versul "cu gură de flaut" al lui Vasile Tărâțeanu înregistrează replici cu caracter mărturisitor:

Eu n-am venit din altă parte
Pe-această palmă de pământ
Ca să trăiesc în strâmbătate
Să nu am dreptul la cuvânt.
(*Mărturisire și răspuns*).

Comportamentul personajului liric aflat în căutarea unității dintâi dintre om și natură trebuie citit, în mod evident, altfel decât în sensul retragerii în fața istoriei. Drept dovadă e și strigătul sfâșietor din poezia lui Arcadie Opaiț: "Strig, / veniți / îmi moare trecutul. / Salvarea nu vine.../ înjur cărturarii / memoria-și joacă debutul / în fluturi ce sting felinare" (*Strigăt în van*). Și personajul liric din poezia lui Ilie T. Zegrea iese din vis "ca de pe un câmp de luptă". "Îngerii trișează", iar pe alături, chiar foarte aproape, / Se vinde o țară cu tot cu prunci / Și tot omătul de-afară încape-n / "Quo vadis, Domine?" rostit atunci". Când "politica face trotuarul", sentimentul dramatic este resimțit mai acut: "Pământul plânge printre cimitire".

Axarea pe intuitiv, în cazul autorilor cernăuțeni, are, fără îndoială, o explicație de ordin istoric, aflarea în armonie cu natura însemnând aici, de fapt, legătura indestructibilă cu pământul:

Întâi aș plânge, apoi aș blestema –
Să fiu egal cu ce e un pământ, –

scrie poetul Ion Vatamanu. De aerul muntelui, de vegetația acestuia personajul liric este legat printr-o taină: "Dar e fagul ca și mine / Prin păduri bucovinene, / Înfrunzește din tristețe, / Cade frunza din poeme. // Cu ce sfat să mă apropii? / Cu ce gând mă rătăcește / Râul, piatra și pădurea / Și ce taină ne unește?". "Taina" lui Ion Vatamanu, evident, descinde din istoria neamului:

Puțin e neamul nostru și-așa
de împrăștiat,
Și rar când împreună
l-a dezmierdat destinul...
Întreb de Cernăuți, îmi spun
că s-a schimbat:
– Azi altu-i omul nostru și altul
e străinul...
(*Matern la Bucovina*).

Destinul "nedezmierdat" dictează culoarea semaforului, "infinit de verde, infinit" în poezia autorilor din nordul Bucovinei. Însă, dincolo de acestea, Ion Vatamanu s-a impus, de la bun început, din perspectiva nevoii de înnoire a formulelor lirice practicate în peisajul nostru literar. Scriitor reprezentativ al generației șaizeciste, el și-a însușit din start noutatea poeziei americane, din care a și tradus. Trebuie spus că procesul de legitimare a redescoperirii lirismului, după cel de al doilea război mondial, s-a întins pe un drum sinuos și pe o perioadă lungă, ajungând până prin anii șaptezeci. În fond, poezia șaptezecistă consolidează pe teren basarabean experiența artistică sau gestul lui Nicolae Labiș. Să amintim aici opinia lui Adrian Dinu Rachieru conform căreia generația lui Nicolae Labiș "s-a lăsat formată de interdicție sfidând-o". În ce constă sfidarea? În refuzul lozincii și în dorința de a recupera interioritatea. Pe această linie se înscrie și Ion Vatamanu. De aici atenția sa îndreptată asupra folclorului ca expresie a structurilor adânci ce nu dezmint poporul. Însă interioritatea nu este căutată ca loc de refugiu pasiv, ci ca o structură fondatoare necesară consolidării

eului. Aşa se explică şi faptul că dragostea de pământul natal, în expresia ce se desprinde din poezia anilor 60-70, în general, şi din poezia lui Ion Vatamanu, în particular, abundă în metafore şi simboluri, cu flori, cu păsări şi cu ploi mănoase ce reflectă o stare de spirit febrilă anunţând căutarea. Reflexivitatea este programată să capteze o formulă de exprimare nonconformistă: "Să mă lăsaţi să spun secunda cu munţi", – scrie Vatamanu. De la distanţa deceniilor ce s-au scurs este şi mai evident sentimentul fertilizator al acestei poezii copleşite de nostalgii venind parcă direct din romantism, alimentându-se dintr-o sentimentalitate blajină, aproape religioasă. Un element indubitabil – liturgicul – o caracterizează deplin:

Până şi ploile tale sunt altfel
de ploi
Au daruri mai multe şi cântă
ca noi.

Din muzica apei copaci înfrunzesc, iar poetul îşi *şopteşte frunzele în vers.* Cântecul este determinant în această poezie concepută la modul liturgic, anihilând hotare. De dincolo de moarte poetul se adresează urmaşilor:

Să mă chemaţi să vă cânt
Fără de cântecul meu
Veţi fi fără inimă.

De menţionat, însă, faptul că atât foşnirea înfrunzită a sentimentului, cât şi "cântecul" lui sunt nişte reacţii ce descind din intelect, poezia sa constituindu-se ca o dovadă a intelectualizării peisajului liric basarabean.

O realitate similară, care solicită transferul de sentiment, este mediatizată şi în poezia lui Arcadie Suceveanu. De fapt, el realizează trecerea dincolo de interogaţia reputatului său predecesor, poetul Vasile Levîţchi, care vizează era revoluţionării discursului liric în felul următor: "Nu cumva e-o străşnică risipă / Să aşezi în vraf pachete de cuvinte?". Antrenat pe linia postmodernismului, ieşind din tinereţe "ca dintr-o apă tulbure", Arcadie Suceveanu îşi populează universul cu motive şi personaje care îi favorizează ingeniozitatea metaforizantă: Cavalerul Înzadar, Doamna Apocalipsă, trimiterile la cultura universală, precum şi întâmplările în bibliotecă, recursul la Istoria ieroglifică din perspectiva dezmoşteniţilor de înger şi ai supravieţuitorilor revoluţiei de catifea etc. Un aer uşor decadent mişcă faldurile metaforelor, dând la iveală inserări şi întâmplări dure şi impresionante, vorbele, "diavolească sămânţă" măcinate la morile înalte ale Nimicului. Spectacolul recuperării eului este de fapt un joc de noroc: "trecut prin zodii şi avataruri / mă câştig pe mine însumi la zaruri – / trist şi urât şi nefiresc / poet postmodernist în caftan boeresc" (*Chiar aşa*). "Jocul" devine însă mult mai grav când vine rândul recuperării unui eu nedespărţit de trecutul cultural şi istoric: "Întinzi mâna – şi dai de trupul absenţei / muşti din măr şi mărul / e pe jumătate mâncat" (*Viziuni la Cernăuţi*). Intervine aici necesitatea de a înţelege destinul cultural al entităţii pe care o reprezintă prin destinul generaţiilor precedente.

Coperta volumului *Clepsidra reveriei* de Ştefan Hostiuc. Editura Alexandru cel Bun, Cernăuţi, 1996.

Şi pentru Nicolae Spătaru jocul este o modalitate de a dialoga în stil postmodernist. Autumnalul uşor sentimental, bacovian, este revizuit în termenii unei ironii subţiri: "...la judecata de apoi Doamne / pentru ploile toamnei ce gând ai?". Încarcerat în plictisul cotidian, în care "drumurile nu mai au nici un viitor", personajul liric se implică într-un regim de jocuri ce se suprapun, urmând îndeaproape prescripţiile discursului postmodern.

Dincolo de dezideratele ce ţin de necesitatea păstrării unei conştiinţe colective încep domeniile unor experimentări mai vaste. O spune şi poetul sucevean Ion Beldeanu: "Paradisul începe de acolo de unde încetează frica". În universul său "orele se golesc de seva răbdării", moara de sunete goneşte ordinea din care se rup senzaţiile şi aparenţele cad. Peste oraşul incert plictiseala provinciei se treieră pe un ton ironic, egal cu sine. Personajul liric ispitit şi pus la încercare de cumînţenie face exerciţii de apărare. Strigă şi strigătul are gust de zăpadă. În miezul sunetelor dormitează ochiul rece al tăcerii. Înfruntarea indiferenţei este la ordinea zilei:

Ştiu să primesc indiferenţa
voastră
Mai mult decât vă puteţi imagina.
(*Minunat echilibru*).

"Minunatul echilibru" este al unui arc bine întins, stăpânit cu gesturi aparent neglijente. Senzualul se împleteşte în variate arabescuri în această poezie bogată în irizări şi nuanţe. În atmosfera autumnală paradigmele realităţii se confundă în aburul moale al chitarelor, "zilele se fac tot mai murdare şi prin iarba neagră colcăie nostalgiile", "peştii îşi risipesc moartea pe caldarâmul ud", "cârtiţa sapă prin indiferenţa noastră", zilele cad din copac. "Din ochiul nostalgiei ciuguleşte-un vultur".

Ce culoare are speranţa,
Am fost întrebat fără să ştiu
a răspunde,

– scrie poetul sucevean, care îşi însuşeşte o stare de nevroză, revizuind-o, în chip postmodernist, ca pe o dispoziţie de alternativă:

Dimineaţa năvăleşte peste oraş
Răvăşindu-i nevrozele.
(*Entuziasm nătăfleţ*).

În general, în poezia din ultimul timp despărţirea sufletului de "draga lui rădăcină" se produce în toiul unor lupte "pe muchia unei lame de cuţit" (Elena Ştefoi). Deruta este "sursa" care adapă o imaginaţie bogată ce se lasă trasă în toate direcţiile, ştiind să-şi afle, până la urmă, pârghia balanţei ce previne alunecarea în deşerturile ademenitoare ale cuvântului. Cerebralizat şi computerizat, itinerarul stilistic trece "printre imagini de materie lichidă şi creion" (Doina Bojescu). Ideea de infinit, eternitatea hrănesc setea de absolut în măsura în care se reuşeşte conjugarea cu un acut sentiment al realităţii: pierderile, negaţia, nonsensul resuscită spiritul de jertfă. Pe de altă parte, realităţile care se vor "racordate", prin intermediul discursului liric, la exigenţele artei moderne sunt, aşa ca în cazul poetului şi publicistului Mihai Sultana Vicol, extrem de dure, întrecând setea teoretică de document senzaţional. Melanjul de regnuri şi structuri caracteristic unui timp al răsturnărilor şi al căutărilor febrile este comunicat pe un ton liniar cu un indiferentism afişat. Îngerul, ghicind între viaţă şi moarte, îşi pune aureola în cui. Singurătatea e gonită pe străzi de o haită de câini şi "orice cuvânt rostit devine ţinta căderii latente" (Dumitru Mintencu). "Egoismul necesar" este, ca şi în cazul poeţilor bucovineni de la Cernăuţi, al unui eu, aflat în declin (sau decadenţă?), căruia i s-a făcut dor de sine.

...În definitiv, nu afirma şi francezul Pierre Chaunu că "discursul asupra decadenţei face parte din catharsisul decadenţei?".

Clement ANTONOVICI
Suceava

Născut la 12 martie 1930 în Volovăţ, Suceava. Studii la Institutele de Teatru din Cluj şi Bucureşti şi la Facultatea de Litere a Universităţii "Al.I. Cuza" din Iaşi. Profesor de română la Şcoala Generală din Paşcani, Suceava, apoi la Grupul Şcolar Economic "D. Cantemir" din Suceava (1966-1997). Volume de versuri: ***Rapsodia Bucovinei****, 1997;* ***Chemarea Înaltului Munte,*** *1998.*

DOR DE FRAŢI

În amurg de primăvară
Clopotele sună lin.
De la fraţii din afară
Iarăşi doruri grele vin.

Se întinde ca un nour
Jalea anilor trecuţi.
Plânge al Moldovei bour
Din Suceava-n Cernăuţi.

Peste lumea-nfometată
Bate vântul cel mai rău.
Plânge-amar Moldova toată
Din Suceava-n Chişinău.

Peste câmpuri şi obcine
S-a lăsat un grai străin.
Plânge vremea prin ruine
Din Suceava la Hotin...

Vântu-n cetini jalnic sună,
Dorul este tot mai greu...
Vrem să fim iar împreună!
Să ne-ajute Dumnezeu!

SIC COGITO

Nu este grea desprinderea de soare;
Când vine vremea, prea uşor se moare;
Mai greu pentru fiinţa omenească
E ca, trăind, la moarte să gândească.

Nu clipa-n care trebuie să moară
E cea mai grea a omului povară,
Ci timpul de la groaznica sentinţă
Pân' la intrarea lui în nefiinţă...

RUGĂ DE CĂINŢĂ

Mai sunt culori în faptul dimineţii;
Mai am atâtea lucruri de făcut;
Nu-mi întrerupe, Doamne, firul vieţii
Şi nu-mi preface trupul slab în lut!

Am îngropat talentul meu în tină
Şi am trăit în patimi şi păcat.
Nu am intrat în ploaia de lumină;
Cu cei certaţi eu nu m-am împăcat.

Nu am crezut că voi muri vreodată;
Am rătăcit prin neguri pân' acum.
Tot adăstând sub clipa-ntunecată,
Nu m-am gândit la capătul de drum...

Nu am văzut a stelelor aripă
Şi n-am trăit al Cerului îndemn;
Acum, când scurtă-i fiecare clipă,
Sfârşitul îmi trimite câte-un semn...

Ai mei se zbat în chinuri şi durere,
Că nu le-am fost de nici un ajutor.
Acum zadarnic sufăr în tăcere,
Zadarnic astăzi plâng de mila lor...

Îmi arde faţa lacrima fierbinte...
Pot crede, Doamne, că mă vei ierta?
Îndură-Te de noi, Ceresc Părinte,
Şi peste noi coboară mila Ta!

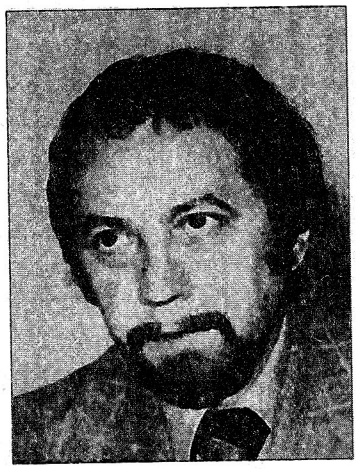

Ion BELDEANU
Suceava

Născut la 22 august 1939 în Zamostea. Preşedinte al Societăţii Scriitorilor Bucovineni. Redactor-şef la revista "Bucovina Literară", Suceava. Vicepreşedinte al Fundaţiei Culturale a Bucovinei. Debut editorial în antologia **Caiet de poezie**, Editura Eminescu, 1973. A publicat 12 volume de poezie, proză şi publicistică printre care: **Armura solară,** versuri, Editura Eminescu, 1984; **Lecţia de melancolie**, versuri, Editura Dacia, 1987; **Proba mea de viaţă**, versuri, Editura Omnia, Iaşi, 1995; **Bucovina care ne doare**, publicistică, Editura Junimea, 1996; **O dimineaţă pentru fiecare**, proză, Editura Cuvântul nostru, 1998; **Ceaiul de după execuţie**, poezie, Editura Augusta, Timişoara, 1999.

CÂND PICOTEŞTE ORAŞUL

Era ora la care restaurantele
vegetează cu draperiile fluturând
către amiază şi cu
chelneriţe ce alunecă molatic
între două cafele fără sex
Plictiseala se revărsa
pe trotuare şi-n gară trăgeau la mal
corăbiile abia sosite
din vacanţele caniculare

Oho, zise mustăciosul
au înflorit vivandierele
câteva şi-au scuturat polenul şi peste
câmpurile mele de arpagic
Noi l-am privit mahmuri
galopau iepuri prin apele
din Piaţa Smereniei
vânzătorul de lozuri dădea târcoale
norocului, îi auzeam chiar vocea
"cine mai pune azi preţ
pe litere când şi cuvintele s-au
demonetizat"
drept pentru care ne-am ridicat
am plătit şi-n clipa cealaltă

s-a iscat un vuiet difuz
precum o Cazarmă legănată de vânt
şi-am ştiut că oraşul se trage la umbră
visând dincolo de California.

NU-MI RECUNOSC PRIVIRILE

Nu-mi mai recunosc privirile
de altădată şfichiuite de ţipătul
peştilor albaştri
nici tăcerea în care se rostogolesc
amurgurile solitare
Soarele e mort după dealul de pâslă
şi dinspre capătul dimineţii
se apropie capelanul
cu cheile rupte venind de parcă
ar pierde drumul
Pelerina-i cea galbenă
repede scoate sunete metalice
"Îmi pare rău dar trebuie să închid
catapeteasma" zice şi se pierde
într-o verde uimire
care de fapt reprezintă
un tablou pastoral
dintr-o toamnă ce nu duce niciunde.

DOCTORUL DE TUSE

Domnule, zice doctorul răsfoind
clipele negre ale registrelor
Aşadar domnule, face el apăsat, s-au
înmulţit tuberculoşii
dacă vrei să te convingi iată dovezile

Halatul lui alb apoi aşternuturile
străvezii ce flutură în ferestrele iernii
trupuri scheletice dormitează
între pereţii coşcoviţi de tuse
o ceaţă grea coboară peste clopotele
oraşului ca o apă perfidă
şi acul seringii se-nfige
în muşchii atrofiaţi.
Poate vrei o cafea sau ceva tare? zice
doctorul. Alcoolul ucide bacilii
şi-şi toarnă din sticla trasă
de sub picioare

Eu aud cum curge veacul
cum se rostogolesc orele aducătoare de moarte
în timp ce halatul doctorului
pânza sa prost apretată
prinde să se coloreze în roşu.

OCHIUL RECE AL TĂCERII

Strig şi strigătul are gust de zăpadă
Acolo eşti tu şi eu mă văd
coborând traversele smolite
Nu pot să înţeleg de unde
aceste traverse
dar continuu să merg în timp ce
peste umeri mi se rostogolesc
mari focuri de gheaţă
O secvenţă ce-ar părea derulată
dintr-un film văzut cândva împreună

La picioarele tale frunze albastre
apoi iarăşi paşi, iarăşi traverse
Ce călătorie împovărătoare
e tot mai întuneric
motiv pentru care risc să nu mai disting
amănuntele (oricum poemul trebuie
încheiat) din apele serii vin caii
vin săniile goale
Şi iarăşi strig
dar în miezul sunetelor dormitează
ochiul rece al tăcerii.

CASA CU IEDERĂ

Nu mai puteam ajunge până la Casa cu iederă
şi înhămam caii de salcie
şi sania luneca peste pletele iubitei
ivite la fereastră. "Iată-mă, am venit
să te cer de mireasă" strigam
şi se făcea lumină deasupra Casei cu iederă
deasupra crângului de măceşi guralivi
"Te vei duce în pădurea cea galeşă
şi vei vâna cocoşul pintenog, altfel
nimeni nu-ţi va deschide" se auzea
de acolo şi eu îmi adunam arcul şi
săgeţile. "Fie ce-o fi" îmi ziceam
nu prea convins şi porneam
în căutarea nenorocitului aceluia
de cocoş din cauza căruia riscam
să pierd partida. Dar îl doboram
dintr-o ochire şi victorios
alergam să-i fac voia Eldorei
frumoasa cu trup de nu-mă-uita
apoi opream caii şi iarăşi strigam:
"Iată-mă, iubito, ţi-am împlinit porunca.
Deschide uşile şi scoate vinul cel vechi..."

Dar Casa cu iederă murise. Aerul
devenise rece, chiar rânced
iar dintr-un nor de fum se ivea cucuveaua.

Grigore C. BOSTAN
Cernăuți

Născut la 4 mai 1940 în Budineț, Storojineț. Absolvent al secției de filologie română a Universității din Cernăuți, doctor habilitat în folcloristică (1988). Şef al catedrei de filologie română şi clasică, redactor ştiinţific al revistei "Filologie romanică" (Universitatea din Cernăuți), preşedinte-fondator al Societății pentru Cultura Românească "Mihai Eminescu". Autor a peste 500 de lucrări în domeniul folcloristicii comparate, istoriei literaturii şi artei româneşti printre care: **Folclor din Țara Fagilor** (Chişinău, 1993, în colab.) şi **Pagini de literatură română. Bucovina, regiunea Cernăuți. 1775-2000** (Cernăuți, 2000, în colab. cu Lora Bostan). Volume de poezie: **Cântece de drum,** 1982, **Revenire,** 1990, **Vitrina manechinelor,** 1992, **Cetatea de Sus,** 1994, **Dincolo de vârstă,** 1996, **Poem bucovinean,** 1998.

ELEGIE

Durere maică străină
cu ochi de cenuşă
Durere
fluture albastru prin ramuri frânte
de artere

Acasă rămânem
Durere-nvelită în cetină verde
şi zgură
(cetina verde îți face la inimă acupunctură?)

Rămânem acasă maică Durere
împletită în trei curcubeie
Îți scuturi luminile stinse pe ziduri de umbre
ca teii

Rămânem cu tine maică Durere
între pereții atât de străini
se aude se vede cum te apropii
cu paşii de mărăcini

Credeai să înveți (de la noi?) a muri vreodată
maică Durere-mpietrită la prag
şi pe veci întomnată?

PĂDUREA CEA ALBĂ

Spre zi am ajuns în pădurea cea albă
şi cetini căzute din stele-am strivit
era numai nour pădurea cea albă
pe zare plutea un deal ostenit

În alba pădure cu nopți scuturate
pe jos din copacii umili şi cărunți

am vrut să adorm însă frunzele toate
pe vânturi de-oțel au fugit peste munți

Pădurea cea albă, pădurea pustie
cu umbrele ei părăsite în drum
pe-un capăt de cer se pierdea-n galaxie
pe altul era numai dungă de fum

CETĂȚI DE CUVINTE

Treacă
scrâşneau mai multe pietre deodată
dar mai cu seamă vibrau
indicatoarele de pantă
şi minutarele roase la vârfuri
La drept vorbind,
n-ai făcut altceva
decât să clonezi umbrele toate
pe la margini de drumuri
(ca de altfel şi mulţi alți poeți de pe Terra)
să-ți proiectezi în fine cununa de spini
în spații extraterestre
şi să-ți ridici împrejurul ultimei vârste
destule cetăți de cuvinte
(Însă aşa nici nu se mai scrie pe Terra)

CUNUNI DE AER

n-o să plec de aici
până când nu voi rupe cu totul
cele trei rânduri de haine-mpletite din cetini
poftim
vă întorc uneltele de peşteră
(ați vrut să mă dați jos
de pe acest creştet al vârstei?)
trosnind vor cădea onomatopeele
crengilor uscate
cu fierul lor ruginit la capete
Ați văzut apoi că nici laserul
nu poate reteza vârful acestui arbore
strâns în cercul magic
al zborului de pasăre albă
ce poartă pe creastă o cunună
puțin înverzită

L.D. CLEMENT
Suceava

Născut la 22 ianuarie 1969 în Suceava. Licenţiat în literatură, Universitatea "Ştefan cel Mare" din Suceava (1996); lucrarea de diplomă – "Avatarurile liricii eminesciene în creaţia postmodernişti1or"; în studenţie se află printre iniţiatorii şi realizatorii a două efemere reviste: "Reper L" şi "Archaeus". Redactor la revista "Bucovina literară" din Suceava (1998-1999); publicist-comentator la cotidianul "Crai nou", Suceava (din 1996). Peste 20 de premii la concursuri naţionale de poezie.

* * *

o orchestră completă plină de coarde suflători şi
răsuflători. cu ochelari un toboşar pitic a întârziat
la repetiţie. acela sunt eu.

o cameră un bec de 200 de lumini iluminând un singur
tablou: un sfânt cu halo înfăşat cu credinţă în
veşnică biruinţă. vine repede o fetiţă cu dinţii stricaţi
sugând un creion şi pune sfântului nostru mustăţi.
stinge lumina. acea fetiţă sunt eu.

un salon de balet fete frumoase dansând menuet
băieţaşi cu muşchii dresaţi în faţa oglinzii.
un bătrân cu picioare de lemn bocănind idiot
pe parchet. eu sunt.

într-o fotografie crispat un soldat încremenit
cu ochii goliţi de flacăra de magneziu. soldatul
a murit războiul trăieşte în fiecare. o femeie
trecută de o anumită vârstă aruncă fotografia
în caseta cu monogramă alături de alte fotografii.
femeia aceea sunt eu.

un câmp cu iarbă înaltă şi flori la marginea oraşului
lângă autostradă. un el şi o ea tineri legaţi
pentru veşnicie
dezlegaţi de convenţii
el pictează un fluture ea aşteaptă să zboare
fluturele. şi ceva mai încolo un câine strivit de
autocamioane
cu burta plină de muşte.
acel câine sunt eu. (EU)

* * *

nu mi-e foame deşi
vine mama şi aruncă pe masă o inimă proaspătă –
mănâncă!
jetul de apă curată şterge ruşinea sângelui de pe cuţitul
de bucătărie
mănâncă – îmi zice – deşi nu mi-e foame
mănâncă – străluceşte pe masă cuţitul de bucătărie
alături de pâine alături de tristeţea mea de nevinovat şi
ceasornicul cu faţa în jos
"ar trebui să fii recunoscător" zice mama "avem carne
cine mai are carne pe masă în ziua de azi?"
am intrat în sala rece cu oglinzi şi faianţă
măcelarul îşi scoase inima din piept şi mi-o întinse
"luaţi-o doamnă e ultima care mi-a mai rămas"
nu mi-e foame şi-mi aşez inima alături de inima
măcelarului
mama se grăbeşte să-şi aşeze inima alături de inima
mea şi inima măcelarului
iată pe masă strălucesc trei inimi alături
străluceşte cuţitul de bucătărie
pâinea se învecheşte mamă
cine e tata? tatăl tău a fost
un biet măcelar
străluceşte curat cuţitul de bucătărie
şi-alerg la fereastră

nu mi-e foame privesc
cum ninge în câmp la abator (INIMI)

* * *

o fetiţă oarbă scrie cu degetele pe zid
mare şi gros scrie tocindu-şi degetele de zid
sânge tânăr neştiutor fericit chiar
ca sufletul ei – o farfurie goală abia aşteptând
să cadă fierbinte tocana

o fetiţă oarbă scrie pe zid – aşadar –
cu degetele: "sunt doar o fetiţă oarbă ce altceva
pot să fiu?" – zâmbeşte şterge
palmele fără degete de poalele rochiei
cu multe flori roşii de mac
pe un câmp limoniu
caută împrejur cu palmele fără degete
atinge iarba puţin
cer prelins pe trotuar şi o vişină
putredă speranţa unde sâmburele-i adormit
găseşte pisica ridică pisica
în braţe la piept

pisica îi linge (în gând) degetele
fetiţa îi scoate (în gând) ochii (ÎN GÂND)

* * *

cine poate să nu mă creadă? era într-o seară
cu parfum de artă poetică şi de migdală amară.
un autobuz oprise la peron. coborâră un domn
cu melon în strai negru lucios ce-ademenea pe el
lumina câtorva stele şi o lehuză melomană cu pruncul
său
tocmai alăptat dormind somn fără vise
fără iaduri şi paradise. creier mic şi plăpând
fără gând. text alb fraged şi viu scurtă biografie
în care cuvintele doar târziu au să crească peste tot –
ca de pildă flori şi buruieni – pe hârtie.

se depărta lehuza apăsându-şi sânul cu creierul lui
păşea legănându-se şi îngâna: hai cu mama hai
liu-liu.
domnul cu melon şi straie negre lucioase o urma
neştiut surâzând pe pământul bine bătătorit:
deja viu, deja liu. (DEJA)

* * *

stau la masa cea lungă vreo treisprezece.
unul trebuie să stea la mijloc
şi stă.
unul trebuie să apuce fireşte
primul bucata de pâine.

ei tac dar par a vorbi unii cu alţii.
pe masa cea lungă cocoşul cu penele smulse
cu gâtlejul tăiat încă mai ţipă sângele curge.
ei şi astăzi mai par a vorbi unii cu alţii. (CINA)

* * *

nu fi proastă, fetiţo l.d. clement n-a locuit niciodată pe-aici
n-am auzit să fi scris ceva de fapt
nici n-a făcut umbră pământului ascultă
(trece un autobuz încărcat cu gravide)
l. d. clement nici n-a e-xis-tat
doar câinele său imaginar s-a plimbat
legănându-se într-un şuvoi de muşte
iar într-o zi poate c-a râs câinele bănuind
c-o să vii bălaie şi uşoară serafimă
vei veni şi vei întreba dulce carne gânditoare
trestie zâmbitoare.
în gândul gândului său a fost şi el pe aici
întrebând despre tine. nici el n-a aflat. (ŞI CÂINELE A RÂS)

Simion GOCIU
Cernăuți

Născut la 1 septembrie 1948 la Molnița, Herța. Absolvent al secției de filologie română a Universității din Cernăuți (1972). Redactor al ziarului "Concordia", director-fondator al revistei pentru copii "Făgurel". Volume de poezie: **Sărutul spicelor,** 1984; **La țărmure de suflet**, 1989; **Oul gastronomic,** 1998; **Lacrima toamnei,** 1999.

VECIN CU VISUL

Şi nu eram
în întunericul acela
decât semnul vocalei
ce se rostogolea
în valea interminabilă
a visului

numărând tramvaiele
într-un oraş
în care acestea au fost
trimise demult
la muzeu

zgomotul lor
să nu se confunde cu
zgomotul vocalei
ce se rostogoleşte
în fum de ţigară

cerşind spaţii
mereu altele
la fel de poluate
ca şi plămânii respinşi
de radiograma tăcerii...

AVEAM UN CHIP

Înhamă
deshamă cuvântul
la carul iluziei sterpe
crezând că astfel
speranţa va naşte
în ochi de faianţă
lacrima
ce nu ştie să doară

iar tu ascuns între vocale
vei trece prin
recile ploi ale toamnei

spre polul vârstei
în care fecioara
dezmiardă nişte
aduceri aminte

şi steaua ce-şi întârzie
mereu răsăritul
te latră cu vântul
ce bântuie în
gândul neauzit de
un greier
ascuns în grindă...

...cine să caute acuma
târziul şi cine
ştie pe unde pustiul
pătrunde în lacrima
ce s-a prelins
din ochi de faianţă?...

NOI

Vom purta oare
povara dezmoştenitelor
seminţe în care
lumina
nu va mai germina
altă lumină
sau vom curge
la vale asemeni râului
marea visând-o
fără a-i cunoaşte
nemărginirea vreo dată

noi fiind doar
lacrima zdrobită
între pleoapele uitării

şi sarea ei
ne va preface încet
într-un pustiu
populat de umbra
regretului?...

...Se gudură
iarba sub tălpi
şi roua se scutură
doar piatra rămâne
sub sare şi paşi
aspră şi îndărătnică
întotdeauna uimindu-ne
statornicia ei...

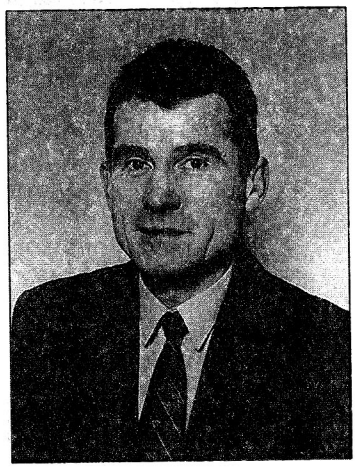

Ştefan HOSTIUC
Bucureşti

Născut: 1951, în Mahala, Cernăuţi. A absolvit Facultatea de Litere a Universităţii din Cernăuţi (1976). Lector universitar, redactor la revista "Glasul Bucovinei", doctorand la Universitatea din Bucureşti (teoria criticii). Vicepreşedinte al Societăţii pentru Cultura Românească "Mihai Eminescu". Volum de poezie: **Clepsidra reveriei,** 1996.

DULCE DE BUCOVINA

De Sărbătoarea Limbii Române

vintre de umbră ce se destramă
naşte un grohot ciudat de mistreţ
ce vine să râme cu colţi de aramă
albastrul de Voroneţ

el face captivă o crizantemă
ce ruşinată îşi taie cosiţa
şi o trimite cu zimbrul din stemă
verdelui de Sucevita

trei colţi de aramă vin să răstoarne
două milenii în grota secundei
unde sunt zimbrii să-i ieie în coarne
sub dangătul Putnei?

retraşi în metafora eminesciană
cerbii pasc stele şi ling nevăzuţi
această deschisă de secole rană
dorul de Cernăuţi

această deschisă de secole rană
neprihănită spălându-ne vina
cu dulce albastru de ochi de icoană
dulce de Bucovina

DUPĂ-AMIAZA UNEI ZILE DE SOLSTIŢIU

ecoul nadirului cani cular
se scaldă-n tării de azur
ca cea mai frumoasă amfibie

mă absoarbe din trup
delirul solar
şi-n îmbrăţişări de iederă
vârsta îmi dibuie

dar mult prea curând
se desprinde o umbră uşoară
din boiul stelei
feericul

unde te duci sângerând?

o zdreanţă de zâmbet
mai flutură-n seară

e tot ce mai poate-mblânzi
întunericul

SUSPENDAŢI ÎNTRE DOUĂ OGLINZI

stăm singuri în noapte
faţă în faţă şi ne privim şi
orologiul beat bate ora visării
şi nu ne mai putem regăsi în noi
înşine şi ne aflăm unul pe altul
în afara propriilor noastre fiinţe
suspendaţi între două oglinzi
rătăcind printre raze de lună
şi crengi de copaci
în abisul de întuneric
ce desparte lumina
a două geamuri opuse
trăind în regim secund
o viaţă nocturnă

ATELIER LITERAR

argint viu delirând
într-un verb nota re
în altul diezul culorii albastre
din lemnul unuia faci fluiere
din lutul altuia glastre

materia primă-a cuvintelor reci
capătă astfel o formă suavă
de parcă mai-marele zeilor greci
înnebunit de o tânără sclavă

ar murmura numele ei în văzduh
nestins ca mireasma unei crizanteme
în sufletul meu, ca un duh
născător de poeme

poemul, neant ce te poate uimi
duminică dulce-a durerii
do mi – do re – do mi
cântă pianul tăcerii

Vasile LEVIȚCHI

Născut la 15 noiembrie 1921, Carapciu pe Siret, Storojineț – m. 21 octombrie 1997, Chișinău. Poet, prozator, traducător și publicist. Absolvent al Liceului Pedagogic din Cernăuți (1948) și al Facultății de Litere a Universității de Stat "Alecu Russo" din Bălți. Învățător, director de școală, redactor-șef al ziarului "Zorile Bucovinei", lector superior la Universitatea din Cernăuți. Din 1991 se stabilește în Chișinău. Volume de poezie: **Versuri**, 1959; **Grâu și cântec**, 1962; **Preludiul primăverii**, 1965; **La izvoarele Siretului**, 1966; **Mărturisiri în drum**, 1967; **Inima iarăși**, 1972; **Întârziere de-o viață**, 1982; **Adaos la cartea de vise**, 1989; **Cerul încă nesfârșit**, 1996; **Punte spre un mal inexistent**, 1997 ș. a.

ȚARA DE SUS

Coline și plaiuri și creste-n plutire senină,
A fagilor albi și a brazilor mică țară de sus,
Tu, baștina mea, dorul și leagănul meu, Bucovină,
Ți-aș crește o floare din dragostea mea de nespus.

Meleag coborând de la munte spre dealuri, la șes,
Brazii subțiri de atâta-nălțime rămân sub dimia
Zăpezilor blândelor – calmelor vrăji ce se țes
Parcă pentru a-i spori verdelui crud veșnicia.

Înghețat e în cremene glasul de fluier ce-a fost
Doinaș nelipsit primăverii și verii și toamnei...
Izvoarele-s molcome, urșii visează-n adânc adăpost
Scorburi cu miere amară și zmeură dulce dă Doamne!

Pe aici pe la noi strălucirea-i sfioasă cumva
Și fetele cu ochii adumbriți de multă lumină.
Cetini și inimi horesc pe a plaiului meu canava
Și zisa-nflorește pe buze, iubirea e numai deplină.

În iarnă, meleagul meu iară spre munți se îndreaptă,
Unde florile-s doar plăsmuire în joc irizant,
Unde cuvântul iubire cuprins într-o singură șoaptă
Ajunge să clatine stânca pe celălalt versant.

VALE-A COSMINULUI

Pe un petec de țară,
cel mai de sus al Țării de Sus,
drum dulce coboară spre valea din vremi
unde apun vechii stejari –
doar unul mai dăinuie undeva-n partea stângă,
drum spre o vale a plângerii
după graiul străbun... Cine-a rămas? Ce a rămas?
Ghinda? Codrii de mâine?

Durerea privirii poetului
peste colnicele şi rănile văilor tale,
mică ţară de sus?
Coboară spre valea trecerii dinspre
tot mai uitatele cronici sfinte, spre valea fără stejari,
bogata vale săracă,
coboară dorul ce-a mai rămas necântat.
Stafii prin codrii Cosminului – ucisele noastre iubiri,
speranţele noastre perene
şi nenuntitele nunţi.
Un vaier metalic tăios înfioară codrii,
ferăstraie "drujba" muşcă adânc la tulpină,
drujbiştii funcţionează cu vodcă, la răgaz, pe jos,
stejarii trec din istorie în fum albăstrui de benzină.
Ciute rămase prin rarişti prind în nări
ars praful de puşcă şi izul tabac de nacealnic,
viaţă cu treceri trăite în icnetul sec de topor...
Iartă-ne, Vale-a Cosminului, pentru veacul acesta
prădalnic!
Zumzăie nu albini, ci lanţul cu dinţi –
ferăstraie ca-n iarna dezmăţului,
se vânează şi în toiul verii, cad stejarii şi căprioarele,
nomadă şi lacomă pravilă dată să ne despoaie,
veacul ateu nu aude ţipătul lung al durerii...
Vale-a Cosminului,
răpite ţi-s verzile foşnete
şi ţi se fură cuvintele,
nimeni să nu le mai ştie în cel mai de sus,
în cel mai de pe urmă sălaş.
Seminţie a Cosminului, adună-ţi trecutul şi ţine-te vie
în ciuda acestui cumplit braconaj.

ÎNTÂRZIERE DE-O VIAŢĂ

Teama că-ntârzii vine târziu.
Clipele-fire de aur duse-n risipă.
Vântură ani de zbucium pustiu
Întârzierea de-o clipă.

Graba că-ntârzie te prinde oricum,
Hiena domestică, să te devore.
Deşeuri de viaţă zvârlite în drum –
Prea târziile zile şi ore.

S-ar grăbi morţii la judecată –
Întârzie trâmbiţa ce-i va trezi.
Grăbită şi roata, mereu inventată.
Sizif întârzie la schimbul de zi.

Cântă norocul, cântă – nu iartă!
N-a fost să fie! – vechiul refren.
Întârzii la marea-ntâlnire cu soarta
Stupid, cum întârzii la tren.

O şansă-n momentul pornirii, supremul,
Să te prinzi de o bară, de-o scară...
Întârziere de-o viaţă la trenul
Ce nu mai pleacă din gară.

Gheorghe LUPU
Suceava

S-a născut la 24 octombrie 1940 în Ştioborani, Vaslui. A absolvit Institutul Pedagogic din Suceava. Colaborator al revistei "Bucovina literară". Volume de poezie: **Migraţia iluziei,** 1983; **Fior,** 1987.

PRESIMŢIRE

Trupul meu se pregăteşte-a moarte.
Îl ascult celulă cu celulă.
Numai o silabă ne desparte –
Numai o privire ni-i destulă.

Ritmul lui desăvârşeşte saltul
Către stâni imaginare. Însă
Este altul, totdeauna altul
Netezind acelaşi pod de pânză.

Viaţa mea se pregăteşte toată.
Am cosit otava. Cât a fost.
Stăm pe-aceeaşi prispă. Toarnă, tată,
Moartea mă cunoaşte pe de rost.

DESCĂLECÂND

Noroc şi să ne mai vedem în poezie
La maluri măcinând eternitate,
Când sentimentele-s o herghelie
Scăpată din poveşti pe jumătate.

Descălecăm brusc înnodaţi tăcerii
Spre obârşii, spre măduva din căzi
Unde trudesc în salturi roşii jderii
Îmbrăţişând imaginare alte prăzi.

Ogrăzile au lăuntrice altare
Cu trepte şi icoane unde dorm
Haiducii îngropaţi la drumul mare
Sub clopotul istoriei enorm.

Ne-ntoarcem pe la casele noastre cum se zice,
Să fim în rând cu lumea, cuminţi şi gospodari –
Tocmai atunci prin neamuri se zbat ca nişte bice
Fetele, rugăciuni furate de tătari.

Mamele toarnă-n candele lună vie.
Cădem în temelii – nu se mai poate.
Noroc şi să ne revedem în poezie
La maluri măcinând eternitate.

PEDEAPSA

Sunt urmărit. Sunt urmărit.
Când îmi va fi mai dulce hoția,
Îmi vor turna într-un turn aurit
Ochiul amăgitor ca vecia.

La cotitură de gând, pândă-n pândă –
Glontele roşu posibilul mort.
Unde să plece, cum să se vândă
Sângele-ascuns în cămaşa de tort.

Nu echilibrul, hazardul – nu.
Lacătul creşte. Cheile, cheile!
Nu asta, nici asta. Un şarpe trecu
Lipindu-şi de mine pieile.

Hoție la viață, la moarte hoție.
Sunt urmărit, urmărit, urmărit.
Dar cine ştie, strig, cine-mi ştie
Capul zbătându-se-n turn aurit?

PARIMIE

Nu cunosc o vorbă mai curată
La poporul meu, etern român,
Proaspătă de fiecare dată:
Apa trece, pietrele rămân.

Nu-i nevoie să răsfăț cuvinte
Eu m-alint în carul meu cu fân.
Dintre toate am luat aminte:
Apa trece, pietrele rămân.

Nu s-aşază pleoapă peste pleoapă
Taina morții. Nici n-o mai amân
Din adâncuri cerul se dezgroapă
Apa trece, pietrele rămân.

Au venit asupra noastră neamuri
Fără țară, căutând tărâm
Noi am pus la poartă nişte ramuri:
Apa trece, pietrele rămân.

Mircea LUTIC
Cernăuți

Născut la 29 mai 1939 în Iordăneşti, Storojineț. A absolvit Facultatea de Istorie şi Filologie a Universității din Cernăuți (1964). Secretar general de redacție la ziarul "Zorile Bucovinei", vicepreşedinte al Societății pentru Cultura Românească "Mihai Eminescu". Traducător din rusă şi ucraineană. Volume de poezie: **Baştina luminii**, 1973; **Fereastră de veghe**, 1978.

DATUL ÎNTRU FIINȚĂ

Arborul vieții creşte în delir:
Frunzişul geme, bântuit de sfinți,
Adânc, în rădăcină, dorm cuminți
Urmaşii lui Adam, fără de şir.

Între coroana fremătând de zor
Azi spre zenit, iar mâine spre nadir
Şi rădăcina-n tragicu-i respir,
Colindă demonii în voia lor.

Se înfioară semnele de-apoi
Peste-al ființei dat, în care nu-s
Făgăduințe şi-arătări de sus,
Că-n toate rădăcină suntem noi...

Arboru-i cruce. Şi pe cruce pus,
De la-nceput de vremuri, stă Iisus.

CEI DOISPREZECE

Firea prefiră-amar, cu foc în două,
Dă rod de viață-moarte mătrăguna,
Surâde bezna, lăcrimează luna
Şi cerul astăzi ninge, mâine plouă.

Adie din vechimi a vreme nouă,
Vlăstarul se preface-n rădăcină,
Se travesteşte viespea în albină,
Ard ierbile şi steaua pică-n rouă.

Cei doisprezece ce-au venit la cină
Au toți de-a valma chip şi fel de ludă
Aleşi ca pe sămânță şi pe rudă.

Firea prefiră-amar, cu foc în două,
Iisus s-a răzgândit să mai revină.
Şi cerul astăzi ninge, mâine plouă.

RESPIRAȚII STRĂBUNE

Pictorului R.L.

În răchitele lui, ca-ntr-un dans ritualic,
Se deveghe simbolic Bucovina, primar:
Ancestrale figuri se relevă metalic,
Enunțând discursiuni în ecou milenar.

Prin tulpini de vechimi, respirații străbune
Se-ntraud în continuu, profund univers.
În coroane de mit, cu nodații comune,
Ele simplu însumă o istorie-n mers.

TAINIC PELERIN

Din aşternuturi de azur,
Pe-o aripă de gând, mă fur –
Să trec prin vână de pământ
Şi să devin un fir de cânt.

Necum, învălmăşit, să zbor
Prin lume un stingher cocor.
Necum hoinar, precum am fost
În timp trecut şi fără rost.

Rămâne-mi vârsta-n giulgi de nea.
Eu fug, înfrigurat, din ea
Şi intru – tainic pelerin –
În templul unui alt destin.

RĂSFRÂNGERE

Picură versul pe leagănul veşnic
Al tainei numite viață,
Picură lin, precum ceara pe sfeşnic,
Precum raza lunii pe ceață.

Copilul din vis n-are-aseamăn cu mine,
Bătrân hărăzit țărânei.
Răsfrângerea lui, însă, vine-revine
Pe pânza retinei.

Pelinul rodeşte o flacără vagă,
Ce-n suflet, nătângă, geme...
Picură versul... Ursita îşi leagă
Firele-n spațiu şi vreme...

Dumitru MINTENCU
Bucureşti

Născut: 1976, în Voloca, Hliboca. Licenţiat în filologie al Universităţii din Cernăuţi (1998). Colaborator la ziarul "Concordia", studii postuniversitare, Bucureşti. Debut editorial: volumul colectiv **Mănăstire de cuvinte,** 1996. Laureat al Festivalului Internaţional de Poezie "Nichita Stănescu" de la Sighetu Marmaţiei (1997).

SĂ VORBIM

printre nopţile din ceaşca cu cafea
obsedat îngerul îmi ghicea între
viaţă şi moarte
îşi puse aureola în cui
aripile pe marginea scaunului
şi mă întreba despre lucruri
obişnuite
din când în când cât e ora
mai este ceva timp pân-la
închiderea porţilor
îi ziceam dar să vorbim
să vorbim despre lucruri mult
mai importante

TE SUNĂ SINGURĂTATEA

undeva după miezul nopţii te
sună singurătatea
din stradă respingând cu
dârzenie
la marginea oraşului o haită de
câini
cu greu îi auzi în receptor vocea
decoltată
simţi cum prin firul telefonic
îţi gâdilă cu piciorul gol cele
câteva
poeme aruncate într-un colţ de
cameră
cum rujul de pe buze îşi face
drum
prin circulaţia mică şi mare a
sângelui
căutându-ţi insula sirenelor
insistă la o întâlnire tête-a-tête
vorba ei: multe încă nu ne-am
spus unul altuia
îi zici că-i târziu eşti obosit
îi citeşti un pasaj din Codul
Bunelor Maniere
şi cu un au revoire bambino
pui receptorul la loc
nu înainte de-ai simţi sărutul

împăienjenindu-ţi fotoliul
din care îţi imaginezi
singurătatea gonită pe străzi
de o haită de câini

POEMUL DUPĂ CARE TE ASCUNZI

ascunde-te în spatele acestui
poem
şi-ascultă cum ploaia de toamnă
râcâie zborurile rătăcitelor
păsări
să stai chitic şi să taci
orice cuvânt rostit devine ţinta
căderii latente
şi-atunci treci şi tu
în lista rataţilor de toamnă
şi-atunci ce te faci cu poemul
în spatele căruia nu te mai poţi
ascunde

LECŢII DE FOTOGRAFIE

developezi privirea
şi dai peste imaginea camerei
cămaşa călcată cu duminicile
spânzurate-n curcubeu
atârnând pe umărul scaunului
scrumiera cu mucuri de poeme
fumegând a tăcere
pantofi lustruiţi cu noaptea
adunată-ntr-o cârpă
în oglinda lor
părul răvăşit trădează sufletul
plimbându-se prin cioburile
geamului spart

TÂMPLELE EGOISMULUI NECESAR

m-am hotărât să-ţi ating
tâmplele
din singurul motiv că ieri
am urlat la lună cu cuvintele
dintr-un vechi poem
nu cu ale câinilor vagabonzi
şi nici cu ale lupilor hăituiţi de
iluzii
sau cu urletul tinerei leoaice
ci cu propriul urlet al respiraţiei
în amnezie
m-am hotărât să-ţi ating
tâmplele
din simplul motiv că mult mai
mult
mi s-a făcut dor de mine şi...
(iarăşi acest egoism necesar)

Viorica PETROVICI

Născută la 20 decembrie 1950 în Arbore, județul Suceava. Absolventă a Facultății de Limba şi Literatura Română a Universității "Ştefan cel Mare", Suceava. Debut literar: 1965, în revista "Muguri" a Colegiului "Eudoxiu Hurmuzachi" din Rădăuți. Volume: ***Chemarea tăcerii****, Editura Helicon, Timişoara, 1997;* ***Perla înfloreşte în adâncuri****, Editura Augusta, Timişoara, 2000.*

NODUL

Eu nu pot scrie
Despre ce se petrece azi în oraş
Tocurile triunghiulare
Ale pantofilor de damă
Au mai crescut în înălțime,
Cei şase căței
Din fața Băncii Comerciale
Au mai adoptat un membru în haita lor,
Vânat şuvoiul de sacoşe
Cadrilate, din rafie,
Invadează de două ori pe zi
Trotuarele înspre bazar
Şi dinspre bazar,
Studențimea subțire scotoceşte
La second după o pereche
De blugi
Firme, firme pe toate blocurile,
Pe stâlpi
Cârpe spânzurate pe care vântul
Le flutură
Ca pe o recunoaştere
A stării de ofertă
Da, oraşul e grav bolnav
De prea mult de dat
Pe nimic
Şi eu nu pot scrie despre
Cum toți şi-au cumpărat
Calculatoare crezând
Că omul plus calculator

E o marfă mai căutată,
Investitorii cei aşteptaţi îndelung
Nu vor decât
Spaţiul construit sau neconstruit
Doar spaţiul, acesta tace,
Nu-şi dă aere de superioritate,
Nu se laudă că ştie
Gramatica engleză mai bine
Decât copiii englezi,
Nu suferă de orgoliu
Şi de dorinţa de şefie,
Da, aici în oraş fiecare are
Afacerea lui, chiar dacă
Nu există nici un subaltern
El este şef, nu-i comandă nimeni
Şi nu-i impune
Un program ce nu i se mulează
Pe structură,
Auzi strigându-se de pe trotuar
Pe altul: bă, ţărane!
A batjocură,
Dar această etichetă o poartă toţi pe suflet
În dorinţa de a da socoteală
Doar cerului
Şi în mistuitoarea sete
De libertate,
Aş vrea să scriu orice altceva
Dacât despre bazarul chinezesc
Din holul Casei de Cultură
Sau despre moartea gri,
Tot mai gri a unor partide
Nici de dreapta nici de stânga
Nici de mijloc
Încropeli de vise
Că de realităţi suntem departe,
Atât de departe cum n-am mai fost
Iar din dealul Cetăţii calul
Lui Ştefan cel Mare
Nechează a dor de ducă
La război,
Atâţia poeţi şi prozatori
Şi critici literari se trezesc în zori
Cu aceleaşi dileme metafizice,
Nu demult, nişte întreprinzători
Ai administraţiei publice au scos
Stemele în piatră de pe caldarâmul central
De pe care bourul privea
Nedumerit pe umiliţii aceştia,
Cum să scriu
Despre unii ce poartă în spate
O desagă cu avuţii
Şi tremură de foame,
Tremură de frica de a nu putea deschide
Nodul, noul.

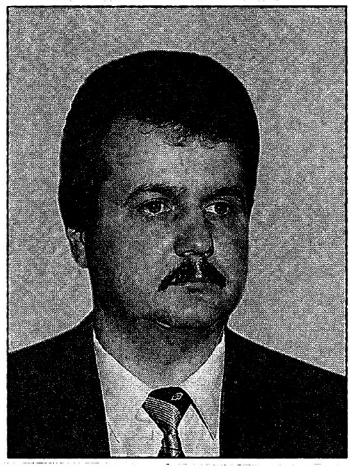

Nicolae SPĂTARU
Chişinău

S-a născut la 13 ianuarie 1961 în Hârbova, Herţa. Este licenţiat în filologie al Universităţii din Cernăuţi (1983). Consilier al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. Volume de poezie: **Întoarcerea zeilor**, 1992; **Ion şi alte revoluţii**, 1996; **Noaptea când soclurile îşi recrutează noile glorii**, 1998; **Tristeţea recită din Rilke**, 2000.

POEMUL SINGUR

îmi bat poemul la maşina de scris
şi bucăţi de cuvinte sar peste tot:
pe pereţi pe birou peste cărţi
precum sângele dintr-un cocoş tăiat
zvârcolindu-se în jurul trunchiului

îmi bat poemul la maşina de scris
şi vocalele consoanele (ce bine
că am renunţat la timp la semnele de punctuaţie!)
se depun în straturi groase
tot mai groase
pereţii tavanul abia se ghicesc
geamul nu se mai vede
uşa abia se distinge
camera devine din ce în ce mai mică
tot mai mică

îmi bat poemul la maşina de scris
până lucrurile din jurul meu
devin un tot întreg:
pereţi cuvinte fereastră cuvinte uşă
tavan cuvinte maşină de scris birou
cuvinte cărţi cuvinte cuvinte

acum în zadar ar încerca cineva
să facă o delimitare
între lucrurile din odaie
şi mine

ÎNTOTDEAUNA VA FI MÂINE

nu-mi deplânge rana
ci partea rămasă neatinsă enigmatică
mi-a spus cuvântul
vezi că nu mai ai cu ce-ți alimenta
retina ochilor timorată
când vârtejuri pornite din carnea ta
încă tânără încă abstractă
te aruncă zi de zi
în hăul unui fir de nisip

vezi că nu mai ai cu ce-ți liniști
timpanele devastate de larma
orașului barbar
vezi că această dimineață
nu este dimineața cea adevărată
și uită-te atent la mine:
nici eu nu sunt cuvântul cel adevărat
pentru că ziua în care mă voi naște
întotdeauna va fi mâine

BOCANCII VIGILENȚI

în sfârșit ești și tu de acord
că nu mai poți inventa stele fixe
retras într-un castel
ridicat din puncte de suspensie
dormi
dar în creierul tău
războiul de o sută de ani
nu se termină niciodată

tresari
o fi probabil din cauză
că nu-ți mai simți sub cap europa
ca pe o pernă confecționată din victorii

bocancii stau vigilenți prin unghere
unul a ajuns la gradul de amiral
secretele militare se hârjonesc și azi
în ruptura tălpilor

în rest totul e bine
dimineața la ora șase fix
după rugăciunea cu înjurături
după ce fumezi pe săturate turnul babel
te pui iar pe așteptat
ești aproape sigur că vor sosi odată și odată
veşti bune
de la faimosul cartof
care poartă în piept
ca pe o decorație
cuțitul de bucătărie

Arcadie SUCEVEANU
Chişinău

Născut la 16 noiembrie 1952 în Suceveni, Hliboca. Absolvent al Universităţii din Cernăuţi. Vicepreşedinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova. Volume de poezii: **Mă cheamă cuvintele,** 1979; **Ţărmul de echilibru,** 1982; **Mesaje la sfârşit de mileniu,** 1987; **Arhivele Golgotei,** 1990; **Secunda care sunt eu,** 1993; **Eterna Danemarcă,** 1995; **Înfruntarea lui Heraclit,** 1998; **Mărul îndrăgostit de vierme,** 1999 ş.a. Cărţi pentru copii: **A fugit melcul de-acasă,** 1984; **În cămaşă de cireaşă,** 1989; **Dincolo de ce văd ochii,** 1991 ş.a. Premiul "Mihai Eminescu" al Academiei Române, 1998, Premiul Naţional al Republicii Moldova, 1999.

VIZIUNI LA CERNĂUŢI

Numai arhivarii şi măturătorii
numai cerşetorii oraşului ar putea să mai ştie
numai bătrânii ceasornicari mai au viziuni:
dintre rotiţele dinţate ale ceasornicelor răsar
ofiţerii subţiri mirosind a tutun interbelic
Celan şi Mircea Streinul aureolaţi de aburii decadenţi ai cafelei
barba Mitropolitului Silvestru
curtată de briciul imperial prin saloanele din Viena

Numai arhivarii şi măturătorii, numai cerşetorii
înşurubând în cer
turlele răsucite ale Bisericii Sf. Nicolae, simt
oraşul închis sub varul din ziduri

Alte statui, alte măşti, pentru alte ceremonii

Întinzi mâna – şi dai de trupul absenţei
muşti din măr şi mărul
e pe jumătate mâncat

în lumină lucrează umbra păianjenului Arghirodes
cu râvnă benedictină. Minciunoase-i sunt
pânzele, himerică-i este crucea

Se înserează şi în turnul Primăriei
luminează capetele primarilor decapitaţi
străluceşte mefistofelic firma ziarului pictată
cu sângele poetului Ilie Motrescu

Se zice că Dumnezeu a fost văzut
vorbind cu câinii vagabonzi
în preajma fabricii de drojdii peste pod

Urci scările în noapte şi-i pustiu
cobori scările, alergi pe trepte către centru şi-i pustiu:
unde ţi-e tinereţea umplând vechile pasaje
împingând uşi grele din lemn de Bosnia
împodobite cu guri înverigate de leu?

Unde-ţi sunt prietenii: Ilie Arcadie Ştefan Vasile Grigore
Mircea Simion şi celălalt Ilie?

Închizi ochii şi-i vezi înălţând o piramidă
de carne şi sânge pe tăişul sabiei
deschizi ochii şi-i vezi răzuind clopotele
de mierea imperiilor

Alte statui, alte măşti, pentru alte ceremonii

Ai vrea să te-ntorci
dar brusc înţelegi că nici n-ai plecat
te opreşti speriat şi-ţi asculţi bătăile inimii
întinzi mâna şi abia dacă dai de tine-n oglindă

MAŞINA APOCALIPTICĂ

La drept vorbind, iubit cetitor, mă şi tem
să te invit în atelierul mecanic
al acestui poem
pe cât de lucid pe-atât de halucinant
căci aici şi acum, Domnul Abis şi Prinţul Neant
vor pune în funcţiune,
după un scurt repaos,
maşina de fabricat absurd,
maşina de fabricat haos

Iată-i aşadar răsucind şuruburi
mişcând nevăzute pistoane
mici scripeţi ai istoriei contemporane
până când – priviţi – roţi dinţate
se-mbucă şi crişcă
şi minunea învie, "comédia se mişcă!"

Oho, duduie cazanele, roţile interioare
acţionează roata cea mare –
şi ca din beznă, umed de ceaţă,
întreg Babilonul mi-apare în faţă

Iată o ţară în care morcovii şi cartofii
cresc pe cupola aurită a Sfintei Sofii

iată-o câmpie minunată cu focuri de moaşte
prin care Aristofan mâna cârduri de broaşte

iată un zeu într-un castel de urzici
cu aureola mâncată de viermi şi furnici

iată o plombagină cu feţele-aburinde
multiplicând zi şi noapte morminte

iată o fântână topindu-se de sete
iată-l pe Galilei încolţit de comete

iată cuţitul cununat cu rugina
iată bufonul iubindu-şi regina

iată nişte iepuri de casă dormind într-un mit
iată o priză îndrăgostită de-un scurtcircuit

iată îngeri de lux, iată stele de alcool
iată Evul Mediu dansând rock-n-roll

iată roţile cu zimţi, dulapuri de-argint, sertăraşe cu lumânări
turnuri cu scări, turnuri fără de scări
forfecuţe de os, lentile roz, ceasuri stricate
năsturei de duzină grupându-se în sindicate
cutii cu zaruri, râşniţe de cafea, beculeţe, focuri de iască –
toate amestecându-se într-o dezordine îngerească
în imagini schimbătoare, caleidoscopice
(ah, ce nebunii ah, ce iluzii optice!)

Iată culoarea roşie putrezind în păunii de gală
iată un cartof în care creşte piatră filozofală

iată păianjenul ţesându-şi plasa
în care cădea-vor mirele şi mireasa

iată o biserică trasă pe roţi
de triburi păgâne de vizigoţi

iată în amurg trecând o fanfară
pusă-n mişcare de-o roată de moară

iată o mănăstire plânsă şi-nlăcrimată
iată munţii Carpaţi traşi în judecată

Şi în sfârşit iată-o corabie curtată de tangaj
după care, iată-te şi pe tine, iubit cetitor, apărând în peisaj
prins în mecanismul meu delirant
alături de Domnul Abis şi Prinţul Neant
care îmi fac semn să închei poemul
ca nu cumva, de prea multe imagini,
să se deregleze sistemul
de semne şi numere criptice
al superbei Maşini Apocaliptice

Vasile TĂRÂȚEANU
Cernăuți

S-a născut la 27 septembrie 1945 în Sinăuții de Jos, Hliboca. Licențiat în filologie al Universității din Cernăuți (1972). Redactor-şef al ziarelor "Arcaşul" şi "Curierul de Cernăuți", unul dintre fondatorii Societății pentru Cultura Românească "M. Eminescu". Volume de poezie: **Harpele ploii,** 1981; **Dreptul la neliniște,** 1984; **Linia vieții,** 1988; **Teama de înstrăinare,** 1990; **Litanii din Țara de Sus,** 1995; **Litanii,** 1996; **Pământ în retragere,** 1999; **Şi ne izbăveşte pre noi,** 1999.

FRONTIERA

Din Țara de Sus
înspre Țara de Jos
lacrimi se rostogolesc
ca bolovanii din munte
şi gardul de sârmă ghimpată
de-a lungul căruia stai de pază
tu, grănicerule,
nu le poate opri,
căci firele lui au fost trase
prin ochii noştri
pentru a le împăienjeni privirile
şi prin inimile noastre
pentru a le sfâşia dorurile
şi prin visele noastre
pentru a le reteza aripile.
La ce bun arma ta, grănicerule,
înfipt ca un ghimpe
între soră şi frate
între mamă şi tată
de aici şi de dincolo
de dincolo şi de aici.
E timpul să ştii
că o frontieră strâmbă
ca aceasta
fi-va mereu violată
de lacrimi şi vise...

CÂNTEC TRIST

Lui A.P.

Vremuri păgâne
suflete-n vânzare
cu necazul zilei
intră-n Cernăuți

Porţia de pâine
porţia de sare
pe taraba milei
zornăie bănuţi

O tristeţe-amară
se aciuă-n oase
dihonia-nvrăjbirii
înstrăinează fraţi
Trunchiata ţară
fulguie în oase
Visul reîntregirii
scade-n subCarpaţi.

LUAREA LUMINII

În noaptea învierii Lui
fremătam printre umbrele
unui cimitir mereu profanat

Ar fi trebuit să mă bucur
că mi se oferă şansa trecerii
printre cruci
fără ca morţii de sub ele
să mă prindă de braţ
pentru a mă învinui de trădare

Dintr-o parte
ne veghează Detrunchiatul

Ca nişte ochi de veghe
stau monturile ramurilor tăiate
în 1775
în 1812...
Dar pentru că acestea
în 1918
crescuseră la locul lor străvechi
securea vrăjmaşă
le-a mai tăiat încă o dată
în 1940

Astfel
cu amintirea ciuntită
bâjbâim printre cruci
în căutarea luminii
învierilor noastre.

Ion VATAMANU

Poet, eseist şi traducător. Născut : 1 mai 1937, Costiceni, Hotin – mort: 9 august 1993, Chişinău. Studii: Universitatea de Stat din Chişinău (1960). Doctor în ştiinţe chimice (1961), şef de laborator la Institutul de Chimie al Academiei de Ştiinţe din Moldova. Deputat în Parlamentul Moldovei (din 1990), preşedinte al comisiei parlamentare pentru cultură. Volume: **Primii fulgi**, 1962, **Monologuri**, 1964, **Liniştea cuvintelor**, 1971, **Ora păsării**, 1974, **De ziua frunzei**, 1977, **Măslinul oglindit**, 1983, ş.a.

MATERN LA BUCOVINA

1

Matern la Bucovina, acasă la părinţi,
Ce greu s-adună neamul la masa obosită
Blagosloveşte tata pâinea printre dinţi
Şi mama-şi face cruce la maica preacinstită.

Puţin e neamul nostru şi-aşa de împrăştiat,
Şi rar când împreună l-a dezmierdat destinul...
Întreb de Cernăuţi, îmi spun că s-a schimbat:
– Azi altu-i omul nostru şi altul e streinul...

În casa noastră noi abia că mai trăim
Şi n-a rodit grădina întreg precum rodea,
Şi moare badea Gheorghe şi duce-n ţintirim
Argintul unui neam ce-n frunte îl avea.

Aşa de tare noi la neam ne-am rătăcit,
Încât nu poate nimeni să iubească totul...
De ce suntem pe lume? De ce ni-i plaiul mic?
De ce mereu ni-i dor? Şi-n sat nu-ncape mortul?

4

Eu sunt trist ca un caval,
Ba mai trist – ca o vioară,
Ca privirea unui cal
Ce se-ntoarce-n sat să piară.

Eu sunt trist ca un ocean,
Ba mai trist – ca o pădure,
Ca un spic de grâu în lan
Ce se coace ca să-l fure.

Eu sunt trist ca un copil,
Ba mai trist – ca un părinte,
Ca ninsoarea în april
Ce îngheaţă pe cuvinte.

Eu sunt trist ca un folclor,
Ba mai trist – ca o ţărână,
Ca o gură de popor
Şi-a lui soartă, şi-a lui milă.

5

La Bucovina, sus, la Dulcea-Eminescu,
Infinit de verde, infinit,
Întâi aş plânge, apoi aş blestema –
Să fiu egal cu ce e un pământ.

La Bucovina, sus, la Dulcea-Eminescu,
Părintesc mi-i totul, părintesc,
Se mută chipul nostru acum pe alte feţe
Şi graiul meu cu altu-nlocuiesc.

La Bucovina, sus, la Dulcea-Eminescu,
Întristat mi-i verbul, întristat,
Sunt oaspete acasă, de parcă inventează
Nişte chimişti agenţi de poluat.

La Bucovina, sus, la Dulcea-Eminescu,
La izvor în ţarnă, la izvor,
Sunt rădăcini şi parcă-ar fi soare,
Dar cresc lăstari să piară-n umbra lor.

La Bucovina, sus, la Dulcea-Eminescu,
Pe bătrâni se ţine, pe bătrâni,
În pădurea noastră ultimul copac
Şi cea din urmă apă din fântâni.

La Bucovina, sus, la Dulcea-Eminescu,
Infinit de verde, infinit,
Întâi am plâns, apoi am blestemat –
Şi asta, Doamne, eu nu am dorit.

8

Visul meu nu-l are nici un om pe lume,
Nici dor aşa de aspru de satul lui natal, –
La Bucovina, sus, copilăria mea
Şi astăzi se mai ţine de coama unui cal.

Gândul meu nu-l are-n lume vreo ființă,
Şi nici dureri atâtea ce-n piept se suprapun, –
La Bucovina, sus, copilăria mea
Şi azi mai vede ploi într-un bătrân alun.

Drumul meu nu-l ştie nimeni, nicăieri,
Nici nu-s pe lume drumuri să samene cu-al meu, –
La Bucovina, sus, copilăria mea
Şi azi mai vrea să prindă-n munți un curcubeu.

Şi somnul care-l am nu l-aş dori cuiva,
Nici lacrima ce-o plâng şi peste-atâția ani, –
La Bucovina, sus, copilăria mea
Mai stinge lumânări pe vârfuri de castani.

Acolo-i râul meu şi-a lui grăbită apă,
Întristatul nai într-un amurg cu munți, –
La Bucovina, sus, copilăria mea
Se pierde printre flori cu paşii ei desculți...

9

Pe sub Carpați, la coasă, la Siret,
E vară, numai vară, şi-i cositu-n toi,
Dar iese nu ştiu cum din rădăcina ei
Iarba ceea verde şi pleacă de la noi.

De parcă-i supărată pe nu ştiu ce cosaş,
În supărarea ei câmpiile se pierd.
De ce? Nu ştie nimeni şi nu găsesc răspunsul
Pe sub Carpați, la coasă, la Siret.

Acolo unde-i vară şi-i numai vară poate
Şi nu sfârşesc cositul de un veac, –
De ce? Nu ştie nimeni, iarba ceea fuge
De la cosaşii care, ca amuțiții, tac.

Ce zadarnic chin să vezi şi să nu spui
Că toată munca asta se face în deşert,
Că iese supărată din rădăcina ei
Pe sub Carpați, la coasă, la Siret.

Şi iese, şi se duce ca o-ntristată poate,
Deşi e numai vară şi-i cositu-n toi, –
De ce? – nu ştie nimeni, – şi unde se opreşte,
Şi când se-ntoarce iarăşi verde înapoi...

1988-1989

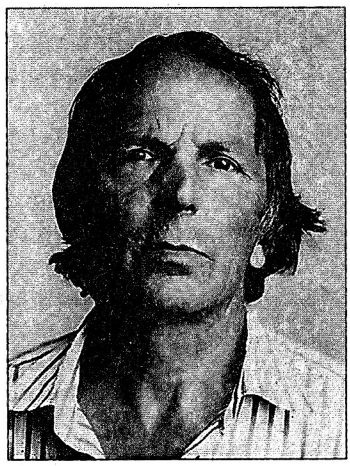

Mihai Sultana VICOL
Suceava

Născut la 5 octombrie 1948 în Iaşi. Ziarist la "România Liberă". Corespondent de război în Basarabia, Iugoslavia, Cecenia. Volume de poezie: ***Cândva fântâni****, Editura Litera, 1974;* ***Veac fără lacrimi****, Editura Albatros, 1980;* ***Amurgul şi alte poeme,*** *Editura Porto-Franco, 1993;* ***Sângele greierilor,*** *Editura Timpul, 1996;* ***Cucuta supremă,*** *Editura Axa, 1997;* ***Cu mâna în Beregata Balcanilor****, Editura Scriptor, 2000. Lucrări publicistice:* ***Războiul minciunii****, Editura Cronica, 1998;* ***Ilie Ilaşcu – mărturiile unui condamnat la moarte****, Editura Porto-Franco, 1998.*

ACORD ECONOMIC

Ne vindem
pâinea de la gură
popoarelor domesticite
de grâul românesc
şi ne petrecem vinul
ca pe un nuntaş
înnebunit de moartea
mirilor.

TIMP SCORBUROS DE TOAMNĂ

Te-am căutat şi iubit, moarte,
ţi-am lăudat curajul de a mă îmbrăţişa
pe mine, cel mai temător dintre trăitori.

Te-am aşteptat, moarte,
eram emoţionat când te simţeam
prin preajmă.

Îţi căutam răsuflarea fierbinte de gheaţă
în timpul scorburos de toamnă.

Vroiam să fiu cu tine, moarte;
mereu mă alungai cu rânjetul
tău cinic şi rău.

Erau alţii mai frumoşi decât mine,
mai încrezători în viaţă şi în noroc.
Astăzi degeaba vii, moarte,
îmi este frică de tine, te urăsc,
ia-mă naibii!

CORESPONDENŢĂ SPECIALĂ

Cocieri, 28 iunie 1992, de pe linia întâi a frontului

Ciudate chipuri strâng
în mâinile lor de serafimi
glonţul morţii.
Bărbaţii tineri de sub arme
se răzvrătesc împotriva pustiului.

Arşiţa unei mitraliere
lasă oţelul însetat,
scoate scrâşnete lungi
de sub şenilele unui tanc.

Boabe mari de transpiraţie
aprind fruntea încinsă de febră.
Neliniştea se scurge de pe chipul
înspăimântat.

Om hăituit de umbră şi întunecime.

REPORTAJ DIN SIBERIA

Imens şi înspăimântător îi este hotarul.
Vietăţile sălbatice şi zăpezite
adulmecă izbele.

Departe, în adâncurile nordului,
copacii îşi frâng înălţimile,
apele – meridiane săpate în muţenia peştilor –
cutreieră paralelele frigului.

Alcoolul aprinde mânia.
O armonică îşi încinge mijlocul
cu urletul de haită al lupilor albi.

Frica sălăşluieşte în sârma ghimpată.
O armă îşi descarcă glonţul în pieptul
vietăţii.

Omul, mai singur şi mai străin,
aşteaptă veşnicia.
Siberia îi pare un rai
în care doar vântul îi redă
zborul.

ȚARA NEGUSTORILOR DE STELE

Rusie, ți-am cunoscut
femeile, vodca și disperarea.
Moscova e casa plânsului de lup.
Luna se înfruptă din șenilele
tramvaiului.
În jurul meu se adună
câinii vagabonzi ai Moscovei,
nu dulăii k.g.b.-lui cum ar fi
vrut javrele politice.
Rusie, cu pasul ți-am măsurat
hotarul și am hrănit veveriţele Siberiei.
Femeilor tale le-am îndrugat
verzi și uscate, promițându-le
nemurirea –
le-am scris chiar și versuri.
O poetă de pe Arbat
mi-a spus cu vocea ei cântată
"Jizni, drug moi, glupaia șutka"
(viața, prietene, e o glumă proastă).
Am negociat în Piața Roșie
cu doi negustori de stele,
mi-au oferit Steaua Roșie de pe Kremlin
și mumia lui Lenin din mausoleu.
Ce să fac cu ele, prieteni, i-am întrebat?
Să le vinzi americanilor –
tot duc ei dorul după Marx, Engels și Lenin.
Pe Serioja, barmanul de la restaurantul "Praga"
din inima Moscovei, l-am auzit spunând:
"Viața e o glumă foarte, foarte proastă",
după care și-a tras un glonț în cap.
În bar se cânta "Tumbala, tumbala, balalaika".
Vodca Smirnoff se prezenta în lumina subțire,
malaxată de strip-teaseuze.
Creierul lui Serioja se prelingea
pe o sticlă de coca-cola.
Am tot hoinărit prin Piața Roșie,
nu am dat de umbra lui Maiakovski
și nici de cea a lui Serghei Esenin.
Moscova i-a uitat pe amândoi,
nu li se mai recită versurile
pe Arbat.
Rusie, ți-am învățat înjurăturile
le-am scuipat printre dinți
prin metrou și tramvaie.
L-am văzut în inima Moscovei,
pe cei care purtau brasarde cu zvastică
și strigau din rărunchi: "Râjaia ievreiskaia sabaka".
Rusie ți-am văzut soldații cerșind pâine
în fața brutăriilor – "Unde-ți este gloria, Rusie?".
Stai, Rusie, n-am terminat!
Unde-i aurul și cloșca cu pui?
Am să-ți vând plămânii unei macarale –
să-ți auzi propriul urlet, să înveți
și tu ce-i durerea.

Ilie T. ZEGREA
Cernăuți

Născut la 3 iunie 1949 în Sinăuții de Jos, Hliboca. A absolvit Facultatea de Litere a Universității din Cernăuți (1979). Redactor-şef la radio-Cernăuți, redactor-şef al revistei **Septentrion literar,** preşedinte al Reuniunii Scriitorilor Români din Cernăuți. Volume de poezie: **Timpul ierbilor,** 1977; **Navigator în septembrie,** 1983; **Crinul îngândurat,** 1986; **Oglinzi retrovizoare,** 1991; **Singurătatea Apocalipsei,** 1998.

ARTĂ POETICĂ

Pe sub prăvălia cu săpun de rufe
Azi se plimbă rime şi imagini noi,
Beau actorii tragici vin acrit în bufe
Gâdilind o masă cu genunchii goi.

Degetele ierbii tunse scurt odată
Iar tresar la gândul că-ar putea ţâşni
Chiar în noaptea asta într-un vis de fată
Să întinerească lumea pentru-o zi.

Investind în norii ce cândva vor ninge
Proorocii joacă zilele la zar
Şi naivul crede că-ar putea distinge
Clipa veşniciei-n pagina de ziar.

Îndemnat cu biciul de argint al morţii
Scribul chiar transpiră şi e inspirat
Împingând cuvinte pe gâtlejul sorţii
Într-un veac ce-şi duce hoitul împăiat.

POETUL LA SFÂRŞIT DE MILENIU

Închiriat cu ora de Dumnezeu şi îngeri,
Vânat pe-ascuns de dogme, femei tuşind convingeri,

Poetul strigă şansa acestei lumi prin piețe
Ba salutat cu pietre, ba dus pe la ospețe.

Pe rana albă-a florii de crin ziua se stinge,
Ceasul din turn ca ceața pe trup i se prelinge

Şi încercând să afle de e noròc sau vină
El ațipeşte-n cântec de blondă ghilotină.

Într-o caleaşcă trasă de-admiratori cu stagiu
Dospeşte-un imn de slavă, mocneşte-un naufragiu,

Iar generalii-ngraşă pe-ascuns nişte speranțe
În cazul unei crize de mult duioase gloanțe.

Modernizat şi Pontul, cu piețe noi, bufante,
Produce zi şi noapte pe benzile rulante

Prosoape moi şi apă, săpun pentru stăpâni
Ce ştiu din biblii arta spălatului pe mâini.

NEBUNUL CU ÎNGERU-N SPATE

Zilnic între ora cinci şi ora şapte
Vine-n tăcere nebunul cu îngeru-n spate

Mă salută c-un zâmbet politicos, de departe,
(Are o față albă ca o filă de carte

Pe care-a rămas numai pagina, în colțul de jos)
Şi dispare la fel de repede şi misterios.

Şi n-ar trebui, desigur, să dau importanță
Acestui fapt mărunt, lipsit de nuanță,

Deoarece la plecarea lui nu se întâmplă nimic:
Rămân la fel de singur, încercând să despic

Noaptea pleşuvă şi tristă în cinci şi în şapte
Ca şi până la sosirea lui cu îngeru-n spate.

Şi Moartea la fel, dimineața, mă salută din mers
Chiar de-alături, la numai două picioare de vers.

Constantin ARCU
Suceava

CEREMONIAL DE DESPĂRȚIRE

Nataliei, în via Ta împărăție

Plecarea ultimelor rude păru să-l smulgă din starea confuză în care fusese aruncat la vestea morții mamei sale. Încă din zorii zilei de luni, când telefonul l-a trezit din somn spre a-i aduce vestea otrăvită, a simțit că intră pe porțile unui coşmar şi că o altfel de moarte îl bântuia pe el însuşi. Nedumerirea inițială a devenit treptat durere surdă, ce i s-a strâns într-un ghem țepos în vintre. Umbla de colo-colo fără să priceapă nimic, nici măcar sensul îmbărbătărilor ce i se adresau. Şi acest coşmar s-a prelungit până miercuri, când drumul spre cimitir, sub un soare necruțător, în urma sicriului peste care se revărsau bocetele mătuşilor sale, l-a parcurs în transă parcă, reacționând la sfaturile rudelor ca sub imperiul unor porunci. Sora şi soția sa mergeau alături şi multă vreme s-a întrebat de ce sunt îmbrăcate în negru pe o asemenea zăpuşeală, deşi el însuşi purta cămaşă şi costum de aceeaşi culoare. În urma lor se târa convoiul mortuar care adunase rude, curioşi ori indivizi sărmani, obişnuiți să facă rost de-ale gurii cu asemenea prilejuri.

Pe când se apropiau de biserică, în timpul unei opriri, a şters cu un tampon de vată firişorul de sânge care se prelinsese din nara stângă a mamei sale. Nu era sânge, ci o mucozitate sângerândă, iar el şi-a spus că o să treacă până la urmă, fără a se gândi la ceva anume. Apoi şi-au continuat drumul; la cimitir a rămas lângă mormânt până la sfârşit şi a văzut cum groparii aceia nenorociți, aproape beți, aruncau pământ peste sicriu cu o frenezie ce i s-a părut dezgustătoare. Numai soția sa se mai afla acolo, puțin mai în spate; ceilalți au plecat de îndată ce preotul a terminat slujba, grăbiți să nu piardă bucatele prazniculuí. Au aranjat apoi coroanele, una rezemată de cruce şi cealaltă pe fața proaspătă a mormântului, înfrângându-şi cu greu nevoia de a lăcrima. N-avea puterea să gândească însă; prin plecarea mamei sale, se găsea dintr-odată singur, aşa cum nu fusese poate decât cu mult timp înainte de a se naşte, şi i se făcu milă de el însuşi.

Acum se învârtea fără rost în jurul maşinii pregătite de plecare, în fața porții deschise, auzind cât se poate de clar şoapte care îi cereau să se smulgă din ghearele coşmarului. Erau momente când înțelegea că, fără îndoială, o boală ciudată l-a lovit pe neaşteptate în ultimele zile, împingându-l într-un vis halucinant, numai că ar fi putut să se sustragă prin cel mai mic efort de voință. Avea convingerea asta, aşa că porni grăbit pe lângă straturile de trandafiri şi lămâiță din fața casei, împrejmuite cu un gărduț din ostrețe, aruncă numai o privire spre cei doi meri cu ramuri noduroase şi se îndreptă spre bucătăria de vară, în care, de altfel, părinții săi locuiau în toate anotimpurile anului. Din prag îşi văzu tatăl trebăluind ceva la căruța răblăgită de sub caisul din curte, chiar lângă cotețul păsărilor, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat, dovadă în plus a maladiei sale înverşunate. Eliberat oarecum de abulia paralizantă din ultima vreme, intră în bucătărie, acolo unde vremurile şi nevoile au amânat să se mai aşeze o pardoseală de scânduri peste stratul de lut. Mama sa, cu fața spre plita dogoritoare, mesteca preocupată într-o oală cu lingura de lemn, grăbită să isprăvească mâncarea.

– Noi plecăm, mamă, spuse Alin, prea puțin mirat de schimbarea survenită în mintea sa.

– Numa' puțin, măi, copile, replică ea, continuând să mestece acolo. Acum îi gata mâncărica.

Alin îi privi baticul uzat, flanela rărită în coate, pe care cu siguranță o primise de la sora lui, şi-şi spuse că data viitoare îi va aduce haine noi. Numai că asta n-ar fi folosit la nimic, căci mama îşi depozita cele mai bune haine în lada din casă, pentru înmormântare, *să nu trebuiască să mai cumpărați voi atunci.* Ideea cu înmormântarea îl irita cumplit, aşa că încercă să schimbe de îndată vorba.

– Lasă, mamă, n-avea grijă de noi. În două ore suntem acasă... Şi nici nu ni-i foame acum.

– Da' îi gata, Alinaş. Cum să plecaţi aşa la drum?

Continuă să mestece, fără să-şi întoarcă faţa. Încăpăţânarea mamei avea ceva patetic, regretele unei vieţi irosite erau vii şi dureroase, rămânându-i marea consolare că şi-a văzut copiii realizaţi, numai că vizitele lor se răreau cu fiecare an, iar ea se împuţina tot mai mult. Alin îşi spuse că toată viaţa ei a însemnat numai alergătură şi roboteală; în rest, prea puţine bucurii şi nici o fărâmă de fericire. Şi dintr-o dată, frânturi din copilăria sa i se învălmăşiră în cap, fără a se putea opri la una anume.

– Şi Oltiţa? Mai scrie, sau ce mai ştii despre ea? întrebă Alin puţin mai târziu, încercând mai ales să-şi limpezească gândurile.

– Nu ştiu ce-i cu fata asta, că nu scrie un rând, răspunse cu neaşteptată înverşunare mama sa. O trecut astă toamnă, da' pe fugă, cât i-am pus nişte făină, ceapă şi poame, ca de la ţară, ştii cum. N-am avut timp nici să schimb două vorbe, că sara au plecat la cuscri, c-acolo trag tot timpu' când vin.

– Aa, erau cu toţii, spuse Alin.

– Da', tot familionu' lor. M-am jucat şi cu băietu', că nu l-am mai văzut de când l-o luat la ei. Să vezi ce înăltuţ îi, c-o întrece pe mă-sa. Se aplecă în faţa sobei, adună câteva vreascuri uscate şi le frânse în mâini, mai înainte de a le arunca în plită.

– Eu am sunat-o de Revelion, spuse Alin. N-am avut cum să discut prea multe, îţi dai seama. Se plângea că au mult de lucru, că munceşte zi lumină. În rest, erau destul de bine, din câte am înţeles eu.

– O privatizat avicola, aşa spunea Oltea. Şi stăpânu' lor, patronu' sau cum îi mai spune, nu-i lasă să-şi tragă nici sufletu'. O durea spatele, da' nici vorbă să-şi ia medical, că se supără domnu', nu-i ca înainte. Îi greu, da' n-are ce face. De asta nici nu poate veni mai des pe-acasă.

– Aşa-i, mamă, că-i greu de găsit o slujbă, ce să vorbim...

– Ştiu, măi băiete, ce, nu-nţeleg? Da' măcar dacă eraţi şi voi mai pe-aproape... Da' aşa, unu într-un capăt de ţară, altu' în celălalt, că nu vă mai văd cu anii..., adaugă mama sa, în timp ce spinarea începu să-i tremure uşor.

Într-un acces de sentimentalism, Alin încercă să îmbrăţişeze acel trup stafidit, însă braţele sale alunecară în gol. În sfârşit, înţelese: nu mai era nimic de făcut. Se retrase puţin, sperând că imaginea ei se va contura iar, numai că totul a rămas pustiu; focul în vatră era stins pentru totdeauna. O luciditate dureroasă a început să-i încolţească în creier, iar casa aceea, care altădată i se părea imensă, şi curtea pustie, prin care tatăl său umbla încolo şi încoace fără o treabă anume, se dezvăluiră dintr-odată golite de conţinut, absurde.

Deşi o adusese de la morga spitalului, o baracă de lemn mai exact, unde fusese aruncată pe o masă (baticul îi alunecase, lăsând să se vadă părul alb, rărit), şi cu toate că văzuse cum se înnegreşte în ultima zi, înţelegea pentru întâia oară că nu o va mai vedea vreodată trebăluind sau povestindu-i cele petrecute în sat de la ultima vizită (şi cât de rare erau aceste vizite!), ori întrebându-l cum o mai duce şi ce mai este prin lumea lui. Nu pricepea cum este posibil aşa ceva şi, încovoiat de nedumeriri, a coborât treptele bucătăriei de vară, apoi a trecut cu paşi nesiguri din nou prin faţa casei. Fără o vorbă şi fără să-şi ia rămas bun de la tatăl său, a urcat în maşină şi nevastă-sa a pornit motorul.

În timp ce coborau panta domoală, pe drumul brăzdat de hârtoape, imaginea firişorului de sânge prelins din nara mamei sale i-a apărut iar, însă acum a izbucnit în mintea sa cu violenţă. Ceva nu era în regulă, presimţire care deveni foarte curând certitudine, deşi n-ar fi putut spune ce anume îl frapa atât de puternic. Şi-a bătut destul capul să desluşească această enigmă stăruitoare, uluit că până atunci nu-i dăduse nici o importanţă. Ceva esenţial îi scăpa şi, pe când se aştepta mai puţin, l-a izbit deodată gândul că sângele morţilor se coagulează şi că, în nici un caz, cadavrele nu au hemoragii nazale. Surescitat la culme, căuta să alunge ideea insidioasă şi otrăvitoare care încerca să i se strecoare în minte şi a deschis casetofonul maşinii la maximum. Acordurile formaţiei Rednex cu "Wish you were here" s-au năpustit în interior, în timp ce el încerca disperat să nu se mai gândească la nimic.

Maşina tocmai a pătruns pe o stradă pietruită şi, treptat, casele de ţară, aplecate parcă sub povara nevoilor, au început să se precipite înapoi, învălmăşindu-se printre frunzele copacilor. În faţa magazinului, acolo unde căzuse

mama sa, secerată de o congestie cerebrală, a simțit stropi fierbinți la colțurile gurii; trecându-și mâna, și-a dat seama că fața îi era inundată de lacrimi. Nu mai avea nici o importanță, dimpotrivă, lacrimile păreau să-l smulgă din panica aceea confuză în care se trezise aruncat pe neașteptate. "Aș dori să fii aici, mamă", a șoptit încleștându-și pumnii, scuturat de plâns, și soția sa i-a aruncat o privire fugară. L-a întrebat apoi dacă a spus ceva, cu toate că și-a dat seama că vorbește singur. "Mamă, să fii aici", a repetat el, străbătut de gândul că minunea a fost atât de aproape.

Asta a fost în după-amiaza primei zile, când Alin a intrat în camera în care fusese așezat sicriul, eliberat oarecum de treburi și decis să-și vegheze mama așa cum se cuvine. Uimit de înfățișarea ei neschimbată, și-a concentrat o vreme întreaga voință asupra ochilor închiși, repetându-și în gând: "Trezește-te și umblă, mamă!", până când a avut senzația că paloarea cadaverică începe să se retragă, iar el i-a ridicat mâna stângă și mâna îșI pierduse orice urmă de rigiditate. Ceva straniu s-a petrecut în acel moment, măcar ceva în genul unei iluzii colective, căci surorile ei s-au adunat în preajma sicriului, dintr-un instinct ce ține probabil de memoria sângelui, țipând într-o învălmășeală isterică: "Dumnezeule, i se încălzesc picioarele!".

Numai că foarte curând rigiditatea avea să ocupe terenul pierdut, iar el i-a așezat mâna peste cealaltă, convins că nimic nu se mai putea face, mai ales că medicul sau asistentul acela adus de la dispensar îi injectase formol pentru o mai bună conservare. A existat, bănuia mai târziu, o oarecare vanitate în gestul său, o nesocotire a legilor firii, pe care divinitatea nu a fost dispusă să o tolereze.

Simți că, o dată cu trepidațiile mașinii, întreg corpul îi tremura, năclăit în sudoarea de gheață ce i se scurgea pe șira spinării. Și pentru prima dată își blestemă lunga indiferență, ratarea șansei de a o fi ținut în preajma sa și de a o fi ocrotit, restituindu-i astfel o mică parte din bunătatea pe care o risipise în jur și răsplătind-o pentru greutățile îndurate de-a lungul anilor. Nu reușea să înțeleagă, simțea numai că nimic nu mai era de făcut. Asta a fost. Există probabil o vocație a oamenilor de sacrificiu, iar ea s-a încadrat perfect în această categorie. A trebuit ca ambii copii să se așeze la casele lor și ea să-și vadă redat pământul smuls prin colectivizare, în sfârșit, o vreme în care ar fi putut să-și ducă zilele liniștită, pentru ca un destin crud să o lovească tocmai în acel moment.

După ce au trecut de clădirile școlii în care el a urmat primele clase, au apărut arborii uriași ai cimitirului. Mașina a oprit la marginea șoselei, în dreptul unei porți improvizate în gard, alături de care se afla mormântul proaspăt. Nu el a cerut să oprească, însă, după atâția ani, soția îi ghicea orice dorință. A coborât imediat, simțind cum vântul care se stârnise pe neașteptate îi limpezea oarecum gândurile. Lângă ridicătura de pământ reavăn s-a așezat în genunchi, încercând să-și stăpânească lacrimile. Vântul răsturnase coroana rezemată de cruce, iar soția sa a îndreptat-o. A rămas mult timp îngenuncheat, având senzația că în preajmă, deasupra lor, duhul mamei sale se rotea neliniștit.

Nu știa precis, poate era numai vântul acelui sfârșit de primăvară fierbinte, care se înnoadă prin crengile copacilor sau poate chiar mama sa, de undeva din înalt, îl privea pentru ultima oară. Mai târziu se ridică, pricepând că mama lui urma să rămână acolo singură, fără să mai fie cineva prin preajmă, care să-i așeze coroana ori de câte ori o vor rostogoli furtunile sau viscolul.

În timp ce se îndrepta spre mașină, înțelese că era condamnat să trăiască, așa cum ea însăși ar fi dorit. Va purta în suflet această pierdere pentru totdeauna, însă va trebui să facă lucrurile care așteptau să fie anume de el făcute.. Viața va continua; dimineața sătenii se vor trezi mereu și, trecând prin dreptul cimitirului, poate își vor aminti uneori că acolo se odihnește, lipsită de griji, în sfârșit, mama sa.

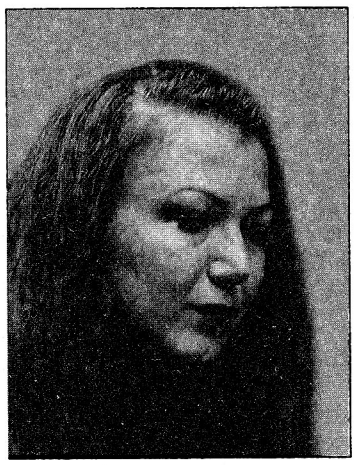

Alma BLĂNARU

Născută la 31 martie 1964 în Rădăuți, județul Suceava. Studii: licențiată în filologie. În prezent studentă la Facultatea de Științe Economice. Documentarist la Centrul Județean al Creației Populare din Suceava.

Volume: ***Semne ale memoriei****, monografia localității Pârteștii de Jos, județul Suceava, 1998;* ***Huțulii – minoritate din Bucovina****, în colaborare, Suceava, 1998;* ***Elegii de acasă****, versuri, 1999.*

ALBUM DE FAMILIE

Nu-şi mai vorbiseră de nu ştiu când, lumea lor se prescurta între bucătărie şi cele două camere, nici măcar salutul convențional de dimineață sau grija pentru lumina nestinsă pe hol, înainte de culcare. Când se întâlneau, şi asta destul de rar, ea întorcea capul în partea cealaltă, el strâmba nasul, dă-te, cucoană, mai încolo, spuneau ochii verzi, vezi-ți de treburile tale, nenorocitule, înghițea ea răspunsul, şi se atingeau a duşmănie în trecere, de parcă n-ar fi avut loc unul de celălalt. Îmbătrâneau şi-şi aminteau de ei la sărbători, arareori, ai şi tu ceva sub pom, ba o pereche de ciorapi, ba o pijama groasă şi ciocolatele ei cu alune, de parcă n-ar fi ştiut, zăpăcitu', că stă prost cu dinții, mai bine mi-ai fi cumpărat fularul ăla pe care mi-l doresc de-atâta vreme...

Boala l-a luat pe neaşteptate, ea îl auzea din dormitor cum tuşeşte, şi doctorul care i-a ocolit privirea, asta e: în fiecare zi va trece asistenta să-i facă injecția. El auzea, foarte bine, să vadă cât sufăr, să-şi dea seama că va rămâne singură, să ştie că nu-i uşor să îngrijeşti un bolnav şi totuşi e datoria ei s-o facă. Ea tăcea, începuse să treacă din oră-n oră pe la el prin cameră, cum te simți, ar fi vrut să-l întrebe, lasă, nu-mi purta tocmai tu de grijă, tocmai tu... Într-o seară, nu ştia nici el a câta, ea s-a aşezat pe marginea patului, nici n-a auzit-o la început, s-a întors încet spre ea, mulțumesc, ar fi vrut să-i spună, stai cuminte, i-a răspuns în gând, era obosit, mai obosit decât altă dată. Se uitau unul la celălalt, pupilele lui dilatate, pleoapele ei roşii de nesomn, frumoasa mea, ea înțelegea cuvintele lui mute şi-i răspundea ca niciodată până acum, la fel de fără vorbe.

Ştii, iubito, când ți-am astupat gura cu zăpadă în spatele casei, şi tu râdeai şi spuneai că te doare măseaua, eu te doream, că lipsisem trei zile cu Ileana la munte şi mi-era ruşine că nu-ți pot spune...

Ea, pe marginea patului, ştiu, închide ochii că oboseşti, eu te-am aşteptat, îmi spusese şefu' că tu nu erai în delegație, da' nu te mai gândi, asta a fost în urmă cu atâția ani.

Nu te uita la mine ca la un mort, că încă n-am murit, şi lasă-mă să te privesc şi să-ți gândesc tot ce am pe suflet, că vezi că nu mai pot vorbi, mă dor

toate-n mine şi nu vreau să-ţi fie milă. Când vine sora cu injecţia? Şi ochii lui s-au făcut mai mari şi mai apoi, mai ai puţină răbdare, părea să-i spună ea. Dacă nu te-aş fi iertat, n-aş fi fost acum cu tine, amărâtule, dragule.

În cameră era linişte, miros de medicamente şi prin colţuri respiraţia lui transparentă. Oglinda din spatele uşii se aburea de gâfâiala răsuflării lor împreunate.

Vine peste două ore, mai rabdă şi tu. S-a mişcat fără să-şi dea seama. El tresări, i-a simţit pulpa piciorului amorţit în poziţie incomodă. De câte zile mă păzeşti, femeie? Doar nu mor acuma... Se uita în ochii ei, nu mai avea putere nici să ia câte o înghiţitură de apă şi, de aceea, ea îi umezea din când în când buzele uscate cu colţul prosopului. Să nu-ţi fie milă de mine, femeie, că te-am necăjit şi Dorina ştie, că nopţile eram la ea când tu plecai la frate-tău la Buzău.

Ştiu, mi-a spus Dorina, îi întoarse ea replica mută, şi de aceea aveai în fiecare dimineaţă lapte fierbinte şi brioşe cu brânză. Numai eu ştiam că-ţi plac şi vedeam că de la mine nu mai vrei să mănânci. Ai trăit cu Dorina doi ani, iar Vlăduţ e al tău, se vede după aluniţa de pe frunte. După ce-a născut, Dorina m-a întrebat ce nume să pună copilului şi de-aia i-am dat numele tatei, să rămână ceva şi din familia mea.

S-a cutremurat de tuse, un gâjâit sec şi dureros, nu te speria, că-mi trece, femeie bună, ce-ai să faci tu singură?

Ea i-a atins obrazul stâng, şi tăcând, nu ţi-e ruşine, mă omule, ai să mă-ngropi tu, nu eu pe tine. Ţi-e gândul numai la tâmpenii.

Îl durea, dar şi mai cumplit era că nu putea vorbi. De săptămâni limba nu-l mai asculta, îngrămădită-n cerul gurii asprit de-atâtea medicamente. Aburul dulceag acoperise oglinda opacă şi caldă care le înghiţea întrebările.

Şi Clara? Că pe Clara n-ai putut-o suferi multă vreme...

De Clara am aflat de la cumnată-sa cu care-ai plecat în concediu un an înainte. Şi o uram pentru că-ţi dădea cămăşile lui bărbatu-său, nu puteam să te văd cu gulerele alea prea largi şi manşetele roase. Când ai părăsit-o pentru Angela, m-am simţit uşurată, pentru că ştiam că te vei întoarce acasă repede. Niciodată n-a fost în stare să asculte. Eu te-am ascultat întotdeauna.

El se crispă şi-ncercă să se întoarcă pe-o parte, să-i evite privirea. Iartă-mă, femeie, nu te speria, că nu mă doare chiar tare, femeie bună şi dragă, şi-ncercă să întindă mâna să-i şteargă lacrimile, dar se opri obosit cu palma pe genunchiul ei uscăţiv. Frumoasa mea, frumoasă. Nu te las eu singură.

Se uitau unul la celălalt, aşteptau să treacă minutele. Câte am să-ţi spun, minunea mea, şi cât de mult mă doare şi mă umple de linişte că mă ierţi.

Încercă să facă un semn. Ea înţelese. Îl luă de după gât, îl ridică de ceafă şi-l sprijini de pernele încălzite. Doamne, cum a slăbit sărăcuţu', ţine-l, Doamne, încă o zi. Îi puse între degete stiloul dăruit de Ancuţa, dactilografa, şi-i susţinu în mână carnetul prin care-ar fi vrut să comunice altădată.

MI-E D... articulă el literele.

Era obosit. Ea îi zâmbi. Luă carnetul şi completă: OR. Puse vreo trei semne de exclamaţie şi-i îndreptă carnetul spre faţa imobilă.

Adormise. Cu privirea în aer, spre oglinda acum rece. Ea i-a închis ochii, s-a uitat lung la faţa lui, mai blândă ca niciodată, s-a ridicat într-un târziu cu mişcări ale unui alt trup şi s-a îndreptat spre telefon să anunţe cele cuvenite cunoştinţelor.

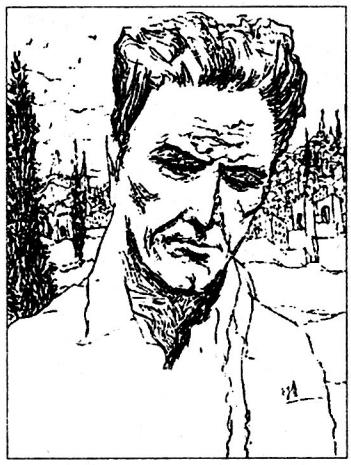

Vasile POSTEUCĂ
1912-1972

Născut la 10 septembrie 1912 în Stăneştii de Jos, Hliboca, mort la 6 decembrie 1972, Chicago, S.U.A.

Poet, prozator, profesor universitar, specialist în literatura română şi universală, publicist, editor al câtorva reviste şi cărţi, ideolog al doctrinei naţional-creştine româneşti.

Studii: Facultatea de Litere şi Filosofie, Universitatea din Cernăuţi (1936), Universitatea Sorbona din Paris (1949), Universitatea din Toronto, Canada (1962), unde susţine teza de doctorat cu titlul *Inner experience in Rilke's work.*

După eliberarea din lagărul de concentrare de la Buchenwald (1944), pribegeşte prin Austria, Germania, Franţa, Canada şi S.U.A.

Volume: **Cântece de ţară** (1938), **Viaţa şi opera lui Emanoil Grigorovitza**, **Cântece şi descântece.** *Folclor stănişţean* (1941), **Carte de cântece româneşti** (Madrid, 1953), **Icoane de dor** // *Poeme fără ţară* (Madrid, 1954); **Cântece din fluier** (Cleveland, 1960), **Poeme ghivizii** (Mexico, 1962), **Catapeteasmă bucovineană** (Mexico, 1963), **În marea şi-n mormintele din noi** (Madrid, 1967), **Dezgroparea Căpitanului** (Madrid, 1977), **Băiatul drumului**, roman autobiografic, în manuscris.

MĂRUL DOMNESC

fragment din romanul inedit *Băiatul drumului*

Nu văd lumina şi căldura amiazului, în grădina casei părinteşti de la Stăneşti. Mărul domnesc din faţa casei e în floare. Un stog uriaş de flori roşii şi albe, de zumzet de albine. Dedesubt: iarba deasă, ţesută în covor verde. Deasupra: cerul albastru, împodobind mărul. Nesfârşit de adânc, sonor de albastru.

Mama mă ridică în sus până ce dau cu faţa în florile unei crengi, apoi, râzând, mă lasă să cad jos. Mi-i frică, dar, cuprins de fericirea acelei luminoase mirări, n-am timp, nici putere să ţip ori să plâng. Înainte de a atinge iarba, braţele mamei mă prind şi mă leagănă, acoperindu-mă cu gheorghinele râsului plin de dragoste.

– Tâta mare, puiule...

Apoi mă zvâcneşte iar în sus, spre florile mărului. Jocul mă farmecă. Văd toate cu sufletul, nu numai cu ochii. Văd până departe în albastrul cerului, unde lumina se amestecă-n zumzet nesfârşit de albine, în vraja aromitoare a florilor, şi până adânc în pământ. Culorile se-ngeamănă, se înmulţesc. La toate acestea se adaugă clopoţeii tineri din bucuria şi râsul mamei, verdele dezmierdător al ierbii. E atâta larg în mine, atâta deschidere, încât mă pierd în toate corolele bucuriei şi fericirii din grădină. Ritmul jocului mă îmbată. Dându-mă huţa în

acest scrânciob al cerului, care începe cu ochii mamei şi se sfârşeşte în muzica infinită a mărului, în neastâmpărul albinelor, trăiesc un fel de trezire matură, infinit de lucidă şi văzătoare. Mă ştiu. În lume şi-n viaţă. Şi toată fiinţa îmi devine un mare cântec. Distanţa dintre crengi şi mâinile mamei e imensă, fără timp.

Nu ştiu cum aş putea descrie mai bine această stare. Undeva printre silabele ei de lumină şi cântec începe şi azi, cum începea şi-atunci, marea tăcere.

Cât a durat legănatul mamei, nu pot spune, pentru că acolo, în timpul acela, clipa răspundea de bună seamă în eternitate şi inima mea era numai fereastră spre depărtările albastre, fermecată de muzica aceea a amiazului şi a grădinii, fereastră în una, fără pervazuri, fără înlăuntru şi înafară. Bucuria mea ajunsese la atâta intensitate şi uitare, încât aruncatul în sus era cădere alintătoare şi căderea, zbor spre cerul verde al inimii, în oglinda ierbii.

Unde erau ceilalţi ai noştri? Nu-mi aduc aminte de ei, nici de unul. Eram numai cu mama în acel amiaz de taină şi primăvară, în care Dumnezeu a vrut să mă trezească la lume. Totul a fost atât de minunat, atât de flacără, încât viaţa mea pe pământ, drumul meu cotit, printre oameni şi evenimente, udat cu lacrimi şi pavat cu luceferi, de acolo începe. Din incantaţia de rai a acelui amiaz, de la sânul mamei şi din sărbătoarea aceea înflorită, plină de muzica albastră a cerului, în care mărul liturghisea prima literă din alfabetul lui Dumnezeu, în altarul unei inimi de copil.

Între mama şi mine a vrut destinul să aşeze mărul domnesc înflorit. Scălduşca de floare şi cântec, de lumină şi fericire, a acelei clipe fără timp, pe care nu am uitat-o niciodată. Din care beau pace şi lumină şi azi. Care-mi leagă şi vindecă rănile, şi-mi înseninează sufletul ori de câte ori mă cotropesc tristeţile şi mă încovoaie nedreptăţile. E de ajuns să mă întorc cu mintea şi inima în simfonia de culori a acelui amiaz, să zic: *mărul domnesc*, pentru ca balanţa sufletului meu să mi se refacă. Dacă nu mai pot da de-un strop din bucuria de atunci, îmi vine în orice caz, pe cale olfactivă, briza unei mângâieri că nu-s părăsit. Că mâna lui Dumnezeu stă gata să mă culeagă, să mă legene, să mă scoată iar la luminiş, arătându-mi cărarea.

Dacă e adevărat, cum cred eu, de acord cu toate certitudinile inimii, că trezia de sub mărul înflorit mi s-a întâmplat la vârsta de doi ani, iată că de cincizeci de ani şi mai bine amiazul acela de primăvară, de zumzet însorit şi de culori nepământene, e cea mai vie prezenţă a vieţii mele. O prezenţă care începe-n inimă şi-mi limpezeşte toate cutele şi cotloanele fiinţei. Ceva ce mă trece dintr-o stare de luminoasă intensitate spre o uitare ştiutoare. O stare de armonie şi de voie bună, desfiinţând total gândul.

Oricât aş medita asupra lui, acest simbol al raiului: mărul înflorit din grădina casei noastre mă plasează necontenit dincolo de gândire. Planul minţii e invadat de căldura inimii şi lămurit într-o dimensiune nouă, în care nu este timp şi-n care spaţiul nu are hotare ştiute, fiind numai vibraţia atotcuprinzătoare a unei mântuitoare bucurii.

Mai târziu, în fiecare primăvară, când da soarele, ieşeam pe prispa casei şi aşteptam să înflorească mărul, să se repete, ritm cosmic, bucuria inimii mele: vederea şi auzirea până departe, în cer. Stam acolo singur, pândind nuanţele mugurilor, trecând din marginea lor în împărăţia visului şi ascultând cu religiozitate cântecul luminii, freamătul vântului cald, până ce se ivea deodată, ca o scoborâre de cete îngereşti, cu fanfare de rai, bogăţia de floare şi miracol a mărului. Atunci mă repezeam în casă şi o anunţam pe mama:

– A-nflorit mărul. A-nflorit mărul, mamă...

Pe ceilalţi ai noştri, fraţii şi surorile, vestea mea, de vătăjel al grădinii, nu-i impresiona. Mama însă ştia de ce taină-i vorba şi venea cu mine până-n prag, să salute, cu faţa aprinsă de bucurie, odăjdiile de lumină ale mărului, prestigiul sărbătoresc al grădinii.

– Da, măi Ţâlică, ne scoboară Dumnezeu raiul până-n pragul casei...

Şi-n fiecare an miracolul era mai colorat, mai sonor, mai real în cerul inimii mele.

Iarna, ghemuit sub velinţele serilor lungi, aşteptam somnul, ascultând vânturile reci care izbeau de ferestre crengile uscate ale prunilor. Le auzeam scâncind omeneşte. Ascultând, mă pomeneam în faţa mărului din inimă şi din amintire. Când mi-l alungau gândurile şi fricile, zicându-mi că asta-i numai închipuire, mă retrăgeam cu el, cu toate primăverile lui de glorie şi splendoare, în rădăcini, sub pământ, într-o melodie a tăcerilor, în care bucuriile, sublimate, erau prezente, reale şi aveau, în ştirea şi mirarea mea, nume şi identitate.

Cu trecerea anilor, umilit şi prigonit de diferenţa dintre vis şi realitate, mi-am dat tot mai mult şi mai bine seama că mărul a devenit însuşi centrul sufletului meu. Poarta de cer prin care am intrat în viaţă. Poarta pe care inima nu mi-a închis-o definitiv niciodată. De n-am ştiut să mă întorc şi să ajung la ea, de nu i-am mai auzit şi înţeles mesajul, a fost totdeauna din vina mea. Mărul a stat mereu acolo la răscruce de mirare şi lacrimă şi m-a aşteptat. E şi acum acolo şi mă aşteaptă.

*

Nu vreau să spun nicicum, nimănui, că întoarcerea în spirit, sub mărul înflorit din copilărie, mi-a fost şi-mi este formula magică prin care scap de necazuri şi de rele, biruind adversităţile, atrăgându-mi în balanţa destinului stelele succesului. Nu asta. Prezenţa mărului, cu imensa lui deschidere spre cer, din pragul acestui amiaz de primăvară, nu mi-a putut înlătura suferinţele şi greşelile, în acest câmp de bătaie între bine şi rău, care este viaţa. Ci m-a întors doar la o dimensiune misterioasă a adevărului şi umilinţei, m-a cuminecat din ea, mi-a ajutat să plâng şi să mă înving, să iau atitudinea justă. Pentru că în viaţă nu interesează evenimentele şi situaţiile în care ne aflăm, ci numai atitudinea pe care o luăm, în adâncul inimii, în faţa acestor evenimente şi situaţii. Atitudinea justă e totdeauna măcar un sfert, dacă nu mai mult, din biruinţă.

Dar în afară de asta, mărul mi-a arătat, permanent, de-a lungul necazurilor şi spaimelor, în ciuda tuturor ameninţărilor, că există mai multă lumină în inima omului şi-n univers decât întuneric. Mai multă dragoste decât ură. Mai multă dreptate decât ticăloşie şi asuprire. Mai multă pace decât tulburare. Şi că, deci, oricum am privi-o şi judeca-o, viaţa e posibilă. Şi nu numai atât: ea merită să fie trăită, împlinită prin suferinţă, limpezită şi sfinţită prin rugăciune, miruită de-un pic de nemurire, prin jertfă şi credinţă nelimitată.

*

În anii de înstrăinare, de pribegie şi cetăţenie la lume, nu ştiu ce s-ar fi ales din mine fără mângâierea şi admonestarea înţeleaptă a mărului. Pentru cinstiţii mei cititori, s-ar putea ca versurile cu care m-am salvat, într-o noapte a unei amare deznădejdi, din ghearele suicidului să nu fie decât nişte suspine oarecare. Pentru mine, ele au însemnat o despicare a inimii împietrite, întoarcerea în vatra tainei. Un pic de mântuire. O lecuire de mii de uime şi de ţâţâne cu puroi răscopt:

Căsuţă veche... Stau la geam adese
Şi-ascult ghiocul zărilor cântând:
Dulci melodii şi doruri ne-nţelese;
Şi-atâtea raiuri se deschid în gând...

Simt seara cum îşi gudură obrazul
Pe fruntea mea de vis, învăpăiată;
Şi liniştile cum pândesc pervazul,
Să dea-n tăcerea mea de altădată.

Visez o casă. Voi ajunge mâine?
E-atâta pace-n pragul ei de dor.
Din tot ce-a fost, atât îmi mai rămâne:
Ograda ei cu troscot şi-alior,
Mireasma ei amară de-avrămeasă.

M-aplec sub mărul înflorit. Mă rog
La maica Domnului – Mireasă...
Din amintiri, petalele – polog
Se scutură pe versul meu, pe masă...

Gheorghe LUPU
Suceava

O SEVERĂ CONŞTIINŢĂ ARTISTICĂ: ION BELDEANU

În ultimii ani, universul liric al lui Ion Beldeanu s-a extins ideatic şi stilistic. Expansiunea nucleelor iniţiale din creaţia sa se esenţializează edificând o construcţie de un puternic şi echilibrat dinamism. Armonia proporţiilor particularizează evoluţia poetului, generând proteic sub tutela unei maturităţi la zenitul seninătăţii, chiar şi atunci când jocul secund impune şi admite în maieutica poetică o agresiune programatică, postulată, ca în cazul de faţă, chiar de titlul insurgent al acestei cărţi – **Ceaiul de după execuţie** – recent apărute la Editura Augusta, Timişoara.

Sugestiile fertile din denumirea cărţii iradiază pe parcursul întregului, de la un text la altul, străbătut de elanuri juvenile ori de spleen modern, sugestii ce conviețuiesc sub autoritatea clarităţii clasice. Melancolia îşi îngăduie puteri aproape discreţionare, ea dominând textura unei mari părţi a poemelor. În acest sens, se distinge tema călătoriei. Aceasta, ca proiecţie lăuntrică, nu are nimic din conţinutul ei denotativ, ci se vădeşte o permanentă şi dureroasă căutare de sine, cu adieri din tragismul întruchipat parabolic de mitul marii călătorii aparţinând folclorului românesc. Când, ca semn orientativ, dispare, sufletul se înfăţişează sieşi, în filiaţie orfică: "numai cântecul rămâne / singura ta certitudine". Semnificativ, **Ceaiul de după execuţie** se încheie cu poemul "Călătorul", în tonalitatea pură a emoţiei îndelung decantate, cu sugestii de recviem.

Fără îndoială, o carte excepţională, rod al harului, al unei severe conştiinţe artistice.

RODNICIA METAFIZICĂ A CUVÂNTULUI: CONSTANTIN HREHOR

Privirea zidită (Grupul editorial "Muşatinii", Suceava, 2000), este a şasea carte a poetului Constantin Hrehor. Poemele care, de altfel, nu poartă alte titluri decât pe cel generic, dezvăluie, nu fără dificultate, treptele codificate ale privirii: noţională, sintagmatică, metaforică. Privirea zidită va fi fiind aceea care a întemeiat imaginea, reiterând-o dintr-o zare-n alta, până la poziţia perfecţiunii. În esenţă, se conservă pe sine prin însăşi lumea proiectată ca materialitate şi asumându-şi-o exclusiv. În altă grilă, privirea implică o multitudine de semnificaţii, deţinând supremaţia prin fixarea clipei în memorie. Ea conţine o mare încărcătură mitologică, cu ramificaţii în *Biblie* şi în toate reprezentările ritualice din preistorie

până la semnele grafice trimise în cosmos pentru o ipotetică întâlnire cu alte civilizații.

Privirea lui Constantin Hrehor se metamorfozează, chiar din prima pagină, într-un simbol al marelui orb, de natură ontică: "orbul în roata de raze". Roata ochiului în raport cu cea a soarelui sugerează dubla structură a ființării: terestră și cerească, în interferență, zidindu-se una pe cealaltă, într-o reciprocitate inerentă, de supraviețuire în transcendent. Poetul construiește și se construiește pe sine ("Mesagerii cu facle / pe mine / în mine mă caută") într-o atmosferă de noapte boreală. Când mătăsos, când colțuros, cuvântul se înnobilează prin rodnicie metafizică. Mai toate poemele emană o autentică înfrigurare existențială.

UN INVESTIGATOR AL TRASEELOR EMINESCIENE MAI PUȚIN CUNOSCUTE: ION FILIPCIUC

I

Ion Filipciuc ocupă un loc privilegiat printre scriitorii bucovineni care și-au dedicat, sub imperativele vocației, cei mai rodnici ani pentru studierea vieții și operei lui Mihai Eminescu. Spiritul său incisiv și cuprinzător pătrunde și descoperă, în zone aparent definitiv explorate, semnificații și ecuații încifrate, pe care le luminează în soluții pe cât de surprinzătoare, pe atât de plauzibile și captivante. Pasiunea în descifrarea unor documente mai puțin sau deloc luate în seamă oferă evaluări, deseori într-un fermecător registru polemic, aproape totdeauna cu contribuții inedite. Aceste aserțiuni se sprijină, între altele, pe substanța pulsului de idei dense și active din cele trei capitole ale studiului său **Drumul împărătesc al poetului** (Editura Macarie, 1999). Primul dintre ele dă și titlul cărții și urmărește locurile pe unde a trecut adolescentul Mihai Eminescu din Bucovina până la Blaj, iar celelalte se referă la o controversată chestiune de istorie literară – *Eminescu și cercul literar "Orizontul"* – și la plecarea poetului – *Din Ipoteşti, înspre împărăție*. Incursiunile cercetătorului într-o perioadă, conținând încă destule necunoscute neelucidate corect, impresionează prin argumentația susținută documentar, într-o logică fervență și captivantă, precum și prin stilul limpede și, totodată, plin de vitalitate.

Drumul împărătesc al poetului întărește concluzia mereu deschisă a unei fascinante aventuri în cunoașterea de sine, consubstanțială virtual cu chemarea străbunilor ardeleni ai Eminovicilor. Oricum, un drum inițiatic prin care aripile creatorului se vor întări și vor căpăta anvergura necesară viitoarelor sale zboruri în cosmosul spiritualității românești.

II

Tot Ion Filipciuc este autorul volumului de studii și articole **Înspre alt Eminescu**, Editura Augusta, Timișoara, 1999. Și aici, firea sa iscoditoare se exercită cu detașarea siguranței de sine izvorând din probitatea faptică și a unei inteligențe în permanentă ofensivă constructivă. Stau mărturie, întru elucidarea unor controverse ori inadvertențe, capitolele *Cristelnița de la Uspenia, Cine a descoperit ziua de naștere a poetului, Un turneu teatral scăpat în noaptea uitării.*

O contribuție cu multe și incitante interpretări în grilă structuralistă probează noi valențe ale unei capodopere eminesciene: *Cei trei luceferi din "Luceafărul", Principiul camerei ascunse.*

Un bilet pentru neant argumentează convingător ideea susținută și de alți cercetători actuali că internarea brutală și nejustificată medical a lui Eminescu la spitalul Caritas din București, în 28 iulie, 1883, nu se face din cauza unei boli reale, ci este o înscenare de natură politică, cu consecințe tragice asupra existenței fizice și psihice a poetului.

Pagini excelente, cu caracter polemic de maximă eficienţă, îi prilejuiesc autorului atacurile periodic orchestrate împotriva lui Eminescu de urmaşii "păturii superpuse", parazitari şi poluanţi ca şi strămoşii lor, pe care, deplin întemeiat, gazetarul justiţiar îi vituperează în ziarul "Timpul".

Ambele lucrări ale lui Ion Filipciuc denotă pasiunea şi probitatea cărturarului devotat adevărului despre Mihai Eminescu, care, şi după 111 ani de la trecerea sa în eternitate, se dovedeşte cu atât mai viu cu cât îi incomodează pe maidanezii în frac.

POETUL "TRAS PE ROATA DE ARGINT A POEZIEI": ILIE TUDOR ZEGREA

Poet de structură romantică, înregistrând o largă orchestraţie lirică, în care se armonizează delicateţea cu ironia şi sarcasmul, Ilie Tudor Zegrea cucereşte printr-o perfectă stăpânire a prozodiei clasice şi a subtilităţilor stilistice cu foarte expresive prezenţe sintagmatice, de sorginte folclorică.

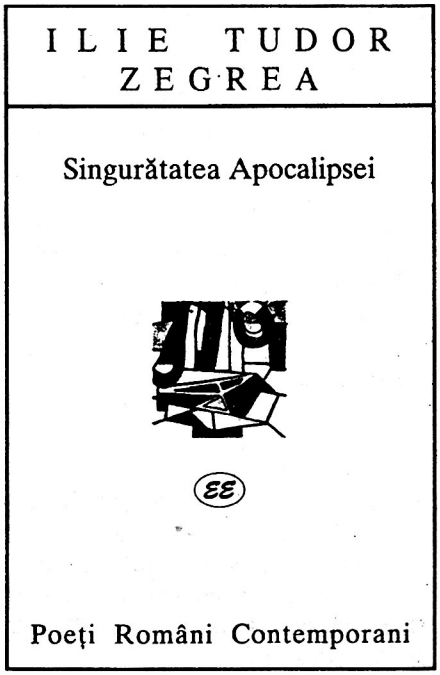

Motivele şi temele abordate converg spre cele eterne, însă atitudinea şi expresia poetică le individualizează, conferindu-le originalitate. Expresivitatea marchează fiecare text, dovedindu-se o preocupare constantă a poetului.

Singurătatea Apocalipsei (Editura Eminescu, 1998), antologie de autor, cuprinde poeme selectate din plachetele: "Navigator în septembrie", "Crinul îngândurat", "Oglinda retrovizoare", precum şi un consistent grupaj (peste jumătate din cuprins) intitulat cu farmec agresiv: "Închiriat cu ora de Dumnezeu şi îngeri".

Se observă lesne, chiar din titlurile menţionate, predilecţia pentru contexte vizând forţa conotativă a cuvântului. Metafora se simte pretutindeni la ea acasă şi dovedeşte dexteritate pentru contrastul interior, de preferinţă cantonat în antiteză şi oximoron: "sunt tras pe roata de argint a poeziei, pleoapa cade grea pe-o nouă rană, ţărmul ros de vise, stoarcem raiul lânced din biserici / şi ne tutuim cu Dumnezeu, scorburi de candoare".

Refuzându-se experimentelor stridente şi trecătoare, poetul de la Cernăuţi, care este şi un combativ spirit în apărarea românităţii, se încadrează ca individualitate în poezia română de azi.

UN DEBUT EDITORIAL NOTORIU: VASILE RUSU

În celebra colecţie "Eminesciana", iniţiată şi coordonată de regretatul eminescolog Mihai Dragan, apare lucrarea **Eminescu – motivele vegetale şi faunistice** de Vasile Rusu, (Editura Junimea, Iaşi, 2000).

Acest debut editorial se deschide cu un cuvânt înainte al autorului, având menirea să justifice un astfel de act temerar în spaţiul mereu fertil şi generos al creaţiei eminesciene. Materialul este ordonat metodic în "Motivele vegetale" şi "Motivele faunistice". Structurarea lui şi procesele analitice se bazează pe rigoare

şi fluenţă ideatică. Astfel, subcapitolele au rostul detalierilor şi argumentaţiei prin exemple valorizate constant sub exigenţele esteticului: "Vegetalul arboricol", "Vegetalul acvatic", "Animalele artemidice", "Simbolistica păsărilor". Acesta se substanţializează cu altele oferite din belşug de toposul liric al lui Eminescu: arborii spaţiului românesc (teiul, bradul, stejarul, fagul, mărul, cireşul, nucul), ai celui exotic (cedrul, abanosul, palmierul), precum şi făpturi ale lumii acvatice (trestia, nufărul). Se desprinde fenomenul esenţial: motivele vegetale şi faunistice apar în lirica eminesciană exclusiv ca un peisaj interior, decantat în muzica sferelor. Deşi Vasile Rusu face o statistică finală a acestora, el nu cade în capcana unei contabilizări în sine. Dimpotrivă, el descoperă, pe cont propriu şi cu analize plauzibile, că prezenţa tuturor motivelor are o profundă motivaţie lăuntrică.

Studiul lui Vasile Rusu se integrează, fără timiditate, în familia prestigioasă a celorlalte şaizeci de volume din colecţia "Eminesciana".

RELEVANŢA DOCUMENTULUI (ÎN VALORIFICAREA UNIVERSULUI EMINESCIAN): NICOLAE CÂRLAN

După cărţile lui Graţian Jucău, Ion Filipciuc şi Vasile Rusu, harta eminescologiei bucovinene se îmbogăţeşte prin contribuţia altui cercetător din această parte a României – Nicolae Cârlan.

Mihai Eminescu în context bucovinean" (Fundaţia Culturală a Bucovinei, 2000), dezvăluie un temperament arzător, de structură justiţiară, într-o retorică cu tratare arborescent fastuoasă, întemeindu-se totdeauna pe documentul relevant.

Ni se propune un Eminescu din perspectivă preponderent istorică, arhicunoscută fiind pasiunea sa pentru

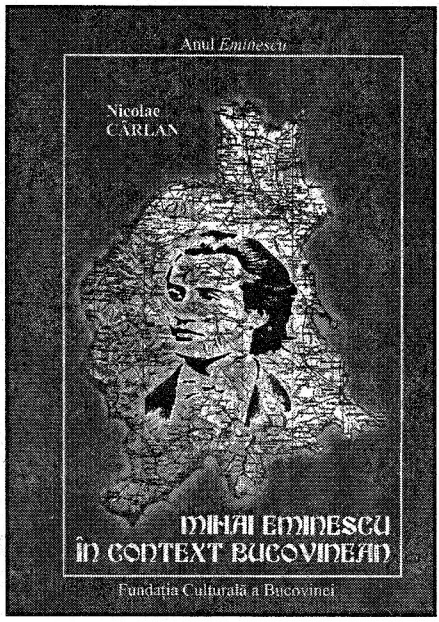

trecutul neamului românesc şi, cu precădere, pentru "sfânta cetate a Sucevei... scaunul domniei vechi, cu ruinele măririi noastre".

Autorul îşi ordonează roadele cercetării în sintagme, dovedind ele însele o atitudine exemplară: I. Perenitatea unui simbol naţional; II. Efigii pilduitoare; III. Bucovina – un reper naţional de dureroasă actualitate, IV. Poetul în posteritatea bucovineană.

Din cele mai multe pagini se conturează decisiv imaginea unui Eminescu într-o indestructibilă armonie cu destinul dramatic al istoriei noastre. Naţionalismul său n-a fost niciodată xenofob, ci cu desăvârşire românesc. Lângă icoanele voievodale din istoria medie a românilor, Eminescu le alătură la loc de cinste pe cele ale cărturarilor, un exemplu fiind Miron Costin.

Pagini bogate ca informaţie şi originale ca interpretare se află în capitolul final din volumul lui Nicolae Cârlan referitor la publicistica bucovineană despre primul bust al lui Eminescu în mediul rural, la Cezar Petrescu şi Leca Murariu în căutarea lui Eminescu, la "mania contribuţiilor eminescologice".

Întregul demers al autorului se nutreşte din ideea coordonatoare, de permanentă actualitate pentru păstrarea integrităţii noastre istorice: Eminescu şi naţiunea română.

UN NUVELIST AUTENTIC: ONU CAZAN

Ultima dintre apariţiile editoriale ale lui Onu Cazan – prozator cu îndelungată şi remarcabilă activitate în peisajul literaturii bucovinene şi nu numai – certifică, încă o dată, calităţile artistice dovedite şi în cărţile sale de până acum.

Dihorul din grădina lui Laur (Editura Moldova, Iaşi, 1998), consolidează aria tematică şi vocaţia creatoare a unui autor care-şi foloseşte cu dibăcie calităţile narative.

Sub genericul reluat în pagina de gardă, este numită specia epică în care s-ar încadra prozele din acest volum – "Nuvele" –, iar cuprinsul detaliază precizarea: "În cătarea unui subiect de nuvelă poliţistă", "Dihorul din grădina lui Laur (1-6)" şi "Ucenicul ascultător". Prima dintre naraţiuni are o construcţie modernă, într-o desfăşurare epică cu caracter filmic, alertă şi tensionată. Pe scriitor îl preocupă nu atât configurarea personajelor, cât crearea unei atmosfere inconfundabile. Finalul propune un suspans sugestiv, construit cu inteligenţă şi abilitate de profesionist. Nu altfel, deşi pe alte coordonate, stau lucrurile în nuvela cea mai valoroasă, care dă şi titlul cărţii.

Se impune observaţia că proza lui Onu Cazan se situează în zona privilegiată şi validată de judecata infailibilă a timpului, aparţinând realismului psihologic. Ea se susţine şi printr-o anumită atitudine sfidătoare faţă de convenienţele stridente ori aberante de ultimă oră. Caracteristica principală o constituie substanţa epică, specifică numai prozatorilor autentici.

FEŢELE INEDITE ALE POEZIEI: MIRCEA A. DIACONU

Feţele poeziei. *Fragmente critice* (Junimea, Iaşi, 1999), a cincea carte, în decurs de trei ani, a lui Mircea A. Diaconu limpezeşte trăsături deja statornicite ale criticului, ea dovedindu-se incitantă, instructivă şi atractivă. Alcătuită pe criterii nu atât tematice, cât mai degrabă de grupări, generaţii şi coabitări stilistice, **Feţele poeziei** însumează o riguroasă selecţie din lirica noastră contemporană. Autorul se sprijină pe postulatul că poeţii se diferenţiază nu atât prin teme şi motive, cât prin caracterul inefabil, de sorginte magică, al logosului, uneori dramele şi obsesiile individuale părând simple accesorii, însă totdeauna participante activ ale limbajului.

Opţiunea lui Mircea A. Diaconu pentru anumiţi poeţi, fatal subiectivă, va fi având raţiunile sale care nu vor putea mulţumi niciodată pe toată lumea şi nici n-ar fi bine, prefigurând riscul uniformizării în parametrii prea riguroşi, dacă nu rigizi ai evaluărilor pe care timpul, deseori, le infirmă fără iertare; se cunosc cazuri notorii.

Volumul despre care ne pronunţăm se deschide, probabil predilect, dacă nu chiar programatic, cu "Avangardişti la răscruce" şi se încheie cu "Poeţi români de dincolo de Styx". El excelează prin observaţii pertinente, care deschid memoriei perspectiva rodnică a poeziei în ipostaze inedite, unele dintre ele beneficiind şi de titluri bogate conotativ: "Alexandru Lungu. Cenuşă şi aur", "Gabriela Melniescu sau etica visului", "Dinu Flămând. Poezia cetăţii umane". Poeţi veritabili şi cu statură inconfundabilă rămân Mihai Ursachi şi Dan Laurenţiu.

Mircea A. Diaconu îşi rotunjeşte "fragmentele critice", finalizându-le cu câteva versuri excelente ale lui Ovidiu Hotinceanu, trecut dincolo de Styx la numai treizeci de ani, în timp ce-şi recita o poezie unor prieteni – *Memento mori.*

PETRU ŢARANU: UN ÎMPĂTIMIT AL DORNELOR

Traversând câmpiile fără capăt, lanurile încinse de soare, orizonturile largi ce dau atâta libertate privirii şi imaginaţiei şi intrând tot mai mult în trupul rece al munţilor, te învăluie neliniştea uşoară a tărâmurilor necunoscute. Austeri şi măreţi, uniţi într-un legământ cu veşnicia, ei ascund secretul unei lumi deosebite. A pătrunde în adâncime acest secret înseamnă a accepta şi a fi acceptat.

Dincolo de indiferenţa aparentă cu care oamenii acestor locuri îşi recunosc originile, există o demnitate şi o legătură profundă, în toate elementele vieţii lor, cu mediul natural în care s-au născut. Calm, scufundat mai mult în contemplarea sinelui decât a spaţiilor limitate de zidurile munţilor, munteanul regenerează din propriile resurse asemeni brazilor ce urmează un ciclu firesc al naturii.

Într-o călătorie scurtă, dar plină de revelaţii, prin Ţara Dornelor am avut şansa să-l cunosc şi să-l am ca ghid pe un om de o rară cultură, erudiţie şi sensibilitate, Petru Ţaranu. Fiind condusă pe urmele Vitoriei Lipan, ale lui Sadoveanu însuşi, ale lui Vlahuţă, cu precizări, cu date istorice concrete, cu amănunte despre aceste meleaguri care pot fi aflate doar printr-o îndelungă şi norocoasă căutare, cu legende ce pot fi la fel de reale precum este reală existenţa Dornelor, am făcut o primă "lectură" a volumelor **Memoria Dornelor**, semnate de Petru Ţaranu.

Dornean prin naştere, cunoscător al celor mai delicate manifestări materiale şi spirituale ale vieţii de munte, autorul preţuieşte, adună şi pune în lumină valorile neperisabile ale unui neam – folclorul. "Încă din fragedă copilărie s-a trezit interesul meu faţă de creaţia populară dorneană – menţionează Domnia sa. Am respirat adânc din atmosfera de basm a serilor, am fost fascinat de povestirile, cântecele, urăturile şi oraţiile dornene, de autenticitatea şi spontaneitatea atât ale relatărilor directe, cât şi ale modului de interpretare (hore, nunţi, clăci, înmormântări etc.)."

Volumul I al **Memoriei Dornelor**, editat la Chişinău în 1995, este o adevărată antologie dorneană care surprinde forţa creatoare exprimată în momentele-cheie ale existenţei umane: naştere, nuntă, moarte.

Bogatele şi diversele genuri ale culturii populare: descântecul, balada, strigăturile, obiceiurile şi datinile încheagă şi conturează gândul autorului că "folclorul dornean este, de fapt, oglinda creatorului său, a frumuseţii vetrei sale de milenară locuire a unei străvechi vieţi pastorale".

Culegerea de texte este însoţită de meditaţii asupra semnificaţiei şi importanţei tradiţiilor, obiceiurilor şi credinţelor populare care sintetizează experienţele străvechi ale dorneanului înfrăţit printr-un ritual sacru cu natura. Textele sunt înregistrate în perioada 1946-1994. O bună parte dintre ele sunt culese din satul de baştină al dlui Ţaranu, Linişte, toponim cu o deosebită încărcătură semantică şi emoţională şi unde, de fapt, şi-a început traiectoria un destin cu totul aparte, o personalitate cu o nebănuită forţă de disecare a gândului, ghidată de un real instinct al rostului şi al menirii sale.

Volumul II al **Memoriei Dornelor** – *Oameni de seamă*, editat în 1998, este o carte cu valoare de document. Prezentarea biobibliografică a unora dintre cele mai relevante chipuri dornene aruncă o nouă lumină asupra acestui ţinut cu un bogat potenţial uman şi intelectual. Eroii lucrării, oameni din cele mai diverse sfere de activitate "prin faptele lor de viaţă şi-au înscris numele în analele civilizaţiei dornene".

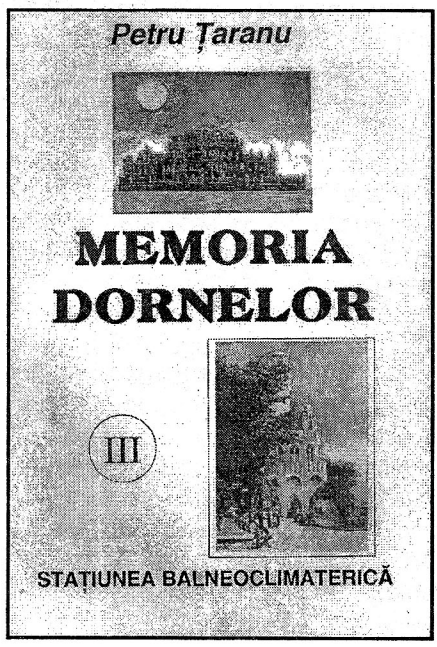

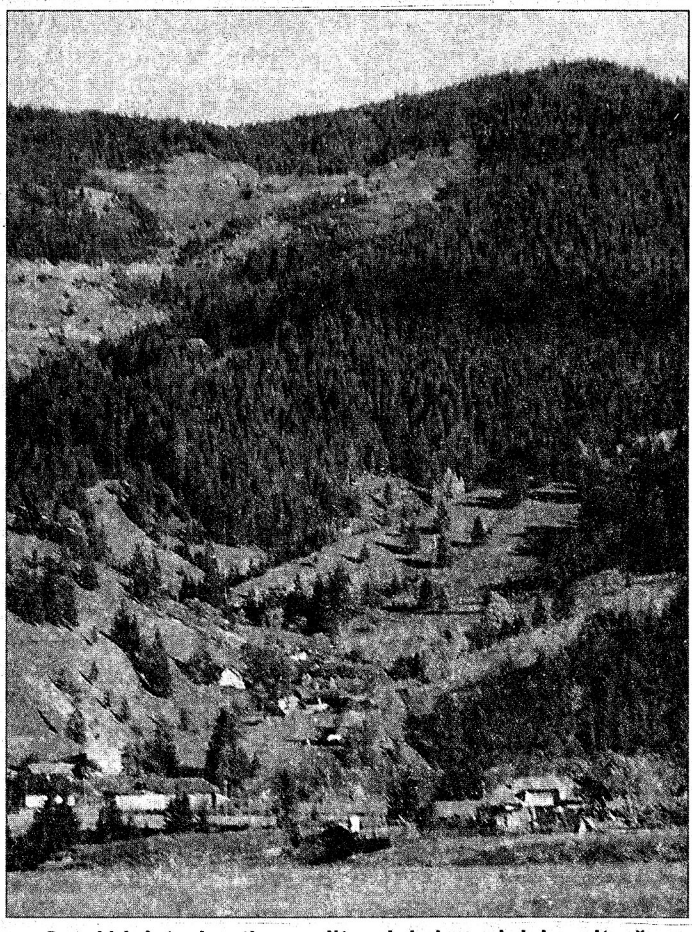

Satul Linişte, baştina scriitorului şi omului de cultură Petru Ţaranu.

O altă problemă care îl preocupă pe dl Petru Ţaranu este staţiunea balneoclimaterică din Vatra Dornei, obiectiv de importanţă nu numai naţională, ci şi internaţională. Dezvoltarea balneologiei în această zonă mirifică a contribuit la crearea unei reţele turistice extraordinare.

Un aspect care merită toată atenţia şi pe care autorul nu-l ignoră este efortul uman depus de-a lungul anilor pentru afirmarea şi menţinerea acestui stabiliment. A convinge, cu toate argumentele de rigoare, autorităţile austriece despre necesitatea construirii staţiunii, anume în Vatra Dornei, a constituit la vremea respectivă o victorie impunătoare a elementului naţional.

În acest sens volumul III al **Memoriei Dornelor** este un veritabil tratat interdisciplinar care a cerut o muncă enormă, o documentare minuţioasă şi o dăruire deplină.

Precum remarca dl dr. Mihai Iacobescu în prefaţa acestei cărţi "Petru Ţaranu – fost primar al oraşului Vatra Dornei, între 1983-1986 şi 1992-1996, descifrează şi proiectează pentru cei de azi, dar mai ales pentru cei de mâine, o posibilă istorie a aşezării Vatra Dornei, cu geneza şi semnificaţia toponimiei, cu descoperirea darurilor bogate ale izvoarelor, nămolurilor şi aerosolilor din zonă, cu dificultăţile şi adversităţile, bucuriile şi etapele de glorie ale valorificării, dezvoltării şi modernizării staţiunii, dar şi cu anii de stagnare şi regres, însă mai ales răspunde îndemnurilor tainice de a relua, dezvolta şi amplifica gândurile, visurile, încercările neîmplinite de ieri şi de astăzi".

Aceste studii închinate Dornelor şi oamenilor săi minunaţi certifică, pentru generaţiile viitoare, cuvântul şi fapta de onoare ale strămoşilor, ale acelora care au creat şi creează în fiecare zi adevărata istorie cu demnitate şi cinste.

Ilinca ROŞCA

IMPORTANTE CRÂMPEIE DE LIMBA ROMÂNĂ

Cunoscutul lingvist sucevean Gheorghe Moldoveanu şi-a adunat între două coperte cele mai valoroase articole apărute de-a lungul anilor în diverse publicaţii din Bucureşti, Iaşi, Chişinău, Galaţi, Suceava etc. Este vorba de culegerea **Crâmpeie de limba română** (Editura Bucovina viitoare, Suceava, 1999).

În prima secţiune – *Unitate în diversitate* – autorul scoate în relief o problemă foarte actuală: unitatea de neam şi limbă a românilor. De-a lungul timpului, ideea comunităţii de neam şi de limbă, la care se adaugă şi cea a comunităţii de religie, a preocupat cele mai luminoase minţi din spaţiul carpato-dunărean. Profesorul Gheorghe Moldoveanu face o trecere pertinentă în revistă a celor mai importante contribuţii. Încă Nicolaus Olahus atrăgea atenţia, în studiul său **Hungaria,** că "limba moldovenilor şi a valahilor a fost cândva romană", că "limba, datinile şi religia sunt aceleaşi la moldoveni şi la ardeleni". Urmează prezentarea opiniilor unor remarcabile figuri, cum sunt: Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir, Coresi, Varlaam, Doxachi Hurmuzachi, Alexei Mateevici ş.a.

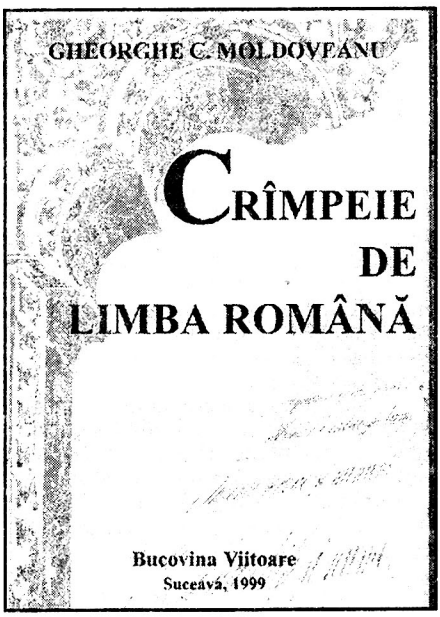

Limba se află în permanenţă sub acţiunea tendinţelor de unificare şi de diversificare. Pornind de la acest deziderat, prof. Gheorghe Moldoveanu face referinţă la dinamica graiului atât în Ţară, cât şi în Republica Moldova, având ca bază vocabularul elevilor din clasa I, precum şi lexicul utilizat în cartea **20 de ani în Siberia. Destin bucovinean**, semnată de bucovineanca Ancuţa Nandriş-Cudla.

O valoare incontestabilă are studiul **Limba moldovenească – o diversiune,** în care autorul constată cu tristeţe că şi în partea nordică a Bucovinei etnicii români sunt împărţiţi în români şi moldoveni, ca două etnii diferite, vorbind două limbi "diferite". Dar cel mai tragic e faptul că numărul vorbitorilor de limba română (română sau "moldovenească") se reduce permanent (se face trimitere la diferite recensământuri: din 1880 şi 1989), iar cei care mai continuă să vorbească în limba română o schimonosesc foarte mult.

Autorul conchide că existenţa unui mare număr de împrumuturi din limba rusă în vorbirea românilor de la est de Prut sau din nordul Bucovinei nu îndreptăţeşte ideea că aici se vorbeşte o altă limbă decât limba română.

Secţiunea a doua **Gramatică – Vocabular** cuprinde materiale foarte interesante, în care conferenţiarul Gheorghe Moldoveanu pune în discuţie, polemizează şi propune tratări originale ale unor aspecte ce ţin de gramatica limbii române. Printre ele sunt: *Adjectivele demonstrative cu două sisteme de flexiune cazuală; Evoluţia posesivelor în limba română* şi *Asupra construcţiilor nominale.* Am vrea să ne referim aici doar la ultimul material, în care autorul scrie că "dat fiind faptul că în limba română nu există verbe cu întrebuinţare exclusiv de copulative, considerăm că nu ar fi posibil să se alcătuiască o listă a verbelor copulative (în cazul când cineva ar încerca să o facă, lucrarea i-ar solicita un timp enorm, trebuind să verifice fiecare verb, în toate contextele posibile, ceea ce, cel

puţin pentru moment, face lucrul imposibil)". E de menţionat că această problemă a fost studiată de prof. A. Ciobanu, care a constatat că în limba română 64 de verbe pot îndeplini funcţia de element de relaţie dintre subiect şi numele predicativ (a se vedea: A. Ciobanu, *Sintaksis polusveazocinâh glagolov v moldavskom iazâke*, Partea I, Chişinău, Ştiinţa, 1976).

La subcompartimentul **Vocabular** cititorii vor lua cunoştinţă de *Note privind sensurile unui cuvânt: moşie*; *Momentul analizei gramaticale în cadrul analizei lingvistice-stilistice a unui text*; *Octavian Goga sau nostalgia întregirii prin "Noi"* şi *În Goga este jalea înstrăinatului Ardeal*.

Ultima secţiune este consacrată **Onomasticii**, ramură a lingvisticii, care, la o studiere profundă, poate deschide o nouă viziune asupra lumii. Variatele teorii existente, ce se referă la această ramură, sunt grupate în două categorii: 1) numele proprii sunt golite de sens, sunt simple etichete ce se aplică realităţilor denumite; 2) sensul numelor proprii este mai bogat, mai complex decât al numelor comune. Fiind adeptul teoriei a doua, autorul prezintă mai multe nume proprii şi explică felul cum au apărut semnificaţiile lor. Originalul studiu al onomasticii şi microtoponimelor se încheie cu o punere în lumină a unor sensuri noi şi o nouă argumentare pentru sensurile deja afirmate ale unor nume proprii (onomastice) din opera eminesciană. Pentru majoritatea cititorilor va fi o adevărată surpriză, aflând ca numele iniţial al Cătălinei din primele variante a fost *Maria* care însă fiind simbol al Preacuratei, o apropia prea mult de luceafăr, distanţând-o, totodată, de celălalt pol, împotriva evoluţiei conflictului. Numită *Cătălina*, ea se va mulţumi cu condiţia de muritoare, rămânând doar cu nostalgia unui vis. Din anumite considerente *Eon* devine *Hyperion*.

Scriind această carte, conf. dr. Gheorghe Moldoveanu "a îndeplinit trei datorii, mari şi sfinte, pentru care va (veţi) răspunde în faţa lui Dumnezeu, înaintea oamenilor şi a urmaşilor... Aceste trei datorii sunt *patria, limba* şi *biserica*" (Doxachi Hurmuzachi).

Conf.dr.
Gheorghe COLŢUN
Chişinău

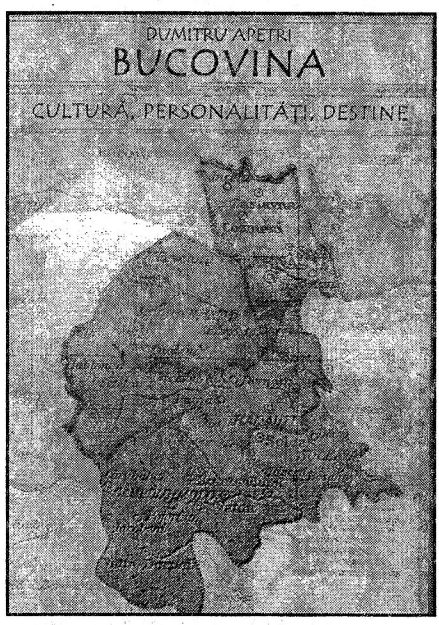

DUMITRU APETRI: *BUCOVINA. CULTURĂ, PERSONALITĂŢI, DESTINE*

EDITURA AUGUSTA, TIMIŞOARA, 2000.

DI Dumitru Apetri adună în volumul de faţă un şir de importante contribuţii culturologice. Cititor harnic, împătimit, cercetătorul a scotocit acribios arhivele. Şi, iată, scrutând "enclavizatul" spaţiu bucovinean vorbeşte convingător despre unele dintre personalităţile pornite în lume de aici. Sunt texte *datate* şi reproşul pe care l-am putea formula (necomentând opţiunile domniei sale, implicit absenţele) priveşte tocmai acest risc. Apar situaţii când, transferând articole mai vechi în volum, informaţia nu e adusă la zi (deşi gestul s-ar fi impus, credem). Lipsesc apoi conexiunile cu mişcarea ideilor din critica românească. Dar, dincolo de aceste prieteneşti obiecţiuni, retuşabile, truda autorului, cercetând un teren arid şi înfruntând vitregiile Istoriei, se cuvine aplaudată.

2-3 iulie 2000

Adrian Dinu RACHIERU

GH. GIURCĂ: *ÎMPOTRIVA LUI CRONOS*

Editura Țara Fagilor, Suceava, 2000

Așa cum se arată în *Argument* ("am urmărit să salvez astfel din ghearele temutului zeu atotdistrugător fapte și oameni care, prin sudoare și neodihnă, au lăsat în urmă-le înfăptuiri de folos și altora"), cartea se constituie într-o indispensabilă sursă de informații pentru cei interesați de cunoașterea fenomenului cultural și literar, precum și a bogatelor tradiții ale învățământului din această parte de țară.

Rod al unei minuțioase căutări, volumul aduce aproape de sufletul cititorului personalități, fapte, locuri, întâmplări. Așa, de exemplu, lucrarea se referă la colecția de *Studii și documente literare*, "unică în cultura noastră", însumând 13 volume și peste 4000 de pagini, întocmită de bucovineanul I.E. Torouțiu, cel care a depus nemăsurat efort în elaborarea ei: "am măcinat, clipă de clipă, luni și luni, și de vară, și de iarnă, și mai ales atâtea primăveri risipite deasupra hrisoavelor sfinte, care altădată au fost și ele viață, cu bucurie și întristare, cu nădejdi și amărăciuni, cu scânteieri și întunecare", având ca suport "dragostea profundă față de popor, față de literatura națională".

Sunt edificatoare datele despre publicații precum "Junimea literară", "Convorbiri literare" sau "Viața Românească", apoi contribuțiile unor personalități de primă mărime ale literaturii noastre la înflorirea vieții culturale a românilor bucovineni, Titu Maiorescu evidențiindu-se în acest sens. Se precizează, de exemplu, că, în calitate de ministru, el a manifestat un interes deosebit "pentru soarta vestigiilor istorice din Bucovina atât de neglijate de autoritățile imperiale, încât, cel puțin unele dintre ele, erau amenințate cu dispariția". Mai mult, a fost mereu aproape de intelectualii bucovineni, manifestând "o simpatie nedisimulată" față de "singurul academician cu preocupări etnofolclorice", S.Fl. Marian. Dar nu numai. De asemenea, este evidențiat rolul lui Titu Maiorescu la integrarea aportului românilor bucovineni în "patrimoniul spiritual românesc, valorificarea părții lor de contribuție la evoluția culturii noastre aflate într-un vizibil proces de dezvoltare în a doua jumătate a secolului trecut".

Notele de lector cuprind articole apărute în "Zori noi", "Crai nou", "Nord-Press", "Curierul de Bucovina", "Plai românesc", "Glasul Bucovinei", "Țara fagilor", "Bucovina literară" etc., cu referire la nume de rezonanță din cultura și literatura bucovineană: Mihai Iacobescu, Grigore Bostan, Alexandrina Cernov, Ilie Luceac, Vasile Tărâțeanu, Ilie T. Zegrea, Emil Satco, Petru Țaranu, Ion Cozmei, Ioan Ițcu, Nicolai Moscaliuc etc.

Compartimentul *Istorie și contemporaneitate* evocă personalități legate de renașterea spirituală a românilor basarabeni, trezirea conștiinței lor naționale, ca Pan. Halippa, liderul incontestabil al mișcării unioniste din această străveche provincie românească. Mereu cu gândul la George Tofan, considerat "un apostol al neamului", Gh. Giurcă subliniază rolul deosebit al acestuia în istoria învățământului din Basarabia și în înfăptuirea marelui act al unirii din 27 martie 1918.

Ultima parte a lucrării cuprinde 27 de titluri și oferă cititorului un câmp larg de reflecții, rădăcinile învățământului găsind aici un sol prielnic de rodire și împlinire, dincolo de atâtea obstacole ce i-au vitregit pe frații noștri de peste Prut. *Pagini semnificative ale învățământului din Basarabia* se intitulează materialul apărut în *"Literatura și arta"* (Chișinău, 1994), în care aspectele abordate "capătă valoare de simbol".

Articole precum *Câteva nedumeriri* sau *Ce dai să te fac... învățător?* surprind cu evidență amărăciune neajunsuri de maximă actualitate, care ar putea deveni nocive pentru soarta școlii și care ar trebui să-i pună pe gânduri pe diriguitorii învățământului românesc de azi, spectatori pasivi la degradarea noțiunii de învățământ, cel întâi chemat să aprindă în mintea tinerelor vlăstare omenești scânteia învățăturii și a înțelepciunii, să le cultive alese sentimente, respectul pentru muncă, demnitatea și verticalitatea.

Lectura volumului te poartă prin locuri încărcate de istorie, multe devenind simboluri ale luptei pentru unitate și libertate națională.

Emil SIMION
Suceava

"LITERATURA ESTE PRECUM PICĂTURA CHINEZEASCĂ"

DIALOG: LEO BORDEIANU – NICOLAE SPĂTARU

– Drama nordului Bucovinei, într-un fel sau altul, i-a marcat pe toţi creatorii originari din această zonă, indiferent de curentul la care aderă, de tehnica de lucru ce le este specifică. Totuşi unii critici văd o discrepanţă între idealul naţional şi tendinţele noi în artă. Te rog să comentezi acest paradox.

– Nu consider că există o asemenea discrepanţă, atâta timp cât operele (textele) în care sunt abordate temele respective ating un anumit nivel estetic. Textele care nu corespund acestui criteriu rămân simple declaraţii, nişte lozinci care, în loc să contribuie la limpezirea unei situaţii, o banalizează. Nu pot înţelege de ce unii creatori, cu atâta obstinaţie, vor să rezolve toate problemele: naţionale, economice, culturale, ecologice, nucleare ş.a.m.d. cu ajutorul poeziei. Dacă doreşti să comunici ceva foarte important semenilor tăi, ai la îndemână alte genuri literare, cu nimic mai prejos decât poezia, cum ar fi publicistica şi eseul. E frumos să scrii poeme despre patrie, despre plaiul natal, despre pace, dar nu toţi scriitorii reuşesc să pună în mesajele lor acel fior miraculos care se cheamă *valoare artistică, estetică*. Un artist adevărat nu are dreptul să nu ţină cont de anumite principii estetice şi etice.

În perioada totalitarismului, după cum bine ştii, poeţii, pentru a li se edita cărţile, "fabricau" texte civico-patriotice, care, de regulă, erau "poeziile" cele mai proaste din carte. Aici se putea totul. Cine s-ar fi încumetat să critice o poezie în care era proslăvit partidul, Ienin şi alte fosile ale comunismului!? Se întâmpla ceva ciudat: producătorii de texte "patriotice" îşi abandonau puţinele lor unelte poetice, utilizate la scrierea altor poezii, ca pe o haină la garderobă, îşi îmbrăcau salopeta confecţionată din seceri şi ciocane şi se apucau de "lucru". Aici nu se simţea nevoia sentimentului, logicii, pentru că totul era escrocherie, impostură. Manualele şcolare se sufocau de atâta "producţie patriotică". Consecinţele unei atare absurdităţi se văd şi astăzi: aproape că nu avem cititori de poezie. Dar sper că această stare de lucruri nu va continua la nesfârşit. Astăzi, în locul unor colaboraţionişti à la Cruceniuc, Darienco, Canna ş.a., elevii şcolilor generale îi studiază pe Rebreanu, Blaga, Bacovia, Arghezi ş.a.m.d. "Poezia, spunea Friedrich Klinger, este limba maternă a umanităţii la Vârsta de aur." Şi această vârstă va veni!..

– Artiştii, intelectualii, cei care constituie elita naţiunii, de fapt, reprezintă conştiinţa ei. Bertolt Brecht nota: "Nu se va spune: vremurile-au fost întunecate, / Ci de ce tăcut-au poeţii?". Când ai conştientizat că adevărul despre Bucovina nu coincide cu poveştile sovietice despre trecutul şi prezentul ţinutului?

– Eu aş formula un pic altfel partea a doua a întrebării: când ai conştientizat că Bucovinei vor să-i ştirbească blazonul de provincie românească? Şi o să-ţi lămuresc de ce. M-am născut într-o comună cu populaţie românească, cu oameni care din moşi-strămoşi ştiau că sunt români şi că vorbesc româneşte. Era o certitudine şi basta. Spiritualitatea românească era o comoară sfântă, iar la o comoară nu se umblă în fiecare zi. Cu atât mai mult nu le este permis altora, veneticilor, să umble la ea. Abia mai târziu mi-am dat seama că Bucovina e... înstrăinată, că e "sovietică". Şi asta se întâmpla prin 1976, când, cu opt clase terminate, doream să susţin admiterea la Şcoala de pictură din Vijniţa. Naivei mele încercări de a vorbi acolo în limba română i s-a pus imediat, cu brutalitate, punct: "Po russki!". Mi-am dat seama că nu mai sunt la Horbova,

printre ai mei. Totuşi, am depus actele şi mapa cu lucrări proprii. Am fost admis la examene... dar am avut ghinion. În ziua în care trebuia să susţin admiterea, cursa Cernăuţi-Vijniţa, în apropierea localităţii Dimca, a avut o pană de motor şi am ajuns la destinaţie după ora 12^{00}, când toată lumea ieşise de la examen. Aceasta a fost una dintre primele ciocniri cu realitatea. Altele s-au întâmplat mai târziu, când eram student la Facultatea de filologie a Universităţii din Cernăuţi. Orele de limba rusă erau pentru mine adevărate coşmaruri. Profesoara, o doamnă planturoasă, care intra în sala de curs pieziş, ura pe toţi acei care vorbeau cu accent limba rusă. Apoi, pe la anul III, aflasem de la nişte bătrâni din orăşelul Herţa că bustul lui Gh. Asachi, instalat în perioada interbelică şi aruncat de pe soclu după 1944, mai poate fi găsit. Unii susţineau că l-au văzut într-o curte, alţii – pe malul unui râuşor. Acolo, ce-i drept, am găsit un bust, dar bucuria mea s-a spulberat repede, pentru că în loc să-l descopăr pe Asachi, l-am descoperit pe... Molotov, cel care se face vinovat pentru toate dezastrele care s-au întâmplat, după tragicul an 1940, în nordul Bucovinei. Despre preocupările mele s-a aflat la decanat. Am fost imediat abordat de un profesor, care "foarte prieteneşte" m-a sfătuit să las căutările bustului pentru mai târziu, pentru... la bătrâneţe.

De asemenea, eram preveniţi să nu intrăm în contact cu turiştii străini, care, în majoritatea lor, erau cetăţeni români. În felul acesta, începeam să "învăţ", puţin câte puţin, lecţia "democraţiei sovietice".

În paranteze fie spus: câtă vreme m-am aflat în "dulcea Bucovină", nimeni, niciodată, nu a încercat să conteste faptul că sunt român. Eram români şi se ţinea cont de acest lucru. Abia aici, la Chişinău, am înţeles că în Basarabia, în acele timpuri (pe-alocuri, şi astăzi), a te declara român cu acte în regulă echivala (echivalează) cu o "insolenţă".

Frontierele de sârmă, din nefericire, nu pot fi schimbate peste noapte. Dar să nu dramatizăm lucrurile la nesfârşit. Din orice situaţie critică se poate găsi o ieşire, iar de multe ori, dacă eşti abil, chiar acea situaţie critică îţi poate aduce unele privilegii în plus. Cunoaştem astăzi adevărul despre cum a apărut în Europa, după cea de-a doua conflagraţie mondială, antisemitismul, care (sic!) a fost inventat de evrei. Drama cea mare a românilor, inclusiv a celor bucovineni, e alta. Dacă am putea găsi un remediu pentru a stârpi discordia dintre noi, atât de destructivă pentru soarta unui neam, sunt sigur că mai bine de jumătate dintre problemele naţionale (poate şi de alt ordin) le-am putea considera rezolvate. Avem şi în acest caz exemplul maghiarilor şi al evreilor.

O hartă întocmită arbitrar, astăzi, aproape că nu mai contează. Au trecut vremurile războiului rece. Astăzi Europa este deschisă pentru toată lumea. Trebuie numai să dăm dovadă că dorim acest lucru, că ne facem conştiincios temele pentru acasă, adică angajamentele luate de ţările noastre în faţa Europei, iar noi, românii, să dovedim prin fapte că avem în spatele nostru o civilizaţie de două milenii şi că suntem demni de ea.

Dar să revenim la citatul din Brecht. Poezia, literatura în general, încă n-a răsturnat nici un regim totalitar, nici o dictatură, n-a recroit frontierele. Literatura este precum picătura chinezească. Ea modelează sufletele oamenilor lent, pe parcursul a zeci de ani sau poate timp de secole.

– Aflându-te de mai mult timp în Basarabia, ce imagini, situaţii din copilărie sau adolescenţă îţi stăruie în suflet şi în memorie?

– Cu trecerea anilor, în mod ciudat, unele momente din copilărie capătă alte semnificaţii, alte dimensiuni. M-am întrebat de mai multe ori: de ce ne amintim de clipele copilăriei cu atâta melancolie, cu atâta evlavie? Poate pentru că acea vârstă a omului este lipsită de păcat, e vremea când eşti, vorba poetului, "tânăr şi la trup curat", când toate idealurile ţi se par tangibile, când viaţa, cu toate necu-

noscutele ei, ți se deschide miraculos în cale şi, ce-i mai important, când încă n-ai reuşit să cazi pradă multiplelor capcane ale compromisurilor... Oare vom reuşi vreodată să atingem dimensiunile visate în copilărie şi adolescență?! Viața este, cu părere de rău, o cedare permanentă.

De multe ori mi-aduc aminte de atmosfera de vis, de sfințenia care domnea în satul copilăriei mele. Parcă nu exista agitația de astăzi. Duminica, bărbați şi femei, frumos îmbrăcați, ca şi cum s-ar fi aflat în preajma unei minuni, ieşeau pe la porți, unde numaidecât aveau o bancă, discutau, răspundeau la binețele trecătorilor. Ce timpuri!..

– Opțiunea pentru Universitatea din Cernăuți a fost rodul unei intuiții sau al unei aprecieri serioase a stării de lucruri de atunci?

– Va trebui să te dezamăgesc. Nimic din toate acestea. Universitatea din Cernăuți era singura instituție de învățământ superior din vestul Ucrainei unde puteai să studiezi puțin şi în limba română. Nu prea am avut de unde alege. Pe atunci, la cei 17 ani ai mei, Chişinăul se afla departe "în lume".

– Vrei să-ți aminteşti de apariția primului volum de versuri – *Întoarcerea zeilor* – şi, chiar mai mult, de primele încercări poetice?

– Acestea le-am "comis" prin clasa a şasea sau a şaptea. Cum s-a întâmplat? În acea perioadă îmi plăcea foarte mult să desenez. Dacă alți copii aşteptau duminicile pentru a mai "zburda" puțin, eu le aşteptam pentru a putea desena pe îndelete. Mă şi vedeam mare pictor. La şcoala noastră apărea o gazetă de perete, şi eu, din când în când, plasam în ea diferite ilustrații. La un moment dat mi-a venit o idee: să însoțesc aceste desene cu un catren-două. Ce ți-i scris...

Primul meu volum de versuri apare tardiv şi în el au fost incluse poeziile scrise în perioada cernăuțeană. Manuscrisul cărții a fost propus, după o discuție în cadrul Cenaclului "Luceafărul", moderat de poetul Ion Hadârcă, Secției de poezie a Uniunii Scriitorilor în anul 1984, iar

"girul" pentru editare i s-a eliberat abia în 1989, adică după cinci ani. Nici astăzi nu cunosc cauzele adevărate care au stat la baza acestei rețineri. Valoarea lui? Poate. Dar de ce nu m-au chemat să-mi spună acest lucru? Manuscrisul, în varianta lui din 1984, a fost recomandat Editurii Hyperion, care, de ce să rămână mai prejos, l-a editat în 1992, adică după trei ani. Cătănie țaristă... Aceşti aproape zece ani din viața mea au fost o perioadă a incertitudinii. Am revenit serios la poezie prin 1994, redebutând cu o pagină de poeme în revista "Contrafort", iar după ceva timp îmi apărea volumul *Ion şi alte revoluții.*

– Fiind un poet de factură modernă, lucru vădit şi din textele incluse în proaspătul volum de poeme *Tristețea recită din Rilke,* apărut la Editura Augusta din Timişoara, te invit să ne vorbeşti despre sursele acestei deveniri, despre autorii care te-au influențat, te-au făcut să-ți revezi pozițiile.

– Sunt în primul rând un cititor. Pentru ca să reuşeşti într-un domeniu de activitate, iar literatura nu este o excepție, trebuie să cunoşti cât mai mult din ceea ce s-a făcut până la tine. Iar pentru aceasta trebuie să începi cu legendele Olimpului, scriitorii

antici... şi să termini cu Dostoevski, Rilke, Cehov, Montale, Kafka, Bacovia, Cioran, Petre Stoica... E greu să-ţi dai seama care autor şi în ce măsură te-a influenţat. Până la urmă, trebuie să devii tu însuţi, să-ţi găseşti locul tău, să devii o personalitate, dar acest lucru depinde de cantitatea şi varietatea experienţelor pe care reuşeşti să le acumulezi.

– *Întoarcerea zeilor* şi *Tristeţea recită din Rilke* se deosebesc net, începând cu titlul şi terminând cu modalităţile de expresie şi viziunea asupra spectacolului lumii. Care este distanţa dintre aceste două volume, prin ce se manifestă ea?

– Distanţa dintre aceste două cărţi poate fi măsurată, după cum îţi spuneam mai sus, în *Dostoevski, Rilke, Cehov, Montale, Kafka, Bacovia, Cioran, Petre Stoica* ş.a.m.d. Dacă e să inventăm o nouă unitate de măsură...

– Volens-nolens omul de creaţie este marcat de tranziţia ce, până a structura ceva, macină mai întâi lucrurile. Care este în aceste condiţii randamentul muncii sale?

– Într-o societate tranzitată de haosul economic, criza culturală este inevitabilă, atingând, de cele mai multe ori, dimensiuni terifiante. Abia după câţiva ani de "democraţie" şi "economie de piaţă" ne-am dat seama că libertatea de exprimare (atât de mult visată) valorează foarte puţin într-un sistem labil, cu legi care nu funcţionează, într-o societate guvernată de oameni corupţi, care nu ţin cont decât de interesele personale, condamnând propriul popor la mizerie şi umilinţă.

Avem puţine speranţe ca această perioadă de tranziţie să-şi onoreze cu adevărat statutul. Adică, să nu se transforme într-o realitate cronică, interminabilă. *Tranziţie* este un termen-instrument nou de manipulare şi inducere în eroare a societăţii, care, neajungând la o maturitate politică, le ia pe toate de bune. Mai cred că pentru toate dezastrele din economie, cultură, politică etc. se face vinovată tranziţia (nu-i aşa?) şi nu cei care se află la guvernare. "Lipsurile şi mizeria retează cu desăvârşire curajul, îndobitocesc sufletele, le împacă cu suferinţa şi robia...", nota Thomas Morus în *Utopia* sa. Cum poţi vorbi de înţelepciunea poporului, când pe toate căile încerci să-l umileşti, să-l lipseşti de identitate. Oare prin neachitarea salariilor (şi aşa destul de mizere), prin ţinerea lui în întuneric, frig şi mizerie, guvernanţii de azi se gândesc la viitorul acestui popor? Oare neoferindu-i un trai decent, putem vorbi despre un popor sănătos? Eu cred că nu. Şi-atunci, cum se simt guvernanţii de azi, ştiind că stau în fruntea unei mulţimi bolnave, flămânde, înfrigurate?

Disconfortul economic şi psihologic, de regulă, îl împiedică pe omul de creaţie să fie el însuşi, să-şi poată valorifica nestingherit *zăcămintele,* să-şi deschidă "zăvoarele" sufletului. Multiplele probleme existenţiale îl macină mereu, îl sfâşie până la sânge.

– Ce s-a întâmplat cu turnurile de fildeş?

– Cum, nu ştiai?! Ele au fost naţionalizate, apoi, încet-încet, au fost ocupate de birocraţii tranziţiei, care coboară din ele doar o dată la patru ani, în perioada electorală, pentru a plânge spăsiţi şi cuvioşi pe umărul poporului, mărturisindu-i "dragostea" ce i-o poartă.

– Şi, totuşi...

– Şi, totuşi, în aceşti zece ani de tranziţie s-au "întâmplat" şi lucruri fericite. Au fost înlăturate cenzura şi inchiziţia culturală. Ierarhiile literare nu mai sunt dictate de *sus.* Alte criterii stau la baza evaluării unei opere literare. Nici vorbă, pe-alocuri ne mai ciocnim de "liste", se mai fac diferite relaţii şi combinaţii de grup. Toate acestea sunt date pe seama gusturilor, iar ele, după cum bine se ştie, nu se discută. Se mai împart nişte medalii, care, de multe ori, au doar meritul să aducă sporuri la pensii ş.a.m.d. Dar fără aceste mici "dezastre" viaţa literară ar pierde mult din farmec.

– Îţi mulţumesc pentru aceste reflecţii limpezitoare şi îţi doresc mult succes.

Ion POPESCU-SIRETEANU
Iaşi

NUMELE LUI EMINESCU

Despre originea numelui *Eminescu/Eminovici/Iminovici* s-a scris foarte mult.

Un istoric amănunţit şi foarte critic al cercetărilor a făcut regretatul Ion Roşu în cartea sa **Legendă şi adevăr în biografia lui M. Eminescu. Originile**, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1989.

Prezentăm unele informaţii date de Ion Roşu, precum şi punctul lui de vedere în explicarea bazei antroponimice *Emin-/Imin-*, urmând să aducem argumente în susţinerea explicaţiei pe care o propunem noi, – se înţelege: o ipoteză care va putea fi admisă, primită cu rezerve sau respinsă.

Prin sonoritatea sa, numele *Eminescu* pare a avea o bază orientală. Ar veni de la nişte turci pripăşiţi prin Moldova, citându-se un Emin-Effendi. Poetul a întărit această explicaţie. Apelativul *emin* este arab, cu sensul "intendent, administrator, supraveghetor", "inspector". *Emin* ar fi devenit nume de botez. Sufixul *-ovici* s-ar fu adăugat în timpul ocupaţiei austriece a Bucovinei, ca în *Albovici, Căpitanovici, Ciupercovici, Ţurcanovici* etc.

Având în vedere numai sufixul slav *-ovici*, unii dintre cei cu care a polemizat Eminescu, în anii de la "Timpul", au spus că poetul are nume slav. Ar fi vorba de "Un bulgar din Brăila cu porecla Eminovici"; acesta "botezându-se fără popă cu numele Eminescu" (spunea un N. Bassarabescu). Iar Al. Macedonski scria despre Eminescu precum că acesta este "bulgarul care în "Timpul" mă înjură zilnic în modul cel mai grosolan". Filologul Gustav Weigand a găsit că *Emin* este nume la bulgari. Poetul reacţionează împotriva "găsirii" originii lui bulgăreşti.

Se susţine originea suedeză, dintr-un ofiţer al lui Carol al XII-lea, explicaţie dată de Gh. Eminovici. Matei Eminescu spunea că tatăl său "se dădea, însă cam rezervat, drept coborâtor dintr-un ofiţer de cavalerie din armata lui Carol al XII-lea, scăpat din catastrofa de la Pultava". Eminescu i-ar fi vorbit despre această origine lui Slavici, dar poetul n-a scris nimic despre aceasta.

Originea polonă a numelui o susţine Leca Morariu, contrazis fiind de Vasile Gherasim. Peter Tomaschek, profesor la liceul din Siret, a susţinut originea armeană a numelui.

Constantin Sion, în **Arhondologia Moldovei**, vorbind despre căminarul Gh. Eminovici, scrie: "Sârb pripăşit în ţară după introducerea Regulamentului şi ridicat la boierie de Mihai Vodă". În limba sârbă este cuvântul *jemin* (= iemin, din turc. *emin*) cu sensurile: 1) "funcţionar"; 2) "fruntaş al satului"; 3) "consul". Dar toţi Iminoviceştii din Blaj şi din împrejurimi sunt "români neaoşi" trecuţi la biserica greco-catolică (Roşu, 55-57). S-a mai spus că originea acestei familii ar fi albaneză, persană, că tatăl lui Eminescu ar fi "neamţ din Bucovina" (idem, 58-59). D. Caracostea găseşte în **Marele dicţionar geografic al României** numele de cătun *Imina*, lângă Brăila, şi numele de pârâu *Iminogul*, în judeţul Olt, dar acestea se pare că au origine turcească (*Iminogul* s-ar exlica prin *Imin-oglu*), încât, aşa cum spune Ion Roşu, nu pot fi implicate în clarificarea numelui *Iminovici*, cum a crezut George Sanda (idem, 80). D. Caracostea presupunea că numele ar putea fi aromânesc, substantivul comun *emin* (arab, la noi venit prin filieră turcească) să fi devenit poreclă şi cu vremea patronimic, *Imin*, cu sufixul sârb *-ovici*. Ştiindu-se preferinţele aromânilor pentru anumite prenume, se constată că Iminoviceştii din Blaj au prenume întâlnite doar la dacoromâni: Iovul, Vasile, Sălăvăstru etc. Mai mult ca atât, cei din Blaj nu sunt comercianţi şi nu au conştiinţa

originii lor aromâneşti, la care se adaugă religia greco-catolică impusă românilor ardeleni după 1700. Nici părerea lui N. Iorga, după care prin numele *Minovici* s-ar explica numele *Iminovici*, nu rezistă cercetărilor. Ion Roşu nu admite nici explicaţia numelui *Iminovici* prin cuvântul *iminei*, propusă de Augustin Z. N. Pop, şi nici pe aceea a lui George Sanda, potrivit căreia numele discutat ar avea o bază tracă.

La 1932, G. Bogdan-Duică scria că "între elevii şcoalei româneşti din Blaj se afla la 1757 un elev Vasile Iminovici (din Blaj), iar la 1763 un Iosif Iminovics" şi adaugă cu ironie: "Tot turci şi poloni din Ardeal!!!" (citat după I. Roşu, 83). Dar şi Bogdan-Duică prelua informaţia de la Z. Pâclişanu, care menţiona în "Revista Arhivelor", 1930, nr. 5, p. 416, 421, patru elevi cu numele *Iminovici*. La 1898, N. Brânzeu, în **Şcoalele din Blaj**. *Studiu critic* (Roşu, p. 85), consemna numele unui elev *Joseph Iminovitz*. Ştefan Paşca, în **Nume de persoane şi nume de animale din Ţara Oltului**, Bucureşti, 1936, p. 259, arăta că în satul Vad din Făgăraş există numele *Iminovici* (Roşu, p. 84).

Plecând de la aceste informaţii, Dimitrie Vatamaniuc a făcut cercetări la faţa locului, care au dus la descoperiri foarte interesante: "Noi facem, pentru prima dată, spune D. Vatamaniuc, legătura între Iminovicii din Transilvania şi Iminovicii din Bucovina şi extindem investigaţiile într-un număr mare de localităţi din spaţiul geografic al comunităţii noastre naţionale" (D. Vatamaniuc, **Eminescu şi Transilvania**, Cluj, Editura Dacia, 1995, p. 10). El identifică mai multe ramuri ale Iminovicilor din Transilvania, care vin până în zilele noastre. Ion Roşu, însă, pare a dovedi că spiţa ardelenească a Iminovicilor era venită în Blaj, Vad etc. din afara Transilvaniei (p. 83-91).

Petru Rezuş, în monografia **Mihai Eminescu**, Bucureşti, Cartea Românească, 1983, p. 24, explică numele *Ieminovici* prin numele calendaristic *Euminie*, devenit *Ieminie, Iminie*. Ion Roşu îl critică sever pe Simion Dănilă pentru faptul că acceptă ipoteza lui Petru Rezuş (p. 93-94).

Dar nici explicaţia propusă şi aproape impusă de Ion Roşu nu rezistă, pentru că se bazează pe o ipoteză care nu se poate demonstra. El spune că la o poreclă *Imin(u)* "născută desigur din apelativul *românesc* (s.n. – I.P.-S.) de origine turcă *imin*, ce trebuie să fi circulat odinioară în Banat" (p. 101), s-a ataşat suf. sârbesc *-ovici* şi aceasta în cazul unui fiu de preot, pe care îl găseşte în numele lui *Iosif Iminovici* care era "ingenuus popae filius", deci fiu de popă. Fireşte, preotul era bănăţean, pentru că numele se putea naşte numai în Banat! Cercetătorul se bazează pe faptul că Banatul a cunoscut *"o puternică influenţă orientală în lexic"* (s.n. – I.P.- S.). Dacă nu este cunoscut un nume românesc (bănăţean) *Imin*, nu-i o piedică în a considera că acesta a existat, spune I. Roşu. Aşadar, numele *Iminovici* este o creaţie românească (p. 101-104).

Necruţător cu cei care au încercat, cu bună credinţă*, să explice numele *Iminovici*, Ion Roşu se bizuie prea mult pe propria sa explicaţie, dându-i un caracter de adevăr definitiv, vrând parcă să închidă discuţia. Dar şi explicaţia propusă de el nu-i decât o ipoteză, este adevărat, elaborată cu mai multă prudenţă, totuşi construită pe o bază şubredă. În explicaţia propusă de I. Roşu apar unele fisuri pe care cercetătorul le-a ocolit sau nu a avut cum să le ocolească. Astfel:

1) Nu ştim dacă tatăl elevului Iosif Iminovici locuia în Blaj, cum crede I. Roşu, ori chiar în Banat, şi nici dacă el este primul purtător al numelui Iminovici;

2) Nu ştim dacă *Imin(u)* este sigur cuvânt turcesc devenit poreclă şi apoi nume şi nici dacă turcescul *emin›imin* a avut oarecare circulaţie în limba română, deci dacă a fost apelativ românesc;

3) Nu ştim dacă îndată după 1718, când biserica ortodoxă din Banat şi din Transilvania a fost subordonată episcopiei de Karlovitz,

---

* Într-o polemică purtată la Cernăuţi, cu valoroşi cărturari români, un ucrainean, vrând să întunece geniul poetului, a afirmat că Eminescu este un ucrainean renegat. Se confirmă ideea că una este polemica şi alta este ignoranţa agresivă.

a început procesul de sârbizare a numelor româneşti prin ataşarea de sufixe slave sârbeşti, ori mai târziu şi nici nu ştim intensitatea acestui proces, faţă de Bucovina, unde episcopul sârb Danil Vlahovici (adus peste voinţa românilor!) a forţat mult lucrurile, sârbizând numeroase nume româneşti. Precizăm, însă, că în Moldova era o tradiţie de cancelarie în a folosi sufixul *-ovici*.

Ion Roşu poate avea dreptate când spune că ataşarea sufixului *-ovici* la baza onomastică *Imin-* ar fi de origine sârbă. Totuşi, din 1718 este prea puţin timp ca numele *Iminovici* să se fi răspândit în forma aceasta până la 1747-1760 din Banat la Blaj, în Vadul Făgăraşilor, în Cisnădie, în Răşinari, ca apoi să-l găsim şi în Moldova. Se poate spune că ataşarea sufixului *-ovici* la porecla sau numele românesc *Imin* este mult anterioară anului 1718.

Cercetând documentele din Transilvania, Ţara Românească şi Moldova, constatăm că până după anul 1500 sufixul *-ovici* nu era folosit (decât cu totul întâmplător). Dar la românii din nordul Peninsulei Balcanice sufixul este prezent în numeroase nume. Astfel, găsim nume precum: *Alunovici, Banciulovici, Banilovici, Beatovici, Bersovici, Cinculovici, Ciudulovici, Danciulovici, Dankovici, Draculovici, Dudanovici, Erdelianovici* etc. (după Silviu Dragomir, **Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu**, Bucureşti, Editura Academiei, 1959, p. 185 ş. urm.). Nu ştim cum se punea accentul pe aceste nume, dar în Bucovina se rosteşte şi astăzi *Antonóvici, Andrucóvici, Ştefanóvici, Vasilóvici* etc. Numele înaintaşilor lui Eminescu era accentuat *Iminóvici, Ieminóvici, Eminóvici*, nu *Imínovici*, ca în Vad (**Paşca, Nume**, 259).

Credem că din tot ce s-a discutat până acum despre numele *Iminovici* este de reţinut că sufixul *-ovici* s-a ataşat la baza antroponimică *Imin-*. Departe, însă, de a fi un cuvânt străin, în limba română *Imin-* reprezintă apelativul *imină*, variantă cu metateză a cuvântului românesc *inimă*. Dicţionarele nu înregistrează această variantă a lui *inimă*, dar ea există în graiul copiilor, iar metateza este un fenomen fonetic întâlnit frecvent, ca în *brobonele – borbonele, ceteră – teceră, cobiliţă – colibiţă, prâsnel – spârnel* etc. Din zona Râmnicul-Vâlcea, Traian Cantemir a înregistrat (în **Lexic regional**, 1, 1960, p. 81, cuvântul *iminei* (pl.) "ghete, bocanci" cu variantele *inimei, inumei*, cu metateză.

Dacă numele topice *Imina* şi *Iminogul* se explică prin turc. *imin, emin*, ele ies definitiv din discuţie, dar nimeni n-a dovedit că aceste nume topice nu au baza antroponimică românească *Imin-*.

Noutatea cea mai interesantă pentru discuţia noastră este că românii fărşeroţi, din sudul Albaniei, folosesc în mod obişnuit *imină, imână* sau şi *imnă* în loc de *inimă*. Nu este greu de observat metateza lui *m* şi *n*. Prezentăm un context ilustrativ: *Lai şâgună vinâtă/ Me rupseşă tu imână* (= Măi şăgună vânătă, Îmi rupseşi tu inima).

Menţionăm că *şăgună* denumeşte un veşmânt tradiţional purtat mai ales de fete mari şi de femei.

Textul, din care am prezentat primele două versuri, a fost cules de profesorul Mitro Cozma, român fărşerot din Seleniţa, judeţul Vlora, Albania. Discutând cu filologul Mitro Cozma (care a locuit la Iaşi un an şi şi-a însuşit aici perfect limba literară), am aflat că fărşeroţii din sudul Albaniei folosesc numai forma cu metateză *imină* şi varianta *imână*. Se mai foloseşte şi o formă sincopată, *imnă*, cum am spus. Mitro Cozma ne mai informează, de data aceasta prin corespondenţă, că în *imână* "litera *m* a schimbat locul cu litera *n*", prin urmare că este vorba de metateza pe care am şi numit-o. Cuvântul *imână* "s-a folosit în trecut şi se mai foloseşte la fel"; din câte ştie, "Nu sunt porecle sau nume de persoane" în zona pe care o cunoaşte; fonetismul "Se foloseşte mai mult în judeţul Vlora, mai ales în Seleniţa, Bunavia, Bestrova, Terchovina, Beşişt, Armen, Nâchaţă (sate româneşti din judeţul Vlora)". Dar se foloseşte şi în judeţul Fieri, mai ales în satele Duchas, Drâză, Vaviză, Ziarâză, Schepur, Ceplachă, Libofşă.

Prezentăm acum câteva expresii din graiul fărşeroţilor, în care apare cuvântul cu varianta *imână*: *S-arupsi imâna* (= am poftă mare, mi se rupe

inima după...); *cădzu imâna tu sâvdaiă* (= o iubesc pe o fată; mi-a căzut inima pe o frumoasă; *sâvdaiă* este o variantă a cuvântului aromânesc *sivdaie* "iubită"; *pârsi imâna* (= s-a oprit inima; a murit); *om cu imână bună* (= om cu suflet curat); *tra mână imâna* (= am emoții; sunt cu inima în mână); *te voi cu tută imâna* (te iubesc tare, cu toată inima); *n-plândzi imâna/ plândze imâna* (= îmi pare rău, îmi plânge inima).

Pe baza acestor informații sigure, se poate spune că *imină*, cu varianta *imână*, a devenit nume de alint și supranume care se vor fi folosit multă vreme între vorbitori de limbă sârbă, la un nume *Imină/Imână* se putea ataşa sufixul *-ovici*, rezultând numele *Iminovici* cu sensul "al lui Imină/Imână", deci "fiul lui...". Cum în evul mediu românii balcanici circulau mult și în diferite părți, nu este exclus că purtători ai acestui nume să fi ajuns în părțile sudice ale Ardealului, unde sunt consemnate mai multe persoane cu numele *Iminovici* la jumătatea sec. al XVIII-lea și ceva mai târziu în Bucovina. Amintim că domnitorul Vasile Lupu, mitropolitul Andrei Şaguna și scriitorul Victor Eftimiu erau români fărşeroți (numele lui Vasile Lupu era *Coce* sau *Coci Lupul*). De altfel, mulți arbănaşi (albanezi) din țările româneşti erau fărşeroți.

Iorgu Iordan, în **Dicționar al numelor de familie româneşti**, *p.257*, înregistrează numele *Imireanu*, pe care îl explică prin magh. *Imre*, soluție inadmisibilă. Acest nume nu se poate explica decât printr-o formă anterioară *Imineanu*, cu rotacizarea lui *n* intervocalic. O variantă a numelui *Imineanu* este *Imâreanu*, glosat de același autor. Nu știm din ce zonă au fost notate aceste nume, dar ele ne atrag atenția prin fenomenul de rotacism. Credem, prin urmare, că *Iminean* și *Imâneanu* au devenit *Imireanu* și *Imâreanu*. Dacă explicația propusă de noi se confirmă, atunci este limpede că *Imireanu* și *Imâreanu* se explică prin numele *Imiră* și *Imâră*, variantele rotacizate ale unor nume *Imină, Imână*. Rotacismul ne duce spre Munții Apuseni, dar și spre graiurile istroromânilor, care au *ireme* pentru *inimă*.

Nemaiştiindu-se că numele *Iminovici* vine de la *Imină/Imână*, acesta a fost scris și *Ieminovici, Eminovici*. Înlocuirea sufixului *-ovici* cu *-escu* s-a făcut încă în părțile Blajului, unde numele *Eminescu* era cunoscut. La 1876 moare un *Vasile Eminescu*, plugar din comuna Lupu, în vârstă de 50 de ani. Acesta are un fiu, *Ioan Eminescu*, elev la Blaj între 1870 și 1876. Este posibil ca Iosif Vulcan să fi cunoscut acest nume înainte de 1866 când elevul Eminovici din Cernăuți îi trimite primele poezii (vezi Vatamaniuc, **op. cit.**, 13-14).

Gh. Eminovici își ştia originea lui ardelenească, altfel nu ar fi mers la Aron Pumnul, ca un ardelean la alt ardelean. Dacă nu vorbea despre această origine, o făcea pentru că un urmaş de emigrant ardelean în Moldova nu ar fi putut dobândi micul rang boieresc de căminar. Putem crede că tânărul Mihai ştia de la Pumnul că înaintaşii Iminovicilor erau veniți în Bucovina din părțile Blajului.

Părerea lui Iorgu Iordan, **Dicționar**, *p.190*, că *Eminescu* se explică prin tc. *emin*. "sigur, de încredere", nu poate fi reținută. Iar explicația că numele *Eminovici* este "același cu *Eminescu*, prin "slavizarea părții finale" nu se poate admite, pentru că *nu a fost slavizată partea finală a numelui Eminescu*, ci la numele/porecla *Imină/Imână* s-a ataşat sufixul slav *-ovici*.

Singurul lingvist care s-a ocupat de originea numelui *Iminovici* este bănățeanul Simion Dănilă, care a publicat mai multe articole: *Din nou despre numele lui Eminescu*, în "Luceafărul", 1982, nr. 29, p. 9; *Sufixul -ovici/-evici în numele de familie bănățene, ardelene și bucovinene*, în "Cercetări de lingvistică", Cluj, 1986, nr. 2, p. 145-152; *Numele lui Eminescu*, în **Studii de onomastică**, vol. IV, Cluj-Napoca, 1987 (cu un rezumat în "Luceafărul", 1988, nr. 32, p. 2); *Adevăr sau legendă cu privire la originea lui Eminescu?*, în "Orizont", II, Timişoara, 1990, nr. 24, p. 8-9. Prin aceste scrieri, autorul a adus un plus de informații în problema cercetată, dar nu a fost dezlegată originea numelui.

Plecarea lui Eminescu de la Cernăuți la Blaj este o *chemare a strămoşilor*, la care adolescentul răspunde cu înflăcărare.

Lucia OLARU-NENATI
Botoşani

FIINŢA MUZICII ÎN DESTINUL LUI EMINESCU

Fără îndoială că muzicalitatea structurală a versului eminescian dovedeşte un simţ armonic profund înnăscut, fără de care n-ar fi fost posibil ca vorbele să se organizeze atât de muzical în jurul sensului de comunicat, mereu dublat organic de o a doua structură a opului liric, aceea de entitate semnificantă şi auditiv, nu numai logic şi afectiv. Mulţi exegeţi au consacrat întregi capitole sau cărţi muzicalităţii versului eminescian, demonstrându-i originalitatea, profunzimea, cota axiologică.

Dar conexiunile poetului cu marea artă a muzicii nu sunt truvabile doar prin traseul ocolitor al versului, ci chiar direct, ca preocupare şi pasiune statornică pentru muzică în chip de artă în sine, primordială, fascinantă, apetenţa sa pentru acest univers fiind încărcată şi de greutatea regretului dureros de-a nu fi învăţat muzica, adică de-a nu-i putea stăpâni limbajul la modul profesionist, sub formă de cod al acestei lumi ezoterice.

Dar iată, redată într-o scrisoare către Veronica Micle şi exprimată într-o apertură mai largă, această legătură profundă şi acest regret fundamental, pe care el îl aşază sub semnul unei fatalităţi ce avea să-i marcheze viaţa, privându-l de una dintre cele mai mari plăceri şi căi de cunoaştere şi devenire: "Muzica întotdeauna mă predispune spre o visare creatoare. Dar compoziţiile lui Chopin m-au transformat cu desăvârşire. Credeam la un moment dat că plutesc în sferele divine ale nemuririi dumnezeieşti. Era beţia inteligenţei, care subjuga sufletul îndemnându-l să armonizeze întreaga mea fiinţă. Numai pianul tău, minunata perlare a degetelor albe, dădeau această realizare. Clarul de lună în noaptea aceea sfântă îmi produceau satisfacţii pe care nu le-am avut niciodată în blestemata mea viaţă. Regret amarnic că n-am învăţat muzica, căci din copilărie mama care avea un glas fermecător, întrecându-se cu tata care cânta ca un adevărat artist din flaut, descoperise în mine o ureche remarcabilă de muzician. Îmi amintesc că stăteam ceasuri întregi sub fereastra Mme Heller, soţia administratorului moşiei Balş, care cânta la piano. Tata de multe ori m-a descoperit acolo şi era vorba în casă, văzând pasiunea mea pentru muzică, ca dânsa să-mi dea lecţii. Nenorocirea mea, zodie fatalistă, soţii Heller au părăsit Moldova, stabilindu-se la Viena. Ascultând Nocturnele m-am convins că Chopin ar fi scris poezii tot atât de geniale ca aceste compoziţii. Există însă un raport între inspiraţia muzicală şi inspiraţia poetică. Nu poţi fi mare compozitor dacă nu posezi amândouă însuşirile. Pianul rămâne instrumentul care poate să frazeze sufletul în nuanţe sclipitoare, producând senzaţii tot atât de plăcute".

Din mărturisire se degajă nu numai regretul său de a nu fi avut acces la marele limbaj muzical, ci şi o remarcabilă dexteritate şi intuiţie a acestui limbaj, ceea ce ne face să regretăm nespus că nu avem şi o moştenire muzicală românească semnată de Mihai Eminescu, aşa cum ar fi fost posibil, după cum dovedeşte vocaţia sa reală pentru muzică.

În ciuda acestei neîmpliniri, el a păstrat întreaga sa viaţă o legătură statornică cu arta muzicii, aceasta fiind pentru el o adevărată pasiune, în primul rând ca spectator al concertelor şi operelor muzicale. Iată ce consemnează prietenul său Teodor Ştefanelli în acest sens despre prezenţa sa la spectacolele trupei Tardini-Vlădicescu la Cernăuţi în 1864, deci foarte de timpuriu: "Eminescu era foarte atent la cele ce se petreceau pe scenă. El sta nemişcat, cu privirea aţintită asupra

Lucia OLARU-NENATI

S-a născut la 20 februarie 1949 în Rădăuţi. Licenţiată în filologie a Universităţii "Al.I. Cuza" din Iaşi (secţia română-latină-engleză), 1972. Muzeograf la Ipoteşti, director al Teatrului din Botoşani, colaborator al "Gazetei de Botoşani". Debut: 1972 în "Clopotul" Universităţii ieşene. Debut editorial: 1975, **Cea mai tânără Ecaterină**, în caseta *Zece tineri poeţi*. Volume: **Drumuri**, 1977; **Nesfârşitele vămi**, 1979; **Cochilii cântătoare**, 1982; **Umbra Cassandrei**, 1983; **Ucenicia de aur şi purpură**, 1985; **Serpentine**, 1989 ş.a.

actorilor, ca şi când ar fi voit să soarbă toată acţiunea şi frumoasele melodii cântate de dânşii şi se supăra grozav dacă careva dintre colegi îl stingherea prin întrebări sau observaţii. Îl supăra mult şi aplauzul zgomotos din teatru, pentru că în aceste aplauze se pierdeau multe fraze şi melodii ale artiştilor. Pe Eminescu nu l-am văzut aplaudând niciodată, dar acţiunea din piesa reprezentată se oglindea în faţa sa şi în ochii săi scânteietori. Dacă ieşeam între acte pe coridoarele teatrului, atuncea Eminescu fredona melodiile auzite pe scenă sau repeta fraze din piesa reprezentată...".

Anii studenţiei vieneze au însemnat un important prilej pentru Eminescu de a-şi adânci educaţia muzicală. Astfel un apropiat al său, dr. Samuil Isopescu, îşi aminteşte într-un articol, publicat în 1923 în "Adevărul literar şi artistic", de participarea sa împreună cu Eminescu la *Burgtheater* şi *Opera imperială,* "mai cu seamă la operele clasice", ca de pildă *Fidelio* de Beethoven. În calitate de ctitor şi membru al comitetului Gesanverein, acesta îi oferea şi lui Eminescu bilete gratuite şi mergeau împreună la Musikverein, drept care conchide: "aşa era traiul nostru în Viena". Cum atât de frumos scrie în cartea **Eminescu şi muzica,** semnată de Zoe Dumitrescu Buşulenga şi Iosif Sava: "în anii de studii la Viena şi Berlin, Eminescu şi-a format ceea ce este esenţial pentru un om de cultură: scara axiologică, aceea care te împlantează în umanitate, făcându-te solidar cu toate valorile lumii", valori dintre care muzica este una de frunte. Ca atare aceşti autori de elită ai culturii române semnalează în cartea lor un fapt deosebit de semnificativ nu numai pentru educaţia muzicală a poetului din acei ani, dar şi pentru capacitatea sa de a percepe valori novatoare pentru acea vreme. Este vorba despre referirea lui Eminescu la muzica lui Palestrina în articolul **Bătrâni şi tineri** din "Timpul", 1877, dar şi în romanul **Geniu pustiu,** ceea ce-i determină pe cei doi autori să considere că Eminescu va fi ascultat muzica lui Palestrina într-o sală de concert din Viena, concluzionând că: "enumerarea unui creator ca Giovani Pierluigi Palestrina într-o înşiruire de vârfuri ale artei muzicale este într-adevăr dătătoare de perplexitate". Tot aici se constată interesul cu care l-a urmărit Eminescu pe Beethoven, vizibil într-o consemnare din timpul studenţiei vieneze despre opera *Fidelio*, pe care autorii acestei cărţi o consideră "o uimitoare, deşi atât de concisă apreciere analitică a operei beethoveniene, din punctul de vedere al mecanismului gândirii categoriale, aşa cum îl învăţase Eminescu în anii studenţiei din epistemologia kantiană. E un moment de pătrundere în profunzimile psihologiei creatorului dintr-un anumit unghi foarte special. Acela al dereglării mecanismului senzorial care afectează înseşi categoriile gândirii. (...) Dar caracterizarea lui Fidelio ca o operă privită cu un binoclu întors ni se pare de o originalitate absolută, de un straniu insolit, aproape suprarealist". Un alt cercetător al operei eminesciene, D. Murăraşu, susţine apropierea între Eminescu şi Wagner, manifestată în **Odă în metru antic,** în care se evocă apariţia zeului Wuotan ca în **Amurgul zeilor** a lui Wagner, apropiere ce poate fi aprofundată cu multe alte exemple din opera eminesciană.

Preocupările lui Eminescu pentru muzică au fost multe şi variate, el având prieteni şi cunoscuţi printre muzicieni, scriind despre spectacole şi manifestări muzicale, făcând aprecieri şi referiri la acest domeniu în multe dintre articolele şi notaţiile sale rămase în manuscrise. Dar ceea ce se ştie mai puţin, sau a trecut mai puţin observat, este faptul că Eminescu avea el însuşi un deosebit dar al interpretării muzicale şi numai un nenoroc al istoriei a făcut ca pe vremea lui să nu existe posibilitatea tehnică de a se fixa vocea omenească spre neuitare. Astfel folcloristul Gh.T. Kirileanu reproducea după mărturia coanei Tincuţa Vartic, consoarta lui Ion Creangă, aceste impresii: " Eminescu cânta frumos cântece populare şi avea un glas dulce de-ţi dădeai şi cămaşa ca să-l asculţi. Mai ales îi plăcea să cânte *Frunză verde baraboi, Durduleană, hăi.* Un alt martor al acelei vremi, actorul Dumitru Teleor, notează că "Eminescu, după oarecare timp punea capul între mâini şi începea să cânte doine din Ardeal aşa cum le cântau mocanii şi cânta câte o oră întreagă. Ardelenii aflaţi la masă plângeau cu lacrimi"; precum şi faptul că-i plăcea să cânte cu mult farmec cupletul *Barbu Lăutaru* sau melodia *Frunză verde de piperiu.* George Călinescu, reţine informaţia furnizată de Ioan S. Ionescu precum că Eminescu a învăţat liedul în stil popular *Cucuruz cu frunza-n sus* de la compozitorul Wilhelm Humpel. De asemeni, bănăţeanul Romul Bortos a publicat în ziarul "Progresul" din Oraviţa textul unui cântec deţinut de o bătrână

din Oradea, Lucreţia Suciu, care i-a povestit că Eminescu, bătând tactul pe dunga mesei cu degetele arătătoare de la amândouă mâinile, începea să cânte: "Foaie verde şi-o răsură / Am un pom în bătătură / L-aş tăia să-l bag în casă / Ramurile nu mă lasă / L-aş tăia să-l bag în tindă / Ramurile-i dau de grindă". Un alt martor, Gh. Bojescu, consemnat de Z.N. Pop în cartea sa **Contribuţii documentare la biografia lui Eminescu,** povesteşte cum, atunci când şedea la Neamţ, se ducea cu Eminescu aproape în fiecare zi în pădure şi "tolănindu-ne pe iarbă Eminescu cânta cântece de jale cu o voce foarte frumoasă, aşa că găseam o adevărată desfătare în ascultarea lui". În aceeaşi carte este redată şi mărturia lui Matei, fratele poetului, precum că "Mihai cânta bine din gură ca şi mama şi Harieta". O altă mărturie vine chiar de la Caragiale, care în scrierea sa **În Nirvana** consemnează: "Am petrecut toată ziua împreună, mi-a vorbit despre India antică, despre daci, despre Ştefan cel Mare şi mi-a cântat **doina**". Acelaşi T. Ştefanelli notează în **Amintirile** sale cum, aflându-se la Viena, Eminescu lua parte la petrecerile studenţeşti şi că atunci când "rămâneau numai doi-trei, i se dezlega şi lui Eminescu limba şi atunci ne cânta. El nu avea glas tare, dar dulce şi melodios şi cânta corect, căci avea auz bun. Cântecele populare îl încântau şi pe acestea le cânta el cu mare plăcere", iar în altă parte: "glasul său avea un ton deosebit, un ton dulce, molatec ce ţi se lipea de inimă".

Şi Vlahuţă se numără printre cei impresionaţi nu numai de personalitatea şi scrisul eminescian, dar şi de glasul său. Iată o astfel de impresie apărută în cartea **Amintiri despre Eminescu,** îngrijită de Ion Popescu: "Avea un glas profund, muzical, umbrit de-o surdină dulce misterioasă, care dădea cuvintelor lui o valoare particulară, ca şi cum venea de departe, dintr-o lume necunoscută. Mi se părea un zeu tânăr, frumos şi blând şi c-o expresie de neştearsă bunătate şi melancolie. Chiar şi un profesionist al muzicii, tenorul Constantin Bărcănescu, îşi exprimă admiraţia confraternă faţă de vocea lui Eminescu, într-un articol din "Fântâna Blanduziei", 1889: "Eminescu avea o voce mică, dar dulce şi mlădioasă. Cuvintele erau spuse cu o expresiune şi cu un accent de care ar fi fost gelos cel mai mare cântăreţ".

Aşadar, o apetenţă uriaşă pentru muzică, mai ales pentru cea populară, căreia-i acorda o valoare cu totul superioară, mult mai înaltă decât se consideră îndeobşte, aşa cum arată cei doi autori (Buşulenga – Sava) în cartea citată: "Pentru Eminescu o doină sau un cântec bătrânesc, "zise" de un cântăreţ sau cântate de un lăutar bătrân, dobândeau virtuţile vechimii, devenind apele vii, restauratoare de puteri, de tinereţe ale spiritului".

La o asemenea înaltă concepţie despre valoarea folclorului şi la o astfel de pasiune personală pentru identificarea cu acesta prin interpretare vocală proprie, nu e de mirare nici preocuparea sa statornică pentru culegerea de folclor. Lucrul este îndeobşte cunoscut, în orice caz mai cunoscut decât ipostaza sa de interpret vocal. Încă din vestita sa călătorie iniţiatică în întreg spaţiul românesc făcută în adolescenţă el adună material folcloric din Ardeal, Banat, Muntenia, Moldova şi Bucovina sub motivaţia: "Domnilor, eu sunt poet şi vreau să adun material!". Preocuparea capătă aspect organizatoric prin aderarea sa la societatea "Orientul", înfiinţată de H. Grandea, care-şi propunea în mod programatic adunarea basmelor şi poeziilor populare. Şi perioada revizoratului şcolar este propice acestui scop, el nepierzând, în general, nici un prilej de a-şi spori informaţia folclorică, acordându-i acesteia o valoare primordială, arhetipală pentru matricea stilistică spirituală a poporului din care l-a sorbit Dumnezeul geniului. Din perioada noviciatului cernăuţean s-au găsit tăieturi din paginile revistei "Foaia Societăţii pentru Cultură şi Literatură Română în Bucovina", şi anume versuri populare care, se vede, l-au interesat pe poet. Şi nu mai este azi nici o enigmă cu privire la scopul pentru care aduna Eminescu material folcloric, de vreme ce împlinirile sale poetice cele mai remarcabile sunt rodul infuzării spiritului său superior în datul primordial al schemei folclorice. Culegerile sale de folclor care au fost editate ca atare stau mărturie pe de o parte asupra aperturii largi a cunoaşterii sale folclorice, dar şi, poate, asupra cântecelor pe care le va fi cântat el ca iubitor al interpretării vocale de virtuozitate înaltă. Din păcate, clamata sa lipsă de educaţie tehnică muzicală l-a împiedicat să ducă actul culegerii până la desăvârşire, deoarece el a putut culege numai textele, nu şi muzica lor, ceea ce lasă descoperită o latură importantă a acestui demers.

Dar o asemenea culegere integrală există, realizată însă la începutul

secolului nostru. Dată fiind marea inerție de conservare a structurilor folclorice, avem motive să credem că nu vor fi intervenit modificări importante în evoluția acestuia în acel interval de timp. Culegerea a fost realizată de Alexandru Voevidca, profesor de muzică şi învățător în mai multe sate, printre care şi Boian, din Bucovina. El a cules peste 3000 de piese folclorice muzicale cu text şi muzică. Fortuna a făcut ca el să-şi găsească un sprijin instituțional în demersul său, deoarece, în 1904, Ministerul Instrucțiunii Publice din Austro-Ungaria a înființat la Viena un institut pentru culegerea şi colecționarea zestrei folclorice a popoarelor supuse coroanei habsburgice, desemnând pentru zona Bucovinei pe profesorul de romanistică Matthias Friedwagner de la Universitatea germană din Cernăuți. Acesta l-a considerat pe Alexandru Voevidca un colaborator ideal, date fiind calitățile deosebite ale acestuia (memorie, simț muzical, auz absolut, stăpânirea deplină a tehnicii muzicale). Iată justificarea alegerii sale: "El era un foarte capabil muzician practic, cu ureche fină şi cu mare iscusință pentru asemenea misiune. Culegerea sa a sporit, formând un tezaur de frumoasă muzică populară necunoscut".

Colaborând cu interpreți vocali populari din toată Bucovina, Voevidca i-a putut furniza lui Friedwagner 2250 de melodii populare din zonă... Din păcate, marea majoritate a acestei culegeri nu s-a mai găsit. Au fost "salvate" doar 380 de cântece populare de dragoste care au făcut obiectul cărții editate de profesorul german în 1940, **Rumanische Volkslieder aus der Bukowina, Liebeslieder.**

Cei care au cunoscut acest tezaur au rămas impresionați de valoarea sa deosebită. Astfel, muzicologul Eusebie Mandicevschi, cunoscând la Viena în 1921 culegerea lui Voevidca, a rămas uimit de frumusețea acesteia, elogiindu-l pe culegător şi armonizând el însuşi 200 de cântece. Ovîdiu Bârlea, eminentul folclorist, consideră că "raportată la aria din care provine, colecția Voevidca este cea mai mare culegere locală de melodii populare". Cum singurul volum apărut în 1940 al acestei colecții a avut de suferit din pricina războiului, devenind intruvabil (supusă fiind şi "embargoului" operat de ocupanții Bucovinei asupra a tot ce amintea de identitatea românească a acesteia), opera respectivă este şi azi quasinecunoscută publicului. O singură ediție a mai apărut de atunci, **Cântece populare din Bucovina,** îngrijită de Vasile Nicolescu şi Cristina Rădulescu-Paşcu, Bucureşti,1990.

Citind însă cartea apărută la Cernăuți în 1940, se învederează că acest document este unul sociopsihologic de portretizare a țăranului român din Bucovina care-i scoate în relief, ca nici o altă descriere, liniile de forță ale existenței sale psihologice, sociale, economice, morale, comportamentale, artistice ş.a. Cântecele pot fi grupate tematic după motivele abordate şi ele urmăresc dinamica sentimentului erotic de la primele semne prevestitoare până la declanşarea ciclonică, devastatoare a plenitudinii sale, şi până la efectele tragice ale neîmplinirii din diverse motive, toate ilustrate detaliat ca într-un autentic roman folcloric de tip coşbucian. Relațiile familiale şi sociale cu impactul lor asupra evoluției iubirii sunt surprinse sintetic, ca şi efectele acestora. Din toate valențele acestui univers fascinant şi vitalist se degajă mai mult ca orice forța uriaşă a dorului şi iubirii, care perturbă derularea normală a existenței fireşti, intensitatea sentimentului erotic cunoscând aici o acuitate de negăsit în altă parte, poate doar în aria andaluză. Mai mult ca orice altceva dorul, acest sentiment specific românesc, străbate întregul "roman folcloric". Versuri ca acestea "Şi de dorul mândrii mele / Pitrec zile reli, greli / Nici o noapte nu mă lasă / Să mă hodinesc acasă" cunosc nenumărate variante ale aceluiaşi laitmotiv al efectului perturbator al sentimentului de tânjire erotică.

Motivul pentru care am inserat în conexiunea noastră informația despre această colecție folclorică este acela că numeroase cântece aflate aici în structură integrală (text şi muzică) se află şi în culegerea de folclor realizată de Eminescu, doar sub forma textului. Un cântec ca *Fă-mă, doamne, ce mă-i face,* de pildă, aflat în ambele colecții, având o linie melodică puțin obişnuită, poate da imaginea auditivă a unui cântec pe care l-a cunoscut Eminescu şi, de ce nu, îl va fi interpretat. Dar în această culegere se găsesc unele cântece care conțin motive ce pot fi considerate preeminesciene, în sensul rezolvării lirice cunoscute azi ca fiind proprii marelui poet. Iată câteva asemenea motive: în cântecul *De ce n-ai venit*, cules din Volcineț, 1912 (Voevidca notează conştiincios numele interpretului, data şi locul culegerii), este interogația-

lamento "De ce n-ai venit,/ Când pe tine te-am dorit?", motiv care se va fi aflat, cel puțin la nivelul subconștientului, la originea cunoscutei poezii eminesciene *De ce nu-mi vii.* Melodia autentică a acestei piese folclorice are o armonie de un farmec arhaic deosebit, cu nimic mai prejos decât piesele muzicale elizabetane engleze, de pildă, dar, mai ales, este foarte sugestivă în direcția structurii lirice a versului eminescian. Resuscitarea actuală a acestei piese ar putea produce un spor de sugestie înrudită cu lirica eminesciană, poate chiar o îmbogățire a ei în plan melodic, cu mult superioară unora dintre prelucrările muzicale realizate pe versurile poetului. O altă piesă, *Bată-l Dumnezeu de dor*, culeasă de Voevidca în 1913, din comuna Sadova, produce uimire prin existența ideii de voluptate a suferinței, care la Eminescu va deveni marcă stilistică în sintagma *suferință dureros de dulce.* Dar mai mult de atât, în acest cântec se află o nuanță răvășitor de profundă, care se găsește nu numai la Eminescu (în **Sarmis,** de pildă), dar și la Mircea Eliade, mai târziu: aceea a supraviețuirii dragostei dincolo de moarte: "Și rămâi încredințată / Chiar de-oi și muri vreodată / C-al meu suflet te iubește / Și de doru-ți pătimește". În piesa intitulată *Mândra me, draga me* se produce imaginea trecerii vegetației sub acțiunea anotimpurilor, care la Eminescu există, de pildă, ca idee în *Vezi rândunelele se duc*, dar mai mult de atât, există aici o idee de profundă conotație filozofică, aceea a supraviețuirii a două flori în fața eternei treceri: "una-n câmpu' raiului, alta-n cuibu' graiului", ceea ce nu poate fi altceva decât referirea la păstrarea eternă a valorilor conservate în logos și în credința religioasă.

Conotații de acest gen sunt nenumărate în colecție, iar valorificarea lor muzicală în prezent ar fi de natură să arunce o lumină nouă asupra universului eminescian în sensul surselor sale de inspirație, a formării concepțiilor și elementelor de sensibilitate, un fel de preistorie a creației sale lirice aduse în absolut. Totodată, prin resuscitarea lor azi, într-o vreme a pragmatismului și uscăciunii spirituale vertiginoase, ori a falsificării grosolane a motivelor folclorice de către interpreții vocali din motive de ordin comercial, faptul ar fi de natură a aduce un aer de prospețime (arhaică!), de vigoare spiritual-existențială neprețuită, ca un vin vechi păstrat de secole în adâncuri neștiute, ce-și relevă gustul de un indicibil și autentic rafinament. Mai mult de atât, valorizarea de către Eminescu a creației folclorice atât prin utilizarea filonului ei filozofic în lirica sa, cât și prin plăcerea interpretării sale vocale proprii atât de apreciate de contemporani, precum am arătat mai sus, deci producătoare de emoții estetice nemijlocite de prim-rang, are darul de-a risipi desconsiderarea la care este supusă azi această latură artistică, redându-i-se cota axiologică înaltă, acordată ei de către Eminescu.

Și mai este ceva. Folcloriștii de marcă sunt de acord cu toții că latura lirică a totalității folclorice românești este precumpănitoare în economia acesteia și că ea se manifestă întotdeauna cântată, niciodată recitată. Fiind demonstrată extracția unei importante părți a creației eminesciene din cea folclorică, rezultă că ceea ce lipsește azi pentru receptarea integrală a liricii eminesciene și care constituie una dintre cauzele degenerării și îndepărtării liricii de sufletul etnic, dar și general uman este exact divorțul cultivat cu ostentație și suficiență snoabă între text și muzică, între poezie și dublul său organic, cântecul. Odinioară poezia înflorea în cetate în sunet de liră, de i-a rămas și numele de *lirică* din acest motiv. Prin resuscitarea acestor cântece, dintre care unele vor fi fost cântate de Eminescu, câteva atestate de contemporani, ne putem imagina că-l auzim pe Eminescu interpretul vocal, realizând astfel întregirea ce lipsea din rotundul perfecțiunii acelui fenomen românesc, dar și universal, uimitor, numit Eminescu.

Conf.dr.
Gheorghe MOLDOVEANU
Suceava

LIMBA ROMÂNĂ ÎN BUCOVINA

Laboriosul şi productivul lingvist Gheorghe Moldoveanu, conferenţiar doctor la Facultatea de Litere a Universităţii "Ştefan cel Mare" din Suceava, titular al cursurilor de dialectologie şi istoria limbii române, ardent apărător al graiului strămoşesc este cunoscut cititorilor revistei noastre prin incitantul şi bine argumentatul articol *"Limba moldovenească" – o diversiune!*, publicat în nr. 2, 1995 al "Limbii Române". Între timp distinsul cercetător a scos recent de sub tipar volumul **Limba română în Bucovina.** *Statutul socio-cultural şi politic.* Pentru cititorii revistei noastre am selectat câteva fragmente din această lucrare de referinţă.

Tot mai frecvent apare în discuţii ideea existenţei unui *dialect bucovinean,* iar perspectivele asupra acestei realităţi sunt diferite. Dintre lingvişţii români, singur Gheorghe Ivănescu a vorbit despre un *grai bucovinean,* cu aspect de mozaic, prezentând ingrediente din vorbirea maramureşeană. Acest grai corespunde cu ceea ce Adrian Turculeţ a numit *grai câmpulungean* şi a constituit până în secolul al XVI-lea o unitate cu graiul maramureşean.

Cu totul alta este realitatea privită din perspectiva (urmaşilor) bucovinenilor de cultură germană. Ortfried Kotzian, director executiv al institutului "Bukowina" din Augsburg, susţinea la conferinţa ştiinţifică de la Rădăuţi, în 1996, că în limba română există un dialect bucovinean, explicabil prin conştiinţa regională bucovineană, legată de o patrie Bucovina. Pe aceeaşi linie se situează Kazimier Feleszko din München, care, la simpozionul Bucovina de partea dialogului, de la Sejny – Polonia, 1996, îşi exprima opinia că solidaritatea socială a bucovinenilor a dominat aspectul naţional; interesul faţă de naţionalitate a pălit în faţa celui social-economic şi cultural.

Din această perspectivă, *dialectul bucovinean* ar trebui considerat un efect al convieţuirii multietnice şi multilingvistice din Bucovina; această convieţuire a făcut ca în planul lingvistic limitele dintre limbile oficiale măcar să se estompeze, dacă nu să dispară. Ca atare, s-ar putea vorbi foarte bine şi despre un dialect bucovinean al limbii germane, un altul al limbii idiş etc.

Cea de-a treia perspectivă asupra *dialectului bucovinean* este diferită de cea germană şi mult mai complexă. În primul rând aria de referinţă se restrânge la vorbirea românilor din nordul Bucovinei, aparţinând în momentul actual regiunii Cernăuţi din Ucraina. Caracteristică pentru românii de aici ar fi "o limbă infectă [...]; nivelului scăzut de cultură a vorbirii orale române din Ucraina îi sunt proprii două trăsături: 1) caracterul ei dialectal, 2) poluarea intensă cu interfereme ruse ori/şi ucrainene"[1].

În regiunea dintre Prut şi Nistru slavizarea românilor era într-un stadiu foarte avansat la începutul veacului nostru; în numeroase sate procesul era chiar încheiat şi tindea să se extindă spre sud. La întâlnirea veacului al XIX-lea cu al XX-lea, intelectualitatea românească din Bucovina a declanşat un energic proces de reromânizare a românilor deznaţionalizaţi, cu rezultate notabile. După 1918, acest proces a continuat, astfel că, la recensământul din 1930, românii reprezentau 41,01% din populaţia Bucovinei, faţă de ucraineni, care reprezentau 27,70%, evrei – cu 10,81%, germani – cu 8,80% şi alte etnii, cu un procentaj mai scăzut. Prin comparaţie cu recensământul din 1910, ultimul sub austrieci, populaţia românească realizase un spor mai mare de 6%, în timp ce populaţia ucraineană înregistra o diminuare mai mare de 10%, după ce în 1910 sporul fusese tot negativ, -2,40%. Populaţia ucraineană rămânea majoritară în judeţele

Cernăuți și Storojineț, cu 50,16%, față de români, cu 31,96%.

La recensământul din 1989, populația românească din regiunea Cernăuți număra 184.836 de persoane, împărțite în 100.317 români și 84.519 moldoveni, din 940.801, cât însuma populația regiunii, adică 19,64%. E de precizat că în raioanele Herța și Noua Suliță se cuprinde o însemnată suprafață din Basarabia interbelică, unde populația este majoritar românească. Cifrele pun în evidență o scădere pronunțată a populației românești față de 1930, nu numai în procente, ci și numeric pentru fostele județe Cernăuți și Storojineț. Dacă excludem județele Herța și Noua Suliță, în restul regiunii Cernăuți mai trăiesc doar 101.065 români, însemnând o diminuare accentuată a numărului acestora, explicabilă prin procesul de deromânizare a regiunii, prin exilare în alte părți ale imperiului sovietic sau rusificare/ucrainizare.

Teritoriul din regiunea Cernăuți în care limba română mai funcționează ca limbă maternă, continuare a Bucovinei românofone, a fost împărțit de sociologul Ion Popescu[2] în trei zone sociolingvistice: *a asimilării ireversibile, a asimilării tranzitive* și *a bilingvismului echilibrat.*

Zona cea mai întinsă și mai însemnată din punct de vedere numeric este cea *a bilingvismului echilibrat,* cuprinzând raionul Herța, cu excepția Mamorniței Ucrainene, părți rurale ale raioanelor Noua Suliță, Hliboca și Storojineț, la care se adaugă suburbiile orașului Cernăuți Horecea Urbană, Roșa, Roșa-Stânca și Țețina, precum și o parte a orașului Noua Suliță. Atât în școală, cât și în biserică se folosește limba română. Bilingvismul e româno-rus.

În *zona asimilării tranzitive* se cuprind localități din raioanele Hliboca (Valea Cosminului – 63,14% români, Corcești – 90,90%, Tureatca – 91,42%, Molodia – 67,69%, Corovia – 55,77% etc.), Noua Suliță (Cotilău – 52,28% etc.), Secureni (Șișcăuți – 82,74% etc.), Hotin (Colincăuți – 87,65% etc.), Storojineț (Arșița – 68,69% etc. Singura instituție în care se mai folosește limba română e biserica, românii găsind în credință singura redută de apărare. În școală se folosesc limbile ucraineană și, mai puțin, rusă. Generațiile mai în vârstă sau mijlocii sunt bilingve (româno-ruse sau româno-ucrainene), iar cei tineri vorbesc mai ales ucraineana sau rusa.

Situația este de-a dreptul dramatică în *zona asimilării ireversibile.* Aici limba română nu se mai folosește nici în școală și nici în biserică. Cei ce vorbesc românește aparțin generațiilor vârstnice și sunt în permanentă scădere, domeniul de folosire fiind cel familial. Totuși acestei zone îi aparțin localități în care populația românească depășește 30%, apropiindu-se chiar de jumătate din populația satului (Broscăuții Vechi – 48,72%, Volcinețul Vechi – 44,68%, Vancineț – 33,88%, Davideni – 32,03% etc.). Explicația acestei situații ar putea fi dată de faptul că românii din aceste sate s-au declarat români numai în virtutea tradiției că aparțin etniei române, dar numai puțini din ei mai vorbesc românește; 7,5% dintre aceștia au declarat că limba lor maternă, limba folosită curent în familie, e limba ucraineană și 2,5% – rusa.

În virtutea tradiției impuse de imperiul sovietic, românii bucovineni au fost împărțiți în români și moldoveni, care vorbesc limba română și, respectiv, limba moldovenească. Aparent faptul nu ar prezenta vreo importanță, căci, la toată urma, români sunt și unii, și ceilalți. Datele oferite de recensământ probează însă că lucrurile nu stau deloc așa. Dintre cei ce s-au declarat etnici români, numai 53% au indicat ca limbă maternă limba română; 11,7% au indicat ca limbă maternă limba ucraineană și 2,9% – limba rusă, iar ceilalți (32,4%!) au fost înscriși la rubrica limba altor naționalități. Neîndoielnic, cei mai mulți dintre românii vorbind limba altor naționalități au declarat ca limbă maternă limba moldovenească; tabelul cuprinde însă numai rubricile limba naționalității și limba altei etnii, care se detaliază numai pentru limba ucraineană și limba rusă, altă limbă nemaifiind luată în considerație.

Introducerea denumirii *limbă moldovenească* trebuia să justifice în fapt prezența gardului de sârmă ghimpată ce rupea Bucovina în două, rupând şi legăturile românilor din imperiul sovietic cu cei din țară. "Prinsă în țarcul ideologiei bolşevice, limbii române i se taie aripile să nu sară gardul. Schimbându-i numele, stăpânii ar fi vrut să-i audă, cât mai curând, cântecul de lebădă"[3].

Cultivarea limbii presupune existența unor şcoli care să aibă acest obiectiv declarat. Dar numărul şcolilor româneşti din regiunea Cernăuți a scăzut şi se anunță din nou în scădere. Dacă în anul 1940-1941 sovieticii au permis ca aici să funcționeze 114 şcoli cu predare în limba română, acum numărul lor a scăzut la 86. În 1993, românii de aici au trimis o scrisoare deschisă secretarului general al Consiliului Europei, Catherine Lalumière, prin care o informează că "în Ucraina nu există nici o instituție de învățământ superior sau mediu de specialitate unde copiii românilor, cetățeni ai acestui stat, ar putea studia în limba maternă matematica, fizica, istoria, chimia, biologia, astronomia, medicina şi alte discipline pentru a însuşi anumite profesii"[4].

În 1990 se înființaseră la universitatea din Cernăuți grupe de matematică-fizică şi istorie-geografie cu predare în limba română. După numai trei ani au fost desființate. Printre cei peste 10.000 de studenți ai universității cernăuțene se află actualmente 124 de studenți care studiază în limba română filologia românească şi clasică.

Nu e lipsit de relevanță că zonele cu populație românească au cel mai slab coeficient pentru persoanele cu studii superioare şi medii. Conform recensământului din 1989, media persoanelor cu studii medii de specialitate în regiunea Cernăuți era 194 la mia de locuitori; în raioanele cu populație românească aflăm: Noua Suliță – 150, Storojineț – 142, Hliboca şi Herța – 132. Media persoanelor cu studii superioare era, pe regiune, 106 la mia de locuitori; în raioanele cu populație românească: Noua Suliță – 56, Storojineț – 53, Hliboca şi Herța – 55.

Statul român a încercat să se implice în soluționarea acestei probleme, încheind cu Ucraina un acord pentru şcolarizarea celor doritori în România, dar numărul convenit avea o valoare mai curând simbolică. Prin grija unor organizații ale românilor din Ucraina, numărul a fost considerabil sporit, ajungându-se, imediat după 1989, la 200 de studenți şi 100 de elevi. Autoritățile ucrainene au introdus mereu măsuri restrictive, având ca efect diminuarea drastică, ajungându-se până la 35 pentru studenți, care au însă probleme cu recunoaşterea diplomelor de studii obținute în România.

Au rezistat procesului de deznaționalizare numai satele care au avut şcoală şi biserică în limba română, chiar dacă în nici una dintre aceste şcoli nu se preda istoria românilor. Acolo unde şcolile cu predare în limba română au fost închise şi s-au deschis altele, cu predare în limba rusă sau ucraineană (Arşița, Ceahor, Corceşti, Broscăuții Vechi), procesul de deznaționalizare (asimilare) a cunoscut un ritm foarte rapid. Faptul că la oraş copiii românilor au frecventat grădinițele şi şcolile ruseşti, apoi se încadrau în întreprinderi unde limba de comunicare era rusa făcea ca a doua generație să intre în procesul de rusificare, iar cu a treia generație în foarte multe cazuri procesul deznaționalizării se încheia, fie că era, fie că nu era conştient.

În şcolile româneşti elevii sunt obligați să învețe patru limbi: ucraineana, rusa, româna şi o limbă modernă, urmarea fiind că cei mai mulți nu ştiu nici una, programul fiind supraîncărcat şi foarte solicitant. Autoritățile au hotărât în consecință să înființeze în şcolile româneşti clase paralele, în care limba română a fost declarată facultativă, motivând că astfel programul se descongestionează. Iar reacția părinților a fost cea scontată de autorități: pentru a-şi cruța copiii, au renunțat benevol la studiul limbii române.

S-au făcut şi alți paşi pentru şubrezirea poziției limbii române în

şcoală. Ar fi de menţionat excluderea acesteia, ca limbă maternă, de la examenele de admitere în trepte superioare ale învăţământului preuniversitar, tentativa predării diferitelor discipline şcolare în limba ucraineană etc.

Se ajunge astfel la situaţia că "în Ucraina limba română literară o posedă şi o vorbesc doar un număr restrâns de intelectuali, majoritatea populaţiei româneşti vorbind o limbă infectă"[5].

Fragmentele preluate din revista "Plai românesc", ce apare la Cernăuţi, dovedesc că nu poate fi vorba nicidecum despre un dialect bucovinean al limbii române. Avem a face în toate cu vorbirea unor oameni instruiţi, care stăpânesc normele limbii române exemplare. Dar nici în graiul popular lucrurile nu stau altfel. O doină populară din nordul Bucovinei zice:

"Cântă cucul, bată-l jina,
Di s-audi-n Bucovina, Doruli...
Cântă cucul sus pi deal,
Di s-audi în Ardeal, Doruli...
Cântă cucul pi parău,
Di s-audi-n Chişinău, Doruli...
Cântă cucul pi-un braduţ
Di s-audi-n Cernauţ, Doruli...
Ş-aşa cântă di cu jăli,
Crapă bradu-n bucaţăli, Doruli...
Cântă cucul sus pi ram,
Cântă pentru-ntregul niam,
Doruli..."[6]

Iar o altă doină, tot de aici, plânge soarta celor care, într-o ţară bogată, au pierdut tot ce putea să placă şi altora; doar limba şi-au păstrat, altfel pierzând şi posibilitatea de a se ruga.

"Doamni, dac-ar şi vodată
Sî vinim la judicată,
Sî ni mai ierţ din pacati
Cî le-am ispaşât pi toati.
Noi nu purtăm nici o jinî
Cî ne-ai dat o Bucovinî
Şi ari api şî munţ
Şî li-o placut la mai mulţ.
Ş-apî dacă li-o placut
Mulţ stapâni au aparut
Ş-au vinit, ş-au tot vinit
Şî-n două ni-au împarţât.
Cî di la Ştefan încoaşi
Nu ni-au mai lasat în paşi
Am pierdut tot şi ne-ai dat
Numa limba ni-am pastrat.
Dacă şî limba le-om da,
Doamni, cum ni-om mai ruga?
C-aşel şi ni ocroteşti
Ştii numa româneşti."[7]

Influenţa germană în cultura bucovineană a fost o realitate incontestabilă, cu părţile ei favorizatoare şi nefavorabile. Influenţa slavă asupra limbii române nu a fost contestată de nimeni şi nici nu este. După cum, însă, influenţa germană nu a dus la apariţia unui dialect bucovinean, deosebit de vorbirea moldovenească, nici influenţa rusă sau/şi ucraineană n-a dus la apariţia unui dialect bucovinean care să caracterizeze vorbirea românilor din regiunea Cernăuţi. Ideea existenţei acestui dialect poate însă folosi drept argument capabil să justifice împărţirea Bucovinei în două, măsluind realitatea.

Nu ne-am propus să discutăm aici despre graniţele României, dar credem necesar să ne afirmăm aderenţa la părerea afirmată de Gheorghe Platon: "în împrejurările în care dorinţe nejustificate ale unora sunt *strigăte* lumii, pentru a fi impuse ca adevăruri în rezolvări politice, *şoptirea* (s.n. – Gh.M.) doar, de către noi, a adevărurilor care sunt ale noastre, cu care ne-am născut şi care ne definesc, rămâne condamnabilă"[8].

NOTE

[1] Liubov Lazarenco, **Interferenţa lexicală în vorbirea orală a românilor din Ucraina,** în "Revistă de Lingvistică şi Ştiinţă Literară", nr. 1, 1994, p. 47.

[2] Ion Popescu, **Partea românofonă a regiunii Cernăuţi şi zonele ei sociolingvistice,** în "Glasul Bucovinei", nr. 1, 1994, p. 21-27.

[3] Ştefan Hostiuc, **Jocul de-a cultura sau cultura ca instituţie,** în "Glasul Bucovinei", nr. 3, 1996, p. 33.

[4] După "Plai românesc", 1993, 13 octombrie, p. 1.

[5] Liubov Lazarenco, **art.cit.,** p. 47.

[6] Doina a fost prezentată la Colocviul Internaţional de Ştiinţe ale Limbajului de la Suceava, 1995, de o învăţătoare din nordul Bucovinei.

[7] **Ibidem.**

[8] Gheorghe Platon, **România în jocul politic al marilor puteri. Determinism politic şi acţiune naţională,** în "Analele Bucovinei", nr. 2, 1995, p. 234.

Dr. Anatol EREMIA
Chişinău

IDENTITATEA TOPONIMICĂ ROMÂNEASCĂ

Toponimia Basarabiei, în ansamblul ei, prin conţinut şi formă, este românească. Sub toate aspectele lingvistice numele topice prezintă trăsături comune cu cele din restul teritoriului dacoromân, încadrându-se astfel în sistemul toponomastic general de limbă şi cultură românească. Identitatea numelor topice în spaţiul populat de români rezidă, în primul rând, în unitatea limbii, culturii şi tradiţiilor poporului nostru. Mediul social-istoric şi economic comun, modul de viaţă similar, condiţiile fizico-geografice şi naturale asemănătoare sunt factorii care au generat, de asemenea, crearea aceloraşi denumiri şi modele structurale în nomenclatura topică românească. Circa 800 de localităţi din cele aproximativ 2.000 de aşezări umane din Basarabia, existente în prezent, adică 40%, au denumiri identice sau asemănătoare cu peste 2.350 de aşezări de pe teritoriul actual al României, numărul total al acestora fiind în prezent de 13.500 de sate şi oraşe. Deci, sub aspectul identităţii toponimice, raportul numeric dintre cele două categorii de nume topice este aproximativ de 30%.

Până la începutul secolului trecut, raportul acesta a fost altul şi la sigur în favoarea denumirilor identice. Regimul de oblăduire ţaristă în Basarabia, după anexarea provinciei la Imperiul Rus în anul 1812, până în anul 1918, a influenţat negativ nomenclatura topică basarabeană. Denumirile multor localităţi au fost denaturate, adaptate la limbajul administraţiei ruse, traduse, substituite. Numelor româneşti în *-ani/-eni* şi *-eşti* li s-au înlocuit formanţii prin terminaţiile străine *-anî/-eanî* şi *-eştî* (*Briceni – Briceanî, Floreşti – Floreştî, Râşcani – Râşcanî* etc.). Mai toate satele apărute în cursul secolului al XIX-lea au fost denumite în ruseşte (*Alexandrovka, Borisovka, Konstantinovka, Mihailovka, Nicolaevka, Romanovka* etc.).

Ceea ce n-a reuşit să facă administraţia ţaristă în toponimia basarabeană, întru înstrăinarea acesteia, în perioada postbelică, folosind aceeaşi metodă, au continuat autorităţile sovietice. Denumirile erau mutilate, schimonosite – numai să nu semene între ele cele din stânga şi din dreapta Prutului. În perioada respectivă şi-au pierdut vechile denumiri circa 200 de localităţi, în urma substituirii lor cu altele, considerate de ideologii "timpului roşu" mai adecvate şi corespunzătoare politicii de colonizare şi de deznaţionalizare a băştinaşilor. Multe denumiri identice au dispărut în urma lichidării aşezărilor respective, declarate de autorităţi ca fiind lipsite de perspectivă socială.

Revenirea la grafia latină şi adoptarea normelor ortografice ale limbii române în istoricul an 1989 au avut drept rezultat şi reglementarea onomasticii naţionale pe bază de noi principii. Au fost elaborate reguli privind ortografierea în româneşte şi transcrierea în alte limbi a numelor proprii geografice. Legiferarea toponimelor în formele lor tradiţionale şi corecte constituie o realizare marcantă în sensul revenirii la origini.

Identitatea toponimică a satelor din Basarabia şi din restul spaţiului românesc se manifestă sub diverse aspecte lingvistice: etimologic, lexical-semantic, derivaţional.

Din punct de vedere e t i m o l o g i c, omogenitatea toponimică rezidă în proprietatea numelor de localităţi de a avea aceeaşi origine lingvistică predominant românească în tot spaţiul carpato-dunărean, de la Tisa până la Nistru şi dincolo de Nistru. Pretutindeni aici prevalează numele de locuri şi localităţi de proveniență românească, create cu ajutorul procedeelor şi mijloacelor derivative proprii, între care şi formaţiile în *-eşti* şi *-ani/-eni*: *Avrămeni, Focşani, Băneşti, Brătuleni, Călineşti, Costeşti, Şerpeni, Todireşti, Vărzăreşti.* Aceste nume topice cu bază antroponimică ne trimit adesea la vechii conducători ai obştilor săteşti (cnezi,

juzi, vătămani), la foştii proprietari de moşii şi sate (boieri de divan, demnitari, oşteni), la primii locuitori şi întemeietori de sate.

În plan l e x i c a l se impun numele topice provenite din apelativele moştenite din geto-dacă sau latină. Câteva exemple. Numele de obârşie carpatină **Chicera**, explicate printr-un etimon autohton (*kikhera* – "deal, munte"), s-au coborât spre sud şi spre sud-est, prin Bucovina şi nordul Moldovei, până în ţinuturile Lăpuşnei şi Tigheciului. Le găsim atestate în stânga Prutului încă din sec. XV-XVI. *Runcurile*, denumirile cu bază etimologică latină (lat. *runcus<runcare* – "a curăţa un teren de buruieni şi mărăcini"), ca şi *Curăturile*, formaţiile toponimice proprii (< *a cura* – "a despăduri, a defrişa" + suf. *-(a)tură*), formează arii stabile în toate regiunile muntoase şi de pădure din acest imens spaţiu geografic. *Matca Runcului, Valea Runcului* – sunt nume topice minore din centrul Basarabiei (judeţele Chişinău, Ungheni).

Deosebit de numeroase sunt identităţile toponimice de factură topografică. Câteva exemple. Nume oronimice: *Găvanu,* microtoponime, un nume de sat în fostul ţinut Tigheci (Basarabia) – *Gavanu* şi nume de locuri, şi *Găvanele,* localitate în jud. Brăila (România); *Hârtopu,* 10 localităţi şi extrem de numeroase locuri în Basarabia – *Hârtop,* sate în judeţul Neamţ şi Suceava; *Hârtoape*, localitate în jud. Iaşi (România); *Măgura, Măgura Nouă, Măgureanca, Măgurele* în judeţele Bălţi şi Ungheni (Republica Moldova) – *Măgura*, 19 sate în judeţele Bacău, Braşov, Constanţa, Dâmboviţa, Hunedoara, Olt, Prahova ş.a., *Măgurele*, mai multe sate în judeţele Bistriţa-Năsăud, Ilfov, Mehedinţi, Tulcea (România) ş.a. Nume hidronimice: *Fântâna Albă,* sat în judeţul Edineţ, *Fântâna Zânelor,* localitate în fostul judeţ Ismail, în plus la acestea circa 500 de locuri (*Fântâniţa, Fântâna Moşilor, Fântâna Fetelor, Fântâna din Zăvoi*) în Republica Moldova – *Fântâna Doamnei*, sat în judeţul Călăraşi, *Fântânele*, localităţi în judeţele Alba, Arad, Bacău, Dolj, Iaşi, Mureş, Sibiu, Suceava ş.a., la care se adaugă o sumedenie de microtoponime similare din România.

Identitatea de nume topice a fost generată de multe ori şi de factori particulari, locali, de anumite fapte, evenimente şi întâmplări din viaţa oamenilor. Strămutarea populaţiei de pe malul drept al Prutului pe celălalt, de exemplu, a dat naştere următoarelor aşezări cu aceleaşi nume: *Zbieroaia* (jud. Iaşi) – *Zbieroaia* (jud. Ungheni), *Pogăneşti* (jud. Vaslui) – *Pogăneşti* (jud. Lăpuşna), *Costuleni* (jud. Iaşi) – *Costuleni* (jud. Ungheni), *Paşcani* (jud. Galaţi) – *Paşcani* (jud. Cahul), *Medeleni* (jud. Iaşi) – *Medeleni* (jud. Ungheni) ş.a.

Oraşul Râşcani din Republica Moldova (local denumit şi *Râşcanu*), precum şi Râşcanii, fostă moşie şi sat, acum cartier al oraşului Chişinău, i-au avut ca proprietari de ocine în sec. al XVIII-lea respectiv pe Toader Râşcanu şi pe fiul său Constantin Râşcanu, ambii descendenţi dintr-o viţă de neam Râşcanu, originari din Râşca, sat şi mănăstire în judeţul Suceava.

Toader Bubuiog, pârcălab de Roman (1516-1523) şi mare logofăt (1525-1537), sol al lui Petru Rareş în Transilvania (1527), Turcia (1528) şi Polonia (1532), ctitor al mănăstirii Humorului (1539), stăpânea în sec. al XVI-lea moşii pe dreapta şi pe stânga Prutului, în cuprinsul cărora au luat fiinţă mai târziu patru sate: *Bubuiogii* pe Frumuşiţa; *Bubuiogii* de lângă lacul Belcu, care împreună cu Sărătenii au format mai târziu localitatea Slobozia Mare de astăzi din judeţul Cahul; *Bubuiogii* de la Cahul, în ţinutul Tigheciului; *Bubuiogii* de la Bâc, astăzi comună suburbană a Chişinăului, denumită *Bubuieci*, toate aşezările dispunând de vechi atestări documentare.

Crearea de slobozii a prilejuit apariţia unui mare număr de toponime identice, circa 25 de localităţi în Republica Moldova (*Slobozia, Slobozia Mare, Slobozia Doamnei, Slobozia-Horodişte, Slobozia-Măgura, Slobozia-Şireuţi* ş.a.) şi 35 în România (*Slobozia, Slobozia Nouă, Slobozia-Boteşti, Slobozia-Cioreşti, Slobozia-Oancea, Slobozia-Suceava* ş.a.). Primele slobozii cunoscute datează încă de la începutul sec. al XV-lea. Acestea erau "sate de milă", dăruite de domnitori marilor dregători, curtenilor, căpeteniilor de oşti "pentru dreapta şi credincioasa lor slujbă faţă de domnie şi ţară". Mai târziu crearea de slobozii a urmărit şi alte scopuri: consolidarea situaţiei economice a latifundiarilor şi a mănăstirilor, popularea locurilor "de pustiu" şi a satelor cu puţini locuitori sau părăsite

cândva. În aceste localităţi aveau dreptul să se strămute oamenii veniţi din alte regiuni şi numai în rare cazuri oameni de pe loc, dar "fără dăjdii şi fără bir", adică liberi, în limbajul epocii *slobozi*. De aici denumirea aşezărilor respective *slobozie*, termen devenit nume propriu pentru numeroase localităţi.

Identitatea toponimică general românească a fost de mult observată, dar nu şi suficient de bine argumentată şi just interpretată. Astfel, la baza unor coincidenţe de nume ale satelor menţionate documentar în sec. XV-XVI, pe teritoriul Transilvaniei şi Moldovei a fost lansată teoria migraţionistă, conform căreia românicii s-au deplasat spre est de Carpaţi anume în perioada de atestare (sec. XV-XVI), şi nu mai înainte. Astfel s-a încercat a demonstra prezenţa mult mai timpurie a slavilor în Moldova faţă de români, care, chipurile, au pătruns aici mai târziu şi, deci, reprezintă o populaţie venită, migratorie, care "au ocupat" şi "au colonizat" aceste teritorii. Au fost emise şi alte opinii, potrivit cărora coincidenţa de nume topice ar fi întâmplătoare sau, mai mult, artificială, special creată de administraţia română în perioada antebelică. Or, lucrurile s-au petrecut, după cum am văzut, tocmai invers.

A fost şi mai e nevoie de timp, de mari eforturi spirituale şi profesionale, de luptă perseverentă pentru a dărâma temeiurile doctrinei "prefabricate", eronate, conform căreia moldovenii ar vorbi o limbă aparte, o altă limbă, deosebită de cea română, din care cauză, chipurile, ei ar trebui să dispună, deci, şi de o altă scriere, de o altă literatură, de o altă onomastică şi, prin urmare, de o altă toponimie. Politica aceasta este promovată şi astăzi de către liderii separatişti din Transnistria, ba şi de către unii politicieni din republică.

Reconstituirea fondului toponimic românesc, revenirea la denumirile tradiţional-istorice ale satelor şi oraşelor noastre, punerea în drepturi, cu statut de aşezări independente, de sine stătătoare, a localităţilor odinioară comasate sau scoase de la evidenţă, reglementarea scrierii numelor topice – aceste revendicări şi acţiuni vor restabili echilibrul identităţii toponimice şi vor renova patrimoniul toponimic naţional basarabean.

În anul 1991, când luase amploare mişcarea de renaştere naţională a românilor din Basarabia, Societatea "Limba Noastră cea Română" din Chişinău a lansat acţiunea patriotică de intensificare a legăturilor de prietenie dintre românii din dreapta şi din stânga Prutului, sub genericul *Sate gemene cu denumiri identice*. Săptămânalul "Literatura şi arta", din 31 ianuarie 1991, publica, la rubrica *Hai să dăm mână cu mână*, o pagină cu acelaşi generic, semnată de cercetătorii Emil Mândâcanu, Ion Holban şi subsemnatul. Acum trei ani, în 1998, Societatea "Limba Noastră cea Română" din Chişinău şi Societatea "Ştefan cel Mare" din Suceava au relansat împreună aceeaşi acţiune, scopul preconizat fiind stabilirea unor strânse relaţii de frăţie şi întrajutorare pe toate planurile între locuitorii satelor cu denumiri identice situate pe ambele maluri ale Prutului. Pentru a susţine în continuare această acţiune, revista "Flux" din Chişinău, timp de aproape doi ani, începând cu 4 septembrie 1998, a publicat la tema dată materiale cu caracter istoric şi lingvistic, inclusiv repertoriile localităţilor cu denumiri identice sau etimologic înrudite din unele judeţe din România şi din Republica Moldova. Legăturile de prietenie şi frăţie ale locuitorilor din satele gemene într-adevăr s-au amplificat şi şi-au lărgit spaţiul geografic. S-au stabilit relaţii economice şi culturale directe între mai multe comune şi sate cu aceleaşi nume (*Colibaşi, Vorniceni, Stroieşti, Pogăneşti, Slobozia, Costeşti, Todireşti, Medeleni* ş.a.), locuitorii de pe ambele maluri realizând acţiuni comune la nivel de localitate, şcoală, familie.

În continuare prezentăm identitatea toponimică din cuprinsul judeţului Suceava (România) şi al judeţelor din Republica Moldova:

Bălcăuţi – Bălcăuţi (jud. Edineţ),

Băneşti – Băneşti, Băneştii Noi (Orhei),

Bobeica – Bobeica (Lăpuşna),

Bogdăneşti – Bogdăneşti (Edineţ),

Branişte – Branişte (Bălţi),

Bursuceni – Bursuceni (Bălţi),

Climăuţi – Climăuţi (Edineţ), *Climăuţii de Jos* (Orhei),

Codru – Codru (Chişinău, Orhei), *Codreanca* (Chişinău), *Codreni* (Chişinău, Edineţ), *Codrenii Noi* (Edineţ),

Corpaci – Corpaci (Edineţ),

Drăguşeni – Drăguşeni (Chişi-

nău, Lăpușna), *Drăguşenii Noi* (Lăpușna),

Dumbrăveni – Dumbrăveni (Soroca), *Dumbrăvița* (Bălți),

Feteşti – Feteşti (Edineț), *Fetița* (Lăpușna),

Fântâna Mare, Fântânele – Fântâna Albă (Edineț), *Fântânița* (Soroca),

Frasin – Frasin (Edineț, Lăpușna),

Frumoasa, Frumosu – Frumoasa (Ungheni), *Frumuşica* (Bălți, Cahul, Lăpușna, Soroca),

Fundu Moldovei – Fundul Galbenei (Lăpușna), *Fundurii Noi, Fundurii Vechi* (Bălți),

Grămeşti – Grămeşti/Grimeşti (Edineț),

Grigoreşti – Grigoreşti (Bălți),

Gura Solcii – Gura Bâcului (Chişinău), *Gura Căinarului, Gura Camencii* (Soroca), *Gura Galbenei* (Lăpușna), *Gura-Oituz* (Bălți),

Hârtop – Hârtop (Bălți, Cahul, Lăpușna, Orhei, Soroca, Taraclia), *Hârtopul Mare, Hârtopul Mic* (Chişinău),

Izvoarele – Izvoare (Bălți, Orhei, Soroca), *Izvoreni* (Ungheni),

Lipoveni – Lipoveni (Lăpușna), *Lipovanca* (Bălți),

Lucăşeşti – Lucăceni (Bălți), *Lucăşeuca* (Orhei), *Luceşti* (Cahul),

Mitocul Dragomirnei – Mitoc (Orhei),

Moara Mică – Moara de Piatră, Moara Domnească (Bălți),

Negra – Negrea (Lăpușna), *Negreşti* (Chişinău),

Pleşeşti – Pleşeni (Cahul),

Pojărâta – Pojăreni (Chişinău), *Pojarna* (Ungheni),

Româneşti – Români, alonimul istoric al comunei *Baurci-Moldoveni* (Cahul),

Roşcani – Roşcani (Chişinău, Orhei), *Roşcanii de Jos, Roşcanii de Sus* (Orhei),

Sadova – Sadova (Chişinău),

Salcia – Salcia (Chişinău, Orhei, Taraclia),

Satu Mare – Satul Nou (Lăpușna), *Sătuc* (Cahul),

Silиştea – Seliște (Lăpușna, Orhei, Ungheni), *Seliştea Nouă, Selişteni* (Ungheni),

Sârghieşti – Serghieni / Sârghieni (Bălți),

Stroieşti – Stroieşti (Transnistria),

Slobozia – Slobozia (Tighina), *Slobozia-Duşca, Slobozia-Horodişte, Slobozia-Hodorogea* (Orhei), *Slobozia Mare* (Cahul), *Slobozia Nouă* (Soroca), *Slobozia-Măgura* (Bălți), *Slobozia-Vărăncău* (Soroca) ş.a.,

Todireşti – Todireşti (Chişinău, Ungheni),

Vadul Moldovei, Vadul Negrilesei – Vadul-Leca, Vadul-Leca Nou, Vadul-Raşcov (Orhei), *Vadul lui Isac* (Cahul), *Vadul Turcului* (Transnistria),

Văleni-Stânişoara – Văleni (Cahul), *Valea, Valea Adâncă* (Transnistria), *Valea Colonitei, Valea Satului* (Chişinău), *Valea Florii* (Lăpușna), *Valea lui Vlad* (Bălți), *Valea Mare, Valea Nârnovei* (Ungheni), *Valea Norocului, Valea Rădoaiei* (Bălți), *Valea Verde* (Tighina), *Valea-Trestieni* (Ungheni) ş.a.,

Văratec – Văratic (Chişinău, Edineț),

Vâşcăuți – Vâşcăuți (Orhei),

Vornicenii Mici – Vorniceni (Chişinău).

Identitatea sau similitudinea de nume constituie un prilej şi un bun început de contacte şi relații între locuitorii satelor respective, dar şi o bogată şi prețioasă sursă de cunoaştere şi studiere a istoriei şi culturii neamului nostru. În toponimie şi-au găsit reflectare principalele momente din viața materială şi spirituală a oamenilor: ocupațiile, obiceiurile, tradițiile, credința etc. Numele de locuri şi localități, unele cu vechime de secole, păstrează amintirea unor evenimente, fapte şi întâmplări demult petrecute, evocă stări, fenomene şi procese specifice limbii române în diferite perioade şi la diferite etape de constituire şi dezvoltare. Iată de ce se susține pe bună dreptate că toponimia este istoria nescrisă a țării, este graiul viu de secole şi milenii al poporului.

LITERATURĂ

Zamfir Arbore, **Dicționarul geografic al Basarabiei,** Bucureşti, 1904.

Enciclopedia României, Bucureşti, vol. II, 1935.

Anatol Eremia, **Nume de localități. Studiu de toponimie românească,** Chişinău, 1970.

Anatol Eremia, **Nomenclatorul localităților din Republica Moldova,** Chişinău, 2000.

Eugen Holban, **Basarabia românească. Mărturii,** Paris, 1990.

Indicatorul localităților din România, Bucureşti, 1974.

Dr. George RUSNAC
Chişinău

SEXTIL PUŞCARIU: ADEPT ŞI CRITIC AL NEOGRAMATICILOR

Sextil Puşcariu (1877-1948) este una dintre marile personalităţi care au marcat activitatea profesorală, ştiinţifică şi didactică din Bucovina. Eminentul lingvist şi filolog s-a născut la Braşov în familia avocatului Iosif Puşcariu. 1889-1895: cursuri liceale, Braşov (în limbile germană şi română). 1895-1899: studii la Universitatea din Leipzig, unde obţine titlul de doctor în filozofie (1899). 1899-1901: studii la Universitatea din Paris. 1901-1905: studii la Universitatea din Viena, unde îşi ia docenţa (1904). 1905: membru corespondent al Academiei Române (în 1914 membru activ). *1906-1919: profesor de limba şi literatura română la Universitatea din Cernăuţi; profesor de literatură română şi decan al Facultăţii de Litere (1914-1918).* 1919-1944: profesor de limbă şi literatură română la Universitatea din Cluj; rector: 1919-1920, 1941.

Contribuţia sa fundamentală se înscrie în domeniul lexicografiei şi în cel al lexicologiei.

Format "în epoca credinţei în legi fonetice", Sextil Puşcariu avea să constate la vârsta împlinirilor că "generaţia noastră trece astăzi printr-o epocă de revizuire a concepţiilor fundamentale lingvistice. Aproape toţi am început ca adepţi convinşi ai şcolii "neogramatice" germane şi continuăm metoda strict ştiinţifică a maeştrilor noştri. Totuşi am pierdut credinţa în multe din principiile lor lingvistice. Conflictul acesta apare mai evident când este vorba de "legile fonologice": pe de o parte, simţim că credinţa în "legi fără excepţii" e numai o sinamăgire, pe de altă parte însă, continuăm să lucrăm cu ele, simţind că, negându-le, ni se surpă terenul de sub picioare" [1, p. 72].

Deşi această detaşare de spiritul timpului a fost mai mult o intenţie decât o realitate, ea a deschis o perspectivă promiţătoare de cercetare. Meritul celui care a iniţiat şi a condus decenii în şir lucrările Dicţionarului Academiei Române [2] e că a semnalat, concomitent cu alţi lingvişti europeni, importanţa unei zone desconsiderate de neogramatici: formaţiile onomatopeice. "... Aceste cuvinte – nota Sextil Puşcariu în prima parte a studiului **Din perspectiva dicţionarului** – care arată variante, în aparenţă, cel puţin, absolut nemotivate din punct de vedere fonologic, cu schimbări de sunete cu totul neaşteptate, nu interesau pe cei preocupaţi să legifereze cât mai precis transformările unei limbi" [3, p. 75].

Implicând în discuţie o cantitate imensă de exemple şi observaţii adunate de-a lungul anilor de lucru la Dicţionar, Sextil Puşcariu adoptă o atitudine judicioasă de diferenţiere a criteriilor etimologice, fapt neglijat adesea şi astăzi: "... e foarte greu a arăta ce e românesc şi ce e strein în limba noastră, căci la o mare parte a cuvintelor imitative găsim corespondente şi aiurea. Astfel, cu *babaua* românească se aseamănă în mod surprinzător ital. *far bau bau* "a speria copiii", în Italia de nord *babao* "a speria copiii", în Genua *babau*, în Sicilia *babbau*, în Piemont *baboya*, în Bergomo şi Triaul *babó*, în Provenţa *babao*, toate cu înţelesul de "gogoriţă", în Lombardia *bau* "drac". Dar în acelaşi timp găsim şi la ruşi *babá* (cf. la cehi *bobák*), la nemţi *Wauwau*, la neogreci *meamoulas* cu acelaşi înţeles ca în româneşte. De unde l-au luat românii? Aparţine tezaurului de cuvinte moştenite? L-au împrumutat de la popoarele împrejmuitoare? L-au format ei urmând aceleaşi condiţii de creare imediată, ca celelalte limbi? În stadiul actual al ştiinţei este imposibil a da un răspuns pozitiv tuturor acestor întrebări şi mi se pare greşit a aplica cuvintelor care au caracterul creării imediate aceleaşi criterii pe care etimologul le întrebuinţează la celelalte cuvinte ale limbii. A cerceta dacă *ah!* ori *baubau* e de origine latină sau străină îmi pare o muncă zadarnică. Oricine observă răspândirea acestor cuvinte va constata că zonele lor de extensiune nu se acoperă cu graniţele etnice şi cele de înrudire de limbă. De aceea în *Dicţionarul Academiei*, de câte ori am putut găsi forme apropiate la alte popoare, le-am

indicat, fără să încerc a stabili filiațiunea exactă, cf. *bâlbâi, bufni, buhă, hăpăi* etc." [3, p. 78-79].

Persistă o anumită reticență față de posibilitățile creatoare ale limbii, lucru firesc la un discipol al neogramaticilor, pentru care fascinația expresiei era crez şi lege. Când reuşeşte să rupă această vrajă, se apropie de punctele nevralgice ale primenirilor glotice: schimbarea sinestezică a sensurilor şi rotația segmentelor de expresie.

Sinestezia, piatra de temelie a schimbărilor inexplicabile de sens, e examinată în sclipirea unor instantanee izolate. "De multe ori – constată S. Puşcariu – aceste onomatopee, care simbolizează prin sunete o mişcare, se nasc din cele care imită un sunet. Astfel, dacă *a bâjbâi* se întrebuințează astăzi mai ales cu înțelesul de "a umbla repede încoace şi încolo, mulți deodată", e sigur că acest înțeles este secundar, iar cel originar este "a face bâjbâj"; mulțimea a produs mai întâi impresie prin sunetul nelămurit provocat de mişcarea ei şi numai în al doilea rând prin mişcarea însăşi. Un exemplu instructiv cum o impresie acustică se poate preface în una vizuală ni-l dă cuvântul *a gâlgâi*. Acesta însemna a face *gâlgâl* şi se referea la sunetul produs de lichide când curg în cantitate mare printr-o deschizătură mică, cu deosebire despre sângele care țâşneşte în zvâcnituri dintr-o arteră deschisă, despre valurile unui izvor abundent, despre băuturile vărsate repede pe gât etc. Forma în care se prezintă ochiului valurile de sânge ce gâlgâie dintr-o rană sau valurile apei ce gâlgâie din izvor, fiind asemănătoare cu cea a fumului ce iese dintr-o locomotivă, s-a putut spune, prin analogie, şi: fumul gâlgâie din hogeag, fără ca acest fum să producă cel mai mic sunet [3, p. 80].

Observații judicioase, dar autorul precizează că dincolo de perimetrul faptelor disparate nu riscă să se aventureze: "Cât priveşte cuvintele imitative propriu-zise, suntem nevoiți să restrângem câmpul cercetărilor noastre şi cu privire la ele, considerând numai pe cele ce redau prin sunete *o impresie acustică*. Cele care redau prin sunete *o impresie vizuală* sunt cu mult mai greu de explicat şi mărturisesc că dacă le eliminez deocamdată, o fac pentru că am un oarecare scepticism, nu față de existența lor, care nu se poate tăgădui, ci față de roadele ce le-ar putea da studiul lor" [3, p. 79].

Cercetarea izolată a faptelor, boală care a măcinat din faşă redutabila şcoală a neogramaticilor, a afectat şi generația nouă de lingvişti, inclusiv pe ilustrul ei exponent evocat aici, ca şi pe premergătorul acestei generații, cum îl califică admirativ Sextil Puşcariu pe Hugo Schuchardt. Un caz antologic care ilustrează neputința unora şi a altora de a depăşi impasul şi limitele cercetării atomiste şi asistemice ni-l oferă încercările de a dezvălui originea fr. *trouver* "a găsi". Având drept unic ghid regularitatea schimbărilor fonetice, neogramaticii (W. Meyer-Lübke [4], Gaston Paris, A. Thomas, cf. S. Puşcariu [5, p. 165-166] s-au orientat spre *tropa* "joc cu zarurile", *tropus* "figură retorică, metaforă"; "cântec", **tropare* < contropatio "comparație". Dat fiind faptul că sensul ar fi trebuit să evolueze de la concret la general, şi nu invers, H. Schuchardt alege, urmându-l pe Friedrich Diez (cf. I. Iordan [6, p. 59]), lat. *turbare* "a tulbura", reconstituind următorul tablou evolutiv al semnificațiilor: "a tulbura" → "a tulbura apa pentru a prinde peşte" → "a prinde sau a găsi peştii" → "a găsi" → "a găsi rime, a scrie versuri" (într-o fază mai veche a limbii franceze, *trouver* însemna şi "a compune versuri"). E cam ceea ce vor face, mai târziu, autorii "Scurt-ului dicționar etimologic al limbii moldoveneşti" [7], etimologizându-l pe *a se oploşi* "a se aciua": deoarece presupusul etimon slavon *uplašitsen* purta altă semnificație – "a se speria" –, îşi imaginează o suită de transferuri prin contiguitate: "a se speria" → "a se sfii" → "a arăta supuşenie" → "a se gudura" (despre câini) → "a se pripăşi".

"Stând cu totul sub înrâurirea profesorilor mei neogramatici de la Leipzig şi Paris, recunoaşte Sextil Puşcariu în amintirile sale din tinerețe (1895-1906), eu dădeam dreptate lui Thomas, dar eram impresionat de marele aparat cu care lucra Schuchardt, care îşi prefăcuse locuința lui din Graz într-un muzeu cu tot felul de aparate de pescuit. El revenea mereu cu argumente nouă, din încăpățânare – se părea atunci –, cu insistența unui deschizător de drumuri nouă – văd acum –, studiind tratate întregi de pescărie şi stabilind principiul "cuvintelor şi lucrurilor" pentru etimologi" [5, p. 166].

Curios e că, deşi contestată de cei mai mulţi, explicaţia lui Hugo Schuchardt e preluată de Max Leopold Wagner, care vine şi cu anumite date din sardă şi corsicană în sprijinul ei (sard. *trubare* "a speria peştii şi a-i mâna în anumită direcţie"; "a stârni vânatul"; "a mâna vitele"; cors. *trovate* "vânătoare") [ap. 6, p. 59-60].

De fapt, consemnăm o derută generală ce derivă din cercetarea izolată a unităţilor de vocabular. Virtuţile metodei "Wörter und Sachen" rămân neputincioase în faţa fragmentării şi subiectivismului. Notăm că toate cuvintele examinate în legătură cu fr. *trouver* sunt înrudite genetic între ele prin etememul cinetic. Etemul lui *trouver* e pus clar în lumină de elementele sugestive din română şi rusă: rom. *a dibisi* "a lucra pe îndelete"; "a lucra cu iscusinţă"; "a urmări"; "a cerceta cu atenţie, cu răbdare"; "a descoperi, a afla, a surprinde", *a dibuşi* "a căuta, a scotoci, a dibisi" [8], rus. *nahodit'* "a găsi". Echivalentul rusesc arată explicit că semnificaţia primară a fost "a surprinde căutând". De altfel, şi rom. "a găsi", însoţit în DLR [2] de nota "Etimologia necunoscută" şi raportat incert sl. *gasiti* "a stinge", comportă aceeaşi explicaţie etimologică ca şi cuvintele semnalate anterior, fiind genetic (sinestezic) înrudit cu *a gâsîi* (a hâsîi) *"a sâsîi"* [2], *a se hâşcăni* "a nu-şi găsi locul pe scaun când şezi" [2], *hăşmăndău* "hoinar" [9], *guşter* "şopârlă"; "umflătură la gât (de care bolnavul se îneacă)", "gâtlej"; "vale strâmtă şi prăpăstioasă"; "tuse" [10, p. 20, 11, 2 ş.a.: <bg. *gušter*] (etemem: «zgomot») etc.

Prin urmare, nu e cazul să pornim de la pescuit sau vânat ca să apropiem fr. *trouver* de lat. *turbare*, bineînţeles nu pe linia unei filiaţii directe, ci în sensul pe care îl reclamă legile etimologiei structurale.

După cum am menţionat mai sus, alt fenomen insolit, pe lângă care n-a putut trece indiferent Sextil Puşcariu, e rotaţia segmentelor de expresie. Deşi n-a sesizat resorturile şi importanţa reală a acestei primeniri, savantul, spre deosebire de confraţii săi, n-o ignoră: "Desigur că variantele onomatopeelor se pot produce şi prin alte mijloace fonetice, precum ar fi substituirea consonantelor de acelaşi gen întreolaltă. Astfel, în *bleaşcă – fleaşcă – pleaşcă*... labialele de la începutul cuvântului se schimbă, fără să putem preciza de ce. Tot astfel nu pot fi întâmplătoare nici variantele ce se nasc prin schimbul între consonantele afone şi fonice. Alături de tulpina *cîr-* avem tulpina înrudită *gîr-*, alături de *chiorăi* pe *ghiorăi*, alături de *foş-căi* pe *foj-găi*, alături de *hârşii* (*hârşcăi, hârşîi*) pe *hârjii* etc. Care sunt condiţiile ce determină alegerea acestor variante? Deocamdată nu putem răspunde" [3, p. 92].

Fără un răspuns clar la întrebarea formulată aici şi la cea privind modificările sinestezice de conţinut, opoziţia moderată a lui S. Puşcariu, ca şi cea acerbă a lui H. Schuchardt, G. Curtius sau G. T. Ascoli, era sortită să rămână la faza declaraţiilor teoretice sterile. Necunoscând alte legi, criticii rezervaţi sau virulenţi preluau în practica cercetărilor metodele criticate. Am văzut ineficienţa soluţiilor propuse de H. Schuchardt pentru originea fr. *trouver*. Aceeaşi cale vicioasă urmează şi S. Puşcariu în notele sale etimologice din **Dacoromania** după ce şi-a anunţat rezervele faţă de legile fonetice. Vom urmări un caz concludent în acest sens: *Ceahlău*.

Reproşându-i lui H. Tiktin [12] că a stabilit o legătură mediată între numele muntelui *Ceahlău* şi a păsării *ceahlău* "sorliţă, şorliţă, vultur auriu", prin raportare la un pretins sens fundamental "pleşuv", comun amândurora (sugerat de existenţa verbului *a cehlui, a cetlui* "a tunde împrejurul capului" [2], verb atribuit, cu toate variantele, împrumuturilor maghiare, deşi labilitatea fonematică a radicalului e marca sigură a indigenatului), Sextil Puşcariu precizează: "Numirea păsării şi a muntelui nu pot fi despărţite una de alta, dar nu cred că amândouă să derive dintr-un al treilea înţeles, ci desigur muntele a fost numit după pasăre..." [13, p. 674]. În sprijinul acestei păreri se invocă topice de genul *Corbul, Dealul (Râpa, Stânca) Corbului, Corbasca, Vulturenii, Piscul Uliului, Piscul Şoimului* etc. "O paralelă şi mai apropiată, consideră S. Puşcariu, e însă numele muntelui *Rarău*, din apropiere, identic cu numele păsării răpitoare *rarău...*, în care Tiktin... recunoaşte pe ungurescul *ráró* "o specie de şoim (care se întâlneşte şi ca nume de localitate în Ungaria)" [13, ibidem].

Există într-adevăr o legătură între *ceahlău* "vultur" (numit astfel după ţipătul său, cf. S. Puşcariu, ibi-

dem) şi *Ceahlău* (munte), dar apropierea nu e determinată de contingenţa unor realităţi extralingvistice concrete, ci de particularităţile sinestezice universale ale schimbărilor de sens. "Strident,", "ascuţit", "iute", "mic", "subţire" etc. sunt sensuri conexe pentru simţurile noastre (auz, văz, gust, miros, pipăit). De la această lege universală, care asigură o maximă economie limbajului uman natural, trebuie să pornim atunci când explicăm relaţia dintre omonimele respective. Acelaşi radical e susceptibil să redea şi sunetul strident al şoimului şi vârful ascuţit al muntelui, şi vâjâitul continuu al apelor învolburate. Ceea ce înseamnă că nu trebuie să căutăm asociaţii insolite sau influenţe străine pentru rad. *ceah-* (S. Puşcariu şi alţi etimologi trimit la onomatopeea maghiară *csah*, ce exprimă "hămăitul câinelui care urmăreşte vânatul", supoziţie infirmată de aloetele româneşti: *a tăhui* (despre câini) "a lătra la vânat" [2: onom.], *a ţăhăi, a ţăhălui, a ţăhni* "a lătra" [2: < *ţah,* onom.], *a chefăi, a chefni, a chevni, a chemni, a chegni, a cheofni* (despre câini) "a lătra de bucurie (când au dat de urma vânatului)"; "a clefăi" [2: onom.], cf. *ceah*! "Onomatopee, care imită: 1) cântecul păsărilor. *Să aud păsările făcând ceah, ceah, ceah.* V. Alecsandri; 2) şuieratul sabiei" [2] etc.).

N-au forţă probatorie nici celelalte radicale invocate în sprijinul înstrăinării oronimului *Ceahlău* şi a non-topicelor cu acelaşi radical: *vul-* (cf. *vâltoare*, expresiv şi indigen), *cor-* (cf. *corobăios* "scorburos" [9], *Corbasca* (peşteră) [14], *a corcăi* (despre apă) "a răsuna, a urla)" [2], *a gârbi* "a lătra" [2], *gârbă* "cârcă"; "stăruinţă supărătoare" [2] etc.), *rar-* (cf. *râre*, în expr. *râcă-râcă, râre-râre* "iute-iute" [2]. Cât priveşte celelalte nume – *Piscul Uliului* şi *Piscul Şoimului* – care se opun, s-ar părea, dovezilor noastre, ele se explică prin extensiunea sinonimică a seriei toponimice în discuţie, extensiune realizată în lumina aceloraşi motivări aparente.

Aceeaşi relaţie (<strident> – <ascuţit>, <ţuguiat>, <bombat>, <înţepător>, <mic>, <turtit>, <rotat>, <îndesat>, <scobit>, <slab>, <netrebnic>, <neplăcut>, <săltăreţ>, <repezit> etc.) o vom descoperi şi în alte zone de vocabular: *hărăiman*, "gălăgie mare"; "ceartă cu bătaie"; "scandal" [9] – *Caraiman* "masiv şi vârf în Munţii Bucegi" [14] (etem: <vârf înalt>); *chiţcan (chiscan, ghiscan)* "şobolan" [2] – *Chiţcanii (Chiscanii, Chişcanii, Piţcanii)* [eteme: <loc ridicat>, <izvorâni>`]; *ţiclean* "bocănitoare"; "sticlete" etc. [2: trimite nesigur la onomatopeea *ţic* "care redă zgomotul produs prin ciocnirea a două obiecte (de lemn, de metal etc.)"] – *ţiclău* "vârf de deal sau de munte" [2: cf. *ţic* "id.", pe care îl trimite la *ciucă*, v. cuv. următor]), *ciucă* "id." [2: or. nec.], *Ţicău* (Iaşi) [etem: <ascuţit>]; *sticlete* "numele a două păsări mici, cântătoare ([2]: <scr. *steglic*, *bg. stignik*, deşi e aloetul evident al rom. *ţiclete*, expresiv şi indigen, etem: <piuitor>, cf. *tică* "clopot" [2]) – *tic (tioc, tiuc)* "ciocul găinii"; "râtul porcului"; "fiecare dintre cele două capete ale părţii metalice la târnăcop" etc. [2: "Probabil onomatopeic"], *ticală* "chin"; "om slăbănog"; "migală" [2: cf. *a ticăi* "a lucra încet, fără spor"; "a suferi" – et. nec.]; *ţiboacă (ţobâc, ţoabă)* "specie de ţânţar foarte mic, negru, cu abdomenul gros, care zboară în roiuri dese"; "viespe-de-drumuri" etc. [2: cf. *ţoabă, cibuc*] (etem: <piuitor>), *cibuc* "ţânţar mic" [2: "Pare a fi înrudit cu ung. *csiborogni* "a cânta"] (etem: v. cuv. precedent), *ciobâc* "ţânţar mare" [2], *ţibaie* "câine" [2: "Contaminare între *ţiba* "cuvânt cu care se alungă câinii" şi *potaie*"] (de fapt, semnificaţia primară e alta: <lătrător>), *ţibroc (ţibocă)* "cocoş-de-mesteacăn"; "numele unei păsări de noapte" [2: et.nec.], *ţivic* "cuvânt care redă un sunet ascuţit"; "numele unei păsări răpitoare de noapte" [2: onom.], *ţivlă (ţiflă)* "nume dat câinilor de vânătoare"; "femeie care vorbeşte subţire, cu voce ascuţită" [2] – *ţiblan* "vârf ascuţit de deal sau de munte" [2: <ţiflă "id.", cf. ţiclă, ţif]; *ţig* "cuvânt care redă zgomotul produs prin ciocnirea a două obiecte (de lemn, de metal etc.)" [2], *ţigan* "vrabie"; "numele unei insecte cu corpul negru, cu dungi albe pe spate, care, cînd e atinsă, scoate un ţârâit specific"; "bucată mică de teren, în formă de triunghi, ce rămâne nearată" [2: îl confundă cu *ţigan* "persoană de origine indiană"] (eteme: <piuitor>, <petic>), *ţigănuş* "pescăruş"; "vrăbioi" [2: aceeaşi confuzie, v. cuv. precedent] (etem: <piuitor>) – *ţigă* "vârf mai înalt, ridicătură de teren"; "vârf de deal uşor rotunjit" [2: v. *ţic*, cf. *ciucă*], *ţigănuşe* "crăiţe, văzdoage" [2: perseverent în eroare, îl raportează cuv. *ţigan*, v. supra] (etem: <turtit, rotat>, cf. *tigaie*

"vas de bucătărie de formă rotundă"; "craniu, cap" etc. şi *ciucă* "măciucă" [2], *ţigaie* "oaie sau rasă de oi cu lână scurtă, moale şi fină" [2: et. nec.], *ţigâi* "gândac cu corpul lunguieţ, cu capul mic având o prelungire foarte ascuţită" [2: cf. *a ţâgâli* "a ciopârţi"], *ţigăriş* "pietriş" [2: et. nec.], *ţiglă* "olan"; "cărămidă" [2: <germ. *ziegel*], ţigărit "jigărit" [2: v. *jigărit*, pe care-l derivă, ca şi Cihac (11), din ung. *szigár* (*szikár, cigár*), deşi aloeta *ţig-, jig-, cig-, mig-* etc. exclude înstrăinarea]; *ţiflică* "fluier" [2], *ţiflicat* (despre voce, glas, sunete) "ascuţit, subţire, strident" [2] – *ţifloaie* "pântece umflat de mâncare" [2: cf. *foale*] (etem: <ţuguiat>), *ţifloc* "omuşor" [2: <*ţiflă* "vârf ascuţit de deal sau de munte", cf. *ţiclă, ţif* < *ţiu*, et. nec.], *ţiflic* "vârf conic de deal sau de munte"; "băţ scurt, ascuţit la un capăt"; "colţul mai lung al basmalei... când basmaua este legată neglijent"; "omuşor, uvulă"; "moţ de păr" [2: <*ţiflă*, supra]; *a ţâhni* (despre câini) "a chefni"; "a chelălăi, a mârâi"; (despre oameni) "a ţipa, a striga (de durere, de necaz)" [2: <*ţah*, onom.] – *ţâhlă* "pădure tânără şi deasă" [2: v. *sihlă*, cf. lat. *silva*] (etem: <mic, subţire>); *a ţipa* "a striga cu glas tare şi ascuţit" [2: et. nec.], *a ţipiri* "a ciripi" [2: formaţie onomatopeică] – *ţipenie* (în expr.) *ţipenie (de om)* "nimeni"; "om lipsit de valoare" [2: cf. *a ţipa*] (etem. <fărâmă>), *ţipirig* "pipirig"; "papură" etc. [2: cf. *pipirig*, et. nec.] (etem: <ascuţit, tăios>; aceeaşi explicaţie trebuie să admitem şi pentru *papură* "id.", deşi H. Schuchardt, ap. Al. Ciorănescu [15], [16], [2] ş.a.: <lat. **papura* <*papyrus* <*gr. papiros)*, *ţipiş* "pantă abruptă" [2: <*a ţipa* "a arunca", et.nec.], *ţipar* "ardei iute" [2: cf. *a înţepa*], *ţipar* "numele unei rase de porci mici, albi" [2: et. nec.], *ţipău* "lapte acru (de tot)"; "zer" [2. et.nec.] (etem: <pişcător>), *a ţipa*, v. supra (etem: <a repezi>); *a ţinăi* (despre obiecte) "a produce un sunet ascuţit şi prelungit" [2: formaţie onomatopeică] – *ţindău* "bucată lungă de lemn cu care se reglează mersul sulului din faţă la războiul de ţesut" [2: et. nec.], *ţinc* (*ţânc*) "pui de animal sălbatic sau de câine" [2: et. nec.] (etem: <mic>), *ţândără* (*ţandără*) "bucată mică (subţire şi lunguiaţă) care se desprinde sau sare dintr-un lemn, dintr-o piatră" etc. [2: <sas. *zander*, dar sistemul etemo-aloetic românesc infirmă această supoziţie] (etem: <ascuţit>), *ţintă* "cui mare de fier" [2: <v. sl. *tsenta* "monedă", în pofida incompatibilităţii semantice] (etem: ascuţit) etc.

Ce concluzie putem trage din cele spuse mai sus? Dincolo de încercările neizbutite de a depăşi limitele atinse de neogramatici, în preocupările etimologice ale lui Sextil Puşcariu se profilează o forţă remarcabilă de sinteză, o intuiţie şi o pătrundere ieşite din comun, un spirit inovator deschis tuturor prefacerilor. Calităţi şi activităţi benefice pentru cercetările ulterioare în diverse domenii lingvistice.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. **Dacoromania**, buletinul "Muzeului limbei române" condus de Sextil Puşcariu, II (1921-1922), Cluj, 1922.
2. **Dicţionarul limbii române, A-C, D-De, F-L (Lojniţă)**, Bucureşti, 1913 ş.u.; serie nouă (literele M,N,O,P., R,S,Ş,T,Ţ), Bucureşti, 1965 ş.u.
3. **Dacoromania**, I (1920-1921), Cluj, 1921.
4. Meyer-Lübke W., **Romanisches etymologisches Wörterbuch**, Heidelberg, 1935.
5. Puşcariu, S. **Călare pe două veacuri**, Bucureşti, 1968.
6. Iordan, I., **Lingvistica romanică**, Bucureşti, 1962.
7. **Scurt dicţionar etimologic al limbii moldoveneşti**, Chişinău, 1978.
8. Udrescu, D., **Glosar regional Arges**, Bucureşti, 1967.
9. Bărbuţ, D., **Dicţionar de grai oltenesc**, Craiova, 1990.
10. Miklosich, Fr., **Die slawischen Elemente im Rumunischen**, Wien, 1862.
11. Cihac, A. de, **Dictionnaire d'étimologie daco-romane**, I. *Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes; II. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais,* Francfort A/ M., Berlin-Bucarest, 1870, 1879.
12. Tiktin, H., **Rumänisch-deusches Wörterbuch**, Bucureşti , 1903-1925.
13. **Dacoromania**, III (1922-1923), Cluj, 1924.
14. Şăineanu, L., **Dicţionar universal al limbii române**, Chişinău, 1998.
15. Cioranescu, Al., **Diccionario etimológico rumano**, Universidad de la Laguna, 1958-1966.
16. Puşcariu, S., **Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache.** I. *Sateinisches Element*, Heidelberg, 1905.

Nicolae CORLĂTEANU
Chişinău

PER PEDES APOSTOLORUM PRIN BUCOVINA

Când ajunge omul la toamna de aur a vieţii – ca şi râul la vederea mării – îşi şopteşte în gându-i, surprins de fiori: ce bine ar fi acum să mă pot înapoia către izvoare. În atare situaţie mă aflam şi eu, mai zilele trecute, gândindu-mă la momentele fericite care au urmat, după ce îmi făcusem pe deplin datoria faţă de Facultatea de Litere a Universităţii cernăuţene în anul universitar 1937/38. Ne-am sfătuit atunci cu bunul şi distinsul meu coleg Eugen Spânu să facem un drum lung per pedes apostolorum prin scumpa noastră Bucovină. El – băştinaş chiar din preajma bătrânei capitale a Moldovei de pe vremea Marelui Ştefan, iar eu – ca presupus provenit din codrii din Ţara de Sus a Moldovei.

Mai întâi, cred cu folos pentru generaţiile ce ne-au urmat, ne urmează şi ne vor urma, voi vorbi despre acele datorii pe care le-am achitat faţă de facultate, căci nu era deloc uşor să susţii toate examenele, colocviile, seminarele pentru anul III, care erau mai mult de cincisprezece.

Prof. univ. dr., membru corespondent al Academiei Române, Alexe Procopovici (fost doctorand al acad. S. Puşcariu), ne ţinea în acel an două cursuri: a) *Morfologia limbii române. Verbul* şi b) *Istoria literaturii române vechi.* Ambele cursuri urmăreau acelaşi scop – studierea în plan istoric a aspectelor teoretice şi practice ale morfologiei române. La seminar (cu prezenţa profesorului şi a asistentei, dna Silvia Sluşanschi) erau discutate publicaţiile noi în domeniul gramaticii (în special al morfologiei).

Prof. univ. dr. Leca Morariu (şi el fost doctorand al acad. S. Puşcariu) ne preda literatura română: a) *Prozatorii "Junimii"* (având în vedere "Epoca Alecsandri"), b) *Stilistica* – pe atunci, de fapt, disciplină nouă, pe care profesorul ne-o explica cu multă măiestrie. Erau şi două seminare. La unul ne ocupam de folclorul istro-român. Profesorul făcuse anchete dialectale în Istria. La al doilea seminar studenţii prezentau lucrări proprii. Eu am vorbit despre poezia lui Al. Mateevici şi am recenzat lucrarea colegei Silvia Sulcină despre *Teatrul lui I. Negruzzi.*

Prof. univ. dr. Radu I. Sbiera (fiul lui Ion al lui Gh. Sbiera, colegul lui M. Eminescu) ne preda cursul *Capitole din istoria latinei clasice: Horaţiu. Ovidiu.* La seminar studenţii, în prezenţa profesorului, interpretau texte din aceşti autori.

Cursul de bază al prof. dr. Grigore Nandriş (licenţiat în germană şi latină la Universitatea din Bucureşti, discipol al Şcolii române din Franţa, dr. în filologie – Krakovia) se numea *Vocabularul slavo-român.* Al doilea curs se intitula *Istoria literaturii polone* (Adam Mickiewicz, Julius Slowacki, Sigmund Krasinski). La proseminar se interpretau texte din limba veche slavă. La seminar era analizat textul vechi rus *Cuvânt despre oastea lui Igor.*

Conferenţiarul universitar Christea Geagea (cu doctoratul la Universitatea din Leipzig cu prof. Gustaw Weigand) ne-a predat cursul *Dialectul aromân,* iar la seminar interpretam texte aromâne.

Profesorul universitar dr. I. Nistor, membru al Academiei Române (absolvent al Universităţii cernăuţene în 1906, dr. în litere şi filozofie al Univesităţii vieneze, sub conducerea renumitului slavist C. Jireček – 1910), fost de multe ori rector al Universităţii din Cernăuţi – ne-a predat în 1937/38 cursul *Satul şi Statul românesc.*

Profesorul univ. dr. în istorie şi arheologie T. Sauciuc-Săveanu în cursul de *Istoria romană – epoca lui August* ne-a prezentat cea mai strălucită perioadă din istoria romanilor.

Prof. univ. dr. în pedagogie Constantin Narly (Director al Semi-

narului pedagogic din Cernăuți) ne-a predat un curs de pedagogie generală.

Conferențiarul universitar Silvestru Găină ne-a inițiat în *Didactica generală.*

De la aceşti profesori – mari savanți în domeniile lor şi oameni modeşti, prietenoşi şi grijulii ca nişte adevărați părinți – am însuşit continuitatea spiritului strămoşesc, dragostea față de limba, literatura, cultura, istoria neamului nostru.

La toate aceste discipline "am dat seamă" în timpul examenelor, seminarelor, trecând astfel în ultimul an de studii, după care urma să prezentăm teza de licență.

După terminarea examenelor despre care am pomenit, Eugen Spânu face către mine: "Hai la Şcheia şi de acolo pornim la drum, aşa cum ne-am înțeles".

Zis şi făcut! Ne urcăm în acceleratul Cernăuți – Bucureşti şi peste o oră coborâm în gara Ițcani.

– Nicolae Iorga îi zicea Ițicani, te pricepi de ce? – face Spânu.

De fapt, e vorba de legendarul Iațco, pomenit în letopisețele moldoveneşti în legătură cu descălecatul Moldovei. Maramureşenii îşi aduceau oamenii din țara lor de obârşie, iar ucraineanul Iațco îi chema pe cei din neamul său din Galiția (Cronica lui Grigore Ureche).

– Hai să urcăm pe jos dealul, ca să ajungem la Suceava, mi s-a adresat Eugen. Am trecut prin oraş, îndreptându-ne spre partea lui apuseană. La un moment dat, sfârşitul unei străzi a alunecat într-o vale adâncă. Am coborât pe nişte terase şi cărări până am dat de un sat.

– Iată Şcheia, de unde sunt eu de loc, mi-a spus Eugen.

Acasă era părintele Ioan, tatăl colegului meu. Om trecut de vreo 70 de ani, bine făcut, cu plete dalbe, îngrijite şi cu barbă albă ca zăpada, cu o față rotundă, ochi vioi, plini de blândețe.

– Bucuros că ai sosit cu bine, Eugene, şi mai bucuros că ai adus şi pe colegul tău. Dar din ce părți eşti mătăluță? – mi s-a adresat.

– Sunt din Basarabia, dar neam din neamul meu s-ar trage din Bucovina.

– Aracan de mine şi de mine, da de unde şi până unde bucovineni în Basarabia?

I-am povestit apoi tot ce ştiam din istoria şi genealogia familiei mele: "Cred că numele de familie se trage de la numele pârâului Corlata ce trece prin Mănăstirea Humorului. Există şi un sat Corlata lângă Berchişeşti, pe care la 13 septembrie 1473 Ştefan cel Mare l-a întărit ca ocină boierului Corlat, care – după unii – ar fi fost din Lituania".

– Interesant, interesant, m-a îmbărbătat părintele Spânu.

Dumnealui văduvise demult şi trăia singur într-o casă mândră din satul Şcheia de lângă Suceava. Şcheia era pe atunci (1938) comună suburbană a municipiului Suceava, numărând vreo opt mii de locuitori. Aici se află ruinele unei vechi cetăți din secolul al XIV-lea, construite de Petru I Muşat (1375-1391). Cetatea a fost dărâmată pe vremea lui Alexandru cel Bun. În martie 1486 Ştefan cel Mare a înfrânt în preajma cetății Şcheia armata lui Hruet, pretendent la scaunul Moldovei.

– Acum să mergem la Suceava, îmi spuse Eugen, să vizităm cetatea de scaun din timpurile lui Petru I Muşat, întărită de Ştefan cel Mare, fostă capitală a Moldovei până în 1566, când Al. Lăpuşneanu a mutat reşedința domnească de la Suceava la Iaşi. "Am lăsat Suceava veche.../ Sus şi-n ziduri creascâ spin/ Mutând scaunul aice/ Mai la vale, la străin./ Lumea merge înainte..." (M. Eminescu).

Pentru prima oară în viață am văzut o cetate medievală, împrejmuită de ziduri înalte, cu creneluri pentru trageri, aruncări de proiectile, cu un şanț adânc, care în caz de primejdie se umplea cu apă. Cetatea Sucevei a rezistat în fața oştirii lui Mahomed al II-lea (1476) şi a celei a lui Ioan Albert, regele Poloniei (1497). V. Alecsandri a eternizat evenimentul în poemul *Dumbrava roşie.* Cetatea Sucevei a fost dărâmată şi arsă în 1675 din porunca turcilor.

În biserica Sf. Gheorghe ne-am închinat moaştelor Sf. Ioan cel Nou, aduse de Alexandru cel Bun de la Cetatea Albă la Suceava.

Impresionaţi de cele văzute şi auzite în Suceava, ne-am întors la Şcheia, ca să ne pregătim de drum lung pentru a doua zi.

Ne-am trezit dis-de-dimineaţă, am luat prânzul mic. Părintele Spânu ne-a blagoslovit şi ne-a urat drum bun, călătorie plăcută prin meleagurile bucovinene şi întoarcere cu bine şi sănătate.

Ne-am pus în gând să ajungem până seara la Câmpulungul Moldovenesc. Erau vreo 35-40 km. Am luat-o pe şoseaua naţională, care trece prin Ilişeşti, Păltinoasa. La Gura Humorului am poposit vreo oră. Pe malul stâng al râului Moldova se afla atunci o Casă de odihnă studenţească a Universităţii cernăuţene. Am poposit şi pe acolo. Apoi iar la drum, mai departe, prin Frasin, Vama, spre Câmpulung. Aveam acolo un coleg de facultate, Vasile Sucevean, la care intenţionam să înnoptăm. Ne-am ţinut de cuvânt şi pe la chindii am ajuns cu bine la casa prietenului nostru, care ne-a primit cu multă bucurie, ne-a ospătat, povestindu-ne că acest oraş avea pe timpul domnilor Moldovei un statut cu regim administrativ şi fiscal special. Era acolo şi un târg străvechi de până la întemeierea statului feudal. Încă nu se zorise bine, când l-am auzit pe Eugen: "Călătorului îi şade bine cu drumul, scoală, Nicolae!".

O luăm pe la Pojorâta, ajungând la Iacobeni într-o depresiune de toată frumuseţea. Nu departe de aici se află o staţiune balneo-climaterică şi turistică. De acolo drumul duce pe râul Bistriţa în sus (Bistriţa aurie) spre Cârlibaba – hotarul de pe vremuri dintre Moldova şi Maramureş. Drumul era destul de anevoios, cu suişuri şi coborâşuri. Am ajuns în munţi. La un moment dat vedem nişte săpături şi inscripţii. Am aflat că pe acele locuri s-au dat lupte crâncene între austrieci şi ruşi în timpul primului război mondial. În ziua respectivă am făcut peste 50 km şi – morţi de oboseală – ne-am oprit în poarta ogrăzii unde locuia inginerul silvic Iosef Pscheidt. Silvia, fiica lui, ne era colegă de curs. Foarte simpatică, un ghem de fată inteligentă şi vioaie ca o căprioară a locurilor sale natale. Cum ne-a zărit, s-a repezit la noi, ne-a sărutat şi, una-două, hai la masă, la cină, de fapt, căci soarele era de acum pe asfinţite.

Am fost ospătaţi cum se cade într-o familie aleasă. Părinţii colegei ne-au spus: "Măi băieţi, sunteţi rupţi de oboseală. Iată, chiar în această cameră, Silvia vă va aşterne jos şi vă veţi odihni după un drum atât de lung". N-a terminat bine vorba inginerul şi aşternutul era de acum făcut. Noi – cum ne-am întins – n-am mai simţit nimic până dimineaţă, când soarele era de acum de o suliţă. Ni s-a părut că el era oarecum mai altfel decât la Caracui sau Suceava. Ne-a venit atunci în minte soarele lui Horaţiu: *alius et idem* (altul şi acelaşi).

– Staţi la noi măcar o zi-două, ne îndemnau gazdele (mai ales Silvia), dar noi... nu şi nu! "Trebuie să plecăm", cu atât mai mult că de dimineaţă se arăta o zi frumoasă... Am mesit încă o dată cu mare poftă la ospitaliera familie Pscheidt şi... iar la drum.

– Încotro doriţi să mergeţi mai departe? Eu v-aş sfătui s-o luaţi pe Bistriţa nu în amonte, ci în aval. Trec pe aici plute şi plutaşii sunt bucuroşi de tovarăşi de drum.

N-am stat mult la gânduri, acceptând propunerea inginerului, care ne-a condus la locul de oprire a plutelor. Ne-a recomandat şi iată-ne aflaţi pentru prima şi ultima dată în viaţă pe acest mijloc de transport fără hurducături şi colb. Moş Gheorghe, plutaşul, ne-a arătat unde e mai bine să ne aşezăm, prevenindu-ne ca nu cumva să umblăm pe plute în timpul călătoriei, căci, deşi trunchiurile de brad sunt prinse bine împreună, totuşi la tot felul de cotituri ale râului îţi poţi pierde echilibrul şi cădea în Bistriţa, ceea ce este foarte periculos. Soarele strălucea, având o rară intensitate de lumină şi căldură. Când deodată, cu totul pe neaşteptate, nişte nouri răzleţi s-au ivit nici nu ştiu de unde şi un şuvoi de ploaie abundentă şi repede ne-a murat... ca pe noi. Eram doar în nişte cămeşuici de vară şi într-o clipă ne-am pomenit uzi leoarcă până la piele. Norul a trecut repede mai departe şi soarele s-a arătat parcă mai vesel, mai voios, zâmbindu-ne în

glumă: "Şi asta nu e ultima îmbăiere a voastră". Într-adevăr, n-a trecut nici jumătate de oră şi altă ploiță ne-a aghezmuit cu nişte stropi cât vrabia. Iarăşi soare. Fenomenul s-a repetat de mai multe ori în cursul plutirii noastre până după amiază, când am ajuns la Vatra Dornei. Aici plutaşii au oprit şi moş Gheorghe ne-a spus:

– Peste vreo oră noi pornim mai departe spre Broşteni, iar voi rămâneți peste noapte aici. Vă duc eu la un cumnat de-al meu şi el vă va lua în gazdă.

Am ascultat de sfatul moşului şi el ne-a condus la dorneanul Lavrinte.

– Păi, cu dragă inimă vă primesc. În casă acum nu-i chiar aşa de bine. Suiți-vă în podul şurii celea, acolo-i fân pentru vite. Vă faceți câte o saltea de paie şi de fân şi o să dormiți ca în sânul lui Avram. Ne-a dat o pâine, brânză de oi şi un ulcioraş de vin.

– Hai, Eugene, să vedem cum e în sânul lui Avram, fac eu către tovarăşul meu de drum.

Era minunat. Am pus la uscat rufele şi îmbrăcămintea ce-o aveam şi, culcându-ne, n-am visat legenda biblică, dar ne-am trezit fericiți şi voioşi, gata de a ne urma călătoria încă o zi tot cu pluta pe Bistrița.

– Hai, băieți, cu mine, zice moş Lavrinte. Azi trebuie să treacă în jos cu plutele nepotul meu, Ion, şi v-îți duce cu el, ca să ajungeți la Broşteni.

De la Vatra Dornei Bistrița coteşte spre răsărit, către Dorna Arini, prin munții Bistriței, pe lângă vârful Pietrosu (1794 m), iar la comuna Crucea o ia din nou în jos. De-a lungul Bistriței se perindau minunate privelişti, pe care eu şi cu Eugen le admiram cu deosebit nesaț. A fost, probabil, cel mai încântător mod de călătorie pe care l-am cunoscut în viață. Nu erau lungile drumuri prăfuite, ci firul apei limpezi ca lacrima, ce se profila printre culmile munților acoperiți de brazi, molizi, pini, ienuperi şi alte conifere.

Ajunşi la Broşteni, ne-am luat ziua bună de la plutaşi, oameni foarte prietenoşi şi buni de snoave, vânjoşi, arşi de soarele dogoritor al verii. După ce ne-am potolit setea din apele minerale de acolo, am poposit la şcoală. Nu mai era cea a lui Baloş (de pe vremea sfătosului Creangă) cu profesorul Neculai Nanu, dar am frunzărit, împreună cu directorul şcolii, zilele grele de învățătură ale povestaşului nostru humuleştean. Am trecut spre locul de pe malul stâng al Bistriței, unde fusese cândva cocioaba Irinucăi, cea care avea o fată "balcâză şi lălâie, de-ți era frică să înnoptezi cu dânsa în casă". Trecând Bistrița, calea ne ducea tot în jos spre satul despre care Ion Creangă spunea cu mândrie: "Humuleştii, în care m-am trezit, nu-i un sat lăturalnic, mocnit şi lipsit de privelişte lumii ca alte sate". Poate că el avea în vedere sate ca Pârâul Cârjei, Cotârgaş, mai puțin Borca sau Fărcaşa, prin care trecusem în drum spre locul de naştere al scriitorului. Într-adevăr, Humuleştiul ne-a apărut ca un sat mândru, strălucitor, probabil de aureola crengiană. Ne-am îndreptat paşii spre casa părintelui Ioan Cosma, care îşi făcea studiile la Teologia cernăuțeană şi pe care noi îl cunoşteam.

Ceea ce am admirat şi savurat mai mult dintre mâncărurile şi dulciurile preotesei (ciorbă de potroace, sărmăluțe-n foi de viță şi de varză, învârtite ş.a.) a fost şerbetul, foarte dulce şi lipicios, preparat din suc de vişine cu foițe de trandafir şi servit cu apă rece, proaspătă de la fântână. Odihniți bine, a doua zi părintele Ioan ne-a purtat prin tot Humuleştiul. Am vizitat casa unde se născuse autorul *Amintirilor din copilărie*. Am văzut stâlpul hornului, de care lega mămăsa "şfara cu motocei, de crăpau mâțele, jucându-se cu ei", prichiciul vetrei, cuptorul – toate ca în orice casă moldovenească de la Humuleşti sau Caracui. Trăia în casa ceea veche un nepot de-al povestitorului, un bătrân de vreo 75 de ani din neamul Grigoriu. Ne-a dus apoi colegul nostru teolog şi la casa de sub deal a mătuşii Mărioara. Cireşul cu pricina era rodit. Am gustat şi noi din cireşele-surori ale celora care i-au adus atâta necaz lui Nic'a lui Ştefan a Petrei. Călăuza noastră ne-a arătat locul unde fusese teiul bătrân, în a cărui scorbură a prins

Nică acel "cuc armenesc" ce nu-i dădea pace să doarmă în voie dimineaţa şi pe care a vrut să-l vândă pe un preţ bun în târgul de vite.

Ca din întâmplare, tot umblând prin satul de baştină a lui Ion Creangă, se iveşte ca din pământ un automobil din care se aude un glas:

– Sărut mâna, părinte!

Era Vasile Iliuţ, un prieten al părintelui Cosma, dar şi un cunoscut de-al nostru, student la matematică, trecut şi el în anul patru. Ne-am îmbrăţişat şi preotul ne-a invitat pe toţi la masă. Coana preotească ne-a ospătat cu cele mai alese bucate "ca la Humuleşti".

– Plec chiar îndată la Fălticeni la o nuntă a rudei mele, ne anunţă Vasile.

Eugen şi cu mine când am auzit una ca asta, am sărit în sus de bucurie. Doream să ştim cum arată o "fabrică de popi". Şi Vasile era bucuros să aibă tovarăşi de drum. Ne-am strâns catrafusele câte le aveam şi, luându-ne ziua bună de la simpatica familie a preotului humuleştean, ne-am ţinut de zisa populară: "Călătorului îi şade bine cu drumul". Ne-am adus aminte că Ion Creangă vorbeşte cu mare durere despre "mustăciosul Davidică de la Fărcaşa... flăcău de munte, cu barba în furculiţă şi favorite frumoase, cu pletele creţe şi negre ca pana corbului, cu fruntea lată şi senină, cu sprâncenele stufoase, cu ochii mari, negri ca murele şi scânteietori ca fulgerul, cu obrajii rumeni ca doi bujori, nalt la stat, lat în spete, subţire la mijloc, mlădios ca un mesteacăn, uşor ca o căprioară şi ruşinos ca o fată mare". Ce portret minunat şi câtă admiraţie şi dragoste sinceră pentru acest tovarăş de şcoală! "Dumnezeu să-l ierte! că n-avu parte să se preoţească. A murit, sărmanul, înainte de vreme, înecat cu pronumele conjunctive, pieritu-le-ar numele să le piară, că au mâncat juvaer de flăcău!".

Analizam în cugetul meu şi discutam cu Eugen Spânu problema mare a adaptabilităţii feciorilor de ţărani, în cazul arătat de Creangă, ţărani de la munte, care – în locul ocupaţiilor moştenite din moşi-strămoşi, plutaşi pe Bistriţa sau alte îndeletniciri, de la Şcheia sau Caracui – trebuiau să treacă la munca intelectuală intensă, care nu se potrivea cu firea, temperamentul şi constituţia fizică a omului de la ţară.

– Ia, mai lasă-te de filozofie şi hai s-o căutăm pe colega noastră Artemiza Constantinescu, mi-a zis Eugen când am pus piciorul în Fălticeni.

Ea şi toată familia sa ne-au întâmpinat cu braţele deschise, ca pe nişte fraţi. Ne-am dus apoi cu Artemiza şi cu surioara ei prin oraş, care nu mai semăna deloc cu ce era el pe vremea lui Creangă, deşi trecuseră doar vreo 70-80 de ani. Ne-a arătat unde fusese "fabrica de popi" şi casa lui Pavel Ciubotariul de pe uliţa Rădăşenilor, locul de gazdă al lui Creangă şi al tovarăşilor săi (Nică Oşlobanu, Gâtlan, Trăsnea ş.a.), între care şi neuitatul moş Bodrângă, cel ce cânta din fluier "Corăbiasca", "Horodinca", "Alivencile" şi alte "cântece sculătele", de jucau flăcăii "până asudau podelele".

Am obosit cu toţii de-a binelea, încât dimineaţa cu greu ne-a trezit mama Artemizei, căreia îi lăsasem vorbă de cu seară, că vrem s-o luăm din loc odată cu răsăritul soarelui.

Ne-am întors la Şcheia, apelând la cursa Fălticeni- Suceava. Părintele Ioan ne-a întâmpinat cu multă bucurie şi la propunerea lui am mai zăbovit acolo câteva zile.

Prof. Ion BORŞEVICI
Chişinău

TRADIŢIILE CA STARE DE SPIRIT

Anii copilăriei şi ai adolescenţei mele i-am trăit fericit, fără umbre, în satul natal Dinăuţi, din Codrii Hotinului, unde am făcut şi clasele primare pe care le-am absolvit în a doua jumătate a anilor 30. Îmi amintesc cu dragoste şi încântare cele mai neordinare evenimente din acele timpuri.

MAREA SĂRBĂTOARE NAŢIONALĂ LA DINĂUŢI

În fiecare an, ziua de10 mai era serbată cu mult fast de către întreg satul. Dimineaţa, lângă localul şcolii, se adunau peste o sută de săteni. Toţi erau îmbrăcaţi în haine de sărbătoare. Purtau costume naţionale, erau încinşi cu brâie tricolore şi aveau steaguri tricolore înfipte într-o *teacă* specială, din piele ornamentată, agăţată de chimir. Apoi porneau în marş, dus şi întors, pe strada principală a satului până la una dintre vestitele *mori de vânt,* neuitând, din respect, să treacă pe lângă locul unde a trăit *bunica* marilor cărturari din Cristineşti – Haşdeenii –, al căror conac făcea vecinătate cu moşia dinăuţenilor...

După aceea primarul, Toader Ciupac, un mare gospodar, respectat de către săteni pentru tăria cuvântului dat, îi invita pe participanţii la serbare în mica pădurice de lângă sat, zisă a "uzunului". Era aleasă cea mai frumoasă poiană al cărei covor verde se înfrumuseţa cu tot spectrul florilor de câmp, strălucind în blânda lumină a soarelui. Aici se aşternea o lungă "faţă de masă", dezvelită dintr-un bobinaj de pânză de casă, ţesută şi ghilită de cele mai reputate gospodine ale comunei. Pe tot întinsul valului de pânză albă-gălbuie, cu un miros specific al prospeţimii, erau aranjate frumos o sumedenie de tacâmuri cu bucate dintre cele mai gustoase. Ici-colo, tronau maestuos *cozonacii* proaspeţi, cu miros de vanilie, presăraţi cu albuş zaharat şi mac, semne ale belşugului ţărănesc. Nu lipsea nici tradiţionalul busuioc.

Pentru noi, copiii satului, îmbrăcaţi în costume naţionale, în cămăşi de borangic, cu cruciuliţe la gât, cumpărate în magazinele din Cernăuţi, cordeluţele frumoase agăţate de piept prezentau vraja tricolorului...

Aceste tulburătoare momente erau susţinute de cuvântări patriotice şi de sunetele muzicuţei. Trăiam clipe de adevărată festivitate populară. .

Fiica primarului, doamna Maria Ciupac-Borcoman, o tânără zveltă, înaltă, frumoasă, cu privirea plină de mângâiere şi gingăşie, de care toţi eram îndrăgostiţi, era învăţătoarea noastră de clasele primare. Eu, fiind elev în clasa întâi, de rând cu alţii, am declamat o poezie:

Dumnezeu cel bun şi sfânt,
A făcut cer şi pământ,
Şi frumos le-a-mpodobit,
Minunat, ne-nchipuit...

Aplauzele zgomotoase ale consătenilor, sub cerul liber din pădurice, m-au fericit şi emoţionat. Eram în al nouălea cer...

VESTIMENTAŢIA

...Am apucat timpurile când consătenii mei, mai ales bătrânii, purtau vara cămaşă albă ca zăpada peste iţari de aceeaşi culoare, încinşi

cu chimire din piele veritabilă. Pânza de casă era ţesută în stativele bunicilor noastre. Urzeala era de bumbac, iar bătătura – din tort. Cei mai înstăriţi aveau pânză de casă ale cărei urzeală şi bătătură erau din bumbac curat. Ghilitul pânzei, precum şi călcatul albiturilor cu tocitoarea erau ridicate la rang de ritual.

În zilele de lucru, dar mai ales la sărbători, femeile purtau ie bucovineană, înfloratã, din pânză de casă şi *catrinţă* aleasă din fir argintiu ori auriu. Aveau capul acoperit cu *cârpă*, un fel de *fes* de culoare purpurie, peste care era aşezat un bariz de borangic numit ştergar de sărbătoare. Aceste veşminte constituiau portul tipic al femeii în vârstă la zilele de sărbători.

Cârpa (fesul), se crede, reprezintă un detaliu din portul aromânilor macedoneni, păstrat până nu demult. Pe la sfârşitul sec. XVII, un mare număr de români macedoneni au fost mânaţi de oştirile semilunii în Serbia, iar vreo 30-40 mii dintre ei s-au statornicit în ţinutul Hotinului. Toamna, atât bărbaţii, cât şi femeile se foloseau de sumane, iar în drum de iarnă – de *burci*, nişte sumane cu poalele până la pământ şi cu glugă. Iarna bărbaţii schimbau ţarii pe *meşini* – pantaloni cusuţi din pielicele de oaie cu lâna întoarsă pe dos – şi îmbrăcau cojoace: *mintean* ori *caţaveică*, lungi până la pământ şi frumos înflorate pe la mâneci şi margini.

În dimineaţa zilei de duminică bărbaţii şi femeile, îmbrăcaţi în aceste veşminte, cu busuiocul în mână şi cu prestanţă creştinească plecau evlavioşi la Sfânta Biserică. Era o stare de spirit, un fel de a fi...

"SĂRBĂSCUL"

Dar nunţile! *Nunta* nu era nuntă dacă din ea lipsea dansul sacru – *Sărbăscul.* Acest dans, cu note nostalgice, al trecerii miresei în casa mirelui, se prezenta ca un brâu lung de nuntaşi... Era un dans-ritual în care se ţineau mână de mână băieţii şi fetele, inimile înfrăţite ale celor poftiţi la nuntă din partea miresei. *Sărbăscul* îl avea în frunte pe fratele miresei

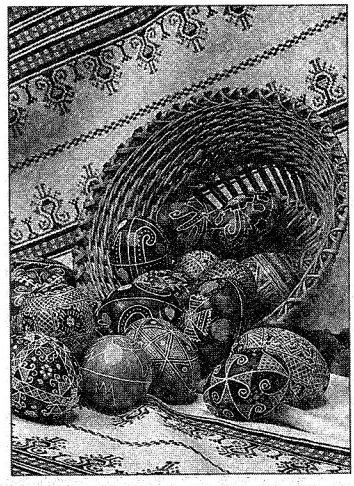

care, dansând, îşi ducea cu grijă surioara cu tot alaiul tinerilor nuntaşi care era aidoma unei panglici colorate, ce se mişca printre casă şi şopron, trecând prin aria de lângă grădină şi pomet, ca sub sunetele plângăreţe ale trompetelor şi viorilor să o apuce pe cărăruia bătătorită spre fântână trezind nestinse amintiri din copilăria miresei. Ochii ei se umezeau de lacrimi. Brâul dansatorilor ieşea pe portiţa lăturalnică la drum. Se auzeau strigături năstruşnice şi pline de voie bună. Urma salvatorul dicton ţărănesc, repetat din generaţie în generaţie, prin gura mirelui care îşi întâmpina cu multă gingăşie consoarta: *Ia lasă, Lenuţo, că o să fie bine...*

OUĂ "ÎNCHISTRATE"

E ştiut că primăvara – anotimpul reînnoirii – are o influenţă mai mult decât benefică asupra oamenilor de orice vârstă. Atmosfera de întinerire şi înălţare culmina cu sărbătorile de Paşti. În Săptămâna Mare mamele şi surorile noastre, cu o măiestrie aleasă, "închistreau" ouăle colorate aproape în tot spectrul curcubeului. Pe noi, copiii, ne captiva mult iscusinţa lor şi poezia liniilor trasate cu ceară pe întreaga suprafaţă a ovalului acestora. Desenele prezentau *păretarul* autohton. *Nu cunosc un alt meleag în care acest meşteşug al ţărancelor noastre de la poalele montane să fi fost întrecut de cineva...*

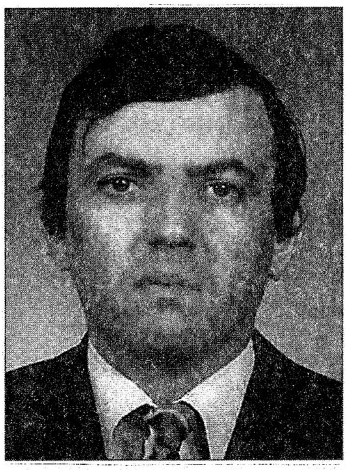

Mihai CAMILAR

CASA VECHE DIN BUCOVINA

Acoperit cu păduri întinse şi sălbatice, teritoriul bucovinean a oferit cu multă generozitate lemnul, dar de mare preţ, cu admirabile calităţi de protecţie, uşor de prelucrat şi transportat. Din această realitate geografică a decurs firesc şi răspândirea copleşitoare a construcţiilor de lemn din ţinuturile de deal şi de munte.

Meşteşug străvechi, legat de cele dintâi trepte ale civilizaţiei rurale, ridicarea adăpostului ca nevoie vitală a suscitat chiar atunci efortul suprem şi încununarea unui spirit inventiv ce avea să dureze una dintre cele mai originale arhitecturi populare din Europa. Arta de a construi a concretizat întotdeauna şi în Bucovina gustul pentru frumos al oamenilor din aceste sate, dezvoltând în timp şi o interesantă concepţie, chiar filozofică despre viaţă, ce s-a născut dintr-un dialog permanent dintre om şi natură. Trebuie remarcat că nici un alt gen de artă populară nu s-a legat şi transpus mai bine în mediul local precum arhitectura ţărănească.

Ridicarea adăpostului pentru om şi animale a necesitat îndrăzneală, simţ intuitiv şi o judicioasă folosire a locului, mai ales adaptarea construcţiilor la terenul în pantă.

Iată-ne, aşadar, pe un teritoriu determinat istoric, presărat cu admirabile monumente de arhitectură populară a căror evoluţie a cunoscut un proces complex de particularizare tipologică, favorizată de o serie de factori care şi-au pus amprenta în mod diferit. Casele vechi bucovinene se înscriu în spaţiul etnocultural românesc, aici, ca şi în alte părţi ale ţării, aşezarea construcţiilor trebuie căutată în ideea de spaţiu, întâlnindu-se toate modurile de exprimare planimetrică şi volumetric-spaţial, îmbinând într-un admirabil echilibru raporturile formelor geometrice precum pătratul, dreptunghiul, conul, piramida, cercul sau forme prismatice.

Materialul perisabil, din care au fost construite casele, nu ne îngăduie să avem ca obiect de studiu decât monumente de acest gen cu o vechime cuprinsă cel mult între 200-250 de ani. O privire atentă, chiar a amatorului, mai poate surprinde cu totul întâmplător vechea casă monocelulară (cu o singură încăpere), specifică unei perioade mai îndepărtate, obiect de mare simplitate constructivă, dar de o perfectă funcţionalitate şi concentrare maximă de viaţă familială. Şi în Bucovina, pe scara evolutivă a planimetriei, după o perioadă destul de îndelungată, a apărut casa cu tinda neîncălzită şi o cameră de locuit, din care s-a desprins un tip funcţional intermediar cu cămară pentru provizii. Avansând rapid pe scara evolutiv-planimetrică,

FIŞIER BIOBIBLIOGRAFIC

Născut la 5 aprilie 1949 în Udeşti, judeţul Suceava.

Studii: Liceul "Petru Rareş" din Suceava (1963–1967); Facultatea de Istorie-Geografie a Institutului de Învăţământ Superior din Suceava (1972–1975); Facultatea de Istorie-Filozofie a Universităţii din Bucureşti (1976–1980).

Muzeograf la Muzeul Judeţean Suceava, secţia de Etnografie şi Artă Populară, sectorul Arhitectură Populară (1980–1988) şi la Muzeul Obiceiurilor Populare din oraşul Gura Humorului (1988 – până în prezent).

Studii ştiinţifice despre arhitectura populară bucovineană.

Casă veche din Capu Codrului.

s-a ajuns la locuința cu două camere şi tindă mediană, cu cea mai mare răspândire, întâlnită atât în zonele pastorale (Dorna, Câmpulung, Humor), cât şi în zonele de deal şi şes (Suceava, Rădăuți, Fălticeni) sau în Bucovina nordică. Acest tip de casă (cu două camere) corespunde cu etapa în care formele originale tradiționale şi-au consolidat zestrea constructivă, adăugându-se totodată şi un decor deosebit, ce coincide cu perioada de înflorire generală a artei populare din secolul al XIX-lea.

Un tip de construcție deosebit, întâlnit în diverse variante numai în anumite zone etnografice, ce se suprapune tipurilor de case cu tindă-cameră sau cu două camere, este casa cu foişor. Foişorul este un element de prim ordin arhitectural, conceput pentru apărarea intrării locuinței de intemperii, loc de desfăşurare a anumitor activități casnice sau de odihnă, dar şi de legătură între interiorul casei şi spațiul aferent.

Cunoaşterea vechilor case țărăneşti şi a evoluției lor planimetrice sau pe verticală, studierea exemplarelor rămase dintr-o epocă mai îndepărtată sau apropiată duc la concluzii deosebite, ce ne fac să înțelegem imaginea de civilizație tradițională a satului bucovinean.

Aici nimic nu a fost improvizat, prin tehnică de construcție şi ornamentică, casa tradițională dă un sentiment de siguranță şi trăinicie. Întotdeauna momentul de început al durării viitoarei locuințe era bine gândit, obiectivul fiind amplasat în locuri ferite de umezeală, de curenți atmosferici, în funcție de sursa de apă şi accesul la uliță. Totodată terenul trebuia să fie "curat", ferit de duhuri rele, locul să nu fi fost blestemat, să nu se fi petrecut evenimente nefaste.

Esențele lemnoase (în cea mai mare parte conifere) erau folosite numai tăiate în perioada anului când circulația sevei era stagnată sau numai încetinită, aceasta pentru a asigura construcției viitoare o mai mare durabilitate în timp.

Se poate vorbi de o gamă diversă a materialelor de construcție: lemn, piatră, nuiele, paie, pământ, întrebuințate diferențiat în structurile şi compartimentele construcției.

Temelia destul de simplă era din bolovani de râu sau piatră de carieră, cu sau fără lutuială, puțin reliefată.

Talpa casei ce susținea cununile de bârne ale pereților era din bârne masive, uneori cioplite pe două fețe, pentru a corespunde grosimii pereților de lungime egală cu acestea.

Ca tehnică de construcție a pereților, întâlnim la casele mai vechi aceea a cununilor de bârne rotunde, dispuse orizontal, fixate la colțuri în cheutori rotunde (stâneşte) ori în cheutori drepte sau trapezoidale. Mai târziu, la cele din urmă, bârnele erau cioplite în profil pătrat sau trapezoidal, dând la capete combinații trapezoidale ce capătă cea mai mare răspândire în secolul al XIX-lea. Tehnica construcției pereților în amnari s-a răspândit în perioada interbelică a secolului al XX-lea, aici utilizându-se lemnul de dimensiuni mai mici, tehnică practicată şi astăzi din plin.

Privită construcția din exterior, acoperişul din draniță formează cea de a treia structură. Acoperişul vechi în patru ape corespunde unor factori climatici locali, totodată şi tipologiei arhaice a casei care inițial corespundea planimetric unui pătrat.

Într-o vreme mai îndepărtată (faza clasică), bârnele pereților erau rămase libere atât la exterior cât şi la interior, fixându-se în zona de contact a acestora muşchi de pădure sau fân mărunțit pentru izolare termică. Chiar dacă exteriorul va rămâne multă vreme cu bârnele dezvelite, în interior se va aplica o uşoară lutuială ce se prepara din combinarea lutului cu o emulsie numită "mal", obținută dintr-o rocă destul de moale dizolvată în lapte dulce, uneori adăugându-se şi miere de albine. Lutuirea pereților interiori a cunoscut mai multe etape evolutive, la început făcându-se direct pe bârne, dar neobținerea unei bune aderențe a făcut să se recurgă la aplicarea de "pureci" (pene din lemn), şi mai târziu la aplicarea de şipci, tehnică numită vergeluit.

Revenind asupra structurilor locuinței, menționăm că la sfârşitul secolului al XIX-lea acoperişul generalizat era cel în patru table ("ape") cu coamă lungă, dar în paralel era şi acoperişul în două table sau cel cu "pinion", apărut sub influența tehnicii constructive nemțeşti.

Chiar dacă pe întreg arealul bucovinean se poate urmări aceeaşi evoluție unitară a sistemelor constructive, totuşi aici s-au conturat în cadrul unor zone etnografice stiluri locale, în special în modul de ornamentare. Se poate surprinde şi o interferență zonală, unele elemente decorative dominante în anumite părți, întâlnindu-se în proporții reduse în zonele limitrofe sau chiar mai îndepărtate. În arhitectura casei tradiționale bucovinene, un stil propriu, local s-a cristalizat şi prin împrumuturi străine. Fiecare element preluat a fost adaptat potrivit unor gusturi şi necesități de ordin socio-funcțional şi cultural.

Decorul casei bucovinene, care îşi are originea în fondul cultural feudal şi a evoluat în paralel cu stilul moldovenesc al marilor ctitorii voievodale, a avut o evoluție lentă dar continuă, ascendentă, cunoscând o înflorire maximă în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Decorul vechilor case bucovinene este de o mare sobrietate, de o sensibilă eleganță, însoțit de un rafinat simț al proporțiilor. Construcțiile rurale din lemn sunt opera unor meşteri locali înzestrați cu un simț artistic aparte. Documentele vremii au păstrat puține nume de meşteri, precum Chirilă Ungurean şi Cazac Crăciun din Udeşti, Dernet Matuftei din Vama ori Grigore Ulian din Câmpulung, care au durat în secolele XVII-XVIII, alături de sute de anonime, monumente civile într-un stil unitar, răspunzând unor chemări ale vremii.

Casa veche din Bucovina, edificiu care a fost dintotdeauna axul fundamental al vieții omului, spre deosebire de celelalte construcții gospodăreşti, a acumulat în timp şi un decor aparte.

Prispa casei a îmbrăcat în primul rând un rol strict funcțional, dar, treptat, odată cu implantarea altor elemente (stâlpi, gangul, foişorul), ea capătă şi un rol decorativ, dând o notă aparte fațadei casei. Atât la foişor cât şi în restul prispei întâlnim la un moment dat stâlpi frumos decorați, toți fiind tratați cu motive ornamentale specifice genului. Stâlpii de prispă de la casele mai vechi erau masivi, de secțiune circulară sau cel mult ciopliți în patru fețe, alt decor lipsind cu desăvârşire. Odată cu preluarea susținerii acoperişului de către un număr sporit de grinzi (8-12), stâlpii încep să capete şi valențe decorative. Deosebim exemplare de stâlpi realizați din lemn de esență tare, lucrați artistic, cu un simț al frumosului, al echilibrului şi al proporțiilor. În orna-

mentica stâlpilor de la case, dispuşi de-a lungul faţadei şi chiar lateral, întâlnim succesiuni de poliedre suprapuse, trunchiuri de piramidă, uneori cu alternanţe de brăţări de legătură sau stâlpi lucraţi în sistem funie. La alte exemplare se întâlneşte motivul "scara mâţei", ce este însoţit de dăltuiri dispuse în forme romboidale. Pe suprafeţele brăţărilor apar şi reprezentări puternic stilizate, ilustrând astrul solar ce este imaginat prin "rozete" şi "morişti". Rozetele ce sugerează soarele stilizat au un număr variabil de braţe (raze), când braţele acestui motiv decorativ se multiplică şi capătă o orientare curbilinie, apare "morişca" sau "vârtejul", ca o altă varietate a geometrismului astrului zilei, de data aceasta în mişcare. Rozetele şi moriştile mai pot fi întâlnite pe grinzile din interioarele ţărăneşti. De multe ori semnele solare evoluează spre o redare figurativă. Supravieţuirea acestor elemente cu valoare mitică trebuie pusă în legătură cu persistenţa credinţelor populare, care dau astrului ceresc însuşiri umane, cu rol apotropaic, de apărare a casei de forţele malefice din spaţiul înconjurător.

Morfologic, stâlpii caselor bucovinene, ornamentaţi unitar prin succesiunea simetrică a volumelor, mereu aceleaşi pe toată lungimea, sunt realizaţi prin tehnica cioplirii-crestării, procedeu tehnico-artistic care permite o mai bună execuţie a unor motive circulare şi o mai lesnicioasă redare a contrastului din cadrul jocurilor plin-gol.

Fruntarul caselor este un alt element constructiv-decorativ ce poate fi admirat la faţadă. Acesta este organic legat de stâlpi, având un decor realizat tot prin cioplire, uneori şi cu muchii aplatizate, dezvoltând motive curbilinii, în registre largi. Ornamentele de la fruntar se concentrează, de obicei, deasupra uşilor şi a ferestrelor sau în locul de îmbinare cu stâlpii. Şi aici apar de obicei stilizări geometrizante, dintre care mai frecvente sunt rozetele şi moriştile.

Consola este un tip categorial mult răspândit la casele bucovinene, ea fiind întâlnită la colţurile acestor obiective, în partea superioară sub streaşină. Consola simplă, element de referinţă în realizarea tipologiei domeniului, este alcătuită dintr-o unitate (bârnă) cu rol funcţional, dar totodată şi decorativ. Apărută ca rezultat al evoluţiei tehnicii de construcţie, ea are şi destinaţii secundare, uneori îmbogăţindu-se prin preluarea de funcţii şi înfăţişări de semne mitice, cel mai elocvent fiind aici "capul de cal", cioplit în terminalul ei.

Multiconsola este o asociere orchestrată de console, unitară ca ansamblu şi semnificativă ca element ornamental. Într-un pachet de console, una, tratată simplu, are rol funcţional, iar celelalte, prin terminalul lor, au rol pur decorativ. Când streaşina este lărgită, pentru protejarea prispei de intemperii, se întâlneşte multiconsola simplă, în retragere, cu tăieturi combinatorii.

Pereţii caselor tradiţionale din Bucovina se construiau din bârne, de cele mai multe ori de brad, rotunde sau despicate în două, cu profil semirotund (tehnică specifică populaţiei huţule din zonă) ori cioplite în patru muchii. Bârnele pereţilor se îmbinau la capete în cheutori rotunde (stâneşte), trapezoidale ("coadă de rândunică"), drepte sau în sistem combinatoriu. La casele vechi, cu pereţii din bârne îmbinate în cheutori, prelungirea acestora la colţuri avea diferite dimensiuni, dând un efect artistic aparte.

Această plastică arhitectonică, rezultată din ansamblul îmbinărilor bârnelor la colţuri, prezenţa consolelor cioplite în motivul "cap de cal", prezenţa stâlpilor pe faţada principală şi părţile laterale ale caselor, capetele grinzilor şi ale căpriorilor, cioplite în profil semirotund, toate dau construcţiilor o notă aparte, sporind mult elementul artistic al acestora.

La casele vechi nu trebuie omis nici aspectul plăcut dat de contrastul dintre culoarea lemnului patinat în timp cu albul chenarelor lutuite şi văruite din jurul uşilor şi al ferestrelor.

Lutuirea şi văruirea succesivă a pereţilor în unele case vechi a rotunjit şi umplut unghiurile şi spaţiile goale, conferind o notă unitară întregului edificiu.

Dacă mai adăugăm elementele decorative dispuse pe coama caselor, cunoscute sub numele de "flori" sau "păsări", boldurile crestate de la capetele coamelor, precum şi unele motive strict decorative ("pomul vieţii",

"funia", "dintele de lup", "tabla de şah"), zestrea decorativă sporeşte cantitativ, dar mai ales calitativ.

În ultimii ani, începând de prin ţinutul Dornelor (Valea Bistriţei Aurii), s-a răspândit şi în alte zone bucovinene decorarea caselor prin tehnica stucaturii bicrome sau policrome. Considerăm, totuşi, că face "casă bună" la o construcţie desfăşurarea firească a elementelor decorative în lemn, pe fondul unor frize transpuse pe stratul de ciment de pe pereţii caselor, într-o mare varietate de forme şi de interpretări geometrice sau florale.

Arhitectura de interior constituie o mărturie primordială la apartenenţa unei etnicităţi şi a continuităţii de locuire pe un teritoriu istoriceşte determinat. Interiorul casnic bucovinean aduce o apreciabilă contribuţie la îmbogăţirea tezaurului românesc, confirmând alături de alte aspecte, valoarea cu totul remarcabilă a civilizaţiei rurale tradiţionale.

Componentă majoră a culturii populare, arhitectura de interior se impune ca un depozitar de înţelepciune şi frumuseţe, de echilibru şi îndelungat spirit conservatorist, rezultat al unui străvechi proces de acumulări şi influenţe filtrate cu un remarcabil simţ artistic, al gustului pentru frumos al oamenilor acestor locuri.

Legată strâns de arhitectura impusă de tipologia planimetrică, organizarea interiorului a reflectat realitatea fiecărei epoci, de unde rezultă încărcătura şi caracterul de document etno-cultural de primă importanţă.

De-a lungul anilor locuinţa a îndeplinit multiple funcţii, aici desfăşurându-se anumite îndeletniciri casnice, aici s-a transmis experienţa de viaţă a generaţiilor mai vârstnice, s-a însuşit conduita etică şi morală, normele de viaţă ale colectivităţii, aici este locul de odihnă, de petrecere a evenimentelor prilejuite de sărbătorile de peste an sau cele oferite de ciclul vieţii (naştere, nuntă, moarte).

Interiorul caselor vechi bucovinene se înscrie într-o mare unitate ce se manifestă prin păstrarea unor elemente străvechi de cultură materială, unitate conferită şi de planimetria şi destinaţia încăperilor, de sistemul de încălzire, dispoziţia mobilierului şi a ţesăturilor decorative, iar inovaţiile au rezultat din anumite transformări de ordin estetic local sau de împrumuturi prin interferenţă. Pornind de la considerentele enunţate, remarcăm perfecta ambientare chiar în cadrul unei concentrări de maximă eficienţă spaţială. Fiecare compartiment devine un centru de greutate, avându-şi o destinaţie cu dispunere şi organizare precisă ce se înscrie în tipare sigure, dar şi cu unele abateri reieşite din realităţile locale.

Organizarea interiorului dintr-o locuinţă monocelulară (cu o singură încăpere) presupune o încărcătură multifuncţională, fiecare perete sau suprafaţă din plan preluând sarcini în plus faţă de interioarele mai evoluate. Întotdeauna la casele cu două încăperi este sesizabilă păstrarea într-una din ele a unui sistem mai vechi de organizare, cealaltă tinzând spre noutate.

Un loc aparte în cadrul arhitecturii de interior îl ocupă camera de curat, spaţiu cu destinaţii precise, pentru primirea oaspeţilor, de prezentare sau de derulare a unor evenimente din viaţa familiei, încăpere ce poartă diverse denumiri locale: "casa cea mare", "casa din vale", "cea casă", "camera bună".

Acest spaţiu de interior a cunoscut transformări lente, în primul rând după preluarea noii funcţii, cuptorul cu vatra deschisă dispare, devenind incompatibil ca destinaţie. Aspectul general al camerei de curat se subscrie interiorului moldovenesc, fiind de o mare sobrietate, aspect dat de tonurile potolite ale ţesăturilor decorative, de tavanul patinat, precum şi de fondul de expunere şi acoperire al pereţilor.

Interiorul caselor vechi bucovinene are identităţi în structura de organizare cu cel maramureşean sau nemţean, fiind prezente aici punctele de greutate: patul cu zestrea, laiţele masive, colţul cu lada de zestre, blidarul, masa, colţarul, registrul lăicerelor şi al năframelor, toate fiind suplinite de grinzile tavanului, între care cordarul ocupă un loc aparte.

Sub ferestre, de-a lungul a doi pereți, sunt dispuse laițele așezate pe butuci de lemn și îmbinate în unghi drept cu căței de lemn, piesele de mobilier cele mai arhaice de interior, a căror folosință se pierde în trecutul îndepărtat. Pe lângă alte utilizări, acestea aveau și rolul de loc de desfătare, mai ales pentru cei vârstnici, fiind cunoscut faptul că la petreceri bătrânii jucau și pe laițe, de aici originea cunoscutului joc bucovinean, "ca pe laiță" sau "babă grasă".

O notă particulară a specificului local o aduce patul ticsit cu țesături și perini suprapuse pe verticala spațiului. Unele reguli de organizare a acestui interior par să fie foarte vechi, gândindu-ne doar la existența scoarței de grindă, piesă nelipsită din casa cea mare și a cărei excepțională valoare artistică presupune acumulări și o îndelungată evoluție, fiind folosită ca suport pentru unele țesături și mai ales pentru hainele de sărbătoare.

În colțul format de pat și o laiță sau chiar pe laiță întâlnim lada de zestre ce cunoaște aici diverse denumiri (ladă, tron, sipet). Piesă de mobilier de prim ordin funcțional și artistic, lada de zestre a constituit, cel puțin din epoca feudală, prima obligație dotală a părinților miresei, determinată fiind de starea materială a familiei, în timp cunoscând adaptări conform noilor cerințe. Din punct de vedere ornamental, lada dulgherească întruneşte viziuni artistice diverse, în care domină reprezentări antropomorfe sau rozete compuse în tonuri de culori sobre (de obicei bicrome), obținute prin baituire, precum și decorul strict geometric (combinații de linii, semicercuri, rețele de romburi, triunghiuri, haşuri etc.). Alături de lăzile de factură artistică, decorate prin horjare, deosebim și lăzile pictate cu decor floral, mai mult sau mai puțin stilizat, sau pe cele simple, vopsite monocrom. O piesă nelipsită din casa cea mare este blidarul pentru păstrat străchinile (blidele), așezat pe peretele din dreapta ușii, piesă valoroasă atât prin modul de ornamentare prin traforare, crestare, pirogravare, cât și prin cel al compartimentării pe verticală.

Lăicerele, păretarele ce acoperă pereții, ștergarele și năframele de un puternic efect decorativ dau acestei încăperi un aer festiv, sărbătoresc și ospitalier, aspect vizibil și astăzi în unele sate.

Importanța funcțională a arhitecturii interioare țărăneşti, în special în domeniul funcțional-estetic, a făcut ca de-a lungul timpului să se consacre termeni stabili și precis definiți ("casa cea mare", "cea casă", "căsuța", "odaie", "cameră de curat").

Modalitatea de organizare a interiorului casei bucovinene a fost dintotdeauna în strânsă concordanță cu peisajul local, cu ocupațiile de bază practicate în timp, marcat de originalitate și funcție estetică, care, în corelație perfectă cu cea utilitară, formează un tot unitar etnocultural.

"Modernizarea" treptată a satului (astăzi căpătând o puternică infuzie occidentală) a impus introducerea a noi elemente constructive, decorul schimbându-se la perioade scurte, tehnicile și materialele tradiționale scăzând din pondere, făcând loc unor tehnici mai rapide și ieftine, dar totodată "ieftine" și sub aspect artistic. Cadrul tradițional se schimbă, se produce o redimensionare pe orizontală și verticală a vechilor proporții, casa căpătând un plus de monumentalitate, ducând implicit și la redimensionarea spațiului interior.

Este regretabil că, în accepția unora, arhitectura tradițională reprezintă un mod depășit, aparținând trecutului, iar abandonarea ei se face într-o goană după "noutăți" sau, mai precis, pentru contrafaceri, când volumele tradiționale încep să-și modifice forma sub influența unor factori din afara satului sau chiar a specificului zonal.

Regretabil e și faptul că, în cadrul unor preocupări bune privind păstrarea tradiției, apar și construcții bizare, a căror elemente constructive și de decor își afișează ostentativ o obârșie tradițională, locală.

Noile construcții de la sate ar putea fi lăsate în seama meșterilor locali capabili să păstreze și să reînvie în fondul ei frumusețea inefabilă a vechii case bucovinene.

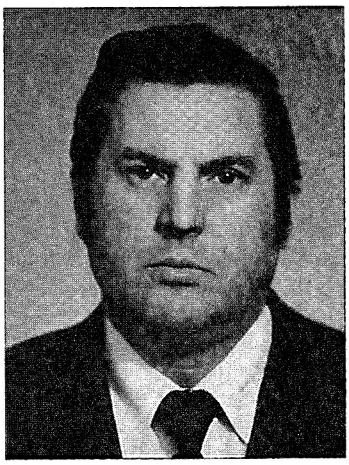

Vasile MELNIC
Chişinău

"DE DORUL DORULUI"

Acum câteva decenii, în timpul expedițiilor folclorice efectuate în regiunea Cernăuți, am imprimat pe bandă de magnetofon: poveşti, poezii şi cântece populare, datini şi obiceiuri – de nuntă, botez, înmormântare, prelucrare a cânepei ş.a. –, care variază de la sat la sat în funcție de specificul zonei, dar care reflectă, într-o anumită măsură, structura graiului, cultura materială şi spirituală a localităților respective. Prezentăm câteva dintre aceste înregistrări care au fost pentru noi adevărate revelații ATUNCI şi rămân a fi şi ACUM. Este vorba de nişte texte reprezentative pentru felul de a fi vertical şi luminos al românului din Țara Fagilor.

OBICEI DE NUNTĂ

La nuntă vin toți cei chemați de vătăşei. Înainte de a se porni la cununie, mireasa îngenunchează în fața părinților şi îşi cere iertare, adică are loc iertăciunea, care se cântă cu durere şi tristețe. Plâng şi părinții, şi druştele.

Foaie verde maraciune
Ie-ți copchilă iertăciune
De la mamă, de la tată,
De la frați, de la surori,
De la grădina cu flori,
De la strat cu zmeuriță,
De la fete din uliță,
De la strat cu busuioc,
De la flăcăii de joc.
Creşteți flori şi înfloriți
Că de-amu nu-mi trebuiți...

Apoi pleacă la biserică, la cununie. Întorşi acasă, nevestele cântă: vesel, cu bucurie şi umor:

Toată lumea ne grae:
Mamuța-i femeie re
Şi ea noră n-a ave.
Uite Dumnezeu o dat
Şi noră s-o căpătat,
Frumuşică şi de treabă
Şi la tătă lumea dragă.
De frumoasă o vedem,
De harnică n-o ştiem.
Om pune-o ş-a-npaşui
Şi-om vedea cât a plăti.

Nevestele ies în calea socrului mare şi cântă:

Nu ştiu pare ori îi zare,
Oare vine socrul cel mare
Cu colacii împletiți,
Cu oameni de cei cinstiți,
Cu colacii încordați
Cu oameni de cei bogați.
Foaie verde de trifoi
De când eşti n-ai fost la noi.
Nici acum n-ai fi venit
Vatajăii v-au poftit,
Vatajăii au fost naimiți
Să cheme oameni cinstiți.
Hai, poftim întrați în casă
Şi vă aşezați la masă
Cu iştealanți gospodari
Dar nu uitați de buzunari.
S-aveți în ele parale.
Să bem, să ne petrecem
Câte-o sută toți să dăm,
Câte-o sută de pereche,
Nu uitați moda cea veche.

După aceasta neamurile sunt legate cu batiste şi nimiteturi (prosoape), iar nevestele continuă:

Faceți-ne oleacă de cale
Până la nunul cel mare,
Că şi-aseară ați fost la noi,
Ne-ați lăsat pereții goi.

Țărani din satul Crasna. Anul 1970.

Soacra mică o leagă pe soacra mare cu tulpan, cămaşă sau altceva şi aceasta cântă:

Nu mi-i jele, nici banat
C-am lăptat şi legănat –
Frumos dar am căpătat,
Cămeşuică de fuior
De la cine mi-a fost dor,
Tulpănelu-i de bumbac
De la cine mi-a fost drag...
Eu aestea le-oi purta –
[Numele mirelui] d-amu n-a lucra.
Şi bani mamei n-a mai da.
Foaie verde brabanoc.
Dacă n-am avut noroc,
Să trăim toți launloc.
El merge în casă străină
Şi eu rămân fără milă.
Mulțumesc lui Dumnezeu
C-am ajuns zile şi eu,
Mi-am pus băieții la rând,
Merg fără grijă-n pomânt,
Băieții mi-am rânduit
Ş-oi sta-n pământ liniştit.

Apoi soacra mare îi dă papuci soacrei mici, care şi ea cântă vesel, cu o doză de umor:

Ian gâci soacră ce-i aici
Îs papuci ori îs opcinci.
Ian te uită, soacră hăi,
Că papucii n-au călcâi.
Uite-te soacră, socruță,
Că papucii n-au tălpuță
Şi toată-i îmbla desculță.

Se închină pahare "dulci", apoi se joacă şi la urmă are loc scoaterea florii miresei, adică "dezbrăcarea", îmbrobodirea şi naşele (în satul acesta, după obicei, sunt două perechi de naşi – una din partea mirelui şi alta din partea miresei) cântă:

Oi le-le-a, băiet de treabă
C-a făcut din fată babă.
Tare mă tem c-oi muri
Şi de joc m-oi mulțumi,
M-a făcut, mama, făcut,
Unde merg să nu stau mult
Să nu stau gură-căscată
Ca s-aştept o vorbă slabă.
C-aşa m-a făcut mama,
Unde mă duc să pot cânta.
Nu-s frumoasă, nici de dus
Nici urâtă tare nu-s.
Dacă mă gătesc frumos
Tot îs dragă cui am fost.
Cu nevasta frumuşe
Te poți duce unde-i vre,
Cu nevasta râzătoare,
Nu poți merge pe-o cărare.
Tu gândeşti, leliță, tu,
Că mă-ntreci cu cântecu –
Foaie verde din doi nuci,
Bade de ce te usuci:
Ori de dorul dorului,
Ori de pofta sânului?
Când băgai mânuța-n sân
Erai tânăr, nu bătrân.
De când mâna-n sân nu bagi
Tu de slab de-abia te tragi.
Badea cu musteața neagră

S-a jurat că nu i-s dragă,
Dar şi eu cunosc prea bine
Că el moare după mine.

La terminarea nunţii una dintre druşte cântă:

Oi, sărmanul mirele,
Cum aşteaptă binele,
S-asfinţească soarele,
Să desfacă paturile...

Varvara ILIUŢ, 1892,
s. Crasna (Krasnoil'skoe).

CUCULE, DE UNDE VII
(*cântec bătrânesc*)

Cucule, de unde vii
Şi de mândra mea ce ştii?
Ştiu bine că-i sănătoasă,
La gherghef şede şi coasă,
Nu ştiu coasă ori discoasă,
Da lacrimi ştiu că varsă.
Câte lacrimi a vărsat
Ar face-o fântână-n sat,
Fântână cu cinci izvoare:
Două dulci şi trei amare.
Să bea lumea călătoare,
Lumea să se răcorească
Şi răul să-l ocolească.

Veronica FRATOCEANU, 1936,
s. Suceveni, Tomeşti
(Şirokaia Poleana).

CINE, DOAMNE, A MAI VĂZUT
(*cântec vechi*)

Cine, doamne-o mai văzut
Iarbă verde pe perete
Şi-un fecior la două fete,
Iarbă verde pe cuptori
Şi-o fată la doi feciori.
Cine, doamne-o mai văzut
Iepurile vara cosând,
Iepuroaica strângând fân,
Puiu-n urma lor greblând.
Cine, doamne-o mai văzut
Iepurile suind pe scară
Şi găina cu ţigară.
Cine, doamne-o mai văzut...

FRUNZĂ VERDE CALAPĂR*
(*cântec bătrânesc*)

Frunză verde, calapăr,
De la maica doi mă cer
Unul bogat şi urâcios,
Altul sărac, dar frumos.
Întrebai frunza de nuc
După cine să mă duc.
Nucul fiind supărat
N-a vrut să-mi dea un sfat.
Întrebai frunza de fag,
Fagul mi-a răspuns cu drag:
Du-te după cel sărac
Că acelui toate-i plac.
Merge cu furca la fân,
Vine-acasă tot râzând.
Nu te-ntreabă ce-ai lucrat,
Da te-ntreabă ce-ai cinat.
Eu fagul nu l-am ascultat
Şi-am mers după cel bogat.
Acelui toate nu-i plac.
Merge cu furca pe dos
Vine-acasă mânios.
Nu mă-ntreabă ce-am mâncat
Da mă-ntreabă ce-am lucrat.
Eu îi pun cina pe masă
El mă ia de cap prin casă.

FRUNZĂ VERDE DE MOHOR
(*cântec bătrânesc*)

Frunză verde de mohor
Fost-a o fată şi-un fecior.
Frunzuliţă de doi fagi
De copii s-au avut dragi.
Când au fost de logodit
Părinţii nu i-au voit,
Când au fost de cununat,
Părinţii nu i-au lăsat.
Ei de mână s-au luat
Au mers de s-au înecat,
Lângă-un măr, frunza rotundă,
Unde-i apa mai afundă.
Când părinţii au aflat
Tare frumos i-au îngropat:
Pe fecior lângă un drum,
Iar pe fată peste drum.
Au dat bunul Dumnezeu
Că din fecior au răsărit
Un brad verde, aurit,
Iar din fată-a răsărit
Viţă verde, mai aurit.
Viţa frumos creşte
Şi pe brad îl cuprinde.
Cine pe-acolo trecea
Din gură aşa zicea:
Asta-i dragoste curată
De-un fecior şi de o fată.
Părinţii rămaşi scârbiţi
Mai că s-au ieşit din minţi.

Maria COSTEL, 1899, s. Boian.

*Calomfir – plantă (din sanscrită – Kaloper).

CIMPOIERUL ŞTEFAN RUSCAN

Unul dintre vestiţii rapsozi ai Dornelor de la sfârşitul secolului al XIX-lea a fost străbunicul meu – Ştefan Ruscan din Moroşenii Dornelor (25.XII.1863-14.IV.1937). Lumea satului îi rostea adeseori numele cu evlavie şi emoţie, de multe ori în şoaptă. Era un semn de respect şi de aducere aminte. Bătrânii, cei care l-au cunosut ca pe un mare cimpoier al timpului, îşi amintesc că era un bărbat chipeş şi de o rară noblețe sufletească. Avea mersul falnic, purta un costum cu însemne dacice, iar cimpoiul, pe care-l purta la piept, era simbolul devenirii sale, printre oamenii simpli, dar mândri, ai Bucovinei. Eu, copil fiind, ascultând relatările bătrânilor, îl vedeam ca pe un sfânt coborât pe pământ pentru a face viaţa mai uşoară celor mulţi. Se spune că, acolo unde cânta el – la nunţi, la botezuri, la şezători şi clăci – cobora fericirea în sufletele oamenilor. Cântecul său era seducător, te purta pe aripi de vis. Ascultându-l, lumea uita de griji, de oboseală, de sărăcie şi necazuri. La înmormântări, el se transforma într-un ecou al durerii... şi totul devenea mai uşor de suportat.

Ştefan Ruscan şi cu colegii săi de orchestră – Ion Deac, Atanasie Odochian şi Trifan Porcu – s-au făcut cunoscuţi pe o largă arie geografică prin măiestria interpretării cântecului popular de epocă. Aşa că, în anul 1935, au fost invitaţi să concerteze în Studioul Radio-România. Aici au fost înregistraţi şi ca urmare repertoriul lor a făcut obiectul unor emisiuni speciale, care s-au transmis pe postul naţional de radio.

Într-o zi, răscolind printre lucrurile vechi din podul casei părinteşti, am descoperit o lădiţă de zestre, foarte veche, în care se afla o întreagă avere a familiei mele: un cimpoi ros de molii, câteva modele de cusături specifice portului popular din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, mai multe "cărţi poştale" cu adresa străbunicului meu, un fluier şi nişte monede cu putere de circulaţie în timpul vieţii sale. Într-un mic compartiment al lădiţei se afla un caiet, unde era consemnată o bună parte din repertoriul cântecelor populare interpretate de el. În memoria filelor îngălbenite de trecerea timpului se păstrau versuri care au aşteptat peste o sută de ani pentru a fi descoperite. Sunt fericită că pot publica în paginile de cuget şi de simţire românească ale revistei "Limba Română" din Chişinău o parte din zestrea folclorică a străbunicului meu – Ştefan Ruscan.

Ana-Maria RUSCANU

BALADA CIOBANULUI CARE ŞI-A PIERDUT OILE

De demult şi de demult
Când era timpul cel bun,
Un voinic foarte vestit
Ca un brad puternicit,
Un voinicel de codru mare
Ce zicea din fluier tare,
Că şi codru lăcrăma
Când de jale el cânta,
Codrul tot se legăna
Şi izvorul murmura.
Da' odată, Doamne, Doamne,
Ciobanul nostru adoarme...
Oile se pustiesc
Şi de el se prăpădesc.
Soarele urcă-n zenit,
Pune fluierul la gură
Şi cântă, cântă de răsună.
Bâr, bâr, bâr, oile mele
Prin păduri, pe bârnărele
Cine! Cine-i noaptea cu ele?
Şi tu lună, şi voi stele
Uhăă! Uhăă! Uhăhăă!
Soare sfânt, ajută-mă,
Luminează calea-n codru,
Să-mi găsesc turma cu totu'.
Oile-s Doamne-n pădure
Până-n câmpul cel cu mure,
Toate se strâng la un loc
De o jale aşa cu foc
Păsările au încetat,
Au încetat, n-au mai cântat
Pe deasupra codrului
De jalea ciobanului,
Tot izvorul că seca,
Fiarele sete răbda,
N-aveau unde s-adăpa,

Tot de jale se mira
Şi ciobanul se ruga
Către codru aşa zicea:
– Codrule, tu spune-mi bine
Că trăiesc numai cu tine,
Spune-mi ca şi un tată
Unde-i dusă turma toată?
Bâr, bâr, bâr, oile mele
Prin păduri, pe bârnărele
Cine! Cine-i noaptea cu ele?
Şi tu lună, şi voi stele
Uhăă! Uhăă! Uhăhăă!
Soare sfânt, ajută-mă,
Luminează calea-n codru,
Să-mi găsesc turma cu totu'.
– Codrule cu mândru nume,
Fă tu bine şi îmi spune,
Că mă duc din astă lume,
Că asta nu-i prea de şagă,
Moartea în pământ mă bagă.
Fluierul iar îl pornea
Că nimic nu rămânea
Pe pământul păcătos
Se plângea cu faţa-n jos.
Bâr, bâr, bâr, oile mele
Prin păduri, pe bârnărele
Cine! Cine-i noaptea cu ele?
Şi tu lună, şi voi stele
Uhăă! Uhăă! Uhăhăă!
Soare sfânt, ajută-mă,
Luminează calea-n codru,
Să-mi găsesc turma cu totu'.
Sfântul soare stă pe loc,
Se uită în jos cu foc,
De când el călătoreşte,
De asta nu mai pomeneşte.
Aşa glas mândru-n pădure
N-a mai auzit pe lume,
Tocmai de la răsărit
El tot glasul l-auzit,
La apus când ajungea
Glasul tot îl auzea,
Păsările ca glasul tău,
Să ferească Dumnezeu.
Una nu ţi-ar fi cântat
Toate să le fi-necat,
Glasul, glasul fluierului
Şi jalea ciobanului.
Da' când soarele-i spre sară
Vine norocelul iară
Bate-un vânt cam cătinel
Şi s-aude-un clopoţel,
Dară el cu mare frică
În jumătate îl despică,
Iacă oaia cea voinică,
El o vede de departe,
Iacă şi oile toate.
S-a uitat în cer de-ajuns
Pân'la Dumnezeu de sus,
Am să-ţi cânt, Doamne, şi ţie,
Că mi-ai dat o bucurie,
Că şi ţie, Doamne-ţi place
Ca s-auzi aşa o voce.
Către codru el grăi
Şi cu drag îl mai făli:
– Tu să ştii, codrule, bine
C-am fost prieten cu tine,
Tot în tine ce-am pierdut,
Tot în tine le-am văzut.
C-o să-ţi cânt în fluier...
C-am găsit turma cu oi,
Roagă-te şi tu odată
Să nu vie iarna îndată,
Ca să-ţi cânt din fluier eu
C-am găsit avutul meu,
Când am degerat la picioare
Tu ai înţeles că doare.
Foaie verde iarbă creaţă
Într-un nor de dimineaţă,
Iacă-mi pică soarta mie,
Pierd norocu-n bătălie,
Iacă-mi pierd al meu noroc,
Jumătate sau de tot,
Şi rămân ca omul mort.
La picioare mă uitam
Şi de plâns, mamă, secam,
Sănătatea mi-o strigam:
Sănătate aiurită!
Unde eşti tu prăpădită
De mă laşi fără de tine
Şi rămân ca vai de mine.
M-am uitat la Dumnezeu
De necaz am zis şi eu:
Doamne sfinte şi părinte
Ce-ai făcut, Doamne, cu mine
De m-ai dus în ţări străine
Dorul, Tu, ce mi l-ai dat
Iarăşi, Tu, mi l-ai luat.
Bâr, bâr, bâr, oile mele
Prin păduri, pe bârnărele
Cine! Cine-i noaptea cu ele?
Şi tu lună, şi voi stele
Uhăă! Uhăă! Uhăhăă!
Soare sfânt ajută-mă,
Luminează calea-n codru,
Să-mi găsesc turma cu totu'.

JELE MI-I ŞI ZAC DE JELE

Jele-i, Doamne, cui îi jele
Jele-i inimuţii mele,
După pomii înfloriţi
După dragii mei părinţi.
Străinu-s ca cucu-n codru,
Floare de molotru.
Necăjitu-s şi nu-i bine,
Floare, vai de tine.
Străin ca şi-o rândunea,
Flori de rămurea.
Între străini un pui de cuc,
Floricea de nuc,
N-am milă unde mă duc,
Floricea de nuc.

Aşa-mi vine câteodată,
Floare de pe apă,
Să mă sui pe munţi de piatră,
Floricea din vatră,
Să fac ochişorii roată,
Floricea din poartă,
Să mă uit în lumea toată,
Floricea din poartă.
Aşa-mi vine uneori,
Floare de bujori,
Să mă uit la frăţiori,
Flori de-atâtea ori.
Şi la mândrele surori
Flori de mii de ori,
De-aş vedea măcar una,
Floare ca nalba,
Să-mi astâmpăr inima,
Floare ca nalba.
Jelui-m-aş munţilor,
Floarea curţilor,
De dorul părinţilor,
Floarea munţilor.
Jelui-m-aş brazilor,
Floarea florilor,
De doruţul fraţilor,
Floarea florilor.
Şi m-aş jelui iar lor,
Floarea florilor,
De dorul surorilor,
Floarea florilor.
Jelui-m-aş şi n-am cui,
Floarea fragului,
Jelui-m-aş codrului,
Floarea fragului,
Codrului frumosului,
Flori de-a socului,
Codrului frumosului,
Flori de-a socului.
Codrului săracului,
Flori de-a macului,
Codru-i jalnic ca şi mine,
Floare dintre spine,
Că nici frunza nu-i rămâne
Floare vai de tine,
Numai grele crengurele,
Flori de vişinele
Să le bată vânturi grele,
Flori de rămurele.
Şi ploile cele rele,
Flori pe rămurele,
Ploile şi vânturile,
Ca pe mine gândurile.

HAI LELIŢĂ-N DEAL LA VIE

Hai leliţă-n deal, la vie,
Hai, leliţă, hai,
Să culegem razachie,
Hai, leliţă, hai,
Hai, leliţă, în pădure,
Hai, leliţă, hai,
Să culegem fragi şi mure,
Hai, leliţă, hai.

Hai, leliţă, la prăşit,
Hai, leliţă, hai,
Zău că m-am îmbolnăvit,
Hai, leliţă, hai,
Hai, leliţă, la băut,
Hai, leliţă, hai,
Fă-nainte că te-ajung,
Hai, leliţă, hai.

Dimineaţa-i rouă mare,
Hai, leliţă, hai,
Nu merg! Mă ud la picioare,
Hai, leliţă, hai.
Roua trebe scuturată,
Hai, leliţă, hai,
Şi leliţa sărutată,
Hai, leliţă, hai.

CRUCE-N CASĂ
(Cântec de rugă)

Cruce-n casă,
Cruce-n masă,
Cruce-n tuspatru cornuri din casă,
Că nu-i casă, ci-i cetate
Cu uşile ferecate,
Cu fereştile-ncheiate.
Cruce-n cer şi pe pământ,
De la Dumnezeu cel sfânt,
Cruce-n locul ce mă culc,
Doi îngeri mă străjuiesc,
Sfânta cruce mă păzeşte,
Dumnezeu mă miluieşte,
Sfânta cruce ne fereşte,
Sfântul duh cu mine este,
Dumnezeu la capul meu,
Maica precistă la fereastră,
Îngerul pe lângă casă.
Cruce dulce-adoarme-mă,
Înger bun deşteaptă-mă
Cu darul tău îngrădeşte-mă
Doamne miluieşte-mă.

Prof. Paulencu DRAGOMIR

SUCEAVA TURISTICĂ

Prin potenţialul său turistic ridicat, judeţul Suceava este unul dintre importantele judeţe turistice ale României, atât ca varietate a obiectivelor, cât şi ca frecvenţă a acestora. El se situează alături de regiunile clasice de turism ale ţării, litoralul Mării Negre – Braşov, Valea Prahovei şi Maramureş, dar le depăşeşte prin diversitate.

Judeţul Suceava oferă remarcabile monumente ale naturii, o bogăţie fără egal de artă populară nealterată, numeroase monumente istorice, servicii turistice corespunzătoare majorităţii exigenţelor, fiind o regiune de veche tradiţie în drumeţie.

De altfel, Dimitrie Onciul, sucevean de baştină, scria cândva: "nicăieri pe pământul românesc nu se află, pe un spaţiu atât de mic, atâta bogăţie de istorie românească", iar George Vâlsan, marele nostru geograf, referindu-se la munţii "descălecatului Moldovei", arăta că "acest ţinut de munţi are frumuseţea lui proprie; în preajma acestui ţinut şi în cuprinsul lui se află una din cele mai mândre, mai istete şi mai rezistente populaţii de pe tot cuprinsul românesc".

Obiectivele turistice ale judeţului sunt numeroase şi felurite, ceea ce permite gruparea lor atât pe regiuni sau subregiuni turistice, cât şi în categorii de obiective după specificul lor (monumente ale naturii, monumente arhitectonice, istorice, de artă populară, muzee, case memoriale etc.).

MONUMENTE ALE NATURII

Marea întindere a spaţiului muntos carpatin şi picmontan oferă o gamă largă de obiective şi abundă în frumuseţi peisagiste şi de valoare ştiinţifică. Şoselele de mare interes turistic, cât şi suficientele marcaje existente în

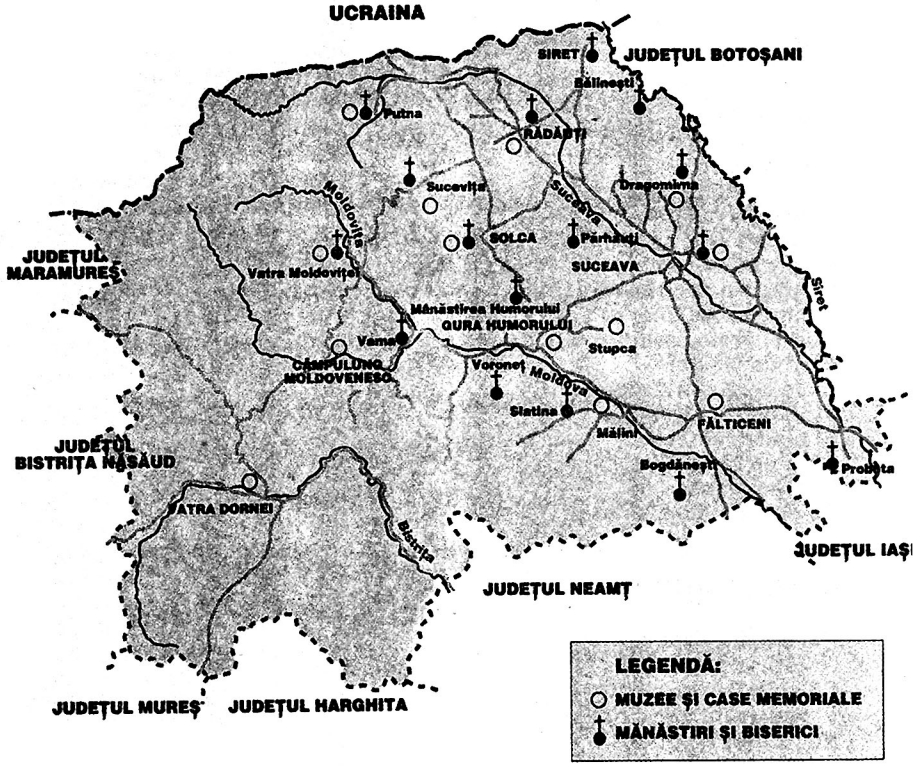

Harta judeţului Suceava.

munți, invită drumețul pe itinerare interesante, totodată oferindu-i călătorului posibilitatea de a opta pentru cazări în hoteluri confortabile sau cabane, hanuri, moteluri, campinguri, locuințe la gospodarii satelor etc. În continuare propunem câteva trasee pentru amatorii de turism pedestru sau cu mijloace auto:

a) Vatra Dornei–Prislop, pe Bistrița Aurie. Acest drum oferă cel puțin două obiective: Ciocăneşti, în amonte de localitatea Iacobeni, ca zonă de pescuit a lostriței (cu restricții) şi Cârlibaba, pentru rezervația naturală Lala-Bila, din estul munților Rodnei, precum şi Piatra Țibăului (rezervație geologică şi floristică).

b) Vatra Dornei – Zugreni – Broşteni, pe Bistrița în aval de Vatra Dornei, traseu care traversează cheile de la Zugreni şi de la Toance, excepțional descrise de clasicii literaturii române.

c) Vatra Dornei – Poiana Stampei, unde se poate vizita rezervația botanică Tinovul Mare şi cele mai importante turbării din România.

d) De la Vatra Dornei drumețul iubitor de munte se poate îndrepta spre masivul vulcanic Călimani cu vârful Pietrosul, cel mai înalt pisc, de peste 2000 m, al județului. Drumul, putând fi parcurs atât pe jos, cât şi, în parte, cu mijloace auto, duce la fosta exploatare de sulf din acest masiv, în prezent prezentând o imagine selenară a unui peisaj distrus de om în folosul economiei, dar şi la rezervația geologică Doisprezece Apostoli de pe versantul estic.

e) De asemenea, din Vatra Dornei se pot realiza drumeții în masivul Giumalău, în munții Bistriței sau pe Ouşorul Suhardului.

Zona turistică a Dornelor este valoroasă şi în ce priveşte turismul de sejur pentru tratarea unor boli, în special a celor cardiovasculare, existând în acest sens condiții prielnice de cazare.

Al doilea centru turistic montan cu numeroase obiective naturale în preajmă este municipiul Câmpulung Moldovenesc.

a) Câmpulung Moldovenesc – Lucina, pe valea superioară a Moldovei, pentru vizitarea rezervației de mesteacăn pitic, a impozantelor chei Lucava, dar şi pentru herghelia de cai din localitatea amintită (Lucina).

b) Câmpulung este centrul de plecare în drumețiile montane spre masivul Rarău şi Giumalău, primul oferindu-ne pitorescul Pietrelor Doamnei şi Popchilor Rarăului, rezervații geologice, precum şi aspecte de factură carstică. Totodată, peste Rarău se poate ajunge în estul masivului la rezervația floristică a fânețelor de pe muntele Todirescu, cât şi la vestitul Codru de la Slătioara. Pe Rarău este construit un hotel alpin care permite turiştilor ce fac aici un sejur de 2-3 zile să se deplaseze spre masivul Giumalău sau spre Valea Bistriței pe pârâul Colbului.

c) În jurul oraşului Câmpulung Moldovenesc se mai pot efectua drumeții de câteva ore la cheile Moara Dracului pe Valea Caselor, la Piatra Buhei pe Izvorul Alb sau la rezervația geologică Adam şi Eva de la Pojorâta. Desigur, Câmpulung este locul de plecare în excursii spre Rădăuți şi Solca, peste Obcina Feredeului şi Obcina Mare, unde pe turişti îi aşteaptă obiective de mare valoare istorică şi artistică, mănăstirile Vatra Moldoviței, Sucevița şi Solca.

Monumente ale naturii situate în afara domeniului montan sunt mai puține; între acestea trebuie să menționăm stejarul multisecular de la Caşvana, specia de tisă de la Capu Câmpului (lângă Gura Humorului), rezervațiile de fânețe seculare de la Ponoare (Bosanci) şi Frumoasa (Moara), rezervația de cerbi lopătari de la Pătrăuți, din preajma municipiului Suceava etc.

Suceava dispune de un bogat fond cinegetic şi de pescuit, constituind o atracție aparte pentru vânătorii şi pescarii autohtoni, dar mai ales pentru cei străini. Să nu uităm că în pădurile Bucovinei s-au obținut trofee cinegetice cotate ca recorduri mondiale la urs carpatin sau căprior.

OBIECTIVE SOCIAL-ISTORICE

Turiştii iubitori de a cunoaşte vestigiile trecutului sau comorile artistice plămădite şi realizate pe pământul sfânt al Sucevei găsesc aici o variată gamă de astfel de obiective pe care le pot aborda fie prin drumeții de câteva ore sau folosind mijloacele auto pe trasee mai lungi. Aceste obiective de interes

turistic se grupează, după specific, în monumente de arhitectură religioasă sau laică, în vetre folclorice şi de artă populară, muzee, case memoriale.

a) Suceava se poate constitui ea singură ca un obiectiv muzeistic complet asemănător marilor oraşe din lume, purtătoare de comori inestimabile. Ca oraş intră riguros în istorie în ultimul pătrar al veacului al XIV-lea începând cu Petru Muşat, fondatorul cetăţilor Sucevei (Scheia şi Cetatea de scaun) şi al oraşului. Desigur, săpăturile arheologice sistematice de la Suceava au scos în evidenţă existenţa locuirii neîntrerupte a oamenilor încă din comuna primitivă. Drumeţul observă, în peregrinările sale, bisericile ctitorite de marii voievozi, dar şi unele edificii laice ale aşezării feudale, precum şi clădiri înălţate mai ales înaintea primului război mondial, având valoare arhitectonică prin stilul construcţiei.

b) Monumentele de arhitectură religioasă sunt răspândite în teritoriu atât în zona montană (Voroneţ, Mănăstirea Humorului, Vatra Moldoviţei, Sucevița), cât şi în cuprinsul Podişului Sucevei (Probota, Arbore, Dragomirna, Slatina, Râşca etc.). Cinci dintre acestea sunt renumite în întreaga lume pentru fresca exterioară. Alături de acestea o atracţie deosebită o are Putna, sanctuarul sfânt al Moldovei şi al întregii ţări, locul de pelerinaj al tuturor românilor la mormântul marelui Ştefan, spaţiu atât de îndrăgit şi preamărit de luceafărul poeziei româneşti.

c) Acestor valori incontestabile li se adaugă obiective istorice printre care Baia, prima reşedinţă domnească a Moldovei, singurul sat din Moldova cu trei ctitorii voievodale (Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Petru Rareş). În celălalt colţ al judeţului, pe valea superioară a Bistriţei, la Cârlibaba, se află amplasat monumentul comemorativ care aminteşte de locul unde Bogdan a descălecat venind din Maramureş. La Vama se află "stâlpul lui Vodă", ridicat în anul 1717 de voievodul Mihai Racoviţă, în amintirea unei bătălii câştigate.

d) Casele memoriale existente pe teritoriul judeţului amintesc, la Stupca, de viaţa şi activitatea marelui nostru compozitor Ciprian Porumbescu; la Suceava de munca de o viaţă a lui S.F. Marian, folclorist şi scriitor, la Fălticeni, de marele Mihail Sadoveanu sau de Casa oamenilor de seamă care găzduieşte numeroase exemplare din operele scriitorilor fălticeneni care s-au născut sau care au trăit şi au scris în această "Florenţă a României".

e) Vetrele folclorice şi de artă populară abundă în judeţul Suceava în forme multiple şi originale, de la cântecele şi dansurile populare la port, tipuri de casă şi gospodării, obiecte casnice, datini şi obiceiuri străvechi. Arta populară se remarcă în multe localităţi atât din zona montană cât şi din cea de podiş, dar pentru turismul cu timp limitat sunt amenajate muzee profilate pe reprezentarea valorilor artistice populare printre care: Muzeul Etnografic al Bucovinei, la Suceava, Muzeul Tehnicilor Populare la Rădăuţi, Muzeul Lemnului la Câmpulung etc.

Pentru uşurarea alegerii unor trasee turistice ce vizează obiective cu valoare arhitecturală, culturală, artistică recomandăm câteva:

a) Suceava – Rădăuţi – Sucevița – Putna, cu vizitarea, pe traseu, a mănăstirilor Dragomirna, Bogdana şi, bineînţeles, Sucevița şi Putna;

b) Suceava – Gura Humorului, cu vizitarea complexului muzeal "Ciprian Porumbescu" de la Stupca, apoi mănăstirile Voroneţ şi Humorului, precum şi Muzeul Etnografic din oraş;

c) Suceava – Fălticeni – Baia – Mălini – Slatina, cu vizitarea, la Fălticeni, a uliţei Rădăşenilor ce găzduieşte casele unde au locuit Ion Creangă, Mihail Sadoveanu şi mulţi alţi scriitori şi artişti plastici, muzeul de artă "Ion Irimescu", unicat în Europa, precum şi ctitoriile voievodale de la Baia, Râşca, Slatina sau Casa memorială Nicolae Labiş de la Mălini.

Toate aceste trasee ca şi altele, spre Mănăstirea Probota, spre Reuseni sau Dolheşti, se pot realiza în câte o zi cu sejur la bazele de cazare bine gospodărite din municipiul Suceava.

Sumara inserare a principalelor obiective turistice ale judeţului se vrea o invitaţie la drumeţie pe meleagurile Ţării de Sus, pământ sfânt, mustind a istorie, cu oameni vrednici şi ospitalieri, gata să-şi primească cu bucurie musafirii.

PERLA BUCOVINEI

DE VORBĂ CU DOMNUL CONSTANTIN HUȚANU, PRIMAR AL MUNICIPIULUI VATRA DORNEI

Constantin Huțanu.

– Stimate dle Primar, Vatra Dornei este considerată una dintre cele mai frumoase localități din zonă. Prin ce se detașează de celelalte așezări urbane din județul Suceava?

– Municipiul Vatra Dornei este, prin definiția sa, o stațiune balneoclimaterică de interes național. La băile de aici s-au tratat, începând din primii ani ai secolului al XIX-lea, și cetățeni de peste hotarele țării. Vatra Dornei este, în același timp, o importantă stațiune din sistemul turismului național și, de ce nu, al celui internațional. Aceasta și pentru faptul că este așezată geografic pe o importantă arteră rutieră europeană, singura care face legătură între estul și vestul Europei prin nordul României.

– Cum este pregătit municipiul pentru a satisface exigențele turismului național și european, turism de mare anvergură și de toate tipurile?

– Prin Vatra Dornei tranzitează, am în vedere turismul automobilistic mai ales, un număr mare de călători români și străini. În cazul turismului de agrement, zona noastră este de un rar pitoresc. Pe timp de iarnă, sporturile albe sunt cele care atrag irezistibil o mare categorie de turiști, schiori mai ales. Prin tradiție, turismul staționar deține ponderea. Băile carbogazoase și cele de nămol de turbă – alături de multe alte proceduri moderne și tradiționale – se combină cu cura de aer. Vatra Dornei dispune de un climat aeroelectric considerat a fi de mare eficacitate, după unele opinii este chiar cel mai bun din țară.

Suntem conștienți de faptul că dezvoltarea stațiunii balneoclimaterice și, pe măsură, a turismului de toate tipurile, este calea de progres a localității. Pe lângă obiectivele de strict interes local, ne preocupă, cu prioritate, soarta celor ce vin la Vatra Dornei pentru revitalizarea stării lor de sănătate. Suntem conștienți de sarcinile ce ne revin în acest domeniu. Am început, de exemplu, un vast program de modernizare a străzilor, trotuarelor, aleilor, a parcurilor și spațiilor verzi, amenajăm pârtiile de schi, de concurs și de antrenament, pârtiile pentru cura de teren, oferirea, la pahar, a apei minerale de izvor și multe altele.

– Stațiunea balneoclimaterică Vatra Dornei era supranumită în primii ani ai secolului al XIX-lea "Mecca însănătoșirii", iar în perioada interbelică – "Perla Bucovinei". Care credeți că sunt argumentele ce au stat la baza unor asemenea aprecieri?

– Stațiunea noastră a fost supranumită astfel, deoarece tratamentele de aici se dovedeau a fi miraculoase. La Vatra Dornei în secolul al XIX-lea se vindecau boli deosebit de grave. Tratarea afecțiunilor cardiovasculare și a celor reumatismale reprezenta profilul de bază al stațiunii de atunci.

În perioada dintre cele două războaie mondiale stațiunea era o instituție cochetă, deosebit de curată și, în primul rând, presta proceduri terapeutice sub supravegherea unor reputați specialiști în balneoterapie. De fapt, din anul 1899 se făcea

precizarea că, după Cernăuți, Vatra Dornei se dovedea a fi cel mai important centru al Bucovinei. Stațiunea balneoclimaterică Vatra Dornei este tot atât de valoroasă şi astăzi. Ca dovadă, numărul mare de bolnavi care îşi caută aici de sănătate, cu eforturi financiare foarte mari. Trebuie să recunoaştem că în perioada de tranziție s-a înregistrat un anume declin în activitatea stațiunii: cazinoul, vechiul stabiliment balnear, Izvorul "Ioan", protecția zăcământului hidrominerał şi seria neajunsurilor ar putea continua. Primăria consideră că acest fenomen, destabilizator şi pentru municipiul nostru, va fi repede depăşit.

– În cazul când turiştii basarabeni s-ar îndrepta spre Vatra Dornei, ce-ar putea vizita şi în ce condiții s-ar putea trata în stațiune? În ce alte domenii considerați că s-ar putea coopera cu localitățile de peste Prut?

– Doresc să precizez că în anii dintre cele două războaie mondiale foarte mulți basarabeni se tratau la Vatra Dornei. Sunt şi astăzi cetățeni din Basarabia care se tratează în stațiunea noastră, dar puțini. Ca turişti, foarte multe grupuri ne-au vizitat oraşul şi zona: cadre didactice şi elevi, cadre universitare şi studenți, scriitori, oameni de ştiință şi de cultură, primari şi funcționari publici ş.a. Relațiile de schimb dintre dorneni şi basarabeni au o mare tradiție. Precizez, în calitate de primar, că suntem deschişi oricărei forme de cooperare. Dorim foarte mult acest lucru.

– Cum credeți că va arăta stațiunea balneoclimaterică la sfârşitul mandatului Dvs.?

– În ce priveşte dezvoltarea şi afirmarea stațiunii balneoclimaterice, scopul nostru al tuturor este să se înscrie pe linia progresului de la un an la altul. În calitatea mea de primar, în limita prevederilor legale, voi face totul ca deziderатul dezvoltării stațiunii să devină un fapt real. Municipiul Vatra Dornei, fără stațiunea balneoclimaterică, nu-şi găseşte nici sensul şi nici definiția. Aşadar, nu putem renunța nici la renumele de "Mecca însănătoşirii" şi nici la supranumele de "Perla Bucovinei". Ca să răspund la întrebarea Dvs., îmi doresc ca la sfârşitul mandatului să las o localitate bine gospodărită şi o stațiune balneoclimaterică înfloritoare, de mare faimă. Aceleaşi gânduri le am cu privire la perspectivă. Un aspect de mare semnificație: dacă în timpul perioadei de tranziție, grea şi dificilă, s-a introdus tratamentul cu laser la baza de tratament a Sind – România din Vatra Dornei, înseamnă că se poate şi mai mult şi mult mai bine.

– Aerul reprezintă unul dintre elementele foarte valoroase în tratamentul diferitelor afecțiuni. Ce măsuri v-ați propus pentru asigurarea purității aerului la Vatra Dornei?

– Aceasta este o condiție foarte importantă în menținerea calității tratamentelor în stațiune. Aeroterapia, climatoterapia într-un sens mai larg, este o componentă esențială a stațiunii. Combaterea prafului prin extinderea spațiilor verzi, suprimarea surselor de producere a fumului, dirijarea circulației rutiere în aşa fel încât zona stațiunii să fie ferită de noxele produse de gazele de eşapament, modernizarea centralelor termice în scopul înlocuirii combustibililor solizi, introducerea într-o perspectivă mai îndepărtată a gazului metan în localitate sunt direcții de acțiune ale Primăriei în scopul păstrării purității aerului.

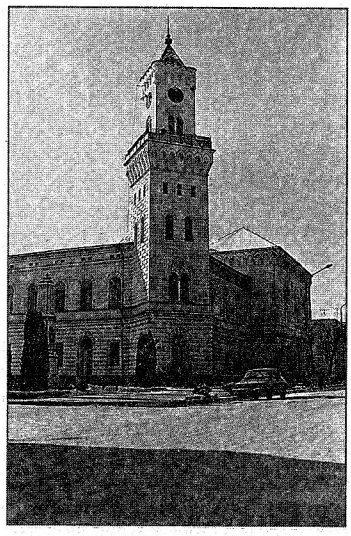

Clădirea Primăriei din Vatra Dornei.

– Stimate domnule primar, Vă rog să vă referiți în continuare la obiectivele şi manifestările cultural-ştiințifice ce stimulează interesul turiştilor pentru Vatra Dornei?

– Aş vrea să încep cu arhitectura oraşului, una de valoare excepțională. Patru tronsoane – două pe strada Mihai Eminescu şi alte două pe strada Luceafărului –, înfățişând soluțiile arhitecturale specifice secolului al XVIII-lea, sunt declarate obiective de patrimoniu cultural național. Vatra Dornei are multe clădiri – monumente istorice şi de arhitectură: Cazinoul, clădirea gării Vatra Dornei-Băi, Casa "Vladimir", clădirile izvoarelor de apă minerală "Ioan" şi "Sentinela", Palatul Comunal (sediul Primăriei), Palatul Național Român sunt numai câteva dintre clădirile monumentale de pe teritoriul localității, altele sunt în zona Dornelor. Sanctuarul de cult "Doisprezece Apostoli" din Munții Călimani este un obiectiv forte din sistemul turismului de cercetare şi, deopotrivă, a celui de agrement. La acestea se mai pot adăuga Muzeul Etnografic, Muzeul de Ştiințele Naturii şi Cinegetică, rezervațiile naturale din zonă ş.a. Referindu-mă la manifestările cultural-artistice şi ştiințifice, doresc să remarc în mod deosebit "Zilele Eminescu", "Zilele Blaga", "Zilele municipiului", "Zilele bibliotecii", Festivalul Internațional al Obiceiurilor şi Datinilor, întâlniri cu oameni de seamă ş.a.

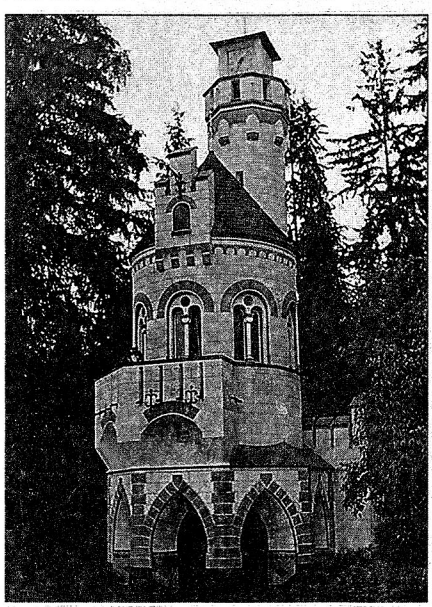

Izvorul "Sentinela".

– Zona Dornelor este cunoscută printr-o diversitate de produse alimentare, toate de înalt nivel calitativ, adică garantate sanitar. Cum considerați că ați putea influența schimbul de produse alimentare între zona Dumneavoastră şi localitățile din Basarabia?

– Produsele de Dorna sunt recunoscute prin puritatea lor naturală. Numai laptele de Dorna, de exemplu, se pretează la fabricarea şvaițerului original. Fânețurile nefertilizate chimic, compoziția floristică a ierburilor, unică în felul ei, calitatea apei de munte ş.a. sunt factori care concură la puritatea produselor animaliere din zona noastră. La acestea mai putem adăuga ciupercile şi fructele de pădure, păstrăvul, preparat după străvechi şi renumite rețete dornene, carnea de vânat şi nu numai. Relația directă cu producătorii din zonă, am în vedere unitățile prelucrătoare, are menirea să rezolve această problemă de interes reciproc. Precedentul este creat, apa minerală de la noi se vinde în cantități mari pe piețele Chişinăului şi în alte centre urbane din Basarabia.

– Ce sentimente nutriți față de Basarabia şi basarabeni? Ce mesaj doriți să transmiteți cititorilor revistei "Limba Română"?

– Basarabenii sunt frații noştri şi întotdeauna sunt bineveniți la Vatra Dornei. Urez tuturor cititorilor revistei "Limba Română" din Chişinău sănătate şi succes deplin în preocupările lor. Vatra Dornei îi va primi ospitalier ori de câte ori vor poposi în această pitorească Vatră a dăinuirii românești.

Vă aşteptăm cu drag!

Interviu realizat de Ilinca ROŞCA

Prof.
Gheorghe DĂSCĂLESCU
Fălticeni

SCULPTORUL ION IRIMESCU ŞI CTITORIA SA

Fălticenii – urbe tihnită, copleşită de verdele livezilor şi de frumuseţile primăverilor sau de melancoliile toamnei – a intrat în panteonul naţional prin fiii săi, personalităţi reprezentative ale culturii româneşti. Din acest loc binecuvântat de Dumnezeu s-au ridicat scriitori şi poeţi, actori, artişti plastici şi muzicieni, fapt care l-a făcut pe profesorul universitar Ion Simionescu să compare Fălticeniul cu o "mică Florenţă a României".

Purtând amprenta originalităţii şi a genialităţii, pictori, graficieni şi sculptori au înscris o pagină nemuritoare în cartea culturii naţionale, în ale cărei ierarhii de valori un loc aparte îl ocupă sculptorul Ion Irimescu.

Cu generozitate şi noblețe sufletească maestrul Ion Irimescu a dăruit oraşului copilăriei şi tinereţii partea reprezentativă a creaţiei sale, organizând la Fălticeni o colecţie completă şi unitară inaugurată la 10 februarie 1975.

Muzeul de artă ce-i poartă numele are o valoare artistică inestimabilă, fiind o instituţie unică în România prin faptul că este cea mai bogată colecţie de autor din ţară. Patrimoniul său cuprinde peste 300 de lucrări de sculptură, peste 1000 de lucrări de grafică, la care se adaugă şi biblioteca personală ca fond documentar cu peste 1500 de volume şi o colecţie de pictură şi grafică în dezvoltare, dintr-o selecţie a celor mai valoroşi artişti plastici contemporani, constituită într-o Galerie de artă românească organizată în incinta muzeului.

Amenajat în una dintre cele mai frumoase construcţii arhitectonice din localitate – fostul palat administrativ – o clădire impunătoare de un eclectism caracteristic pragului dintre secolele XIX-XX, dar cu aspect general neutru şi discret, Muzeul de Artă "Ion Irimescu" oferă publicului vizitator posibilitatea unui pelerinaj într-un ambient care posedă acea solemnitate generatoare de fiori ai trăirii artistice ce-l detaşează de prozaismul cotidian.

Traseul expoziţiei străbate un spaţiu neîntrerupt, aerat, egal ritmat cu o perspectivă sobră, echilibrată.

Muzeul posedă în exclusivitate grafica artistului, care constă în numeroase studii premergătoare pentru lucrările de sculptură, multe dintre ele fiind însă duse până la o formă definitivă, devenind lucrări de sine stătătoare.

În evoluţia sculpturii româneşti din acest secol, în care modalităţile de exprimare s-au manifestat atât de divers, în care au apărut mari creatori, ce-au revoluţionat principiile de abordare ale acestei arte, perso-

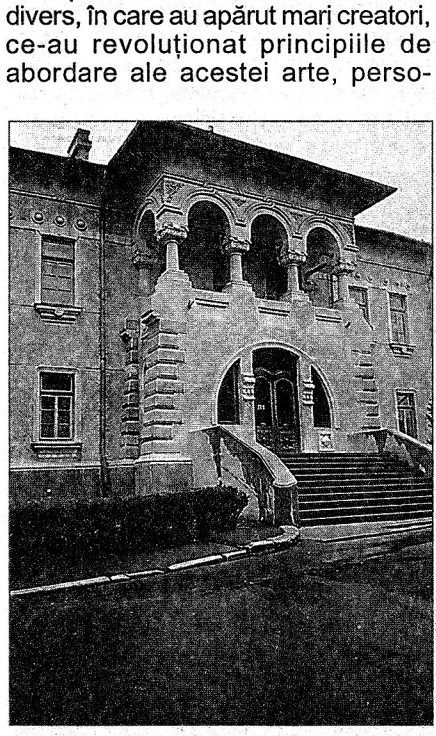

Muzeul de Artă "Ion Irimescu" din Fălticeni.

nalitatea lui Ion Irimescu se impune cu pregnanță.

Artistul s-a format în perioada în care în sculptura europeană se contura declinul neoclasicismului, evoluând între moștenirea umanismului lui Rodin, continuat de Bourdelle și Maillol și eclectismul desprins din stilurile exotice și primitive.

În acest context Irimescu și-a format un stil propriu conform viziunii și temperamentului său în care realismul autohton tradițional și direcțiile artistice moderne se încheagă într-o sinteză originală.

La Școala de Arte Frumoase din București a beneficiat de îndrumarea marelui sculptor Dimitrie Paciurea cu care și-a găsit afinități certe, păstrându-și în același timp independența de spirit.

În capitala Franței, unde a obținut o bursă de studii la Academia Grande Chaumiere, Irimescu cunoaște întreaga complexitate a noilor curente și fenomene artistice, manifestate la început de secol cu acele conflicte în plan estetic între idealul de frumusețe renascentist și liberalizarea artei de vechile canoane în scopul redării esenței realității.

Descoperirea artei africane, precolumbiene și a vestigiilor din epoca paleolitică, au arătat existența și a altor modalități de expresie în sculptură.

Ecourile brâncușiene se simt în opera lui Irimescu prin aspirația către esențializarea formei, către simplificare: *Domniță, Victorie, Fată cu coc* etc. Chiar atunci când realizează lucrări cu ecouri bourdelliene ca *Tors,* autorul aduce un accent de lirism, de intensă puritate a expresiei plastice, nepotrivite cu masivitatea lui Bourdelle.

Bun cunoscător al evoluției artei moderne, Irimescu procedează la o decantare a tuturor curentelor și tendințelor de la începutul secolului, conturându-și un orizont plastic potrivit personalității sale cu un limbaj care să-i aparțină în exclusivitate. El a înțeles că numai coexistența clasicului și modernului, că numai "tensiunea" dintre acestea creează un dialog fertil.

Renunțând la dogmatismul artei clasice, dar nu și la fondul ei ideatic, împotrivindu-se în același timp unor excese ale artei moderne, a reușit o sinteză interesantă între clasic și modern.

Pornind de la Paciurea, atent și la Brâncuși, tinzând la sinteza dintre cei doi giganți ai artei, optând pentru portret și compoziție, Irimescu a aspirat la expresia rigorii formei supuse nobleței interioare și demnității umane. El a realizat armonia omului interiorizat cu lumea exterioară, spărgând formele vechi și practicile cunoscute și, ambițios dar singular, s-a adaptat evoluțiilor sculpturale mai îndrăznețe.

În operele sale apare întreg universul terestru, localizările istorice din România, aventurile spirituale ale omului de altădată, și ale celui contemporan lui, miturile, aspirația spre înalte spații spirituale și universale. Lucrările sale oglindesc poezia lui Eminescu, povestirile lui Sadoveanu, culorile lui Luchian, puritatea sculpturilor lui Brâncuși, în ele se revarsă sufletul moldovean al lui Creangă – prin cunoscuta autoironie, marile armonii ale naturii, dragostea nesfârșită a mamei pentru copil, fluența muzicii și puternica ei forță de spiritualizare umană, grația și sensibilitatea feminină, forța, vigoarea și tenacitatea bărbătească.

Dacă privim arta sa portretistică, l-am putea defini ca pe un cronicar al chipurilor umane, fie personalități istorice (*Mircea cel Bătrân, Dimitrie Cantemir, Nicolae Iorga*), fie mitologice (*Icarus, Orfeu, Eutherpe, Sapho*), fie ale contemporanilor (*Arghezi, Gheață, Oprescu, Enescu, Baba, Jalea, Brâncuși, Lipatti*) și multe alte portrete anonime.

Atitudinea modelului nu este surprinsă la întâmplare, ci este aleasă dintr-o multitudine de ipostaze posibile, dovedind un rafinat și subtil discernământ și o mare putere de introspecție.

Adevăratele opere de artă sunt punți de legătură și de comuniune a artistului cu Dumnezeu și cu oamenii, enclave spirituale ale perfecțiunii în această lume tributară imperfectului.

În domeniul portretului Ion Irimescu alături de Gheorghe Anghel a adus una dintre cele mai de seamă contribuţii în istoria artelor plastice româneşti.

Trăsăturile fizice devin la Irimescu o expresie a spiritului. Figura, liniile feţei, poziţia şi ţinuta mâinilor şi ale corpului oglindesc interiorul spiritual (*Cap de copil, Cântec trist, Ţăran, Orfeu, Lipatti* etc.).

Cine priveşte portretele maestrului îşi dă seama că omul este în permanenţă un univers în care totdeauna a existat un "tărâm necunoscut" ce se cere căutat şi descifrat.

În compoziţie, artistul abordează o amplă gamă tematică: maternitate, muzică, mitologie, teme folclorice, arhaice, religioase etc. şi realizează multe lucrări cu caracter monumental: *Floarea, Odihnă, Ţărani, Victorie* etc.

Generalizarea, simplificarea, geometrizarea se bazează în arta lui Irimescu pe observarea directă a naturii, a comuniunii cu modelul, formate în timpul unei îndelungate activităţi de abordare a portretului. Lucrarea *Cap de ţărancă* exprimă o tendinţă de simplificare a formelor, o arhitectură a planurilor cu volume masive.

O compoziţie relevantă este *Fata cu struguri*, sculptură ronde-bosse în care figura simetrică, construită într-un perfect echilibru al volumelor, păstrează o expresie enigmatică, amintind de unele sculpturi bourdelliene.

Preocupat de mitologie, se inspiră din legendele ei şi realizează o serie întreagă de lucrări: *Orfeu, Icarus, Eutherpe, Centauri, Leda* etc.

Pe lângă supradimensionarea unor anumite segmente ale corpului, ce duc la încălcarea legilor anatomice în vederea obţinerii unor efecte speciale, autorul păstrează linia clasică.

Tema maternităţii apare obsesiv într-un număr foarte mare de lucrări. Având o preferinţă pentru simbol, pentru alegorie, el continuă, după canoane proprii, ideea arhaică a maternităţii, tratată cu un lirism aparte, sugerând emoţionante sentimente şi uimindu-se neîncetat în faţa

Ion Irimescu: Pegas şi Apollo.

vieţii (*Răsadul, Dialog, Copil dormind, Maternitate, Mama cu copilul, Puiul mamei* etc.). Renunţând la amănuntele de prisos, rămâne ideea de dragoste maternă, rămâne forma, esenţa, sentimentul pur.

Nudurile care au de asemenea pondere în lucrările artistului ne sugerează un echilibru perfect al formei şi al volumelor, aspectul odihnitor al nudurilor feminine denotă o lume din care dispar frământările, neliniştile, pentru a face loc contemplaţiei.

Autorul renunţă la carnalitatea opulentă, personajele sale feminine fiind mult spiritualizate, spre deosebire de nudul masculin, care exprimă "forţă, putere de concentrare, putere de sacrificiu".

În domeniul graficii Ion Irimescu şi-a însuşit marea lecţie a lui Bourdelle care spunea că "desenul este baza sculpturii şi trebuiesc executate multe studii pregătitoare şi premergătoare sculpturii".

Pretutindeni desenele sale, fantezia şi neprevăzutul se împletesc în chip organic cu realul din viaţă sau natură.

Stăpânind bine linia, artistul compune şi recompune din elemente

geometrice corpuri umane, peisaje, portrete, realizând racursiuri puternice, scoțând în evidență acele părți ale motivului ales ce-i dau posibilitatea să surprindă articularea maselor şi volumelor, obținând un maximum de expresivitate.

Desenele întregesc bogatul univers al creației, căpătând astfel dreptul la perenitate. În marmură sau bronz, lemn sau ghips autorul reuşeşte să realizeze forma dorită. Mişcarea luminii pe suprafețe este unduitoare, lentă, neîntreruptă şi largă ca într-un Andante.

Tematica muzicii ocupă un loc central în întreaga sa creație. Imaginea copleşitoare a lui Enescu se detaşează, muzicianul fiind surprins la cele mai înalte cote ale inspirației.

Muzica, arta cu cea mai mare forță de spiritualizare umană, nu putea să nu invadeze universul artei irimesciene. Dacă păşeşti în atelierul maestrului, acest templu unde în fiecare zi se oficiază actul de creație, vei fi întâmpinat de casnicii săi: Brahms, Beethoven, Chopin, Bach, Ceaikovski.

Muzicalitatea în ansamblul operei lui ne relevă natura dinamică echilibrată – de artist complet. Referirile la arta muzicală se fac direct prin grupuri statuare sau structuri singulare care oficiază actul muzical ca atare, sau prin personaje care prin ele însele respiră de cântec.

Sensibilitatea înnăscută pentru arta sunetelor face ca întreaga creație să fie o simfonie concertantă.

Un popas unic în inima Moldovei, la Fălticeni, ne dăruieşte bucuria reîntâlnirii cu Patriarhul artei plastice româneşti – Ion Irimescu – magicianul care cu mâinile sale prelungi domoleşte "marele clocot al vieții", prinzându-l în forme desăvârşite pregătite pentru a înfrunta veşnicia.

Adevăratele opere de artă sunt punți de legătură şi de comunicare a artistului cu Dumnezeu şi cu oamenii, enclave spirituale ale perfecțiunii în această lume tributară imperfectului.

La "Cina cea de taină" a comuniunii spirituale stă şi maestrul Ion Irimescu, mereu, împreună cu toți cei ce vin în contact cu persoana domniei sale şi cu tot ceea ce a realizat într-un secol de viață. El vine cu calm şi blândețe, cu siguranță de adevărat maestru şi ne face să înțelegem prin opera sa că "teribila unicitate a vieții" nu este o barieră între oameni, că suntem necesari unii altora, de neînlocuit, şi ne ajută să ne detaşăm de lestul nefericit al "sleirii în propria umanitate".

Artistul Ion Irimescu ne întinde o mână caldă, ne oferă o inimă generoasă, invitându-ne să ieşim din noi înşine, spre a-i cunoaşte şi iubi pe ceilalți, act care are ca efect "înălțarea spirituală spre care aspiră toți oamenii".

Ceea ce Enescu a exprimat prin arta muzicală, afirmând că: "menirea sfântă a muzicii este să stingă urile, să potolească patimile şi să apropie inimile într-o caldă înfrățire", Ion Irimescu a exprimat prin creația sa plastică, făcându-ne să înțelegem că arta nu este o simplă delectare la cote înalte, doar de câteva clipe, după care revenim la efemer. Ea este, dimpotrivă, tocmai afirmarea necesității asumării responsabilității personale în fața vieții şi ne poate da uimitoare soluții existențiale prin care să putem afla cum trebuie să petrecem această fărâmă de eternitate aici pe pământ.

Impresionați de mesajul transmis umanității prin creația sa, cei care l-au cunoscut şi i-au admirat lucrările nu vor mai tolera micile proporții din propriul lor mod de a gândi, de a trăi, de a face şi vor înțelege că asemenea marilor creatori, şi Ion Irimescu găseşte şi ne dezvăluie "lumina dintre două lumi", lumină care ni se relevă numai prin artă, iubire, credință, perfecțiune atât cât putem noi percepe şi înțelege. Supranumit şi sculptor de suflete, autorul conferă lucrărilor sale verticalitate, monumentalitate simbolică, puritate, tragism, smerenie, solaritate. Renunțând la elementele de prisos, maestrul Ion Irimescu se opreşte la esență, la ideea în sine, reuşind să surprindă trăirea interioară, mişcarea şi mai ales continua tendință de levitație, de alungire, de absorbție spre cer. Spiritualizarea ființei umane se face şi prin folosirea unei simbolistici bogate ca: floarea, pomul vieții, lira simbol.

Autorul şi-a construit un orizont plastic, şi-a găsit un stil şi un limbaj propriu care să-i aparţină în exclusivitate.

Fiind un bun cunoscător al evoluţiei artei universale, el topeşte într-un aliaj propriu toate cuceririle artei plastice, realizând o sinteză originală între clasic şi modern, păstrând echilibrul clasic şi evitând excesele care s-ar putea lega de arta modernă.

Fiind îndrăgostit de firesc, opunându-se întotdeauna judecăţilor pripite, artistul, prin tot ceea ce înfăptuieşte, ne dezvăluie cu sfială dragostea profundă pentru om.

Pătruns în intimitatea atelierului său, observi cum nimic din afară nu tulbură acea îndepărtare şi discreţie fără izolare de care un geniu are nevoie. În asemenea loc nici entuziasmul admiratorilor, nici aplauzele, nici critica nu-l pot ajunge. Frumuseţea şi noblețea chipului său prelung sunt parcă elemente de limbaj plastic, care s-au transmis genetic copiilor săi de suflet – compoziţiile sale.

Artistul este un om între oameni care, aşa cum spunea Beethoven, "nu plânge, ci arde ca o flacără" şi chiar dacă plânge uneori, copleşit de dramatismul şi măreţia pe care cunoaşterea divinului, a vieţii şi a actului creator i le relevă, o face pentru puţină vreme. Focul interior îi va usca lacrimile şi nu-i va da clipă de răgaz pentru sine, ci îl va îndemna mereu cu incandescenţă spre atingerea deplinătăţii prin artă.

Parafrazându-l pe Nicolae Steinhardt, artistul autentic, trebuie să plătească preţul propriei dăruiri pe altarul desăvârşirii. El trebuie să se resemneze cu "teribila unicitate a vieţii", prin care orice existenţă "devine gravă, înfricoşătoare şi splendidă". Această unicitate limitează sufletul însetat de absolut al geniului şi-l forţează ca prin mijloace limitate să creeze nelimitatul. Opera de artă astfel creată nu are efect limitator, ci face "mai suportabil absolutul din noi".

Hărăzit de către un destin istoric de a converti parcă toată marmura carpatică şi tot bronzul dacic în statornică perfecţiune, nonagenarul sculptor Ion Irimescu, asemeni unui patriarh biblic, îşi mângâie patern cu ochii şi palma generaţii succesive de întruchipări ale unei populaţii nemuritoare, a dăruit retinei şi planetei un codru de tăcere şi un ocean de gândire, amândouă zămislite din huma şi plânsul acestui pământ.

Prin opera şi prin ctitoria sa de la Fălticeni, Ion Irimescu se înscrie în marea artă europeană a secolului XX, integrând meleagurile natale în arealul vieţii spirituale universale, Muzeul "Ion Irimescu" nefiind mai prejos de cele consacrate lui Rodin, Bourdelle, Picasso, Dalli, Matisse.

Totodată, Muzeul de Artă "Ion Irimescu" se integrează armonios şi organic în patrimoniul spiritual al judeţului Suceava, care cuprinde biserici şi mănăstiri de notorietate universală, a căror fresce interioare şi exterioare pot fi considerate pagini ale unui album de artă şi arhitectură. Toate aceste sanctuare de spiritualitate românească demonstrează perenitatea vieţii spirituale pe aceste meleaguri ale Ţării de Sus.

Parafrazându-l pe un alt ilustru fiu al urbei, pe Horia Lovinescu, care spunea "că se şi poate muri de dorul Fălticenilor", conchidem că sculptorul Ion Irimescu, "legat fiind prin firul nostalgic al amintirilor ce însoresc cu raza lor anii frumoşi, la început de viaţă şi de învăţătură", a dat localităţii o aură de noblețe spirituală, act comparabil cu cel al lui Dante şi Michelangelo pentru nemuritoarea lor Florenţă.

"PARCEA FIR DE AUR TOARCE"

Democratizarea spaţiului ex-socialist a oferit elitelor bucovinene şansa unei febrile activităţi culturale, definirii şi redefinirii propriei identităţi, exprimării libere etc.

Un factor important al revirimentului produs sunt revistele de cultură. Deosebit de rodnică s-a dovedit a fi axa Suceava – Cernăuţi, aceasta fiind animată, respectiv, de "Bucovina literară" şi "Septentrion literar". Totodată e de menţionat şi al treilea punct care completează triunghiul literaturii bucovinene – Chişinăul, unde şi-au găsit refugiu şi teren propice creaţiei unii dintre cei mai buni scriitori din Ţara de Sus. Aici şi-au scris volumele de versuri şi publicistică regretaţii Ion Vatamanu şi Vasile Leviţchi. Aici activează scriitorii Arcadie Suceveanu, Nicolae Spătaru, Dumitru Apetri ş. a. Revistele de cultură din Basarabia – "Literatura şi arta", "Basarabia", "Limba română", "Contrafort" ş. a. – au avut şi au o permanentă şi generoasă deschidere către lucrările confraţilor de condei din nordul Bucovinei şi nu numai.

* * *

"**Bucovina literară**" este în al unsprezecelea an de apariţie şi se prezintă ca un produs al schimbărilor spre bine din societate, al desfăşurării liberei iniţiative, al trezirii la viaţă a latenţelor, a forţelor creatoare inhibate de vechiul regim. Cititorul nostru poate afla unele date despre această publicaţie din articolul semnat de actualul redactor-şef, Ion Beldeanu – *Societatea Scriitorilor Bucovineni*. Cu multă dragoste şi în cunoştinţă de cauză o prezintă Ştefan Hostiuc în "Septentrion literar" (nr. 3-5, 2000).

Numerele "Bucovinei literare" pe care le avem la dispoziţie punctează conturul unei reviste de cultură cu o arie vastă de preocupări, ce includ critica şi istoria literară, toate genurile scrise, inclusiv corespondenţă, file de jurnal, note de călătorie ş.a., traducerile, aplecarea spre politic şi spre cotidian, însă numai în măsura în care acestea livrează "material de construcţie" pentru literatură.

Editorialele redacţionale dau tonul prin stringenţa problemelor abordate şi profunzimea tratării lor. Am vrea aici să-l semnalăm pe cel din nr. 9, 2000 – *Un alt război împotriva limbii române* dedicat statutului şi denumirii limbii române în Republica Moldova, unde "rădăcinile politice ale dihotomiei *român-moldovenesc* sunt evidente".

În continuarea tangenţelor basarabene se impun interviul cu acad. Mihai Cimpoi (nr. 7-8, 2000) – *Secolul viitor se va desfăşura sub semnul paradigmei lui Eminescu*, realizat de poetul Ion Beldeanu, poemul "Bucovina" de Nicolae Dabija (nr. 7-8, 2000), nuvela "Coletul" de Vasile Martin (nr. 10-11, 2000), publicarea de către criticul literar Nicolae Cârlan a scrisorilor Magdei Isanos şi ale soţului său Eusebiu Camilar (nr. 7-8, 2000) etc. Dintr-o scrisoare a "cutezătoarei năpădite de obstacole" (Constantin Ciopraga) desprindem un îndemn cât se poate de actual: "Cu cât timpurile sunt mai barbare, mai înveninate şi mai iraţionale, cu atât intelectualul este dator să cultive sufletul lui într-un sens moral şi să se opună curentului".

Coordonatele cernăuţene găzduiesc poeme de Arcadie Opaiţ (nr. 9, 2000) şi Nicolae Spătaru (nr. 10-11, 2000). Rubricile *Poesis* şi *Lirice* ne familiarizează cu lucrările poeţilor Gheorghe Lupu, Paula Romanescu, George Bădărău ş. a. În nr. 10-11, 2000 putem citi versuri inedite de Ion Iancu Lefter. Impresionează prozele semnate de Alma Blănaru şi Marian Drumur.

Oneştii şi lucizii scriitori bucovineni

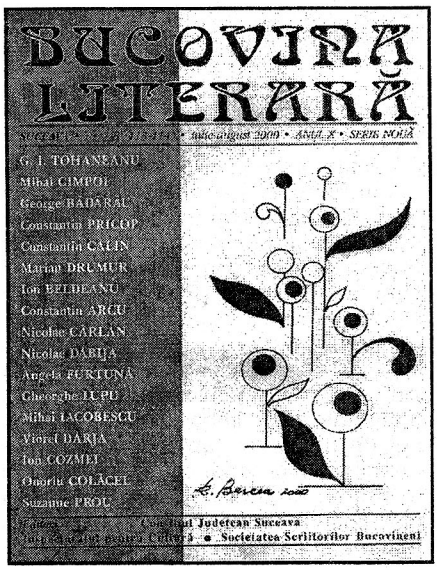

apar atât în ipostază de poeți, prozatori, cât și de critici literari. Noile apariții editoriale sunt semnalate de Gheorghe Lupu, Constantin Arcu, L. D. Clement, Teodor Pracsiu, Constantin Pricop ș. a. În preambulul la prezentarea romanului *Iisus Tămăduitorul* de Viorel Știrbu (București, 2000), Theodor Codreanu afirmă: "Sunt semne că... "literatura de tranziție" (pseudo-elitistă – L. B.) e pe cale de a se stinge, locul ei fiind luat, încetul cu încetul, de o literatură de reacție autohtonă, cu șansa de a deveni un fenomen vital, care să realizeze sinteza dintre național și spiritul noului europenism. Interesant că șansele prezentei deveniri vin nu dinspre o generație anume, ci de la scriitori de diferite vârste creatoare". Istoricul Mihai Iacobescu analizează volumul *Pătimiri transilvănene* de Petru Boroianu.

Eminesciana întruneşte exegeții: Nicolae Cârlan, Anca Oprescu, Gheorghe Lupu, Marian Barbu, Marian Petru ș. a.

Incitante și consistente sunt eseurile semnate de Niadi Cernica. Intrigă luările de atitudine ale Angelei Furtună.

* * *

"**Septentrionul literar**" de la Cernăuți, aflându-se în al III-lea an de apariție, este complementar omologului său sucevean, dar și tuturor revistelor de cultură din țară. Alături de autorii cu viză de reședință în vechea capitală a Bucovinei – Ilie T. Zegrea (editorialul) Ștefan Hostiuc (Eminescu și (t)actul critic, III), Mircea Lutic (George Voevidca: "Sunt lăcrimarea inimii stinghere"), Lora Bostan (Tradiții eminesciene), Grigore C. Bostan și Liviu Rusu (Poeme) ș. a. în nr. 3-5, 2000 ale revistei mai semnează Mircea A. Diaconu, Suceava (Constantin Hrehor, trubadur al ascezei), Lucia Olaru-Nenati, Botoșani (Zidul Schengen), George Muntean, București (Eminescu și Veronica Micle), Ion Popescu-Sireteanu, Iași (Cruce), stabiliții la Chișinău Arcadie Suceveanu (Mașina lui Faraon; Omul-spectacol), Nicolae Spătaru (Poeme), Dumitru Apetri (Arcadie Suceveanu, lider de generație) ș. a.

Editorialul "Limba română pusă la zid" arată cum Administrația Regională marginalizează limba română în procesul de instruire, fapt pe care nu și-l permiteau nici conducătorii sovietici. De exemplu, ordinul din 14 martie 2000 glăsuiește: "o zi pe săptămână în școlile românești din regiunea Cernăuți, toate

obiectele școlare se vor preda în limba ucraineană". Comentariile sunt de prisos! De fapt, aici s-ar potrivi un fragment din *Doina* lui George Voevidca (1893 - 1962): "Dare-ar Dumnezeu să dea, / Mândră Țară, Țara mea, / Detunând, să faci țărână / Hoarda hâdă și păgână, / Ce te vinde răului / Și tempinge hăului / ... / Praf și pulbere rămâie / Ce e vâsc și ce e râie; / Să dai moarte spinilor, / Moarte mărăcinilor!".

Dialogurile susținute de Lucia Olaru-Nenati cu Sorin Alexandrescu și de Constantin Hrehor cu Vasile Andru accentuează deschiderea publicației spre universalitate.

Grigore Crigan scrie despre *cultura satelor* și subliniază că, în pofida vicisitudinilor tranziției, "satele continuă să fie mediul viabil și miraculos al dăinuirii noastre ca neam, al păstrării identității naționale".

Biblioteca "Septentrion" prezintă volume noi de Vasile Tărâțeanu, Simion Gociu, Ion Hadârcă, Anatol Codru ș. a.

* * *

Literații bucovineni evită teoretizările fade și etichetările inutile, ei fiind implicați plenar în procesul de autocunoaștere, autodefinire, cristalizare și devenire a fruntariilor literaturii române.

Leo BORDEIANU

Ruinele curții domnești. Suceava.

LIMBA ROMÂNĂ

Ediție specială

JUDEȚUL SUCEAVA

ION IRIMESCU

Născut: 1903, Preuțești, Suceava.

Studii: Academia de Arte Frumoase din București, 1924-1928; Școala Română, Fontenay-aux-Roses, Academia Grande Chaumiere, Paris, 1929-1931.

Peste 300 de sculpturi și peste 1000 de lucrări grafice constituie patrimoniul Muzeului de Artă din Fălticeni, care îi poartă numele.

LIMBĂ, LITERATURĂ, CIVILIZAȚIE